T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

HEGEMONYA VE İMPARATORLUK TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA IRAK SAVAŞI'NIN POLİTİKASI

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Mehmet Akif OKUR

Tez Danışmanı
Prof Dr. Burcu BOSTANOĞLU

Ankara-2008

ONAY

Mehmet Akif OKUR tarafından hazırlanan “Hegemonya ve İmparatorluk Tartışmaları Bağlamında Irak Savaşı’nın Politikası” başlıklı bu çalışma, …/…/…… tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *(oybirliği/oyçokluğu)* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı / Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

[i m z a]
…….
[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)
…….

[i m z a]
…….
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
…….

[i m z a]
…….
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
…….

[i m z a]
…….
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
…….

[i m z a]
…….
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
…….

ÖNSÖZ

Zihni hazırlıkları Irak'ın işgaline giden süreçte başlayan bu tez çalışması, bir uluslararası ilişkiler öğrencisinin dünya düzeninde meydana gelen baş döndürücü değişimi anlama çabasının ürünüdür. Bugünü anlama isteği onu geçmişe götürmüş, tarihin dehlizlerinde kendisine yön gösterecek, yaşadığı çağın dinamiklerini kavramasına yardımcı olacak pusulalar için ise teorinin dünyasına sığınmıştır. Giriştiği okumaların, doktora programının tamamlanması gereken yükümlülüklerinden biri için göz atılan metinler olmaktan çıkıp, bireysel dünyasını zenginleştirmeye başladığını fark ettiğinde kaleme sarılma cesaretini bulabilmiştir. Yazım süreci ve okumalar birlikte ilerlerken yol arkadaşını yitiren öğrenci, kendisine öğretilenler için müteşekkir olmaya devam edecek.

Ortaya çıkan metnin arkasında, sıkıntılarıyla, sevinçleriyle, ümit ve hayal kırıklıklarıyla öğrencinin kişisel tarihinin en zor dönemlerinden biri yatıyor. Ancak öğrenci, yazdıklarının kendisiyle benzer meraklara sahip en azından birkaç çift gözle buluşacağını umarak geleceğe tebessümle bakıyor.

Öğrenci, teşekkür borçlu olduğu hayli kalabalık bir isim listesine sahip. Akademik hayatı boyunca kendilerinden çok şey öğrendiği hocalarının ve sıkıntıları birlikte paylaştığı, dostluklarından onur duyduğu araştırma görevlisi arkadaşlarının yerleri bu listenin en üst sıralarında. Listesinin en özel köşelerinden biri de, konformizmin klasik bir hayat şablonu haline geldiği bir dönemde, verdikleri destek, gösterdikleri dayanışmayla yalnızca akademyada kalmasını değil, mesleğe ve meslektaşlarına olan inancını bütünüyle yitirmemesini de sağlayan hocaları ve dostlarına ait.

Bu listenin tümüne teker teker yer vererek teşekkür etmek isteyen öğrenci, unutacağı tek bir değerli ismin vicdanında yaratacağı derin mahcubiyet hissinden endişe ediyor.

Ancak listeden iki ismi ayırmasının anlayışla karşılanacağını da biliyor. Akademyaya adım attığı ilk günden, doktora tezine son noktasını koyduğu ana kadar tüm öğrenciliğini yanında geçirme onuruna eriştiği Prof. Dr. Burcu BOSTANOĞLU bu isimlerin ilki. Teşekkür borcunun tek kaynağı, kendisini eleştirel çalışmalarla tanıştırması, tenkitleri, yorumları, katkıları ve teşvikleri değil. Öğrenci, her zaman yanında hissettiği desteği, sabrı ve anlayışı için de hocasına minnettar.

Öğrenci son olarak, evliliğinin ilk gününden itibaren gösterdiği tüm fedakarlıklar, ancak özellikle son bir yılda sevgi ve sabrın ne demek olduğunu kendisine bir kez daha öğrettiği için hayat arkadaşı Cansu OKUR'a teşekkürlerini sunmak istiyor.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ…… i
İÇİNDEKİLER…….. iii
SİMGELER VE KISALTMALAR……. vii
GİRİŞ…….. 1

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK SAVAŞI'NIN ANLAMLANDIRILACAĞI TEORİK ZEMİN

I. GRAMSCİ, COX ve ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ……. 15
A. Giriş……. 15
B. Gramsci ve Cox'ta Tarihselcilik: Fikirler ve Maddi Şartlar Arasında Denge Arayışı…….. 18
C. Hegemonya: Gramsci ve İktidarın Sosyolojisi……... 29
D. Hegemonya: Cox ve Küresel İktidarın Sosyolojisi……. 44
II. TARİH, TEORİ ve ZAMAN……..… 53
A. Uluslararası İlişkiler'de Tarih ve Teori Tartışmalarına Genel Bir Bakış…… 55
B. Braudel'in Çok Katmanlı Tarih Anlayışı ve Sosyal Zaman….. 65
C. Cox'ta Tarihsel Zaman ve Ontoloji……..… 71
D. Irak'ın İşgalinin Zamanı……. 74

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA DÜZENİNİN ÜÇ TARİHSEL ONTOLOJİSİ: EMPERYALİZM, HEGEMONYA, İMPARATORLUK

I. UZUN VADENİN DİNAMİKLARİ……. 76
II. UZUN VADENİN TARİHSEL KONJONKTÜRLERİ…… 85

A. Emperyalizm Çağı…… 85

1. Giriş…….. 85

2. "Emperyalizm", "Emperyalizm Çağı" ve "Emperyal Eylem"……. 89

3. Emperyalizm Teorileri: "Emperyalizm Çağı"na dair Rakip Ontolojik İmajlar……. 100

a. Emperyalizm ve Ekonomi…… 101

(1) Sistemik Bir Zorunluluk Olarak Emperyalizm: Marxist Emperyalizm Teorilerinin Uzun Vade İçindeki Evrimi…… 102

(2) Marx ve Engels……. 108

(3) Marxist Teorisyenler ve Emperyalizm… 111

i. Karl Kautsky……. 114

ii. Hilferding…….. 115

iii. Bukharin…….. 119

iv. Rosa Luxemburg……... 121

v. Hobson…….. 123

vi. Lenin……. 126

(4) Ekonomi-Emperyalizm İlişkisi Bağlamında Sistemik Zorunluluk Tezinin Reddi: Bir Tercih Olarak Emperyalizm……... 129

b. Siyasi Teoriler: Emperyal Eylem ve Fikirler…… 143

(1) Savunma Olarak Saldırı: Emperyal Eylemin Güvenlik Gerekçesiyle Meşrulaştırılması…. 144

(2) Toplumsal ve Siyasi İç Sorunlara Emperyal Eylem Aracılığıyla Çözüm Aranışı…….. 147

(3) Medenileştirme Misyonu: Emperyal Eylemin Ahlâkîleştirilmesi…… 150

(4) Liberalizm ve Emperyalizm…… 156

(5) Fikirler ve Çıkarları Emperyal Eylemde Buluşturan Aktör: Tarihsel Blok……. 162

4. ABD'nin Emperyal Tecrübesi…….. 164

a. Giriş…… 164

b. Özgürlüğün Politik Ekonomisi: Amerika'nın Emperyal Geçmişinde Fikirler, Çıkarlar ve Tarihsel Blok …… 167

c. Kurucu İlkeler, Mitler ve Medenileştirme Misyonu: Uzun Vade Perspektifinden Fikirler ve Emperyal Eylem…… 178

B. Hegemonik Dönem: Pax Amerikana'dan İmparatorluğa…… 190

1.Giriş……. 190

2. Hegemonya Teorileri: Hegemonik Döneme Ait Rakip Ontolojik İmajlar…….. 194

(1) Hegemonya: Emperyalizmin Bir Başka Şekilde Devamı…….. 194

(2) Hegemonya: Anarşiye Karşı İstikrar…… 204

(3) Coxgil Eleştirel Kuramın Merceğinden Pax Amerikana…… 228

(4) Pax Amerikana'nın Krizi ve Küreselleşmeye Geçiş……... 244

C. İmparatorluk…… 253

1. Giriş…… 253

2. Küreselleşmenin Rakip İmajları Üzerine Genel Bir Değerlendirme: "Tarihin Sonu"ndan, "Emperyalizmin Yeni Biçimi"ne…….. 255

3. Cox, Robinson, Hardt ve Negri: İmparatorluğun Ontolojisi Üzerine…….. 263

(1) Cox ve İmparatorluk…… 264

(2) Robinson ve İmparatorluk……. 275

(3) Hardt, Negri ve İmparatorluk……. 280

4. Irak'ın İşgali ve İmparatorluğun Merkezileştirilmesi Girişimi…….. 287

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK'A YÖNELİK EMPERYAL EYLEM: DÜNYA DÜZENİNİN EVRİMİ, TARİHSEL BLOK ve OLAY

I. IRAK'IN İŞGALİNİN RESMİ GEREKÇELERİ…… 294
II. AVRUPA'NIN ÖZGÜRLÜK ARAYIŞI…….. 305
III. DİĞERLERİNİN YÜKSELİŞİ…… 347
IV. ULUSAŞIRILAŞMA……... 369
V. HRİSTİYAN SAĞI: TARİHSEL BLOĞUN KİTLE TABANI……. 394
VI. YENİ MUHAFAZAKARLAR: TARİHSEL BLOĞUN ORGANİK ENTELEKTÜELLERİ…….. 424
VII. *OLAY*IN DEĞERLENDİRİLMESİ: EMPERYAL EYLEMİN ARDINDAKİ TARİHSEL BLOK, FİKİRLER ve ÇIKARLAR…… 457

SONUÇ…….. 510
KAYNAKÇA…….. 514
ÖZET…….. 577
ABSTRACT…….. 578

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale/metin

akt. : Aktaran

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AR-GE: Araştırma - Geliştirme

BBC : British Broadcasting Corporation (İngilizRadyo-Televizyon Kurumu)

Bkz. : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

Çev. : Çeviren

DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü

GSMH: Gayrı Safi Milli Hasıla

IMF : International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

NATO : North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)

NAFTA: North American Free Trade Area (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)

GİRİŞ

ABD'nin Irak'ı işgali ve ardından baş gösteren direniş hareketiyle bir "uzun savaş"a dönüşen sürece dair güncel ve politik tartışmalar, hız ve yoğunluklarından hemen hiçbir şey kaybetmeksizin devam ederken, konuya odaklanan akademik çalışmalar da önemli bir hacme ulaşmış bulunmaktadır.

Bu literatür yakından incelendiğinde, harcanan entelektüel enerjinin çok büyük bir kısmının Robert W. Cox'un sorun çözücü teoriler olarak adlandırdığı[1] senkronik yönü ağır basan yaklaşımlar tarafından kanalize edildiği görülmektedir. Zamandan ziyade mekan yönelimli, verili iktidar ve ilişkiler ağını daimi bir şimdiki zaman içinde donduran, araştırma problematiği olarak da sosyal dünyaya ait bu istikrarlı resimde meydana gelen anormallikleri seçip sınırlı sayıda değişkenle açıklanabilecek bir parçasallık içinde ele alan sorun çözücü kuramların avantajları kadar dezavantajları da Irak'ın işgali ile ilgili analizlerde kendilerini hissettirmektedir.

"Cetaris paribus" kabulü, inceleme alanının parametrelerinin belirlenmesini kolaylaştırmakta, az sayıda değişkenin yakından ve daha büyük bir hassasiyetle değerlendirilmesine imkan vermektedir. Sorun çözücü çalışmaların aktüel ihtiyaçları karşılayacak politikalar üretme sorumluluğunu taşıyanlara bu sayede sunabildikleri basitleştirilmiş sebep-sonuç ilişkileri, işlevselliklerini, dolayısıyla da talep edilme düzeylerini arttırmaktadır.

Ancak fenomenlerin parçası oldukları daha geniş ilişkiler ağından yalıtılması suretiyle ulaşılan açıklamalar cezbedicilikleri ölçüsünde yanıltıcı

[1] Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", R. W. Cox ve Timothy J. Sinclair Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s.88-89. Cox'un problem çözücü ve eleştirel teorileri birbirinden ayıran ikili tasnifine benzer bir biçimde, Robert O. Keohane'nin de refleksif ve rasyonalist teoriler olarak adlandırdığı iki farklı kutup arasındaki ayrıma işaret ettiği görülmektedir. (Robert O. Keohane, "International Institutions: Two Approaches", **International Studies Quarterly**, Vol. 32, No. 4, December, 1988, ss. 379-396)

olma gibi risklerle de maluldürler. Bu riskler arasında, indirgemecilik ilk sıralarda yer almaktadır. Problematik, parçasallığı içinde analiz edilmekle kalmamakta, elde edilen sonuçlar karşı karşıya olunan fenomenin bütününü izah etmek için kullanılmaktadır. Irak'ın işgali üzerine yapılan çalışmalarda da yoğun bir şekilde rastlanan bu durum, savaşa dair birbiriyle çatışan imajların yarattığı karmaşayı beslemektedir.

Bu çerçevede mevcut literatürün büyük kısmını içine alacak, genel bir tasnif yapıldığında, ilk sırada karar alıcılara odaklanan incelemelerin yer aldığı görülmektedir. ABD Başkanı Bush ve yönetiminde görev alan yeni muhafazakarların dini inançları, dünya görüşleri, dış politika vizyonları ve çeşitli bağlantılarıyla ele alındıkları çalışmaların çoğu, sürecin aktörleriyle ilgili olarak detaylı analizler ortaya koymakta fakat hem söz konusu aktörleri bir araya getirip iktidara taşıyan yerel ve küresel ölçekteki sosyal ve siyasi süreçleri hem de Irak Savaşı'nın içinde cereyan ettiği, diğer ulusal ve uluslararası aktör, kurum ve yapıları da kapsayan büyük resmi arka plana itmektedirler. İkinci sıradaki petrol ve enerji jeopolitiğine odaklı analizlerin mühim bir kısmı ise mercek altına yatırdıkları parçasallık hakkında enformasyon ağırlıklı değerlendirmeler yaparken, bir yandan yukarıda işaret edilen eksiklikleri bünyelerinde taşımakta diğer yandan da genelde Ortadoğu, özelde ise Irak'ın altı çizilen jeopolitik çekiciliğinin niçin daha önce ya da daha sonra değil de 2003 yılında ve Irak'ta görüldüğü şekilde topyekûn bir silahlı işgale yol açtığı sorusuna tatminkar cevaplar vermekte zorlanmaktadırlar.

Aşırı örneklerde, ilk kategorideki bakış açısı niyetlerini gizleyerek ABD'de iktidarı ele geçiren küçük bir gurubun komplosuyla karşı karşıya olunduğuna, ikincisi ise mekanik bir çekim ve etki-tepki mekanizmasının işlediğine dair yorumlara kapı aralamaktadır.

Irak'ın işgalini konu edinen akademik literatürün bir diğer kısmını, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başına ait emperyalizm teorilerinin güncellenmesi niteliğindeki çalışmalar oluşturmaktadır. Eleştirel özellikleri ve

sistemik yaklaşımlarıyla ciddi bir boşluğu dolduran bu çalışmalar da önemli ölçüde küreselleşmiş bir dünya ekonomisinde 19. yüzyıl tipi bir işgalin ekonomik mantığını açıklamak ve ekonomik indirgemecilik ithamlarıyla yüzleşmek durumunda kalmaktadırlar.

Kısaca özetlemeye çalıştığımız Irak'ın işgaline dair çatışan belli başlı imajları şekillendiren dondurulmuş zaman perspektifi, eylemin ilişki içinde bulunduğu yapılar ve uzun vadeli trendlerle etkileşimini problematik dışı bırakmaktadır.

Bu tezde Irak'ın işgali, mevcut literatüre yönelik yukarıdaki eleştiriler dikkate alınarak hazırlanan bir araştırma programı çerçevesinde mümkün olduğunca bütüncül bir perspektiften anlamlandırılmaya çalışılacaktır. Araştırma programının ana eksenini Braudelci tarihsel zaman kavrayışı ile Sorokin ve ardıllarının yürüttükleri sosyal zaman çalışmalarıyla desteklenen, Gramsci-Cox çizgisi esas olmak üzere yeni Gramsci okulunun diğer açılımlarını da gözeten bir uluslararası politik ekonomi perspektifi teşkil etmektedir.

Araştırma programının bel kemiğini oluşturan Gramci-Cox çizgisindeki uluslararası politik ekonomi yaklaşımı; yapısal ve kurumsal dönüşümlere, süreç ve eğilimlere odaklanan zaman yönelimli diyakronik analiz çerçevesinin yanı sıra, fikirler ve kültüre politik ekonomi çalışmalarında açtığı yerle de önemli çözümleme imkanları sunmaktadır. Fikirler ve maddi şartlar arasındaki diyalektik ilişki, eylemin anlamlandırılacağı çerçeveyi belirlemektedir. Bu çifte perspektif, tezin tüm kısımlarında yapılan değerlendirmelere kılavuzluk etmektedir.

Zamanın ele alınış biçimi ve tarihsellik vurgusu, çalışmanın kavramsal zemini ve metnin organizasyonu üzerinde belirleyici bir öneme sahiptir. Tezde yararlanılan Braudelci tarih anlayışı temelde, uzun vade, konjonktür ve olay olmak üzere farklı ritimlerle ilerleyen ancak iç içe üç katmanlı bir tarihsel

zaman kurgusuna dayanmaktadır. Bu çalışmanın temel tezi, Irak'ın işgali *olay*ının, ABD'de devlet aygıtını elinde bulunduran tarihsel blok tarafından, küreselleşme olarak adlandırılan *tarihsel konjonktür*ün dinamikleri karşısında geliştirilen refleksin bir parçası kabul edilmesi gerektiğidir. Bu dinamiklerin başlıcaları; bütünleşen Avrupa'nın Amerika karşısındaki eşitlik arayışı, küreselleşmenin üretimin mekanlarında meydana getirdiği değişiklik sayesinde çevreden yükselen Çin gibi güçlerin yaratacağı meydan okuma ve ulusaşırılaşma süreçlerinin ürettiği, İmparatorluk olarak adlandırılan küresel yönetişim mimarisinden duyulan hoşnutsuzluk olarak sıralanabilir. Irak'ın işgali, II. Dünya Savaşı'nın ardından inşa edilen, Amerikan ulus devletinin merkezinde yer aldığı hegemonik sistemin İmparatorluğa doğru evrilişine sebep olan dinamiklerin denetlenmesini hedefleyen, "İmparatorluğun merkezileştirilmesi" projesinin bir parçasını oluşturmaktadır.

Söz konusu projenin daha iyi anlaşılabilmesi için, tezin başlığına yansıyan, hegemonya, imparatorluk ve emperyalizm kavramlarının temsil ettikleri dünya düzenlerinin analiz edilerek karşılaştırılmaları gerekmektedir. Braudelci uzun vade anlayışı, Gramscigil tarihselci perspektif ve Coxgil ontoloji tanımının oluşturduğu üçlü, bunun için gerekli analitik araçları sunmaktadırlar.

Bu analitik imkanlar kullanılarak, öncelikle üç kavramın değişik tarihsel konjonktürlerde işlevsel olabilecek yönleri, "emperyalizm" ve "emperyal eylem" örneğindeki gibi, tarihsellik niteliği taşıyan içeriklerinden ayrılmaktadır. Emperyalizm, kendi adını taşıyan tarihsel konjonktürün ve sonraki dönemlerde yürütülen tartışmaların meydana getirdikleri ekonomik, toplumsal ve ideolojik anlam yükünü üzerinde taşırken; emperyal eylem, dar bir çerçevede tanımlanmakta ve "zora dayalı metotlarla gerçekleştirilen doğrudan müdahale" anlamında kullanılmaktadır. Böylece emperyal eylem, diğer tarihsel konjonktürlere de taşınabilmekte; meydana geldiği bağlam, faillerinin dünya görüşleri, çıkarları, hedefleri vs. gibi kavrama dar tanımının ötesinde anlamlar yükleyen unsurların tarihsellikleri vurgulanabilmektedir.

Nitekim tezimizde Irak'ın işgali, anlamlandırılmaya çalışılan bir emperyal eylem olarak değerlendirilmektedir. Emperyal eylemin dar tanımının ötesindeki anlamı, eylemi gerçekleştirenlerin kendilerini çevreleyen dünya düzeni gibi tarihsel yapılarla ilişkileri, uzun vade ve tarihsel konjonktür içinde şekillenen dünya görüşleri ve çıkarlarının analiziyle ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmada, felsefeyi "felsefenin tarihi" olarak gören Gramscigil tarihselci perspektiften hareketle emperyalizm, hegemonya ve imparatorluk; evrenselci önermelerle kurgulanmış birer teorik çerçeveden ziyade, belirli *tarihsel konjonktür*lerdeki dünya düzenlerinin hakim *ontolojik imajları*nı yansıtan kavramlar olarak ele alınmaktadırlar. Böylece dondurulmuş bir şimdiki zaman perspektifinden zaman ve mekan üstü tanımlar yapmanın yanıltıcı rahatlığından korunmanın, devamlılıklarla birlikte farklılaşmaların da altını çizmenin mümkün olacağı düşünülmektedir. Tez boyunca ontoloji kavramı ise; Cox'un tarif ettiği içeriğiyle kullanılmaktadır. Daimi bir hareket halinde olan dünyanın geçici bir fotoğrafını sunan ontolojiyle, bir dönemi karakterize eden tarihsel yapıların sistemik bağlantılarıyla açıklanması anlaşılmaktadır.

Değişik perspektiflerin içeriklerini tarif etmek için rekabet ettikleri her üç kavram da, bünyelerinde Cox'un bir ontolojiden beklediği unsurları barındırmaktadırlar. Zira bunlar, belirli bir tarihsel konjonktürde, dünya düzeninin esasi özelliklerini ortaya koymaya çalışan teorik düşüncenin ürünüdürler. Açıklamak istedikleri dönem hakkında ortaya koydukları argümanları destekleyen birer geçmiş ve gelecek tasarımını da içeriklerinde taşımaktadırlar. Ancak oluşturuldukları zaman diliminden uzaklaşıldıkça, dış dünyada meydana gelen dönüşümlerle yeni dünya düzenleri ortaya çıktıkça, yaşanan değişimleri açıklama yetenekleri azalmakta ve artık geçmişteki bir tarihsel konjonktürü tasvir eden imajlara dönüşmektedirler. Zaman oku üzerinde ard arda gelişleri bunlara, çalışmanın problematiğine göre belirlenen

uzun vadenin üzerlerinden okunabileceği birer tarihsel malzeme niteliği kazandırmaktadır.

Irak'ın işgali *olay*ının bu üç tarihsel konjonktürü içeren uzun vadesinin sınırları, fikirler ve maddi şartlardan oluşan bir dinamikler demeti etrafında belirlenmiştir.

Fikirler düzeyinde emperyalizm kavramı, Irak'a yönelik emperyal eylemi 19. yüzyıldan itibaren neredeyse kesintisiz bir şekilde devam eden dünya düzeninin niteliğine dair uzun tartışmaya bağlamaktadır. Daha çok, coğrafi keşiflerle birlikte başlayan Avrupa egemenliği, nüfusu ve sermayesinin dünyanın diğer kısımlarına yayılması sürecinin sanayi kapitalizmine geçişle birlikte aldığı özel şekli ifade etmek için kullanılan emperyalizm tabiri, bu uzun tartışma boyunca içeriğinin taraflarca güncellenip yeniden tarif edilmesi suretiyle zaman zaman gündemden düşer gibi gözükse de aktüelliğini korumayı başarmıştır.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Hobson gibi radikal liberallerin yanı sıra Lenin, Hilferding, Bukharin, Luxemburg ve Kautsky gibi Marxistler, emperyalizmin niteliği ve uluslararası düzen açısından doğuracağı muhtemel sonuçlar üzerinde derece derece farklılaşan düşüncelere sahip olmakla birlikte, temelde bir sistem olarak kapitalizmin belirli biçimlerini, emperyalizmin sebebi olarak görmüşlerdir. Bu eleştirilere, iki savaş arası dönemde başlayıp, İkinci Dünya Savaşı sonrasına uzanan zaman diliminde verilen cevaplar arasında en önemlisi olan Schumpeter'in kurgusu, kapitalizm-emperyalizm ilişkisini reddederken, emperyalist savaşların faturasını hâlâ varlıklarını sürdüren pre-kapitalist sosyal yapılara kesmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın ardından hızla tamamlanan dekolonizasyon sürecinde eski sömürgeler bağımsız devletler olarak tanınmışlardır. Avrupa'nın kolonilerini yitirerek dünya siyasetinin merkezi olma vasfını kaybettiği Soğuk Savaş döneminin ideolojik rekabet ortamında emperyalizm,

blokların birbirlerini karşılıklı olarak suçladıkları bir itham argümanına dönüşmüştür. Söz konusu dönemde emperyalizmin hemen her yer ve çevrede kınandığı görülür. Yeni devletler, tarihlerini ve ulusal kimliklerini sömürgeciliğe karşı verilen mücadele üzerine kurarken, blok liderleri de karşı cepheden kaynaklanacak emperyalist müdahalelere karşı koruma ve ekonomik yardım vaatleriyle Üçüncü Dünya'da mevzi kazanmaya çalışmışlardır.

Bu dönemde emperyalizm üzerine yapılan teorik tartışmalar, dekolonizasyonla birlikte dünya düzeninin kazandığı yeni ontolojik çehreyi yansıtmaktadır. Akademik dünyadaki eleştirel gelenek, emperyalizm döneminin sona erdiğini ilan eden hür dünya söylemine, yeni sömürgecilik tezleri ve bağımlılık okulunun çalışmalarıyla muhalefet etmiştir. Sömürgeler, siyasi bağımsızlıklarını kazanmış, ancak bekledikleri ekonomik kalkınma gerçekleşmemiştir. Bağımlılık ekolü bu durumu açıklamaya çalışan kalkınma iktisadı ve modernleşme teorilerinin karşısına sömürgeciliğin mirası olan uluslararası işbölümü ve yapısal bağımlılık sisteminin güneyden kuzeye artı değer aktarımını devam ettirdiğini vurgulayan tezlerle çıkmıştır. Buna göre, "sömürgesiz emperyalizm" döneminde doğrudan siyasi hakimiyete ihtiyaç duymayan yapısal bir karaktere bürünen emperyalizm, küresel güneyin fakirliğinin baş sorumlusu olmaya devam etmektedir.

1960'lar ve 70'lerde, emperyalizmin güncelliği üzerine devam eden tartışmalara emperyalizmin klasik dönemi olarak kodlanan 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başındaki gelişmeleri yeniden ele alan bir dizi çalışmanın eşlik ettiği görülmektedir. Bu zaman diliminde İngiltere başta olmak üzere, Avrupalı eski metropol ülkelerde emperyalizm çağını konu edinen tarih yazımında gözlemlenen canlılıkta, özellikle sistemik perspektiflerden emperyalizmi analiz eden eleştirel yaklaşımlara cevap verme kaygısının da payı bulunmaktadır. Söz konusu tarih literatürünün önemli özellikleri arasında, teorileştirme çabasının mümkün olduğunca yadsınması ve her emperyalist girişimin geniş ampirik malzemeyle biricik olaylar şeklinde ele alınarak

değerlendirilmesi yer almaktadır. Böylece devlet adamlarının dünya görüşleri, yerel krizler gibi unsurlar emperyalist çağın pratiklerinin açıklanmasında kapitalist sistemin zorunluluklarına dair tezlerin yerine ikame edilebilmişlerdir. Ampirik analiz metodu, Lenin ve Hilferding gibi yazarların emperyalizm-kapitalizm ilişkisi bağlamında ortaya attıkları tezlerin sınanması için de yoğun olarak kullanılmıştır.

60'ların sonu ve 70'lerden itibaren, uluslararası politik ekonomi literatüründe hegemonya kavramı etrafında da canlı tartışmaların yaşanmaya başladığı görülmektedir. Vietnam Savaşı, dolar-altın bağının kopuşu, petrol krizi gibi gelişmelerin şekillendirdiği kaos manzarası, dünya sisteminin ontolojik resminin, günceli anlamlandırabilmek çabasının bir parçası olarak geçmişe doğru bir kez daha kurgulanması için uygun atmosferi sağlamıştır. Dünya sistemi teorileri, hegemonik geçişlere odaklanan perspektifleriyle kapitalizmin tarihini hiyerarşik bir örgütlenme ekseninde güç merkezlerinin sürekli yer değiştirmesi üzerinden yeniden yazarlarken, yaşanan krizi de yeni bir hegemonik çevrimin habercisi olarak değerlendirmişlerdir. Tartışmanın birçok katılımcısı, hegemonya kavramını emperyalizmin negatif ötekiliği üzerinden tarif etmiş, hegemonya ve emperyalizm birbirinden ayrılırken, hegemonyanın içeriği zordan derece derece bağımsızlaşan iktidar mekanizmalarının işlevselliği etrafında kurgulanmıştır. Böylece ABD merkezli uluslararası sistemin temel nitelikleri, sistem tam da krize girdiği sırada tespit edilmiş, güçlü ve zayıf yanları vurgulanmış, Soğuk Savaş boyunca yaşananlar kriz dönemi atmosferi içinde yeniden anlamlandırılmışlardır.

80'lerle birlikte yoğunlaşan küreselleşme tartışmalarında da emperyalizmin hem negatif öteki olma işlevi hem de eleştirellik vasıflarıyla kendisine yer bulduğu görülmektedir. İlk durumda, yeni tarihsel konjonktürün yarattığı küresel eşitsizlikler, emperyal sömürünün klasik zorlama mekanizmalarının bulunmayışı sebebiyle reforme edilerek de olsa içselleştirilmesi gereken zorunluluklar olarak takdim edilirken, ikinci perspektif küreselleşmenin değişik metotlar kullanılan yeni bir emperyalizm çağı

olduğunda ısrarcıdır. Döneme ait yeni ontolojik resmin biçimlenmesinde yine klasik emperyalizm çağının yeniden anlamlandırılmasına başvurulduğu görülmektedir. Küreselleşmenin orijinalliğini sorgulayarak geriye çevrilebilir kırılgan bir süreç olduğunu ileri sürenler, 19. yüzyılı bir başka küreselleşme evresi olarak okurlarken, yepyeni dinamiklerin faaliyette bulunduğunu iddia edenler de klasik emperyalizmle açıklanamayacak bir İmparatorluk çağına girdiğimiz kanaatindedirler.

Irak'a yönelik emperyal eylemi, uzun vadeyle ilişkilendiren maddi şartlardaki dönüşüm süreçlerinin ilki, biyosferle ilgilidir. 19. yüzyılda sanayi kapitalizminin yükselişiyle birlikte yaşanan üretim patlamasının doğurduğu hammadde ve enerji ihtiyacının insan-doğa ilişkisinde köklü dönüşümlere yol açtığı bilinmektedir.

Doğal kaynakların insanlık tarihinin hiçbir döneminde görülmeyen bir hızla tüketilmesi, bir taraftan ekolojik çevrenin tahribine, diğer yandan da söz konusu kaynakların gittikçe kıtlaşmasına sebep olmaktadır. Petrol üretiminin artık zirve noktasından düşüşe geçtiğini, bundan sonra üretim kapasitesinin ciddi oranlarda arttırılmasının mümkün olmayacağını varsayan "Peak Oil" teorisi, Irak'ın işgalinin temel gerekçeleri arasında enerji kaynaklarına erişimin yer alışı hatırlandığında daha fazla anlam kazanmaktadır.

Irak'ın işgali olayıyla kesişen bir başka uzun vadeli trend ise, Batı dışı dünyanın küresel sistem içinde ekonomik ve siyasi açıdan yükselişidir. Emperyalizm çağı ile birlikte dünyaya yayılan kapitalist üretim teknikleri ve örgütlenme yavaş ilerleyen bir süreç halinde Batı dışı dünyanın küresel ekonomi içinde gittikçe daha fazla ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Küreselleşme olarak adlandırılan tarihsel konjonktürde, söz konusu trend açısından kritik eşiklere yaklaşıldığı gözlenmektedir. Irak'a yönelik emperyal eylemle Ortadoğu petrolleri üzerindeki denetimin arttırılması çabası, özellikle Çin'in hızla güçlenmesi karşısında atılmış bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında Irak'ın işgali terörizmden

ziyade diğerlerinin yükselişinden duyulan kaygının sebep olduğu bir ön alıcı savaşa dönüşmektedir.

Bu tedirginlik, Irak'ın işgalinin içine gömülü öldüğü ikinci Braudelci zaman katmanını teşkil eden konjonktüre, yani küreselleşme dönemine işaret etmektedir. Bu çalışmada küreselleşme sürecinde serbest kalan piyasa aktörlerinin Batı dışı dünyanın bir bölümünde ekonomik kalkınma sürecini hızlandırdığı, bu dönüşümün ise ABD'de 2000 seçimleriyle iktidara gelen tarihsel bloğun önemli unsurlarının devlet merkezli jeopolitik tehdit algılamalarını arttırdığı varsayılmaktadır. Aynı konjonktürde, bütünleşme süreci ivme kazanan Avrupa'nın dünya sistemi içindeki eşitlik arayışları ile ulusaşırı aktörler ve küresel yönetişim kurumlarının egemenlik talepleri, söz konusu endişeleri besleyen diğer unsurlar arasında yer almaktadırlar.

Irak'ın işgali yukarıda kısaca özetlenen iç içe geçmiş üç tabakalı Braudelci tarih kurgusu içinde, kendi güzergahlarında ilerleyen uzun vadeli trendleri ve tarihsel konjonktürü kesen bir *olay* olarak karşımıza çıkmaktadır. Olayın aktörlerinin, savaşın karar alıcı ve destekçileri olan Gramscigil tarihsel bloğun bileşenlerinin analizinde yine zaman kavramına başvurulacaktır. Bu çalışmada kullanıldığı şekliyle sosyal zaman, tarihsel bloğun unsurlarının varoluşsal gündemleriyle ilgili iç dinamiklerinin daha geniş sosyal/siyasal çevreyle etkileşimini ifade etmektedir.

Savaş koalisyonunun üyelerinin her biri, farklı ritimlerle işleyen bir gurup zamanına sahiptir. Gurup zamanlarını düzenleyen gündemler, tarihsel bloğun diğer unsurlarından daha geniş bir sosyal/siyasal zeminle yürütülen çok yönlü ilişkilerle belirlenmektedir. Savaş koalisyonu, muhtelif sosyal zamanlara sahip gurup gündemlerinin yine derece derece birbirinden farklılaşan beklentiler ekseninde kesişmesiyle oluşmuştur. Bu beklentiler arasında kurulan denge, tarihsel bloğun iktidarı kullanış biçimini belirlemektedir. Etkileşim içinde ancak özerk sosyal zamanlara yapılan vurgu, hem tarihsel bloğun meydana geliş sürecinin açıklanmasını kolaylaştırmakta,

hem de blok tarafından oluşturulan iktidar mimarisinin dondurulması suretiyle verili ânın ebedileştirilmesi şeklindeki senkronik yaklaşımdan uzaklaşılmasını sağlamaktadır.

Tarihsel blokları oluşturan gurupların, ve emperyal eyleme sebep oldukları düşünülen dinamiklerin zamanın çoğulluğunu esas alan böyle bir perspektiften değerlendirilmeleri, olayın anlamının çok boyutlu olarak ortaya konulmasına yardım etmektedir. Seçilen bu yöntem, metnin organizasyonu üzerinde de belirleyici bir etkiye sahiptir. Tarihsel konjonktürler ilgili teorilerin çizdikleri hakim imajlar üzerinden anlatılırken, bazen ayrı kısımlar biçiminde, kimi zaman da yapılan göndermeler ve hatırlatmalarla alt metinler halinde henüz kesişmemiş zamanlar arasındaki paralellikler ve uzun vadenin içinde devamlılık arz eden fikir örüntüleri ile diğer dinamikler vurgulanmaya çalışılmıştır.

Örneğin, emperyalizm çağının ele alındığı bölümde, Amerika'nın emperyal tecrübesi ayrı bir başlık altında değerlendirilmiş, 19. yüzyıl Amerikan toplumunda tarihsel blokların oluşumu, kurucu ilkeler üzerine yürütülen tartışmalar, kaçınılmaz yazgı gibi sosyal mitler ve Amerikan istisnacılığı tanıtılmıştır. Hegemonik dönemin ele alındığı kısımda, söz konusu fikirlerin bu yeni dünya düzeniyle ilişkilerine hem Hegemonik İstikrar Teorisi eleştirilirken hem de, Cox'un çalışmaları merkeze alınarak Pax Amerikana tartışılırken yer verilmektedir. Fikirlerin izi üçüncü bölümde de sürülmeye devam edilmekte, Amerikan istisnacılığının dini ve seküler versiyonları, Hıristiyan Sağı ve yeni muhafazakarların mercek altına yatırıldıkları kısımlarda tekrar gündeme gelmektedir.

Farklı alt zamanlara sahip dinamikler ve guruplar, hem aynı "astronomik" zamanı paylaşmaktadırlar, hem de kendi alt zamanlarını izole bir şekilde yaşamamaktadırlar. İncelenen uzun vade ve konjonktürler boyunca, diğer gurup, aktör ve dinamiklerle ya doğrudan ilişki içerisinde bulunmaktadırlar ya da onlarla ortak bir sosyal çevreyi, ittifak ilişkisini vs.

paylaşmaktadırlar. Bu yüzden, belirli gurup, aktör ve dinamiklerin zamanları merkeze alınarak yazılan kısımlar arasında ortaklıklar oluşmaktadır. Örneğin, 1970'lerin kriz ortamı hegemonik dönemle ilgili kısımda ele alınırken, metnin odağında ABD yer almaktadır, ancak Avrupa da yaşananların bir parçasıdır. Dolayısıyla Avrupa'nın zamanının bağımsızlaşma yönünde ilerleyişini konu edinen kısımda da aynı konjonktüre atıf yapılmaktadır. Fakat bu kez metnin odağında ABD değil Avrupa bulunmaktadır. Benzer bir şekilde Vietnam Savaşı, tezde üzerinde durulan bir çok gurup ve aktörün zamanlarını kesmektedir.

Seçilen metodun bir sonucu olan bu durumun ortaya çıkarabileceği problemler, metnin kurgusu içinde bölümler arasında yapılan atıflar ve hatırlatmalarla aşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, zaman çoğulluğunun bir odak sorunu doğurmaması için de, tezin temel argümanları ve kurgusunun tekrara düşme pahasına bölüm ve kısım aralarında vurgulanmasına özen gösterilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, araştırma programının kavramsal çerçevesi çizilmektedir. İlk kısımda, Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramını merkeze alarak iktidar biçimleri üzerine yaptığı analizlerle, Robert W. Cox'un Gramsci'nin çalışmalarından beslenerek oluşturduğu uluslararası politik ekonomi yaklaşımı tanıtılmaktadır. İkinci kısımda, tarih ve uluslararası ilişkiler disiplinleri arasındaki münasebetleri konu edinen tartışmalara değinilmekte, Braudel'in tarih anlayışı ve sosyal zaman kavramı ele alınmaktadır. Daha sonra ise bu değerlendirmelerin ışığında Cox'un tarihsel zaman ve ontoloji anlayışına yer verilmektedir.

Tezin ikinci bölümü, Irak'a yönelik emperyal eylemi fikirler ve maddi şartların evrim süreçleri üzerinden uzun vadeye bağlayan dinamiklerin değerlendirilmesiyle başlamaktadır. Daha sonra, emperyalizm, hegemonya ve imparatorluk kavram üçlüsü etrafındaki teorik tartışmalar tarihsel bir perspektiften analiz edilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, ABD devlet aygıtına hakim olan tarihsel bloğun tehdit algılamalarının kaynağını teşkil eden dünya düzenindeki dönüşümlerin mercek altına yatırılmasıyla başlamaktadır. Avrupa'nın bağımsızlık yönünde ilerleyen zamanı, diğerlerinin yükselişi ve ulusaşırılaşma, kendi uzun vade ve konjonktürlerini içeren alt zamanları esas alınarak incelenmektedir. Bu kısımlarda, söz konusu trendlerin ABD ve Irak'a yönelik emperyal eylemle ilişkileri kurulmaktadır. Daha sonraki iki kısım, işgali gerçekleştiren tarihsel bloğun önemli bileşenlerinin, Hıristiyan Sağı ve yeni muhafazakarların, yine kendi sosyal zamanları etrafında analiz edilmelerine ayrılmıştır. Son kısımda ise, tarihsel bloğun oluşum süreci ve tez boyunca ele alınan farklı zamanların, Irak'ın işgalinde, yani *olay*ın zamanında kesişmeleri konu edinilmektedir.

Son olarak tezin sınırlılıklarına dikkat çekmek gerekmektedir. Irak'a yönelik emperyal eylem, meydana geliş sürecinden başlamak üzere, gerek bölgesel, gerekse de küresel düzeylerde birçok aktör ve olguyla ilişkilendirilebilecek etkinlik ve öneme sahip bulunmaktadır. Ancak hem çalışmada benimsenen teorik çerçevenin beraberinde getirdiği zorunluluklar, hem de araştırma çerçevesi sınırlanmadığı takdirde yaşanacak odaklanma sorunları, tezin temel problematiği merkeze alınarak seçimler yapılması mecburiyetini doğurmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK SAVAŞI'NIN ANLAMLANDIRILACAĞI TEORİK ZEMİN

"Hegemonya ve İmparatorluk Tartışmaları Bağlamında Irak Savaşı'nın Politikası" başlıklı bu tez çalışmasının teorik zeminini, sosyal bilimlerin diğer disiplinleriyle çeşitli seviyelerde etkileşime açık bir uluslararası politik ekonomi perspektifi oluşturmaktadır. Bu kısımda, Irak'ın işgalinin içinden anlamlandırılacağı, Gramsci-Cox çizgisi esas olmak üzere yeni Gramsci okulunun diğer açılımlarını da gözeten söz konusu yaklaşımın temel parametreleri, metin boyunca kullanılacak kavram dizisi ile araştırma problematiği merkeze yerleştirilerek tanıtılacaktır.

Özellikle Antonio Gramsci ve Robert W. Cox'un çalışmalarının ele alındığı ilk alt bölümde, bu metodolojik sınırlamanın etkisiyle, odaklanılan kavramları düşünürlerin kuramlarının bütününden ayırmanın doğurabileceği anlam kaymalarına karşı gerekli hassasiyet gösterilmeye çalışılırken, çizilen teorik çerçevenin asıl sınanacağı yerin problematiğini açıklama kabiliyeti olduğu hususu da hatırda tutulmuştur.[1]

Takip eden alt bölümde, bir önceki kısımda ortaya konulan Coxgil tarihselci epistemolojik perspektifle bağlantılarına dikkat edilerek, Irak'ın işgalinin anlamlandırılacağı "tarihsel zamana" referans oluşturacak tartışmalara yer verilmektedir.

---

[1] Sosyal bilimlerin değişik alanlarından kavramların uluslararası politika analizlerinde kullanılmak üzere disipline taşınmasına yönelik yaygın itirazlar arasında, kavramların "orijinal" anlamlarına sadık kalınmadığı eleştirisi yer almaktadır. Farklı disiplinlerden kavramların açıklayıcılığına başvurulan bu çalışmada, söz konusu eleştirilerin işaret ettikleri problemle ilgili olarak benimsenen yaklaşım tarzı, Robert W. Cox'un meseleyi ele alış biçimiyle paralellik arz etmektedir. Kendisini, Gramsci'nin düşüncelerinin aslına sadık bir yorumcusu olmadığı için eleştirenlere verdiği cevapta Cox, doğrudan eleştiri mantığını sorgulamıştır. Cox'a göre Gramsci ile ilgili olarak sorulması gereken; "Gramsci'yi doğru anladım mı?" şeklinde bir soru değildir. Doğru soru, "Gramsci'den çıkardığım sonuçlar, inceleme hedefimi oluşturan tarihsel fenomenin anlaşılmasına yardım ediyor mu?"dur. (Robert W. Cox ve Michael G. Schechter, **The Political Economy of a Plural World: Critical Reflections on Power, Morals and Civilization**, USA, Routledge, 2002, s.29)

I. GRAMSCİ, COX VE ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ

A. Giriş

Robert W. Cox'un 1981 ve 1983'te yayınlanan[2] iki önemli makalesinin başlattığı entelektüel hareketlilikle temelleri atılan yeni Gramsci okulunun doğduğu tarihsel bağlam, kendisinin işaret ettiği gerçek dünya–teori ilişkisine[3] uygun bir konjonktürel kırılmaya tekabül etmektedir. Vietnam Savaşı, 1971'de Nixon yönetimi tarafından dolar-altın bağının koparılmasıyla "embedded liberalizm"[4] döneminin sona erişi ve yaşanan petrol krizi gibi bir dizi gelişmenin ışığında Amerikan gücüne olan inancın şiddetle sorgulanmaya başladığı 1970'leri, daha sonra küreselleşme olarak adlandırılacak sürecin temel dinamiklerini serbest bırakan neoliberal ekonomi politikalarının hayata geçirilmesi izlerken, meydana gelen yapısal kriz ve dönüşüm ortamı uluslararası ilişkiler çalışmalarına eleştirel perspektiflerin seslerini yükselttikleri yeni teorik tartışmalarla yansımıştır.

Disipline hâkim olan perspektiflerin, dünya politikasındaki değişimi açıklamakta zorlanmalarını Amerikan dış politikasının ihtiyaçlarıyla birlikte Soğuk Savaş döneminin görece statik dünyasına uygun düşen pozitivist epistemolojilerine bağlayan eleştirel teoriler arasında önemli farklılıklar bulunmakla birlikte üç temel nokta etrafında konsensüsün oluştuğu görülür. Yeni Gramscici yaklaşımın da bir parçasını teşkil ettiği post-pozitivist kuramlar, sosyal bilimin amacının objektif biçimde tanımlanmış bir dünyada

---

[2] Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol.10, No.2, 1981, ss. 126-55. - "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol. 12, No.2, 1983, ss.162-75.

[3] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s. 26.

[4] John G. Ruggie, "International Regimes, Transactions and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order", **International Organisation**, Vol. 36, No.2, 1982, ss.379-415. - Martin Griffiths, Terry O'Callaghan ve Steven C. Roach, **International Relations: The Key Concept**s, Routledge, 2008, s.89-90.

sebep-sonuç ilişkilerini keşfetmekten ibaret olduğunu kabullenmemekte, mutlak bir özne-nesne ayrımının imkansızlığını savunmakta ve normatif inceleme ile ampirik bilimsel araştırmanın ayrılabilirliğini reddetmektedirler.[5]

Bu epistemolojik ortak paydayı paylaşan Cox ve ardılları ontolojik düzeyde hakim neorealist perspektiflerin yalnızca devletleri, neoliberal kurumsalcıların ise çıkarlarını arttırmak için rejimleri kullanan devletleri yegane önemli aktörler olarak kabul eden yaklaşımları kadar, dünya sistemi teorisinin merkez, yarı çevre ve çevre ilişkisinin daimiliğini öngören bakış açısını da yaşanan yapısal dönüşümü açıklamak için yetersiz bulmaktadırlar.[6] Yeni Gramsci okulunun odaklandığı temel noktayı, istikrarlı gibi gözüken yapıların değişim potansiyellerini araştırma ve bu potansiyellerin normatif bir özgürleşme projesi çerçevesinde açığa çıkarılarak vurgulanması çabası oluşturmaktadır.

80'lerin başlarından günümüze kadar uzanan süreçte, Robert W. Cox, Stephen Gill ve William I. Robinson gibi isimlerin yürüttükleri teorik çalışmalar ile kurama referans çerçevesi olarak başvuran bölgesel incelemeler,[7] yeni Gramscici yaklaşıma disiplin içinde önemli bir yer kazandırmışlardır. Temel önermelerini esas alan literatürün genişleyen hacmi dikkate alındığında, kuramın artık araştırmaların yapıldığı zaman dilimine içkin dikkate değer bir tarihinin olduğundan söz etmek mümkün gözükmektedir.

---

[5] Steve Smith, "The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory", Ken Booth ve Steve Smith (ed.) **International Relations Theory Today** içinde, Cambridge, Polity Press, 1995, s. 24-6.

[6] Andreas Bieler ve Adam David Morton, "Theoretical and Methodological Challenges of neo-Gramscian Perspectives in International Political Economy", **International Gramsci Society Online Article**, January 2003, (Erişim) http://www.italnet.nd.edu/gramsci/resources/online_articles/articles/bieler_morton.shtml, 24 Haziran 2007

[7] Örnek olarak bkz. Phoebe V. Moore, **Globalisation and Labour Struggle in Asia: A Neo-Gramscian Critique of South Korea's Political Economy**, I. B. Tauris, 2007 - John Girling, "Thailand in Gramscian Perspective", James Martin (ed.), **Antonio Gramsci** içinde, Critical Assessments of Leading Political Philosophers, Vol. IV, Taylor & Francis, 2002, ss.239-256

Bu durum, söz konusu uluslararası politik ekonomi perspektifinin teorik imkanlarından önemli ölçüde faydalanılarak hazırlanan bu çalışma açısından altı çizilmesi gereken bir hususu oluşturmaktadır. Zira, tezin temel varsayımlarından birini, Irak'ın işgali ile başlayan uzun savaşın Cox ve arkadaşlarının oluşum ve evrimini çalışmalarında konu edindikleri tarihsel süreçte önemli bir kırılma ânına tekabül ettiği önermesi oluşturmaktadır. Coxgil bir perspektif, teorinin zaman, mekan ve özneye göreliliğini kabul etmektedir. Bu yüzden, kuramın analitik imkânlarından faydalanılırken farklı zaman dilimlerinde benzer teorik öncüller kullanılarak ortaya konulan metinlerin gerçek dünyaya dair nihai imajlar halinde değil, belirli bir tarihsel konjonktürde gerçek dünyayı anlama çabasının ürünü olan ontolojik[8] resimler şeklinde değerlendirilmeleri suretiyle değişimin yönünün sorgulanmaya devam edilebilmesi için bu tarihsellik kabulü çalışma boyunca metodolojik bir gereklilik olarak hatırda tutulmaya çalışılacaktır.[9]

Genel teorik önermelerle tarihselleşmiş analiz metinleri arasında yapılan bu ayrımın ışığında aşağıdaki bölüm, yeni Gramsci okulunun temel parametrelerinin Gramsci-Cox bağlantısı üzerinden okunmasına tahsis edilirken, okul mensuplarının değişim sürecindeki dünya düzeninin niteliğine dair değerlendirmeleri küreselleşmenin ontolojik resminin tartışılacağı kısma

---

[8] Çalışma boyunca ontoloji kavramı, bu bölümün ikinci kısmında yer verilen, Cox'un tarif ettiği özel anlamıyla kullanılmaktadır.

[9] Metin incelemelerinde tarihselci yöntem, aralarında mutlak rölativizme kapı aralayan örneklerin de yer aldığı muhtelif şekillerde uygulanmaktadır. Aydınlanmadan günümüze tarihselciliğin evrimini konu alan çalışmasında Paul Hamilton, bu çeşitliliğe işaret ederken "Tarihselcilik nedir?" sorusuna şöyle bir cevap vermektedir: "Tarihselcilik bütün metin türlerinin yorumlanışında tarihsel bağlamın birincil önemi hususunda ısrar eden eleştirel bir harekettir." (Paul Hamilton, **Historicism**, USA and Canada, Routledge, 2003, s.1-2) Bu çalışmada da, emperyalizm, hegemonya ve imparatorluk terimleri etrafında yürütülen teorik tartışmalara ait metinler değerlendirilirken, yazıldıkları tarihsel bağlam ve içerdikleri perspektiflerle ilişkileri üzerinde durulmaktadır. İncelenen teoriler, ele aldıkları konular itibariyle birer tarih metni özelliği de taşımaktadırlar. Belirli bir tarihsel ânda dış dünyada yaşananların tutarlı bir açıklamasına erişmek için inşa edilmişlerdir. Ânı anlamlandırabilmek için, inşa edildikleri şimdiki zamanın öncesini de yeniden yorumlamışlar ve gelecekle ilgili kestirimlerde bulunmuşlardır. Söz konusu teorilerin tarihselliklerinin vurgulanması suretiyle bağlamlarına yerleştirilmeleri, içerdikleri önermelerin hiçbirinin kendi zamanları dışında açıklayıcılığa sahip olmadığı anlamına gelmemektedir. Çalışmada, her türlü teorik faaliyeti imkansızlaştıracak bu türden bir mutlak tarihselci bakış açısı benimsenmemektedir. Tarihselci perspektifin sağladığı farkındalığa, evrensellik iddiası taşıyan teorik önermelerin Irak'ın işgali örneğindeki gibi farklı konjonktürlerde dış dünyada yaşanan yeni gelişmeler karşısında sınanmaları ihtiyacının vurgulanması için başvurulmaktadır.

saklanmıştır. Sunduğu kavramsal ve analitik imkanlara tezin tüm bölümlerinde başvurulduğu için Gramsci'nin hegemonya teorisi ile bunun Cox tarafından uluslararası ilişkilere uyarlanma biçimi burada ele alınmakta, Cox'un emperyalizm çağı, hegemonik dönem ve imparatorluğun ontolojilerine ilişkin değerlendirmelerine ise ilgili kısımlarda değinilmektedir.

B. Gramsci ve Cox'ta Tarihselcilik: Fikirler ve Maddi Şartlar Arasında Denge Arayışı

Sosyal teori içinde muhtelif yorumlanış ve uygulanış biçimleriyle karşılaşılan tarihselciliğin[10], yeni Gramsci okulu üzerinden uluslararası ilişkiler ve uluslararası politik ekonomi çalışmalarına taşındığı güzergâhta Gramsci'nin metinlerinin felsefi realizmin eleştirel bir varyantının prizmasından okunması önemli bir uğrak olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda gösterileceği üzere, Vico, Braudel ve Sorel'in de katkılarıyla bu bileşim; yapı ve aktörlerin nitelikleri, birbirleriyle olan ilişkileri, devamlılık ve kırılganlıkları, eylem çerçeveleri gibi temel tartışma konuları için maddi şartlar ve fikirlerin özel parametreler tarafından belirlenen etkileşimini esas almak suretiyle indirgemecilikten uzaklaşan, değişime odaklı bir analiz çerçevesi sunmaktadır.

Bu çerçeveyi daha yakından kavramaya, yeni Gramscici eleştirel kuramın beslendiği düşünce kaynağının pozitivizme yönelttiği tenkitlerle başlamak, kuramın hangi yetersizlik ve ihtiyaçlar karşısında ne türden bir

[10] Etrafında önemli tartışmaların yapıldığı tarihselcilik (historicism) kavramının, kimi zaman birbirleriyle çelişen içeriklerle kullanıldığı görülmektedir. Terimin Türkçe'ye nasıl aktarılacağı hususunda da ortak bir kabul bulunmamakta, işaret ettikleri anlamlar arasındaki farklılıklardan bağımsız olarak tarihselcilik ya da tarihsicilik şeklinde yapılan çevirilere rastlanmaktadır. Bu çalışmanın, Gramsci ve Cox'un incelendiği bölümlerin dışında kalan kısımlarında da tarihselcilik ifadesi tercih edilmiştir. Kavramın sosyal bilimlerdeki muhtelif kullanımlarına ilişkin genel değerlendirmeler için bkz. G. Duncan Mitchell(ed.), **A New Dictionary of the Social Sciences**, Transaction Publishers, 2007, s.95-97. - Nicholas Bunnin ve Jiyuan Yu, **The Blackwell Dictionary of Western Philosophy**, Blackwell Publishing, 2004, s.307-308. - William Outhwaite, **The Blackwell Dictionary of Modern Social Thought**, Blackwell, 2003, s.271-272.

cevap verme iddiasıyla ortaya çıktığını göstererek daha sonra değerlendirilecek temel önermelerin anlaşılmasını kolaylaştırması bakımından yararlı olacaktır.

Fikirleri İtalyan okulu[11] tarafından uluslararası ilişkilere taşınan Gramsci'nin pozitivist sosyal bilim anlayışına ait zaman dışılık, objektivizim ve öngörülebilirlik gibi nitelikleri eleştirirken kullandığı argümanlar, tarihselci perspektifinin parametrelerini ortaya koymaktadır.

Bukharin'in metodolojisini değerlendirdiği makalesinde kaba materyalizmin indirgemeci mantığını reddeden Gramsci, doğal bilimlerdeki kesinlikle geleceği öngörmeye çalışan bir sosyal bilim anlayışını da kabullenmemektedir.[12] Gramsci'ye göre bu yanılsamalara yol açan temel hata kaynağı, tarih ve insanın tarihsel varlığının analizlerden dışlanmasıdır. Bu sayede erişilecek tarih ve insan dışı bir objektifliğin görünüşte varsayılabileceğini söyleyen Gramsci, ardından hangi kimsenin böyle bir objektifliğin yargıcı olabileceği sorusunu sormaktadır:

> *"Kim kendisini bu çeşit kozmik bir perspektife oturtabilir ve böyle bir perspektif ne anlama gelir?... Objektif daima 'tarihsel olarak sübjektif'e tekabül edecek şekilde*

---

[11] Gramsci'nin sosyal teori üzerine dağınık ve hatta zaman zaman birbirleriyle çelişir gibi gözüken düşüncelerinin ortak bir yorumlanışı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, özellikle Robert W. Cox, Stephen Gill, William I. Robinson, Enrico Augelli ve Craig Murphy gibi akademisyenlerin Gramsci'nin hegemonyaya ilişkin görüşlerinden hareketle oluşturdukları literatür sayesinde uluslararası ilişkiler alanında gittikçe yaygınlaşan, belirli ortak özelliklere sahip bir İtalyan okulundan bahsetmek mümkündür.(Bkz. Stephen Gill, "Epistemology, Ontology and the 'Italian School", Stephen Gill(ed.), **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, ss. 21-48) Ancak yine de, 'İtalyan okulu', Gramsci yorumları ve Gramsci'nin kavramlarının uluslararası olgulara uygulanması açısından heterojendir. (William I. Robinson, **Promoting Polyarchy: Globalization, US Intervention and Hegemony,** Cambridge University Press, 1996, s.23). Bu durumun doğal karşılanması gerektiğini düşünen Gill, sosyal bilimler alanında çalışmalar yapan tek bir Marxist okuldan nasıl söz edilemezse, tek bir Gramsci ya da İtalyan okulundan da bahsedilemeyeceğini söylemektedir. (Stephen Gill: "Gramsci and Global Politics: Towards a Post-Hegemonic Research Agenda", Stephen Gill(ed.), **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, s.2)

[12] John Merrington, "Theory and Practice in Gramsci's Marxism", New Left Review (ed.) **Western Marxism, A Critical Reader** içinde, London, Verso, 1978, s.143.

içerilebilecek 'insanca bir objektiflik' anlamına gelir. Bir başka söyleyişle, objektif 'evrensel sübjektif' anlamına gelecektir... Biz gerçekliği yalnızca insanla ilişkili olarak biliriz ve insan tarihsel bir varlık olduğu için bilgi ve gerçeklik de aynı zamanda bir varoluş, böylece de objektiflik olmaktadır."[13]

Gramsci'nin düşüncelerini 20. yüzyılın son çeyreğinde uluslararası ilişkiler disiplini ile buluşturan Robert W. Cox da teknik rasyonalitesi aracılığıyla objektiviteye eriştiği iddiasındaki pozitivizmin, datayla/verilenlerle, tarihselciliğin ise olgularla/yapılanlarla ilgilendiğine, hedef sahibi bir yapıcı varsaydığına işaret etmektedir. Pozitivistin gözünde olgular, dataya indirgenmektedir. Bunun ise iki türlü bozucu etkisi bulunmaktadır. İlk olarak, aktör ya da eylemde bir araya gelen düşünceler, duygular ve baskılar eylemden uzaklaştırılmakta, geride sadece etki/sonuç kalmaktadır. İkinci olarak ise olay, kendisine anlam veren karmaşık bağlamından, bütün bağlantılarından, ilişkilerinden ve çelişkilerinden soyutlanmaktadır[14].

Sosyal fenomenleri, Gramsci'nin deyimiyle içkin sebepleriyle[15] açıklamaya çalışan tarihselci perspektif, tarihsel varlığı içinde insanı eylemin merkezine yerleştirirken, değişimi üzerinden açıklayacağı ana güzergâha da işaret etmektedir. Öncelikle bu insan, soyut, sabit ve değişmez bir doğa tarafından belirlenmiş değildir. İnsan tabiatı, tarihsel olarak varlık kazanan sosyal ilişkilerin toplamı şeklinde tanımlanmakta, dolayısıyla da değişken niteliği vurgulanmaktadır.[16] Cox bu tartışmayı, Vico ve Descartes'a kadar geri götürmekte, Aydınlanma düşüncesinin temsilcisi olarak gösterdiği

---

[13] Antonio Gramsci, **Selections From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci**, Q. Hoare ve G. Nowell Smith(ed. ve çev), New York, International Publishers, 1978, s. 445-446

[14]Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s. 59. Cox, Collingwood'a atıfla, olayların hem iç hem de dış yüzlerinin bulunduğunu söylemektedir. Dış yüz, olayın dışarıdaki gözlemci tarafından verilen, data olarak kaydedilen kısmıdır. Tarihçinin anlamaya çalıştığı iç yüz ise, yapılmış bir şey olarak olayı "gerçek" kılan arkadaki düşüncedir. (Robert W. Cox, "'The International' in Evolution", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol.35, No.3, 2007, s. 514)

[15] Esteve Morera, **Gramsci's Historicism: A Realist Interpretation**, London, Routledge, 1990, s.114-115

[16] Maurice A. Finocchiaro, **Gramsci and the History of Dialectical Thought**, New York, Cambridge University Press, 1988, s.135

Descartes'ın tekil tabiata sahip insanın zihninde kavrayacağı tekil ve rasyonel hakikat iddiasına karşı, Vico'nun, insan doğalarının çeşitliliği ve değişik tarihler tarafından şekillendirilen gerçekliklerin farklılığını savunduğunu söylemektedir.[17]

Gerçekliğin kavranışında ise, felsefi realizmin diyalektik bir versiyonuna başvurulduğu görülmektedir. Bağımsız olarak mevcut bir dış dünya varsayılmakta ardından da bu realitenin kavranmasına imkan verecek özel bir epistemoloji devreye sokulmaktadır.[18] Felsefî realizmin Gramsci yorumu, entelektüel faaliyeti, dışarıdaki sosyal gerçekliği açıklamak için yaratıcı, açık uçlu ve sürekli bir uğraş olarak tarif etmektedir. Bu faaliyet, tarihi sürecin bir parçasıdır ve onun dışında durmamaktadır.[19] Cox'un epistemolojisinde de dış dünya ile zihinsel süreçler arasındaki karşılıklı etkileşim, teorik faaliyetin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Cox bu çift yönlü süreci, tarihin objektif hareketleri ve sübjektif idrakler arasındaki ilişki üzerinden açıklamaktadır. Birbirleriyle bağlantı halindeki güç kombinezasyonlarını ortaya çıkaran tarihin objektif hareketidir. Sübjektif idrakler de tarihin hareketini anlamak ve ona uygun davranmak için bu güçler üzerinde düşünmektedirler. Yaşananlar analizcinin şuur ve idrakini etkilerken, analizcinin zihni de tarihin hareketini anlama tarzını şekillendirmektedir.[20]

Gramscici tarihselcilik, en istikrarlı yapıları bile değişimin etki alanı dışında görmediğinden, sosyal dünya üzerine düşünmeyi, geçici bir süreçle ilgilenmek olarak kabul etmektedir.[21] Ancak, değişime sebep olabilecek sosyal etkileşim, "mümkün olanın sınırları" şeklinde ifade edilebilecek çerçeveler içerisinde meydana gelmektedir. Örneğin, Gramsci'ye göre tarihsel bir dönemin ihtiyaçlarına tekabül etmeyen bir ideoloji, daha sonra özel şartlar sayesinde popüler olabilse de, tarihsel rekabette er ya da geç saf

[17] Cox ve Schechter, **a.g.e.,** s.56
[18] Esteve Morera, **a.g.e**., 41
[19] Esteve Morera, **a.g.e.**, 38-53
[20] Cox ve Schechter, **a.g.e.,** s.26
[21] Esteve Morera, **a.g.e.**, s.36, 74-93

dışı kalacaktır. Mümkün olanın sınırları sabit ve değişmez olmamakla birlikte verili sosyal yapının içinde mevcutturlar. Bu yapılar aktörler tarafından, kolektif faaliyet yoluyla değiştirilirler.[22]

Gramsci'deki kendileri de tarihsel değişmenin dışında kalmamakla birlikte, hem değişim imkânları hem de değişimin doğrultusu üzerinde belirleyici olan yapısal sınırlar düşüncesi, Cox'un tarihsel yapıları aracılığıyla uluslararası politik ekonomi alanına taşınmıştır.

Zihni inşalar olan bu yapılar, belirli tarihsel dönemlere ait kolektif insan faaliyetinin kümülatif sonuçlarını özetlemektedirler.[23] Uzun vadede şekil kazanan Cox'un tarihsel yapıları içinde maddi kabiliyetler, fikirler ve kurumlardan oluşan üç güç kategorisi etkileşim halinde yer almaktadır.[24] Tarihsel yapılar, üretimin örgütlenmesi, devlet biçimleri ve dünya düzenleri ile bunlar arasındaki ilişkinin incelenmesinde Weberci ideal tiplere benzer bir işlev görmektedirler. Araştırma yapılan alana ait karmaşık gerçekliği tutarlı bir şekilde resmederken, alternatif tarihsel yapıların oluşum ihtimallerinin değerlendirilmesine ve karşılaştırmalar yapılmasına da imkân vermektedirler.[25] Genel Althusserci yaklaşımı, failin rolünü inkâr eden katı bir tarihsel ve yapısal determinizmi birleştirdiği için[26] reddeden Cox'un tarihsel yapıları eylemi belirlememekte, ancak eylemin şekil kazanmasında etkili olan beklenti, alışkanlık ve baskıların sınırlarını çizerek eylemin gerçekleştiği

---

[22] Esteve Morera, **a.g.e.**, 37-38, 94-114 - Gramsci'ye göre; "İnsanların yüzyüze geldikleri düşünce ve pratik olarak geçmişten tevarüs edilen doğal kanunlar ya da soyut tabii kuvvetlerin 'objektif' sosyal dünyası, kendi başına ve kendisi için değil, ancak onu şekillendiren insanlarla tarihsel bir ilişki içinde varolur." Andreas Bieler ve Adam David Morton, "The Gordian Knot of Agency-Structure in International Relations: A Neo-Gramscian Perspective", **European Journal of International Relations**, 7, 1, 2001, s.19

[23] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s. 78

[24] Timothy J. Sinclair, "Beyond International Relations Theory", R. W. Cox ve Timothy J. Sinclair Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s.8-11.

[25] Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", R. W. Cox ve Timothy J. Sinclair Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s.100

[26] John M. Hobson, **The State and International Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s.129

bağlama işaret etmektedirler.[27] Cox devletleri, konfederasyonları, imparatorlukları, üretimin ve kültürel cemaatlerin organizasyonu ile sivil toplum hareketlerine dair muhtelif gelişmeleri sosyal örgütlenmenin farklı şekillerini ifade eden tarihsel yapılara örnek göstermektedir. Bunlar, irsîlik, ebedilik ya da evrensellik gibi özellikler barındırmayan, insanlar tarafından tarih boyunca yaratılıp değiştirilen tarihsel yapılardır. Hepsi geçicidir ve toplumların kendilerini değişik şekillerde örgütlemelerinin ürünüdür.[28]

Yapıların yalnızca maddi güç unsurlarıyla temellendirilmeyerek, hem oluşum hem de değiştirilmelerinde fikirlere ve insan faaliyetine yer açılışı, "catharsis" aracılığı ile objektiften sübjektife ve zorunluluktan özgürlüğe geçişi mümkün gören Gramscigil yapı anlayışı ile uyumludur.[29] Tarihteki değişimlerin, büyük ölçüde kolektif insani çabaların bir sonucu[30] olduğunu düşünen Gramsci, analizlerinde yapıya insanı ezen, kendi içinde eriten ve pasifleştiren harici bir kuvvet olarak bakmamakta; yapıyı bir özgürlük aracına, yeni bir ahlaki-siyasi forma ve yeni inisiyatiflerin kaynağına dönüştürme imkânlarına odaklanmaktadır.[31]

Bu bakış, Gramsci'nin kuvvet ilişkileri analizinde de kendisini göstermektedir. Sosyal kuvvetlerin, tarihin seyrine etki edecekleri sürecin ilk ânı (moment) yapıyla bağlantılı ve objektiftir. Maddi üretim güçlerinin ve sosyal sınıfların doğuşu ile aralarındaki münasebetleri yansıtmaktadır.[32] Siyasi güçlerin ilişkileriyle ilgili ikinci âna ait ekonomik-kolektif nitelikteki ilk aşamanın belirgin özelliği, gurubun varlığının farkında olması ancak

---

[27] Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", s.97-98

[28] Robert W. Cox, " 'The International' in Evolution", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol.35 No.3, 2007, s.516

[29] Norberto Bobbio, "Gramsci and the Conception of Civil Society", Chantal Mouffe(ed.), **Gramsci and Marxist Theory** içinde, Routledge, 1979, s.33-34. - Robert S. Dombroski, **Antonio Gramsci**, Twayne Publishers, 1989, s.120. - Walter L. Adamson, "Beyond "Reform or Revolution": Notes on Political Education in Gramsci, Habermas and Arendt", James Martin (ed.), **Antonio Gramsci** içinde, Critical Assessments of Leading Political Philosophers, Vol. III, Taylor & Francis, 2002, s. 297-298. - Esteve Morera, **a.g.e.**, s.58

[30] Stephen Gill, "Epistemology, Ontology and the 'Italian School", s. 22

[31] Antonio Gramsci, **Selections From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci,** s. 366-367

[32] Gramsci, **a.g.e.,** s.180

dayanışmanın bulunmamasıdır. İkinci aşamada, ekonomik ya da diğer kolektif çıkarlarla sınırlı bir dayanışma zemini oluşmaktadır. Yapının üstyapının içine geçtiği üçüncü ve en siyasi ânda ise entelektüel ve ahlâkî birlik zuhur etmekte, Gramsci'nin Modern Prensi, yani siyasi partiler doğmaktadır.[33]

Cox'un, ulusaşırı ilişkiler matriksinin içine yerleştirdiği sosyal kuvvetler de yukarıda işaret edilen Gramscigil köklerinin renklerini taşımaktadır. Sırasıyla; üretim süreçleri, sınıflar arası ilişkiler ve siyasi güç arasındaki etkileşim, tekil siyasi toplumları aşan bir ulusaşırı düzlemde dünya politik ekonomisinin çehresini belirlemektedir.[34]

Cox, tarihsel yapıları ve sosyal kuvvetleri maddi yönlerini aşan bir çerçevede tanımlarken, sosyal değişmeyi bütünüyle ekonomik terimlerle açıklayan görüşler karşısında kültürel olana açtığı yerle tarihsel değişmede fikirlerin rolü hususunda en önemli teorisyenlerden biri[35] olarak görülen Gramsci'nin geleneğini izlemeye devam etmektedir. Gramsci'nin tarihsel materyalizminde fikirler ve maddî şartlar daima birbirleriyle bağlantılıdırlar, karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedirler ve birbirlerine indirgenemezler. Fikirler maddî şartlarla ilişkili olarak anlaşılmak zorundadırlar.[36] Bu yüzden örneğin, siyasal ve kültürel pratikler, ekonomik kuvvetler ya da çıkarlara indirgenemezken,[37] sanat, ahlâk ve felsefe siyasete hizmet edebilir. Böylece bütün hayat, siyasetin sınırları içine girmektedir.[38] Çatışma şartlarını belirlemek için verilen mücadelede stratejik bir "savaş alanı" olarak gördüğü kültürün önemini vurgulayan Gramsci'nin yaklaşımı, sosyal bilimlerdeki

---

[33] Gramsci, **a.g.e.,** s.181
[34] Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", s.105-111
[35] James H. Mittelman, "Rethinking Innovation in International Studies: Global Transformation at the Turn of the Millenium", Stephen Gill ve James H. Mittelman (ed.), **Innovation and Transformation in International Studies** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, s.253.
[36] Robert W. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", Stephen Gill (ed.), **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, s. 56.
[37] Antonio Gramsci, **Selections From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci**, s. 407
[38] Maurice A. Finocchiaro, **a.g.e.**, s.134

eleştirel gelenek içinden kültürle ilgilenen hemen herkesin yolunun geçtiği bir zemin olmuştur.[39]

Anti-ekonomist[40] sıfatıyla nitelenebilecek derecede metodolojik indirgemeciliği[41] eleştiren Gramsci, ideolojilerin maddi bir kuvvetle aynı enerjiye sahip olduğunu söylemektedir.[42] Kolektif eylem hakkındaki temel soruları anlamak için önerdiği ekonomi merkezci olmayan perspektif,[43] insanların sadece kısa vadeli bireysel çıkarları tarafından değil, uzun vadeli kolektif arzular tarafından da eylem için motive edildiklerini kabul etmektedir.[44] Bu varsayımı temellendirirken, düşünmenin bireyi nasıl harekete geçirdiği, bir kimsenin nasıl ve niçin fikirlerle hareket edebildiği, fikirlerin nasıl pratik/fiilî güçler haline geldiği sorularına çalışmalarında ağırlıklı bir yer verdiği görülmektedir.[45]

Tarihsel materyalizmi, Gramsci'nin eleştirileri ışığında Sorel ve Weber'e yaptığı atıflarla fikirler ve maddi şartlar arasındaki ilişkinin araştırılması[46] şeklinde tarif eden Cox, fikirleri özneler arası anlamlar ve kolektif imajlar olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Özneler arası anlamlar ile, dünyanın doğasına dair bir insan gurubu arasında mevcut bulunan hâkim algıyı ya da ortak olarak paylaşılan 'hakikat' anlayışını kastetmektedir. Cox'un kullandığı şekliyle özneler arasılık, toplumların varoluş şartları karşısında verdikleri kümülatif ortak cevaplar tarafından üretilen bilgi şeklinde de anlaşılabilir.[47] Cox, tarihsel yapıların derinliklerinde yer alan temel özneler

---

[39]Jesús Martín-Barbero, **Communication, Culture and Hegemony, From the Media to Mediations**, Elizabeth Fox ve Robert A. White (çev.), London, Sage Publications, 1993, s. 73, 74.
[40] Michèle Barrett, **Marx'tan Foucault'a İdeoloji**, Ahmet Fehmi (çev.), İstanbul, Mavi Ada Yayıncılık, 2000, s.66
[41] Stephen Gill, "Epistemology, Ontology and the 'Italian School", s.24
[42] Gramsci, **a.g.e.**, s.377
[43] Enrico Augelli ve Craig N. Murphy: "Consciousness, Myth and Collective Action: Gramsci, Sorel and the Ethical State", Stephen Gill ve James H. Mittelman (ed.), **Innovation and Transformation in International Studies** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, s.25.
[44] Enrico Augelli ve Craig N. Murphy, **a.g.m.**, s.37
[45] Giuseppe Fiori, **Antonio Gramsci: Life of a Revolutionary**, Tom Nairn (çev.), Verso Modern Classics, Verso Boks, 1996, s.93.
[46] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s. 28
[47] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s. 89

arası anlam kategorilerine örnek olarak yaşanan dünyanın anlaşılmasını sağlayan toplumlara ve çağa ait sağduyu ile iletişimi mümkün kılan dili göstermektedir.[48] Yeni Gramscici yaklaşım, tarihin bir ürünü olan özneler arası anlamlar formundaki bu fikirleri, politik ekonominin bizzat parçası kabul etmektedir.[49]

Genel olarak fazla sorgulanmayan özneler arası anlamların aksine kolektif imajlar ise, üzerlerinde yoğun tartışmaların yaşandığı bir alandır. Örneğin, geniş kitleler, birer özneler arası anlamı ifade eden devlet ve devlet sistemini ontolojik hakikatler gibi görmektedirler. Fakat devletin ve devletlerarası sistemin fiilî örgütlenmesi farklı ideolojik konumlardan mevcut devletler ve devletlerarası yapı içindeki güç ilişkilerinin meşruiyetinin tartışmaya açıldığı bir savaş alanıdır.[50]

Cox'un kolektif imajları, Gramsci'nin popüler bilgi üzerine yaptığı değerlendirmeleri hatırlatmaktadır. Daha az sistematik bilinç ve dünyayı kavrama düzeylerine tekabül eden[51] popüler bilgi ve kültür, siyasal mücadelenin cereyan ettiği kritik zemini teşkil eden maşeri vicdanın şekillenmesinde büyük pay sahibidirler. Maşeri vicdan, ahenkli bir bütünlük arz etmediği, tarihsel olarak etkili ideolojilerin, bilimsel doktrinler ve sosyal mitlerin bir karışımı olduğu için mücadele zemini niteliği kazanmaktadır. Maşeri vicdandaki bu tortulaşma, sürekli olarak kendisini yenilemekte, gündelik hayata giren bilimsel fikirler ve felsefi düşüncelerle

---

[48] Robert W. Cox, 'The International' in Evolution, **Millennium: Journal of International Studies**, Vol.35 No.3, 2007, s.516.

[49] Andreas Bieler and Adam David Morton, "A Ciritical Theory Route to Hegemony, World Order and Historical Change: Neo-Gramscian Perspectives in International Relations", **Capital & Class**, 82, 2004, s.100.

[50] Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", s. 99.

[51] Michèle Barrett, **a.g.e.**, s. 65

zenginleştirmektedir. Bir başka söyleyişle maşeri vicdan, felsefenin folklorunun mekânıdır.[52]

Bu mekân üzerinde yürütülen siyasi mücadelede, kitle desteği ve heyecanının kanalize edilmesini sağlayan ise, Gramsci'nin George Sorel'e atıfla kullandığı sosyal mitlerdir. Sorel, sosyal mitleri eylem kararlılığının ifadesi olarak görmekte, mücadeleye girmeye hazırlanan kitlelerin faaliyetlerini, fikir ve duygularını mitler üzerinden anlamanın mümkün olduğunu düşünmektedir.[53] Sorel'in mit kavramını Machiavelli'nin hükümdarında cisimleştiren Gramsci, hükümdarda soğuk bir ütopya ya da öğrenilmiş bir teorileştirme çabasını değil, "dağınık ve parçalanmış insanların kolektif iradelerini yükseltmek ve örgütlemek için faaliyet gösteren somut bir fantazi"nin yaratılışını görmektedir.[54]

Gramsci mitlerin, iktidarı ele geçirmek için mücadele eden partilere, milliyetçilik tarafından beslenen "devlet ruhu"nun bir benzerini verdiğini düşünmektedir. Bu ruh, parti üyelerini maddeten bilinmeyen, yani tamamıyla kestirilemeyen ancak yine de aktif ve operasyonel bir biçimde kendilerini hissettiren büyük kuvvetlerle ilişkiye geçirerek geçmişe ve geleceğe doğru hem ruhsal hem de rasyonel olarak birbirlerine bağlamaktadır.[55] Dolayısıyla gördükleri işlevle Gramsci'nin mitleri, normatif unsurların da genellikle üretim güçleri ve teknoloji gibi maddî imkanlara indirgenen sosyal kuvvetin parçası olduklarını göstermektedir.[56] Yeni Gramsci okulu yazarları, bu türden mitlerin günümüz uluslararası ilişkilerinde de merkezî bir yere sahip olduklarına işaret etmektedirler. Bunlar arasında piyasanın kaçınılmaz zaferi, tarihin sonunun

---

[52] Mark Rupert, "Globalisation and Contested Common Sense in the United States", Stephen Gill ve James H. Mittelman (ed.), **Innovation and Transformation in International Studies** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, s.140
[53] Georges Sorel, **Reflections on Violence**, New York, Ams Press, 1975, s.32
[54] Gramsci, **a.g.e.**, s.125-126
[55] Gramsci, **a.g.e.**, s.146
[56] Stephen Gill: "Epistemology, Ontology and the 'Italian School", s.26

ilanı ve ABD ya da İran gibi "kutsal" amaçlar için mücadele ettiğini iddia eden devletlerin misyonlarını tanımlayan her türlü mecaz yer almaktadır.[57]

Bu kısımda son olarak, fikirler ve maddi şartlar arasındaki ilişkiye dair yukarıda çizilen çerçevenin İtalyan okulu mensupları tarafından genel hatlarıyla benimsenmekle birlikte, araştırmacılar arasında vurgu farklılıklarının bulunduğunun hatırlatılması gerekmektedir. Örneğin William I. Robinson'la Robert W. Cox'un dünya düzeninin yeni ontolojisine dair son dönemde yaptıkları çalışmalar karşılaştırıldığında, Robinson'ın[58] üretim süreçleri üzerine daha fazla odaklandığı Cox'un[59] ise ilgisini özneler arasılıkların küresel ölçekteki geniş siyasi imkânlarına yönelttiği görülmektedir[60].

---

[57] Enrico Augelli ve Craig N. Murphy: "Consciousness, Myth and Collective Action: Gramsci, Sorel and the Ethical State", Stephen Gill ve James H. Mittelman (ed.), **Innovation and Transformation in International Studies** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, s.29-30.

[58] William I. Robinson, **A Theory of Global Capitalism: Production, Class, and State in a Transnational World**, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2004.

[59] Cox ve Schechter, **a.g.e.**

[60] 2007'de yayınlanan makalesinde Cox, kuramını ortaya koyuşundan bu yana geçen yaklaşık yirmibeş yılın ardından maddi şartlar, kurumlar ve fikirler üçlüsünden fikirlere daha fazla vurgu yapmak istediğini açıkça ifade etmektedir. (Robert W. Cox, "The International' in Evolution", s.517) Cox'un bu yönelimi, eski çalışmalarını hedef alan eleştirilere verdiği, entelektüel geçmişinin bir muhasebesi niteliğindeki cevaplarda da görülebilmektedir. Bu açıdan özellikle, indirgemecilik ithamı karşısında yaptığı açıklamalar önem arz etmektedir. Cox'a indirgemecilik ithamında bulunanlardan Spegele, Cox'un 1987'de yazdığı, "Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History" başlıklı kitabında yer alan "üretim sosyal varoluşun bütün formları için maddi zemini yaratır" ifadesini, üretimi her şeyin nihayetinde indirgenebileceği ontolojik zemin olarak gördüğü şeklinde yorumlamaktadır (Roger D. Spegele, "Is Robust Globalism A Mistake?", **Review of International Studies**, 23, 1997, s. 221). İndirgemecilik eleştirisini paylaşan Keyman, Cox ve Gramsci okulunu Avrupa merkezci ve eril söylemlere gereken dikkati göstermedikleri için de tenkit etmektedir (E. Fuat Keyman, **Globalization, State Identity/Difference: Toward a Critical Theory of International Relations**, Atlantic Highlands, NJ, Humanities Press, 1997, s. 119-122). Cox ise, üretim kavramı merkeze alınarak dile getirilen indirgemecilik ithamını cevaplamaya, üretimden ne anladığını belirterek başlamaktadır. Cox'a göre üretim, sadece mevcut şeylerin, örneğin ürünlerin üretimi ile sınırlı bir süreç değildir. Mallar ve hizmetlerin üretim örgütlenmesi üzerine başlayan çalışmasının, kurumların, hukukun, ahlakın ve fikirlerin üretimini de içine alacak şekilde kavramsal olarak genişlediğini ifade etmektedir(Cox ve Schechter, s. 31). Dolayısıyla "Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History" adlı eserinde ortaya koyduğu entelektüel girişimin sosyal ilişkileri ve tarihsel değişmeyi üretim süreçleri ve emek ilişkilerine indirgemeyi değil, bu kalkış noktasından hareketle daha geniş bir dünyayı keşfetmeyi hedeflediğini söylemektedir. Ancak, perspektifinde bazı eksiklikler bulunduğunu ve aradan geçen on beş yılda dünyada meydana gelen değişimlerin kendisine daha farklı bir bakış açısı kazandırdığını da eklemektedir(Cox ve Schechter, s.30).

C. Hegemonya: Gramsci ve İktidarın Sosyolojisi

Cox'un II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenen ABD merkezli dünya düzeninin açıklanması problematiği etrafında uluslararası ilişkilere uyarladığı hegemonya teorisinin köklerinde, Gramsci'nin İtalyan toplumu üzerine yaptığı iktidarın doğasına ilişkin analizler yatmaktadır.[61] Gramsci'nin temel problematiğini, bir toplumda sınıfların ya da sosyal grupların hâkimiyeti nasıl ele geçirdikleri ve sürdürdükleri sorusu oluşturmaktadır. İktidarı anlama üzerine yoğunlaşan sosyolojik düşüncenin hedefi, muhalefet imkânlarının ve istikrarlı bir karşı iktidara giden yolun keşfidir. Zira Gramsci'ye göre, siyasi mücadele içinde bulunduğu burjuvazinin başarılı bir şekilde devrilebilmesi, ancak bu sınıfın gücü elinde nasıl tuttuğunun tatmin edici bir analizine bağlıdır.[62]

Gramsci'nin iktidar analizinin çatı kavramını oluşturan hegemonya, fizikî güç ya da "zorlama"yla; entelektüel, moral ve kültürel ikna ya da "rıza"yı birleştiren sosyal ve politik bir kontrol tarzını ifade etmektedir. Hegemonik bir düzenin karakteristiği olarak da sınıflar, devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkilere "zor"dan ziyade "rıza"nın hâkim oluşu gösterilmektedir.[63]

Bir ideal tip olarak Gramscici hegemonyanın hayata geçmesi için ikincil sınıfların, hakim sınıf ya da guruplara ait moral ve kültürel değerleri, pratik ilişki kodlarını ve dünya görüşlerini, yani hakimiyet sisteminin bizatihî sosyal mantığını içselleştirmeleri icap etmektedir. Bu mantık, sosyal bütünleşmede yapıştırıcı bir kuvvet ya da Gramsci'nin deyimiyle "çimento" olarak işlev gören ideolojinin içinde mündemiçtir. "İkincil ve hakim olunan sınıfların önemli bölümlerinin rızasını kazanmak, çok farklı pozisyon ve çıkarları temsil etmek" hegemonik ideolojinin özellikleri arasında

---

[61] Stephen Gill, "Gramsci and Global Politics: Towards a Post-Hegemonic Research Agenda", s.3.
[62] Paul Ransom, **Antonio Gramsci, A New Introduction**, Harvester/Wheatsheaf, 1992, s.135.
[63] Stephen Gill ve David Law: "Global Hegemony and the Structural Power of Capital", Stephen Gill(ed.), **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, s.93.

sayılmaktadır.[64] İdeoloji aracılığıyla, ikincil sınıfların görünürdeki çıkarları, siyasi liderliği yürüten hâkim sınıfınkilerle irtibatlandırılmaktadır.[65] Ancak ideolojiden daha fazla şey ifade eden ve bu yönüyle Marx'ın 'yanlış idrak'ine[66] indirgenemeyen hegemonya, farklı sınıf ve gurupları, ikincil unsurların hâkim güç tarafından empoze edilen sosyal hayat doğrultusunda rızalarını kendiliğinden gösterdikleri gönüllü kabule dayalı bir hâkimiyet ortamında birbirine bağlamaktadır.[67] Böylece, geniş bir siyasal oydaşma, hegemonik sınıfın hedeflerini desteklerken, hegemon da müttefiklerinin çıkarlarına dikkat etmekte, onları üretim biçimi içindeki pozisyonlarından kaynaklanan eğilim ve talepleriyle diğer ideallerinden doğan arzularını tatmin etmek suretiyle yönetmektedir.[68]

Hegemonik iktidarı farklı kılan rıza unsuru olsa da bu durum, zorun bütünüyle ortadan kaybolduğu anlamına gelmemektedir. Tutarlı bir sosyal düzenin otoriter ya da demokratik siyasal üst yapıları, daima hem zora hem de rızaya dayalı unsurları birleştirirler. Bu iki form yalnızca metodik hedefler için teorik soyutlamalarda birbirinden ayrılabilen, sosyal hâkimiyet ilişkileri içindeki farklı "momentler/ânlar"dır.[69] Hegemonik bir yapıda ise sosyal düzen, rızaya dayalı sosyal kontrol araçlarının daha fazla yaygınlık kazandığı bir biçimde yeniden üretilmektedir. Bu yüzden Gramscigil hegemonya, "zorun zırhıyla korunan konsensüs"tür.[70]

---

[64]Chantal Mouffe, "Hegemony and Ideology in Gramsci", Chantal Mouffe (ed.), **Gramsci and Marxist Theory** içinde, London, Routledge and Kegan Paul, 1979, s.181 - Stuart Hall, **Thatcherism and the Crisis of the Left: the Hard Road to Renewal**, London, Verso Press, 1988, s.165.
[65]James H. Mittelman, "World Order Studies and International Political Economy", **Alternatives**, Vol.9, No.3, 1983, s. 331.
[66]Alan Cassels, **Ideology and International Relations in the Modern World**, Routledge, 1996, s.2-8.
[67]William I. Robinson, **Promoting Polyarchy: Globalization, US Intervention and Hegemony**, s. 21-22.
[68] Enrico Augelli ve Craig N. Murphy, "Gramsci and International Relations: A General Perspective and Example From Recent US Policy Toward the Third World", Stephen Gill(ed.), **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, s.130.
[69] William I. Robinson, **a.g.e.**, s.22
[70] William I. Robinson, "Globalization, The World System and Democracy Promotion in US Foreign Policy", **Theory and Society**, 25, October 1996, s.628.

Gramsci, iki unsurun bir aradalık ve farklılığını izah etmek için, Machiavelli'nin rıza ve zorlamanın gerekli şartlarını üzerinde toplayan yarı insan, yarı hayvan Centaur'unu kullanmaktadır.[71] Machiavelli'nin Centaur'uyla ilgili olarak yaptığı bir analojide "kuvvet ve rıza"nın birlikteliğini "çifte perspektif" kavramıyla açıklar: "Çifte perspektif, kendisini en temelden en karmaşığa kadar değişik şekillerde ifade edebilir. Ama bunlar teorik olarak Machiavelli'nin Centaur'una tekabül eden iki temel düzeye indirgenebilir; yarı hayvan, yarı insan. Bunlar gücün ve rızanın, otoritenin ve hegemonyanın, vahşetin ve medeniyetin düzeyleridir."[72]

Gramsci, güce ve rızaya dayalı idare arasındaki farklılığı ise üstünlüğün iki ideal tipi, "domination/hakimiyet", yani gücün yönetilenlerin eleştirel rızaları olmadan doğrudan uygulanması ile "ahlakî hegemonya/entelektüel ve moral liderlik[73]" arasındaki tezatı ortaya koyarak şöyle tarif eder: "Bir sosyal grubun üstünlüğü kendisini "hakimiyet" ile "entelektüel ve moral liderlik" olmak üzere iki şekilde ortaya koyar. Bir sosyal gurup yok etme ya da boyun eğdirme eğiliminde olduğu uzlaşmaz gurupları hâkimiyeti altına alır, akraba/çok yakın ve müttefik guruplara ise liderlik eder."[74]

---

[71] Robert W. Cox: "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", Stephen Gill(ed.), **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, s.52.

[72] Antonio Gramsci, **a.g.e.**, s.169-170 – "Bir hükümdar, insan doğasının hayvani ve insani yönlerinin en iyi şekilde nasıl kullanılacağını anlamak zorundadır. Bu taraf, hükümdarlara, antik dönem yazarları tarafından üstü kapalı olarak öğretilmiştir; bu yazarlar, Achilles ve antik dünyanın diğer hükümdarlarının yarı insan yarı at olarak tarif edilen Chiron (Centaur) tarafından nasıl yetiştirildiklerini anlatırlar. Öğretmenin yarı insan yarı hayvan olarak tarif edildiği tüm bu allegorinin anlamı, hükümdarın birbirinden farklı iki doğaya uygun olarak nasıl davranması gerektiğini bilmesi, aksi takdirde yaşayamayacağıdır." Niccolò Machiavelli, **Hükümdar**, Mehmet Özay(çev.), İstanbul, Şûle Yayınları, 1998, s.104-105. - Bir "değişim" teorisyeni olarak bilinen Gramsci ile "realist" politikanın klasikleri arasında sayılan Machiavelli arasındaki ilişki ilk bakışta garipsenebilir. Ancak Gramsci'ye göre Machiavelli, ütopist bir hayalci ya da statüko içinde hareket eden bir diplomat değil, "değişim"in tedbirli savunucusu olan bir realisttir. Maurice A. Finocchiaro, **a.g.e.**, s.143.

[73] Enrico Augelli ve Craig N. Murphy: "Gramsci and International Relations: A General Perspective and Example From Recent US Policy Toward the Third World", s. 127-128.

[74] Antonio Gramsci, **a.g.e.**, s.57

Lider gurup etrafında oluşan istikrarlı koalisyonları Gramsci tarihsel blok olarak adlandırmaktadır.[75] Blokların tarihselliği, kendilerini var eden özel koşul ve dinamiklerin ürünü, dolayısıyla da ne kadar ömür sürdükleri fark etmeksizin nihayetinde dağılmak zorunda olduklarına işaret etmektedir. Tarihsel blokları var eden şartlar arasında guruplar arası münasebetlerin yanı sıra guruplar ile mümkün olanın sınırlarını belirleyen yapılar arasındaki ilişkiler de yer almaktadır. Guruplar, hegemonik olmak ya da mevcut konumlarını muhafaza edebilmek için, ekonomik, siyasi ve kültürel düzeylerde elverişli şartlara ihtiyaç duymaktadırlar.[76] Gramsci, tarihsel blokları oluşturup hegemonik mücadeleye girişen gurupların başarı şanslarını ekonomik açıdan, üretim ilişkileri içindeki konumlarına bağlamaktadır. Gramsci'ye göre, sanayi toplumlarında ancak üretim tarzı içerisinde temel bir rol ifa eden sosyal guruplar hegemon olabilir.[77]

Ancak Gramsci'nin indirgemecilik karşısındaki entelektüel tavrıyla uyumlu olarak tarihsel bloklar, sadece maddî unsurlar üzerinden tanımlanmamaktadır. Bir tarihsel bloğun oluşumunda ulusal ve küresel düzeydeki ideolojik iklim de etkili olmaktadır. Özellikle, medya ve eğitimdeki gelişmeler, uzun vadede çok büyük öneme sahiptirler.[78]

Bu yüzden Gramscigil tarihsel bloğu, maddî, kurumsal, özneler arası, teorik ve ideolojik kapasitelerin bütünleşmesi sonucunda siyasi ve sivil toplum arasında ortaya çıkan organik ilişki şeklinde daha kapsamlı bir tanımlamaya tabi tutmak mümkün gözükmektedir. Yeni tarihsel blok, yalnızca sivil toplum

---

[75] Gill ve Mittelman, Gramsci'nin "tarihsel blok", İbn Haldun'un "asabiye" ve Machiavelli'nin "virtù" kavramları arasında ortaklıklar bulunduğunu düşünmektedirler. İkiliye göre, "asabiyye" kavramı Machiavelli'in "virtù" kavramıyla karşılaştırılabilir. Virtù, aktif, basiretli vatandaşlık ve zorlayıcı siyasî toplumu (ya da devleti) yaratıp sürdüren zorlayıcı potansiyelin bir birleşimiydi. "Asabiyye"yi aynı zamanda Gramsci'nin devlet ve sivil toplumda siyasî olarak rıza ve zorlamayı birleştiren ve bir siyasî topluma kalite, hareket, anlam ve doğrultu veren lider sosyal kuvvetler olarak tanımlayabileceğimiz hegemonik tarihsel blok (blocco storico) kavramıyla karşılaştırmak da mümkündür. (Stephen Gill ve James H. Mittelman: "Rethinking and Remaking the Roots of Global Social and Political Theory", Stephen Gill ve James H. Mittelman(ed.), **Innovation and Transformation in International Studies**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, s.3.)

[76] Jonathan Joseph, **Hegemony, A Realist Analysis**, London and New York, Routledge, 2002, s.125

[77] Augelli ve Murphy, **a.g.m.**, s.130.

[78] Stephen Gill ve David Law: "Global Hegemony and the Structural Power of Capital", s.112

ve ekonomide güç kazanmakla yetinmemekte, siyasi ağlar ve örgütlenmeyi destekleyecek ikna edici fikir ve argümanlara, Gramsci'nin ifadesiyle "ahlâkî-siyasî düzey"i gerçekleştirecek araçlara da ihtiyaç duymaktadır.[79]

Ahlakilik, Gramscigil hegemonik düzen açısından özel bir anlama sahiptir. Daha önce de değinildiği gibi, Gramsci bir toplumsal grubun iktidarının domination/hâkimiyet ile ahlâki hegemonya/entelektüel ve moral yönetim olmak üzere iki şekilde tezahür edebileceğini söylemektedir. Hâkimiyet/domination ile yönetim/direction arasında temel bir ayrım[80] yapan Gramsci'ye göre, hâkim grubun yönetici konumunu kazanması, yüksek bir senteze, "kolektif irade"yi temsil eden entelektüel ve ahlakî liderliğe erişmesine bağlıdır.[81] Ahlakî hegemonyanın mümkün olması için ise idare öncelikle, ikincil unsurların çıkarlarının sistem içerisine dâhil edilmesiyle sağlanacak genel bir meşruiyet ve aktif rızaya dayanmalıdır.[82]

Hegemonya ahlakî olmadığında, hile ve aldatma üzerine kurulduğunda Gramsci bunu "hâkimiyet"in (domination) bir şekli olarak kabul etmektedir.[83] Gramsci'ye göre hilekârlık ve rüşvet gibi yollar gücü korumak için yapılan mücadelede kullanılan taktik silahlardır. Ancak bunlar gücün değil, zayıflığın bir ifadesidir.[84] Ahlaki hegemonyaya yönelen hareket ise, aktif rızayı sağlamak için hâkim ve ikincil guruplar arasında olduğu gibi hâkim grupların kendi aralarındaki ilişkilere aracılık eden mutabakat yaratma sürecini de işletmek zorundadır.[85] Gramsci'deki yapı-aktör ilişkisini anlatırken değindiğimiz "catharsis" burada devreye girmekte ve söz konusu süreçte

---

[79] Gill ve Law, **a.g.m.**, s.94.
[80] Harold Entwistle, **Antonio Gramsci: Conservative Schooling for Radical Politics**, Routledge, 1979, s.12.
[81] Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, **Hegemony and Socialist Strategy, Towards a Radical Democratic Politics**, London, Verso, 1990, s.67.
[82] Stephen Gill, "Epistemology, Ontology and the 'Italian School", s.40.
[83] Augelli ve Murphy, **a.g.m.,** s.128.
[84] Giovanni Arrighi, "The Three Hegemonies of Historical Capitalism", Stephen Gill(ed.), **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, s.149.
[85] William I. Robinson, **Promoting Polyarchy: Globalization, US Intervention and Hegemony**, s.22.

yapıdan karmaşık üst yapılar alanına geçilmektedir. Sürecin temel niteliği, kurumlar inşa edilirken ve ideoloji geliştirilirken bir gurup ya da sınıfın özel çıkarlarının aşılmasıdır. Eğer söz konusu kurum ve ideolojiler ahlâki bir hegemonyayı yansıtacaklarsa şekil itibariyle evrensel olmak, belirli bir sınıfınmış gibi gözükmemek ve hegemonik sınıfın hayatî çıkarlarını korurken, liderliğini desteklemeyen ikincil guruplara da bir miktar tatmin sağlamak durumundadırlar.[86]

Bir başka ifadeyle, ahlâkî hegemonyanın kurulmasının gerek şartı, dar ekonomik çıkarların daha evrensel bir bakış açısı ya da ideoloji içinde eritilmesi, lider grubun sosyal vizyonuna katılım sürecinde ikincil guruplara somut tavizler verilmesidir.[87] Bundan dolayı hegemonya, yönetici gurubun ekonomik-korporatif nitelikte özverilerde bulunmasını da beraberinde getirmektedir. Ancak Gramsci'ye göre bu tür özverilerin ve böyle bir uzlaşmanın işin özüyle ilgili olmayacakları da kesindir. Çünkü hegemonya her ne denli ahlâki-siyasi ise aynı zamanda da ekonomiktir ve yönetici gurubun ekonominin kilit kesimlerinde yerine getirdiği karar alıcı işleve dayanmaktadır.[88]

Gramsci, burjuvazinin hegemonyayı sağlayamadığı için hâkimiyetle yetinmek zorunda kaldığı, iktidarın alt kesimler tarafından meşru kabul edilmediği düzenlerde ise idarenin çok daha zayıf ve istikrarsız olduğuna işaret etmektedir. Böyle durumlarda yönetim kuvvete dayanarak sürdürülmeye ve zayıf güç temeli desteklenmeye çalışılmaktadır.[89]

Hegemonya'nın ahlakilik kazanarak zora duyulan ihtiyacın azaltılabilmesi için Gramsci'nin entelektüel liderliğin önemine yaptığı vurgu, bilgi edinme süreçleri ve bunların işlevleri ile ilgili düşüncelerinin ışığında

---

[86] Robert W. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", s.58.
[87] Antonio Gramsci, **An Antonio Gramsci Reader: Selected Writings, 1916-1935**, David Forgacs ve D. Sternbach (ed.), New York, Schocken Books, 1989, s.190-200
[88] Antonio Gramsci, **Selections From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci,** s.161.
[89] John M. Hobson, **a.g.e.**, s.129.

daha iyi kavranabilmektedir. Gramsci, bilgi üretim teorisini kimlik ve çıkarlarla ilişkilendirerek, en azından bu anlamda, teorinin nasıl her zaman birileri ve bir amaç için olduğunu göstermektedir.[90] Gramsci'ye göre gerçeğin anlaşılması ve bilginin edinilmesi ahlakî, kültürel ve ideolojik prizmalar ya da filtreler yoluyla olmakta, bu sayede toplum şekil ve anlam kazanmaktadır. Bu yüzden hegemonya belli bir bilgi yapısının ve değerler sisteminin inşası anlamına gelmekte, kendi bilgi ve değer sistemini yaratıp bunları dünya tarafından genel ve evrensel olarak kabul edilebilir kavramlar haline dönüştürebilen sosyal gurup yahut sınıf da entelektüel ve ahlaki liderliğe sahip olmaktadır.[91]

Bu noktada, bilginin üretilmesi ve kitlelerin eğitilmesi fonksiyonlarını yürüten organik entelektüellere duyulan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Entelektüeller "organik"tir, zira Gramsci'ye göre bağımsız bir entelektüeller sınıfı yoktur. Her sosyal gurup kendi entelektüel tabakasına sahiptir ya da böyle bir tabaka meydana getirme eğilimindedir.[92] Hegemonik sınıfın entelektüelleri beraberce ahenkli bir dünya görüşü oluşturabilecek felsefî, siyasî ve ekonomik bir teori ile disiplinler arasında aktarılabilecek prensipler inşâ etmek zorundadırlar.[93] İdeolojik mücadele ortamında hakim sınıfın entelektüelleri, daha ikna edici ve sofistike teoriler ortaya koymalı, diğer entelektüelleri hegemonik dünya görüşü ve hegemonun hedefleri içinde eriterek üzerlerinde hakimiyet kurmalıdırlar.[94]

Gramsci, organik entelektüelleri "meşrulaştırma uzmanları" olarak tarif eder. Yönetici gurubun kültürüyle, ikincil kitlelerin kültürleri arasındaki çelişkiyi çözerek mevcut güç yapısını müttefik ya da ikincil guruplar için kabul edilebilir kılarlar.[95] Entelektüellerin fonksiyonları yalnızca belli bir hayat tarzını ve dünyanın bir tanımını yaratmak değil, aynı zamanda bir sosyal gurubun

---

[90] Stephen Gill, **a.g.m.**, s.23-24.
[91] Robinson, **a.g.e.**, s.42
[92] Merrington, **a.g.m.**, s.167
[93] Gramsci, **a.g.e.**, s.403
[94] Gramsci, **a.g.e.**, s.229-239.
[95] Benedetto Fontana, **Hegemony and Power, On The Relation Between Gramsci and Machiavelli**, Minneapolis&London, University of Minnesota Press, 1993, s.140.

çıkarlarıyla değerlerini genel ve ortak değer ve çıkarlar olarak tercüme etmektir.[96] Bir başka ifadeyle, hegemonik sınıfa organik olarak bağlı bulunan entelektüeller hizmet ettikleri gurubun arzularının toplumun tümünün çıkarlarıyla uyumluluk arz ettiğini bilginin her alanında gösterirler.[97]

Bilgi üretiminin yanı sıra eğitim için de organik entelektüellere ihtiyaç duyulmaktadır. Zira her hegemonik ilişki zorunlu olarak bir eğitim ilişkisidir ve yalnızca değişik sosyal grupların rekabet halinde bulundukları ulusal toplumlar içinde değil uluslararası alanda, ulusal kompleksler ve kıtasal medeniyetler arasında cereyan etmektedir.[98] Bireysel düzeyde ise, Gramsci'nin temel insan motivleri anlayışıyla hegemonik "eğitim" süreçleri arasında önemli bir ilişki mevcuttur. Gramsci'ye göre temel insan motivlerinin hiçbiri herhangi bir durumda aniden operasyonel hale gelmemektedir. İnsanlar, bireysel çıkarlarının şuuruna kolektif arzularında olduğu gibi diğer insanlarla etkileşime geçerek öğrenme yoluyla varmaktadırlar. Çünkü Gramsci'nin karmaşık insanları, nadiren sadece dar anlamda rasyoneldirler. İnsanlar yalnızca sezgi ve moral yargılarda bulunma kabiliyetlerine sahip değillerdir, aynı zamanda normal şartlar altında insan düşünceleri karmaşık bir şekilde irrasyoneldir. Bu yüzden, insanlığın çelişen şuuru, eğitmenlik yapacak kadrolara ihtiyaç duymaktadır. Bunlar sayesinde şuurlardaki irrasyonaliteler temizlenerek insanların kolektif çıkarlarını fark etmelerine yardımcı olmak mümkündür.[99]

Görüldüğü üzere, bilgi üretimi ve eğitim, hem devlet iktidarını elinde tutan tarihsel blok hem de karşı hegemonya oluşturmak için yeni bir tarihsel blok inşâ etmeye çalışan grupların sivil toplum zemininde yürüttükleri mücadelede önemli işlevlere sahiptirler. Bu mücadelenin niteliğinin daha net

---

[96] Benedetto Fontana, **a.g.e.**, s.141 – Merrington, **a.g.m.**, s.153.
[97] Augelli ve Murphy, **a.g.m.**, s. 131.
[98] Gramsci, **a.g.e.**, s.240 -241.
[99] Enrico Augelli ve Craig N. Murphy: "Consciousness, Myth and Collective Action: Gramsci, Sorel and the Ethical State", s.37

bir şekilde ortaya konabilmesi için Gramsci'nin sivil toplum, devlet ve bunlar arasındaki ilişkilere yaklaşım biçimini ele almak yararlı olacaktır.

Öncelikle Gramsci'nin analizlerinin tarihsel bağlamını, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında ileri derecede kapitalistleşmiş, sivil toplumun oldukça geliştiği, kapitalist sınıf gücünün toplumun kültürel kurumlarına ve nihayetinde devlet ve onun zor kullanma aygıtına nüfuz ettiği Batı toplumlarındaki siyasi ve ideolojik mücadele ortamının oluşturduğunu hatırda tutmak gerekmektedir.[100] Gramsci'nin problematiğini, bu özel zeminin başarılı bir iktidar stratejisinin hayata geçirilebilmesine imkân verecek şekilde analiz edilmesi oluşturmaktadır.

Gramsci, siyasi eylemin içinde gerçekleştiği iki önemli üst yapı düzeyi[101] olarak gördüğü sivil toplum ve devlete ilişkin değerlendirmelerinde, bağlam değişikliğinden kaynaklanan özgünlükleri hem zaman hem de mekân farklılaşmalarını dikkate alarak vurgulamaktadır. Bu yüzden Gramsci'nin yazılarında ilk bakışta birbiriyle çelişir gibi gözüken üç farklı devlet tarifinin bulunduğu görülmektedir.[102] Bunların ilkinde devlet, sivil toplumla zıtlığı esasında tanımlanmaktadır. Ancak, bu tarz bir devlet-sivil toplum ilişkisinin mekânı Avrupa değildir: "Doğuda devlet her şeydir, sivil toplum ilkel ve jelatinlidir; Batı'da devlet ve sivil toplum arasında uygun bir ilişki vardır ve ne zaman devlet sıkıntıya düşse güçlü sivil toplum yapısı derhal ortaya çıkar. Devlet yalnızca dış hendektir, ardında güçlü bir istihkâm ve siperler sistemi durmaktadır…"[103]

Devletin sivil toplumu kuşattığını ve devletin sivil toplumla özdeş olarak görülebileceğini söylediği pasajlarda ise mekân Avrupa'yı işaret ederken, farklılıkların kaynağı muhtelif hegemonik güç kombinezasyonları tarafından

[100] Gramsci, **a.g.e.**,, 235-239, 258-263
[101] Gramsci, **a.g.e.**, 262
[102] Çelişki tezini savunanlara örnek olarak bz. Perry Anderson; "The Antinomies of Antonio Gramsci", **New Left Review**, 100, November-December 1976, s.12-13
[103] Gramsci, **a.g.e.**, s. 238

sivil toplumla kurulan ilişkinin değişik ânları/momentleridir. İlk durumda; ""Devlet=siyasal toplum + sivil toplum, bir başka söyleyişle zorun zırhıyla korunan hegemonyadır."[104] İkinci durumda ise; "Devlet yalnızca hükümet aygıtı olarak değil, aynı zamanda hegemonya ya da sivil toplumun özel aygıtı olarak anlaşılmalıdır…"[105], "Gerçekte sivil toplum ve devlet bir ve aynı şeydir…"[106]

Devlet, diktatörlük artı hegemonya ve siyasî toplum artı sivil toplum şeklinde tanımlandığında, bu iki düzey bir yandan hâkim grubun toplum üzerinde uyguladığı hegemonyaya diğer yandan da devlet ya da icracı hükümet aracılığıyla uygulanan "doğrudan hâkimiyet"e tekabül etmektedir.[107] Devlet vasıtasıyla iktidardaki gurup/sınıf yalnızca hâkimiyetini meşrulaştırıp sürdürmemekte, aynı zamanda da devleti yönettiklerinin aktif rızasını kazanmak için kullanmaktadır.[108]

Sivil ve siyasî toplumun farklılıklarını koruyarak bütünleştikleri bu durumda, sosyal kontrol iki seviyede uygulanmaktadır: sivil toplum ve Gramsci'nin genişletilmiş devleti içinde erimiş olan siyasî toplum. Gramsci'nin genişletilmiş devletinde, hegemonya sivil toplum tarafından kendi içinde hayata geçirilirken güç devlet aracılığıyla, ancak sivil toplumdaki mevcut kuvvetler zinciri esas alınarak kullanılmaktadır. Zora başvurma teşebbüsü, gazeteler ve dernekler gibi kamuoyu organları tarafından, çoğunluğun rızasına dayalıymış gibi gösterilmek durumundadır.[109] Bu noktada Gramsci'nin devlet ve sivil toplum ayrımı tamamen metodolojiktir. İkisi yönetme hedefine yönelik rıza ve zorlama mekanizmaları olarak birbirleriyle kaynaşmaktadırlar. Siyasal toplum formel devlet aygıtı şeklinde ele alındığında, Gramsci'nin genişletilmiş devleti bunun yanında sivil toplumu da

---

[104] Gramsci, **a.g.e.**, s. 263
[105] Gramsci, **a.g.e.**,, s. 261
[106] Gramsci, **a.g.e.**,, s. 160
[107] Gramsci, **a.g.e.**, 12
[108] Gramsci, **a.g.e.**, 244, 182
[109] Merrington, **a.g.m.**, 154

kuşatmaktadır.[110] İleri kapitalizmin iktidar mekanizmalarına zor ve rızanın iç ilişkilerine odaklanan bu "çifte perspekitif"ten yaklaşan Gramsci, sivil toplumu siyasal toplumla bağlantılı bir şekilde anlamaktadır.[111]

Gramsci bunu yaparken, siyasal toplum ve kurumları sivil toplum zeminine yerleştirmektedir. Gramsci'nin siyasal toplum olarak adlandırdığı, birçok realistin devlet olarak gördüğü şeydir. Ancak realistlerin aksine Gramsci siyasal toplum ya da "devlet merkezi (state proper)" ile "organik, daha geniş anlamda devlet", örneğin günümüz siyaset teorisyenlerinin genellikle "polity" olarak adlandırdıkları yapı arasındaki ayrıma çok önem vermektedir. Gramsci organik anlamda devletle, tamamıyla özel tabiatta gibi görünenlerle birlikte siyasal hayatın temel kurumlarının dâhil olduğu üst yapının tümünü kastetmektedir.[112]

Devletin bu kuşatıcılıkta tanımlanmasının temel sebebi, hükümetin idare, yönetim ve zorlama aygıtlarına aslında bütün sosyal örgütlenmeye liderlik eden sınıfın hegemonyası tarafından hükmediliyor oluşudur. Bu yüzden devlet, siyasal yapının sivil toplumdaki destekçilerini de içerecek şekilde ele alınmalıdır. Gramsci bunları, kilise, eğitim sistemi, basın ve insanlarda hegemonik sosyal düzenle uyumlu belirli davranış kalıpları ve beklentiler yaratılmasına yardım eden diğer bütün kurumlar şeklinde sıralamaktadır.[113] Kitlesel siyasî partiler, medya, ticaret birlikleri ve diğer sivil örgütlenmeler de ikincil sınıfları kapitalist topluma entegre etmektedirler.[114] Devlet ayrıca, okullar ve mahkemeler gibi organları aracılığıyla sivil toplumda rıza unsurunun pekişmesi için doğrudan faaliyet göstermektedir. Bu yüzden,

---

[110] Robinson, **a.g.e.**, s.28
[111] Mark Rupert: "Alienation, Capitalism and the Inter-State System: Towards a Marxian/Gramscian Critique", Stephen Gill(ed.), **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, s.78-79
[112] Enrico Augelli ve Craig N. Murphy, "Gramsci and International Relations: A General Perspective and Example From Recent US Policy Toward the Third World", s.129
[113] Robert W. Cox: "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", s.51 - Rupert, **a.g.m.**, s.79 - Joseph V. Femia, **Gramsci's Political Thought: Hegemony, Consciousness and the Revolutionary Process**, Oxford, Clarendon Press, 1981, s.25-26.
[114] Robinson, **a.g.e.**, s.28

ordu ve polis gibi baskı araçlarının yanı sıra meclisler ve eğitim organlarına da sahip olan devlet, basitçe "negatif ve baskıcı" değil aynı zamanda "pozitif ve eğitici"dir.[115] Benzer şekilde sivil toplum da bazı zamanlarda hegemonyanın zor unsuruna katılabilmektedir. Militarize olmuş siyasî partiler ve organize dinî guruplar bunun örnekleridir.[116] Liberal ekonomistlerin daha dar bir şekilde tanımladıkları "gece bekçisi devlet" ve Bismarck'la ilişkilendirilen "müdahaleci" devlet tasavvurlarıyla tezat oluşturan[117] Gramci'nin bu devlet anlayışı, tarihsel olarak devlet ve sivil toplum arasında sık sık organik bir bütünleşmenin yaşandığı Anglo-Saxon ülkelerinde rastlanan "yaygın" ve "bütüncül" yapıyla yakınlıklar taşımaktadır.[118]

Gramsci'nin genişlemiş devletinin içinde siyasal toplumla kaynaşan sivil toplum, kimlik oluşumunun, ideolojik mücadelenin, entelektüellerin faaliyetlerinin ve ahlakî ya da hilekârlığa dayalı hegemonyanın mekânıdır. Kişinin şuur kazanarak ilk kez siyasal faaliyetle ilgilendiği bağlam olan sivil toplumda çıkarlar bir araya gelmekte, dar çıkarlar ideolojiler gibi daha evrensel görüşlere dönüştürülmekte ve ittifaklar kurulmaktadır.[119] Burjuvazinin hegemonyasını sürdürdüğü bu alan karşı hegemonyaların inşa edilebileceği bir mücadele zeminidir.[120] Ancak Gramsci'nin sivil topluma müesses bir hegemonik yapı içinde biçtiği işlev, sivil toplumun devlet hâkimiyeti ve toplumdaki guruplar arasında bir tampon olduğuna, sınıf ve gurup hâkimiyetinin sivil toplum geliştikçe hafifleyeceğine dair görüşlerle tezat oluşturmaktadır.[121]

Sivil toplum zemininde mücadele eden rakip hegemonik projelere ait taktik ve stratejilerin Gramsci'nin yazılarında birer savaş kategorisi olarak

---

[115] Robinson, **a.g.e.**, s.28
[116] Femia, **a.g.e.**, s.28
[117] Gramsci, **a.g.e.**, 257-263
[118] Gramsci, **a.g.e.**, 12
[119] Augelli ve Murphy, **a.g.m.**, s.129
[120] Robert W. Cox, "Civil Society at the Turn of the Millenium: Prospects for an Alternative World Order", **Review of International Studies**, , 25,1, January 1999, s.3-28
[121] Robinson, **a.g.e.**, s.29.

sunuldukları görülmektedir. Clausewitz'in savaşı siyasetin bir başka şekilde devamı kabul eden yaklaşımı Gramsci tarafından ters yüz edilmekte, siyaset savaşın değişik yollarla devamı olarak okunmaktadır.

Örneğin Gramsci, I. Dünya Savaşı'na damgasını vuran siper savaşlarını, konum ve manevra savaşı olarak adlandırdığı, toplumsal sınıfların daha iyi stratejik pozisyonlara yerleşmek için izledikleri taktikler hakkındaki analizleriyle sivil toplum düzeyine taşımıştır. Gramsci'ye göre "konum savaşı", bir siyasal hegemonya kazanma, rıza alma muharebesidir. İnsanların sadece geçici itaatleri ya da oy desteklerini değil, "kalp ve zihinlerini" kazanmak için yürütülen bu mücadeleyle hedeflenen ise yeni devletin sosyal temellerinin yavaş yavaş inşâ edilmesidir.[122]

Gramsci'yi konum savaşı formunda bir ideolojik mücadele tarzı üzerinde düşünmeye iten ana tarihsel sebep, Avrupa ülkelerinde yürütülen iktidar mücadelesinin yöntemlerini devlete karşı cephe savaşı şeklindeki Bolşevik stratejiden ayırmak ihtiyacıdır.[123] Gramsci'nin hareket noktasını, daha önce işaret edildiği gibi, Rusya ve Batı Avrupa'da devlet ve sivil toplumun görece güçleri arasındaki farklılık teşkil etmektedir. Kuvvetli bir sivil toplumun bulunmadığı Rusya'da Bolşevik Devrimi başarıya ulaşmışken, benzer bir stratejinin köklü sivil toplum yapılarına sahip batı ülkeleri için geçerli olmadığını düşünen[124] Gramsci'nin konum savaşı stratejisi, Avrupa solunu derinden etkilemiş ve Avrokomünistler tarafından devlet gücüyle topyekûn çatışma yerine sivil toplum kurumlarının tedricen ele geçirilmesi gerektiği şeklinde yorumlanmıştır.[125]

Sivil toplumda yürütülen Gramscigil siper savaşlarının ikinci evresi, devlet iktidarını hedefleyen manevra savaşıdır. Bu aşamaya geçilebilmesi

---

[122] William Ralph Schroeder, **Continental Philosophy: A Critical Approach**, Blackwell, 2005, s.81-82
[123] Mark Rupert, "Globalisation and Contested Common Sense in the United States", s.139
[124] Robert W. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", s.52
[125] Jonathan Joseph, **a.g.e.**, London and New York, Routledge, s.2002

için sivil toplum düzeyinde hegemonyanın zaten sağlandığı bir ortamın oluşması gerekmektedir.[126] Aksine bir durumda, istisnaî bir isyanla devlet aygıtına hakim olunabilse bile sivil toplumun sessizliği yüzünden böyle bir girişim uzun vadede başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Zira, hegemonik nitelik taşımayan bir ittifakın kanlı bir darbeyle iktidarı eline geçirdiğinde kuracağı sosyal düzen yeterli meşruiyete erişemeyeceğinden istikrarsız olacak, muhtemelen de ağırlıklı bir şekilde kuvvet/rıza stratejisinin zorlayıcı boyutuna dayanmak mecburiyetinde kalacaktır.[127]

Gramscigil stratejilerde, savaş alanı olarak sivil toplum, bütünüyle izole ulusal sınırlar içinde düşünülmemektedir. Örneğin, bir konum savaşı stratejisi olan pasif devrim, ulusal sınırların ötesinde meydana gelen devrim ve büyük dönüşümlerin, ulusal sivil toplum düzeyindeki mevcut hegemonik ilişkiler sistemine darbe vurabilecek etkilerinin nasıl yönlendirilebileceği sorusuna odaklanmıştır.

Gramsci'ye kavramı ilham eden tarihsel örneklerin başında Avrupa devletlerinin Fransız İhtilali karşısındaki tavırları yer almaktadır. Modern devletin doğuşu Fransa'da kanlı bir ihtilalle gerçekleşirken diğer ülkeler ittifak yaparak devrim güçlerini askeri yenilgiye uğratmışlar ancak devrimin ihraç ettiği fikirlerin tesirlerinden de kendilerini sıyıramamışlardır. Her ne kadar diğer Avrupa devletlerinde Fransız Devrimi'ne benzer bir şekilde feodal aristokrasi ortadan kaldırılmamışsa da hayatiyetini devam ettirebilmek için pasif devrim yoluyla, yükselmekte olan endüstriyel sınıflara tavizler verilmiştir.[128]

---

[126] Michèle Barrett, **a.g.e.**, s.65-66
[127] Paul Ranso, **a.g.e.**, s.137
[128] Gramsci, **a.g.e.**, s. 114-115, 118-120

Gramsci pasif devrimi,[129] hakim sınıfın hegemonyasının herhangi bir sebeple zayıflaması durumunda başvurduğu bir taktik olarak görmektedir. Yönetici sınıf, aşağıdan gelen baskılarla mücadele edebilmek için verdiği tavizlerle sivil toplumu yeniden organize etmektedir. Bu sayede kitlelerin kendi siyasi talepleri doğrultusunda yapacakları faaliyetlerin önü alınmaktadır.[130] Nitelikli insan gücüyle geleneksel idareci sınıf, muhaliflerden daha büyük bir hızla kadro ve programlarını değiştirerek, kaybetmeye başladığı kontrolü yeniden ele geçirebilmektedir.[131] Pasif devrimler, birbirini takip eden küçük reform dalgaları ya da aydın despotizmi tarzı müdahalelerle, kitlelerin katılımı olmaksızın yukardan gerçekleştirilmektedirler.[132] Bu esnada muhalif sınıflar, kendilerini az ya da çok örtülü bir zeminde uzlaşmak zorunda hissettikleri yavaşça ilerleyen "moleküler" bir sosyal değişimin içinde bulmaktadırlar.[133]

Pasif devrim ihtiyacını doğuran ulus aşırı gelişmelere dikkat çekişinden de anlaşılacağı üzere, ulusal ölçekteki siyasi mücadelelerin ulus aşırı bağlamlarını önemseyen Gramsci, uluslararası sistemin karakterinin temel belirleyicisi olarak da sosyal ilişkileri görmektedir.[134] Bir başka ifadeyle, ulusal düzeyde siyasi dengelerin ana belirleyicisi nasıl sivil toplumdaki sosyal ilişkiler ağı ise, uluslararası sistemin niteliği de aynı zeminde şekillenen dinamikler tarafından tayin edilmektedir.

---

[129] Pasif Devrim kavramı üzerine detaylı bir inceleme için bkz. Anne Showstack Sassoon, **Gramsci's Politics**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1987. Gramsci'nin pasif devrim kavramını değişik bağlamlarda kullandığı görülmektedir. Örneğin, Napolyon'un Güney İtalya'yı işgali sırasında bölgedeki profesyonel orta sınıflar Fransız devriminin ideolojisini benimserlerken, köylü kitleleri eski düzene ve eski düzeni temsil eden asiller ve din adamları sınıfına bağlı kalmışlardır. Bu örnekte pasif devrim, değişim istemeyen kitlelerin karşısına değişimin taşıyıcısı olarak yeni yükselen sınıfları koymaktadır.(Robert W. Cox, " 'The International' in Evolution", s.519.)

[130] Jonathan Joseph, **a.g.e.**, s.125, 138.

[131] Gramsci, **a.g.e.**, s.210

[132] Gramsci, **a.g.e.**, s.115

[133] Kees van der Pijl, "Transnational Class Formation and State Forms", Stephen Gill ve James H. Mittelman(ed.), **Innovation and Transformation in International Studies**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, s.128.

[134] Gramsci, **a.g.e.**, s.176

Gramsci'nin iktidar üzerine yaptığı sosyolojik analizlerde kullandığı anahtar kavramı adlandırmak için hegemonya kelimesini tercih edişinde, ulusal ve ulus aşırı arasındaki bu geçişken etkileşimin etkili olduğunu düşünmek mümkündür. Tarihsel olarak devletlerarası ilişkiler bağlamında kullanılan hegemonyanın etimolojik ve yan anlamları arasında liderlik/leadership ve hakimiyet/dominance bulunmaktadır. Kelimenin etimolojik köklerinin yattığı Eski Yunan'da şehir devletleri arasındaki ilişki biçimlerini tasnif için Aristo'nun çalışmalarına da yansıyan bir şekilde emperyalizm (arkhe) ve hegemonik liderliğin (hegemonia) birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir.[135] Bu noktadan hareket eden Arrighi de, Gramsci'nin hegemonyayı uluslararası ilişkilerle analoji yoluyla sosyal guruplar arasındaki münasebetleri açığa çıkarmak için kullanmış olabileceğini düşünmektedir.[136] Bu durumda, Gramsci'nin kavramları uluslararası ilişkilere uyarlanırken onun izlediği zihni süreç tersine çevrilmekte, Cox'un eleştirel kuramında da görüldüğü gibi, ulus aşırı ve uluslararasının anlaşılması için ulusal düzenlerin analizinden devşirilen kavram dizilerine başvurulmaktadır.

D. Hegemonya: Cox ve Küresel İktidarın Sosyolojisi

[135] Aristo'ya göre bir Yunan şehir devleti diğer Yunan şehir devletleri üzerinde hegemonik bir liderlik kurabilirdi. Despotik bir emperyalist idare ise ancak doğal olarak köleliğe eğilimli, gayrımedeni insanlara dayatılabilirdi. Hakederek hegemonyayı kazanan bir Yunan şehir devletinin Yunanlılara en iyi şekilde hizmet edeceğini düşünen Aristo, Sparta ve Atina arasında devam eden üstünlük mücadelesinin değişken, geçici ve kendisini sınırlayan bir liderlikle, yani hegemonya ile sona erişinden memnundur. Gerekçe olarak da, hegemonik liderliğin köleliği önlemeyi hedeflediğini bunun da bütün şehir devletlerinin yararına olacağını göstermektedir. (S. Perlman, "Hegemony and Arkhe in Greece: Fourth-Century B.C. Views", R.N. Lebow & B.S. Strauss (eds.), **Hegemonic Rivalry: From Thucydides to the Nuclear Age,** Boulder, 1991, ss. 269-86. - W.S. Ferguson, **Greek Imperialism**, Boston, 1913, s. 19-22. - Aristotle, **The Politics of Aristotle**, Ernest Barker (çev.), Oxford, 1948, s.319)

[136] Giovanni Arrighi: "The Three Hegemonies of Historical Capitalism", s.150. Gramsci'nin siyaset üzerine yaptığı sınıflandırma, uluslararası ilişkilerle yerel politika arasında kurduğu ilgiyi açıkça göstermektedir: "Büyük politika, yeni devletlerin kurulmaları, organik sosyo-ekonomik yapıların korunması, savunulması ya da yıkılması için verilen mücadeleyle ilişkili soruları kapsamaktadır. Küçük politika, halen mevcut bir yapıda aynı siyasî sınıfın değişik hizipleri arasındaki üstünlük mücadelesinden doğan parçasal ve günlük soruları kapsamaktadır." Maurice A. Finocchiaro, **a.g.e.**, s.138-139.

İktidarın, somut güç temelinin yanı sıra idare edilenlerin meşruiyete tercüme edilecek rızasına duyduğu ihtiyaca yapılan vurgu ile devletin değişmez nitelikler etrafında tanımlanan dondurulmuş bir imaj üzerinden değil de, sosyal kuvvetlerin karmaşık etkileşimleriyle birlikte sivil toplumdaki mücadele ve dinamiklerin seyrine göre şekil kazanan bir zatiyet olarak ele alınışı, Cox'un hegemonya kavramını uluslararası ilişkilere uyarlarken öncelik verdiği iki ana unsuru teşkil etmektedirler.

Hegemonyayı, dünya tarihinin değişik dönemlerinde örneklerine rastlanan hâkimiyet biçimlerinden ayıran temel nokta, ikincil devletlerin hegemonun liderliğine yalnızca sahip olduğu maddi güç kaynaklarının yarattığı baskıyla değil, çıkar algılamalarındaki ortaklaşmanın da etkisiyle rıza göstermeleridir. Bir başka ifadeyle, gücünün bazı yahut tüm devletlere nispetle artmasının diğerlerinin vatandaşlarının genel çıkarına da uygun olacağı kanaatini uyandıracak derecede güvenilirlik kazanan devlet, dünya hegemonu olabilmektedir.[137] Güvenin kazanılması önemlidir, zira hareket kabiliyetleri tarihsel yapılar tarafından çerçevesi çizilen mümkün olanın algılanma sınırları tarafından baskılanıyor olsa da hegemonya karşısında tavır belirleyecek insanlar şuur ve özgür irade sahibidirler.[138]

Coxgil bir hegemonyanın üzerine oturduğu fikirler, maddi kabiliyetler ve kurumlardan oluşan üçlü sacayağından fikirler, rızanın sağlanmasında hayati bir işlev görmektedirler. Bu yüzden, Cox'a göre bir devletin ekonomik, sosyal ve siyasi temel kurum ve örgütlenme şekillerinin ikincil devletler tarafından taklit edilmesi hegemonyanın oluşumu için yeterli olmamakta, anahtar değerlerinin de bir benzeşme modeli haline gelmesi gerekmektedir.[139] Hegemonya, düzenin doğası hakkında, devletler ve devlet dışı unsurların oluşturdukları yapılar bütününe nüfuz eden değerler ve

---

[137] Giovanni Arrighi, "The Three Hegemonies of Historical Capitalism", s.151.
[138] Stephen Gill, "Epistemology, Ontology and the 'Italian School", s.43.
[139] Robert W. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", R. W. Cox ve Timothy J. Sinclair Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s.137

anlayış biçimi şeklinde tarif edilmekte, bunların görece istikrarı ile sorgulanamazlık derecesi de sistemin hegemonik niteliğinin ölçüsü olarak görülmektedir.[140] Mümkün olanın algılanma sınırlarına işaret eden sorgulanamazlık, hegemonun öngörülen tepkilerine göre belirlenen rasyonel kısıtlamaların değil, böyle bir hesaba dayanılmaksızın değerlerin doğal ve kaçınılmaz hissedilecek kadar içselleştirilmesinin bir sonucudur.[141]

Pek çok aktöre doğalmış gibi gözüken bu özneler arası anlamlar yapısı, hegemon devletin hâkim olduğu maddi güç temeli tarafından desteklenmektedir. Cox hegemonik bir dünya düzeninin dayandığı maddi kabiliyetleri, aynı zamanda hem üretici hem de yıkıcı potansiyellere sahip teknolojik ve örgütsel kabiliyetler, üretici ve yıkıcı potansiyellerin teknolojinin dönüştürebileceği doğal kaynaklar şeklinde biriktirilmiş halleri, sanayi tesisleri ve askeri techizat gibi ekipman stokları ile bunları yönetebilecek refah olarak sıralamaktadır.[142] Hegemonik bir dünya düzeninin ayırt edici özelliği oydaşma olsa da söz konusu maddi kabiliyetlerin yarattığı zorlama imkânlarına yaslanan siyasî, askerî, ekonomik ve psikolojik unsurların hepsi hegemonik bir ilişkide mevcut ve önemlidirler.[143] Zorlama potansiyeli maddi güç ilişkilerinin bünyesinde yer almakta, güçlü gerekli durumlarda zayıf tarafa iradesini dayatabilmektedir.[144]

Ancak zora başvurmayla sistemin hegemonik niteliği arasında ters bir orantı bulunmaktadır. Hegemon, liderlik misyonunu, sadece kendi özel çıkarlarının bir gereği olarak değil de, ikincil devlet ve grupların çıkarlarını da gözeterek rızalarını almaya imkân verecek bir evrensellikle

---

[140] Robert W. Cox, "Towards a Counterhegemonic Conceptualisation of World Order", **Notes Prepared for the Governance-without-Government Workshop**, Ojai California, February 1990, Aktaran: Stephen Gill, "Epistemology, Ontology and the 'Italian School", s.42

[141] Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 1999, s.197

[142] Robert W. Cox; "Social Forces, States, and World Orders: Beyond International Relations Theory", R. W. Cox ve Timothy J. Sinclair Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s.98

[143] Lea Brilmayer, **American Hegemony, Political Morality in a one-Superpower World**, New Haven&London, Yale University Press, 1994, s.14.

[144] Cox, **a.g.m.**, s.99

temellendirebildiğinde itaati sağlamak için zora başvurma ihtiyacı duymamaktadır. Her zaman varlığını hissettirse de, hegemonik bir ilişkide gücün bilinçlerdeki yeri, rızaya göre, çok daha geridedir. Aksi olduğunda, yani güçlü rıza aramaksızın zor kullanarak itaati sağlamaya ve özel çıkarlarını bu yolla kollamaya başladığında iktidar ilişkisi hegemonik olma vasfını yitirmektedir.[145] İlk durumda liderlik hegemonik iken, ikinci durum zamanla hegemonun gücünü korumasını sağlamak bir yana, rekabeti teşvik ederek bir karşı hegemonik kuvvetler zincirini[146] tetikleyeceği için "kendine karşı liderlik" olarak tanımlanmaktadır. [147]

Hegemonik bir dünya düzeninin üçüncü sacayağında yer alan kurumlar, fikirler ve maddi güç unsurlarının özel bir bileşimiyle hayatiyet kazanmakta, daha sonra ise hem fikirlerin hem de maddi kabiliyetlerin gelişimini etkilemektedirler. Temel görevleri, bir taraftan hegemonun siyasi-ekonomik projesini meşrulaştırıp savunurken[148] diğer yandan da sistemin istikrara kavuşarak ebedileşmesinin yolunu açmaktır. Ancak tarihlerinin ilk evrelerinin ardından kendi hayatlarını yaşamaya başlayan kurumlar, zıt eğilimlerin savaş alanı haline de dönüşebilmektedirler. Ayrıca zaman içinde aynı alanda farklı eğilimlerin temsil edildiği rakip kurumlar oluşabilmektedir.[149]

Maddi kabiliyetler, fikirler ve kurumların meydana getirdikleri hegemonik üçgen, birer sosyal, ekonomik ve siyasi yapıyla somutluk kazanmakta, bunlardan yalnızca bir tanesine dayanılarak hayat bulamamaktadır.[150] Cox'un söz konusu yapıların şekillenişine yaklaşımı, uluslararası ilişkilere aktardığı ikinci temel Gramscigil perspektif doğrultusundadır. Sosyal, siyasi ve ekonomik yapıların oluşumları ve etkileri

---

[145] Cox, **a.g.m.**, s.99
[146] Stephen Gill: "Epistemology, Ontology and the 'Italian School", s.43
[147] Giovanni Arrighi, "The Three Hegemonies of Historical Capitalism", s.150
[148] Ian Taylor, **Stuck in Middle Gear: South Africa's Post-Apartheid Foreign Relations**, Praeger/Greenwood, USA, 2001, s.11
[149] Cox, **a.g.m.**, s.99
[150] Robert W. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, s.62

ele alınırken hegemon da dâhil olmak üzere devletler tek tipleştirilmeyip sivil toplumları ve sosyal kuvvetlerle ilişkileri göz önünde bulundurulmak suretiyle değerlendirilmekte, ayrıca ulus aşırı güçler de analizlere dâhil edilmektedir.

Örneğin Cox, birbirlerinin türevi ya da tek yönlü belirleyeni şeklinde görmediği, bilakis sistemin diğer unsurlarına etki edecek değişim dinamiğinin herhangi birinden doğabileceğini varsaydığı sosyal kuvvetler, devletler ve dünya düzenlerinden oluşan insan faaliyetlerinin muhtelif düzlemleri arasındaki çok yönlü etkileşimi açıklarken, ulusaşırı dinamiklerin oynadıkları hayatî role dikkatleri çekmektedir. Cox'un politik ekonomi perspektifinden çizdiği dünya portresinde küresel ve yerel ölçekte faaliyet gösteren sosyal kuvvetlerin meydana getirdikleri güç konfigürasyonu önemli bir yer tutmakta, devletler de otonom nitelikleri vurgulanmakla birlikte ilişkilere aracılık etme işlevleriyle büyük resimde yer bulmaktadırlar.[151]

Sosyal kuvvetlere odaklanma, uluslararası ilişkiler disiplininin temel tartışma konularından biri olan gücün doğası ve niteliği ile ilgili sorular karşısında neorealizmin maddi kuvvetleri, oluşum süreçlerinin niteliğini dışlayarak birikmiş nihai kapasiteler üzerinden değerlendiren yaklaşımına alternatif cevaplar üretilmesinin de önünü açmaktadır. Güç sadece bir verilen olarak kabul edilmemekte, gücü var kılan sosyal süreçlerin anlaşılması için çaba gösterilmektedir.[152] Söz konusu süreçler de, yalnızca ulusal sınırlar içindeki dinamiklerin özerk gelişim şemalarından izlenmemektedir. Örneğin, devletlerarası askeri ve diplomatik ilişkilerin daha geniş bağlamlarından yalıtılmış hallerine odaklanan bir uluslararası sistem tasavvurundan farklı olarak, sosyal ilişkiler etrafında biçim kazanan Coxgil dünya düzenlerindeki önemli bir yapısal değişimin, yerel ölçekteki sosyal ilişkileri çerçeveleyen ulusal siyasi düzenlerde de temel bir değişmeye tekabül edeceği varsayılmaktadır.[153]

---

[151] Cox, "Social Forces, States, and World Orders", s.105
[152] Cox, **a.g.m.**, s.105
[153] Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", s.64

Etkileşimin diğer yüzünde müesses bir hegemonik sistemin, ulus aşırı güçlerin eylem alanlarını çevreleme kabiliyeti yer almaktadır. Hegemonyayı hayata geçiren kurumlar, evrensel normlar ve hâkim üretim sistemini destekleyen kuralların belirlendiği diğer mekanizmalar, sadece devletler üzerindeki etkileri bağlamında ele alınmamakta, ulusal sınırları aşarak faaliyet gösteren sivil toplum kuvvetlerinin genel davranış tarzlarına tesirleri de kuram içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.[154]

Bir başka söyleyişle, hegemonyanın kaynağını oluşturan hâkim devletin sivil toplumu uluslararasılaşarak iktidarını kurumsallaştırdığında, meydana getirdiği yapılar hem kendisinin hem de nüfuz edilen devlet-sivil toplum komplekslerinin davranış çerçeveleri üzerinde etki sahibi olmaktadır.

Bu noktada söz konusu çift yönlü etkileşimin oluşum süreçleri ve niteliğini daha yakından kavrayabilmek için Cox'un, Gramscigil çözümlemelere dayanarak kuramına uyarladığı, devlet, sivil toplum ve hegemonya arasındaki ilişki demetine odaklanmak yararlı olacaktır.

Uluslararası ilişkilerde devleti, önce tüm devletlere uygulanabilecek modeller üzerinden tanımlayıp, daha sonra bu modellerin niteliği hakkında tartışmalar yürüten perspektiflerden farklı olarak; varlık şartları, kurucu prensipleri ve normları zaman içinde değişen muhtelif devlet ve dünya düzeni formları olduğunu ileri süren[155] Cox'un yaklaşımı, devletin tek tipleştirilmesini reddetmekte ve dikkatini çeşitliliği doğuran sebeplere yöneltmektedir.[156] Devletleri birbirlerinden farklılaştıran temel şey, sivil toplumları ile kurdukları

---

[154] Cox, **a.g.m.**, s.62

[155] Robert W. Cox, **Production Power and World Order: Social Forces in the Making of History**, New York, Columbia University Press, 1987, özellikle 2. Kısım, s.111-211

[156] Markus E. Bouillon, "Gramsci, Political Economy, and the Decline of the Peace Process", **Critique: Critical Middle Eastern Studies**, 13(3), Fall 2004, s. 241

ilişkinin niteliğidir. Ayrıca, dünya düzeninin farklı devlet/sivil toplum kompleksleri üzerindeki etkileri de içerdeki ilişki üzerinde tesir sahibidir.[157]

Sivil toplumun devleti biçimlendirme kabiliyetini öne çıkaran bu bakış açısı, uluslararası politika analizlerinde güç ilişkilerinin yalnızca devletlerarası düzeyle sınırlı olarak ele alınışının yarattığı sorunlar[158] karşısında alternatif bir yaklaşım önermektedir. Bu sayede, bir dünya hegemonyası inşâ eden gücün, sivil toplum içindeki oluşum süreçlerinden başlanarak, uluslararası sistem ve etki alanı içinde bulunan diğer devlet/sivil toplum komplekslerine kadar uzanan bir çerçevede incelenebilmesi mümkün olmaktadır.

Cox, bir güç mücadelesi sahası olan sivil toplumu, müesses otorite ile halk arasındaki siyasi alana yerleştirmektedir.[159] Gramsci'nin analizleriyle uyumlu olarak Cox'ta sivil toplum, hem mevcut iktidar yapısının güç temelini, hem de muhalif kuvvetleri bir arada bünyesinde barındırmaktadır. Ancak sivil toplum için düşünülen siyasi zemin, verili olmayıp bilinçli çabalarla inşa edilmeyi beklemektedir.[160] Zira, siyasi zemini şekillendirerek anlamlı bir faaliyet sahasına dönüştüren ideoloji ile örgütlü sosyal kuvvetler maddi şartlardan otomatik olarak doğmamaktadırlar. Maddi şartlardan yola çıkarak şuurlu faaliyetlere kılavuzluk edecek ideolojinin inşasına, bunun için de Gramsci'nin organik entelektüellerine ihtiyaç bulunmaktadır.[161] Cox'un fikirlerin sivil toplumun şekillenişinde oynadıkları role yaklaşımı, söz konusu alanı yalnızca aktörlerden ibaret gören bakış açısının ötesine geçilmesine imkân vermektedir. Sivil toplum aynı zamanda insanların hakikat anlayışlarının dayandığı özneler arası anlamlardan müteşekkil çatışan fikirlerin dönüştürülebileceği ve toplumun tabiî düzenine dair yeni kavramların

---

[157] Sinclair, **a.g.m.**, s.3.
[158] E. Fuat Keyman, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark", Atilla Eralp (ed.), **Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar** içinde, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.246.
[159] Cox, "Civil Society at The Turn of the Millenium: Prospects for an Alternative World Order", s.14, 25
[160] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.104
[161] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.105

doğabileceği bir alandır.[162] Büyük ve zamana dirençli dönüşümleri ifade eden bu tür değişimlerin yanı sıra, sivil toplum güçlü ve harekete geçirici birer sosyal kuvvet olan mitlerin de varlık kazandıkları zemindir.[163]

Cox, ilk dönem çalışmalarında farklı ideolojiler ve sosyal kuvvetler bileşkeleri üzerine kurulu sivil toplum/devlet komplekslerine örnek olarak Doğu Bloğu'ndaki yeniden dağıtımcı devletler ile I. Dünya Savaşı sonrasının neoliberal devletlerini göstermektedir. 1980'lere doğru yeniden dağıtımcı devlet güç kaybederken, neoliberal devlet ABD'de Reaganomics ve İngiltere'de Thatcherism ile birlikte güç kazanmıştır.[164]

Bu farklı devlet/sivil toplum kompleksleri, önce ulusal düzeyde şekillenmiş daha sonra da hegemonik nüfuz alanları oluşturabilmek için birbirleriyle rekabete girişmişlerdir. Cox, ulusal hegemonyanın hem teşekkül hem de yayılma sürecini açıklarken, Gramsci'nin tarihsel blok kavramına başvurmaktadır. Hegemonik koalisyonun oluşumunda maddi çıkarlar ve fikirlerin beraberce oynadıkları rollere dikkat çeken Cox'un perspektifi, muhtelif aktörlerin öncelikleri arasındaki uyumun analiz edilmesini kolaylaştırmaktadır. İktidarın kuruluşunda siyasi, ahlakî ve ideolojik faaliyet alanları ile ekonomi arasındaki yan yanalık ve karşılıklı etkileşime yapılan vurgu, aktörlerin bir araya gelişlerinde her şeyin ekonomiye (ekonomizm) ya da fikirlere (idealizm) indirgenmesinin önüne geçmektedir.[165]

---

[162] Cox, "Civil Society at The Turn of the Millenium: Prospects for an Alternative World Order", s.10
[163] Robert W. Cox, "Thinking about civilizations", **Review of International Studies**, 26, 2000, s.232
[164] Burcu Bostanoğlu, "Uluslararası İlişkilerde Metodoloji Tartışmaları ve Robert W. Cox", Burcu Bostanoğlu ve Mehmet Akif Okur, **Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram, Hegemonya, Medeniyetler ve Robert W. Cox**, Ankara, Gazi Kitapevi, 2008, s.34
[165] Robert W. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", R. W. Cox ve Timothy J. Sinclair Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 131 - Tarihsel bloklar, oluşum süreçlerinden itibaren bünyelerinde çelişkileri de barındırmaktadırlar. Tarihsel bloğun bileşenleri analiz edilirken yalnızca çıkar ortaklıklarını hesaba katan genel tasniflerden yararlanmak uyumu ön plana çıkarırken, farklılıklara odaklanmak çelişki potansiyellerinin altının çizilmesini ve bloğun tarihselliğinin hatırda tutulmasını sağlamaktadır. Örneğin Poulantzas, sınıflar içindeki değişik çıkarlara, güçlere ve ilişkilere tekabül eden fraksiyonlar üzerinde durmakta, burjuvazi örneğinde finanskapital ve sanayi sermayesinin temsil ettiği fraksiyonları, farklılıklarını vurgulayarak sosyal kuvvetlerin alt katmanlarına yerleştirmektedir. Tarihsel bloklar içindeki farklılaşmalar yalnızca ekonomik temelli fraksiyonlardan ibaret de değildirler. Siyasi ve ideolojik belirleyicilerin etkisiyle varlık kazanan sosyal tabakalar da analizlerde

Nitekim hegemon ülkede devletle iktidardaki tarihsel blok arasındaki ilişkilerde, birinciye sosyal kuvvetler karşısında göreli bir otonomi tanıyan Cox, devletin bir bütün olarak hakim sınıfın ekonomik projesiyle uyumlu faaliyet göstermekle birlikte bu sınıfın unsurlarının özel çıkarlarına cevap vermediğini düşünmektedir. Özel çıkarlar üzerinde yükselen zayıf devletler ise bu seviyede bir düzenleme gücüne erişememektedirler.[166]

Tarihsel bloğun içerde hegemonik liderliğe erişmesi, dünya hegemonyasına giden yolda ilk aşamayı temsil etmektedir. Cox'un tanımladığı şekliyle dünya hegemonyası, ulus devlet temelli bir karakterle tezahür ettiğinde, en büyük ulusal ekonomi içindeki hâkim gruba ait sosyal kuvvetlerin en güçlü oldukları dönemde yerel düzeyden uluslararası alana yayılışları ile doğmaktadır.[167] Hegemonyanın genişleme güzergâhındaki ülkelerin iktidardaki sosyal tabakaları ile hegemonik güce hâkim olan tarihsel blok arasındaki uzlaşı ve bütünleşmeler, hegemonyayı mümkün kılmaktadır.[168] Bunun gerçekleşebilmesi için, hegemonun diğerlerinin paylaşabileceği evrensel bir vizyon üretmesi ve icap ettiğinde kendi kısa vadeli menfaatlerini göz ardı etmesi gerekebilir. Cox, dünya algılamasındaki evrenselleşmenin, hegemonik ülkenin liderlerinin özel ve yerel çıkarlarla çatıştığı durumlarda bile evrensel prensipleri desteklemelerini sağlayacak dereceye ulaşabileceğine işaret etmektedir.[169]

---

dikkate alınmak durumundadırlar. (Jonathan Joseph, **a.g.e.**, s.93) Tarihsel blok içinde yer alan her gurup eşit güç ve ağırlığa da sahip değildir. Tarihsel blok, bir idareci güç bloğu ile buna destek veren sınıf ve katmanlardan oluşmaktadır. Destekleyici unsurlar, çok sayıda küçük tavizlerle yetinirlerken gerçek güç bloğunun içine girememektedirler. (Jonathan Joseph, **a.g.e.**, s.95)

[166] Robert W. Cox, **Production Power and World Order: Social Forces in the Making of History**, s.149

[167] Cox, **Production Power and World Order: Social Forces in the Making of History**, s.149

[168] Robert W. Cox, "Towards a Counterhegemonic Conceptualisation of World Order", Aktaran: Stephen Gill: "Epistemology, Ontology and the 'Italian School", s. 42 Örneğin Cox, 1945 sonrası dünya düzenini, merkezinde ABD'nin yer aldığı sosyal kuvvetlerin yeni bir uluslararası tarihsel bloğu olarak tanımlamaktadır. (Stephen Gill ve David Law: "Global Hegemony and the Structural Power of Capital", s.96)

[169] Robert W. Cox, "Middlepowermanship, Japan and Future World Order", **International Journal**, Vol.44, No.4, Autumn 1989, s.829.

Cox'a göre hegemonyanın çevreye doğru genişlemesi, pasif devrim biçiminde gerçekleşmektedir. Bu süreçte, hegemonik sisteme eklemlenmeye çalışan ülkeler birçok problemle yüzleşmek durumundadırlar. Zira, eski yapılarını koruyarak hegemonik modelden parçalar almaya çalışan ülkelerin, hegemonla aynı sosyal ve ekonomik süreçlerden geçmedikleri için bazı ekonomik ve kültürel unsurlara uyum şansları bulunsa da siyasî modelleri benimsemeleri kolay olmamaktadır.[170]

Cox, tarihsel blok kavramının ifade ettiği ittifaklar üzerine kurulu iktidar anlayışına uluslararasının ulus aşırıya dönüştüğü konjonktürde, bir dünya hegemonyasının zorunlu olarak tek bir devletin inhisarında bulunması gerekmediğine işaret etmek için de başvurmaktadır. Bir ideoloji ve bu ideolojiyle uyumlu kurumlar aracılığıyla sağlanan geniş temelli rıza tarafından ayakta tutulan hegemonya, bir iktidar yapısıdır. Hâkim olan güç bir devlet ya da devletler grubu olabileceği gibi, devlet ve özel aktörlerin koalisyonundan da oluşabilir.[171] Cox'un bu açılımı, daha sonra yeni Gramsci okulu yazarlarının 90'lardan 2000'lere uzanan küresel yönetişime dair tartışmalarda takındıkları pozisyonun ve İmparatorluk tartışmalarının öncülü olma özelliğine sahiptir.[172]

II. TARİH, TEORİ ve ZAMAN

Coxgil eleştirel kuramın, kaynağını özellikle Vico ve Braudelci tarih yorumlarından alan zaman ve tarih anlayışı, değişim ve devamlılığın bir arada analizini mümkün kılan karakteriyle Irak'ın işgalinin içinden değerlendirileceği geniş zamanın parametreleri belirlenirken başvurulacak önemli analitik araçlar sunmaktadır.

---

[170] Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", s. 61

[171] Robert W. Cox; "Social Forces, States, and World Orders: Beyond International Relations Theory", R. W. Cox ve Timothy J. Sinclair Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s.103, 105, 115

[172] Barbara Emadi-Coffin, **Rethinking International Organization: Deregulation and Global Governance**, London, Routledge, 2002, s.28

Braudelci boyut, çok katmanlı bir tarih yorumundan hareketle uzun vadeli süreçlerin içinden değişimin dinamiklerinin kavranmasını sağlarken; Vico'nun sarmal tarih anlayışı[173] uzun vadenin devamlılıklara yaptığı vurgunun tekrar eden çevrimler şeklindeki bir zaman tasavvuru yüzünden değişim ve farklılaşma potansiyellerinin göz ardı edilmesine sebep olma ihtimalinin önüne geçmektedir. Vico'nun ayrıca tarihi yapan insanların öznelliklerinin, zihniyet dünyalarının geçmişin anlaşılmasında önemli bir hareket noktası olduğuna işaret eden fantasia[174] kavramıyla da Cox'un kuramına katkıda bulunduğu görülmektedir.

Cox'un yaklaşımında merkezi bir yere sahip bulunan Gramsci'nin, tarih ve felsefeyi özdeş, felsefeyi ise felsefenin tarihi olarak gören "mutlak tarihselciliği" (absolute historicism), tarihi yapan sosyal kuvvetlerin özneler arasılıklar üzerine kurulu zihniyetlerini gerçeklik anlayışının temeli olarak göstermekle yalnızca gerçeklik tasavvurunun zamana ve tarihin hareketine göreli olduğunu[175] ifade etmemektedir. Bu bakış açısından, tarihin yazımı da geçmişe ait olayların kronolojik ya da başka bir kriter esasında sıralanmasından ibaret olmaktan çıkmakta,[176] özneler arasılıklar ve bunlarla ilişkili tarihsel yapılardaki değişimin, felsefe/düşünce dünyasındaki dönüşümler üzerinden okunmasına da imkan vermektedir.

---

[173] Vico'nun döngüsel hareketlerle açıkladığı sarmal tarih anlayışı Cox'un tasarımları üzerinde etkili olmuştur. Vico'ya göre döngülü hareket, tarihin değişmez aşamalar döngüsü içerisinde dönüp durması değildir. Tarih, bir daire değil bir sarmal şeklinde seyretmekte, hiçbir zaman kendisini yinelememektedir. (R.G. Collingwood, **Tarih Tasarımı**, Kurtuluş Dinçer (çev.), Ankara, Gündoğan Yayınları, 1996, s.102)

[174] "Tahayyül etme" olarak da tercüme edilen "fantasia"la Vico, içerden bilme, objeyi kendi iç doğasından kavrama gücünü kastetmektedir. (Marcel Danesi ve Walter de Gruyter, **Giambattista Vico and Anglo-American Science**, 1995, s.205. - Donald Phillip Verene, **Vico's Science of Imagination**, Cornell University Press, 1981, s.101) Vico'ya göre dünyayı farklı şekillerde kategorize etme yollarını tahayyül yeteneği olan fantasia aracılığıyla yabancı kültürlerde ve eski çağlarda yaşamış insanların hayatlarına katılabilir, onların dünyalarını içerden anlayabiliriz. (Gunnar Skirbekk ve Nils Gilje, **History of Western Thought: From Ancient Greece to the Twentieth Century**, Routledge, 2001, s.198)

[175] Robert W. Cox, "Influences and Commitments", R. W. Cox ve Timothy J. Sinclair Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s.30

[176] Burcu Bostanoğlu, "Uluslararası İlişkilerde Metodoloji Tartışmaları ve Robert W. Cox", Burcu Bostanoğlu ve Mehmet Akif Okur, **Uluslar arası İlişkilerde Eleştirel Kuram, Hegemonya, Medeniyetler ve Robert W. Cox**, Ankara, Gazi Kitapevi, 2008, s. 22

Çalışmanın diğer bölümlerinde Irak'ın işgali anlamlandırılmaya çalışılırken Cox'un ortaya koyduğu sentez de dikkate alınarak bu üç temel tarihsel yaklaşımdan yararlanılmaktadır. Bu kısımda, söz konusu üçlünün daha yakından kavranmalarını sağlayacak tartışmalara yer verilmekte, daha sonra ise Cox'un kuramına dönülmektedir. Aşağıda ilk olarak uluslararası ilişkiler disiplininin geçmişindeki tartışmalar öncelenerek tarih-teori ilişkisi ele alınacak, daha sonra da Braudelci tarih yaklaşımı ve sosyal zaman kavramı tanıtılacaktır. Son olarak ise yapılan değerlendirmelerin ışığında Cox'un zaman ve tarih anlayışına bir kez daha değinilerek özel parametreler etrafında tarif ettiği ontoloji kavramı üzerinde durulacaktır.

A. Uluslararası İlişkiler'de Tarih ve Teori Tartışmalarına Genel Bir Bakış

Disiplinin geçmişine bakıldığında, tarih üzerine yürütülen tartışmaların birbiriyle irtibatlı iki nokta etrafında toplandığı görülmektedir. Bunlardan ilki tarih ve uluslararası ilişkiler arasındaki münasebetin mahiyeti ile ilgilidir. Aslında bu soruya verilen cevapları da önemli ölçüde belirleyen diğer odak noktasını ise tarih ve teori ilişkisi oluşturmaktadır.

Smith, uluslararası ilişkiler disiplininin, gelişme süreci esnasında bir taraftan teorik ve metodik buluşlarla küresel politikaya dair genel bilgilere erişmeye çalışırken diğer yandan da kendisini tarihten uzaklaştırmak için sarf ettiği çabayı, aslında tarihin çocuğu olmasına bağlamaktadır. Bu dönemde araştırmacılar çalışmalarının muhtevasını tarihten uzak tutmaya çalışmış, tarihe başvurduklarında ise onu bir ampirik malzeme alanı olarak görmüşlerdir.[177] Nitekim, disipline uzun yıllar rakipsiz bir şekilde muhtelif versiyonlarıyla hâkim olan realizmin dayandığı pozitivist epistemolojinin,

[177] Thomas W. Smith, **History & International Relations,** Florence, KY, USA, Routledge, 1999, s.1.

tarihsel olayları üzerlerinden zaman dışı/ahistoric teorik önermelerin kurgulanabileceği datalara indirgediği görülmektedir.

Tarihe yapılan referanslar, Bull'un tasnifiyle klasik ve bilimselci yaklaşımlar arasında cereyan eden uluslararası ilişkiler teorisi çalışmalarının geçmişindeki ikinci büyük tartışmanın gündeminde de önemli bir yer işgal etmiştir. Tartışmada Alfred Zimmern, E. H. Carr, Hans Morgenthau, Georg Schwarzenberger, Raymond Aron ve Martin Wight gibi isimlerle temsil edilen ilk perspektif, tarih, felsefe ve hukuktan beslenen muhakeme ve sezgiye dayalı geleneksel teorileştirme çabalarını bilimsel bulmayan ampirisist bir meydan okumayla karşılaşmıştır.[178]

Machiavelli, Burke, Vattel, Oppenheim gibi siyaset felsefecileri ve uluslararası hukukçuların yanı sıra Heeren ve Ranke gibi tarihçilerin görüşlerini sistematize ederek uluslararası ilişkileri anlamaya yönelik çabalarında kullanan klasiklerin karşısında yer alan "bilimciler", öncülleri mantiki ya da matematik kanıtlar üzerinde temellenen, sıkı ampirik doğrulama süreçlerinden geçmiş bir uluslararası ilişkiler teorisi kurma iddiasıyla ortaya çıkmışlardır. Söz konusu hedefe bağlılık ve kullandıkları metodoloji açısından birbirlerinden değişik ölçülerde farklılaşsalar da, Morton A. Kaplan gibi uluslararası sistemler üzerine çalışanlar, Neumann ve Morgenstern'in oyun teorileri, William H. Riker'in siyasi koalisyonlarla ilgili eseri, Lewis F. Richardson'ın silahlanma yarışına dair matematiksel araştırmaları, Kenneth Boulding ve Anatol Rapoport tarafından geliştirilen çatışma teorileri gibi çalışmalar bu alandaki öncü dalganın önemli örnekleri arasında yer almaktadır.[179]

Bu literatür yakından incelendiğinde, aslında yapılanın tarihle irtibatı bütünüyle kopuk bir teorileştirme faaliyetinden ziyade, pozitivist bir

[178] Hedley Bull, "The case for a classical approach", Andrew Linklater (ed.), **International Relations: Critical Concepts in Political Science**, Volume 2, Florence, KY, USA, Routledge, 2000, s.363.
[179] Hedley Bull, **a.g.m.**, s.364

perspektiften tarihle ilişki kurma çabası olduğu görülmektedir. Tarihsiz/ahistoric kurgular içinde tarihin kullanımının en yaygın şeklini tarihsel olayın bağlamından ve faillerinden kopartılmak suretiyle, benzer süreçlerden geçirilerek data haline getirilmiş diğer olay dizileri ile karşılaştırılması oluşturmaktadır.[180]

Söz konusu tartışma esnasında Wight ve Bull gibi temsilcilerinin ağzından pozitivizmi açıkça reddeden İngiliz okulu gibi çevreler,[181] uluslararası ilişkilerin analizinde tarihe "klasik"lerinkiyle uyumlu bir yer vermeye devam ederken, doğa ve sosyal bilimlerin bütününde yaşanan gelişmelere paralel olarak disiplinin üçüncü büyük tartışması etrafında post pozitivist akımların neorealist bilimciliğe yönelttikleri eleştiriler, tarih ve tarih felsefesine uluslararası ilişkiler teorisi çalışmalarında daha geniş yer vermek isteyenlere elverişli bir zemin sağlamıştır.

Bu entelektüel iklim içinde, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında sosyal bilim disiplinlerinin birbirlerinden ayrılarak mümkün olduğunca bağımsız birer karakter kazanma yönünde sarf ettikleri çabanın sonuçlarının da sorgulandığı ve disiplinler arası çalışmaların cezbedicilik kazandıkları görülmektedir.

Örneğin, sosyal fenomenleri inceleyen disiplinlerin çizdikleri araştırma alanlarına dair sınırların sosyal gerçekliğin muhtelif yönleri hakkında daha derin bilgi sahibi olmamızı sağlamakla birlikte, mutlaklaştırılmaması gerektiğini savunanlar, tarih dahil olmak üzere insan bilimlerinin hepsinin aslında aynı dili konuştuklarına işaret etmektedirler. Bunlar arasında, konuşulan dilin gramerini tarihin oluşturduğunu, dolayısıyla aslında sosyal

---

[180] Bu literatüre örnek olarak bkz. D. Scott Bennett ve Allan C. Stam, **The Behavioral Origins of War**, University of Michigan Press, 2004 - Paul K. Huth ve Todd L. Allee, **The Democratic Peace and Territorial Conflict in the Twentieth Century**, Cambridge University Press, 2002.

[181] Balkan Devlen, Patrick James ve Özgür Özdamar, "The English School, International Relations, and Progress", **International Studies Review**, Volume 7, Issue 2, Jun 2005, s.185

fenomenleri inceleyen tek bir disiplinden, "tarihsel sosyal bilim"den[182] bahsedilebileceğini ileri sürenlerin yanı sıra, tarihin sosyal fenomenleri inceleyen diğer bilimlere, arka planları için malzeme, metod ve teknikler sağladığını, dolayısıyla sosyal bilimlerin bütünüyle çok yakından ilişkili olduğunu belirtmekle yetinenler de bulunmaktadır.[183] Bu perspektiften bakıldığında, tarih çalışmak siyaset üzerine çalışmak demektir ve uluslararası ilişkiler üzerine çalışmak da aynı zamanda tarih çalışmak anlamına gelmektedir. Zira, incelenen sosyal fenomenlerin birer tarihleri bulunmaktadır ve bu tarih şimdiki zaman üzerinden geçmişten geleceğe uzanmaktadır.[184]

Uluslararası ilişkiler çalışmalarının iki alt kolu olarak görülen uluslararası tarih/diplomasi tarihi ile uluslararası ilişkiler teorisi arasındaki sınırın nerede başlayıp nerede bittiğine dair tartışmalar, tarih ve sosyal bilimlerin bütünü arasındaki münasebetleri konu edinen, yukarıda işaret ettiğimiz daha geniş tartışmanın disiplinin gündemine tercüme edildiği uğraklardan birini teşkil etmektedir.

Trachtenberg, "The Craft of International History"de, tarihçiler teorisyenlerin çalışmalarını olgularla irtibatlarının zayıflıkları gerekçesiyle değersiz bulurlarken, birçok teorisyenin de tarihçilere olgu tüccarı gözüyle baktığını söyleyerek çok genel hatlarla da olsa tartışmada uç noktalarda konumlanan tarafların bakış açılarını özetlemektedir. Diplomasi tarihçileri teorileştirme çabalarını kaba genellemeler olarak görmekte, uluslararası ilişkiler teorisyenleri de tarihçilerin araştırmalarına yalın hikâye anlatımları nazarıyla bakmaktadırlar.[185]

---

[182] Kökenleri 19. yüzyıla uzanan sosyal bilim paradigmasına yönelik önemli bir değerlendirme ve tarihsel sosyal bilim için bkz. Immanuel Wallerstein, **Unthinking Social Science: The Limits of Nineteenth-Century Paradigms**, Temple University Press, 2001.

[183] A. Nuri Yurdusev, **International Relations and the Philosophy of History: A Civilizational Approach,** Gordonsville, VA, USA, Palgrave Macmillan, 2003. s. 24.

[184] Yurdusev, **a.g.e.**, s. 25.

[185] Marc Trachtenberg, **The Craft of International History: A Guide to Method**, Princeton University Press, 2006, s.30-50.

Aslında tarafların argümanları dikkatle incelendiğinde, tartışmanın tarih ve teori ilişkisi üzerinde düğümlendiği, eleştiri konusu yapılanın da, tarih yazımı ve teorileştirme faaliyetlerinin belirli biçimleri olduğu görülmektedir.

Olgu hamallığıyla itham edilen tarihçilerin önemli bir kısmını, Rankeci gelenek içinde değerlendirilebilecek, olayların biricikliğini esas alan bir perspektiften diplomasi tarihi yazanlar oluşturmaktadır. Ranke'nin olay merkezli, resmi belgeler ve yüksek politikaya ait diğer enstrümanlar üzerinden dış politikayı inceleyen tarih yazımı tarzı disiplin içinde hayli güçlü bir geleneğe sahiptir.[186] Tarihin "gerçekte olduğu gibi" yazılmasını, bir başka ifadeyle olgulara birebir tekabül eden bir tarih yazımını mümkün ve gerekli gören Ranke,[187] disiplinin ilk kanununun ne kadar dar bir çerçeveden yapılırsa yapılsın olguların titiz bir temsili olduğu hususunda da ısrarcıdır.[188]

Ranke'nin olguların teorik çerçevelere ihtiyaç duymaksızın kendi başlarına konuşacaklarını varsayan bu perspektifi tarih çalışmalarında pozitivizme yer açmaya çalışan 'bilimciler' tarafından kullanılırken[189], tekillik vurgusu üzerinden felsefe ve teori çalışmalarından uzaklaştırılan disiplinle antropoloji arasında köprüler kurulmaya çalışıldığı görülmektedir. Olayların tekillikleri içinde değerlendirilmesinin antropoloji ile tarih arasında paylaşılan bir metodolojik zorunluluk olduğunu düşünen Margaret Mead, tarihçilerin bütün "tekilliği içinde tek bir olay" üzerine çalıştıklarını söylerken söz konusu

---

[186] Smith, **a.g.e.**, s.16.

[187] Peter Novick, **That Noble Dream: The "Objectivity Question" and the American Historical Profession**, Cambridge University Pres, 1988, s.28

[188] Leopold Von Ranke, **History of the Latin and Teutonic Nations from 1494 to 1514**, Phillip A. Ashworth(çev.), 1887-2004, Kessinger Publishing, s.vi

[189] Ranke'nin tarih yazımı üzerine düşüncelerinin onu idealizmden pozitivizme kadar değişen bir yelpazede muhtelif konumlara yerleştiren farklı yorumları bulunmaktadır. 1884 yılında Amerikan Tarih Cemiyeti'nin ilk ve tek onur üyeliği ile onurlandırılan Ranke,(Ann Curthoys ve John Docker, **Is History Fiction?**, UNSW Press, 2006, s.134) hakim Amerikan tarih yazım geleneği tarafından tarihe, felsefi olmayan ampirik bir bilim olarak yaklaştığı için pozitivist kabul edilmektedir. Almanya'da ise, tekil unsurlardan müteşekkil evrensel tarih düşüncesi sebebiyle Alman idealizmi geleneğinin tarih yazımı alanındaki bir temsilcisi olarak görülmektedir. (Georg G. Iggers, "The Image of Ranke in American and German Historical Thought", **History and Theory**, Vol. 2, No. 1, 1962, ss. 17-40).

durumu özetlemektedir.[190] Tekillik, tarih yazımının esasi özelliği kabul edilmekte, Oakeshott gibi tarihsel olay ve aktörlerin biricikliğini savunanlar, bir genelleme metodu olarak mukayesenin başladığı yerde tarihin sona erdiğini düşünmektedirler. Örneğin, demokrasilerin pasifist oldukları ya da liberalizmin Berlin duvarının yıkılışına yol açtığı gibi önermeler, tarihçiye ait cümleler olamazlar. Tarihsel kavrayış için teori gerekli değildir; ihtiyaç duyulan şey, hiç bir boşluğun tolere edilmediği daha kapsamlı detaylardır.[191]

King söz konusu yaklaşımı eleştirmeye, bir tane Fransız Devrimi, Tayvan adında tek bir ülke bulunduğunu yahut Amerikan Başkanı Lyndon B. Johnson'un bir kişi olduğunu kimsenin inkâr edemeyeceğini söyleyerek başlamaktadır. Ancak iş burada bitmemektedir, yukarıda işaret edilen pozisyona göre "açıklama" da yalnızca biricik olay ya da birimle sınırlı kalmalıdır. Soru, devrimlerin niçin meydana geldiği değil, Fransız Devrimi'nin sebebinin ne olduğudur. Demokratikleşmenin niçin bazen geciktiği değil, Tayvan'da niçin geç kaldığı; seçimlerde adayların niçin kazandıkları değil, Lyndon B. Johnson'un 1948 ve 1964'te kazanma sebepleridir. Fakat bu noktada bir problem ortaya çıkmaktadır. Seçimler örneğinden hareket edildiğinde, tekil olan yalnızca seçimlerin sonucu değil, milyonlarca seçmenin bireysel oy verme davranışlarıdır. Yani genellemeden kaçış aslında belirli bir genelleme düzeyini diğerine tercih etmek anlamına gelmektedir. Biriciklik, beraberinde karmaşıklık problemini de getirmektedir. Bu yüzden mesele, olayların doğaları icabı biricik olup olmadıkları değil, anlamak istediğimiz sosyal gerçekliğin olgular yığınından soyutlanıp soyutlanamayacağıdır.[192]

Ne kadar detaylı olsa da hiçbir tasvir ve ne kadar faktör dahil edilirse edilsin hiçbir açıklama, dünyanın gerçekliğinin bütünüyle yakalanmasına yaklaşamamaktadır. Ancak, yanlış basitleştirmeler ve genellemelere

---

[190] Margaret Mead, **Studying Contemporary Western Society: Method and Theory**, Berghahn Books, 2004, s.29

[191] Smith, Thomas**, a.g.e.**, s.23.

[192] Gary King, **Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research,** USA, Princeton University Press, 1994, s. 42.

gidilmemesi için olguların tarihsel ve kültürel bağlamlarına dair zengin bilgi birikimine de ihtiyaç duyulmaktadır. King bu noktada, Cox'un kuramını ele alırken değindiğimiz çifte perspektifi çağrıştıran metodik bir ihtiyaca işaret etmektedir: "Aynı anda, hem zamansız hem de zamanla bağımlı olmayı arzulamaktayız… Her iki hedef, tezat oluşturmaktan ziyade, karşılıklı olarak birbirlerini desteklemektedir."[193]

King'in değerlendirmeleriyle benzer bir şekilde Jones da Osmanlı İmparatorluğu, Hindistan ve Çin'de ekonomik değişmenin niteliğini açıklamaya çalışırken, kültürün bütünlüğüne ve karmaşık olaylar dizisine vurgu yapmanın önemli olduğunu belirtmekte, ancak bu bakış açısının uç boyutlara taşınmasıyla sosyal bilim yapılmasının imkânsızlaştırıldığını söylemek suretiyle de tarihçilerin hedefsiz hikâyeler anlatan ozanlara indirgenişlerinden şikâyet etmektedir.[194]

Madalyonun diğer yüzünde, tarihle teorinin zorunlu olarak iç içe bulunduğunu, tarih yazımının bizatihi teorik bir çalışma olduğunu ileri sürenlerin, tarih ve teori şeklinde yapılan ayrıma yönelik itirazları yer almaktadır. Olgular, araştırılmayı bekler bir vaziyette etrafta dolaşmamaktadırlar. Carr, tarihçinin zorunlu olarak seçici, tarihçinin değerlendirmesinden bağımsız biçimde mevcut bulunan objektif, merkezi tarihsel gerçeklere dair inanışın ise yanlış olduğu kanaatindedir.[195] Teorisyenler kadar tarihçiler de genellemelere, modellere ve kavramlara dayanmaktadırlar. Belirli bir çerçeve olmaksızın, kanıtlar ve fikirler anlam ya da açıklıktan yoksun kalmaktadırlar. Tarihçiler de daima bazı hipotezlere göre çalışmaktadırlar. Araştırmaya başlarken gerçek hedefleri, delillerle desteklenmeyen kanıtlara dayandığı ya da yetersiz açıklıkta olduğu için kendilerini sistematik bir analiz hatasına düşürmeyerek insan hayatının

[193] Gary, **a.g.e.**, s. 43
[194] Eric Lionel Jones, **The European Miracle: Environments, Economies and Geopolitics in the History**, Cambridge University Press, 2003, s.160
[195] Edward Hallett Carr, **What is History?**, Macmillan, 1961, s.10

gerçeklikleriyle anlaşılabilir ilişkiler kurmalarını sağlayacak bir öncüle ulaşmaktır.[196]

Teorik analizin tarih çalışmalarına içkin olduğundan hareketle tartışma sarkacını tarihçilere doğru kaydıranlar arasında, bağımsız bir teorik çalışma alanını lüzumsuz görenlere de rastlanmaktadır. Örneğin, "Why is there no International Theory?" başlıklı ünlü makalesinde Martin Wight, 20. yüzyılın ortalarında yapıldığı şekliyle uluslararası ilişkiler teorisi çalışmalarını kusurlu hatta gereksiz bulduğunu ifade etmektedir. Zira tarih literatürü de olguların açıklanmasını sağlayacak açık bir hipotezler yapısı sunarak aynı işi üstelik mütevazı bir ihtiyatlılık içinde ve uluslararası tecrübelere daha fazla dikkat ederek yapmaktadır.[197]

Yukarıda ana hatlarına değinilmeye çalışılan tartışmanın işaret ettiği disiplinin farklı alt kolları arasındaki iç içelik ve yakınlaşma, ana akım uluslararası ilişkiler literatüründe yaygın bir okuyucu kitlesine ulaşmayı başaran birçok eserde gözlenebilmektedir. Huntington ve Fukuyama[198] gibi meslekten tarihçi olmayanların, tarih felsefesinden beslenerek ortaya attıkları uluslararası ilişkilere dair tezler ile Ferguson ve Kennedy[199] gibi tarihçilerin dünya düzeninin geleceğine dair teorik öngörülerini içeren çalışmaları, bu durumun en çok bilinen örnekleri arasında yer almaktadır.

Bu tarz çalışmalarda somutlaşan uluslararası politikanın güncel boyutlarının anlaşılması ve bünyesinde barındırdığı gelecek ihtimalleri üzerinde düşünülebilmesi için tarihe ve tarihçiye başvurulması eğilimi,

---

[196] Smith, **a.g.e.**, s.24.

[197] Martin Wight, "Why is There No International Theory?", Herbert Butterfield ve Martin Wight (ed.), **Diplomatic Investigations: Essays on the Theory of International Politics**, London, Allen & Unwin, 1966, s. 32

[198] Francis Fukuyama,**The End of History and the Last Man**, USA, Free Press, 1992 - Samuel Huntington, **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Simon & Schuster, 1998.

[199] Niall Ferguson, **The War of the World: History's Age of Hatred**, London, Allen Lane, 2006 - Paul Kennedy, **The Parliament of Man: the United Nations and the Quest for World Government**, London, Allen Lane, 2006.

entelektüel arka planını tarihin konusu ve işlevi üzerine yürütülen tartışmalarda bulmaktadır.

Ümranı incelerken tarihe başvuran, tarihin hedefi olarak da mevcudun sebep ve kökenlerinin izahını gösteren[200] İbn Haldun'dan bu yana, birçok tarih felsefecisinin geçmişi anlama faaliyetini bugünle ilişkilendirdiği görülmektedir. Olayların tekilliğine yaptığı vurguyla, disiplin içindeki yerine yukarıda işaret edilen Ranke bile "aslında ne oldu?" ile "aslında ne oluyor?" soruları arasındaki devamlılığı kabul etmektedir.[201] Tarihi yalnızca şimdiki zamanın gözleriyle bakarak anlayabileceğimizi söyleyen Carr ise dikkatlerimizi geçmişi bize aktaran tarihçinin kendi çağına ait olduğuna çekmektedir. Tarihçinin görevi, "şimdiki zamanı anlamak için bir anahtar olarak" geçmişi anlamak ve öğrenmektir.[202]

"Anlamı şimdiki zaman ve gelecekle bağlantılandırılan geçmiş",[203] Preston King'in yorumunda şimdiki zamanın bir uzantısına dönüşmektedir. Meseleye ikili bir tasnifle yaklaşan King, geçmişi kronolojik ve devamlılık arz eden yönleriyle ayrı ayrı ele almakta, birincisi kaybolurken ikincisinin daha sonraki şimdiki zamanlara eriştiğini ifade etmektedir. Böylece karşımıza iç içe iki unsurdan oluşan genişlemiş bir şimdiki zaman çıkmakta, sadece şimdi varolan ile birlikte şimdiye uzanan geçmişi de kapsamaktadır.[204]

Gramsci'nin tarihselciliğiyle akrabalığı bulunan Benedetto Croce'nin yaklaşımı, geçmişle şimdiki zaman arasındaki ilişkiyi çok daha radikal bir şekilde yorumlamaktadır. Croce'ye göre, bütün tarih çağdaş tarihten ibarettir.

---

[200] Ibn Khaldun, **The Muqaddimah: An Introduction to History**, Franz Rosenthal(çev.), London, Princeton University Press, 1980, vol. I, s. 6, 77-78
[201] Yurdusev, **a.g.e.**, s. 25
[202] Carr, **a.g.e.**, Macmillan, 1961, s.29
[203] H. W. Blanke, F. Jaeger, and Thomas Sandkühler(ed.), **Dimensionen der Historik: Geschichtstheorie, Wissenschaftsgeschichte und Geschichtskulturheute**, Cologne, Böhlau Verlag, 1998), s.ix. Aktaran Michael Bentley, "Past and "Presence": Revisiting Historical Ontology", **History and Theory,** 45, October 2006, s.350.
[204] Preston T. King, **Thinking Past a Problem: Essays on the History of Ideas**, London, Cass, 2000, s. 31-32

Zira tarihe dair yargıları şekillendiren pratik ihtiyaçlardır. Tarihsel olaylar zaman olarak ne kadar uzakta gözükseler de, aslında mevcut ihtiyaçların penceresinden günümüze taşınmaktadırlar.[205]

Bu yaklaşım, tarih yazımının teorik bir inşa faaliyeti olduğuna dair görüşlerle beraber ele alındığında, zaman dışılık iddiası da taşısalar, teorilerin aslında tarihsel oldukları tezini desteklemektedir. Tıpkı tarih üzerine yapılan bir çalışmada olduğu gibi, teori de incelenen konu kadar yazarını ve dünyasını yansıtmaktadır. Nitekim Smith, uluslararası ilişkiler teorisine, uluslararası alandaki davranışların tutarlı kanunlarına erişme çabası olarak bakanların karşılaştıkları, aslında teorilerin nasıl güncel siyasi problemler ve yapılarla paralellik arz ettiklerine dair meta teorik itirazlara işaret etmektedir.[206]

Söz konusu eleştirilerin en ünlüleri arasında, E. H. Carr'ın iki savaş arası döneme hakim olan idealist yaklaşımları, Victoria çağına ait laissez-faire ekonomik rejiminin "çıkarların uyumu" ideolojisinin devamı olarak yorumlayışı[207] ile Stanley Hoffmann'ın disiplinin özel tarihsel şartlar içinde nasıl bir Amerikan sosyal bilimi olarak doğduğunu, daha sonra da bu özelliklerini taşımaya devam ettiğini gösteren çalışmaları yer almaktadır.[208]

Morgenthau'nun[209] güç dengesine dayanan yaklaşımı, ilk bakışta bir çok tarihsel dönem için uygulanabilir gibi gözükse de, doğmakta olan Soğuk

---

[205] Benedetto Croce, **Theory & History of Historiography**, Douglas Ainslie (çev.), 1921, G. C. Harap, s.12. – Croce'nin tarih ve kronik arasında yaptığı ayrım, güncel ve geçmiş ilişkisine yaklaşımını özetlemektedir: "Tarih yaşayan kroniktir, kronik ölü tarihtir; tarih çağdaş tarihtir, kronik geçmişteki tarihtir... Artık düşünülmez, yalnızca bir zamanlar somut ve anlamlı olan, soyut kelimelerle kaydedilir olduğunda her tarih kroniğe dönüşür." Benedetto Croce, "History and Chronicle" Hans Meyerhof (ed.), **The Philosophy of History in Our Time** içinde, New York, Doubleday Anchor Books, 1959, s.51.

[206] Smith, **a.g.e.**, s.30.

[207] Edward Hallett Carr, **The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations**, St. Martin's Press, 1956, 4 ve 5. bölümler.

[208] Stanley Hoffmann, "An American Social Science: International Relations," **Daedalus**, Vol. 106, No. 1, Summer 1977, ss. 41-60

[209] Hans Joachim Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, Knopf, 1948.

Savaş bağlamının bir ürünüydü. Benzer şekilde, Realizm'den neorealizme geçişte Waltz'un[210] dünya tarihini tabi tuttuğu yapısal analiz, olgunluk dönemine erişmiş iki kutuplu bir dünyayı yansıtmaktadır. Bunları izleyen postmodern teorinin de küreselleşmenin beraberinde getirdiği altüst oluşların bir tezahürü olarak ortaya çıktığını söylemek mümkün gözükmektedir.[211]

Smith, Ludwig Dehio, Peter Fleiss ve Paul Kennedy'den verdiği örneklerle, disiplinin tarihçilerinin yaptıkları teori içkin çalışmaların da nasıl yaşanılan dönemin izlerini taşıyan alt metinler içerdiklerine dikkatleri çekmektedir. Dehio'nun Avrupa'da V. Carlos'tan Hitler'e uzanan dönemde gerçekleştirilen hegemonik düzenlemeleri anlattığı The Precarious Balance[212] başlıklı yapıtının sessiz merkezi karakteri Stalin'dir. Fleiss, "Thucydides and the Politics of Bipolarity"[213]'de Peloponnes savaşlarını 20. yüzyılın ilişkiler matriksinin içinden anlatmaktadır. Kennedy'nin ünlü "Rise and Fall of the Great Powers"[214] başlıklı eseri ise, Batı dünyasının 20. yüzyılın sonunda hissettiği askeri ve siyasi nitelikli güvensizlikleri yansıtmaktadır.[215]

B. Braudel'in Çok Katmanlı Tarih Anlayışı ve Sosyal Zaman

Fernand Braudel, sadece hadiselerin hikâye edilmesinden ibaret dar bir siyasi tarihçiliği reddederek kültüre, ekonomik ve sosyal tarihe yönelen Annales Okulu'nun Lucien Febvre ve Marc Bloch'la birlikte en önemli

---

[210] Kenneth Neal Waltz, **Theory of International Politics**, London, McGraw-Hill Humanities, 1979.
[211] Smith, **a.g.e.**, s.30.
[212] Ludwig Dehio, **The Precarious Balance; the Politics of Power in Europe, 1494-1945**, Chatto & Windus, 1963.
[213] Peter J. Fliess, **Thucydides and the Politics of Bipolarity**, Baton Rouge, Louisiana State University Press, 1966.
[214] Paul Kennedy, **The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000,** Random House,1987.
[215] Smith, a.g.e., s.30 - Teorinin gerçeklikten ayrı bir yerde durduğuna dair temel mitin yıkıldığını söyleyen Gillian Youngs da disiplin içinde teoriyi soyut bir verilen, sosyo-historik şartlardan bağımsız bir şey olarak değerlendirmek yerine bağlama oturtma yönündeki eğilimin arttığına dikkat çekmektedir. (Gillian Youngs, "The Reality of American Idealism", David Slatter ve Peter J. Taylor (ed.), **The American Century, Consensus and Coercion in the Projection of American Power** içinde, Blackwell, 1997, s.211)

temsilcileri arasında yer almaktadır. Braudel'in çok katmanlı, ritmik tarih anlayışının sağladığı analitik araçlar, şimdiki zamanı var eden uzun vadeli dinamiklerin izlenebilmesine imkan veren önemli metodik imkanlar sunmaktadır.

Kesintisiz akan bir ırmak olarak tasavvur edilen zamanın olay tarihi, orta ve uzun vadeden (l'histoire événementielle, moyenne durée, longue durée) oluşan üçlü konfigürasyon üzerinden anlaşılması Braudel'in metodolojisinin belkemiğini teşkil etmektedir. Braudel, "güçlü rüzgârların harekete geçirdiği dalgalar, yüzeyde bir karmaşadır. Keskin, kısa ve sinirli titreşimlerin tarihi."[216] şeklinde tasvir ettiği olay tarihini, bireylere, günlük hayata, illüzyonlarımıza, aceleci haberdar olma arayışımıza uygun kısa bir zaman dilimi olarak görmektedir. Bu zaman katmanı, vakanüvist ve gazetecinin ilgi alanıdır.[217] Olaylar ormanından neyin tarihin malzemesi olabileceği sorusuna ise Braudel, "bir zincirde bağlantı teşkil eden herhangi bir olayın" önemli kabul edilebileceği cevabını vermektedir.[218]

Orta vadenin, yani konjonktürlerin tarihi on, yirmi, elli yıla uzanarak daha uzak bir geçmişe yayılan ekonomik ve sosyal tarihtir.[219] Braudel'in "sosyal tarih, guruplar ve guruplaşmaların tarihi"[220] olarak nitelediği orta vade, ekonomik sistemlerin, kültürlerin ve toplumların tedrici değişimlerine işaret eden eğilimlerin ele alındığı zaman katmanıdır.[221]

Uzun vade ise, "yüzyıllarla ölçülen… longue durée'nin uzun, hatta çok uzun zaman dilimlerinin tarihidir."[222] Braudel, Akdeniz'de longue durée'yi

---

[216] Fernand Braudel, **On History**, Sarah Matthews(çev.), University of Chicago Press, 1982, s.3.
[217] Braudel, **a.g.e.**, s.28
[218] Fernand Braudel, **The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II**, Vol.II, Sian Reynolds (çev.), Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press, 1995, s.902
[219] Braudel, **On History**, s.27
[220] Braudel, **The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II**, Vol. II s.20
[221] John R. Hall, "The Time of History and the History of Times", **History and Theory**, Vol.19, No.2, 1980, s.115
[222] Braudel, **On History**, s.27

insan ve ekoloji arasındaki etkileşimi keşfetmek için kullanmaktadır: "Onun geçmesi neredeyse hissedilmez, çevre ile ilişki içindeki insandır, bütün değişimin yavaş olduğu bir tarihtir, daimi bir tekrarlanma, sürekli çevrimler tarihidir."[223] Braudel, longue durée'ye özel bir önem atfetmekte, bu zaman tabakasını istisnai bir değerde görmektedir. Etrafında bütün tarihin döndüğü bir yarı atalet hali olarak tasvir edilen longue durée, tarihsel akış içindeki kesinti ve süreksizlikleri aşan bir devamlılık olarak imtiyazlı bir konuma yerleştirilmektedir.[224]

Tarihsel zamanın üç tabaka halinde incelenmesinin görmeyi hedeflediği analitik işlev, söz konusu tasnifin araçsal niteliğinin hatırda tutularak mutlaklaştırılmaması gerektiğine de işaret etmektedir. Nitekim Braudel, bütün fenomenlerin ayrıca kendi zaman evrelerine sahip bulunduklarını, longue durée'nin bile kendi içinde yıllık ve hatta günlük dalgalanmalardan oluşan kısa çevrimlerden meydana geldiğini söylemektedir. Ayrıca, aynı konjonktürde şekillenseler de orta vadede varlık ve biçim kazanan bilim, siyaset, zihni perspektifler, teknoloji gibi sosyal tarihin değişik alanlarına ait olguların kendilerine mahsus farklı ritimleri bulunmaktadır.[225]

Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, Braudel'in tarihsel zamanı kavrayışı yalnızca doğrusal olarak akan, birbirine kenetlenmiş üç düzlemden ibaret değildir. Bir tarihsel konjonktürün oluşumuna katkıda bulunan farklı olgular kendi ritimlerinde ilerlerlerken, değişik enstrümanlardan oluşan bir orkestraya benzer şekilde çoğul zamanların kesişmesinden doğan geçici yapılar ortaya koymaktadırlar.[226] Olaylar, bu zaman örgüsü içinde belirli

---

[223] Braudel, **The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II**, Vol. II s.20
[224] Olivia Haris, "Braudel: Historical Time and the Horror of Discontinuity", **History Workshop Journal,** No.57, 2004. s.161-162
[225] Braudel, **On History**, s.30.
[226] Braudel, **On History**, s.30. - John R. Hall, **a.g.m**., s.116.

konjonktürlerde meydana gelmekte, ardından da sonraki olayların doğacağı konjonktürleri şekillendirmektedirler.[227]

Bu yüzden bir tarihsel ânı/momenti anlamak isteyenlerin yapması gereken şey, öncelikle "bir kuvvetler, eğilimler ve belirli hareketler hiyerarşisi tarif etmek, daha sonra bunları bütün takımyıldızı içinde yeniden yakalamak"tır.[228] Müzik metaforuna geri dönersek, tarihsel olayın oluşumunda tekil ritimler ve karşı ritimler, melodiler ve karşı melodiler büyük bir orkestranın parçası olarak varlık kazanmaktadırlar.[229]

Fenomenlerin kendi ritimlerinde akan zamanları içinde vücud bulup, bir tarihsel olayda yan yana, ya da karşı karşıya gelişleri, uzun vadeli trendlerin konjonktürel zaman dilimleri içindeki yönelimleri ile bu eğilimlerle uyumlu ya da çatışan olayların anlaşılabilmesi için çoğul zamanlar üzerine kurulu bir perspektif sunmaktadır. Bu perspektife biraz daha yakından bakabilmek için, Braudel de dahil olmak üzere Annales okulunun diğer önemli temsilcilerinin sosyoloji çalışmalarıyla yakından ilgilendiklerini[230] de dikkate alarak, sosyal bilimlerin değişik alanlarında ancak en çok da sosyoloji literatüründe araştırma konusu yapılan "sosyal zaman" kavramı üzerinde durmak gerekmektedir.

Özellikle son yirmi yılda sosyal bilimlerinin genelinde zaman kavramına karşı artan bir ilginin uyandığı görülmektedir. 1970 ve 80'lerden itibaren birçok araştırmacı, konu üzerinde doğrudan çalışmalar yürütmüş,

---

[227] Braudel, **The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II**, Vol. II, s.355-375

[228] Braudel, **On History**, s.34

[229] John R. Hall, **a.g.m.**, s.118

[230] Émile Durkheim, Marcel Mauss ve Maurice Halbwachs gibi sosyologların çalışmalarıyla Annales okulu tarihçilerinin yakından ilgilendikleri bilinmektedir. Ancak Braudel'in akademik polemiklerindeki muhatabının Sorbonne'da Durkheim'ın koltuğunu devralan Georges Gurvitch olduğu görülmektedir. Kendisinden etkilenmekle birlikte Braudel, süreksizliği, sosyal teorisinin merkezine yerleştiren Gurvitch'in sosyal zamanı yorumlayışını eleştirmektedir. (Olivia Haris, **a.g.m.**, s.163)

zaman olgusunu teorik şemalarının önemli bir unsuru olarak kullanmıştır.[231] Müstakilen konuyla ilgilenen Time & Society gibi dergilerden de izlenebileceği gibi, hızla hacmi genişleyen literatürde bir taraftan Simmel[232] ve Durkheim[233] gibi klasik yazarların sosyal zamana dair kavramlaştırmaları yeniden ele alınırken[234] diğer yandan teorik bir disiplin olarak kendisine mahsus inceleme alanına sahip bir "zaman sosyolojisi" oluşturma yönünde çalışmalar da yapılmaktadır.[235] Bu çerçevede sosyal zaman; zaman algısının varlık kazandığı etkileşim bağlamları,[236] zamana dair bireysel tecrübelerin sosyal ve kültürel içerikleri[237] gibi düzlemlerin yanı sıra daha genel, sosyal zamanın yapı ve anlamlarına[238] odaklanan araştırmaların da konusu olmaktadır.[239]

Sosyal fenomenlerin, sembolik nitelikleri sebebiyle astronomik zaman kriterlerine göre periyotlara ayrılamayacağına işaret eden Sorokin ve Merton'un homojen birimler halinde ampirik ölçüme tabi tutulamayan, farklı ritimlerle, bazen yavaş, bazen hızlı, bazen de duraksayarak ilerlediğine işaret ettikleri sosyal zaman[240], tarihsel olaylara hayat veren dinamik ve aktörlerin varlık kazandıkları farklı zaman okları üzerinden değişik hızlarla ilerleyerek olayın zamanında kesişmelerinin kavranmasını kolaylaştırmaktadır.

---

[231] Elke Weik, "From Time to Action, The contribution of Whitehead's philosophy to a theory of action", **Time & Society**, Vol. 13 No. 2/3, 2004, s.301

[232] Mari J. Molseed, "The Problem of Temporality in the Work of Georg Simmel", **Sociological Quarterly**, 28, 3, 1987, ss.357–66.

[233] Michael A. Katovich, "Durkheim's Macrofoundations of Time: An Assessment and Critique", **Sociological Quarterly**, 28, 3, 1987, s.367–85. ve W. Watts Miller, "Durkheimian Time", **Time & Society**, 9, 1, 2000, ss.5–19.

[234] Marx, Weber, Durkheim, Kierkegaard, Bergson, Husserl, Einstein, Heisenberg, Heidegger, Mead ve Schutz tarafından geliştirilen farklı zaman teorilerinin toplu bir değerlendirmesi için bkz. Barbara Adam, **Time,** Cambridge, Polity Press, 2004, 1. Bölüm.

[235] Gary Dean Jaworski, "Classicism and Romanticism in the Sociology of Time", **Sociological Inquiry**, 61, 4, 1991, s. 521–34. ve David R. Maines, "The Significance of Temporality for the Development of Sociological Theory", **Sociological Quarterly**, 28, 3, 1987, ss.303–11.

[236] Norman K. Denzin, "Under the Influence of Time: Reading the Interactional Text", **Sociological Quarterly**, 28, 3, 1987, ss. 327–41.

[237] Michael G. Flaherty, "Multiple Realities and the Experience of Duration", **Sociological Quarterly**, 28, 3, 1987, ss. 313–26.

[238] Örnek olarak bkz. J. David Lewis ve Andrew J. Weigert, "The Structures and Meanings of Social Time", **Social Forces**, 60, 2, 1981, ss. 432–62.

[239] Söz konusu literatürle ilgili genel bir değerlendirme ve "klasiklerin" zamana dair görüşlerinin yeniden ele alınışına dair bir örnek için bkz. Sandro Segre, "A Weberian Theory of Time", **Time & Society**, Vol. 9, 2/3, ss.147–170

[240] Pitirim A. Sorokin ve Robert K. Metron, "Social Time: A Methodological and Functional Analysis" **American Journal of Sociology**, 42, 1937, s.626

Birey, grup ve kültürel düzey olmak üzere sosyal yapıyı üç parça halinde ele alan Lewis ve Weigert'in tipolojisi, söz konusu çoğulluğa her düzeyin kendilerine mahsus sosyal zaman formlarının bulunuşuna işaret ederek yaklaşmaktadır. Bunlar, bireyin kendi zamanı, grupların gayrı resmi ilişkilerini belirleyen etkileşim zamanları, bürokrasi ve diğer resmi örgütlenmelerin kurumsal zamanları ile geniş sosyo-kültürel düzeyde işleyen ve tüm toplumu kapsayan döngüsel zamandır.[241]

Bütün sosyal eylemler, zaman açısından daha geniş sosyal eylemlerin içine yerleşmiş vaziyettedirler. Çoğul zamanlar arasındaki ilişkiyi açıklayan "zamanın gömülülüğü"[242] kavramı, farklı düzeylerin zaman açısından birbirlerine içkinliklerini ifade etmektedir. Bireyin kendi zamanı, grupların etkileşim zamanına; mikro düzeydeki bu zaman yapıları da sosyal kurumlar ve kültürün oluşturduğu makro düzeydeki zaman yapılarına gömülüdürler.[243]

Braudelci katmanlı zaman anlayışını, sosyal zaman kavramı ile etkileşim içinde uluslararası ilişkilere uyarlamaya çalışan Ruggie, disiplinin incelediği "normal politika"ların çoğunun, tasnifindeki ilk düzey olan artışlı (incremental) kategoride yer aldıklarını; örneğin Soğuk Savaş'ın konjonktürel, modern devlet sisteminin ise çağ düzeyinde bir zaman çerçevesini ifade ettiğini belirtmektedir.[244] İlk düzeyde, sosyal zaman farklı ve sonsuz sayıda bölünebilir ardışık parçalar halinde dilimlenmekte, sosyal evrenin unsurları ayrı ve farklı aktörler, somut özellikler ve süreksiz olaylar olarak gözükmektedirler. Konjonktürel zaman çerçevesinde ise, sosyal zaman içindeki temel unsurlar çevrimler ya da hareket eden zamanın diğer tezahürleri şeklinde tasvir edilmektedir. Sosyal evrenin görünüşü, aktörlerin, özelliklerin ve olayların altını çizer mahiyettedir. Üçüncü düzey olarak, günlük

[241] Lewis ve Weigert, **a.g.m.**, s.434
[242] Lewis ve Weigert, **a.g.m.**, s.437
[243] Lewis ve Weigert, **a.g.m.**, s.438
[244] John Gerard Ruggie, "Social Time and International Policy", Margaret P. Karns (ed.), **Persistent Patterns and Emerging Structures in a Waning Century** içinde, New York, Praeger, 1986, ss. 211-236.

hayat tecrübesinin bütünüyle dışında kalan çağ, uzun bir zamanı kapsamakta, başlangıç ve bitiş noktalarını belirleyen de sistemlerdeki yapısal değişim olmaktadır.[245]

C. Cox'ta Tarihsel Zaman ve Ontoloji

Daha önce de belirtildiği gibi, Robert Cox'un tarihselci epistemolojisi bu kısmın ilk başlığı altında ele alınan tartışmalarda tarih yazımı ve teorileştirme faaliyetinin tarihselliğini savunan görüşlerle birçok ortak noktaya sahip bulunmaktadır. Cox'un teorik zihni faaliyeti dış dünyayla etkileşim halinde bir süreç olarak tanımlayan[246] eleştirel realizmi, kuramın hem tarihselliğini, hem de belirli bir perspektifin ürünü olduğunu baştan kabullenmektedir.

Cox'un ikinci alt başlıkta yer verdiğimiz Braudel ve Annales Okulu tarihçilerinden esinlenen yaklaşımında "gerçek dünya"daki dönüşümlerin yarattığı uyarıcı etki, düşünceyi senkronik (synchronic) ve diyakronik (diachronic) olmak üzere iki düzlemde harekete geçirmektedir. Zira insan zihninin bir yönü, belirli bir anda mevcut yapıların etkileşim ve uzantılarına diğer yönü ise, zaman içinde devamlılık ve gelişmeye odaklanma eğilimindedir. Annales okulu tarihçilerine göre tarihin senkronik boyutu, mevcut bir sosyal sistemin etkileşimlerini ve hakim yapılar dizisini kapsamaktadır. Burası, olaylar tarihinin alanıdır ve hâkim düzen içinde problem çözme çabalarının merkezinde yer almaktadır. Braudel'in longue duree'sine tekabül eden diyakronik boyut ise, yapısal devamlılık ve yapısal

---

[245] John Gerard Ruggie, "Social Time and Ecodemographic Context", **Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization** içinde, Routledge, 1998, s.157 - Ruggie, üçüncü düzeyi açıklamak için, kendisini uzun vade problematiği ile anılan bir tarihçiler kuşağının üyesi olarak tarif eden Le Goff'a başvurmaktadır. Le Goff söz konusu çalışmasında Ortaçağları sistemik özellikleri üzerinden anlamaya çalışmakta, Roma İmparatorluğu'nun sonlarında başlayan ve 18-19. yüzyıllardaki Sanayi devrimine kadar devam eden yapısal bir sistemin varlığını uzun vadenin devamlılığını sağlayan esasi özellik olarak göstermektedir. Jacques Le Goff, **Time, Work & Culture in the Middle Ages**, Arthur Goldhammer(çev.), University of Chicago Press, 1980, s.ix, xi)

[246] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s. 26

değişim alanıdır. Burada, mevcut düzenin nasıl meydana geldiği, dâhili çelişkilerinin neler olduğu ve nasıl değişebileceği soruları ile yüz yüze gelinmektedir.[247]

Zamandan ziyade mekanı ön plana çıkaran senkronik bakış, dünya ya da toplumun denge durumuna ulaşma eğiliminde birbirleriyle ilişkili parçalardan oluşan bir sistem olarak görülmesini sağlamaktadır. Mekândan çok zamana vurgu yapan diyakronik yaklaşım ise, sistemi değişime götüren kopuşlar ve çatışmalar üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak Cox, metodik ihtiyaçlardan kaynaklanan bu kategorileştirmenin mutlak uzlaşmazlıklar temelinde algılanmaması gerektiğini düşünmektedir. Zira nihayetinde zaman ve mekân birbirlerinden bağımsız ve zıt kategoriler değildir, aynı şeyin özellikleridirler ve sosyal hayatın farklı boyutlarının anlaşılması için her iki teknik de gereklidir.[248]

Senkronik ve diyakronik zihni süreçler arasındaki ilişkinin özel bir biçimini Cox'un aynı zamanda bir araştırma yöntemi olarak tasarladığı ontoloji tarifinde görmek mümkündür. Cox'a göre ontoloji iki anlama gelmektedir. Bunlardan ilki (ontoloji I), evreninin nihaî hakikatinin tasdikidir. Kökleri tek Tanrılı dinlere uzanan bu ontoloji anlayışı, sekülerleştirilmiş versiyonuyla Avrupa Aydınlanması'nın bünyesine alınmıştır.[249]

Cox'un çalışmalarında kullandığı anlamıyla ontoloji ise (ontoloji II), belirli bir tarihsel konjonktürü anlamaya ve söz konusu konjonktürde eylemde bulunmaya yardımcı olan faktörleri teşhis etme girişimidir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse ontoloji II, bir dönemi karakterize eden tarihsel yapıları algılama hedefidir. Zihni inşalar olan bu yapılar, belirli tarihsel dönemlerde kolektif insan faaliyetinin kümülatif sonuçlarını özetlemektedirler. Ontolojik çaba, hedefsiz bir uğraş değildir. Tarihsel yapılara odaklanmanın amacı,

[247] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.151
[248] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.28
[249] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.77

belirli bir tarihsel düzeni sürdürür ya da dönüştürürken yahut problemleri incelerken bir temel nokta inşa etmektir. Ontoloji II, daimi surette hareket halinde bulunan dünyanın geçici bir fotoğrafını sunmaktadır. Ancak bu, yalnızca unsurlar listesinden ibaret bir resim olamaz. Ontoloji olarak nitelenebilmesi için sistemin birbirleriyle etkileşim halindeki özelliklerini göstermek zorundadır.[250]

Cox, yeni bir ontolojinin inşası için gerekli düşüncenin farklı normatif hedefleri kollayan iki epistemolojik kaynaktan doğabileceğini söylemektedir. Cox'un senkronik/diyakronik zihni yönelimler[251] ile problem çözücü teori/eleştirel teori arasında yaptığı ayrımlara işaret eden bu düşünce tarzlarından ilki, mevcut bilginin ilave ayarlamalarla yeni olay ve şartlara adaptasyonudur. İkinci yol ise, düşüncenin ileriye projeksiyonuyla tarihsel süreci ve nasıl arzu edilen sonuçlara erişmek için kontrol edilebileceğini anlamaya çalışmaktır. İkinci yol, ihtimallere dair realist değerlendirmelerin yanında normatif bir tercihi de bünyesinde barındırmaktadır. Değişim dönemlerinde iki yaklaşım da birlikte varolmaktadırlar. Bu yaklaşımlar, geleceği kontrol için verilen mücadelede farklı güç konumlarına işaret etmektedirler. İlki mevcut düzene öncelik verip onu yeni ihtiyaçlara göre ayarlamaya çalışırken, ikincisi daha radikal bir değişim için yol göstermektedir.[252]

Teorik tasarımların sonucunda ortaya çıkan dünyanın geçici ontolojik fotoğrafları, hem senkronik hem de diyakronik analizler için önemli metodik imkanlar sunmaktadır. Öncelikle Coxgil ontolojinin, tarihsel bir sürecin ürünü olarak teşekkül eden yapıları bünyesinde barındırması, ilk bakışta senkronik nitelikli gözüken fotoğraflara zaman derinliği kazandırmaktadır. Muhtelif tarihsel dönemlere ait ontolojik resimlerin zaman oku üzerinde sıralanması

[250] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.78
[251] Robert W. Cox, "On Thinking About Future World Order", Robert W. Cox ve Timothy J. Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s.78
[252] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.76

imkânı ise, uzun vadeye dayalı analizlerde süreklilik ve değişimlerin bir arada izlenebilmesini sağlamaktadır.

D. Irak'ın İşgalinin Zamanı

Bu bölümde oluşturulmaya çalışılan teorik çerçeve, tezin kalan kısmının kavramsal ve metodik omurgasını teşkil etmektedir. Çalışmada Irak'ın işgali, Braudelci zaman anlayışından esinlenen Gramsci-Cox çizgisinde tarihselci bir perspektiften ele alınmaktadır.

Tarih-teori ilişkisine, tarih yazımının teori içkin, teorileştirme faaliyetinin de tarihsellik niteliğinin altını çizerek yaklaşan bu perspektif; emperyalizm, hegemonya ya da imparatorluk teorilerinin topluca ele alındıklarında ait oldukları tarihsel dönemler hakkında Coxgil ontolojik fotoğraflar oluşturduklarını varsaymaktadır. Gramsci'nin tarihi felsefe, felsefeyi de felsefe tarihi olarak okuyan yaklaşımı; Vico'nun tarihin, tarihi yapanların zihniyet dünyaları üzerinden anlaşılabileceği önermesi; Cox'un özneler arası anlamlar, kolektif imajlar ve teorinin tarihselliğine yaptığı vurgu, söz konusu perspektifi destekleyen temel sacayaklarını oluşturmaktadır.

Bu çerçevede öncelikle Irak'ın işgali, Braudel'in çok katmanlı zaman tasarımına uygun olarak emperyalizm çağından başlayan bir uzun vadenin içine oturtulmaktadır. Bir sonraki bölümde de değinileceği gibi, uzun vadenin sınırları ve devamlılığı sağlayan dinamikler, fikirler ve maddi şartların oluşturduğu etkileşim içindeki iki ana kategori esas alınarak belirlenmiştir. Bir asrı aşkın geçmişe sahip bulunan emperyalizme dair tartışma, Irak'ın işgalini fikirler düzeyinde uzun vadeye bağlamaktadır. Emperyalizm çağında kurulan Batı ve Batı dışı dünya arasındaki ekonomipolitik dengenin söz konusu süreç boyunca geçirdiği evrim ise işgali, longue duree'de şekillenen maddi şartlarla irtibatlandırmaktadır.

Irak'ın işgali *olayı*nın uzun vadesi, emperyalizm çağı, hegemonik dönem ve imparatorluk olmak üzere üç tarihsel konjonktürü bünyesinde barındırmaktadır. Bunların incelendiği kısımlarda, emperyalizm, hegemonya ve imparatorluk gibi terimler eksene alınarak oluşturulan teoriler zaman dışı kurgular şeklinde değil, uzun vadeyi oluşturan konjonktürlere dair birbirleriyle rekabet halindeki tarihsel ontolojik imajlar olarak okunmaktadırlar.

Söz konusu kavram üçlüsünü konu edinen literatürün Cox'un bir ontolojiden istediği unsurları bünyesinde barındırması böyle bir okumaya imkan vermektedir. Zira ilgili teoriler bizlere, inşa edildikleri konjonktürlerin sistemik birer resmini sunmaktadırlar. Örneğin emperyalizm terimi, yalnızca güçlü devletlerle zayıflar arasındaki özel bir iktidar ilişkisi biçimini değil; belirli bir tarihsel konjonktürde emperyalist devletler arasındaki münasebetleri, emperyalist devletlerin kendi sivil ve siyasi toplumlarını, emperyalizme maruz kalan coğrafyaların siyasi ve toplumsal dokusunu, siyasi ve askeri olduğu kadar ekonomik, kültürel ve sosyal boyutlarıyla da etkileyip dönüştüren bir sistemi tasvir etmektedir. Aynı şekilde, hegemonya ve imparatorluk da farklı özellikleriyle öncüllerinden ayrılan tarihsel konjonktürlere baskın karakterlerini veren sistemik yapılara ait imajları ifade etmektedirler.

Coxgil kuramın fikirler ve maddi şartlar arasındaki etkileşim üzerine kurulu politik ekonomi yaklaşımı konjonktürler değerlendirilirken esas alınacak temel parametreleri bünyesinde barındırmaktadır. Emperyalizm, hegemonya ve imparatorluğu var eden maddi zemin kadar, söz konusu yapıları taşıyan, destekleyen toplumsal ve siyasi aktör ve grupların maddi çıkarları ile zihniyet dünyaları beraberce büyük resmin içine yerleştirilmeye çalışılacaktır. Gramsci ve Cox'un hegemonya, devlet, sivil toplum, tarihsel blok, maşeri vicdan, sosyal mitler üzerine yaptıkları analizlerin yanı sıra, Braudelci üç katmanlı tarih anlayışının oluşturduğu zaman ırmağına yan kollar olarak eklenen sosyal zaman kavramı gibi bu bölümde ele alınan diğer analitik araçlar da konjonktürler değerlendirilirken işlevsel hale getirileceklerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA DÜZENİNİN ÜÇ TARİHSEL ONTOLOJİSİ: EMPERYALİZM, HEGEMONYA, İMPARATORLUK

I. UZUN VADENİN DİNAMİKLARİ

Bu çalışmada, Irak Savaşı'nı emperyalizm ile irtibatlandıran uzun vade, fikirler ve maddi şartların etkileşim halinde evrildikleri bir zaman katmanı olarak tasvir edilmektedir. Uzun vadeyi günümüze bağlayan düşünce ırmağını değişik varyantlarıyla güncelliğini koruyan emperyalizm kavramı etrafındaki tartışmalar teşkil ederken, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarına tarihlenen emperyalizm çağıyla ilişkili ekonomipolitik dinamiklerin izledikleri seyir, maddi şartların evrim sürecini bugünle buluşturmaktadır.

Tarihsel bir konjonktür olarak emperyalizm çağının ontolojik niteliğine dair imajlar sunan emperyalizm teorilerinin, içerdikleri perspektifleriyle yürürlükteki politikaları destekleme ya da muhalefet etme işlevlerine odaklandıkları görülmektedir. Daha sonraki tarihsel konjonktürlerde emperyalizm üzerine yürütülen çalışmalarda da, yaşanılan dönemin niçin emperyalizm çağından farklı ya da onun değişik bir şekilde devamı olduğuna dair argümanlar, temel tartışma mihverlerinden birini teşkil etmiştir. Yeni tarihsel konjonktür öncekinden kopuş noktaları ya da bünyesinde taşıdığı devamlılıklar merkeze alınarak anlaşılmaya çalışılmış, emperyalizm çağı da karşılıklı olarak ileri sürülen bu tezlere destek argümanı bulabilmek için yeniden değerlendirilmiştir. Bir başka söyleyişle, tarihsel bir pratik niteliği taşıyan teorileştirme faaliyeti, günceli anlama ve yönlendirme çabasının bir parçası olarak tarihin yeniden yazımıyla kol kola ilerlemiştir.

Topluca bakıldığında, bu tartışmaların emperyalizm kavramının analitik içeriğini alabildiğine törpülemekle birlikte, güncelliğini korumasına da

imkân sağladığını söylemek mümkündür. Nitekim, Amerika'nın Irak'ı işgaliyle beraber, yeniden canlanan emperyalizm tartışmalarının bir taraftan emperyalizm çağına, diğer yandan da terk edilmekte olan tarihsel konjonktüre atıflar üzerinden yürütülmesi, özetlenmeye çalışılan zihni sürecin bir tekrarı mahiyetindedir.

Tarafların farklılıkları, izledikleri yöntemlerden çok analiz çerçevelerine hakim olan perspektiflerden kaynaklanmaktadır. Örneğin Niall Ferguson Amerikan dış politikasının emperyal yönelimini, İngiltere'nin imparatorluk tecrübesini yeniden ve pozitif gözlüklerle okuyarak desteklerken[1], Michael Mann, Roger Burbach ve Jim Tarbell gibi isimler, aynı döneme yapılan negatif göndermelerle Bush politikalarını eleştirmektedirler.[2]

Üçüncü bakış açısını temsil eden Motyl ve benzerleri ise imparatorluklar çağına ait pratiklerin, bir önceki konjonktürün tarihsel yapılarıyla tezat teşkil ettiklerini ifade etmekte, bu yüzden de başarısızlıkla sonuçlanacaklarını düşünmektedirler. Emperyalizmin esasi özelliği olarak toprak ilhakını gösteren Motyl, ABD'nin siyasi ve kültürel kurumları dünyanın geri kalanı üzerinde büyük bir etkiye sahip olmasına rağmen, bu durumu nitelendirmek için hegemonik sıfatıyla yetinilmeyişini anlayamadığını söylemektedir. Amerikan üsleri, ancak yerel hükümetlerin izinleriyle varlıklarını sürdürebilmektedirler. İmparatorluklar ise toprak ilhakları, evlilik, satın alma ve fetihler gibi yollarla kurulmaktadırlar. İlk iki yöntem açıkça arkaiktir, üçüncüsü teorik olarak mümkün gözükse bile yabancı ülkelerin fethi modern çağın insan hakları, selfdeterminasyon ve kültürel otonomi gibi normlarına aykırı olduğu için gayrı meşrudur. Ayrıca ulus devletler kitlelerin seferber edilmesi ve direniş hususlarında emperyalizm çağında yüzleşilen siyasi yapılarla kıyaslanamayacak ölçüde güçlüdürler. İmparatorluk tabirinin

---

[1] Örnek olarak bkz. Niall Ferguson, **Empire: The Rise and Demise of the British World Order and the Lessons for Global Power**, New York, Basic Books, 2002. - Niall Ferguson, **Colossus: The Price of America's Empire**, Penguin, 2004, s.24.

[2] Michael Mann, **Incoherent Empire**, Verso, 2005, s.9-10 - Roger Burbach ve Jim Tarbell, **Imperial Overstretch**, Zed Books, 2004, s.29-42

yeniden gündeme gelmesinin sebebi ise ABD'nin bir gecede dönüşmesi değil, Irak'ın işgali ve Bush yönetiminin tek taraflılık vurgusu yüksek retoriğidir. Örneğin aynı tartışma 11 Eylül'ün ardından Afganistan'ın işgal edilmesi sırasında bu boyutlarda gündeme taşınmamıştır.[3]

Görüldüğü gibi, emperyalizmi günceli analiz etmek için bir mihenk taşı olarak kullanan her üç perspektif de 2003 yılında meydana gelen işgali, 19. yüzyıla yaptıkları referanslarla anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Tarihsel akış içindeki devamlılık ve kesintinin bir çerçeve kavram olarak emperyalizm üzerinden okunuşu, şimdiki zamanı uzun vade ile bütünleştirmektedir.

19. yüzyıldan günümüze sürekli yeniden kurgulanan ontolojik imajların oluşturdukları düşünce zincirinin yanı sıra "emperyalizm çağı"nın siyasi, kurumsal ve kültürel mirası da Irak'ın işgalinin zamanını uzun vadeye bağlamaktadır. Irak'ın işgal edildiği tarihsel konjonktür olan küreselleşmenin varlık kazanmasını sağlayan fenomenler arasında emperyalizmin yer aldığını, emperyalizm çağının yaşanmaması durumunda bir dünya tarihi tasavvur etmenin mümkün olamayacağını öne süren görüşlerin[4] yanı sıra, söz konusu miras Irak örneğinde daha dar bir bağlamda da etkisini hissettirmektedir. Öncelikle, ABD tarafından işgal edilen Irak Devleti'nin sınırları I. Dünya Savaşı'nın ardından bölgeye yerleşen Avrupalı güçler tarafından çizilmiştir. Irak, ülkeyi mandater sıfatıyla idare eden İngiltere'nin arkasında bıraktığı çözülmemiş problemleri, siyasi kurum ve mekanizmaları sırtlayarak Ortadoğu'daki dekolonizasyon sürecinde bağımsız bir siyasi entite olarak tarih sahnesine çıkmıştır.[5]

---

[3] Alexander J. Motyl, "Empire Falls", **Foreign Affairs,** Vol. 85 Issue 4, Jul/Aug 2006, , s.190-194, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=21326499&site=ehost-live
5 Ekim 2006

[4] Frank Ninkovich, **The United States and Imperialism**, Blackwell Publishing, 2001, s.7.

[5] Söz konusu dönem için bkz. Toby Dodge, **Inventing Iraq: The Failure of Nation-Building and a History Denied**, Columbia University Press, 2003 - Samira Haj, **The Making of Iraq, 1900-1963: Capital, Power, and Ideology**, State University of New York Press, 1997

Irak'taki mezhepler arası güç dengesi, ülkede defalarca rejim değişiklikleri yaşanmasına rağmen İngiliz idaresi döneminde korunan şekliyle günümüze kadar taşınmıştır.[6] Bağımsızlığın ilk döneminde Irak, İngiltere'nin arkada bıraktığı "dost" kadrolar tarafından yönetilirken, daha sonra yaşanan darbeler dönemiyle iktidar, İngiliz idaresi esnasında ülkede kurulan modern askeri eğitim sisteminin yetiştirdiği kadroların eline geçmiştir. 2003 yılına kadar iktidarda kalan Baas Partisi'nin en önemli ideolojik dayanakları arasında ülkenin sömürge dönemi geçmişine karşı duyulan tepki tarafından şekillendirilen anti-emperyalizmin yer aldığı görülmektedir.[7] Irak'ın 2003'teki işgaliyle sonuçlanan çatışma sürecinin ilk evresini teşkil eden 1991 tarihli Körfez Savaşı, Kuveyt'le arasındaki sömürge döneminde çizilen sınırı tanımayan Saddam Hüseyin'in bölgenin Osmanlı Devleti zamanındaki idari taksimatını dayanak göstererek güneydeki komşusunu işgali ile başlamıştır.[8]

İşgalin zamanını emperyalizm çağının başlangıcını oluşturduğu uzun vade ile bütünleştiren unsurlar bunlarla da sınırlı değildir. Tezin ilerleyen bölümlerinde tekrar ele alınacağı üzere, Irak'ın işgalinin bir "ön alıcı" savaş olduğu düşünülmektedir. Önü alınmaya, mümkün değilse denetlenmeye, en azından yavaşlatılmaya çalışılan şey ise, küresel güç dengelerinde yaşanmaya başlayan değişimdir. 2000'lere gelindiğinde Asya'da görülen hızlı ekonomik büyümenin beraberinde getirdiği yeni jeopolitik denklemler, Atlantik ötesi bağların Sovyetler Birliği ile kıyaslanacak bir ortak düşmanın yokluğu yüzünden gittikçe gevşeyişiyle bir araya geldiğinde, Amerikan devlet aygıtının karşısına ciddiye alınması gereken bir değişim manzarası çıkarmıştır.

Irak'ın işgali, yükselen güç merkezlerinin ihtiyaç duydukları enerji kaynakları üzerinden denetlenmeleri stratejisinin bir parçası olarak

---

[6] Muhsin Jāsim Mūsawī, **Reading Iraq: Culture and Power in Conflict**, I.B.Tauris, 2006, s.37-71
[7] Dodge, **a.g.e.**, s.162
[8] Musallam Ali Musallam, **The Iraqi Invasion of Kuwait: Saddam Hussein, His State and International Power Politics**, British Academic Press, GB, 1996, s.90

görülmektedir.[9] Bu çerçevede ABD'nin kuvvetli rakiplerle yüzleştiği ekonomi gibi alanlardan faklı olarak kendisini rakipsiz hissettiği askeri gücünü, kurucusu sıfatını taşıdığı uluslararası sistemin sınırlamalarına aldırmadan kullanmak suretiyle gerçekleştirmeye çalıştığı jeopolitik dizaynların, temelde muhtemel meydan okuyucuları hedeflediğini söylemek mümkündür.[10]

Asya'nın yükselişinin yarattığı meydan okuma, emperyalizm çağından günümüze uzanan ekonomik trendler açısından kritik bir eşiğe gelindiğini göstermektedir. Dünya ekonomisiyle ilgili güncel verilerin geçmişteki istatistiklerle kıyaslanması, söz konusu dönüşümün boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Paul Batroch'un hesaplarına göre, Sanayi Devrimi'nden önce Avrupa'daki hayat standardı ile Asyalı sömürgeler arasındaki fark 1 ya da 1.5 kattı.[11] Bu oran 1860'ta 1.9'a, 1914'te 3.4'e ve dekolonizasyon sürecinin yaşandığı 1950'de de 5.2'ye yükselmiştir.[12]

Hayat standardı istatistiklerine yansıyan, Asya'yla Avrupa arasındaki ekonomik uçurumun büyüme trendi, üretimle ilgili verilerden de izlenebilmektedir. 1750'de dünya sanayi üretiminin % 73-78'inin Çin dahil olmak üzere Batı dışı coğrafyalarda gerçekleştiği hesaplanmaktadır.[13] 1820'de Çin hâlâ, dünya gayrı safi milli hasılasının üçte birine tek başına sahip bulunmaktaydı.[14] Sanayi Devrimi'ni takiben ise bu rakamlar hızla alt-üst olmuşlardır. Batı dışı dünyanın sanayi üretimi içindeki payı 1860'ta % 17-

---

[9] Hall Gardner, **American Global Strategy and the 'War on Terrorism'**, Ashgate Publishing, 2007, s.81

[10] Michael Lind, **The American Way of Strategy: U.S. Foreign Policy and the American Way of Life**, Oxford University Press, US, 2006, s.142-144

[11] Marc Ferro, **Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi, 13. yüzyıl-20. yüzyıl,** Muna Cedden (çev.), Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s.45.

[12] Marc Ferro, **a.g.e.**, s.46

[13] Jan Nederveen Pieterse, **Globalization or Empire?**, London, Routledge, 2004, s.74

[14] Frank Hornig and Wieland Wagner, "China, the US and Battle to Lead a Globalized World", **Spiegel Online International**, February 03, 2006, (Erişim) (Erişim) http://www.spiegel.de/international/spiegel/0,1518,398844-2,00.html, 7 Kasım 2007

19'a, 1913'te de % 5.2'ye düşmüştür.[15] 1950'ye gelindiğinde ise Çin ekonomisi dünya GSMH'sının yalnızca % 5'ini üretebilmiştir.

Bu trendin yönü, Üçüncü Dünya'daki dekolonizasyonu takip eden sanayileşme çabalarıyla birlikte değişmeye başlamıştır. Küreselleşme sürecinde üretimin coğrafi mekânlarında yaşanan değişimin de söz konusu eğilimi hızlandırdığı görülmektedir. 2005 yılı itibariyle Batı dışı dünyada yükselen ekonomilerin satın alma gücü paritesine göre dünya üretimi içindeki payları % 50'nin üzerine çıkmıştır. 2006 yılında küresel gayrı safi hasıla artışının yarıdan fazlasını sağlayanlar da aynı ülkelerdir.[16]

ABD'nin yükselişinden bu yana ekonomik güç alanındaki en büyük değişimin parçası olarak değerlendirilen bu dönüşüm, daha önce görülmemiş sayıda ülkenin, geçmiş örneklerden daha büyük bir hızla sanayileşmesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kendi sanayi devrimlerini gerçekleştirirken ABD ve İngiltere'de kişi başına düşen reel gelirin ikiye katlanması için 50 yıl gerekmişti. Günümüzde ise Çin bunu on yılda başarmaktadır. Irak'ın işgalinin tarihsel konjonktürüyle ilgili kısımda da değinileceği üzere, dünya ekonomisinin açık yapısı, gelişmiş ülkelerin teknolojilerinin adapte edilmesine imkan vererek bu sürecin devamını desteklemektedir.[17]

Irak'ın işgalini, beşeri çevre ve insan etkileşimini esas alan Braudelci uzun vadeyle ilişkilendiren bir başka trend, fosil yakıtların tüketimi ile ilgilidir. Sanayi Devrimi'ni takiben artan enerji ihtiyacı, insanlık tarihinin önceki dönemlerinde görülmemiş bir şekilde doğal kaynakların üretim ve tüketim ihtiyaçları için seferber edilmelerini beraberinde getirmiştir. Petrolün de 19. yüzyıldan itibaren yaygın şekilde tüketilmeye başlandığı görülmektedir. I.

---

[15] Pieterse, **a.g.e.**, s.74

[16] The Economist, "Coming of Age", **The Economist**, Vol. 378, Issue 8461, 1/21/2006, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=19491983&site=ehost-live, 17 Ekim 2006

[17] The Economist, **a.g.m.**, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=19491983&site=ehost-live, 17 Ekim 2006

Dünya Savaşı öncesinde İngiliz donanmasının yakıt olarak kullandığı kömürü petrolle ikame etme kararı, petrolün ticari bir meta olmanın yanı sıra stratejik değer kazanması bakımından da önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir.[18]

Petrolün kullanım alanının zaman içerisinde genişleyerek dünya ekonomisinin temel girdilerinden biri haline gelişi, kendisine olan talebi ve kontrolüne atfedilen değeri arttırmıştır. Talepteki yükselişi etkileyen faktörler arasında, Batı dışı coğrafyaların sanayileşme sürecinin hızlanışı önemli bir paya sahip bulunmaktadır. Sanayileşme yalnızca üretim için petrole duyulan ihtiyacı şiddetlendirmemekte, beraberinde getirdiği zenginleşme de, petrole dayalı tüketim kalıplarının yaygınlık kazanmasına sebep olmaktadır.[19]

Irak, "peak oil theory"[20] olarak da adlandırılan, dünyadaki petrol üretiminin tepe noktasına geldiğini, artık ciddi miktarlarda üretim artışının gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığını savunan kıtlık yaklaşımının bilimsel çevrelerde taraftar bulmaya başladığı bir dönemde işgal edilmiştir. Yaklaşık iki asırdır, artan bir hızla tüketilen fosil enerji kaynaklarına ait üretim eğrisinin zorunlu olarak aşağı doğru dönmeye başlayacağını savunan bu yaklaşımı destekleyen çalışmaların yoğunlaşmakta olduğu gözlenmektedir. Örneğin Almanya merkezli Enerji İzleme Gurubu'nun 2007'de açıkladığı rapora göre, küresel petrol üretimi 2006 yılı itibariyle tepe noktasına ulaşmış bulunmaktadır. Alman parlamenter Hans-Josef Fell'in kurucusu olduğu gurup, Uluslararası Enerji Ajansı'nın dayandığı tahmini rezervlere ilişkin istatistiklerden ziyade daha güvenilir kabul ettikleri gerçek üretim rakamları

---

[18] Stephen C. Pelletiere, **Iraq and the International Oil System**, Praeger, 2001, s.22

[19] Peter Tertzakian, **A Thousand Barrels a Second: The Coming Oil Break Point and the Challenges Facing an Energy Dependent World**, McGraw-Hill, 2006, s.109

[20] "Peak oil theory"nin, Amerikan Kongresi tarafından hazırlatılan raporlara da konu olduğu görülmektedir. (Committee on Energy and Commerce, Subcommittee on Energy and Air Quality, **Understanding the Peak Oil Theory: Hearing Before the Subcommittee on Energy and Air Quality of the Committee on Energy and Commerce**, House of Representatives, One Hundred Ninth Congress, First Session, December 7, 2005, (Erişim) http://bartlett.house.gov/uploadedfiles/Commerce%20Committee%20Hearing.pdf , 26 Haziran 2007

üzerinden yaptıkları analizde, petrol üretiminin 2030 yılında yarı yarıya düşeceği tahmininde bulunmaktadır.[21]

Bu çapta bir arz azalmasının dünya ekonomisini yapısal bir değişime mecbur edeceğini düşünenler, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılmasının zorunluluk haline geldiğine işaret etmektedirler.[22] Buna karşılık Irak'ı işgal eden koalisyonun üyelerinin, enerji sorununa kolektif çözümler aramak yerine, ilgilerini petrolün ülkesel ekonomilerine sorunsuz akışı üzerinde yoğunlaştırmakta ısrarcı oldukları görülmektedir. Petrol üretiminin geleceğine dair farklı vizyonlar, ülkelerin enerji stratejileri ile bağlantılı dış politikaları açısından değişik sonuçlar doğurma potansiyeline sahiptir. Alternatif enerjide çözüm aranması, petrol yerine ikame edilecek kaynakların geliştirilmesi için bütçe tahsis edilmesini gerekli kılarken, diğer bakış açısı dikkatleri petrol akışının garanti altında tutulabilmesi için gerekli askeri seçenekleri içeren sert güvenlik unsurları ve jeopolitik düzenlemeler üzerinde toplamaktadır. Irak'ın işgalinin petrol ile ilişkili boyutu, ikinci perspektifin ürünüdür.

Irak'ın işgalini uzun vadeye bağlarken fosil yakıtların tüketimi ile kesişen bir başka trend, yeryüzünün çağdaş tüketim kültürüne dayalı maksimalist hayat tarzına koyduğu ekolojik sınırlarla ilgilidir. 90'lar boyunca küresel ısınmayla alakalı sorunlar kamuoyunun gündemine sık sık gelmiş ve uluslararası alanda ABD'nin katılmadığı Kyoto gibi bir anlaşma imzalanmış olsa da, hükümetler çözüme yönelik mütevazi adımlarla yetinmişlerdir. Irak'ın koalisyon güçleri açısından bir bataklığa dönüştüğünün iyice anlaşıldığı günlerde İngiltere ve ABD'de küresel ısınma ve iklim değişikliği hakkındaki tartışmaların canlanmasında ve sorunun çözüm yollarından biri olarak alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi için devlet yetkililerinin daha teşvik edici davranmaya başlamalarında, kıtlaşan petrolün doğrudan denetiminin

[21] Ashley Seager, "Steep decline in oil production brings risk of war and unrest, says new study", **The Guardian**, October 22, 2007
[22] Örnek olarak bkz. Jeremy Leggett, **Half Gone,** Portobello Books, 2006

maliyeti hususunda Irak'ta yaşananların etkili olduğunu düşünmek mümkündür.[23]

Mevcut kaynakların azalması ve yenilerine duyulan ihtiyaç, geçmişte emperyal yayılmanın sebepleri arasında gösterilmiştir. Bu açıdan, Sanayi Devrimi ve ona eşlik eden emperyalizm çağı, vahşi doğanın "ehlileştirilmesinde" önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Antik çağlarda yeryüzünün insan etkisine açık kısmının % 17 civarında olduğu hesaplanmaktadır. Uzun asırlar boyunca çok fazla değişmeyen bu oranın, coğrafi keşifler, sömürgecilik ve emperyalizm çağı ile hızla yükseldiği, günümüzde ise dünyanın yalnızca % 17'sinin insanların doğrudan etkilerinin dışında kaldığı tahmin edilmektedir.[24]

Petrol talebindeki artışa mukabil mevcut üretim alanlarının sınırlılığı, halihazırdaki petrol kaynaklarını doğrudan askeri müdahaleye dayalı yöntemlerle denetlemenin ne kadar yüksek maliyetli olduğunu Irak örneğinin bir kez daha ispatlaması, yeryüzünün kalan el değmemiş bölgelerindeki enerji kaynaklarının kontrolü için yeni bir yarışı başlatmıştır. Emperyalizm çağında "kimsesiz topraklar"ı ele geçirmek için yapılan yarışlara benzer bir şekilde, kutup bölgeleri ve okyanus yatakları üzerindeki egemenlik iddialarının ard arda yükseldiği görülmektedir.[25]

---

[23] Robert Hutton, "Blair Says U.K. Should Lead Europe on Nuclear, Renewable Energy", **Bloomberg.com**, November 2, 2006, (Erişim) http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601100&sid=a9w.y.tkRNyM&refer=germany, 4 Mayıs 2007 - "Blair 'confident of climate change progress at G8 summit'", **Telegraph.co.uk**, 13 Jun 2005, (Erişim) http://www.telegraph.co.uk/news/1491888/Blair-'confident-of-climate-change-progress-at-G8-summit'.html,6 Nisan 2006

[24] Peter Kareiva v.d., "Domesticated Nature: Shaping Landscapes and Ecosystems for Human Welfare", **Science**, Vol. 316, No. 5833, 29 June 2007, s.1866-1869

[25] Jamie Doward, Robin McKie ve Tom Parfitt, "Russia leads race for North Pole oil", **The Observer**, Sunday July 29 2007.

II. UZUN VADENİN TARİHSEL KONJONKTÜRLERİ

Yukarıda özetlenmeye çalışılan dinamikler etrafında varlık kazanan, Irak'ın işgali olayını içinden anlamlandıracağımız uzun vade, birer tarihsel yapı olan farklı dünya düzenlerinin karakterize ettiği ardışık üç tarihsel konjonktüre ayrılarak incelenmektedir.

Bunlardan ilki, uluslararası sisteme hakim, kural koyucu bir büyük gücün bulunmadığı emperyalizm çağıdır. Ele alınacak ikinci tarihsel konjonktür, ABD ulus devletinin dünya sisteminin merkezinde yer aldığı, 1945'ten başlayan ve küreselleşme sürecinin ikinci safhasına kadar devam eden hegemonik dönemdir. Irak'ın işgali olayıyla kesişen üçüncü ve son tarihsel konjonktür ise, hegemonik sistemin Amerikan devlet aygıtını da gittikçe kendi içinde erimesi için zorlamaya başlayan İmparatorluğa doğru evrilme sürecini kapsamaktadır.

A. Emperyalizm Çağı

1. Giriş

Anlamı bugüne uzanan geçmişin tasvirindeki anahtar rolü, bir kavram olarak emperyalizmin yalnızca öneminin altını çizmemekte, aynı zamanda içeriğinin tarifindeki zorluklarla ilgili de ipuçları vermektedir. Kavram tedavülde olduğu uzun zaman boyunca, aktüel siyasi tartışmalarda dünya düzeninin eleştirilmesi ya da savunulması gibi hedeflerle muhtelif perspektifler tarafından referans alınarak yorumlanagelmiştir.

Nitekim, emperyalizm teorilerine olan ilginin uluslararası politika alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak arttığı ya da azaldığı görülmektedir. 20. yüzyılın başları ile ortaları bu açıdan özel bir canlılığa

sahipken, Irak'ın işgalinin ardından da emperyalizm çalışmalarında yeni bir hareketlilik yaşanmaya başlamıştır. İlk dalgayı oluşturan literatür, dünyanın Avrupalı imparatorluklar arasındaki paylaşımı, ikincisi ise dekolonizasyon döneminin ürünüdür. 1950'lerde başlayan tartışma Kongo ve Vietnam'da yaşananların tesiriyle 60 ve 70'lere kadar uzanmıştır.[26]

Doyle, antik ve erken dönem modern imparatorlukları inceleyen, imparatorlukların tarihsel sosyolojisini yaptığı eserinde, John Hobson, Nikolai Lenin ve Joseph Schumpeter gibi klasikleşmiş ilk kuşak emperyalizm teorisyenlerinin çalışmalarının birer siyasi programa yönelik olduklarına, kapitalizmi savunmayı ya da eleştirmeyi hedeflediklerine işaret etmektedir.[27]

Hobson gibi radikal liberaller yahut Lenin ve Rosa Luxemburg gibi Marxistler, emperyalizmi yalnızca analiz edilip anlaşılacak bir fenomen olarak görmüyorlar, aynı zamanda da onu sonlandırmak istiyorlardı. Owen ve Sutcliffe, emperyalizmi eleştiren teorilerin karşısına çıkan teorisyenlerin de ya imparatorluğun varlığını savunmak yahut radikalizm veya Marxizmin emperyalizm yaklaşımının yanlışlanmasını birer felsefi sistem olarak bütünüyle yanlışlıklarının delili olarak sunmak gayesiyle hareket ettiklerine dikkat çekmektedirler. Nitekim takip eden dönemlerde de rakip teoriler arasındaki polemikler güncel siyasî tartışmalarla ilişkili olmaya devam etmiştir.[28]

Avrupa emperyalizminin zirveye yükseldiği tarihler olarak kabul edilen 1890'lardan II. Dünya Savaşı'nın başına kadar geçen dönemde eleştirel literatür, emperyalizmi daha çok doğrudan işgal edilen topraklar meselesinden ibaret görmüş, sebeplerini de metropolitan toplumun yapısal eğilimlerinde aramıştır. Ancak, savaşı izleyen dekolonizasyon süreci tamamlandığında, emperyalizm gündemden düşmeyerek, yeni bir çehreyle

[26] Roger Owen ve Bob Sutcliffe(ed.), **Studies in the Theory of Imperialism**, London, Longman, 1975, s.1.
[27] Michael W. Doyle, **Empires**, Ithaca and London, Cornell University Press, 1986, s.12
[28] Owen ve Sutcliffe, **a.g.e.,** s.4

neoemperyalizm ve neokolonyalizm başlıkları altında tartışılmaya başlanmıştır. Bağımlılık teorisinin bu kolu, doğrudan idarenin ortadan kalkışını emperyalizm çağının sona erdiğinin ilanı için yeterli bulmamış, metropollerle eski sömürgeler arasındaki bağımlılık ilişkisini fonksiyonel olarak emperyal kontrolle eşdeğerde tutmuştur.[29]

1970'lerin sonuna gelindiğinde Warren'in, eleştirel perspektiflerin kazandığı güç ve etkinliğe işaret etmek için emperyalizm ve türevi "neokolonyalizm"i çağının "hakim siyasi doğması" olarak nitelendirdiğini görmekteyiz. Söz konusu dönemde emperyalizm, insanlığın büyük çoğunluğuna dünya sisteminin mahiyetine dair bir dünya görüşü sağlamıştır. Dünya düzeninin, çok geniş kitlelerce benimsenebilen bu basitleştirilmiş ontolojik imajı, yalnızca komünist dünyada Marxist eğitim sisteminden geçmiş kitleler üzerinde değil, Latin Amerika'nın gecekondu mahallelerinde, Asya'nın yarı politize olmuş köylüleri ve sanayileşmiş kapitalist ülkelerin iyi eğitimli profesyonelleri ile işçileri arasında da büyük bir etkinlik kazanmıştır.[30]

Analizinde, emperyalizm/neokolonyalizm tezlerinin yalnızca resmi ya da gayrı resmi imparatorlukların varlığının teşhisi ve bunların yaşayan mirası ile ilgili olmadığını söyleyen Warren, tarihsel bir dönem üzerine yürütülen teorileştirme faaliyetinin aslında nasıl güncel gelişmelerin seyri ve geleceğin şekillenmesine dair hayati bir politik işlev üstlendiğine dikkatleri çekmektedir. Yarattığı mevcut ekonomik, siyasi ve kültürel hastalıklarla emperyalizmin, geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanlığın çoğunluğuna acı vermeye devam ettiğine dair bir dizi spesifik tezi içeren neokolonyalizm teorileri, Batı dünyasında daha önce etkin olan ikincil ideolojileri ya yerinden etmiş ya da yeniden üreterek dönüştürmüştür.[31]

---

[29] Doyle, **a.g.e.**, s.31
[30] Bill Warren, **Imperialism: Pioneer of Capitalism**, John Sender(ed.), Great Britain, NLB and Verso, 1980, s.1
[31] Warren, **a.g.e.**, s.1

Warren, 70'lere hakim olan bu atmosferi, Marxizmin, insan düşüncesini en çok etkilediği, hatta hakim olduğu alan olarak gördüğü emperyalizme dair tezlerin[32] Batı liberalizmini, kapitalizmin geçmiş başarılarından hareketle ileriye dönük gelişmelere işaret eden bir ideoloji niteliğinden çıkarıp kendi mirasını yeminle reddeden, yüzü geriye dönük, ütopyacı ve statik bir perspektife hapsettiğini, bir kabahat ve utanç felsefesi haline dönüştürdüğünü söyleyerek anlatmaktadır. Bu psikolojinin somut tezahürlerini Batılı ülkelerdeki yardım lobilerinin söz konusu dönemdeki faaliyetlerinden izlemek mümkündür.[33]

Emperyalizm teorilerinin politik önemleri dolayısıyla etraflarında yarattıkları saflaşma, akademik dünyada konu hakkında yapılan ikinci kuşak çalışmalarda tercih edilen metodolojilerde de etkisini hissettirmektedir. En büyük emperyal geçmişin mirasçısı İngiliz ampirik tarihçilik geleneği ile Kıta Avrupası ve ABD'den benzer ilkeleri benimseyen tarihçiler, çalışmalarında merceklerini emperyalizme dair genel prensiplerden ziyade özel ve tekil emperyalist tecrübelerin tasvirine göre ayarlamışlardır. Senkronik bir perspektiften cevabını aradıkları temel soruları, bir şeyin meydana geldiği zamanda niçin olduğudur. Daha çok politikaların nasıl belirlendiğiyle ve belirli politika yapıcıların motivasyonlarıyla ilgilenmişlerdir.[34] Bu metodolojik tercih, anlamı meydana geldiği zamanla sınırlı bir olay tarihi anlatımını mümkün kılarak emperyalizm çağının şimdiki zamanın politik tartışmalarından soyutlanmasına kapı aralamaktadır.

Bu yaklaşımın karşısındaki metodik tavrı, daha çok iktisatçılar ve iktisat tarihçilerinin araştırmaları temsil etmektedir. Emperyalizm üzerine yaptıkları çalışmaları, mevcut teorik perspektiflerle ilişkileri bağlamında ele almakta, hususiden ziyade genelle, politikaların ne zaman ve nasıl

[32] Warren, **a.g.e.**, s.2
[33] Warren, **a.g.e.**, s.1
[34] Owen ve Sutcliffe, **a.g.e.**, s.3

belirlendiği ile değil, etkileriyle ilgilenmektedirler.[35] İlk metodik yaklaşımın aksine soyutlama ve teorileştirme, olay tarihinin orta ve uzun vade ile irtibatlandırılmasına, yeni tarihsel konjonktürlerle arasındaki devamlılıkların ve kesintilerin ortaya konulmasına imkân vererek emperyalizm çağının anlamının şimdiki zamanın tartışmalarına bağlanmasını kolaylaştırmaktadır.

2. "Emperyalizm", "Emperyalizm Çağı" ve "Emperyal Eylem"

Emperyalizm teorileri ve üzerlerine yapılan çalışmalara hakim olan ana yaklaşımlara değinilerek politik içeriklerine işaret edildikten sonra ilk ele alınması gereken meseleyi, söz konusu teoriler üzerinden ontolojik resmi değerlendirilmeye çalışılacak olan "emperyalizm çağı"nın sınırları teşkil etmektedir. Sınırların belirlenmesi sorunu da bizi emperyalizm kavramının tarifi üzerine yapılan teorik tartışmalara götürmektedir.

Tanımlar yakından incelendiğinde, içinden tarif edildikleri teorik bakış açılarının temel önermelerine dair bir özeti bünyelerinde barındırdıkları görülmektedir. Literatürdeki emperyalizm tariflerini, çok genel bir tasnife tabi tutulduklarında, biri zaman dışı/ahistoric, diğeri ise tarihsel ve sistemik olmak üzere iki ana başlık altında toplamak mümkün gözükmektedir.

İlk kategoriye giren tanımlarda, kolonyalizm/emperyalizm kavramları neredeyse eşdeğer fenomenlere tekabül ettikleri varsayımından hareketle birbirlerinin yerlerine kullanılmakta, çalışmamızda uzun vadenin başlangıcı kabul ettiğimiz tarihsel konjonktür olan "emperyalizm çağı" ise bir alt evre halinde ele alınmaktadır.

Örneğin Kiernan kolonyalizmi, metropolitan bir gücün Avrupa ya da ABD dışında bir ülkenin toprağını zor kullanarak uzun süreli işgal altına

[35] Owen ve Sutcliffe, **a.g.e.**, s.3

alması şeklinde tanımlamakta, 1870-1914 yılları arasının ise kolonizasyonun zirveye çıktığı dönem olması sebebiyle "emperyalizm çağı" olarak nitelendiğini söylemektedir. Yoksa, Kiernan'a göre kolonileştirme, tarih boyunca rastlanan bir uygulamadır.[36]

Emperyalizm kavramının zorlama ve güç gibi unsurlar merkeze alınmak suretiyle yapılan zaman dışı tanımı, modern uluslararası sistemi konu edinen analizlere realist/neorealist kuram aracılığıyla taşınmıştır.

Örneğin, emperyalizmi uluslararası sistemdeki güç dengesizliğinin bir sonucu kabul eden Waltz, dengesizliğin büyük olması, kontrolü sağlamak için gerekli araçlar ile bunların ulaştırılması için ihtiyaç duyulan vasıtaların bulunması halinde, güçlü toplumların üretim yetenekleri daha sınırlı olanlar üzerinde nüfuz kuracaklarını söylemektedir.[37]

Uluslararası sistemin anarşik ve rekabetçi yapısını gerekçe gösterip emperyalizmi devletler arasındaki güç farklılıklarının sonucu olarak doğallaştıran bu perspektif[38], bilardo topları benzetmesiyle karakterize edilen, devletlerin sistem içinde güçlerini arttırma isteklerinin genişlemeyi zorunlu kıldığı görüşündedir. Devletler arasında oynanan oyun bir göreli ağırlık kazanma oyunudur ve bu oyunda büyümeyi başaramayanlar çöküşe mahkûm olmaktadırlar.[39]

Hem koloniler hem de metropoller aynı temel dürtülere sahiptirler. Morton Kaplan'ın devletlere içkinliğini varsaydığı kurallar açısından koloniler de bağımsızlık ve güvenliklerini korumak isteyen, ancak direniş için yeterince

---

36 V. G. Kiernan, "Colonialism", William Outhwaite (ed.), **The Blackwell Dictionary of Modern Social Thought** içinde, Blackwell Publishing, 2003, s.93

37 Kenneth Neal Waltz, **Theory of International Politics**, London, McGraw-Hill Humanities, 1979, s.37

38 Örnek olarak bkz. Benjamin Cohen, T**he Question of Imperialism: The Political Economy of Dominance and Dependence**, New York, Basic Boks, 1973.

39 Söz konusu perspektifin temel önermeleri için bkz. Benjamin Cohen, **a.g.e.**, 7. bölüm – Raymond Aron, **Peace and War: A Theory of International Relations**, New York, Transaction Publishers, 2003, s.21-46.

güçlü olmayan aktörlerdir. Güçlüler ise, kolonileri fethetmeyi sistem içindeki güç dengesinde üstünlük sağlamalarına yardımcı olacak ilave kaynaklar sunacağı için istemektedirler.[40]

Kolonilerin zayıflığını emperyalizmi açıklamak için tek başına yeterli bulmayan Doyle, imparatorluğun zaman dışı bir başka tanımını şöyle yapmaktadır: "İmparatorluk, iki siyasi entite arasında bir etkileşim sistemidir. Bunlardan biri, baskın metropol, diğerinin, ikincil periferinin, iç ve dış politikası –etkin egemenlik- üzerinde siyasi kontrol kurar. Bu etkileşimi anlamak için çevrenin zayıflık sebebi kadar, metropolün güç ve motivasyonlarını da açıklamak gerekir."[41] Doyle'un tarifinden hareket edildiğinde emperyalizm imparatorluk kurma eylemine dönüşerek, eski Yunan'dan günümüze farklı tarihsel konjonktürlerin analizi için kullanılabilecek bir işlevsellik kazanırken, vurgu yalnızca koloni ve metropol arasında eşit olarak dağıtılmamakta, aynı zamanda da toprak işgalinden etkin kontrole doğru kaymaktadır.

Tanımlardaki vurgu kaymaları, bir kez daha teorinin tarihselliği tartışmalarını hatırlatmaktadır. Bir taraftan zaman dışı bir dil kullanıldığı, ancak diğer yandan emperyalizmin belirleyici özelliklerinin, içinde yaşanılan tarihsel konjonktürün tesiri altında tespit edildiği görülmektedir. Dekolonizasyonun etkilerinin, kazanılan resmi bağımsızlıklara rağmen metropollerle eski sömürgeler arasındaki hiyerarşik ilişkinin dönüşerek devam ettiği tezleri etrafında tartışıldığı; dünya sisteminin hakim ontolojik imajının daha sonra ele alacağımız doğrudan yönetime dayanmayan hegemonik bir nitelik kazandığı dönemde yayınlanan, Gallagher ve Robinson'un "emperyalizm çağı"nın yeniden değerlendirilmesi çağrısı mahiyetindeki önemli çalışmaları bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir.

İkili 1953'te kaleme aldıkları makalelerinde, 1880'lerde Afrika'nın paylaşımı için yürütülen yarışı ve 1890'larda Asya'nın şahit olduğu yayılmacı

[40] Morton A. Kaplan, **System and Process in International Politics**, ECPR Press, 2005, s.36.
[41] Doyle, **a.g.e.**, s.12.

dalgayı kapsayan emperyalizm çağını, anti-emperyalist orta Victoria döneminin takip ettiğine dair İngiliz tarihçiliğinin geleneksel yorumlarını reddetmişlerdir. Bunu yaparken, diğer meslektaşlarıyla aynı tarihsel malzemeyi kullanmışlar, ancak çok daha farklı bir teorik çerçeve çizmişlerdir. Gallagher ve Robinson'a göre emperyalizm kavramı, yalnızca resmi ilhakları değil, daha çok ekonomik araçlarla girişilen gayrı resmi hakimiyet biçimlerini de ifade etmektedir. Bu yüzden anti-emperyalist bir Victoria çağından bahsetmek anlamsızdır.[42] Ele aldığı tarihsel fenomenin değerlendirilmesi için sunduğu daha geniş analitik imkânların yanı sıra, ortaya atıldığı dönemdeki güncel tartışmaların izlerini bünyesinde taşıyor oluşunun da[43], serbest ticaret emperyalizmi tezinin hızla popülerlik kazanmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Benzer zihni süreçlerin günümüzde de işlediği görülmektedir. Örneğin, küreselleşme dönemini analiz ederken bir emperyalizm tarifi yapan Johnson, bu kez kavramın sınırlarını hayat bulması için her zaman etkin hâkimiyete ihtiyaç duyulmadığı gibi ekonomik araçlarla da sınırlı olmayan, daha informel iktidar ilişkilerini içine alacak şekilde genişletmektedir. Emperyalizm, "bir devletin diğerleri üzerindeki resmi hâkimiyetinin yayılması değil, kendi sosyal sistemini değişik yollarla diğerlerine empoze etmesidir."[44]

Tarihsel ve sistemik teorilerin ilk versiyonu, emperyalizmi belirli tarihsel koşullarda doğan bir ekonomik sistemin özelliği olarak kabul etmektedir. Burada sistemle, yukarıda değinilen yaklaşımlarda olduğu gibi tüm tarihsel dönemleri kapsayan evrensel bir yapı değil, kapitalizminin özel bir evresi kastedilmektedir. Emperyalizm, diğer tarihsel konjonktürlerde şahit olunan

---

[42] John Gallagher ve Ronald Robinson, "Imperialism of Free Trade", **The Economic History Review**, New Series, Vol. 6, No. 1, 1953, ss.1-15.

[43] Howe, serbest ticaret emperyalizmi tezinin, Robinson ve Gallagher'in 1945'den sonraki Amerikan "gayrı resmi imparatorluğu"na dair düşüncelerinden doğmuş olabileceğini söylemektedir. (Stephen Howe, "American Empire: the History and Future of an Idea", **Open Democracy**, 12 - 06 - 2003, s.5, (Erişim) http://www.opendemocracy.net/node/1279/pdf, 29 Mayıs 2007

[44] Chalmers Johnson, **Blowback: The Costs and Consequences of American Empire**, New York, Henry Holt, 2000, s.19-20.

fetih ve istila hareketlerinden kendisini var eden sistemik sebepler yüzünden farklılaşan özel bir iktidar ilişkisi biçimi şeklinde anlaşılmaktadır. Emperyalizmin kapitalizmle ilişkilendirildiği bu perspektif, güç dengesizliği ve devletlerin içkin özellikleri gibi unsurlar üzerinden kavramı tüm tarihsel çağlar için operasyonel hale getirmeye çalışan yaklaşımlarla kıyaslandığında daha tarihsel bir nitelik taşısa da, kapitalizmin evrim süreci boyunca yeniden yorumlanarak her konjonktüre uyarlanmaya çalışılması, zaman dışı emperyalizm tanımlamalarına yöneltilenlere benzer eleştirileri gündeme getirmektedir.[45]

Örneğin, imparatorluk ve emperyalizm terimlerinin neredeyse her türlü iktidar ilişkisini kapsayan birer metafora dönüşmesinden şikâyetçi olanlar arasında yer alan Pieterse, kurulan kapitalizm = emperyalizm = küreselleşme = neoliberal küreselleşme denklemini tarih ötesi bir çorba olarak nitelemektedir. Kapitalist sistemin başlangıç noktası kabul edilen tarihe göre, iki ila beş yüz yıl boyunca temelde hiçbir şeyin değişmediğini varsayan bu yaklaşım, geç 19. yüzyılın yeni emperyalizmi, Soğuk Savaş, neoliberal küreselleşme ve günümüzde yaşananlar arasındaki farklılıkları silmektedir. Pieterse'ye göre imparatorluk/emperyalizm tüm dönemleri kapsayacak şekilde kullanılacaksa, en azından değişik imparatorluk tiplerinin tanımlanması gerekmektedir.[46]

Bu eleştiriler, "emperyalizm çağı"nın sınırlarının belirlenebilmesi için güç kullanımı ve iktidar ilişkilerinin motivasyon, biçim ve hedefler açısından "farklılaşma" noktalarına odaklanılması ihtiyacının altını çizerken Cox'un pozitivist epistemolojiye yönelik eleştirilerini de bir kez daha hatırlatmaktadır. Aksi takdirde, eylemin aktörler için ifade ettiği anlamlara dikkat edilmeksizin

---

[45] Giovanni Arrighi, 1978'de kalem aldığı The Geometry of Imperialism'de , 1960'ların sonlarından itibaren emperyalizm teorisinin Marxistlerin bile içinde yönlerini nasıl bulacaklarını bilemedikleri bir Babil Kulesi'ne dönüştüğünden şikayet etmektedir. (Giovanni Arrighi, **The Geometry of Imperialism: The Limits of Hobson's Paradigm**, Patrick Camiller (çev.), NLB, 1978, s.17)

[46] Pieterse, **a.g.e.**, s.37

dışardan gözlenen benzerlikler üzerinden yapılan değerlendirmelerin yarattığı açmazdan sıyrılmak mümkün gözükmemektedir.

Söz konusu açmazdan kurtulma yolunda ilk adım olarak, eldeki literatüre emperyalizm-kolonyalizm (imperialism-colonialism) kavram ikilisinin geçişkenliklerinden ziyade farklılıklarına odaklanan bir mercekle yaklaşılması yararlı olacaktır.

Örneğin, kolonyalizme dönüşen ya da dönüşmeyen hâkimiyet biçimlerinin bulunduğuna işaret ederek emperyalizm ile sömürgeciliği birbirinden ayıran Ferro, ikinci kavramla yabancı bir coğrafya işgal edildikten sonra göçmenlerin yerleşerek toprağı işlemelerinin kastedildiğini söylemektedir. Bu şekilde tanımlandığında kolonileştirme pratiğinin geçmişini eski Yunan'a kadar götürmek mümkündür.[47]

Ancak Batı tarihçilik geleneğinin, kolonyalizm olgusunu Büyük Keşifler dönemiyle başlatmak suretiyle, kolon (colon/yerleşimci) ve kolonyalizm gibi terimleri Roma çağından XV. yüzyıla kadar geçen süre için tarih sözlüğünden dışladığı görülmektedir.[48] Bu yaklaşım, kavram tarif edilirken dikkat edilen bir başka nokta ile beraberce değerlendirildiğinde, kolonyal iktidar ilişkisinin yalnızca yabancı/barbar topraklara yönelik bir faaliyet olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Buna göre, kolonyalizm terimi yalnızca deniz aşırı, yani medeni dünyadan uzak coğrafyalara yönelik yayılmacılığı adlandırmak için kullanılmaktadır. Avrupa içinde bitişik topraklara yönelik işgalleri ifade eden yayılmacılık (expansionism) ile kolonyalizm birbirinden titizlikle ayrılmaktadır. Avrupa dışındaki geniş çaplı fetihler ise ancak Coğrafi Keşifler'le birlikte mümkün olmuştur. [49]

Keşifler çağından 19. yüzyıla kadar kolonyalizm tabirine, metropollerden göçmenlerin uzak topraklara yerleşmelerini anlatmak için

[47] Ferro, **a.g.e.**, s. 14, 19
[48] Ferro, **a.g.e.**, s. 19-20
[49] Ferro, **a.g.e.**, s. 21

başvuruluş, bu tarihten itibaren de kendisine emperyalizm eşlik etmeye başlamıştır.[50]

Söz konusu dönemi inceleyen Thompson, emperyalizm teriminin dolaşıma çıktığı 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Avrupa yayılmacılığının dünyanın geri kalanı açısından dört yüz yıldır bilinen bir şey olduğunu; bu zaman müddetince birbirini takip eden kolonyal imparatorlukların denizaşırı toprakları ele geçirdiklerini, ticaret yaptıklarını, misyonerlik, yağmacılık, yerleşimcilik gibi faaliyetleri ulusal onur, ulusal rakipler arasındaki mücadele ve maceracılık gibi sebeplerle sürdürdüklerini, dolayısıyla "emperyalizm çağı"nın başlangıcı kabul edilen 1870'lere Avrupa gücünün dünyanın geri kalanı üzerindeki tahakkümü açısından yaklaşıldığında yeni bir şey bulunamayacağını söylerken, aynı zamanda yukarıda değindiğimiz soyut güç dengesi ve devletlerin doğası argümanlarının bu tarihsel dönemin sınırlarının belirlenmesi için yardımcı olamayacağını da ifade etmiş olmaktadır.[51]

Kavramın soyağacı araştırıldığında ise, "imperialism" teriminin İngiliz diline 1860'larda girdiği görülmektedir. Kelime III. Napolyon'un ikinci imparatorluğu dönemindeki uygulamalarını tasvir etmek için kullanıldığından, popülerliğiyle gücünü kitlelerden alan bir despotun idaresi anlamını kazanmıştır. Kavrama daha sonra, III. Napolyon'un icraatları, Napolyon Bonaparte'ın savaşlarıyla bütünleştirilerek yayılmacılık çağrışımları yüklenmeye başlanmıştır. Özellikle III. Napolyon'un Hindi çini seferi ve Meksika'da Maximilian'a verdiği destek, emperyalizm teriminin "metropole daha az gelişmiş ülke ve toplumlar üzerinde kontrol sağlayan fetih" manasındaki baskın kullanımını yaygınlaştırmıştır.[52]

---

[50] Ernest Baker, **The Ideas and Ideals of the British Empire**, Cambridge, Cambridge University Press, 1951.
[51] David Thompson, **Europe Since Napoleon**, London, Penguin Books, 1966, s.489
[52] Richard Koebner ve Helmut Dan Schmitt, **Imperialism: The Story and Significance of a Political Word**, 1840-1960, New York, Cambridge University Press, 1964, ss. 1-26.

Kavram, klasik emperyalizm teorisyenlerinden Hobson ve Schumbeter'in yazılarında artık yerel tiranlıkla ilişkili anlamlarından sıyrılıp 19. yüzyıla özgü yayılmacılığı ifade etmeye başlamıştır.[53] Hobson'un 1870'ler dünyasının karakteristiği olarak öne çıkardığı rekabet halindeki imparatorluklar ya da kapitalist sistemin son aşaması gibi argümanlar[54] üzerinden de emperyalizmi, kolonyalizm ve daha önceki fetih hareketlerinden ayıran noktalara dair tartışmalara girişildiği görülmektedir.

Tartışmalar topluca değerlendirildiğinde, emperyalizm çağını öncülü olan kolonyalizm evresinden ayıran sınırların metropol ülkelerde yaşanan maddi şartlar ve fikirlerdeki değişiklikler merkeze alınarak çizilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Maddi şartlardaki dönüşümün temel kaynağı olarak da, kapitalizmin yükselişi ve Sanayi Devrimi'nin etkisi gösterilmektedir.

Söz konusu dönüşümün daha iyi değerlendirilmesine imkan verecek bir kıyaslamanın yapılabilmesi için, kolonyal dönemin ekonomik dinamiklerine kısaca göz atmak yararlı olacaktır. 16. yüzyıldan 19. yüzyılın başlarına kadar uzanan kolonyalist dönemin ilk evrelerinde metropol ve koloniler arasındaki iktisadi ilişkilerin ağırlık noktasını kıymetli metallerin Avrupa'ya taşınması ile şeker, baharat ve tütün gibi lüks malların ticareti oluşturmaktaydı. Merkezi Amerika ve Andlar'daki madenlerden çıkarılan altın ve gümüş İspanya'ya akmakta, Portekizliler de baharat ve köle ticaretini kontrol etmekteydiler. Madenlerde ve kolonileri besleyen plantasyonlarda köle emeği kullanılmaktaydı. Karayipler ve Brezilya'daki şeker üretiminin koloni ticaretinde öne çıktığı 17. yüzyıl, İspanya ve Portekiz'in sömürgelerinin önemli kısımlarını yitirişlerine, Hollanda, İngiltere ve Fransa'nın koloni imparatorluklarının ise yükselişlerine sahne olmuştur. Bu dönemde kurulan

[53] Doyle, **a.g.e.**, s.32
[54] Owen ve Sutcliffe, **a.g.e.**, s.3

Atlantik üçgeninin bileşenleri arasında, Avrupa'nın mamul malları, Afrika'nın köle emeği ve Amerika'da üretilen şeker yer almaktaydı.[55]

18. yüzyıl, özellikle İngiltere'de pazar için ücretli emeğe dayalı üretim yapan özel işletmelerin yaygınlık kazandığı, yüksek verimlilik artışlarının yaşandığı ve Bilimsel Devrim'in sonuçlarının pratik olarak askeri ve ticari alanlara taşındığı bir dönem olma özelliğine sahiptir. Denizaşırı ulaşım için hayati önemdeki navigasyon imkânlarını arttıran buluşlar, kolonilerle iletişim ve ticareti emperyalizm çağında daha da kolaylaştıracak teknik gelişmeler dizisinin habercisi olmuşlardır. Amerikan ve Fransız devrimlerini izleyen 19. yüzyıl ise İngiltere merkezli Sanayi Devrimi'nin derinleşmesine ve dünya ekonomisinin devamlılığını uzun süre koruyacak temel kalıplarının tesis edilişine şahitlik etmiştir.[56]

19. yüzyılın dönüşümleri, fetihlerin hem araçları hem de amaçları üzerinde değişiklikler yaratmıştır. Araçlar açısından bakıldığında, Sanayi Devrimi'nin metropol-sömürge ilişkilerini kökten dönüştürebilecek yeni maddi imkânlar sağladığı görülmektedir. Kolonyalizm döneminde, sömürgelerle metropol arasında nispeten daha az olan ekonomik, askeri ve teknik farklılıklar Sanayi Devrimi'yle birlikte hızla artarken ticaret hacmi de ciddi ölçüde büyümüştür.[57] Örneğin, XVIII. yüzyıla kadar, Avrupa'ya kıta dışından gelen ürünlerin, toplam tüketimin yalnızca % 2-10'unu karşıladığı bilinmektedir.[58]

Sanayi Devrimi'nin ardından, ticaretin nitelik ve niceliğini dönüştüren kitle üretimi için hammadde ve pazarlara duyulan ihtiyaç ile askeri, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki ilerlemeler yeni fetih dalgasının çehresi üzerinde belirleyici olmuşlardır. Öncelikle, yeni araç ve motivasyon kaynakları Avrupa

---

[55] Anthony Brewer, **Marxist Theories of Imperialism, A Critical Survey**, London and New York, Routledge, 1990, s.5
[56] Brewer, **a.g.e.**, s.5-6
[57] Ferro, **a.g.e.**, s.45
[58] Ferro, **a.g.e.**, s.46

gücünün yayılışını daha önceki dönemlerde eşine rastlanmayan bir hıza eriştirmiştir. 1800'de, halen Avrupa sömürgesi olan ya da daha önce Avrupalılar tarafından bir kez sömürgeleştirilmiş bulunan kara parçaları yeryüzünün % 35'ini kaplamaktaydı. Bu oran 1878'de % 67'ye ve 1914'te % 84.4'e yükselmiştir.[59]

Sömürgecilik dönemiyle karşılaştırıldığında, fetihlerle ulaşılmak istenen amaçlardaki temel yenilik olarak, kapitalist emperyalizmin haraç toplayan ya da ticareti kontrol eden pre-kapitalist imparatorluklardan farklılaşan bir şekilde, zorlayıcı gücün kullanımına kapitalist üretim, değişim ve yatırım ilişkilerinin ulusaşırı düzeye taşınmasını sağlayacak şartları yaratmak ve sürdürmek için başvurması gösterilmektedir.[60] Bu perspektiften emperyalizm, kapitalist sistemin dünyanın kapitalist olmayan ya da ilkel kapitalist bölgelerine nüfuzu ve yayılmasıdır.[61]

Söz konusu yayılma, sömürgelerde daha sonra bağımlılık tezlerine de dayanak oluşturacak derin yapısal dönüşümlere yol açmıştır. Metropolün ihtiyaçları doğrultusunda yapılan düzenlemeler, kolonilerdeki sanayiyi çökertmiş, tarımda metropoldeki üretimin devamı için hammadde olarak ihtiyaç duyulan ürünlere dayalı bir uzmanlaşma yaratılmıştır.[62]

Bu dönemde yayılmacılığın yalnızca koloniler bağlamında değil, metropol ülkelerin iç siyasi sistemlerine ve devletlerarası ilişkilere etkileri açısından da tartışma konusu yapıldığı görülmektedir. Örneğin emperyalizmi, kapitalizmin bir aşaması olarak görmek suretiyle 19. yüzyıldan önceki

---

[59] David Kenneth Fieldhouse, **Economics and Empire, 1830-1914**, London, Macmillan, 1984, s.1
[60] Ellen Meiksins Wood, **Empire of Capital**, London, Verso, 2003.
[61] Warren, **a.g.e.**, s.3
[62] Örneğin, Hint alt kıtasında yaşananlar, Sanayi Devrimi öncesine ait araç ve metotlarla yürütülen sanayi alt yapısının nasıl çökertildiğini gösteren en dramatik örnekler arasında yer almaktadır. XVIII. yüzyılda, hafif pamuklu dokuma ürünleri Hindistan'ın ihracatının yaklaşık % 60'ını oluşturmaktaydı. Sanayi İngiltere'ye, bir Hintli işçinin 350 katı üretim yapabilecek makineler kazandırırken, aradaki ticaretin mahiyeti de kolonyalizm dönemiyle kıyaslanamayacak bir dönüşüme uğramıştı. Alt kıtadaki hâkimiyeti, İngiltere'ye kendi pamuklu dokuma ürünlerini serbestçe Hindistan'a sokma imkânı sağlamış, bunun sonucunda da bir yüzyıldan daha kısa bir sürede Hindistan'daki dokumacılık neredeyse tümüyle yok olmuştur. (Ferro, **a.g.e.**, s.46)

yayılmacılık hareketlerinden ayıran Marxistler kolonilerde ve metropol-koloni ilişkilerinde yaşanan dönüşümden ziyade, Avrupa devlet sisteminin yeni çehresine odaklanmışlardır. Bu yüzden Avrupa merkezcilikle suçlanan Marxistler, temelde emperyalizmi, başlıca kapitalist ülkeler arasında toprak için yaşanan çatışma şeklinde tezahür eden, muhtelif siyasi, askeri ve ekonomik formlardaki rekabet ve bu rekabetin emperyalistler arasında savaş yaratma eğilimi olarak değerlendirmekteydiler. Güçlü ülkelerin zayıflar üzerindeki hâkimiyeti bu kavramlaştırmaya içkin olmakla birlikte, değerlendirmelerinin odağında kolonilere aktif katılımcılar değil, pasif savaş alanları olarak bakılan en güçlüler arasındaki hâkimiyet mücadelesi yer almaktaydı.[63]

Kolonyalizmin motivasyonları arasında zenginliklere ulaşma arzusu, devletlerarası rekabette yenilgilerin rövanşının fetihlerle alınması, artan nüfusun yarattığı baskı gibi maddi dürtülerin yanı sıra, dinsel tutku ve macera zevki gibi unsurlar sayılmaktadır. [64] Emperyalizm çağında ise, daha önce kolonyalizmi teşvik eden fikirlere yenileri eklenmiş, mevcutların bazıları da dönüşerek yeni kalıplara dökülmüşlerdir. Örneğin, misyonerlik dürtüsü Aydınlanmayı yaşayan Avrupa'da kilise temelli geleneksel formlarına eşlik eden medeniyet misyonu gibi daha seküler görünüşleriyle işlevsellik kazanırken, ulus devletlerin inşâ süreçleri kolonilere yüklenen öteki rolünden beslenmişlerdir.[65]

Kolonyal politikalara destek veren tarihsel blokların, emperyalizm çağında yerlerini yeni siyasi-toplumsal koalisyonlara terk ettikleri görülmektedir. Uzun savaşlar esnasında geleneksel gücünü yitiren soyluların kendilerini yeniden üretmek için tüccarlarla kurdukları ittifaklar,[66]

---

[63] Brewer, **a.g.e.**, s.89
[64] Ferro, **a.g.e.**, s. 29
[65] Michael Hardt ve Antonio Negri, **Empire**, London, Harvard University Press, 2000, s.103 - Ferguson emperyalizm çağında faaliyet gösteren İngiliz misyonerlerinin yerine getirdikleri işlevleri, ABD'nin günümüzdeki yumuşak güç unsurlarıyla kıyaslamaktadır. Niall Ferguson, **Colossus: The Price of America's Empire**, Penguin, 2004, s.20
[66] Ferro, **a.g.e.**, s.31

bürokrasinin, sanayi ve sermaye çevreleri ile değişik çıkarları temsil eden halk tabakalarının belirli unsurlarını içine alan tarihsel bloklarla yer değiştirmişlerdir.

Özetlemek gerekirse; bir tarihsel konjonktür olarak "emperyalizm çağı", "emperyal eylem"lerin kapitalizmin Avrupa'da derinlik kazandığı Sanayi Devrimi sonrası döneme ait ekonomik, toplumsal, siyasi ve ideolojik çerçeve içinde gerçekleşmesi itibariyle kolonyal dönemden ayrılmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi, çalışma boyunca "emperyal eylem", yukarıda değerlendirilen emperyalizm tanımlarına yönelik eleştiriler ışığında, "zora dayalı metotlarla gerçekleştirilen doğrudan müdahaleyi" ifade etmek için kullanılmaktadır.

Böylelikle, bir taraftan zorun ve doğrudan denetim sağlama çabasının sebep ve şartlarının tarihselliği vurgulanmakta, diğer yandan da uzun vade boyunca farklı iktidar biçimlerinin hepsini emperyalizm başlığı altında toplayan yaklaşımların ortaya çıkardığı analitik karmaşadan sakınılmaktadır. Tezin ilerleyen kısımlarında emperyalizm, hegemonya ve imparatorluk farklı tarihsel konjonktürlere ait ontolojik resimlere temel karakterini veren iktidar kurguları şeklinde ele alınırken, emperyal eylem de içinde gerçekleştiği tarihsel çerçevelerle etkileşimi bağlamında anlamlandırılmaya çalışılmaktadır.

3. Emperyalizm Teorileri: "Emperyalizm Çağı"na dair Rakip Ontolojik İmajlar

Literatürde emperyalizm teorileri başlığı altında toplanan "emperyalizm çağı"nın analiz edildiği çalışmalarda emperyal eylemin sebep ve etkilerinin analizi, temel problematik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sebeplere odaklanan çalışmalar ise, ekonomik ve siyasi teoriler şeklinde ikiye ayrılmaktadırlar. Ancak bu tasnifin dayandırıldığı argümanlar yakından incelendiğinde, temel ayrım noktasını teorilerde iki başlıktan hangisinin

öncelendiği, birbirlerine indirgenip indirgenmedikleri hususunun teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Ekonomik teoriler, emperyalizmi bir sistem meselesi olarak görmekte, emperyal eylemin meydana gelişinde rol oynayan diğer faktörleri ya ekonomik çıkarlara indirgemekte yahut da belirleyici bulmamaktadırlar. Siyasi teoriler ise, ekonomik sistemle emperyal eylem arasında bir zorunluluk ilişkisi bulunduğunu reddetmekte, ekonomik kazanç beklentisine diğer siyasi ve sosyal faktörler arasında, kimi zaman da çok marjinal bir biçimde yer vermektedirler.

Kendi içlerinde ciddi ölçülerde farklılaşan bu iki ana perspektif, emperyal eylemin hem metropol hem de kolonilerdeki etkileri hususunda değişik tezleri bünyelerinde barındırmaktadırlar. Emperyal eylemin sebepler ve etkileri üzerine yürütülen bu tartışmalar topluca ele alındıklarında tarafların, uluslararası siyasi ve ekonomik sistemin niteliğinden metropol ülkelerdeki tarihsel bloklara, hem koloniler hem de metropollerdeki sosyal ve siyasi dönüşümlere kadar uzanan geniş bir yelpazedeki gelişmeleri emperyalizm başlığı altında sistematize ederek açıklamak suretiyle farklı perspektiflerden döneme ait ontolojik bir resim çizdikleri görülmektedir. Bu kısımda yukarıda işaret edilen tasnif dikkate alınmak suretiyle, fikirler ve maddi şartların etkileşimi perspektifinden söz konusu ontolojik resmin ana hatları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

a. Emperyalizm ve Ekonomi

Emperyalizm çağında devletleri emperyal eyleme yönelten sebepler ile bunların etkilerinin ekonomi merkezli perspektiflerden ele alındığı literatürün ana gövdesini, bir sistem olarak kapitalizmin emperyal eylemle ilişkisini tartışma konusu edinenler ve hangi sebeplerden kaynaklanırsa kaynaklansın emperyal eylemin ekonomik sonuçlarıyla ilgilenenler oluşturmaktadır.

İlk gurupta, ağırlıklı olarak Marxist gelenekten eleştirel teorisyenler yer alırken, ikinci gurubun sıklet merkezini ampirik çalışmalardan yola çıkarak kapitalizm-emperyalizm ilişkisini ve emperyal eyleme başvuran devletlerin beklentileriyle elde ettikleri sonuçlar arasındaki münasebeti sorgulayan araştırmalar oluşturmaktadır.

(1) Sistemik Bir Zorunluluk Olarak Emperyalizm: Marxist Emperyalizm Teorilerinin Uzun Vade İçindeki Evrimi

Kapitalist üretim tarzının evrimi üzerine yoğunlaşan Marxist teorisyenlerin, emperyalizme dair analizlerini de bu çerçeve ile sınırlı tuttukları görülmektedir.[67] Klasik Marxist emperyalizm teorilerinde emperyalizm kavramı, 19. yüzyılın sonlarında başladığı düşünülen kapitalist gelişme çizgisinin belirli bir merhalesini tasvir etmek için kullanılmaktadır.

Marx ve Engels'in kendi yazılarında kolonyalizmle ilişkili pratikler hakkında değerlendirmeler bulunsa da, özel bir teorileştirme çabasına rastlanılmamaktadır. Marx'tan sonra kapitalist sistemde meydana gelen ve onun tahminlerini doğrulayan en önemli gelişmenin tekellerin yükselişi olduğu kabulünden hareket eden Marxist teorisyenler, tekelci kapitalizmden herhangi bir sektöre tek bir firmanın hakim olmasını değil, kapitalizmin erken çağındaki az çok rekabetçi safhadan dev firmaların, tröst ve kartellerin piyasayı ele geçirdikleri bir başka döneme geçişi anlamaktadırlar.[68] Nitekim, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında ortaya çıkan tekelci kapitalizmi daha önceki rekabetçi evreyle karşılaştırarak kapitalizmin gerileyişinin işareti olarak yorumlamışlardır. Kapitalizmin emperyal eylem aracılığıyla Asya, Afrika ve

[67] Tom Kemp, "The Marxist Theory of Imperialism", Roger Owen ve Bob Sutcliffe(ed.), **Studies in the Theory of Imperialism** içinde, Longman, London, 1975, s.18
[68] Kemp, **a.g.m.**, s.22

Latin Amerika'ya yayılışı da, bu gerileyişten kaynaklanan bir reaksiyon olarak görülmüştür.[69]

Bu teorisyen kuşağının Kautsky, Rudolf Hilferding, Nicolai Bukharin, Rosa Luxemburg ve Vladimir Ilych Lenin gibi önde gelen isimlerinin yanı sıra[70] Marxist olmamasına rağmen özellikle Lenin'in teorisi üzerindeki etkisi sebebiyle Hobson da düşünceleri üzerinde durulması gereken yazarlar arasında yer almaktadır. Bu yüzden emperyalizmi sistemik bir zorunluluk olarak görmemesine rağmen Hobson'un analizleri, takip eden alt bölümde değil de Marxist teorilerin değerlendirildiği kısımda ele alınacaktır.

Bir emperyalizm teorisi ortaya koymuş ilk Marxist kabul edilen Kautsky'nin konuyla ilgili makaleleri 1897-98 yıllarında yayınlanmıştır.[71] Daha sonra eser veren Rosa Luxemburg'un kapitalist üretim ilişkilerinin uluslararasılaşmasına dair analizleri çağdaşları tarafından yeni değerlendirmelerle birleştirilmiştir.[72] Luxemburg'un etkisinin 21. yüzyılda küreselleşme çağının dinamiklerinin anlaşılmasında bir referans kaynağı olarak güncellenmek suretiyle günümüze kadar uzandığı görülmektedir.[73]

Ardıllarını etkileyen eserlere imza atanlar arasında Hobson da yer almaktadır. Luxemburg'dan önce emperyalizme dair kapsamlı tahlillerden birini ortaya koyan Hobson'un yetersiz tüketim/under consumption tezi,[74] emperyalizm teorileri alanındaki önemli tartışma başlıklarından birini teşkil etmektedir.

---

[69] Warren, **a.g.e.**, s.70-71
[70] Brewer, **a.g.e.**, s.20
[71] Fred Nash, **Meta-Imperialism: A Study in Political Science**, Avebury, England, 1994, s.197 - Karl Kautsky, **Socialism and Colonial Policy: An Analysis**, Athol Books, 1975.
[72] Phillip Anthony O'Hara(ed.) vd., **Encyclopedia of Political Economy**, Vol. 1, Routledge, 2001, s.115
[73] David Harvey, **The New Imperialism**, Oxford University Press, 2005, s.136-148
[74] Gregory P. Nowell, "Hobson's IMperialism: It's Historical Validity and Contemporary Relevance", Ronald H. Chilcote(ed.), **The Political Economy of Imperialism: Critical Appraisals** içinde, Rowman & Littlefield, 2000, s.91-94

Hilferding'in kitabının ise[75], Bukharin ve Lenin'in çalışmalarında ele aldıkları neredeyse her konuya yer vermekle birlikte, argümanların emperyalizmin sistematik bir tanımı etrafında ifade edilmediği görülmektedir. Hilferding'in emperyalizm literatürüne en önemli katkısı, sanayi ve finans sermayesi arasındaki birleşmeyi ifade etmek için kullandığı finanskapital kavramıdır. Hilferding'e göre, finanskapital çatısı altında bileşen guruplar fiyat kırma esasına dayanan rekabeti bir kenara bırakmışlar, finansal ve siyasi araçları kullanırlarken devlet desteğini de arkalarına alarak tüm sanayi alanlarının kontrolünü ele geçirmeye çalışmışlardır. Bu durum da tröstler arasındaki askeri ve siyasi çekişmeleri beraberinde getirmiştir.[76]

Hilferding'in gelişmiş kapitalist ülkelerin iç yapılarına dair çizdiği resim, Bukharin tarafından Imperialism and World Economy'de[77] dünya ekonomisinin transformasyonunu tasvir eden açık bir teoriye dönüştürülmüştür. Bukharin, Hilferding'in analizini, tespit ettiği iki temel eğilimin ışığında dünya ekonomisi bağlamına oturtmaktadır. Bunlardan ilki tekelleşme ve finanskapital guruplarının oluşumu, ikincisi ise kapitalizmin coğrafi olarak yayılma ve tek bir kapitalist dünya ekonomisi yaratma sürecinin hızlanmasıdır.[78] Finanskapital blokları, ulusal düzeyde tesis edildiklerinden, rekabet sadece firmalar arasında yaşanan bir şey olmaktan çıkmakta, devlet kapitalisti tröstlerin mücadelesinde toprak ilhakı ve savaşa bir araç olarak başvurulmaktadır.[79]

Brewer'e göre Lenin'in Imperialism, the Highest Stage of Capitalism başlıklı kitabıyla emperyalizm literatürüne yaptığı temel katkı, bu ikilinin tezlerinin Hobson'dan alınan fikirlerin eklenmesi suretiyle popülarize edilmesidir.[80] Lenin ve Bukharin'in eserleri arasında birçok paralellik

---

[75] Rudolf Hilferding, **Finance Capital: a Study of the Latest Phase in Capitalist Development**, London, Routledge & Kegan Paul, 1981.
[76] Brewer, **a.g.e.**, s.134-135
[77] Nikolai Ivanovich Bukharin, **Imperialism and World Economy**, London, Merlin, 1972
[78] Brewer, **a.g.e.**, s.20
[79] Brewer, **a.g.e.**, s.21
[80] Brewer, **a.g.e.**, s.88

bulunmakla birlikte, Lenin'in kitabında Bukharin'in çalışmasının bazı temel noktalarının Hobson'dan alınan unsurlarla ikame edildiği görülmektedir. Her iki klasik yazar da sermaye ihracının azgelişmiş bölgelerdeki kalkınmayı hızlandırışını, metropollerdeki işçilerin ülkelerinin yayılmacılık faaliyetleri sayesinde sınırlı kazançlar elde edişlerini tartışmakta, rekabetin emperyalistler arasındaki bir savaşı kaçınılmaz kıldığını düşünmektedirler.[81] Ancak Lenin, emperyalizmi kapitalist devletlerin bir politikası ya da kapitalist devletler arası ilişkilerin bir unsuru olmaktan ibaret görmemekte, sistemik düzeyde kapitalist gelişmenin bir aşaması olarak kabul edilmesi hususunda ısrarcı davranmaktadır.[82]

Lenin'in bu tavrının Marxist düşünce geleneği açısından önemli bir kırılma yarattığını düşünenler bulunmaktadır. Bunlara göre, Marx'ın kolonyal yayılmacılığı, kapitalizmin geri kalmış bölgelere nüfuzunu sağlayarak üretim kuvvetlerinin gelişmesine imkan vereceği için vahşice ama büyük ölçüde ilerici bulan görüşlerinin temsil ettiği geleneksel yaklaşım, Lenin'le birlikte dönüşüme uğramıştır. Bu tezin önde gelen savunucularından Warren, Lenin'in zahiren geleneksel görüşe bağlı kalırken kapitalizmi parazit olarak nitelemek suretiyle, Marxizmin kurucularına ait görüşlerin ters yüz edilmesinin önünü açtığı kanaatindedir.[83]

Ancak klasik kuşağın diğer teorisyenlerinde, Lenin'e atfedilen bu yaklaşım değişikliği gözlenmemektedir. Kautsky, Hilferding, Luxemburg, Bauer ve Bukharin emperyalizmin geri kalmış bölgelerde üretici güçleri geliştireceği ve özellikle modern sanayiyi destekleyeceği varsayımını büyük ölçüde benimsemişlerdir.[84]

---

[81] Brewer, **a.g.e.**, s.135
[82] Brewer, **a.g.e.**, s.21
[83] Warren, **a.g.e.**, s.3-133
[84] Warren, **a.g.e.**, s.84

İki savaş arası dönemde, klasiklerin geliştirdikleri tezlerden başka önemli bir yeniliğe rastlanmamaktadır.[85] İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise kapitalizmin çevreye nüfuz ederek sosyalist bir toplum için gerekli önşartları ve sınıf güçlerini yarattığı şeklindeki geleneksel yorumu ters yüz eden "Leninist" perspektif, Marxist emperyalizm teorisi çalışmalarına hakim olmuştur. Buna göre kapitalizmin ekonomik kalkınma hususundaki başarısızlığı, iyi topluma erişebilmek için devrimi gerekli kılmaktadır.[86]

Teorinin tarihselliği meselesi bu uğrakta da karşımıza çıkmaktadır. Zira bu dönemde bir taraftan kapitalizmin eski kolonilerdeki acı mirası, yeni kuşak teorisyenlere önceki iyimser beklentilerin sınanabileceği bir "tarih" sunarken diğer yandan da SSCB ile ABD arasında başlayan Soğuk Savaş'ın Üçüncü Dünya üzerinde yarattığı rekabet ortamı, emperyalizm teorisinin yeni versiyonunun yaygınlaşmasına eşlik etmiştir.

Brewer, yeni kuşak teorisyenler arasında özellikle Paul Baran'ın çalışmasının önemli bir dönüm noktası teşkil ettiğini düşünmektedir. Baran'a göre, azgelişmiş ülkelerin kaderi, daha önce gelişmelerini tamamlamış olanlarınkinden farklıdır. Çünkü tekelleşme, yatırımın ve çıktının sınırlanmasına yol açmakta, bu yüzden de dünyanın tüm bölgelerinde büyüme düşük düzeyde seyretmektedir. Gelişmiş ülkelerde çıktı yüksek olmakla birlikte büyük tekel karı işçilerin tüketimini baskı altına almakta, bu yüzden de kronik talep kıtlığı çekilmektedir. Azgelişmiş ülkelerde ise artık kısmen idareci sınıfın lüks harcamaları tarafından emilmektedir. Fakat emilen artığın önemli bir kısmı kâr olarak gelişmiş ülkelere transfer edilmekte, burada da çoğalan artığı emme problemini derinleştirmektedir. Bu yüzden hem gelişmiş hem de azgelişmiş ülkelerde tekelleşme, kapitalizmi gelişme için bir güç olmaktan çıkarıp bir stagnation/durgunluk sebebine dönüştürmektedir. Ancak az gelişmiş ülkelerin durumları farklılık arz

[85] Brewer, **a.g.e.**, s.136
[86] Brewer, **a.g.e.**, s.16

etmektedir. Bu ülkelerde kapitalizme ait rekabetçi bir aşama yaşanmadığı için ekonomileri düşük bir üretim ve gelir seviyesinde dondurulmuş vaziyettedir.[87]

Bu dönemde dünya düzeninin gelişmesi kapitalizm tarafından dondurulmuş çevre ile sürekli zenginleşen merkez arasındaki bölünme üzerine kurgulanmış bir ontolojik imajını perspektiflerinin temel çerçevesi olarak kullanan Frank ve Wallerstein'ın çalışmaları, yeni kuşak teorilerin diğer önemli örnekleri arasında yer almaktadırlar.

Kapitalizmin çevredeki muhtemel etkileri hususunda klasik Marxist bakış açısıyla örtüşmeyen Wallerstein ve Frank'ın dünya sistemi teorileri, kapitalizmin sadece bir evresini değil neredeyse bütün geçmişini yeniden yorumlayarak dünya düzeninin hem oluşturuldukları döneme hem de geçmişe ait yeni ontolojik resimlerini ortaya koymuşlardır. Bunlara göre, farklı coğrafyalar ya da ulus devletlerin analiz birimlerini teşkil ettiği dünya sistemi içinde kapitalizm, sınıflar arasındaki belirli bir ilişki biçimi olarak değil, bir dünya mübadele sistemi çerçevesinde kar amaçlı üretim ile bazı bölgelerin diğerleri üzerindeki sömürüsü şeklinde tasvir edilmektedir.[88] Metropol/merkez, uyduları/çevreyi, doğrudan kar, vergilendirme, eşitsiz mübadele ya da ticaret üzerindeki tekelci kontrol yoluyla sömürmektedir. Çevredeki idareci sınıflar ise konumlarını sömürü sistemi içindeki aracı fonksiyonlarına borçlu olduklarından mevcut sistemi ve buna tekabül eden üretim tarzını korumaktadırlar.[89]

Klasik Marxist bakış açısı kapitalizmin birkaç yerde doğduğunu daha sonra da sermayenin uluslararasılaşması süreci içinde coğrafi olarak yayıldığını kabul etmektedir. Kapitalizm, birbirini takip eden aşamalar halinde evrilmekte, Sanayi Devrimi ve büyük ölçekli sermaye ihracının başlaması bu dönüşümün önemli dönüm noktalarını teşkil etmektedir. Frank ve

[87] Brewer, **a.g.e.**, s.21
[88] Brewer, **a.g.e.**, s.17
[89] Brewer, **a.g.e.**, s.18

Wallerstein'a göre ise kapitalizmin kökleri 16. yüzyıla (hatta 5000 yıl öncesine) dayanmaktadır ve o zamandan bu yana da temelde değişmeden kalan bir dünya sistemidir. Klasik Marxistler kapitalizmi dinamik terimlerle düşünürlerken, muhalifleri onu temelde statik bir sömürü sistemi olarak anlamaktadırlar.[90]

Bağımlılık okulunun çalışmalarıyla 70 ve 80'lerde devam eden bu tartışmalar, küreselleşme döneminde de James Petras ve David Harvey gibi küreselleşmeyi yeni bir emperyalizm biçimi olarak değerlendiren isimler tarafından sürdürülmüştür.

Marxist entelektüel gelenek içinde emperyalizm teorisinin yukarıda özetlenmeye çalışılan evrimi, bir düşünce ırmağı halinde longue duree'ye eşlik eden uzun tartışma esnasında, geçmişteki ve aktüel dünya düzenleriyle ilgili ontolojik imajların nasıl şekil kazanıp yeniden biçimlendirildiklerine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çalışmamızda emperyalizm, bir tarihsel dönemin hakim ontolojik imajı olarak incelendiği için, söz konusu imajı şekillendiren klasik teoriler aşağıda biraz daha yakından değerlendirileceklerdir. II. Dünya Savaşı sonrasına ait tartışmalar ise bir sonraki tarihsel konjonktürün hakim imajını teşkil eden "hegemonya"yla ilgili kısımda ele alınacaklardır. Marxist gelenek içinden küreselleşmenin emperyalizmin bir başka biçimi olarak yorumlanışına dair örneklerden ise uzun vadenin üçüncü tarihsel konjonktürü olan "imparatorluğun" analiz edildiği bölümde bahsedilecektir.

(2) Marx ve Engels

Arkasında bir emperyalizm teorisi bırakmayan Marx'ın çalışmalarında emperyalizm ibaresine rastlanılmadığı gibi, Marxist yazarların daha sonra

[90] Brewer, **a.g.e.**, s.19

geliştirdikleri teorilere bütünüyle tekabül edecek değerlendirmeler de bulunmamaktadır.[91] Ancak yine de kapitalist üretim tarzı üzerine yaptığı analizler, Marxist emperyalizm teorisinin başlangıç ve dayanak noktasını oluşturmuştur. Kapital'in klasikler ve ardılları tarafından emperyalizmi açıklamak için başvurulan başlıca kısımları arasında II. ciltteki işçi sınıfı üzerinden elde edilen artık değerin realizasyonu ile ilgili şemalar yer almaktadır.[92] Realizasyon meselesi olarak bilinen pazarlar sorunu, örneğin Rosa Luxemburg'un çalışmasında merkezi bir konuma sahiptir.[93]

Kapitalin III. cildindeki kar oranlarının düşme eğilimi[94] ile I. ciltte atıf yapılan daha sonra III. ciltte tekrar dönülen rekabetin sermayenin konsantrasyonu ve merkezileşmesiyle sonuçlanacağına dair değerlendirmeler[95], Marxist teorisyenlerin diğer önemli kalkış noktalarını teşkil etmektedir.

Teorisinin merkezinde kapalı, homojen ve kapitalist bir ekonomi bulunan Marx'a göre kapitalizm bir sistem olarak işleyişi için üzerinde hakimiyet kurulacak bir ard alana ya da çevreye ihtiyaç duymamaktaydı. Ancak, bunlar mevcutsa kâr etmek için kullanılacaklardı.[96] Kolonyal yayılmacılık ile kapitalizm arasında sistemik bir zorunluluk ilişkisi görmeyen bu yaklaşım, Frank gibi bağımlılık teorisyenlerinin, merkez-çevre arasındaki münasebetleri kapitalizmin esasi özelliği kabul eden bakış açılarıyla uyumsuzluk arz etmektedir.[97]

---

[91] Brewer, **a.g.e.**, s.25
[92] Karl Marx, **Capital: A Critique of Political Economy**, Vol. II, International Publishers, 1970, s.505-523
[93] Kemp, **a.g.m.**, s.18-19
[94] Karl Marx, **Capital: A Critique of Political Economy**, Vol. III, International Publishers, 1967, s.211-231
[95] Karl Marx, **Capital: A Critique of Political Economy**, Vol. I, International Publishers, 1967,s.621-627. -Karl Marx, **Capital: A Critique of Political Economy**, Vol. III, International Publishers, 1967, s.241-266. - Kemp, **a.g.m.**, s.19
[96] Brewer, **a.g.e.**, s.57
[97] Brewer, **a.g.e.**, s.26

Marx'ın çalışmaları arasında bir emperyalizm teorisi bulunmasa da kapitalizmin koloniler üzerindeki etkilerine dair değerlendirmelere rastlanmaktadır. Kapitalizmin dünyanın kalan kısmıyla ilişkilerinin ticaret sermayesi tarafından yürütüldüğü Sanayi Devrimi öncesi dönemde, dünya piyasasına bağlanan toplumlar zorunlu bir dönüşüm yaşamamışlardır. Ancak, sanayi sermayesinin hakimiyet kazanmasıyla birlikte fetihler, Marx'ın dışardan tahrip edilmediği takdirde varlığını devam ettirme eğiliminde olduğunu düşündüğü Asyatik üretim tarzını[98] beraberinde getireceği kapitalist sanayileşme ile ortadan kaldıracaktır.[99]

Hindistan örneğinde Marx, yerel tekstil sanayinin yıkılışı sırasında İngiliz idaresinin yarattığı yaygın sefaleti kabul ederken, İngilizlerin sağladıkları siyasi birliği, verilen eğitimle yerel bir ordunun oluşturulmasını, özgür basının ortaya çıkışını, toprakta özel mülkiyet hakkının tanınmasını, devlet işlerini görebilecek Batılı bilim anlayışıyla yetişmiş bir kadronun doğuşunu ve telgraf gibi teknolojik yeniliklerle bölgenin tanışmasını, sürecin gelecekte Hindistan'ın özgürleşmesini sağlayacak modernleştirici unsurları olarak övmektedir.[100]

İngiltere'ye Hindistan'da biri eski Asyatik toplumun yok edilmesi şeklindeki yıkıcı, diğeri ise Asya'da Batı toplumunun maddi temellerinin kurulması olmak üzere ıslah edici iki misyon yükleyen Marx[101], olayların gelişiminin ardında Adam Smith'in piyasayı düzenleyen gizli eline benzer bir tarihsel mantık bulmaktadır: "İngiltere'nin Hindistan'da bir sosyal devrime sebep olurken sadece en iğrenç çıkarlar tarafından harekete geçirildiği ve bunları uygularken aptalca davrandığı doğrudur. Ancak mesele bu değildir. Mesele şudur; insanlık Asya'nın sosyal devletinde temel bir devrim

---

[98] Brewer, **a.g.e.**, s.14
[99] Brewer, **a.g.e.**, s.57
[100] Shlomo Avinieri(ed.), **Karl Marx On Colonialism and Modernisation**, New York, Anchor Books, 1969, s. 133.
[101] Karl Marx, "The Future Results of British Rule in India", **New York Daily Tribune**, 8 August 1853, Shlomo Avineri (ed.), **Karl Marx on Colonialism and Modernization** içinde, New York, Anchor Books, 1969, s. 132-137.

olmaksızın kaderini gerçekleştirebilir mi? Eğer gerçekleştiremezse, İngiltere'nin günahları ne olursa olsun, o devrimin meydana getirilmesinde tarihin şuursuz bir aletidir."[102]

Benzer sebeplerle ABD tarafından Meksika topraklarının ilhakına da olumlu yaklaşan[103] Marx'ın medenileştirme misyonunu kolonyalizmin meşru bir gerekçesi olarak gören bu tavrı, Engels'in Cezayir'in Fransızlar tarafından işgaline "medeniyetin ilerlemesi için mutlu bir hadise" olarak bakan değerlendirmesinde de paylaşılmaktadır.[104]

(3) Marxist Teorisyenler ve Emperyalizm

Klasik Marxist emperyalizm teorilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, öncelikle Marxistlerin bir politik aktör olarak "sömürgeler meselesi" karşısında takındıkları tavırların tarihsel süreç içerisinde kısaca ele alınması yararlı olacaktır. Bu konuda ilk söylenebilecek şey, Marx'ın analizlerine hâkim olan Avrupa merkezci perspektifin, takipçilerinin emperyalizmi değerlendirme biçimlerine de yansıdığıdır.

---

[102] Karl Marx, "The British Role in India", New York Daily Tribune, 25 June 1853, Shlomo Avineri (ed.), **Karl Marx on Colonialism and Modernization** içinde, New York, Anchor Books, 1969, s. 93-94.

[103] Eric J. Hobsbawm, **The Age of Revolution, 1789-1848**, London, Weidenfeld and Nicolson, 1962, s.136 - Eric J. Hobsbawm, **The Age of Capital, 1848-1875**, New York, Scribner's, 1975, s.119, 132, 249.

[104] "Cezayir'in fethi medeniyetin ilerlemesi için önemli ve mutlu bir hadisedir… Cezayir'in fethi halen Tunus ve Trablus beylerini ve hatta Fas İmparatorunu medeniyet yoluna girmek için zorlamış bulunuyor. Onlar insanlarına, korsanlıktan başka istihdam şansı ve hazinelerini doldurmak için küçük Avrupa devletlerinin verdikleri haraçtan başka yollar bulmaya zorlandılar. Eğer çölün bedevilerinin özgürlüklerinin yok edilmesinden dolayı pişmanlık duyacaksak, aynı bedevilerin bir haydutlar milleti olduğunu unutmamalıyız. Onların temel geçim vasıtaları, ya birbirlerinin ya da yerleşik köylülerin üzerine sefer yapmak, bulduklarını almak, direnenleri katletmek ve kalan mahkûmları köle olarak satmaktan ibarettir. Bütün bu özgür barbar milletler uzaktan çok gururlu, asil ve ihtişamlı görünürler, ancak sadece onlara yakınlaşın ve onların birçok medeni millet gibi kazanç arzusuyla yönetildiklerini ve sadece daha ilkel ve zalim vasıtaları kullandıklarını göreceksiniz. Ve netice olarak, modern burjuvazi medeniyetle birlikte, onu takip eden düzen ve en azından görece aydınlanma dâhil edildiğinde, ait olduğu barbar devlet düzeniyle feodal lord ya da çapulcu hırsıza tercih edilebilir." (Friedrich Engels, "French Rule in Algeria" The Northern Star, 22 January 1848, Shlomo Avineri (ed.), **Karl Marx on Colonialism and Modernization** içinde, New York, Anchor Books, 1969, ss.47–48)

Başlangıçta sosyalistler, emperyalizme esas mücadele alanı kabul ettikleri Avrupa'nın dışında kalan daha tali bir mesele olarak ve kapitalist ülkelerdeki güçler dengesine etkileri nispetinde ilgi göstermişlerdir. Ferro, Marxistlerin konuya 1889'daki İkinci Enternasyonal'de yalnızca genel bir perspektiften eğildiklerine dikkat çekmektedir. Emperyalizm, başlı başına bir sorun şeklinde değil ancak işçi sınıfının çıkarlarıyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Örneğin, Fransız sosyalist Jules Guesde 1881'de Tunus'un fethine karşı çıktığında gerekçesi, işgalin yalnızca burjuvaziye fayda sağlayacak olmasıdır. İtalyan sosyalistleri Turati ve Kautsky, emperyalizmin hanedanlar ve askeri kastlar gibi asalak sınıfların işine yaradığını söylediklerinde, yayılmacılık karşısında yürütülecek mücadeleyi yükselen yeni sınıfların çıkarları ile bütünleştirmekteydiler.[105]

Sosyalistler arasında emperyalizmin ciddi anlamda tartışılmaya başlandığı ilk geniş çaplı platform olarak 1907'deki Stuttgart Kongresi gösterilmektedir. Kongre'de emperyalizmin yöntemleri şiddetli bir şekilde olmamakla birlikte eleştirilmiş, ancak yerine getirdiği medeniyet götürme misyonu da büyük ölçüde benimsenmiştir. Kolonilere bağımsızlık verme fikri taraftar bulmazken, sosyalist hareketin kapitalizm ve militarizm karşısındaki konumu ile emperyalizmin uygarlığa hizmet eden yönünün karıştırılmaması gerektiği vurgulanmıştır.[106]

Sosyalist hareket içinden emperyalizme karşı ilk ciddi muhalefet, Kautsky ve Jules Guesde'nin sömürgeciliğin bir ilerleme öğesi olduğunu reddedişleridir. Enternasyonal'de ön plana çıkan sosyalist bir sömürgeci politikanın ülkelerdeki sosyalist partilere emanet edilmesi fikrine karşı Kautsky, yalnızca kapitalist emperyalist politikaya değil muhtemel ya da düşünülebilecek her türden sömürgeci siyasete de karşı çıkılması gerektiğini savunmuştur. Uygarlık götürme misyonunun hükmetme ilişkileriyle

[105] Ferro, **a.g.e.**, s.294
[106] Ferro, **a.g.e.**, s.296

örtüşmediğini, kolonilerde proletaryanın hakim bir sınıf konumuna gelemeyeceğini söylemiştir.[107] Aynı ekolden gelen Hilferding de, eleştirilen metotlara dayanmayan bir kolonyal politikanın mümkün olabileceği düşüncesini illüzyondan ibaret görmektedir.[108]

Ancak, I. Dünya Savaşı'na giden süreçte, sosyalist hareketin dikkati ufuktaki büyük çatışmanın risklerine yönelirken, emperyalizm meselesi tekrar gündemin alt sıralarına inmiştir. Bolşevik Devrimi ve SSCB'nin kurulmasının ardından ise cevabı aranmaya başlanan sorular, azgelişmiş bölgelerdeki komünist stratejinin niteliğinin ne olacağı ve SSCB ile kolonyal bölgeler arasındaki ilişkinin nasıl tanzim edileceğidir. 1920'ler boyunca Komünist Enternasyonal, sömürgecilik karşıtı hareketler karşısında takınılacak tavırları tartışmıştır. Komünistlerin burjuva demokratik hareketleriyle bağımsızlıklarını koruyarak geçici ittifaklar kurması gerektiğini savunan Lenin, geri kalmış bölgelerin kapitalist aşamadan geçmeden komünizme doğru hareket edebilecekleri fikriyle de ilgilenmiştir. Lenin'in ölümünün ardından Komünist Enternasyonal'in 1928'deki sekizinci toplantısında "Sömürgeler ve Yarı Sömürgelerde Devimci Hareket" başlığı altında kabul edilen tezle, sermaye ihracı ve emperyalizmin kolonilerdeki kalkınmayı hızlandırmaktan ziyade geciktirdiği ilan edilmiştir. 1928'deki Komüntern kararı, daha sonra bağımlılık okulu tarafından işlenecek olan azgelişmişlik tezinin en erken ifadelerinden biridir.[109] Bu dönüşümün teorik dayanak noktası, geri kalmış bölgelerde artık hiçbir pozitif sosyal fonksiyon icra edemeyen kapitalizmin dejenere evresinin, tekelci kapitalizmin yükselişi iken, Bolşeviklerin kapitalist merkez devletlerin gücü karşısında müttefik arayışları da siyasi ve pratik sebebini teşkil etmektedir.[110]

---

[107] Ferro, **a.g.e.**, s.296

[108] Şiddete dayalı metodlar kolonyal politikanın temelidir, onlar olmaksızın kapitalizm mantığını yitirir. Onlar sadece, mülksüz proleteryanın varlığının genel olarak kapitalizmin vazgeçilmez şartı oluşu gibi (kolonyal politikanın) gerekli bir parçasıdır. Şiddete dayalı metodları kullanmaksızın kolonyal bir politika yürütmek fikri kapitalizmi ayakta tutarken proleteryayı ortadan kaldırmaktan daha fazla ciddi olmayan bir illüzyondur. (Hilferding, **a.g.e.**, s.319)

[109] Warren, **a.g.e.**, s.84, 85-109

[110] Warren, **a.g.e.**, s.4

i. Karl Kautsky

Eserlerini mensubu bulundukları sosyalist hareketin kısaca özetlediğimiz iç tartışmaları devam ederken veren klasik kuşağa mensup Marxist teorisyenlerden karşımıza çıkan ilk isim Karl Kautsky'dir. Kautsky, Hilferding'le birlikte uzun bir müddet serbest ticareti destekleyen Alman Sosyal Demokratları arasında yer almaktadır. Kautsky, emperyalist politikaların finanskapital ve belirli tekel guruplarının çıkarları doğrultusunda oluştuğunu, ancak hala çıkarları barış ve serbest ticaretle uyumlu, bağımsız bir sanayi sermayesi gurubu bulunduğunu düşünmekteydi.[111] Barışçı ve savaşçı sınıf fraksiyonları arasındaki bu ayrım, emperyalizme ilişkin nihai devlet politikalarının belirlenmesinin sistemin yapısal zorunlulukları sebebiyle otomatik olarak işleyecek bir konsensüse değil, hegemonik iktidar bloğu içindeki tartışmada üstün gelecek gurubun niteliğine bağlı olduğunu ima etmek suretiyle hakim koalisyonun iç çelişkilerine dikkatleri çekmektedir.

Kautsky, benzer bir çok ihtimalli geleceği, emperyalistler arası savaşın kaçınılmazlığı varsayımını sorgularken de savunmaktadır. Kautsky'ye göre büyük güçler dünyanın paylaşımı için savaşmak yerine, sömürüyü birlikte yürütmek için anlaşabilirlerdi. Ezilen koloni halklarından ve içerdeki proletaryadan kaynaklanan tehdit, böyle bir işbirliği için anlamlı sebepler sunmaktaydı.[112] 1914'e gelindiğinde Kautsky, bu tarzda bir "ultraemperyalizm"in savaş sonrası dönem için de pekâlâ mümkün olabileceğini düşünmekteydi: "Marx'ın kapitalizm için söylediği emperyalizme de uygulanabilir: tekel rekabet yaratır, rekabet de tekel. Dev firmaların çılgın rekabeti, dev bankalar, multi-milyonerler… büyük finans guruplarını kartel kavramı üzerinde düşünmeye zorladılar. Aynı şekilde büyük emperyalist güçler arasındaki dünya savaşının sonucu silahlanma yarışlarından vazgeçen en güçlülerin bir federasyonu olabilir… Bu yüzden, saf bir

[111] Brewer, **a.g.e.**, s.129
[112] Brewer, **a.g.e.**, s.130

ekonomik bakış açısından kapitalizmin bir başka aşama, kartelleşmenin dış politikaya tercümesi, yoluyla yaşaması imkansız değildir: kesinlikle emperyalizme karşı verdiğimiz enerjiklikle mücadele etmemiz gereken ancak kötülükleri silahlanma yarışı ya da dünya barışına tehdit olmayıp başka yönde yatan bir ultraemperyalizm aşaması."[113]

Savaşın ardından kurulan düzenin istikrarsız niteliği, bu öngörünün bütünüyle gerçekleşmesine imkan vermemişse de Kautsky'nin görüşlerinin II. Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası sistemin yeni ontolojik imajı tartışılırken tekrar güncellendiği görülmektedir.[114]

ii. Hilferding

Kautsky gibi Alman Sosyal Demokrat geleneğinden gelen Hilferding, çalışmalarında genelde emperyalizm kelimesini kullanmamış, bunun yerine 'modern korumacı politika', 'modern kolonyal politika' ve 'finanskapitalin dış politikası' gibi ifadeleri tercih etmiştir. Hilferding, açık bir emperyalizm tanımlaması yapmamakta, ancak kavramın Marxist literatürde kazanacağı içeriğe dair temel noktaların çoğuna temas etmektedir.

Bu noktalara baktığımızda, kitabının ilk kısmını para teorisine ayıran Hilferding'in önemli argümanlarından birini anonim şirketler üzerine yaptığı değerlendirmelerin teşkil ettiğini görmekteyiz. Kapitalistin fonksiyonunda değişiklik yaratan bu gelişme, şahsi teşebbüsün büyüklüğünün sahibinin zenginliğiyle sınırlı olduğu, patronun işletmesini kişi olarak biriktirdiği karları yatırıma dönüştürdüğü ölçüde büyütebildiği önceki örgütlenme biçiminden farklılık arz etmektedir. Anonim şirket, çok sayıda küçük hisse sahibinden

---

[113] Karl Kautsky, "Ultra-imperialism", **New Left Review**, 59, January-February 1970, s.46

[114] Murray ve Warren arasındaki sermayenin uluslararasılaşması ve AET gibi meseleleri konu edinen polemik, bu türden tartışmalara örnek oluşturmaktadır. Bkz. Robin Murray, "Internationalization of Capital and the Nation State", **New Left Review,** I/67, May-June 1971, ss.84-109 - Bill Warren, "The Internationalization of Capital and the Nation State: a Comment", **New Left Review** I/68, July-August 1971, ss.83-88.

sermaye toplayabilmektedir. Hisseler üzerindeki manipülasyon imkanları da, kişisel zenginliğin çok az elde birikmesini sağlamaktadır. Hilferding'e göre anonim şirketin yükselişi ekonomik gücün ve üretimin muazzam ölçülerde merkezileşmesi anlamına gelmektedir.[115]

Merkezileşmenin yarattığı tekelleşme, sektörler arasında 'karşılıklı bağımlılık ve hakimiyet ilişkileri' meydana getirerek yayılmanın önünü açmaktadır. Tekelin oluştuğu sektörlerde dışarıda kalan firmalar ya kendi aralarında birleşmek ya da yutulmak arasında tercih yapmak durumundadırlar. Hilferding'e göre bu yüzden tekelleşme hızla yayılmaktadır. Bu sürecin önemli aktörleri ise bankalardır.[116]

Sistem içerisindeki temel fonksiyonları para sermayeyi merkezileştirmek olan bankalar, risklerini azaltmak için kredi verdikleri sektörlerdeki kartelleşmeyi desteklemektedirler. Hilferding'e göre, bu süreçte sanayi sermayesi ile finansal sermaye arasında rekabetçi kapitalizm döneminde mevcut bulunan ayrım ortadan kalkmaktadır.[117]

Hilferding, bu yeni durumu finanskapital kavramı etrafında analiz etmektedir. Finanskapitali geleneksel finansal sermayeden farklılaştıran şey, sanayi sermayesi ile bütünleşmesidir. Hilferding, mevduat miktarı artarken tekellerin alım satım işlerini de doğrudan kontrollerine almaları yüzünden ticarî yatırım imkanlarının azalışının bankaları üretime doğrudan yatırım yapmaya zorladığını düşünmektedir.[118] Serbest rekabeti ortadan kaldıran bu yeni durumu şöyle anlatmaktadır: "Finanskapital, sermayenin birleşmesi anlamına gelmektedir. Daha önce ayrı bulunan sanayi, ticaret ve banka

---

[115] Brewer, **a.g.e.**, s.90
[116] Brewer, **a.g.e.**, s.91
[117] Brewer, **a.g.e.**, s.92-93
[118] "Sanayi sermayesinin gittikçe artan bir kısmı onu kullanan sanayicilere ait değildir. Onlar ancak sahiplerini temsil eden bankalar aracılığıyla sermayeyi kontrol edebilirler. Diğer taraftan, bankalar sermayelerinin gittikçe artan bir kısmını sanayiye yatırmak zorundadırlar. Böylece de gittikçe daha büyük ölçüde sanayi kapitalisti olmaktadırlar. Ben aslında bu yolla sanayi sermayesine dönüşen para sermayeyi finanskapital olarak adlandırıyorum." (Hilferding, **a.g.e.**, s.225)

sermayesi, şimdi sanayi ve bankaların yöneticilerinin yakın bir kişisel ilişki içinde birleştiği yüksek finansın yönetimi altında bir araya getirildi. Bu ortaklığın temeli geniş monopolistik karteller tarafından bireysel kapitalistler arasındaki serbest rekabetin ortadan kaldırılmasıdır."[119]

Hilferding, finanskapitalin ardındaki idareci bloğun bir analizini de yapmaktadır. Sermayenin finanskapital tarafından entegrasyonu, kişisel birliktelikler tarafından pekiştirilmiştir. Bankaların temsilcileri sanayi firmalarının idare heyetlerinde, sanayiciler de bankalarınkilerde yer almaktadırlar. Aile ve sosyal bağlar idareci sınıfı birbirine bağlamaktadır.[120]

Finanskapitalin beslediği tekelleşme, uluslararası ticaret rejimini de dönüştürmektedir. Dünya ekonomisine 19. yüzyılın ortalarında hakim olan serbest ticaret yönündeki eğilim, Hilferding'in gözlediği 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında artık korumacılığa doğru evrilmeye başlamıştır. Yeni korumacılığın niteliği, sonradan sanayileşen ülkelerin uyguladıkları politikalardan hem sebepleri hem de etkileri bakımından farklılık arz etmektedir. Eski gümrük politikalarıyla, sınırlar arkasında korunmak suretiyle belirli sanayi kollarının gelişmesinin sağlanması hedeflenirken, korumacılığın yeni dönemde sistematik devlet destekleri sayesinde yabancı pazarları ele geçirme amacını güden güçlülerin saldırı silahına dönüştüğünü düşünmektedir.[121] Korumacılık içerdeki tekellere yüksek fiyatlarla satış yaparak güçlenme, böylece de dünya piyasalarındaki diğer rakipleriyle mücadele etme imkânı sağlamaktadır.[122]

---

[119]Hilferding, **a.g.e.**, s.301

[120] Brewer, **a.g.e.**, s.105

[121] "…Yabancı endüstrilerin yerel pazarı fethetmelerine karşı bir savunma aracı olmaktan çıkıp, yerel sanayi tarafından yabancı pazarların fethi için bir araç haline gelmiştir." (Hilferding, **a.g.e.**, s.310)

[122] "Gördüğümüz gibi, koruyucu gümrük vergileri kapitalist tekele yerel pazardaki satışlarında ilave bir kâr getirmektedir. Ekonomik coğrafya ne kadar genişse yerel satışların hacmi de o kadar büyüktür… ve dolayısıyla kartel'in kârı da o kadar büyük olmaktadır. Bu kâr büyüdükçe ihracat desteklemeleri de artmakta ve kartelin dünya pazarındaki rekabetçi pozisyonu daha da güçlenmektedir." (Hilferding, **a.g.e.**, s.313)

Hilferding, bir emperyalizm teorisinin temeli olarak görülebilecek aşağıdaki pasajında, tekelleşme-korumacılık-emperyalizm ilişkisini özetlemektedir: "Finanskapital'in politikasının üç hedefi vardır: (1) mümkün olan en geniş ekonomik tekeli oluşturmak (2) bu coğrafyayı korumacı gümrük vergileri duvarıyla yabancı rekabetine kapatmak ve sonuç olarak (3) bu coğrafyayı ulusal tekelci karteller için bir sömürge alanı olarak mahfuz tutmak."[123] Finanskapital tekelleşmeyi beslemekte, oluşan ulusal tekeller de ülke içindeki kârlarını arttırmak için gümrüklerin yükseltilmesini talep etmektedirler. Yüksek kârın kaynağı, pazarın gümrük duvarlarıyla çevrilmesi olduğu için daha fazla kâr etmenin yolu da korumacı sınırların emperyal eylem aracılığıyla genişletilmesinden geçmektedir.

Hilferding'e göre finanskapital, sermaye ihracının şeklini de emperyalizmi destekleyecek bir doğrultuda değiştirmiştir. Finanskapitalin çok fazla serpilemediği İngiltere ve Fransa gibi ülkeler, sermayeyi portföy yatırımları şeklinde ihraç ederlerken, Almanya gibi finanskapitalin geliştiği ülkeler sermaye ihracını kontrol ettikleri üretici girişimlere doğrudan yatırım şeklinde yapmaktadırlar.[124] Doğrudan yatırımlar yalnızca yatırımların korunması meselesi yüzünden emperyalist bir motivasyon oluşturmamaktadır. Sermaye yatırımı, değişik sosyal örgütlenmeler arasında yürütülebilen ticaretten farklı olarak kapitalist üretim ilişkilerinin yaratılmasını da icap ettirmekte, kolonyal kontrol ihtiyacı bu noktada devreye girmektedir.[125] Doğrudan sermaye yatırımları, yatırım yapılan bölgelerde hammaddelerin ihracat için üretimini arttırarak siyasi ve ekonomik bağımlılığı pekiştirmektedir.[126]

Hilferding, emperyalist bir politikanın ortaya çıkış şartlarını değerlendirirken, maddi şartlarla fikirler arasındaki etkileşime de dikkatleri çekmektedir. Kapitalizmin dönüşümü dünya görüşlerinde de değişikliklere yol

[123] Hilferding, **a.g.e.**, s.326
[124] Brewer, **a.g.e.**, s.102
[125] Brewer, **a.g.e.**, s.103
[126] Hilferding, **a.g.e**., s.330

açmıştır: “Yayılmacı bir politika talebi burjuvazinin barışsever ve insani tüm dünya görüşünü kökten değiştirmektedir. Eski serbest ticaretçiler yalnızca en iyi ekonomik politika olarak değil aynı zamanda da bir barış çağının başlangıcı olarak serbest ticarete inanmışlardı. Finanskapital bu fikri çok önce ortadan kaldırdı. O, kapitalist çıkarların harmonisine inanmıyor ve rekabetin gittikçe bir siyasi güç mücadelesi olduğunu biliyor. Barış ideali parlaklığını yitirdi ve insanlık idealinin yerine devletin güç ve büyüklüğünün yüceltilmesi doğuyor… Şimdi ideal, bir kimsenin kendi milletinin dünya hakimiyetini garanti etmesidir.”[127]

iii. Bukharin

Brewer, Bukharin’in emperyalizm teorileri açısından öneminin yeni fikirler üretmesinden ziyade, mevcutları açık bir üslupla bütünleştirme becerisinden kaynaklandığını düşünmektedir. Teorik önermelerinin çoğu Hilferding’ten alınmıştır. Ancak Hilferding, kapitalizmin dinamiklerine ilişkin “sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi” şeklinde ifade ettiği tek bir süreç üzerinde durmaktadır. Bukharin ise dünya ekonomisinde bir taraftan karşılıklı bağımlılık artarken diğer yandan ise ulusal blokların güçlenmekte olduğunu görmüş, uluslararasılaşma ve ulusallaşma eğilimlerine beraberce dikkat çekmiştir. Bu zıt eğilimler, sistemi nihayetinde çöküş ve savaşa doğru sürüklemektedir.[128]

Bukharin, emperyalizmin hem bir siyaset hem de bir ideoloji olarak tanımlanabileceğini söylemekte, ancak analizlerine bunlardan ilkini konu edinmektedir: “Biz emperyalizmden finanskapitalin bir politikası olarak bahsediyoruz. Ancak, bir kimse emperyalizmden bir ideoloji olarak da bahsedebilir. Benzer bir şekilde liberalizm, bir tarafta sanayi kapitalizminin

[127] Hilferding, **a.g.e**., s. 335
[128] Brewer, **a.g.e**., s.111

politikası iken (serbest ticaret vs.) diğer yandan o bütün bir ideolojiyi ifade etmektedir (kişisel özgürlük vs.)."[129]

Bir fetih hareketinin ancak finanskapitalin politikası olması durumunda emperyalizm sayılacağında ısrar eden Bukharin'in kitabında, daha önce tartıştığımız emperyal eylem/emperyalizm ayrımına benzeyen değerlendirmelere rastlanmaktadır.[130] Bukharin'e göre finanskapital bu politikayı kaçınılmaz olarak izleyecektir. Ayrıca, mesele tek tek devletlerin emperyalist politikalara yönelmelerinden ibaret de değildir. Çalışmasında yer alan özellikle "Kapitalist Rekabetin Daha Geniş Ölçekte Yeniden Üretimi Olarak Emperyalizm" başlıklı bölümde[131], emperyalizmin yarattığı rekabetin devletler arası düzene kazandırdığı yeni ontolojik çehre ele alınmaktadır. Bir politika ve ideoloji olarak nitelediği emperyalizme dair tezleri, daha yapısal ve ontolojik bir düzleme yönelmekte, emperyalizm dünya ekonomisinin belirli bir gelişme aşamasındaki karakteristiği olarak tanımlanmaktadır. Lenin bu argümanı, emperyalizmi kapitalizmin doğrudan bir aşaması kabul etmek suretiyle daha ileri bir noktaya taşıyacaktır. Diğer teorisyenlerin emperyalizm olarak adlandırdıkları politikalar ile tekellerin yükselişi dahil olmak üzere ilişkili görülen diğer fenomenler de bu aşamaya ait karakteristik unsurlardır. Bunların tümü, emperyalizm başlığı altında birleştirilmişlerdir.[132]

Bukharin'in dünya sisteminin niteliğine dair çizdiği ontolojik resim, dünya sistemi teorisyenleri tarafından daha sonra tartışılacak merkez-çevre ikilemini andırmaktadır. Bir yandan ulusal temelli, birleşerek muazzam büyüklüğe erişmiş şirketler yükselirken, diğer yandan da dünya kapitalizmi "büyük medeni güçler" olarak nitelenen bir kaç organize ekonomik topluluk ile

---

[129] Bukharin, **a.ge.**, s.110.
[130] Bukharin, emperyalizmi genel bir fetih politikası olarak tarif eden teorileri, Roma döneminden Napolyon savaşlarına kadar her şeyin aynı şema etrafında anlaşılabileceğini öne sürdükleri için eleştirmektedir. Emperyalizmi, "emperyal eylem"e indirgeyen bu yaklaşım açısından, İskender'in emperyalizmiyle modern Amerikan emperyalizmi arasında bir fark yoktur. Bukharin'e göre, bu teori her şeyi açıkladığı için, aslında hiçbir şeyi açıklamamaktadır, bu yüzden de yanlıştır. (Bukharin, **a.g.e.**, s.112)
[131] Bukharin, **a.g.e.**, ss.110-129
[132] Brewer, **a.g.e.**, s.110.

tamamen ya da yarı yarıya tarıma dayalı çevre arasında bölünmüş bir vaziyettedir. Kapitalizm bu bölünmeyi, nihai aşamada tek bir dünya tröstü ve dünyanın geri kalan kısmını asimile ederek muzaffer olanlara ait finanskapitale biat etmiş tek bir dünya devleti çatısı altında bütünleştirme eğilimindedir.[133]

Bukharin'e göre emperyalizmi mümkün kılan tarihsel blok, devletin otonom niteliğini ortadan kaldırma gücüne erişmiştir. Geçmişte devletin sahip olduğu göreli otonomi, kapitalist sınıfın farklı fraksiyonlara bölünmesi ve farklı sermaye türleri arasındaki rekabetin bir ürünüyken, finanskapitalin kapitalist sınıfı birleştirmesiyle otonomiye imkan veren ayrılıklar da ortadan kalkmış bulunmaktadır.[134]

iv. Rosa Luxemburg

Rosa Luxemburg'un emperyalizm teorisinin[135], Hilferding, Bukharin ve Lenin'inkilere kıyasla Marx'ın orijinal düşüncelerine çok daha sadık bir çizgide inşa edildiği görülmektedir. Luxemburg'un emperyalizm teorileri alanındaki, etkisi günümüze kadar uzanan temel katkısı ise, sermaye birikimi için kuvvet, hile ve devlet gücünün kullanıldığı ilkel birikimin (primitive accumulation) kapitalizm doğarken bir kez yaşanmış ve tekrarlanmayacak bir evre değil, kapitalist ve pre-kapitalist ekonomik sistemlerin karşılaştığı yerlerde yinelenen bir mekanizma olduğu yönündeki değerlendirmesidir. Luxemburg'a göre, sermaye tüm dünyayı yağmalamakta, üretim vasıtalarını her türlü medeniyet seviyesinden ve bütün toplum formlarından gerekirse zorla ele geçirmektedir.[136]

---

[133] Bukharin, **a.g.e.**, s.73-74, 120
[134] Brewer, **a.g.e.**, s.115.
[135] Rosa Luxemburg, **The Accumulation of Capital**, Agnes Schwarzschild (çev.), Routledge, 2003 – Rosa Luxemburg, "The Accumulation of Capital: an Anti-Critique", K. Tarbuck (ed.), **Bukharin, Imperialism and the Accumulation of Capital**, New York, Monthly Review Press, 1972.
[136] Luxemburg, **The Accumulation of Capital**, s.351-365

Kapitalizmin çevresindeki pre-kapitalist toplumlara yayılması üzerine yoğunlaşan Luxemburg'un emperyalizmle ilgili ilk argümanı, Marx'ın genişlemiş yeniden üretim (expanded reproduction) analizinde bulduğu bir boşluk üzerine kurulmuştur. Luxemburg'a göre, artık değerin yeniden yatırıma dönüştürülmesi gereken kısmına tekabül eden malları realize etmek (örneğin satmak), dışarıdaki (kapitalist olmayan alıcılar) olmaksızın imkânsızdır. Bu yüzden kapitalizm, ancak kapitalist olmayan sistemlerle birlikte varolabilir.[137] Kapitalist olmayan pazarların gittikçe azalması, kapitalist devletleri koruyucu tarifelerle anavatana bağlanan çıkar sahaları oluşturmaya sevk etmektedir.[138] Emperyalizm teorilerinin tarihinde değişik formlarda ortaya çıkan bu görüş, genel olarak under-consumptionism/eksik tüketimcilik başlığı altında ele alınmaktadır.[139]

İkinci olarak Luxemburg, rekabetçi baskıların hammadde ve ucuz emek arayışı yüzünden yayılmaya sebep oluşundan bahsetmektedir. Kapitalist dünya, prekapitalist ekonomik yapılarla çevrilidir. Rekabet, kapitalist firma ve devletleri 'dış' ekonomilerle ticarete yöneltecek, nihayetinde de bunların çözülmesine sebep olacaktır. Luxemburg'un çizdiği ontolojik resme göre dünya, farklı ekonomik sistemler arasındaki hudutlarla bölünmüştür. 'İçeri' ve 'dışarı' arasına yerleştirilen bu çizgi, mevcut siyasi sınırlardan fazlasını ifade etmektedir. Dünya siyasi açıdan ulus devletlere, kolonilere bölünmüştür. Ancak aynı zamanda da kapitalist ve kapitalist olmayan bölgelere ayrılmış vaziyettedir. Bu ontolojik resimde kapitalizm, diğer üretim tarzlarının yanı sıra varolmakla birlikte kapitalist olmayan çevreye doğru genişlemektedir. Nihayetinde de hepsini yutacaktır. Kapitalizm yaşayabilmek için kapitalist olmayan çevreye ihtiyaç duyduğunu göre de, bütün pre-

[137] Michael B. Brown, "A Critique of Marxist Theories of Imperialism", Roger Owen ve Bob Sutcliffe (ed.), **Studies in the Theory of Imperialism** içinde, London, Longman, 1975, s.50
[138] Brewer, **a.g.e.**, s.71
[139] Brewer, **a.g.e.**, s.33-34

kapitalist sistemlerin dönüştürülmesiyle kazanılacak nihai zafer, aynı zamanda çöküşün bir işareti olmak zorundadır.[140]

v. Hobson

Hobson'un teorisinin temel problematiğini, Britanya İmparatorluğu'nun 1870'lerde başlayıp 20. yüzyılın başına kadar devam eden yayılma dönemine ait dinamiklerin analizi teşkil etmektedir. Hobson'a göre söz konusu dönem, kolonyal çağda yayılmacılığı teşvik eden sebeplerle açıklanamayacak kendine özgü nitelikler taşımaktadır. Örneğin bu dönemde, İngiltere'nin ele geçirdiği topraklar, tropik Afrika ve Asya'da yoğun nüfusa sahip yerlerdi. Dolayısıyla kolonyalizmin temel gerekçeleri arasında görülen nüfus ihracına ve göçmen yerleşimlerine müsait değildiler.[141]

Bu yüzden Hobson, söz konusu dönemde İngiliz emperyalizmini geleneksel yayılmacılık gerekçelerinin dışında, "endüstriyel ve mali çıkarların, halkın zararına ve kamusal güçle birlikte, üretim fazlalarını sürdürebilecekleri ve artı sermayeleriyle yatırımda bulunabilecekleri özel pazarları sağlamak ve geliştirmek amacıyla yüksek düzeyde organize olmuş iradesi" olarak görüyordu. Bu tanım, Hobson'un itici güç olarak diğer devletlerle rekabet etmek üzere ulusal bir sermaye birikimine ihtiyaç duyan emperyalizmi, merkantilizme bir çeşit dönüş şeklinde değerlendirdiğini göstermektedir.[142]

Hobson'un teorisinin ana noktalarını şu önermeler zinciri içinde özetlemek mümkündür. Tekelleşme kâr oranını arttırmakta ve kârın gittikçe daha az elde toplanmasını sağlamaktadır. Tekel kârının büyük bir bölümü

---

[140] Brewer, **a.g.e.**, s.59 "Kapitalizm, propaganda silahına sahip ilk üretim biçimidir; tüm yeryüzünü yutma ve kendi seviyesinde hiçbir rakibe tolerans göstermeden diğer bütün ekonomileri yok etme eğiliminde bir biçim. Ancak aynı zamanda da o kendi kendine varolamayan, diğer ekonomik sistemlere bir aracı ve toprak olarak ihtiyaç duyan ilk ekonomi biçimidir." (Luxemburg, **The Accumulation of Capital**, s.447)

[141] Hobson, **a.g.e.**, s.41-45

[142] Ferro, **a.g.e.**, s.42

tasarruf edildiği için, tasarruf artma eğilimindedir. Yerel yatırım imkânları sınırlıdır, bu yüzden tasarruf miktarı yatırımları geçmektedir. Çıkış yolu bulunmazsa, aşırı tasarruf, kronik bir talep eksikliği yaratacaktır. Sermaye ihracı aşırı tasarruf için bir çıkış imkanı sağlayabilir. Bu ekonomik döngü yüzünden, mevcut yatırımları korumak ya da yeni yatırımların yolunu açmak için toprak ilhakı yönünde bir baskı meydana gelmektedir.[143]

Hobson, yaptığı fayda-maliyet analizleriyle İngiltere'nin emperyalist politikalarını eleştirmektedir. Ona göre, emperyalizmin maliyeti çok yüksektir, varsayılan faydalar ise ya çok küçüktür ya da tamamen hayalidir. Emperyalizm askeri harcamaları muazzam ölçüde arttırmaktadır. Çünkü büyük güçler arasındaki rekabeti kızıştırmakta, doğan yarış ve güvensizlik ortamı ise silahlanmayı hızlandırmaktadır. Hobson'a göre, bu maliyetlerin ele geçirilen topraklardan edinilecek kazançlarla telafisi de mümkün değildi. Zira imparatorluğun tropik kuşağıyla yapılan ticaretin hacmi hem çok küçüktü hem de çok yavaş artmaktaydı. Ayrıca bu düzeyde bir ticaret için doğrudan hakimiyete ihtiyaç da bulunmamaktaydı.[144] Emperyalizmin zararları yalnızca doğrudan ekonomik kayıplarla da sınırlı değildi. Yan etkisi olan militarizm sebebiyle anavatanda demokrasiye zarar vermekteydi. Emperyalistlerin medenileştirmeye dair tüm iddialarına rağmen emperyalizme maruz kalan halkların aleyhine olan bu politika, Britanya'nın itibarını da zedelemekteydi.[145]

"Imperialism"in özellikle "The Economic Taproot of Imperialism" başlıklı bölümü, Hobson'un zamanındaki yaygın "kapitalist emperyalizmin kapitalist teorisi"ne, yani emperyalizmi artık sermaye ya da artık mallar için bir çıkış noktası olarak gerekli, en azından arzu edilir bulan argümana karşı

---

[143] Brewer, **a.g.e.**, s.73
[144] Hobson, **a.g.e.**, s.28-40
[145] Hobson'un emperyalizm karşıtı görüşlerinin analizi için bkz. (David Long, "Paternalism and the Internationalization of Imperialism: J.A. Hobson on the International Government of the "Lower Races" David Long ve Brian C. Schmidt, **Imperialism and Internationalism in the Discipline of International Relations** içinde, State University of New York Press, 2005, s.73-76. - John Allett,, **New Liberalism: the Political Economy of J. A. Hobson**, University of Toronto Press, 1981 – Bernard Porter, **Critics of Empire: British Radicals and the Imperial Challenge**, I.B.Tauris, 2008, s.168-189, 207-238

bir cevap niteliği taşımaktadır. Hobson, burada eksik tüketimden kaynaklanan talep azlığının çözümü için emperyalizme alternatif olarak gelirin yeniden dağıtımı suretiyle gerçekleşecek bir sosyal reform önermektedir. Böylece emperyalizme giden sarmalın kritik halkasını oluşturan aşırı tasarruf ortadan kaldırılacak, dışarıya yatırım ihtiyacı da son bulacaktır.[146]

Hobson sadece emperyalizmi yaratan maddi şartlarla ilgilenmemektedir. Kitabında, ekonominin zorunlu ihtiyaçlarının gereği gibi ileri sürülen argümanların aslında nasıl aynı ekonomik gerçekliğe bakılarak yanlışlanabileceğini göstermektedir. Emperyalizm tartışmalarında "gerçek dünya"nın bir fikirler ve çıkarlar prizmasından algılanarak okunuşuna örnek teşkil eden eleştirileri, emperyalizme dair yanlış inançların arkasında yayılmacı politikadan doğrudan çıkarı bulunan tarihsel blok ile emperyalizme zemin hazırlayan diğer fikirlere[147] yönelmektedir.

Hobson, emperyalist politikaların milletin bütünü için zararlı sonuçlar doğururken, azınlıkta bulunmalarına rağmen etkin pozisyonları ellerinde tutan bir gurubun işine geldiğini düşünmektedir.[148] Bu çıkar gurubu, milliyetçiliğin kötüye kullanımı, emperyalizme pazarlar için ihtiyaç duyulduğu argümanı,

---

[146] "Pazarlar için verilen mücadele, üreticilerin tüketicilerin satın alacaklarından daha fazla satma arzusu, bir yanlış dağıtım ekonomisinin en yüksek delilidir. Emperyalizm bu yanlış ekonominin meyvesidir; "sosyal reform" bunun çaresidir." John A. Hobson, **Imperialism: A Study**, Cosimo, Inc., 2005, s.88. Hobson'un sosyal refom hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi için bkz. W. L. Langer, "A Critique of Imperialism", P. J. Cain, Mark Harrison(ed.), **Imperialism: Critical Concepts in Historical Studies** Vol. II içinde,USA ve Canada, Taylor & Francis, 2001, s.238-239

[147] Hobson'a göre emperyalizm rasyonel bir projedir. Ancak, ırk fikri gibi irrasyonel unsurlar, bu rasyonel sürecin işlemesi için belirleyici olmamakla birlikte gereklidirler. (Hobson, **a.g.e.**, s. 47, 59)

[148] "Tek muhtemel cevap, bir bütün olarak ulusun iş çıkarlarının ulusal kaynakların kontrolünü gaspederek kendi özel kazançları için kullanan belirli özel gurup çıkarlarınınkine kurban edilmesidir… Bu… bütün hükümet şekillerinin en ortak hastalığıdır… Her ne kadar emperyalizm millet için kötü bir iş olmuş olsa da, belirli sınıflar ve ulus içindeki belirli ticaretler için iyi bir iş olmuştur." (Hobson, **a.g.e.**, s. 46) "Kontrol eden ve yönlendiren faktör, …küçük, muktedir ve iyi organize olmuş gurupların doğrudan, kısa vadeli maddi çıkarları için hareket eden finansal ve endüstriyel motivlerin baskısıdır… Bu guruplar devlet adamlarının aktif işbirliğini… kısmen onları iş entrikalarıyla doğrudan iliştirerek kısmen de varlıklı snıfların… muhafazakar içgüdülerini cezbederek… garanti altına alırlar… İlkel ırk içgüdülerine oynanarak bir milletin bütününün kabullenmesi garanti altına alınır." (Hobson, **a.g.e.,** s. 212)

'medeniyet'in varsayılan faydalarının yayılması gerektiği gibi fikirler aracılığıyla emperyalist gündemini uygulayabilmektedir.[149]

Hobson'a göre İngiltere'de emperyalist politikaların arkasındaki tarihsel bloğun en önemli unsuru ise finans çevreleridir.[150] Emperyalizmden en fazla kazananlar yatırımcılardır.[151] Eğer emperyal eylemden önce mevcut riskleri göze alarak yatırım yapmışlarsa, ilhakla birlikte bu riskler ortadan kalkacağından, yatırımlarının değerindeki artış sayesinde kazançlı çıkacaklardır. Finansçılar aynı zamanda yatırımların değerlerindeki dalgalanmalardan da yararlanmaktadırlar, çünkü pozisyonları başarılı bir şekilde spekülasyonda bulunmalarına imkan vermektedir.[152] Hobson, tarihsel bloğun diğer belli başlı unsurlarını da silah ticareti, gemi ticareti ve ihracatla uğraşanlar ile silahlı kuvvetler ve imparatorluk aygıtında görev alanlar şeklinde sıralamaktadır.[153] Tarihsel blok, siyasi destek satın alabilmekte, parlamenter rejimle yönetilen İngiltere'nin basın ve eğitim kurumlarına nüfuz edebilmektedir.[154]

vi. Lenin

Şöhretiyle kıyaslandığında, emperyalizmin anlaşılması hususunda çok az teorik yenilik getirdiği için eleştirilen[155] Lenin'in çalışmasının pratik ve siyasi tesirleri ise göz ardı edilemez düzeydedir. Warren teorik düzeyde Lenin'in yaklaşımının, emperyalizmin kapitalist olmayan dünyayı sanayileştireceğine dair geleneksel Marxist analizlerin değerini kutsal

---

[149] Hobson, **a.g.e.,** s.11-12
[150] "Örgütlenmenin en güçlü bağlarıyla birleşmiş, birbirleriyle daima en yakın ve hızlı bağlantı içinde olarak,…. Onlar milletlerin politikalarını manipüle etme hususunda biricik konumdadırlar… Yeni bir sermaye akışıyla ya da mevcut yatırımların değerindeki büyük bir dalgalanmayla ilgili her büyük siyasi eylem, bu küçük finans kralları gurubunun onay ve pratik yardımını almak zorundadır." (Hobson, **a.g.e.**, s.56-57)
[151] Hobson, **a.g.e.**, s.53
[152] Hobson, **a.g.e.**, s.59-59
[153] Hobson, **a.g.e.**, s.47-51
[154] Hobson, **a.g.e.**, s.216-217
[155] Brewer, **a.g.e.**, s.116

metinlere gösterilen biçimsel saygıya indirgediğini söylemektedir. Daha önce emperyalizm, kapitalizmin gelişmesi için zemini temizleyen bir "yaratıcı yıkım" faaliyeti şeklinde değerlendirilirken, Lenin'den sonra Üçüncü Dünya'da sanayileşmenin önündeki temel engel olarak görülmeye başlanmıştır.[156]

Lenin'in emperyalizm teorisini dünya devrimi hedefi uğrunda başvurulan bir strateji ve taktik olarak işlevsel hale getirdiği güzergâhta ilk aşama, Marxist teorinin "ulusal sorun"a yaklaşımının yeniden yorumlanmasıdır. 1914'te yayınlanan "Ulusların Selfdeterminasyon Hakkı" isimli risalede, 20. yüzyılın başlarındaki dünya konjonktüründe sosyal ve milli taleplerin birleştirilerek birbirlerini desteklemelerini hedefleyen burjuva-demokratik devrimi tezi işlenmektedir. Risalede ulus devletin kuruluşu, modern kapitalist toplumların yeşereceği temel çerçeve, milliyetçilik de ulus devlet inşası sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir.[157]

Kolonilerdeki bağımsızlık hareketlerinin kazanacağı başarıların, kapitalist dünyadaki iç koşulları devrim için elverişli hale getireceği düşünülmekteydi. Zira, modern kapitalizmi var eden sömürü sistemi kolonilere dayanmakta, merkez ülkelerdeki işçi sınıfı, sömürgelerden gelen kârlar sayesinde burjuvazi tarafından eyyamcılığa teşvik edilmekteydi.[158]

Lenin'in çizdiği iki parçalı dünya perspektifine dayalı bu ontolojik resimde, merkez ülkeler arasındaki ilişkilerin niteliği ile kapitalist devletlerin başlattıkları yeni yayılmacılık dalgasının sistemik sebebini, kapitalizmin son aşamasının yarattığı gereklilikler belirlemektedir. Lenin'in tarifinde, emperyalizm ve kapitalizm birbirinin içinde erimekte, örneğin Hobson'un

---

[156] Warren, **a.g.e.**, s.83

[157] Vladimir I. Lenin, **Critical Remarks on the National Question: The Right of Nations to Self-Determination**, Progress, 1968

[158] Warren, **a.g.e.**, s.94 Warren, Lenin'in kitabını yazdığı sırada İkinci Enternasyonel'in bölünmüş olduğuna, enternasyonelin önemli unsurlarının ise milliyetçiliği destekleyerek enternasyonalist prensiplere yüz çevirdiklerine işaret etmektedir. Avrupa işçileri cephede birbirlerini öldürüyordu. Lenin emperyalizm teorisiyle bir yandan savaşın sebebini diğer yandan da işçi sınıfının önemli kesimlerinin savaşa verdiği desteği izah etmeye çalışıyordu. Suçlu, emperyalizmdi. (Warren, **a.g.e.**,s.49)

analizindeki gibi yeni ekonomik koşullar karşısında üretilebilecek farklı politikalardan biri şeklinde değil, sistemik bir zorunluluk olarak görülmektedir. Emperyalizm kapitalizmin, hammaddeler, pazarlar ve deniz aşırı kâr arayışı tarafından motive edilen, tekelci, finansal ve nihai aşamasıdır. Kapitalizm ile emperyalizm arasındaki bağlantı ne marjinaldir ne de bir yanlışlığın ürünüdür.[159]

Lenin tarafından çizilen dünya düzenine dair ontolojik resmin en önemli parçalarını, tekelleşme, banka sermayesi ile sanayi sermayesinin birleşmesinin ürünü olan finanskapital ve finans oligarşisi, sermaye ihracının mamullerin ihracına nispetle sahip olduğu özel önem, kendi aralarında dünyayı bölüşen uluslararası kapitalist tekeller ile yeryüzünün en büyük kapitalist devletler arasında coğrafi olarak paylaşımı oluşturmaktadır.[160] Lenin'e göre, tekelci kapitalizminin gelişmesiyle birlikte Marx ve Engels'in Komünist Manifesto'da işaret ettikleri kapitalizmin ilerici özellikleri ortadan kalkmıştır. Sanayi kapitalizminin getirdiği rekabet, sermayenin merkezileşmesine, tekelleşmeye, ticari birleşmelere ve kartelleşmeye yol açmaktaydı. Tekeller, gelişmiş kapitalist dünyanın pazarlarını çok sıkı bir kontrol altında tutmaktaydılar. Yenilikleri teşvik eden zinde rekabet zemini yok olmuştu. Kitlelerin hayat standartları artık yükselmeyecek, nihayetinde de tekeller ellerindeki birikime rağmen tüm kârlı yerel yatırım alanlarının tükendiğini göreceklerdi. Bu durum, dışarıda kârlı yatırım imkânları için rekabeti tetikleyecek, önde gelen emperyalist devletler arasında dünyanın paylaşımı için bir mücadele başlatacaktı. İçeride durgunluk, dışarıda emperyalizm demekti.[161]

---

[159] V. I. Lenin, **Imperialism: The Highest Stage of Capitalism**, Australia, Resistance Books, 1999, s.13
[160] Lenin, **a.g.e.**, s.124-125
[161] Warren, **a.g.e.**, s.50-51

(4) Ekonomi-Emperyalizm İlişkisi Bağlamında Sistemik Zorunluluk Tezinin Reddi: Bir Tercih Olarak Emperyalizm

Emperyal çağı inceleyen teorik çalışmaların ikinci kısmı, emperyalizmin ekonomik sebeplerini, sonuç ve etkilerini mercek altına yatırırken, Marxist teorilerin kapitalizm ile emperyalizm arasında kurdukları sistemik zorunluluk ilişkisine eleştirel bir perspektiften yaklaşmaktadırlar. Ampirik çalışmalarla Marxist teorisyenlerin analizlerine temel teşkil eden ekonomik varsayımlar sorgulanarak yanlışlanmaya çalışılmakta, geçerliliklerinin kabul edildiği durumlarda da emperyalizme başvurmak için niçin tek başlarına zorunlu bir sebep oluşturamayacakları sorusuna cevap aranmaktadır.

Bu cevap, genellikle emperyal eylemin yalnızca ekonomik bir determinizmle açıklanamayacağını öngören siyasi teorilere başvurularak bulunmaktadır. Daha sonraki alt bölümde ele alacağımız siyasi teorilere hakim olan temel bakış açısı, ekonomik çıkarların emperyal eylemin motivasyonları arasında önemli bir yer işgal ettiğini kabul etmekte, ancak bunların zorunlu ve otomatik sonuçlar doğurduğu tezini reddetmektedir. Emperyal eylemi mümkün kılan şartlar, yalnızca ekonomik faktörlere indirgenemeyecek bir çeşitliliğe sahiptirler.

Kapitalizmle emperyalizm arasında Marxistlerin kurdukları bağlantıyı reddeden teorisyenler içinde eserlerine en çok atıf yapılan isim, J. Schumpeter'dir. Emperyalizmi Hobson'da olduğu gibi doğrudan coğrafi fetih ve yönetim olarak anlayan Schumpeter, yalnızca saf kapitalizmin emperyalizmle hiçbir ilişkisi bulunmadığını söylemekle yetinmemekte, aynı zamanda ikilinin birbirleriyle tam bir tezat teşkil ettiklerini de iddia etmektedir.[162] Zira bir sistem olarak kapitalizm, insanların enerjisini barışçı ekonomik faaliyetler içinde daha önceki toplumsal düzenlerde görülmemiş

[162] Doyle, **a.g.e.**, s.24

ölçüde emmektedir. Emperyalizm ise insan enerjisinin belirli bir rasyonel, milli hedefe tekabül etmeyen atavistik formlar içinde harcanmasına yol açmaktadır. Bu yüzden, eğer emperyalizm hâlâ mevcutsa, bunun kaynağı kapitalizmin yarattığı dönüşüm değil, aksine kapitalist kurumlar ve psikolojinin topluma nüfuzunun henüz yeterli seviyeye erişmemesidir.[163] Düzen ve hesaplanabilirlik kendisi için hayatî önem taşıyan bir kapitalist açısından emperyalist politikaların desteklenmesi asla rasyonel değildir. Arzu edecekleri en son şey, sermayelerinin, mallarının ve ticari ilişkilerinin yok olacağı yahut en azından kesintiye uğrayacağı bir çatışmadır. Savaştan bahsedildiğinde, ilk olacak şey, borsanın çökmesidir.[164]

Schumpeter, İngiliz emperyalizminin bilançosunu tartışırken emperyalizmi, "bir devletin herhangi bir amacı olmaksızın hiçbir sınır tanımamacasına gücünü yaygınlaştırmaktan ibaret bir irade göstermesi" olarak tarif eder.[165] Tek hedefi kendini gerçekleştirmek olan bu savaş faaliyetinin sorumlusu da toplumsal alanda ve militarist kurumlarda yaşamaya devam eden atavistik eğilimlerdir.[166] ABD, bunların çok az ya da hiç bulunmadığı toplumlarda emperyalist politikalara desteğin de minimum düzeye ineceğini gösteren somut bir örnek teşkil etmektedir: "Bütün kapitalist devletler arasında ABD, prekapitalist unsurların, kalıntıların, hatıraların ve

---

[163] Warren, **a.g.e.**, s.52

[164] John J. Wetlman, **World Politics and the Evolution of War**, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1995, s.7 Hannah Arendt'in emperyalizm çağında sermaye ihracı ve emperyal eylem arasındaki ilişkinin nasıl geliştiğine dair gözlemleri, Schumpeter'in irrasyonel bulduğu emperyalizmi sermaye sahiplerinin arzu edebildiklerini göstermektedir. Ancak emperyalizm, çoğu zaman beklentilerinden farklı sonuçlar doğurmuş, sermaye sınıfı içinde yerel unsurların oluşturduğu fraksiyonları uluslararası bağlantılarıyla ön plana çıkan kozmopolit sermayedarlar karşısında güçlendirmiştir: **"**Bankerlerin ulusal üretimin dar çerçevesi içinde âtıl kalmaya mahkûm olan fazla servete sermaye ihracının kanallarını açmalarının ardından, işlerinin başında bulunmayan hisse sahiplerinin karşılığında büyük kazanç getiren muazzam riskler almaya aldırmadıkları da ortaya çıktı. Komisyoncu bankerlerin devletten karşılıksız yardım görmelerine rağmen bu yatırımları risklere karşı sigortalayacak yeterli paraları yoktu. Bunu ancak bir devletin maddi gücü gerçekleştirebilirdi. Para ihracını hükümet iktidarının ihracının izlemesi gerektiği anlaşılır anlaşılmaz, genelde bankerlerin özelde de Yahudi bankerlerin konumları da dikkat çekici biçimde zayıfladı ve yerel burjuvazinin unsurları, yavaş yavaş emperyalist iş muameleleriyle girişimlerin önderliğini ellerine aldılar**."** **(**Hannah Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları-2, Emperyalizm**, Bahadır Sina Şener (çev.), İstanbul, İletişimYayınları, 1998, s.31)

[165] Ferro, **a.g.e.**, s.39-40

[166] Doyle, **a.g.e.**, s.24

güç faktörlerinin yükünü en az taşıyandır… Diğer tüm ülkeler arasında ABD'nin muhtemelen en zayıf emperyalist eğilimi sergileyeceğini tahmin edebiliriz.."[167] Emperyalizm, dünyanın kalan kısmında da kapitalizmin gelişip kökleşmesiyle ortadan kalkacaktır: "Tamamıyla kapitalist bir dünyada, …fetih savaşları dış politikada maceracılık ve genellikle zahmetli bir eğlence olarak görülmeye mahkumdur."[168]

Schumpeter gibi kapitalizmi sistemik bir bütünlük halinde emperyalizmin tam karşısına yerleştiren yaklaşımlardan farklı olarak, Marxist teorilerin emperyalizmi kapitalizmin yarattığı zorunluluklarla ilişkilendiren tezlerini hedef alan diğer önemli eleştiriler, ampirik analizlerden hareket ederek Marxist teorisyenlerin çizdikleri ontolojik resmin parçalarını mercek altına yatırmaktadırlar. Bu literatürün temel ilgi alanları arasında ise emperyalizm çağında tekelleşmenin gerçek düzeyi ile sermaye ihracının niteliği yer almaktadır.

Örneğin, uluslararası iktisat tarihçileri Ashworth ve Fransa, Almanya ile Rusya'da 19. yüzyıldaki ekonomik kalkınmayı inceleyen eserinde Knowles, sanayi finansmanı bakımından Alman bankaları ile Alman sanayi arasındaki güçlü bağlantının İngiltere'de bulunmadığını göstermektedirler.[169] Yüksek oranda tekelleşme eğilimi, tüm kapitalist ülkelerde eşzamanlı olarak ortaya çıkmış bir fenomen değildi, Almanya gibi geç sanayileşen ülkelerde görülüyor, İngiltere'de ise eski aile firmaları şirket birleşmelerine direniyorlardı. Ancak buna rağmen, daha çok siyasi sebeplerle Alman kökenli Marxist teorisyenlerin ülkelerinde gözledikleri yapı üzerine inşa ettikleri finanskapital kavramı ve tekelleşme analizlerinin genelleştirilmesi tercih edilmişti.[170]

---

[167] Joseph A. Schumpeter, **Imperialism and Social Classes**, Heinz Norden (çev.), Paul M. Sweezy (ed.), Oxford, Basil Blackwell, 1951, s.95
[168] Schumpeter, **a.g.e.**, s.90-91
[169] Lilian Charlotte Anne Tomn Knowles, **Economic Development in the Nineteenth Century in France, Germany, Russia and the US**, Routledge, London, 1936, ss.171-172. - William Ashworth, **A Short History of International Economy Since 1850**, London, Longman, 1962, s. 88-89 ve 95-96
[170] Kemp, **a.g.m.**, s.23

Bu türden çalışmalarda ayrıca, kartelleşmenin, ekonominin bütün alanlarına yaygın olmaktan ziyade, demir-çelik, petrol, kimya sanayi ve bankacılık gibi önemli ancak belirli sayıdaki sektörde gözlendiğine işaret edilerek tekelleşme eğiliminin sınırlarına da dikkat çekilmektedir.[171] Emperyalizm çağı üzerine yapılan ampirik araştırmalarda, 1870-1914 arasında kapitalist ülkelerde büyüme oranlarının arttığı, hayat standartlarının yükseldiği ve yeni bir teknolojik ilerleme sürecine girildiği gösterilerek Lenin'in tekelleşmeyle birlikte innovasyon ve refah artışının duracağına dair öngörüleri de hedef alınmaktadır.[172]

Ampirik çalışmalara dayanan eleştirilerin üzerinde yoğunlaştıkları bir başka temel argüman, sermaye ihracı ve yatırımlarla emperyalizm arasında kurulan bağlantıdır. Örneğin Foreman-Peck, Lenin'in çalışmalarına malzeme teşkil eden Hobson'un kitabında öne sürüldüğü gibi, 19. yüzyılın sonunda İngiltere'nin sermaye ihracındaki yükselişin ülke içinde eşitsizliği arttırdığı iddia edilen aşırı tasarruftan değil, alışılmamış ölçüde düşük yerel yatırım oranlarından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Zira, istatistikler söz konusu dönemde ücret ve maaşlarda yavaş da olsa bir artışın varlığını göstermektedir.[173]

Kuznet de, yabancı sermaye yatırımlarındaki artışı, kapitalizmin yeni bir evresine geçilişinin göstergesi olarak değerlendiren tezlere karşı, 1820 ile 1870 arasındaki birikmiş yabancı sermayenin büyüme oranının, 1870 ile 1914 arasındaki dönemden daha yüksek olma ihtimaline dikkat çekmektedir.[174] Dolayısıyla, Lenin'in tezinin aksine, sermaye ihracının kapitalizmin belirli (dejenere) bir döneminin değil, başlangıcından bu yana

---

[171] Nash, **a.g.e.**, s.189
[172] Warren, **a.g.e.**, s.78
[173] James Foreman-Peck, **A History of the World Economy: International Economic Relations Since 1850**, Barnes & Noble, 1983, s.130
[174] Simon Kuznets, **Modern Economic Growth – Rate, Structure and Spread**, New Heaven, Connecticut, Yale University Press, 1966, s.327

önemli bir özelliği olduğunu söylemek mümkün olmaktadır.[175] 1870-1914 dönemindeki sermaye ihraçlarının, koloniler ya da azgelişmiş ülkelerden ziyade Avrupa, ABD ve Avustralya'ya yapılmış olması,[176] tek başına emperyal eylemi açıklayacak bir gerekçe olarak gösterilmesini daha da zorlaştırmaktadır.

Lenin'in teorisi, sermaye ihracının muhtemel sonuçlarına dair öngörüleri sebebiyle de eleştirilmektedir. Sermaye ihracının neredeyse tüm metropolleri üretimden uzaklaştırarak birçok denizaşırı ülke ve koloninin emeğini sömürmek suretiyle yaşayan parazitler haline getireceğine dair beklentisi[177] gerçekleşmemiştir. Temel sanayiler, 20. yüzyılın sonlarına kadar metropollerden taşınmamış, sermaye ihracı genelde azgelişmiş ülkelerdeki hammaddelerin gelişmiş ülkelerin imalat merkezlerine ihraç edilmek üzere işlenmesi için kurulan sanayilerle sınırlı kalmıştır.[178] Eski metropollerin gayrı sanayileşme süreci, daha geç bir evrede, küreselleşme döneminde iyice görünür hale gelecektir.

Sistemik zorunluluk yaklaşımına yönelik bir diğer eleştiri de, sermaye ihracının gerçekleşmesi ve pazar ihtiyacının karşılanması için emperyal kontrolün gerekliliğini sorgulamaktadır. Robinson, kolonileri ve tarım imparatorluklarını sanayi kapitalizmine yatırım alanları ve pazarlar olarak eklemlemek için emperyal eyleme başvurulmasının zorunlu olmadığı görüşündedir. Zira, böyle bir zorunluluk bulunsaydı, ekonomik rasyonalite açısından emperyalizm çağındaki paylaşım yarışının hedefinin Afrika ve Asya'dan ziyade Amerikalar olması gerekmekteydi. Farklı örnekleri analiz eden Robinson, emperyal kontrol kurmadan ticaret yapılmasının ve stratejik ortaklıklar kurulmasının mümkün olduğunu, bu yüzden yabancı yatırımlar ve aşağıda daha detaylı bir biçimde ele alacağımız büyük güç rekabetinin emperyalizmi gerektirmediğini savunmaktadır. Örneğin, Mısır'ın

[175] Warren, **a.g.e.**, s.60
[176] David Kenneth Fieldhouse, **The Theory of Capitalist Imperialism**, Longman, 1967, s.89
[177] Lenin, **a.g.e.**, s. 16
[178] Brewer, **a.g.e.**, s.121

bağımsızlığını yok eden Avrupa sermayesi, Japonya ve Transvaal'inkileri pekiştirmiş, Afrika'nın paylaşılmasına sebep olan büyük güçler arasındaki rekabet, Çin ve Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını yavaşlatmıştı. Robinson'un temel tezi, emperyal eylemin, ancak ekonomik etkenler ve büyük güçler arasındaki rekabet gibi metropolden kaynaklanan sebeplerin, hedef aldığı coğrafyadaki direniş yahut işbirliği imkanlarının teşkil ettikleri üçüncü unsurla etkileşimi dikkate alınarak anlaşılmasının mümkün olduğudur.[179]

Emperyal çağda yaşananları, yalnızca metropollerdeki dinamiklerden yola çıkarak açıklamaya çalışan Marxist teorilerin de dahil oldukları "metrosentrik" bakış açısının aksine, müdahaleye maruz kalan coğrafyaları da sürecin öznesi kabul eden "perisentrik" yaklaşımın önemli temsilcisi Robinson, emperyal eylemin ortaya çıkışında çevrenin dinamiklerini aktif bir unsur halinde devreye sokmak suretiyle, söz konusu dönemde sermaye ihracının sistemik bir zorunluluk olarak kabul edilmesi durumunda bile, Asya ve Afrika'nın maruz kaldığı yayılmacı dalgayı tek başına açıklayamayacağını ifade etmektedir.

Gallagher'le birlikte yazdıkları, daha önce değindiğimiz "The Imperialism of Free Trade" başlıklı makalede, emperyal eylemin beraberinde getireceği doğrudan siyasi kontrolün, yükleyeceği maliyet ve sorumluluklar yüzünden hiç de arzu edilir olmadığını vurgulamaktadırlar. Emperyal eylem, ekonomik çıkarların garanti altına alınmasında kullanılacak en az tercih edilir yoldur. Kendisine başvurulması, diğer kontrol yöntemlerinin başarısızlığının bir göstergesidir. Tezlerini İngiltere'nin 1820-1870 arasında izlediği dış politikayı yeniden yorumlayarak destekleyen ikili, bu dönemde Britanya'nın siyasi ve ekonomik nüfuz alanını genişletirken yerel yönetim sorumluluğunu mahalli idarecilere bıraktığını, 1870'den itibaren ise emperyal eylem

[179] Ronald Robinson, "Non-European Foundations of European Imperialism: Sketch for a Theory of Collaboration", Roger Owen ve Bob Sutclif(ed.), **Studies in the Theory of Imperialism** içinde, London, Longman, 1975, s.119

aracılığıyla resmi sorumluluk üstlenmek zorunda kaldığını söylemektedirler.[180]

Bu tezle, emperyalizm çağında doğrudan siyasi kontrol altına alınan coğrafyalara çok daha önce nüfuz edilmeye başlandığı, bu yüzden metropoldeki ekonomik sistemin girdiği yeni evreden ziyade nüfuz alanlarında oluşturulan işbirliği ağlarındaki istikrarsızlıkların emperyal eylemi davet ettiği ileri sürülmektedir. Nüfuz sahası yaratılırken muhatap alınacak yerel bir burjuvazinin bulunmayışı, emperyal güçleri idareci oligarşiler ve yerel elitlerle işbirliği yapmak durumunda bırakmıştır. Ancak, kapitalist ekonomik sisteme çevresel bir coğrafya olarak eklemlenme yerel siyasi sistemleri istikrarsızlaştırmış, emperyal güçleri de baş gösteren hoşnutsuzluk karşısında ya geri çekilme ya da emperyal eylem aracılığıyla yönetimi devralarak içerden işbirliğinin yeniden inşasını sağlama seçenekleri arasında tercih yapmak durumunda bırakmıştır.[181]

Periferik yaklaşım, metropolün çevre üzerindeki etki ve hakimiyetinin işleyiş mantığını adeta bir sözleşmeler sistemine dönüştürmektedir. Emperyalizm çağının ontolojik resmini zorun zırhıyla korunan rızanın hakim tonu teşkil ettiği bir manzaraya dönüştüren bu bakış, sistemin üç aşamalı zımnî/açık sözleşmeler zinciri etrafında örüldüğünü ima etmektedir. Sözleşmelerin ilki, Avrupalı güçler arasındadır ve nüfuz alanlarının sınırlarını belirlemektedir. İkincisi, metropol ülkelerle yerli elitler/işbirlikçiler arasındadır ve kurulacak hakimiyet ilişkisinin işleyiş mantığı üzerindeki mutabakatı yansıtmaktadır. Üçüncü sözleşme de işbirlikçilerle geniş halk kesimleri arasındadır ve metropolle kurulan ilişkiye rıza göstermelerini sağlamaya yöneliktir.[182]

---

[180] Gallagher ve Robinson, "Imperialism of Free Trade", ss.1-15.
[181] Ronald Robinson, "The Excentric Idea of Imperialism, with or without Empire", Wolfgang J. Mommsen ve Jiirgen Osterhammel (ed.), **Imperialism and After: Continuities and Discontinuities**, London, Allen & Unwin,1986, s.278
[182] Albert Szymanski, **The Logic of Imperialism**, New York, Praeger, 1981, s.119-120

İlk sözleşme, metropol ülkelerin koloni anlaşmazlıkları yüzünden sistemin bütününün yıkılmasıyla sonuçlanacak bir çatışmaya girmelerini engellemek hedefini gütmektedir. Bu tür sözleşmelerin en formel ve geniş kapsamlısı nerdeyse bütün kıtayı kapsayacak şekilde Afrika'nın paylaşılması sırasında yapılmıştır. İkinci sözleşme, imparatorluğun ucuza getirilmesi ve mümkün olduğu kadar az kaynak harcanarak sürdürülmesi ihtiyacının sonucudur. Çevrede geniş kitlelerin metropolle kurulan ilişkiye rıza göstermelerini sağlayacak, sistemin yerel ayaklarını ayakta tutabilecek bir idareyi mümkün olduğu kadar mahalli kaynaklardan beslenerek sürdürebilecek bir işbirlikçi kadroyu muhatap almaktadır. Bu kadrolar, metropolle yürütülen ticaretin tarafları olarak zenginleşmekte, ilişkiden belirli düzeylerde tatmin duymaktadırlar.[183] İşbirlikçi kadro, geniş kitlelerin rızasının kazanılması fonksiyonunu yerine getirirken bazen görünürdeki bağımsızlıktan istifade etmekte, bazen de içerdeki muhalefete karşı metropolün somut ve resmi varlığına ihtiyaç duymaktadır.[184]

Emperyal eylem, bu sözleşme zincirindeki aksaklıklar yüzünden ortaya çıkmaktadır. 1940'tan sonra milliyetçi hareketlerin yükselişi ve Avrupa'nın ABD ile SSCB karşısında gücünü göreli olarak yitirişi gibi sebeplerle imparatorlukların maliyeti artmış ve hızla yıkılmışlardır.[185] Bir başka ifadeyle sözleşme sistemi hem metropol ülkeler, hem de metropollerle koloniler arasında çöktüğünde, sözleşmeyi yeniden dayatacak emperyal eyleme başvurmak için gerekli kaynakların bulunmayışı sistemi sona erdirmiştir. Daha önce de dikkat çekildiği üzere, Robinson ve Gallagher'in 19. yüzyıl sömürge imparatorluklarının işleyişini anlatış biçimleri, eserlerini kaleme aldıkları dönemde dünya sisteminin ontolojik mimarisini şekillendiren Amerikan hegemonyasının mantığıyla büyük benzerlikler taşımaktadır. İki tarihçi, geçmişe yaşadıkları çağın ilham ettiği teorik lenslerle bakmışlar ve

[183] Gallagher ve Robinson, "Imperialism of Free Trade", s.6-7
[184] Ronald Robinson, "Non-European Foundations of European Imperialism: Sketch for a Theory of Collaboration", s.124-129.
[185] Szymanski, **a.g.e.**, s.119-120

sayısız araştırmaya konu olan bir tarihsel döneme ilişkin yepyeni bir ontolojik tasvir ortaya koymuşlardır.

Çizdikleri manzarayla, ekonomik determinizme dayalı tezlerin emperyal çağın dinamiklerini açıklamakta yetersiz kaldıklarını gösteren Robinson ve Gallagher, emperyal eylemin ortaya çıkışında ekonomik nitelikli beklenti, çıkar ya da tehditlerin ancak belirli algı süzgeçlerinden geçerek anlam kazandıklarına da işaret etmektedirler. Nitekim Robinson, Gallagher ve Denny, emperyalizm çağıyla ilgili literatüre dış dünyadaki maddi gerçekliğin tarihsel aktörlere tek bir davranış biçimi dayatmadığını gösteren yeni bir kavram da armağan etmişlerdir. 1961'de yayınladıkları Africa and the Victorians adlı eserde, gayrı resmi imparatorluğu resmi imparatorluğa dönüştüren emperyal eylemin ortaya çıkışında, ticaret sorunlarını prestij ve güvenlikle ilgili meseleler haline dönüştüren resmi zihniyetin (official mind) etkisini vurgulamaktadırlar.[186]

1920'lerde emperyalizm üzerine yazan Moon da, ABD'deki tartışmalar bağlamında emperyal eylemi doğuran şeyin somut materyal çıkarların dayattığı zorunlu politika tercihleri değil, maddi şartların içinden yorumlandıkları düşünce prizmaları olduğuna işaret etmektedir. Moon'un örneğinde ABD'de yayılmacı politikalara muhalefet edenler, hammaddelerin piyasaların kökleştiği bir dünyada doğrudan siyasi kontrole gerek kalmaksızın tedarik edilebileceğini, dolayısıyla emperyal eyleme başvurmanın anlamsız olduğunu söylemekteydiler. Emperyal eylemi destekleyenler ise, savaş zamanlarında demir, kömür, pamuk, kauçuk ve petrol gibi kritik maddelere ülkenin kendisine ait kaynaklar olarak ihtiyaç duyulacağını ileri sürmekteydiler.[187]

---

[186] Ronald Edward Robinson, John Gallagher, Alice Denny, **Africa and the Victorians: The Climax of Imperialism in the Dark Continent**, St. Martins Press, 1961, s.20-25.
[187] Moon, **a.g.e.**, s.68

Emperyalizmin maliyetleri üzerine yapılan ampirik değerlendirmeler, hem emperyalizm çağında hem de daha sonra, emperyal eyleme muhalefet edenlerin önemli başvuru kaynakları arasında yer almışlardır. Muhalifler, eldeki verilere dayanarak ekonomik kazanç beklentisiyle başlatılan emperyal maceraların son tahlilde ya bütünüyle zararlı, ya da çok küçük bir toplumsal kesim dışında kalanlar için tam bir hayal kırıklığı yarattıklarını göstermeye çalışmışlardır.

Gerçekten karlı sonuçlar doğuran emperyal eylemler bulunmakla birlikte birçok örnekte, önceden yapılan hesaplar beklenmedik gelişmeler yahut zaten yanlış olan tahminler yüzünden tutmamıştır. Kongo'da yaşananlar bu durumun güzel bir örneğini teşkil etmektedir. Doğal kaynakların zorunlu çalışma yoluyla işlenerek zenginlik üretilebilmesi için hayati derecede önemli olan ülke nüfusu ile ilgili tahminlerdeki tutarsızlık, muazzam boyutlardadır. 40.000.000 ila 20.000.000 arasında tahmin edilen nüfus, ancak 1926'da 8.500.00'e ulaşmıştır.[188] Koloni bir müddet sonra kâr transfer etmek bir yana, borç yaratmaya başlamıştır. 1920-24 arasında yıllık açık 16.000.000 franka, 1924 itibariyle ise toplam borç 543.000.000 franka ulaşmıştır. [189]

Muhaliflerin önemli argümanları arasında, emperyal faaliyetlerin özel aktörler için zenginlik kapılarını aralarken, genel bütçeler üzerinde ciddi yük oluşturdukları eleştirisi de yer almaktadır. Örneğin, 1923 gibi geç bir tarihte emperyal fetihler için Fransız hazinesinden çıkan para devletin olağan giderlerinin % 20'sine, imparatorluğun idamesi için yapılan harcamalar ise % 7'sine tekabül etmekteydi. Buna karşılık, Çin-Hindi bankası'nın getirdiği kar % 69, Ouargla madenlerininki ise % 120 idi.[190]

---

[188] Moon, **a.g.e.**, s.95
[189] Moon, **a.g.e.**, s.91
[190] Ferro, **a.g.e.**, s.507

Sömürgelerin aslında ekonomik bir yararının bulunmadığı iddiasının önemli savunucusu Raymond Cartier'e atfen Cartierizm olarak anılan akımın mensupları, kolonilerin yuttuğu kaynakların ve fırsat maliyetlerinin emperyal politikalar değerlendirilirken hesaba katılmayışından şikayet etmekteydiler. Cartier, tezlerini desteklemek için, müreffeh İsviçre ve İsveç'in hiç koloni sahibi olmadıklarını, Hollanda'nın ise imparatorluğunu yitirdikten sonra daha da zenginleştiğini hatırlatmaktaydı. Bunun temel sebebi ise, yatırımların sömürgelere değil anavatana yapılmasıydı. Gelecekte kazanılacakların ümidiyle kolonilere yapılan yatırımlar, sosyal ve yönetime dair maliyetler, anavatanda harcanacak kaynakları yutmaktaydılar.[191]

Sermaye ihracının zorunluluğuna dair tezlerle tam bir tezat teşkil eden bu eleştiriler, emperyalizm çağında yaşananların ekonomipolitik mantığını döneme dair vurguları daha farklı bir ontolojik resimden hareketle açıklayan yaklaşımlarla akrabalığa sahip bulunmaktadırlar. Buna göre emperyal eylem, sermayeyi içerde emecek kadar hareketli olmadığı için çöken bir kapitalizmin değil, uluslararası arenada yeni görünmeye başlayan genç ve hareketli kapitalist ekonomilerin ticaret için yürüttükleri rekabetin ürünüdür.[192] Dönem üzerine yapılan ampirik çalışmalar, birbirlerinden ayrılabildikleri durumlarda ticarî çıkarların karar alıcılar açısından sermaye sahibi hissedarların çıkarlarından daha önemli olduğunu göstermektedir.[193]

Fransız devlet adamı Jules Ferry'nin sözleri, emperyalist politikacıların, yeni ekonomik dinamikleri emperyal eylem için gerekçe gösterirken başvurdukları düşünce zincirine iyi bir örnek oluşturmaktadır: "Sömürgeci politika endüstriyel politikanın çocuğudur. Zengin devletler için, ihracat kamu refahının temel bir faktörüdür(…). Eğer, imalatçı uluslar arasında endüstriyel iş bölümü, yeteneklere göre dağılım gibi bir düzen

[191] Robert Frank, "The French Alternative: Economic Power through the Empire or through Europe?", Josef Becker, Ennio Di Nolfo (ed.), **Power in Europe? II: Great Britain, France, Germany, and Italy, and the Origins of EEC**, 1952-1957 içinde, Walter de Gruyter, 1992, s.168-169
[192] Warren, **a.g.e.**, s.67-68
[193] Warren, **a.g.e.**, s.70

kurulabilseydi… Avrupa'nın kendi ürünlerini satacak yeni mahreçler aramasına gerek kalmazdı. Fakat, herkes iplik üretmek, demir dövmek, içki damıtmak, şeker imal etmek ve bunları ihraç etmek istiyor… Fransa bugün sömürge topraklarından çekilse, İspanya ya da Almanya derhal yerine geçer, 'köşesine çekilme' politikası olsa olsa gerileme yoluna girme anlamına gelir… Kımıldamadan yönetmek, sorumluluklarımızdan feragat etmek demektir."[194]

Görüldüğü üzere emperyal eylemin gerekliliği savunulurken uluslararası ekonomik sistemin başka türlü işlemesinin mümkün olduğu da kabul edilmektedir. Bu örneğin de gösterdiği gibi siyasi teoriler, emperyal çağda yaşanan büyük güçler arasındaki rekabeti zorunluluk tezleri gibi ekonomik rasyonalitenin kaçınılmaz bir gereği kabul etmemektedirler. Emperyal eylem, resmi zihniyetin ekonomik ihtiyaçlarla güvenlik kaygıları arasında kurduğu ilişkinin bir sonucu şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle, uluslararası ekonomide yaşanan rekabet emperyal eylemi tek başına zorunlu değil ancak mümkün kılmaktadır. Dünya ekonomisinin dinamikleri, katı güvenlik perspektifine tercüme edilmekte, sonuçlar da parametreleri belirli bir stratejik akıl tarafından emperyal eylemin gerekçeleri haline getirilmektedir. Bu yaklaşım, saf bir ekonomik perspektiften sonuçlarına bakıldığında irrasyonel kabul edilebilecek emperyal maceraların açıklanmasına da yardımcı olmaktadır.

Nitekim Gallagher ve Robinson, Africa and the Victorians'ta engelli at yarışı (course au clocher) olarak adlandırılan Afrika'nın paylaşılmasında yeni kazançlardan ziyade rakiplerin güçlenmemesini hedefleyen stratejik sebeplerin öndeliğine dikkatleri çekmektedirler.[195] Burada elde edileceklerden ziyade, diğerlerinin mahrum kalacakları önem kazanmakta, emperyal eylemin hedefini "ön alma" oluşturmaktadır.

---

[194] Ferro, **a.g.e.**, s.37
[195] Robinson, Gallagher ve Denny, **a.g.e.**, s.19-21.

Klasikler arasında Lenin'in emperyalizmi bir zorunluluk değil de politik tercih şeklinde gördüğü için eleştirdiği Hobson da, rakiplerin tekelleşme aracılığıyla güçlenerek tehdit unsuru haline gelişinin İngiliz yayılmacılığı üzerindeki etkilerine işaret etmektedir.[196] Emperyal eylemin geç gelenlerin meydan okumasıyla açıklanışı, kapitalizmin tüm ülkelerde eşzamanlı bir biçimde girdiği yeni aşamanın sistemik gerekliliği olarak görülmesinden oldukça farklıdır. Öncelikle, kapitalist dünyanın kendi içinde homojen bir zamanı yaşamadığını ve sisteme içkin bir hiyerarşinin mevcut bulunduğunu vurgulamaktadır. Ülkelerin değişik ritimlerde dahil oldukları çoğul zamanlar, geç gelenlerin hem sistemik hiyerarşi içindeki yerlerini belirlemekte hem de onları rekabetin baskısı altında yükselebilmek için öncülerin zamanından koparak yeni modeller için arayışa zorlamaktadır. Ortaya çıkan ontolojik resmin hakim tonunu, aynı uluslararası sistem içerisinde birbirleriyle rekabet eden farklı kapitalizmler, farklı sivil toplum/devlet kompleksleri teşkil etmektedir.

Emperyalizm çağına karakterini kazandıran farklı kapitalizmler arasındaki rekabet ve çatışma, Sanayi Devrimi'nin öncüsü İngiltere tarafından inşa edilen uluslararası serbest ticaret rejiminin diğerlerinin yükselişi için sağladığı fırsatlar zemininde şekillenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde sınırlayıcı ticaret, Shipping Acts ve Corn Laws gibi düzenlemelerden serbest ticarete doğru evrilen İngiliz ekonomisi, diğer aktörleri de önemli ölçüde sisteme eklemlemeyi başarmıştır.[197] Nitekim, 1860'daki İngiliz-Fransız Ticaret Anlaşması'nın zirve noktasını temsil ettiği serbest ticaret döneminde, uluslararası piyasaların gelişmesi yüzünden emperyalizmin artık gereksiz olduğu düşüncesi yaygın bir kabule erişmiştir.[198]

---

[196] Hobson'un ABD'nin sömürge yarışına katılmasıyla ilgili değerlendirmeleri için bkz. Hobson, **a.g.e.**, s. 72-79

[197] Anthony Howe, **Free Trade and Liberal England, 1846-1946**, Oxford University Press, 1997, s.1-37, 70-110

[198] R. Palme Dutt, **World Politics 1918-1936**, Maine Press , 2007, s.86

İngiliz sanayi, serbest ticaretten kazanırken diğer ülkeler de satın aldıkları know how ve makinelerden faydalanarak, emekleme aşamasındaki endüstrilerini kurmuşlardır. Bir başka söyleyişle serbest ticaret, kısa vadede öncü ekonomiye kâr ettirirken orta vadede diğer ülkelere sanayileşmek için ihtiyaç duydukları şeyleri temin ederek geleceğin rakiplerini hazırlamıştır. Geç gelenler serbest ticaret rejimi sayesinde inşa ettikleri sanayilerini geliştirmek ve İngiltere ile rekabet edebilmek için korumacılık ve devlet tarafından desteklenen tekelleşme yoluyla İngiliz ekonomisinin zamanından kopmuşlardır.[199]

Hilferding ve Kautsky'nin Almanya'da gözlemledikleri tekelleşmenin de Fransız, ABD ve Rus kapitalizmlerindeki benzer gelişmelerin de bu dinamikle bağlantılı oldukları görülmektedir. Bu ülkeler merkantilizmden, kapitalizm ve serbest ticarete geçmişler, daha sonra emekleme safhasındaki ekonomilerini rekabet edebilir hale getirmek için korumacılığa yönelmişler, bunu da içeride kartelleşme ve tekelleşme süreci izlemiştir.[200] Büyük tekelci firmalar, ölçek ekonomileri ve bilimsel buluşlar ile yeni örgütlenme metotlarının üretime uygulanması suretiyle verimliliği arttırmışlardır.[201] Tekelleşme için ihtiyaç duyulan hükümet desteği ve finansman, bir taraftan modern müdahaleci devlet,[202] diğer yandan da Hilferding'in finanskapital olarak adlandırdığı banka sermayesi ile sanayi sermayesi arasındaki yeni ilişki biçimi sayesinde karşılanmıştır.

Laissez-faire'in antitezi niteliğindeki ekonomik milliyetçiliğe dayalı uygulamalar geç gelenlerin İngiltere'yi yakalamalarını, bazı alanlarda da geçmelerini sağladığında,[203] İngiltere'de de serbest ticaret ve koruyucu gümrükler üzerinden kapitalizmin niteliğinin tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Yüz yüze gelinen meydan okuma karşısında cevap üretme

---

[199] Howe, a.g.e., ss.153-190
[200] Knowles, **a.g.e.**, s.11-12
[201] Warren, **a.g.e.**, s.79
[202] Wehler, **a.g.m.**, s.75
[203] Knowles, **a.g.e.**, s.348

çabası, tekelleşme, gümrükler ve bunların kombinezasyonlarının İngiliz ekonomisini de etki altına alması sonucunu doğurmuştur.[204] 19. yüzyılın sonunda emperyal eyleme yeniden yaygın bir biçimde başvurulmaya başlandığında, rekabet halindeki tüm sanayileşmiş ülkeler üretim fazlasına sahiptiler ve önemli alanlarda piyasalarını birbirlerine açmaya yanaşmıyorlardı. İngiltere dışarıda tutulursa kalanların hepsi yüksek gümrük duvarları ile çevrelenmiştiler.[205]

b. Siyasi Teoriler: Emperyal Eylem ve Fikirler

1926'da kaleme aldığı eserinde emperyalizmin, hatta bütün tarihin fikirlerle çıkarlar arasındaki dinamik ittifakın bir ürünü olduğunu söyleyen Moon[206], analitik gerekçelerle yapılan ekonomik ve siyasi teoriler şeklindeki ayrımın mutlaklaştırılmaması gerektiğine dair yararlı bir ikazda bulunmaktadır. Zira emperyalizm çağında, emperyal eyleme niçin başvurulma ihtiyacı hissedildiği sorusuna ekonomik sebepleri önceleyen cevaplar veren yaklaşımların tartışıldığı bir önceki kısımda da işaret edilmeye çalışıldığı gibi; emperyal eylemi kapitalizmin özel bir evresinin sistemik sonucu olarak görenler dışındaki teorisyenlerin önemli bir kısmı, karar alıcıların etraflarını çevreleyen ekonomik gerçekliği muhtelif fikirler, düşünüş biçimleri ve çıkarlardan örülü prizmalardan yansıdığı şekliyle algıladıklarına dikkatlerimizi çekmektedir.

Bir başka söyleyişle, emperyal eyleme gerekçe gösterilen ekonomik veriler somut ve evrensel gerçeklikler olarak kendi başlarına zorunlu ve tek biçimli politikalar dayatmamakta; politikaların oluşumuna katkıda bulunan diğer faktörlerle birlikte bu "gerçekliklerin" içinden yorumlandıkları fikir ve

[204] Nash, **a.g.e.**, s.190
[205] Moon, **a.g.e.**, s.25
[206] Moon, **a.g.e.**, s.74

anlam filtreleri, mümkün seçeneklerin belirlenmesi ve sonuçlar üzerinde etkili olmaktadır.

Emperyal eylemin ekonomiye indirgenemeyecek siyasi sebeplerine odaklanan çalışmalar, bir adım daha ileri giderek fikirlerin ve sosyal-siyasi dinamiklerin bağımsız bir şekilde oynadıkları rolleri vurgulamaktadırlar. Emperyalizm çağının ekonomik bir analizini yaptığı eseriyle literatürde çok önemli bir yere sahip bulunan Fieldhouse'un emperyal eylemi yalnızca ekonomik çıkar için girişilen bir işe indirgeyen ekonomizmi, basit ve gerçek dışı bulan yaklaşımı[207] söz konusu çalışmaların çıkış noktasını teşkil etmektedir. Doyle'un değerlendirmesi bu perspektifin güzel bir özetini sunmaktadır: "Emperyalizmi harekete geçiren ve şekillendiren kuvvetler ve kurumlar öncelikle ne ekonomik ne de askeridir; bunlar hem ekonomik, hem askeri, ayrıca siyasi, sosyal ve kültüreldir."[208]

(1) Savunma Olarak Saldırı: Emperyal Eylemin Güvenlik Gerekçesiyle Meşrulaştırılması

Sadece emperyal eylemden doğrudan çıkar sağlayacak grupların değil, menfaatleri zedelenecek ya da toplumsal maliyetine katılmakla birlikte yayılmacılıktan herhangi bir dolaylı kazanç elde etme ihtimali düşük geniş kesimlerin de emperyal politikaları desteklemeleri için ikna edilmeleri ihtiyacı, Gramscigil tarihsel bloklar inşa edilirken kullanılan metotlara başvurulmasını gerektirmektedir.

Doğrudan çıkarlar, meslekler ya da mülkiyetten ziyade fikirler ve ilkelerin geniş halk kesimlerini emperyal eylemin ardından seferber ettiğini düşünen Moon, organik entelektüeller tarafından ifadelendirilip propaganda araçları vasıtasıyla dolaşıma sokulan fikirlerin milletleri uzak sömürgeler elde

[207] Fieldhouse, **Economics and Empire, 1830-1914**, s.3-9
[208] Doyle, **a.g.e.**, s.19-20

etmek için ordular göndermeye, harcamalar yapmaya ve savaş riskine girmeye teşvik ettiğini söylemektedir. [209]

Söz konusu fikirler, iyi işlenmiş jeopolitik teoriler ve bunların basitleştirilmiş popüler versiyonları gibi formlara bürünebildikleri gibi, daha kolay tüketilebilen kalıplarla da kitlelere ulaştırılmışlardır. Organik entelektüeller, Gramsci'nin maşeri vicdan olarak ifade ettiği toplumsal hafıza ve kolektif şuuru besleyen birbirine zıt düşünceler, fikirler, inanışlar yumağından uygun unsurları seçip işlemişler, daha sonra da bunları toplumsal psikolojinin ulaşılması arzu edilen hedeflerle uyumlu temel unsurlarını harekete geçirecek ifadelerle söze dökmüşlerdir.

Modern toplumları savaştırmak için içgüdüsel heyecanları emperyal eylemi destekleyici bir mecrada kanalize edecek fikirlere ihtiyaç duyulduğunu söyleyen Moon, bunlardan özellikle ilkel korku duygularını uyandıran önleyici kendini savunmanın(preventive self-defense) etkili olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca kendini muhafaza içgüdüsüne dayanan fazla nüfus fikri, toplu halde yaşama ve varlığını büyütme içgüdülerine dayanan ekonomik milliyetçilik ile ulusal prestij fikirlerinin yanı sıra metropol toplumlarının fıtrî gururlarını okşayarak saldırgan bir diğergamlık şeklinde tezahür eden fedakarlık hissi emperyal mekanizmanın harekete geçirilmesinde ne kadar işlevsel olduklarını kanıtlamışlardır.[210]

Diğer örnekler arasında, Disraeli'nin yeni bir emperyal eylem dalgasının habercisi kabul edilen ünlü konuşmasındaki bilinmeyenin yarattığı tehdidin gerçekleşmeden bertaraf edilmesi gerektiğini ifade eden sözleri, önleyici kendini savunma argümanının nasıl ucu açık bir çerçeveden her türlü saldırganlığı meşrulaştıracak şekilde kullanılabildiğinin güzel bir göstergesidir: "Yeni bir dünyaya sahipsiniz, yeni etkiler iş başında, mücadele

[209] Moon, **a.g.e.**, s.67
[210] Moon, **a.g.e.**, s.67-68

edilmesi gereken yeni ve bilinmeyen unsurlar ve tehditler…"[211] Uluslararası sistemin diğerlerinin yükselişiyle birlikte kazandığı yeni karakter bir bilinmezler yumağı olarak görülmekte, meçhul tehditlerle mücadele zorunluluğu vurgulanmaktadır.

Emperyal eylemin hedefi belli olduğunda ise önleyici kendini savunma argümanının daha somut mantık zincirleri içinde ifadelendirildiğini görmekteyiz. Örneğin ABD'nin Filipinler, Hawaii, Samoa, Porto Rico ve Batı Hint adalarını işgal gerekçesini, donanma üslerine duyulan ihtiyaç teşkil etmiştir. Emperyal eyleme meşruiyet arayan mantık zincirinin şu şekilde kurulduğu görülmektedir; Amerika okyanuslar tarafından saldırılardan korunmaktaydı ama düşman filoları Amerikan sahillerinden uzak tutulacaksa, dışarıda üslere sahip olmak ve yaklaşmadan önce düşman kuvvetlerini yenmek gerekmekteydi.[212] Aslında söz konusu dönemde, muhayyel düşman henüz mevcut değildi, ama bir gün muhakkak varolacağına inanılmaktaydı. Amerikan sahillerinde savaşmak zorunda kalmamanın yolu da, okyanusta savunma hatları kurmaktan geçmekteydi.

Mevcut sınırların güvensizliği fikri, emperyal saldırganlığı bir savunma faaliyeti şeklinde meşrulaştırma çabasının sık başvurulan gerekçeleri arasında yer almaktadır. Özellikle perisentrik teoriler, emperyal eylemi açıklarken "istikrarsız sınırlar"ın oynadığı role özel bir vurgu yapmaktadırlar.[213] Bunlara göre emperyal eylemin kökleri, Afrika, Asya ve Latin Amerika'da, metropolden çok uzaklardaki krizlerde yatmaktadır.[214] Emperyal eylem, gayrı medeni toplumlarla komşuluğun getirdiği istikrarsızlıklar karşısında, yaşanan krizlere bir cevap olmak üzere ortaya

---

[211] Moon, **a.g.e.**, s.37
[212] Moon, **a.g.e.**, s.68
[213] Çevremerkezli teoriler için bkz. David Kenneth Fieldhouse, **The Colonial Empires: A Comparative Survey from the Eighteenth Century**, New York, Delacorte Press, 1967. - William Roger Louis (ed.), **Imperialism: The Robinson and Gallagher Controversy**, New York, New Viewpoints, 1976, Ronald Robinson, "Non-European Foundations of European Imperialism" - David Kenneth Fieldhouse, **Economics and Empire, 1830-1914.**
[214] Gallagher ve Robinson, "The Imperialism of Free Trade", s.1-15

çıkmaktadır. Söz konusu literatür, metropolün gayrı medeni topluluklarla komşuluktan sürekli tedirginlik duyduğunu, sınırları yalıtmayı başaramadığı durumlarda emperyal idareyi empoze ettiğini ileri sürmektedir.[215]

Rusya'nın Kafkaslar ve Orta Asya'daki ilerleyişine Avrupa'dan yükselen itirazlar karşısında Prens Gorçakov'un Asya'da yaşananları savunma biçimi, istikrarsız sınırlar argümanının Coxgil bir kolektif imaj olarak yayılmacılığı meşrulaştırma gücünü göstermesi bakımından ufuk açıcıdır: "Rusya'nın durumu gelişkin bir devlet örgütlenmesinden yoksun göçebelerle ilişkiye giren uygar devletlerinkiyle aynıdır… Bu göçebelerin akınlarına ve yağmalarına set çekmek için onları hakimiyetimiz altına almalı ve sıkıca kontrol etmeliyiz… Ama daha uzakta başkaları da var… O halde biz de daha uzağa gideriz… Bu, Fransa'nın başına Afrika'da, Birleşik Devletler'in başına Amerika'da, İngiltere'nin başına Hindistan'da gelmişti. Sadece ihtirasımızdan değil aynı zamanda zorunluluktan ilerliyoruz."[216]

(2) Toplumsal ve Siyasi İç Sorunlara Emperyal Eylem Aracılığıyla Çözüm Aranışı

Moon'un kendini muhafaza içgüdüsüyle irtibatlandırmak suretiyle kitleleri emperyal eylem ihtiyacına inandıran ikinci fikir olarak gösterdiği, metropolde ekonomiye entegre edilemeyen fazla nüfusun[217] yarattığı sorunlar, emperyalizm çağının çift yönlü işleyen dinamiklerine işaret etmektedir. Emperyalistler, emperyal eyleme yalnızca müdahaleye maruz kalan coğrafyalar ve halkları değil, metropol toplumlarının bizzat kendilerini de dönüştürme misyonunu yüklemişlerdir. Dışardan transfer edilecek kaynaklarla refahın arttırılması, kolonyalizm çağıyla kıyaslandığında kısmî de

[215] Georges Balandier, "The Colonial Situation: a Theoretical Approach", Immanuel Maurice Wallerstein (ed.), **Social Change: The Colonial Situation** içinde, New York, Wiley, 1966, ss. 34-61. - Tony Smith, **The Pattern of Imperialism: The United States, Great Britain, and the Late-Industrializing World Since 1815**, Canada, Cambridge University Press, 1981, s. 51-84
[216] Ferro, **a.g.e.**, s.41
[217] Moon, **a.g.e.**, s. 69.

olsa nüfus ihracı gibi materyal beklentilerin yanı sıra, koloni halklarının ötekileştirilmesi üzerinden metropoldeki iç çatışma ve çelişkileri perdeleyecek ortak bir kimlik ve çıkarlar alanının tarifinin mümkün olacağı kanaatinin de emperyal eyleme destek sağlayıcı bir etki doğurduğu görülmektedir.

Nitekim, Choucri ve North çalışmalarında, nüfus baskısının yarattığı sosyal ve siyasal sorunların çözümünün yüksek büyüme oranlarının yakalanmasından geçtiği, bunun için ihtiyaç duyulan kaynakların tedarikinde ise emperyal eylemin işlevsel olacağı düşüncesinin yayılmacı politikalar üzerindeki etkisini tartışırken ekonomik refah ve iç istikrar arasındaki bağlantıya dikkatleri çekmektedirler.[218] Erken dönem Alman emperyalizminin endüstriyel büyüme ile ilişkisini incelediği makalesinde Wehler de, müdahaleci devlet ve organize kapitalizmin içerde sosyal ve siyasi istikrarın sağlanmasında ihracat artışı ve yabancı pazarların kazanılmasını önemli bir faktör olarak gördüğünü, resmi ve gayrı resmi emperyalizme de bu amaçla başvurduğunu söylemektedir.[219] İronik bir biçimde 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde içerdeki sosyal sorunların çözümü için yeni koloniler kazanmak bir yana, gittikçe maliyeti artan imparatorluğun tasfiyesinin gerektiği savunulmaya başlanacaktır. Örneğin İngiltere'de dekolonizasyon sürecinin serbest bıraktığı kaynaklar sayesinde refah devletinin kurumlaşabildiği görülmektedir.[220]

Emperyalizm çağını analiz ettiği kitabında Arendt bütün metropol yönetimlerinin ülkelerinin parçalanmakta, siyasi bünyenin yıkılmakta olduğunu düşündüklerini söylemektedir.[221] İngiltere'de Gladstone ve emperyal politikalara yönelen Liberal Parti, toplumun sınıflara ayrılması ve sınıflar arası mücadelenin modern siyasi yaşamın bir parçası haline gelmesi ile birlikte milli bünyenin parçalandığı, milli birliğin de tehdit altına girdiğini

[218] Nazli Chouchi ve Robert C. North, **Nations in Conflict: National Growth and International Violence**, San Francisco, W. H. Freeman and Co., 1975, ss. 15-20
[219] Wehler, **a.g.m.**, s.76
[220] Ferro, **a.g.e.**, s.513
[221] Arendt, **a.g.e.**, s.51

düşünmekteydi. Emperyal eyleme, yalnızca yaratacağı refah etkisi sayesinde yoksulluk, nüfus artışı ve sınıflar arası mücadeleye deva olabileceği ümidiyle değil, milletin tümüne ortak bir hedef sunabildiği için de başvurulmaktaydı.[222] Emperyal yayılmacılık, kolektif çıkarları temsil iddiası yüzünden partiler üstü politika ilan edilmişti. Kolonilere yerleşimci ya da yönetici olarak ihraç edilen nüfus, metropoldeki siyasi kimliklerini bir kenara bırakarak yerli halk karşısında kendisini her şeyden önce Fransız, İngiliz vb. görüyordu.[223]

Emperyalizm çağında eşzamanlı süreçler halinde işleyen, metropoldeki ulus inşası ile imparatorluk kurma faaliyeti, bu dönemi geleneksel imparatorlukların yayılmacı politikalarından ayıran özellikler arasında yer almaktadır. Arendt, Roma İmparatorluğu'nun tebaası üzerinde hukuk birliğinin sağlanmasıyla yetinen yönetim anlayışını, inşa halindeki ulus devletlerin iktidara fiilen rıza gösteren türdeş bir nüfus meydana getirme çabalarıyla kıyaslamaktadır. Geleneksel imparatorlukların aksine, modern ulus devletler fethettikleri topraklarda bütünleştirmekten ziyade asimile etmek, adaletten ziyade zora dayanarak rıza kazanmak, yani bozularak tiranlığa dönüşmek durumunda kalmaktaydılar.[224] Bünyesi yabancı toplumları eklemlemeye müsait olmayan metropol ulus devletler, baskıya başvurma ihtiyacı hissetmekte, emperyalizm aralarında teorik bir uçurum bulunduğuna işaret ettiği milliyetçiliği uygulamada dejenere ederek kabilecilik ve ırkçılığa dönüştürmekteydi.[225]

Nitekim, kökleri 18. yüzyıla uzanan ırk düşüncesinin emperyalizm çağında yeni bir çehreye büründüğü görülmektedir. Afrika'nın metropol ülkeler arasında paylaşıldığı günlere kadar kamuoyunun dikkatini çekmeye

---

[222] Arendt, **a.g.e.,** s.59

[223] Ferro, **a.g.e.**, s.54 "Sömürgeler artık, James Mill'in onları betimlerken hâlâ kullanabildiği sözcüklerle, basitçe "üst sınıflara ferahlık veren devasa bir tebdil-i mekan sistemi" olmaktan çıkmış, başka hiçbir şeye değil sadece İngiltere'nin çıkarlarına hizmet etmenin tek yolunu uzak diyarlara hükmetmekte ve tuhaf halkları yönetmekte bulmuş İngiliz milliyetçiliğinin omurgası haline gelmişti. Devletin memurları fiilen şuna inanmaktaydı: "Her ulusun hususi dehası, bağlı ırklara karşı muamele sistemlerinden daha açık biçimde kendisini hiçbir yerde göstermez."(Arendt, **a.g.e.**, s.62-63)

[224] Arendt, **a.g.e.**, s.13-14

[225] Arendt, **a.g.e.**, s.60-61

çalışan çok sayıda fikirden biri olan ırkçılık, gözden geçirilerek yeniden kurgulanmak suretiyle emperyal yayılmacılığın yaslandığı en güçlü ideolojilerden biri haline gelmiştir.[226]

(3) Medenileştirme Misyonu: Emperyal Eylemin Ahlâkîleştirilmesi

Irkçılıkla da eklemlenen medeniyet söylemi, emperyal eylemin yöneleceği 'dışarı'yı meşru bir şekilde metropolden ayırarak hem 'dışarı'nın hem de 'içeri'nin inşasına izin veren niteliğiyle emperyal çağın günümüze bağlandığı fikir ırmağının en önemli kollarından birini oluşturmaktadır. Avrupa düşüncesinde medeniyetle emperyalizm arasında neredeyse bir ayniyet ilişkisinin bulunduğunu kabul edenler arasında yer alan Cox, hem Weberci, hem de Marxist perspektiflerden medenileştirme sürecinin ilerleme olarak algılanan bir Avrupa tarihi içinde, Avrupa'nın dünyanın geri kalanına yayılışı şeklinde tasavvur edildiğini söylemektedir. Dönemin düşünce kalıplarını sembolize eden ifadelere dikkat çeken Cox, Batı emperyalizminin meşhur mottolarından "la mission civilisatrice"yi yayılmacılığın en sofistike ve en evrenselci tarzda dile getiriliş şekli olarak nitelerken, "the white man's burden"ı da ırkçılığın açık bir tezahürü biçiminde değerlendirmektedir.[227]

Emperyalizm çağının medeniyet söylemi üzerinden günümüzle ilişkilendiği uzun vadenin başlarında ötekileriyle karşılaşan Avrupalılar, diğer medeniyetlerin varlığını kabul etmek mecburiyetinde kalmışlarsa da, bunların sonunda evrensel bir ilahi misyonu temsil ettiğini varsaydıkları Avrupa'ya ait tek medeniyetin içine dahil edileceklerine dair inançlarını korumuşlardır. Beraberinde getirdiği kötümserlik dalgasıyla I. Dünya Savaşı, bu özgüvenin sarsıldığı önemli bir tarihsel kavşaktır. Zamanın atmosferi, toplumların hususiliklerine vurgu yapan Alman kökenli "kultur"e duyulan itimadı arttırırken, "civilisation"un evrenselliğine gölge düşürmüştür. Artık Batı,

[226] Arendt, **a.g.e.,** s.70
[227] Robert W. Cox, "Thinking about Civilizations", **Review of International Studies**, 26, 2000, s.218

evrenin merkezi değildir. Çok sayıdaki kültür/medeniyetlerden biri olarak tarihi yörüngesinin sonuna yaklaştığı düşünülmeye başlanmıştır.[228]

İkinci Dünya Savaşı'na kadar süren bu kötümser dönemi takip eden Soğuk Savaş, Batı kaynaklı iki evrenselcilik iddiası arasında yaşanmış, Soğuk Savaş'ın ardından görünürdeki galip olan, merkezinde Amerika'nın yer aldığı evrenselciliğin batılı formu, ikincil kültür ve medeniyetlerin meydan okumasıyla karşılaşmıştır. Cox, içinde yaşadığımız konjonktürde dünya düzeninin gelecekteki yapısını belirleyecek gerilimleri medeniyet kavramı etrafında tarif etmek suretiyle kavramın emperyalizm çağında başlayan macerasını 21. yüzyıla taşımaktadır: "her şeyi emen tek bir medeniyete karşı birçok medeniyetin bir arada varoluşları."[229]

Emperyalizm çağında devlet adamlarının, emperyal eyleme destek veren tarihsel bloğa mensup siyasetçi ve organik entelektüellerin coşkun bir dille seslendirdikleri medeniyet misyonunun, Moon'un fıtrîliğine işaret ettiği saldırgan diğergamlık hislerini emperyal makinenin işlemesi için seferber etmekte hayli başarılı olduğu görülmektedir. Günümüze ulaşan bu motiflerle süslü çok sayıdaki metin ve nutuk arasında, Belçika kralı Leopold'unki medeniyet misyonunun kitleleri harekete geçiren hakim bir "kolektif imaj"a nasıl dönüştüğüne dair iyi bir örnek teşkil etmektedir. Daha sonra yaşanan kıyımlar yüzünden emperyalizm çağının en büyük yüzkaraları arasında yer alacak Kongo'nun kolonileştirilmesi sürecini başlatmak üzere 1876'da Brüksel'de coğrafyacıları, kaşifleri ve bir çok ülkeden önemli insanları bir araya getirdiği "coğrafya konferansı"nda Leopold, ticari çıkar beklentisini asla ağzına almamıştır: "Küremizin henüz nüfuz edilmemiş yegane parçasını medeniyete açmak için, bütün halkları kuşatan karanlığa nüfuz etmek için bir haçlı seferi; şöyle söylemem gerekirse, bu ilerleme asrına yaraşır bir haçlı seferi."[230]

---

[228] Cox, **a.g.m.**, s.218
[229] Cox, **a.g.m.**, s.219
[230] Moon, **a.g.e**, s.80

Yerkürenin medeni merkezi ile medeniyete açılmayı bekleyen karanlık kısımları arasındaki ayrıma dayanan hiyerarşik dünya tasavvurunun uluslararası hukuk alanındaki yansımalarının uzun vade boyunca ehlileşmekle birlikte varlıklarını korudukları, Irak'ın işgali arifesinde ise yeniden canlı bir şekilde gündeme getirildikleri görülmektedir.[231] Örneğin, modern uluslararası hukukun kurucu otoriteleri arasında özel bir yeri bulunan Grotius'un bireylerin belirli şartlarda işgal edilmemiş toprakları ele geçirebilmelerine ve hiçbir müesses siyasi otorite onların haklarını korumak için harekete geçmezse "özel bir savaş"a girişebilmelerine cevaz verişi, Avrupa dışındaki topraklarda geçerli olan hukuk ile medeniler arasındaki hukukun farklılığı düşüncesinin tezahürleri arasında yer almaktadır.[232]

Medeniyet kavramının, uluslararası hukuk düşüncesinde başlıca iki rol oynadığını söyleyen Kene, bunları uluslararası düzenin iki tarzı arasındaki sınırların belirlenmesi ile Avrupa dışı düzenin nihai hedeflerinin tasviri şeklinde sıralamaktadır.[233] 19. yüzyılın sonlarına kadar çok açık bir biçimde gözlenebilen bu ayrıma göre Avrupa devletleri arasındaki ilişkileri belirleyen temel norm, devletlerin egemen eşitliklerinin karşılıklı olarak tanınmasıydı. Toleransın teşvik edilmesiyle, çoğulcu, anarşik bir sistem içinde barışın kurulabileceği varsayılmaktaydı. Avrupa sınırlarının dışına çıkıldığında ise, uluslararası düzenin temel eğilimi medeniyetin desteklenmesiydi. Avrupalı devletler ile Avrupalı olmayan toplumlar arasındaki ilişkilerin bu belirleyici ilkesi, geri kalmış gayrı medeni dünyaya, medeni hayatın sunduğu ekonomik, siyasi ve hukuki nimetleri ulaştırabilmek için Avrupalıların yerel liderlerin bazı egemenlik ayrıcalıklarına el koymalarını gerekli görüyordu. Daha önce ifade edildiği gibi, iki dünya savaşının Avrupalıların kendilerine olan inançlarını sarsması medeni/gayrı medeni ayrımının sorgulanmasını beraberine getirmişse de, medeniyet fikri canlılığını korumuş ve BM sisteminin inşasında

[231] Robert Cooper, "The New Liberal Imperialism", **The Observer**, Sunday April 7 2002
[232] Edward Kene, **Beyond the Anarchical Society, Gortius, Colonialism and Order in World Politics**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s.3
[233] Kene, **a.g.e.**, s.6

da yerini almıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan uluslararası düzen, bütün devletlerin egemenlik haklarına karşılıklı olarak saygı duyulmasını istiyor, ancak daha iyi bir dünya için ekonomik ve teknolojik ilerlemenin, iyi yönetim ve bireylerin haklarının korunması hedeflerinin de desteklenmesini talep ediyordu.[234] 1990'larda insani müdahale başlığı altında yürütülen tartışmalarda, egemenlik hakkının insan hakları gibi medeni ilkelerin ihlali karşısında anlamsızlaşacağına dair tezlerle emperyalizm çağının perspektifleri uzun vadenin dehlizlerinden çıkarılıp güncellenirken, önemli isimler Irak'ın işgalinin yarattığı atmosferde ABD'nin BM'ye alternatif bir demokratik devletler birliği kurması için çağrı yapmaya başlamışlardır.[235]

Kolonyal yayılmacılık döneminde yaygın bir doğrudan etkiye sahip bulunan dini misyonerlik faaliyetlerinin de, Avrupa aydınlanması sonrasına denk düşen emperyalizm çağında kendilerini medenileştirme idealine eklemledikleri görülmektedir: "Hıristiyanlaştırma düşüncesi artık kendini bir uygarlaştırma göreviyle özdeşleştiriyordu, zira uygarlık ancak Hıristiyan olabilirdi."[236] Bu dönemde Hıristiyan misyonlarının emperyal eylemleri kolaylaştırıcı fonksiyonları arasında en çok bilinenleri, üstlendikleri temsil görevleri ve yerel halkla kurdukları ilişki ağı aracılığıyla yarattıkları pasifleştirici etkidir.

Örneğin ulusal kiliseleri temsil eden Protestan misyonerler, kendilerini milletlerinin öncüleri ve temsilcileri olarak görmüşlerdir. Afrika'da görev yapan ünlü İskoç misyoner Livingston, İngiliz kamuoyundaki şöhret ve prestijini Britanya idaresinin köleliği ortadan kaldırmak, medeniyeti ve Hıristiyanlığı yaymak için kara kıtaya genişlemesi maksadıyla kullanırken misyonların

---

[234] Kene, **a.g.e.**, s.148

[235] Örnek olarak bkz. G. John Ikenberry ve Anne-Marie Slaughter, **Forging A World Of Liberty Under Law: U.S. National Security In The 21st Century, Final Report of the Princeton Project on National Security**, The Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton University, September 27, 2006, (Erişim) http://www.princeton.edu/~ppns/report/FinalReport.pdf, 24 Mayıs 2008

[236] Ferro, **a.g.e.**, s.36

emperyal mekanizmayı destekleyişlerinin güzel bir örneğini vermekteydi.[237] Emperyal eylemi takip eden Hıristiyanlaştırma çabaları ise, ilk başlarda görülen yerel direnişin etkisinin kırılmasında mühim bir rol oynamışlardır.[238]

Misyonerler ve kâşifler, metropoldeki sivil toplumun etkili kesimlerini savaş koalisyonunu oluşturan tarihsel bloğa katılmaları yönünde iknaya çalışırken, emperyal eylemin dünyevî yararlarının da altını çizmekteydiler. Örneğin İngiliz tekstil sanayinin kalbi konumundaki Manchester Ticaret odası üyelerine, Hıristiyanlıkla ticari çıkarlar arasındaki uyum şu şekilde anlatılmaktaydı. Önce Kongo'da yaşayan yerlilerin sayısı veriliyor, ardından her yerlinin Pazar günü kiliseye gelmek için bir kat elbiseye sahip olması durumunda bunun Manchester'da üretilen pamuklulardan 320.000.000 yardlık kumaş tüketilmesi anlamına geleceği vurgulanıyordu. Yerliler zamanla hafta içinde de örtünmenin önemini öğrendiklerinde, yıllık 28 milyon poundluk elbise ihtiyacı doğacaktı.[239]

Misyonerlerin öncülük ve temsilcilik rolleri de birçok coğrafyada önemli sonuçlar doğurmuştur. Örneğin II. Dünya Savaşı'ndan önce Ortadoğu'da ABD'nin emperyal varlığından söz edilemezken Protestan misyonerler bölgede yoğun bir çalışma içindeydiler. Yürüttükleri faaliyetler, bölgenin ABD'nin ve nihayetinde de Amerikan dış politikasının gündemine taşınmasını sağlamıştır. Misyonerlerin özellikle Doğu Anadolu ve Doğu Akdeniz'e yaptıkları yatırımlar, I. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki ABD ve Avrupa politikalarını etkileyen önemli faktörler arasında yer almıştırlar. Kilise liderleri, günümüzdeki NGO çalışmalarının öncüsü kabul edilen Ermenilere yönelik yardım faaliyetlerini örgütlemişler ve Versailles Konferansı'na katılarak Hıristiyan azınlıklar için manda rejimleri talep etmişlerdir.[240]

---

[237] Moon, **a.g.e.**, s.64
[238] Ferro, **a.g.e.**, s.500
[239] Moon, **a.g.e.**, s.66
[240] Eleanor H. Tejirian, "Faith of Our Fathers: Near East Relief and the Near East Foundation –From Missions to NGO", Eleanor H. Tejirian ve Reva Spector Simon (eds.), **Altruism and Imperialism,**

Ancak misyonerlerle emperyalist devletler arasındaki ilişkinin daimi bir uyum içerisinde seyrettiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Güçlerini metropol ülkelerin sivil toplumlarından alan misyoner teşkilatları, varoluş gayeleri doğrultusunda bir öncelikler ve hedefler hiyerarşisine, ayrıca bunlara uygun da bir takvim ve gündeme sahiptiler. Benzer bir şekilde emperyal idarenin de farklı bir "zamanı" bulunmaktaydı.

Örneğin Hindistan'daki Protestan misyonerler Hint Kumpanyası'nın görevlileri tarafından düşmanca karşılanmışlardır. Temel hedefi kâr etmek olan Kumpanya, misyonerlerin yerel halka karşı davranışlarının doğuracağı infialin ticari çıkarlarını tehdit etmesi ihtimali yüzünden derin bir endişeye kapılmıştır.[241] Benzer bir çatışmanın, Basra Körfezi'ndeki Yahudiler üzerinde çalışan İngiliz misyonerleri ile İngiliz hükümeti arasında da yaşandığı bilinmektedir.[242]

Resmi devlet aygıtının temsilcileri ile sivil toplum kökenli dini hareketler arasındaki işbirliği ve gerilimler, metropoldeki siyasi gelişmelerle de bağlantılıdır. Örneğin İngiliz misyonerliğinin sivil toplumda meydana gelen dini hareketlenmenin tesiriyle canlandığı 1790'larda misyonerler devlet yardımlarına kuşkuyla yaklaşırken, emperyal hükümet de misyonların yarattığı popüler dini duyarlılığın hem içerde hem de kolonilerde sosyal ve siyasi düzensizliklere yol açacağı kaygısını taşımaktaydı. 1850'den sonra ise tarafların birbirlerine yaklaştıkları görülmektedir. Bu tavır değişikliği, misyonların İngiliz sivil toplumu içindeki dayanaklarının güçlenmesiyle paralellik arz etmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde misyonerler

---

Western Cultural and Religious Missions in the Middle East içinde, USA, Columbia University Middle East Institute, Occasional Papers 4, 2002, ss.295-315

[241] Ferro, **a.g.e.**, s.342-343

[242] Eleanor Doumato, "An Extra Legible Illustration of the Christian Faith: Medicine, Medical Ethics, and Missionaries in the Arabian Gulf", Eleanor H. Tejirian ve Reva Spector Simon (eds.), **Altruism and Imperialism, Western Cultural and Religious Missions in the Middle East** içinde, USA, Columbia University Middle East Institute, Occasional Papers 4, 2002, ss. 167-182

çok daha fazla saygınlık kazanmışlar, orta ve üst sınıflardan destekçilerinin sayısı da hayli artmıştır.[243]

(4) Liberalizm ve Emperyalizm

Yalnızca iç politik dengelerin değil, iç politik dengeler üzerinde etkili olacak dış politika tercihlerinin belirlenmesinde de Gramsci'nin temel siyasi mücadele alanı olarak gördüğü sivil toplumdaki saflaşmaların etkisine örnek teşkil eden bu durum, emperyalizm çağının diğer önemli ideolojik guruplarının emperyal eylem karşısındaki tavır alışlarını anlamak açısından da öğreticidir. Örneğin, 19. yüzyılın son çeyreğinde emperyalizm meselesi Marxistleri nasıl esas olarak Avrupa'daki iç siyasi dengelere etkisi ve işçi sınıfının geleceği bakımından meşgul etmiş, Marxistlerin 'dışarıdaki' gelişmeler karşısındaki tepkileri içerdeki iktidar mücadelesine yansımaları hesap edilerek şekillenmişse, Liberallerin de temel de benzer kaygılarla hareket ettikleri görülmektedir.

19. yüzyılın ortalarında serbest ticareti savunan liberaller siyasi eşitliğe inanmalarına rağmen, seçmen kitlelerine bireysel özgürlüklerin muhafazası ve genişletilmesi hususlarında güvenmiyor, bu yüzden de tercihlerini güçler ayrılığını benimseyen anayasalarla sınırlanmış zayıf hükümetlerden yana koyuyorlardı. Emperyal eylemler karşısındaki muhalefetleri de bu hassasiyetlerinden kaynaklanmaktaydı. Özellikle Fransa'daki III. Napolyon iktidarı liberallere; yeni koloniler ve nüfuz sahaları kazanmanın, yarattığı yeni imtiyazlar ve aşırı kârlarla metropoldeki ekonomik süreçleri alt üst ettiğini, yeni askerler ve savaş gemileri gibi militarist ihtiyaçlar doğurduğunu, devletin

[243] Andrew Porter, "Imperialism, Altruism, and Missionary Enterprise: the British Protestant Experience Since The Late Eighteenth Century", Eleanor H. Tejirian ve Reva Spector Simon (eds.), **Altruism and Imperialism, Western Cultural and Religious Missions in the Middle East** içinde, USA, Columbia University Middle East Institute, Occasional Papers 4, 2002, ss. 1-13, s.5

gücünü ve baştaki diktatörün popülaritesini arttırdığını, dolayısıyla da siyasi sistemin uygun bir anayasacılığa doğru evrimini ertelediğini göstermiştir.[244]

Liberaller, muhalefetlerinin odak noktasına emperyal eylemin ekonomik rasyonalitesinin sorgulanmasını yerleştirmişlerdir. Örneğin İngiliz liberalleri, bağımsız ABD ile Kanada kolonisi arasında kıyaslamalar yapıyor, ABD'nin Kanada'dan yalnızca daha güçlü olmadığını, aynı zamanda daha fazla İngiliz malı tükettiğini ve borçlandığını söylüyorlardı. Kanada üzerindeki çok gevşek bir İngiliz hakimiyeti bile koloninin ilerlemesine engel teşkil etmekteydi. Söz konusu dönemde, bu argümanlardan yola çıkarak imparatorluğun bütünüyle tasfiyesini savunanlara da rastlanmaktadır.[245]

Örneğin klasik liberalizmin kurucu babalarından Adam Smith, kolonilerle serbest ticaretin tüm ülkeler için yarar sağlayacağını, ticaretin tekelleştirilmesinin ise kâr getirmek yerine daha fazla kayba sebep olacağını düşünmekteydi. Smith'e göre, İngiliz kolonyal ticaretindeki aşırı büyüme, sermayenin diğer iş sektörlerinden çekilmesine ve Britanya'nın genel dış ticaretinin çürümesine yol açmaktaydı. Bu yüzden de sömürgeler ulusal maliye üzerinde ağır bir yük teşkil etmekteydiler. İngiltere, imparatorluğunu tasfiye etmekten kazançlı çıkacaktı.[246]

İngiliz felsefi radikalizminin babası kabul edilen Jeremy Bentham da, 1793'te Fransız Ulusal Kurultayı'na gönderilen, 1830'da da yayınlanan "Emancipate Your Colonies" başlıklı mektubunda, sömürgelerin yalnızca faydasız olmadıklarını aynı zamanda büyük askeri ve donanma harcamalarına da yol açtıklarını , dış savaş tehlikesi yarattıklarını ve metropol ülkede siyasi yozlaşmaya sebep olduklarını ifade etmiştir.[247]

---

[244] Ernest R. May, **American Imperialism, A Speculative Essay**, Chicago, Imprint Publications, 1991, s.96.
[245] May, **a.g.e.**, s.96
[246] Adam Smith, **An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**, Jesse Bullock (ed.), Kessinger Publishing, 2004, s.414-423
[247] Moon, **a.g.e.**, s.17

Emperyalizm çağının hemen öncesine kadar serbest ticaret yanlısı liberaller arasında benzer görüşler savunulmaya devam edilmiştir. 1860'ların ortalarına gelindiğinde, emperyalizmin gereksizliği tezinin dayanak noktasını uluslararası ekonomik sistemin serbest ticaret yönündeki eğiliminin derinleşerek kalıcı hale geleceğine dair inanç teşkil etmiştir. Yaygın ticari tekelleşme tarafından karakterize edilen eski günlerde kolonilerin karlılığı savunulabilecekken, ticaretin her yerde özgür ya da özgürleşmekte olduğu bir dönemde kolonilerin varlığına tahammül etmenin anlamsızlığından bahsederek İngiltere'nin sömürgelere bağımsızlıklarını verme yönünde politikalar geliştirmesi gerektiğini söyleyen Goldwin Smith, dönemin siyasi atmosferini yansıtmaktadır.[248]

Ancak 19. yüzyılın son çeyreğinde liberal siyasetçilerin büyük bir hızla emperyalist kampa dahil olmaya başladıkları görülmektedir. Gladstone'un 1886 ve 1892'deki kabinelerinde dışişleri bakanlığı, 1894-1895 döneminde ise başbakanlık yapan yapan Lord Rosebery, yine dışişleri bakanı Sir Edward Grey ve Gladstone zamanında İngiliz siyaset hayatına radikal bir liberal olarak giren Joseph Chamberlain liberal geçmişe sahip yeni emperyalistler kuşağının en ünlü temsilcileri arasında yer almaktadırlar. [249]

Bu noktada, 19. yüzyılda ekonomik rasyonalite ve metropoldeki siyasi dengeler göz önünde bulundurularak yapılan liberallere ait emperyalizm eleştirilerinin, tıpkı Marxistler tarafından yöneltilenler gibi, kökten bir ahlaki reddiyeyi içermediğini vurgulamak gerekmektedir. Koloniler bir realite olarak kabul edilmiş, uygulanan politikalar eleştirilmiş, ancak medenileştirme misyonuna dayalı idare etme hakkı yeterince sorgulanmamıştır. Bu dönem liberalizminin merkezi görüşleri ile imparatorluk pratiklerini destekleyen fikirler arasında karmaşık da olsa açık bir bağlantı bulunmaktadır.[250]

---

[248] Moon, **a.g.e.**, s.18
[249] Moon, **a.g.e.**, s.39-41
[250] Uday Singh Mehta, **Liberalism and Empire, A Study in Nineteenth-Century British Liberal Thought**, Chicago and London, The University of Chicago Press, 1999, s.5

Liberalizmin evrensel kapasiteler ve bunların hayata geçirilme şartları arasında yaptığı ayrım, liberal teorisyenlere siyasi kaygılarına göre doldurabilecekleri bir alan yaratmış, dışlama siyaseti de bu zemin üzerinde yükselmiştir.[251] Örneğin John Stuart Mill, 19. yüzyılın ortalarında radikaller ve liberaller tarafından savunulan, iyi hükümetin şartları ile kendi kendini idare arasında doğrudan bağlantı bulunduğuna dair görüşlerinin tatbik sahası olarak İngiliz imparatorluğunun yalnızca Anglo-Saxon kısımlarını görmekteydi.[252]

19. yüzyıl liberalizmi evrenselci önermelerinden sömürgeleri dışlarken bebeklik hali metaforu üzerinden medeniyet açısından gelişmemişlik argümanını sıkça kullanmıştır.[253] Örneğin Hintlilere demokratik hakların ve temsili kurumlar oluşturulması izninin verilmeme sebebi, Hindistan'ın bir çocuk olarak görülmesidir. Zira, gerekli sorumluluk ve yeteneğe sahip İngiliz İmparatorluğu, Hindistan'a ilerici ve meşru bir ebeveynlik hizmeti sunmaktaydı.[254]

Liberalizm ve imparatorluk üzerine kaleme aldığı önemli incelemesinde Mehta, Bentham, Mill ve Macaulay'ın imparatorluğu meşru bir siyasi ve ticari yönetişim şekli olarak desteklediklerini, imparatorluğun büyük ölçüde anti demokratik ve temsiliyetten uzak yapısını meşrulaştırdıklarını, siyaseten geçerli kategoriler olarak tarih, etnisite, medeniyetsel hiyerarşiler, bazen de ırk ve kan bağlarını gördüklerini, argümanlarını imparatorluğun en azından geçici bir gereklilik olduğu ve görülebilir bir gelecek için yaşayacağı varsayımları üzerine kurduklarını söylemektedir.[255]

Liberal teorisyenlerin bazılarının kişisel kariyerlerinin önemli bir kısmını imparatorluk hizmetinde tamamladıkları da bilinmektedir. Örneğin Bentham,

---

[251] Mehta, **a.g.e.**, s.49
[252] John Stuart Mill, **Considerations on Representative Government**, London, Longman, Green, and Co., 1865, s.7-17, 130-141
[253] Mehta, **a.g.e.**, s.48
[254] Mehta, **a.g.e.**, s.32
[255] Mehta, **a.g.e.**, s.2

ömrünün son yirmi yılında Hindistan için anayasal ve yasama dizaynı ile ilgili meselelerle uğraşmıştır. History of British India, James Mill'in en önemli eseri kabul edilmektedir. Hindistan ve Jamaika'daki emperyal siyasi sorunlar hakkında bazıları parlamentoya sunulmak üzere bir düzineden fazla rapor yazan John Stuart Mill, Doğu Hint Kumpanyası'nda 35 yıl çalışmış, imparatorlukla ilgili meseleleri tartıştığı diğer çalışmalarının yanı sıra en çok bilinen eserlerinden On Liberty ile Considerations on Representative Government, Lord Macaulay'ın Minute on Indian Education'nına cevap olarak yazılmıştır.[256]

Tavsiyeleri ve geliştirdikleri fikirlerle emperyal makineye yönetim "teknolojileri" sunan bu organik entelektüeller kadrosunun[257] özellikle eğitim üzerine yaptıkları tartışmalar, yerel halktan eğitim yoluyla devşirilip medenileştirme misyonunu omuzlamaları sağlanacak kadrolar aracılığıyla İmparatorluğu zorun gücüyle ayakta duran bir örgütlenme olmaktan çıkararak rızaya dayalı, dolayısıyla da düşük maliyetli bir sisteme dönüştürme çabalarını yansıtmaktadır. Macaulay, hedefi şöyle açıklamaktadır: "Biz şu anda kan ve renk olarak Hintli ancak zevk, fikirler, ahlak ve zihniyet bakımından İngiliz olan kişilerden müteşekkil bir sınıf oluşturmak için yapabileceğimizin en iyisini yapmalıyız."[258]

Tartışmada kötümser tarafı temsil eden James Fitzjames Stephen, Hindistan'da medenileştirme misyonunun bir parçası olarak yapılması düşünülen eğitim reformunu eleştirirken, planlanan eğitimin amaçlarını da gözler önüne sermektedir: "Bir varil barut tehlikesiz de olabilir, patlayabilir de; ancak onu küçük bir parçasını patlatarak ev yakıtı olması için eğitemezsiniz. Büyük kitleler halindeki insanlara yabancı bir idareciden bir miktar tatminsizlik

---

[256] Mehta, **a.g.e.**, s.6

[257] Mehta, liberal düşünürlerin emperyal politikalar üzerindeki etkisini göstermesi açısından ilginç bir anekdot aktarmaktadır. 1827 Aralığında Lord William Bentinck, Hindistan'a gidip Genel Valilik koltuğuna oturmadan önce Londra'da verdiği veda yemeğinde James Mill'e şunları söylemektedir: "İngiliz Hindistanı'na gidiyorum, ancak ben Genel Vali olmayacağım, Genel Vali olacak olan sizsiniz." (Mehta, **a.g.e.**, s.12-13)

[258] Mehta, **a.g.e.**, s.29

duymaları icap ettiğini, ancak bunun fazla olmaması gerektiğini; hoşnutsuzluklarını eylemlerle değil kelimeler ve oylarla ifade etmeleri gerektiğini; yabancı idareciden şu ya da bu reformu talep etmeleri (onlar bunu ne anlayacaklar ne de ilgileneceklerdir) ancak hiçbir şekilde ona isyan etmemeleri gerektiğini mümkün bir şekilde nasıl öğreteceksiniz?"[259] Stephen'ın dostu ve rakibi olan John Stuart Mill ise cevabında barut fıçısının patlamasıyla ev yakıtının rasyonel kullanımı arasında kalan farklı yönetişim şekilleri bulunduğunu söyleyerek imparatorluğun devamından yana tavır almaktadır.[260]

19. yüzyılda liberallerin altını çizdikleri, metropolle gönüllü işbirliği yapacak yerel kadroların eğitim aracılığıyla yaratılmaları gerekliliği, Gramsci'nin hegemonik ilişkileri bir eğitim süreci şeklinde gören yaklaşımıyla paralellikler taşımaktadır. Daha önce işaret edildiği gibi, içerdeki iktidar mücadelesinde hakim grupların diğer unsurları eğitim aracılığıyla tarihsel bloğa eklemleyeceklerinden bahseden Gramsci, bu tarz eğitim ilişkisinin uluslararası düzeyde, medeniyetler arasında da geçerli olduğunu söylemektedir. Gramsci'nin sivil toplumda şekillenen tarihsel bloklarının, diğer ülke ve coğrafyalarda eğitim ve çıkar ortaklığı yoluyla kendilerine benzer unsurlar meydana getirmeleri ya da mevcutları eklemlemeleri, 20. yüzyılın sonlarında yeni Gramsciciler tarafından başlatılacak uluslararası tarihsel blok kavramı etrafındaki tartışmaların temel eksenini teşkil edecektir.

Doyle de, emperyal sistemin metropol ülkenin sivil toplumunda yeşerdiği düşüncesini ilkçağlardan itibaren tarihsel imparatorluklar üzerinde sınamakta, metropolitan eşiğin imparatorluğa doğru geçilebilmesi için metropol temelli ve emperyal idare altına alınacak halklara doğru genişleme kabiliyeti olan ulusaşırı bir toplumun varlığının gerekli olduğu sonucuna varmaktadır.[261]

---

[259] Mehta, **a.g.e.**, s.29
[260] Mehta, **a.g.e.**, s.30
[261] Doyle, **a.g.e.**, s.73

Daha önce de değinilen Robinson'un çevresel teorisi, benzer bir şekilde emperyalizm çağında kolonilerin istikrarının, hem metropole ait devlet aygıtı hem de metropoldeki hakim bloğun unsurlarıyla yerel elitler arasında, çıkar ortaklığı temelinde kurulan işbirliği sayesinde sürdürülebildiği tezini savunmaktadır.[262] Söz konusu bağlantı o kadar önem arz etmektedir ki, kolonyal idarenin karakter ve örgütlenmesinin belirlenmesinde işbirlikçilerin seçimi diğer faktörlerden daha fazla etkili olmuştur. Robinson işbirliği olmaksızın ekonomik kaynakların transfer edilemeyeceğini, stratejik çıkarların korunamayacağını, yabancı düşmanı reaksiyonların ve direnişin bastırılamayacağını düşünmektedir. Bir başka söyleyişle, yerel elitlerin imparatorlukla eklemlenmeleri sağlanmadan Avrupalıların fetihler yapmaları mümkün olmadığı gibi kolonileri idare etmeleri de imkansızdı. Zira sadece zora dayanan bir yönetim metropolden sürekli kaynak aktarımı anlamına gelmektedir. Metropoller ise, ucuza gelmeyen imparatorluğun sürdürülmesini anlamsız bulmaktadırlar.[263]

(5) Fikirler ve Çıkarları Emperyal Eylemde Buluşturan Aktör: Tarihsel Blok

Son olarak, emperyalizm çağına siyasi teorilerin perspektiflerinden yaklaşan isimlerin emperyal eylemi destekleyen tarihsel blokların nitelikleriyle ilgili düşüncelerine değinmek gerekmektedir. Bu isimler arasında yer alan Arendt, emperyalizm çağında metropoldeki tarihsel bloğun merkezine hakim unsur olarak burjuvaziyi yerleştirmekte, emperyal eylemi, burjuvazinin devleti ele geçirme mücadelesinin bir parçası şeklinde değerlendirmektedir.[264] Bu

[262] Ronald Robinson, "Non-European Foundations of European Imperialism: Sketch for a Theory of Collaboration", s.138
[263] Ronald Robinson, **a.g.m.**, s.120
[264] Arendt, **a.g.e.**, s.10-11

yüzden emperyalizm, kapitalizmin ilk evresi olmaktan çok, burjuvazinin siyasi hakimiyetinin ilk evresidir."[265]

Arendt'in tasvirinde Gramscici bir tarihsel bloğun iktidara yürüyüş aşamalarını gözlemek mümkündür. Hakim blok, emperyal eyleme karşı başlarda yükselen toplumsal muhalefeti ikna yoluyla aşmıştır. Söz konusu olan, insanların, özel çıkarları için emperyal eylemleri isteyen işadamları tarafından satın alınmaları değildir: "…dürüst unsurların da bir dünya politikası yürütmenin tek yolunun emperyalizm olduğuna kanaat getirmeleriydi". [266] Bir başka söyleyişle, hakim blok fikirlerin gücünü de kullanarak mümkün olanın algılanma sınırlarını belirleyecek kudrete eriştiğinde, karşısında kayda değer bir muhalefet de kalmamıştır.

Warren de Rusya ve Almanya gibi geç gelenlerde, burjuvazinin siyasi gücünün emperyalizm çağının öncesinde hiç denilebilecek kadar az olduğunu söylemektedir. Bu dönemle birlikte güçlenen sanayi burjuvazisi, örneğin Almanya'nın 1871'deki Afrika'ya yönelik müdahalelerinde ve Rusya'nın 1893'ten sonraki dış politika kararlarında belirleyici bir rol oynayabilmiştir. [267]

Süreç ilerleyip hakim tarihsel blok ideolojisini tartışılması lüzumsuz bir kolektif imaj olarak kabul ettirdiğinde, işadamları siyasi güce erişerek politikacılara dönüşmüşler, devlet adamları da ancak başarılı işadamlarının dilinden konuştuklarında ve "yeryüzünü kıta kıta düşündüklerinde" ciddiye alınarak kabul görebilmişlerdir.[268]

Moon, emperyal eyleme destek veren hakim bloğun bir sınıf fraksiyonundan ibaret olduğunu, örneğin iş dünyasının büyük kısmını dışarıda bıraktığını söyleyerek dikkatleri objektif olarak mevcut bulunan

[265] Arendt, **a.g.e.**, s.35
[266] Arendt, **a.g.e.**, s.26
[267] Warren, **a.g.e.**, s.53-54
[268] Arendt, **a.g.e.**, s.36

çıkarlarla bunların siyasi temsili arasındaki farka çekmektedir. Emperyal eylemden yarar sağlayacak bütün işadamlarının bir araya geldikleri varsayılsa bile, bunlar iş dünyasının kalan kısmından çok daha az önemlidirler. Ancak azınlıktakiler organize ve aktiftirler, lobiler ve siyasi kampanyaların fonlanması aracılığıyla partilere nüfuz edebilmektedirler.[269]

Ayrıca emperyal eylemin yarattığı rant alanları sayesinde, tarihsel bloğa eklemlenebilecek farklı toplumsal kesimlerden müttefikler de bulabilmektedirler. Bunlar arasında ordu bürokrasisi[270] ile savaş halinden ekonomik kazanç sağlayacak diğer kesimler yer almaktadır. Örneğin I. Dünya Savaşı öncesinde silahlanmaya başlayan Almanya'da, çelik ve gemi siparişlerindeki artış sanayicileri zengin ederken, savaşa hazırlık için buğdayda gümrüklerin yükseltilmesi de toprak aristokrasisini oldukça memnun etmiştir.[271]

4. ABD'nin Emperyal Tecrübesi

a. Giriş

Metropole karşı verdiği savaşla bağımsız bir ülke olarak tarih sahnesine çıkan ABD'nin Kuzey Amerika ve denizaşırı topraklardaki yayılmacı geçmişi, etrafında Amerikan tarihinin temel mitlerinin sorgulandığı önemli tartışma alanları arasında yer almaktadır. Kökleri kurucu babalar arasındaki görüş ayrılıklarına kadar dayanan ülkenin ekonomik geleceği ve kimliği ile ilgili vizyon farklılıkları, emperyal eyleme başvurulduğu dönemlerde hem muhalefet, hem de iktidardaki tarihsel bloklar tarafından güncellenerek günümüze kadar taşınmıştır. Zaman içerisinde ekonomik yapıda, fikirler ve

[269] Moon, **a.g.e.**, s.62
[270] Moon, **a.g.e.**, s.62
[271] Charles A. Kupchan, **The End of the American Era, U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century**, New York, Alfred A. Knopf, s. 123.

değerler alanında dönüşümler yaşanmakla birlikte, emperyal eylemin anlamlandırılmasında başvurulan referans çerçeveleri uzun vadenin izlerini taşımaya devam etmektedir. Irak'a yönelik emperyal eylem sırasında kendisini bir kez daha hissettiren bu durum, ABD'nin emperyalizm çağıyla ilgili tecrübelerini "anlamı bugüne uzanan geçmiş" kategorisine yerleştirmektedir.

Kuzey Amerika yerlilerinin neredeyse imha edilmeleriyle sonuçlanan kıtasal genişleme süreci, Meksika'ya ait toprakların ilhakı[272] ile güneye yönelmiş, Monroe doktrini ve Roosevelt Sonucu (Corollary)[273] ile Latin Amerika'ya uzanmış, Hawaii'nin ilhakı, Küba, Puerto Rico, Filipinler ve stratejik üsler olarak kullanılan diğer yerlerin fethiyle de deniz aşırı coğrafyalara sıçramıştır.[274] Faşizme ve komünizme karşı verilen mücadele ile terörizme karşı savaş başlıkları altında yürütülen kampanyaların askeri harekat ölçeğini yeryüzü boyutlarına ulaştırdığı görülmektedir.[275]

1798 ile 1895 yılları arasında çeşitli ülkelerin taraf oldukları 103 olaya "Amerikalıların hayatlarını ve mallarını korumak" gerekçesiyle müdahale eden Amerikan ordusu, kıta dışında 1852-53'te Arjantin'de, 1853'te Nikaragua'da, 1853-54'te Japonya'da, 1853-54'te Benin adalarında, 1854'te tekrar Nikaragua'da, 1855'de Uruguay'da, 1859'da Çin'de, 1860'da Angola'da, 1893'te Hawaii'de ve 1894'te bir kez daha Nikaragua'da operasyonlar yapmıştır.[276]

---

[272] Robert V. Hine, John Mack Faragher, **Frontiers: A Short History of the American West**, Yale University Press, 2007, s.80-93.
[273] Joyce P. Kaufman, **A Concise History of U.S. Foreign Policy**, Rowman & Littlefield, 2006, s.42-44.
[274] Howard Jones, **Crucible of Power: A History of American Foreign Relations to 1913**, Rowman & Littlefield, 2002, s.244-270
[275] Mark Rupert, "In the Belly of the Beast: Resisting Globalisation and War in a Neo-Imperial Moment", Catherine Eschle ve Bice Maiguashca (ed.), **Critical Theories, International Relations and 'the Anti-Globalisation Movement': The Politics of Global Resistance** içinde, Routledge, 2005, s.39
[276] Howard Zinn, **Öteki Amerika**, Seyfi Öngider(çev.), İstanbul, Aykırı yayıncılık, 2000, s.403

1840'lardaki kıtasal yayılmanın muazzam büyüklüğüne rağmen, 1860'da ABD'nin henüz tek bir deniz aşırı toprağa sahip bulunmadığı görülmektedir. 1920'ye gelindiğinde ise 120.000 Amerikan askeri, ABD himayesindeki sekiz bölge ile diğer deniz aşırı toprakları kontrol etmekteydi. Bu bölgelerde yaşayan insan sayısı, ABD'nin batısındaki yerleşik nüfusun üçte birinden fazlaydı.[277]

Denizaşırı yayılmacılık bakımından 1898 tarihi önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Daha önceki ilhaklardan farklı olarak ilk defa bitişik olmayan toprakların yönetimi meselesi gündeme gelmiş[278], ABD biçimsel olarak da kendisini Avrupalı kolonyal imparatorluklarla aynı pozisyonda bulmuştur. Daha önce izolasyonist eğilimleri ağır basan Senato, İspanya-Amerika Savaşı'nın ganimeti olarak ele geçirilen Küba'da bir himaye yönetiminin, Filipinler'de ise resmi bir koloninin kurulmasını onaylamıştır.[279]

Bu kısımda değerlendirilecek 19. yüzyılın ortaları ve sonlarına tarihlenen özellikle iki büyük emperyal eylem dalgası, Amerikan ekonomisinin iki farklı dönemine ait ekonomik ve toplumsal çıkar bileşkelerinin ürünü olmakla birlikte "anlamı günümüze uzanan olay" niteliğini taşımaktadırlar. Zira ABD'nin emperyal bir geçmişe sahip bulunmadığına dair "mite" rağmen, emperyal eylemin okyanuslar arasında uzanan geniş coğrafyada dünya çapında bir ekonominin ve yeni bir toplumun inşası sürecinde oynadığı rol, Amerikan tarihçisi Sherry'nin satırlarının da işaret ettiği gibi, 20. ve 21. yüzyılda Amerikan toplumunu kuşatan militarizm dalgalarının önsözünü teşkil etmektedir: "Savaş yoluyla doğmuş, fetihle genişlemiş, iç savaşla yeniden

---

[277] Michael Heffernan, "Inaugurating the American Century: 'New World' Perspectives on the 'old' in the Early Twentieth Century", David Slatter and Peter J. Taylor (ed.), **The American Century, Consensus and Coercion in the Projection of American Power** içinde, GB, Blackwell, 1997, s.119.
[278] David Slater, "Locating the American Century: Themes For a Post-Colonial Perspective", David Slatter and Peter J. Taylor (ed.), **The American Century, Consensus and Coercion in the Projection of American Power** içinde, GB, Blackwell, 1997, s.22.
[279] Walter LaFeber, **The Cambridge History of American Foreign Relations, Volume II: The American Search for Opportunity, 1865-1913**, USA, Cambridge University Press, 1993, ss.129-82

şekillenmiş bir millet yalnızca, ilerleme, modernlik ve özgürlük bağlamında değerlendirilirse yeterince yerine oturtulamaz." [280]

İlerleme, modernlik ve özgürlük gibi fikirlerin emperyal eylem bağlamında yüklendikleri işlevlerin, maddi şartlarla dinamik etkileşimleri çerçevesinde daha iyi kavranabileceği düşünülmektedir. Bir önceki bölümde fikirlerin Avrupalı güçlerin emperyal maceraları sırasında oynadıkları etkin rollere dikkat çekilmeye çalışılmıştı. Ancak, ABD örneğinde fikirlere ilave misyonların da yüklendiği görülmektedir. Kolonyalizme karşı verilen mücadele ile içinden geçilen ulus inşası sürecinde yaşlı kıtayla aradaki farklılıkların vurgulanmasının bir ihtiyaç olarak ortaya çıkışı, emperyal eylemlerinin aslında "emperyalist" olmadığı hususunda Amerika'nın önce kendisini daha sonra da dışarıdakileri ikna etme ihtiyacını doğurmuştur. Dolayısıyla Amerika'nın emperyal tecrübesinde fikirlerin rolü, sadece emperyal eylemin gerekliliğini kamuoyuna kabul ettirmekle sınırlı kalmamış, yapılacak savaşların niçin "emperyalist" olmadığına kitleleri inandırmak için de fikirlerin gücüne başvurulmuştur.

b. Özgürlüğün Politik Ekonomisi: Amerika'nın Emperyal Geçmişinde Fikirler, Çıkarlar ve Tarihsel Blok

Kurucu babalar arasında vatandaşlığın politik ekonomisi üzerine yapılan tartışmalar, Amerikan siyasi geleneğinde rakip partiler tarafından temsil edile gelen iki ana eksenin nirengi noktalarını göstermesi ve ABD'nin geleceğinin şekillenmesinde etkili olacak vizyonların emperyal eylemle bağlantılarına işaret etmesi bakımından önem arz etmektedir.

Fransız İhtilali'nin fikirlerine ve Aydınlanma felsefesine olan sempatisiyle tanınan Thomas Jefferson ve James Medison'un özgürlüklerin

[280] Akt. David Slater, **a.g.m.**, s.18

garantisi olarak gördükleri tarıma dayalı ekonomik modelle, İhtilalin kanlı aşırılıklarına ve Aydınlanma'nın popüler fikirlerine şüpheyle yaklaşan Alexander Hamilton'un ticaret ve sanayinin gelişmesini önceleyen ekonomik vizyonu, dayandıkları değerlerle Amerika'ya dair farklı tasavvurları temsil etmektedirler.[281]

Jefferson ve Madison, fabrika tarzı üretim ile şehir hayatının, sivil erdemleri ve insanın kendisine olan saygısını ortadan kaldırdığını, yolsuzluk ve ahlaksızlıklara yol açtığını düşünmekteydiler.[282] Onlara göre toprakla çalışmak, cumhuriyetçi hükümetin etkin bir şekilde işleyebilmesi için lüzumlu olan kişisel sorumluluk, doğruluk-dürüstlük ve sivil erdem gibi karakter özelliklerini Amerikalılara yavaş yavaş öğretecekti. Küçük zanaatlara karşı değillerdi, zira bunlarla uğraşanlar da çiftçilerle aynı hususiyetleri paylaşmaktaydılar.[283] Değerler hiyerarşisinde bireysel özgürlüklere birinci planda yer veren Jefferson, Amerika'nın bir ticaret toplumuna dönüşmesine güç kazanacak olan tüccar ve bankerlerin Avrupa'nın kana dayalı aristokrasileri kadar anti demokratik bir para aristokrasisi yaratacağı için karşı çıkmaktaydı.[284]

Hamilton ise, tarım hayatının insan zihninin bağımsızlığı ve özgürlüğü için en uygun zemini sağladığını kabul etmekte, ancak demokrasinin fonksiyonlarını icra edebilmesi bakımından sadece çiftçi ve zanaatkarlara değil, aynı zamanda eğitimli ve profesyonel bir elite de ihtiyaç duyduğunu söylemekteydi.[285] Cumhuriyetçi yönetim tarzının tüccarların birikimlerinin

---

[281] John Chester Miller, **Alexander Hamilton and the Growth of the New Nation**, Transaction Publishers, 2003, s.313 - Francis D. Cogliano, **Thomas Jefferson: Reputation and Legacy**, Edinburgh University Press, 2006, s.233 - Dick Stoken, **The Great Game of Politics, Why We Elect, Whom We Elect**, USA, Forge, 2004, s.50

[282] Charles A. Kupchan, **The End of the American Era, U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century**, New York, Alfred A. Knopf, s.307

[283] Kupchan, **a.g.e.**, s.306

[284] Stoken, **a.g.e.**, s.52

[285] Douglas Ambrose, "Introduction: The Life and Many Faces of Alexander Hamilton", Douglas Ambrose, Robert William Thomas Martin (ed.), **The Many Faces of Alexander Hamilton: The Life and Legacy of America's Most Elusive Founding Father**, New York University Press, 2006, s.16 - Kupchan, **a.g.e.**, s.307

güvenliğinin sağlanamayacağı bir kitle iktidarına dönüşmesi kaygısını taşımakta, mülkiyet ve mülkiyetin kullanımı hakkının garanti altına alınmasını önemsemekte, kamu düzeninin korunmasına bireysel özgürlüklerden daha fazla değer vermekteydi.[286] 18. yüzyıl tarzı klasik bir merkantilist modeli savunan Hamilton, güçlü ulusal hükümetin manifektür üretiminin gelişmesi için gerekli kolaylıkları sağlamasını istemekteydi. Meydana gelecek ticaret toplumunda ekonomik büyümeyle birlikte zenginlik yavaş yavaş kitlelere de yayılacaktı.[287] Sanayileşme, şehirleşme, yerel pazarın ithal ürünlere olan bağımlılığının tedrici biçimde azaltılması, Hamilton'un İngiltere örneğinde bir büyük güç haline gelme tahayyülünün önemli aşamalarını oluşturmaktaydı.[288] ABD, "bir imparatorluğun embriyosu"ydu.[289]

Amerikan tarihinde üzerinden mücadelelerin yürütüldüğü temel bir kolektif imaj olan "özgürlüğü" tarife çalışan bu iki farklı vizyonun, emperyal eylemler karşısındaki tavırları uzun vade boyunca değişiklikler arz etmiştir. Kurucu babalar döneminde, Jefferson'ın Cumhuriyetçileri artan nüfus karşısında, "özgür" hayat tarzlarını korumak için yeni tarım arazileri bulmak zorundaydılar. Bunun yolu da batıya doğru ilerleyerek, Kızılderililerin ellerindeki topraklara yerleşmekten geçmekteydi. Yayılmacılık, özgürlük idealinin maddi altyapısını korumak için bir zaruretti.[290] Öte yandan Hamilton'un aralarında yer aldığı Federalistler hızlı bir genişleme harekatına karşıydılar. Zira genişlemenin sanayileşme pahasına meydana geleceğinden ve yeni inşa edilen federal kurumlar aracılığıyla kökleştirilmeye çalışılan birlik duygusunu sulandıracağından korkmaktaydılar.[291]

---

[286] Miller, **a.g.e.**, s.123-124
[287] Stoken, **a.g.e.**, s.50
[288] John Lamberton Harper, **American Machiavelli: Alexander Hamilton and the Origins of U.S. Foreign Policy**, Cambridge University Press, 2004, s.40
[289] Alexander Hamilton, **The Works of Alexander Hamilton, Comprising His Correspondence, and His Political and Official Writings**, John C. Hamilton(ed.), Charles S. Francis & Company: New York,1851, Vol. VII, s.184
[290] Thomas R. Hietela, **Manifest Design: Anxious Aggrandizement in Late Jacksonian America**, Cornell University Press, Ithaca and London, 1985, s.17
[291] Kupchan, **a.g.e.**, s.308

"Özgürlük" ile yayılmacılık arasındaki ilişki, ABD'yi iç savaşa kadar götüren, değerlere dair başka bir meselede, kölelik sorununda da karşımıza çıkmaktadır. Kölelik tartışması ayrıca, Amerikan toplumunun kurucu değerleri arasında kutsiyet derecesinde önemsenen "özgürlüğün" kastettiği anlamların sadece "astronomik" zamanın akışı içinde değişmediğini[292] de göstermektedir. Söz konusu tartışma, verili bir tarihsel dönemde değişik "sosyal zamanları" yaşayan, farklı çıkarlara sahip gurupların, toplumun bütününe yakın kısmının tartışmasız doğru kabul etmesi sebebiyle kendisiyle irtibatlandırılan tezlere meşruluk ve iktidar gücü sağlayan kavramların içeriğinin tarifi için verdikleri mücadelelere de önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Köleliği özgürlükle ilişkilendirdikleri tarım ekonomisinin devamı için zaruri gören güneyliler, kuzeyin sanayileşmiş kesimlerinin aksine, güneyde hiçbir beyazın başka bir beyazın emrinde çalışmadığını, dolayısıyla kelimenin tam manasıyla "özgür" olduklarını iddia etmekteydiler. Ücretli işçilik hem herkesin özgürlüğünü kısıtlamakta, hem de çalışanlar için kölelikten daha kötü bir hayat standardı sunmaktaydı. Kuzeyli işçilerin sanayi sermayesinin köleleri olduklarını söyleyen Güney Karolayna Senatörü James Henry Hammond'un sözleri bu anlayışı özetlemektedir: "Aramızdaki fark, bizim kölelerimizin hayat boyu kiralanmaları ve bedellerinin iyi ödenmesidir; açlık yoktur, dilencilik yoktur… Sizinkiler günlük olarak kiralanırlar, kendileriyle ilgilenilmez ve bedelleri eksik ödenir."[293]

Sanayileşen kuzeyde ise, köleliğe insan haysiyetine yakışmayan bir uygulama olduğu için karşı çıkılırken, özgürleşen kölelerin ucuz emek stoğu

---

[292] Cox'un tarihin ürünü olarak gördüğü ve zamanla değiştiklerini düşündüğü değerler, çoğu zaman kendilerini ifade eden dil kalıpları aynı kalsa da işaret ettikleri anlamlar açısından değişime uğramaktadırlar. Bu yüzden değerlerin hakiki manaları, kendilerini sembolize eden kelimelere anlam veren gerçek hayattaki tutum ve davranışlar incelenerek anlaşılabilir. (Robert W. Cox, "Beyond Empire and Terror: Critical Reflections on the Political Economy of World Order", **New Political Economy**, Vol. 9, No. 3, September 2004, s.315-316)

[293] Michael J. Sandel, **Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy**, Harvard University Press, 1998, s.176-177

halinde endüstri bölgelerine yığılacağı hesaplanmaktaydı. Bu tarihsel konjonktürde güneyliler, "özgürlüklerini" korumak ve yaymak için batıya doğru genişlemeyi destekliyorlardı. Zira birliğe yeni katılacak bölgeler sayesinde köleci devlet sayısını arttırmak, ülkenin tarımsal geleneğini şehirleşme ve sanayileşmeye karşı korumak, büyüyen nüfusa sanayi işlerine alternatif geçim kaynakları sunmak ve artan tarım üretimine yeni pazarlar bulmak mümkün olacaktı.[294]

19. yüzyılın sonundaki emperyal eylem dalgasına bakıldığında ise bölgeler arasındaki rollerin değiştiği gözlenmektedir. Kuzeyli sanayici ve bankerler, yeni donanma siparişleri, yeni pazarlar ve Panama kanalının açılmasını sağlayacak yayılmacı politikaları desteklediklerinde, Latin Amerika ve Pasifik'teki pazarlara ulaşacaklarını uman ülkenin batısındaki çiftçileri de yanlarına çekmeyi başarmışlardı. Ürettikleri pamuğu Avrupa'ya ihraç eden iç savaşın mağlubu güneyliler ise, emperyal eylemlerin Avrupa'dan gelecek misillemelere davetiye çıkaracağı, aşırı militarizmin merkezi hükümeti devletler ve vatandaş hakları aleyhine güçlendireceği kaygısıyla muhalefet etmekteydiler. Dışarda yayılmacılık, içerde özgürlüklerin kısıtlanması demekti.[295]

1920'ye gelindiğinde rollerin tekrar değiştiği görülmektedir. Wilson'un Milletler Cemiyeti'ni hayata geçirmek için yürüttüğü kampanya sırasında güneyli senatörler lehte oy kullanırlarken, kuzey ve batı bölgeleri muhalefetin kaleleri haline dönüşmüşlerdir. Serbest ticaretten ve askeri harcamaların azaltılmasından yana olan güney, Milletler Cemiyeti'ni bu hedeflerle uyumlu bulmakta, sanayileşen kuzey ve yeni pazarlar arayan batı ise ekonomik çıkarlarını yüksek askeri harcamalar, koruyucu gümrük tarifeleri ve denizaşırı sömürgelerin korunmasında görmekteydi. Ancak bu beklentiler Cemiyet'in kurulma amacıyla tezat teşkil etmekteydiler.[296] Tartışmalar sırasında

[294] Kupchan, **a.g.e.**, s.173
[295] Kupchan, **a.g.e.** s.175-176
[296] Kupchan, **a.g.e.**, s.185

muhalefet, Amerikalıların egemenlik hassasiyetlerine hitap ederek dış politikadaki hareket "özgürlüğü"nün uluslararası bir kuruluş tarafından kısıtlanması fikrine duyulan tepkiyi Cemiyet Misakı'nın reddi yönünde başarıyla kanalize etmesini bilmiştir.

ABD'yi 19. yüzyılda emperyal eyleme yönelten ekonomik dinamikler analiz edilirken bölgelerin çıkarları arasındaki dengelere odaklanan yatay perspektiflerin yanı sıra, sınıflar arası ilişkiler ve toplumsal statükoya yönelik tehdit algılamalarını hesaba katan dikey bakış açıları da dikkate alınmak durumundadır. Bunlar, bölgesel ve sektörel çıkarlar arasında kurulan koalisyonlarla iktidara gelen tarihsel blokların emperyal eyleme, maddi kazanç elde etmenin yanı sıra iç huzursuzlukların aşılması ümidiyle de başvurduklarını savunmaktadırlar. Örneğin, iki savaş arası dönemde yazan Charles A. Beard[297], 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başındaki tüm Amerikan savaş ve müdahalelerinin hakim tarihsel bloklara mensup elitler tarafından kâr etme ya da kamuoyunun dikkatini yerel reformlardan çekme amacıyla gerçekleştirildiği tezinin Amerikan tarihçilik geleneği içindeki öncüsü kabul edilmektedir.[298] Beard'ın tezi, Soğuk Savaşı da içine alacak şekilde William Appleman Williams tarafından güncellenmiştir.[299]

Nitekim, 19. yüzyıldaki iki büyük emperyal eylem dalgasından ilki, 1837 paniğinin de yaşandığı yaygın ekonomik huzursuzluk döneminin ardından gerçekleşmiştir.[300] 1898'deki Amerika-İspanya Savaşı'nı inceleyen Linderman da savaşın sebebi olarak neredeyse her yönüyle ayaklanma halinde bulunan bir toplumda düzeni sağlama ihtiyacını göstermektedir.[301] İspanya Savaşı öncesinde Amerikan toplumuna hakim olan huzursuzlukların

---

[297] Charles A. Beard, **The Idea of National Interest: An Analytical Study of American Foreign Policy,** New York, Macmillan, 1934.
[298] Ernest R. May, **American Imperialism, A Speculative Essay**, Chicago, Imprint Publications, 1991, s.xii
[299] William Appleman Williams, **The Tragedy of American Diplomacy**, Cleveland, World Publishing Company, 1959.
[300] Hietela, **a.g.e.**, s.10
[301] Gerald F. Linderman, **The Mirror of War: American Society and the Spanish-American War**, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1974

kaynağında 1893'te yaşanan büyük ekonomik kriz yatmaktaydı. Krizde 642 banka iflas ederken 16 bin işyeri kapanmış, 15 milyonu bulan işgücünün 3 milyonu işsiz kalmıştı.[302] Aynı dönemi inceleyen Hofstadter, kriz atmosferinde hem iş dünyası hem de protestoculara hakim olan radikalizmin şehirli orta sınıfları alarm durumuna geçirdiğini, İspanya ile savaş ve uzak adaların ilhakının içerdeki realiteden kaçış için bir yol olarak görüldüğünü söylemektedir.[303]

Hem 1840'larda hem de 1890'larda emperyal eylemin, milliyetçi refleksleri ve dışardaki düşman karşısında biz duygusunu perçinleyerek içerdeki uyumu güçlendirebileceği umulmuştur.[304] Ekonomik krizin yarattığı grevler ve protesto eylemlerini besleyen enerjinin bir bölümünün dışardaki düşmana yönelmesi sonucunda, halkın hükümet ve orduyla bütünleşeceği beklenmiştir.[305] Ancak özellikle Geç Jackson dönemi yayılmacılığı umulanın aksine sonuçlar doğurmuş, ülke içindeki siyasi ve coğrafi fay hatları keskinleşerek iç savaşa giden süreci hızlandırmışlardır.[306]

Ekonomik krizin emperyal eylemle olan ilişkisinin, emperyalizm teorileri kısmında değindiğimiz underconsumption/eksik talep tezlerine benzer bir şekilde, kriz sebebiyle meydana gelen talep daralması yüzünden yabancı pazarlara duyulan ihtiyaçtaki artışla açıklanmaya çalışıldığı da görülmektedir. Kriz öncesinde hızla büyüyen Amerikan sanayi, 1890'a gelindiğinde manifektür alanında İngiltere ve Almanya'nın toplam üretimini geçmiş bulunmaktaydı.[307] Ekonomik büyüme dış dünya ile yapılan ticareti arttırırken, Amerikan devleti denizaşırı bölgelerde tüccarlarını koruma misyonunu yüklenmekte, Akdeniz, Pasifik ve Doğu Hint Adaları'nda seyrüsefer

---

[302] Zinn, **a.g.e.**, s.380
[303] Richard Hofstadter, "MAnifest Destiny and the Philippines", Daniel Aaron (ed.), **America in Crisis: Fourteen Crucial Episodes in American History** içinde, New York, Knopf, 1952, ss.173-200.
[304] Hietela, **a.g.e.**, s.x
[305] Zinn, **a.g.e.,** s.402
[306] Hietela, **a.g.e.**, s.x
[307] Slater, **a.g.m.**, s.19

istasyonları kurmaktaydı.[308] Büyük Beyaz Donanma adıyla anılan Amerikan filosunun dünya turu, ABD'nin dünya ile ekonomik etkileşimindeki artışla paralel bir şekilde küresel rol arayışlarına girmeye başlamasının göstergesi olarak yorumlanmaktaydı. Bu konjonktürde yaşanan 93 krizini Frederick Jackson Turner gibi yayılmacılık taraftarları, Batıya doğru genişlemenin tamamlanması yüzünden Amerikan ekonomisini büyüten dinamizmin zayıfladığı iddiasıyla açıklamaya çalışmışlardır. Krize konulan bu teşhisin önerdiği tedavi yöntemi ise, artık kıtasal yayılma imkanı kalmadığı için genişlemenin denizaşırı topraklarda sürdürülmesiydi. [309]

Yayılmacılığı teşvik eden bir diğer unsur olarak da uluslararası ekonomik sistemin karakterinin serbest ticaretten korumacılık yönünde evrilmesi gösterilmektedir. LaFeber, imalatçılar, tüccarlar ve yatırımcıların ülke içinde satılabilecek miktarın üzerinde ürettikleri zaman yaşanacaklardan endişe ettiklerini, Avrupalı devletler koruyucu gümrükler koydukça da emperyal eylemlere ve nüfuz sahaları oluşturulmasına sıcak bakmaya başladıklarını anlatmaktadır.[310]

Pazarlara rahatça ulaştıktan sonra Amerikan tüccarlarının kolonilere ya da savaşa ihtiyacı bulunmadığını söyleyen Zinn, daha önce ele alınan Robinson'un "serbest ticaret emperyalizmi" teorisini anımsatır şekilde, 19. yüzyılda ABD'de emperyal eylemle ilgili yürütülen tartışmalarda emperyalistler ve muhaliflerinin yanında "açık kapı" politikasını savunanların varlıklarına dikkat çekmektedir. Bazı işadamları, entelektüeller ve politikacılardan oluşan bir gurubun savunduğu açık kapı fikri 20. yüzyıldaki Amerikan dış politikasının egemen teması olacaktır. Savunucularına göre, büyük Amerikan ekonomik gücünün nüfuz ettiği herhangi bir azgelişmiş bölge

---

[308] Kupchan, **a.g.e.**, s.170. Amerikan deniz filolarının 19. yüzyıldaki denizaşırı operasyonları için bkz. Harold Sprout ve Margaret Sprout, **The Rise of American Naval Power, 1776-1918**, Annapolis, Md., Naval Institute Pres, 1990)

[309] Kupchan, **a.g.e.**, s.174-175

[310] Walter LaFeber, **The New Empire: An Interpretation of American Expansion**, 1860-1898, Cornell University Press, 1998, s.7-21

bir süre sonra ABD'nin egemenliği altına da girmek zorunda kalmaktaydı.[311] 20. yüzyılda, ABD'nin dünya liderliğini öncüllerinden farklılaştıracak iktidar anlayışının önsözü olarak görülebilecek bu yaklaşımın sistematik tarihsel analizinin de Amerikan hegemonyasının krizler döneminin hemen öncesine tekabül eden 1960'larda yapılmış olması dikkat çekicidir.[312]

Robinson'ın teorisine uygun bir şekilde "barışçı emperyalizmi" savunanlar, bu politika herhangi bir sebeple açmaza girdiğinde emperyal eylemi istemekte ve desteklemekteydiler. Örneğin Çin, 1897'nin sonlarından itibaren Avrupalı güçler tarafından işgal edilmeye başlandığında, serbest ticaretin barışçı yollardan geliştirilmesi taraftarı olan New York Journal of Commerce gibi gazeteler ABD'nin geride kaldığı gerekçesiyle eski tarz askeri sömürgeciliği savunmaya başlamışlardır.[313]

Ancak emperyal eylem ümit edildiği gibi bütün iş dünyasının çıkarlarına aynı şekilde hizmet etmemiş, hatta bazılarına doğrudan darbeler de vurmuştur. Örneğin, ilhak edildikten sonra Hawaii şeker kamışının ülkeye gümrüksüz girmeye başlaması, şeker üreticilerini zarara uğratmıştır.[314] Zira, emperyal eylem sonucu kurulan ilişki, gümrük duvarlarını yalnızca dışarıya doğru değil içeriye doğru da yıkmaktaydı. Bazı sektörler yeni ihraç pazarlarına kavuşurken, diğerleri ise yeni rakipler edinmiş oluyorlardı. Bu yüzden, 19. yüzyılın sonunda emperyal eylemi destekleyen tarihsel bloğun unsurları arasında Puerto Rico ve Filipinler'e ait ürünlerin ABD'ye gümrüksüz girişlerinin engellenmesini savunan güçlü bir lobi oluşmuştur.[315]

---

[311] Zinn, **a.g.e.**, s.407-408

[312] Bu literatürün önemli örnekleri arasında iş dünyasının önde gelen isimlerinin Çin'e yatırım yapılması ve Çin'le ticaretin geliştirilmesi için nasıl büyük bir baskı uyguladıklarını anlatan McCormik'in çalışması ile (Thomas J. McCormick, **China Market: America's Quest for Informal Empire, 1893-1901**, Chicago, Quadrangle, 1967), ABD'nin 1870'lerden önce İngiltere gibi gayrı resmi bir imparatorluk arayışı içinde olduğu tezini savunan Healy'nin kitabı yer almaktadır. (David Healy, **The United States and Cuba, 1899-1902**, Madison, University of Wisconsin Press, 1962)

[313] Zinn, **a.g.e.**, s.408

[314] Moon, **a.g.e.,** s.67-68

[315] May, **a.g.e.**, s.x-xviii

Görüldüğü gibi değişik guruplar birbirinden farklı hatta bazen diğer unsurlarınkilerle çatışan beklenti ve gündemlerle emperyal eyleme destek veren tarihsel blok içinde yer almışlardır. Blokların bileşenleri de yukarıda işaret edilen sanayiciler, çiftçiler, sermayedarlar vb. gibi sektörel ve bölgesel çıkarların temsilcilerinden ibaret değillerdir. Örneğin 1840'lardaki yayılmanın arkasında paylaştıkları "korkularla" bir araya gelen küçük ancak kararlı bir ulusal liderler gurubunun bulunduğunu söyleyen Hietela, yeni toprak ve pazarlar elde edilmezse ülkeyi yutacağından endişe edilen korku kaynaklarını; ırk ilişkileri, modernleşme, nüfus artışı, kölelik karşıtı ajitasyon, ticaret ve sömürgeler için yürütülen uluslararası rekabet şeklinde sıralamaktadır.[316]

19. yüzyılın sonundaki emperyal eylem dalgası sırasında basının oldukça önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Emperyal eylemler hem iş dünyasının yayın organları, hem de dini guruplara ait gazete ve dergiler tarafından desteklenmişlerdir.[317] Bu yayınların kamuoyunu etkileme gücü sayesinde, daha önce Kongre'nin aldığı kararla ilan edilen antikolanyalizme dair taahhütler bir kenara bırakılıp, ilhak politikası izlenebilmiştir. Pratt, Baftistlerin Standard'ı, Presbyteryenlerin Interior'u, Evangelist, Congregationalistlerin Advance'i ve Catholic World gibi dini yayınların Filipinler'in yönetilmesi meselesine Amerika'nın üstlenmesi gereken bir Hıristiyan sorumluluğu olarak baktıklarını aktarmaktadır. Aynı dönemde, iş dünyasına ait basın-yayın organlarına da ilhak yanlısı bir hava hakim olmuştur.[318]

ABD'deki emperyal eylemi destekleyen tarihsel bloğun ulusaşırı bağlantılarının da 1890'ların sonlarındaki yayılmacılık hareketi üzerinde etkili oldukları görülmektedir. Bu tarihten önce Amerikan dış politika eliti içinde yer

---

[316] Hietela, **a.g.e**., s.x, xi
[317] May, **a.g.e.**, s.6
[318] Julius W. Pratt, **Expansionists of 1898: The Acquisition of Hawaii and the Spanish Islands**, Quadrangle Books, 1964), ss. 230-316 (Sömürge Savaşı ve basın ilişkisini inceleyen önemli bir çalışma için bkz. Charles Henry Brown, **Correspondents' War: Journalists in the Spanish-American War,** New York, Scribner, 1967)

alıp kolonyalizm karşıtı politikaları destekleyen seçkinlerin önemli bir kısmı, İngiliz liberal emperyalistleri ile bunların Kıta Avrupa'sındaki benzerlerinin yaşadığı dönüşüm sürecinden etkilenerek emperyalizme yönelmişlerdir. 1898-1899'da ABD'de yapılan tartışmalar, Boer Savaşı İngiltere'de liberal emperyalizm akımının hızını kestiğinde sona erecektir.[319] 1890'lardaki yayılmacı dürtüyü inceleyen Healy, hakim tarihsel bloğun ulusaşırı etkileşimin etkisinin devam ettiği İspanya Savaşı ve ardından gelen ilhaklar sırasında, ekonomik genişleme isteği ile ABD'nin kaderinin dünya liderliği olduğuna dair inancı, hemen herkes tarafından kabul edilen mümkün olanın algılanma sınırlarına dahil etmeyi başardığına işaret etmektedir.[320]

Zinn, 1898'deki emperyal eylem dalgası sırasında tarihsel bloğa mensup küçük ve organize guruplar ile organik entelektüeller arasındaki sıkı işbirliğine dikkatleri çekmektedir. Birbiriyle temas halindeki yayılmacı askeri çevreler ve muhtelif çıkarların temsilcisi olan politikacılar etkin bir koordinasyon içinde hareket etmişlerdir. Örneğin, bu konjonktürde A. T. Mahan'ın jeopolitik teorisi yayılmacılığı desteklemek için kaleme alınmış, Roosevelt gibi politikacılar Mahan'ı deniz kuvvetlerindeki görevinden ayrılıp bütün zamanını emperyal eylem yanlısı görüşlerinin propagandasına ayırmasını istemişlerdir.[321]

20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, ABD'de emperyal eylemi destekleyen tarihsel bloklarla organik entelektüeller arasındaki ilişkinin kurumsallaşmaya başladığı görülmektedir. "Dünyayı demokrasi için güvenli kılmak"tan bahseden Woodraw Wilson, ülke I. Dünya Savaşı'na girer girmez Dışişleri Bakanlığı ile bağlantılı ancak ondan bağımsız "The Inquiry" adlı (genellikle House Inquiry ismiyle bilinen) bir think-thank kurmuştur. Bir gurup akademisyenin yer aldığı düşünce kuruluşu, savaştan sonra müttefik ve düşman Avrupalı güçlerin katılacağı konferans için hazırlık yapmakla

[319] May, **a.g.e.**, s.x-xi
[320] David Healy, **U.S. Expansionism: The Imperialist Urge in the 1890s**, Madison, University of Wisconsin Press, 1970
[321] Zinn, **a.g.e.**, s.405

görevlendirilmiştir.[322] Konferans sırasında katılımcılar bildik "taraflı" argümanlarını ortaya koyduklarında, Avrupalıların jeopolitik sorunlarıyla ilgili olarak bir çok bilgi ve belge toplayan bu kurum sayesinde ABD, "tartışılmaz" gerçekleri gündeme getirebilecekti.[323]

1920'lerden itibaren benzer işlevleri gören sivil kuruluşların artmaya başladığı görülmektedir. Sivil toplumdaki etkin gurupların dış politika alanındaki sözcülüğünü yapan birer organik entelektüeller kulübü olarak CFR, Foreign Policy Association, the Committee to Defend America ve the UN Association, ne kadar etkili olabileceklerini Roosevelt'in BM Antlaşması'nı kabul ettirebilmek için yürüttüğü kampanya sırasında göstermişlerdir.[324] Resmi kamu iktidarı ile onu destekleyen gurupların sivil örgütlerinin ittifakı sonucunda savaşın ardından barışı korumak için bir uluslararası örgüte katılmaya taraftar olan Amerikalıların sayısı Mayıs 1941'de % 37 iken, 1942'de % 55, 1944'te % 72 olmuş, 1945'te ise % 85'e ulaşmıştır.[325]

c. Kurucu İlkeler, Mitler ve Medenileştirme Misyonu: Uzun Vade Perspektifinden Fikirler ve Emperyal Eylem

Amerikan kimliğinin temeline kaba anlamıyla etnisite ya da dini değil de, merkezi değerleri özgürlük ve demokrasiye bağlılıktan müteşekkil bir ulusal projeyi yerleştirenler, muhtelif tarihsel dönemlerde emperyal eylemi savunan kadroların söz konusu değerlerle kurdukları ilişkiye dikkatlerimizi çekmektedirler.[326] "Özgürlük" örneğinde, lafzı üzerinde tama yakın bir oydaşma bulunan kolektif imajların hem zaman içinde hem de aynı zaman diliminde muhtelif gurupların politik ihtiyaçları doğrultusunda nasıl birbirleriyle

[322] Heffernan, **a.g.m.**, s.120
[323] Heffernan, **a.g.m.**, s.121
[324] Kupchan, **a.g.e.**, s.197
[325] Kupchan, **a.g.e.**, s.198
[326] Kupchan, **a.g.e.**, s.254

zıt sonuçlar doğurabilecek içeriklerle tanımlanmaya çalışıldığına daha önce işaret edilmişti.

Ancak, muhtevası içerde tartışma konusu yapılan "özgürlüğün" Amerika'yı dünyanın geri kalanından ayıracak bir şekilde tarif edilmesi hususunda tarafların pek farklı düşünmedikleri görülmektedir. Somut gündem karşısındaki tavır alışlar, davranışların "Amerikalı" özgürlük anlayışına uygun düşüp düşmediklerine dair tartışmalar tarafından şekillendirilmekte, yoksa "Amerikalı" olanın doğal farklılık ve üstünlüğü şüphe konusu edilmemektedir. Amerikan istisnacılığı olarak adlandırılan bu zihni tavrın en berrak örneklerinden birine Andrew Jackson'ın veda konuşmasında rastlanmaktadır: "İlahi takdir… sizi, onu insan ırkının menfaati için muhafaza etmeniz maksadıyla özgürlüğün muhafızları olarak seçmiştir."[327]

Hietela Amerikan istisnacılığı, ülkenin coğrafi izolasyonu ve tarih dışılığa dair güçlü duyguların Amerikalıların kendilerini Avrupa'dan bağımsız, ayrı bir millet olarak tasavvur edişlerinde belirleyici roller oynadıklarını söylemektedir.[328] Emperyalizm çağı, Avrupa'da modern ulus devletin kolonyal öteki üzerinden kimlik inşası süreçlerine şahit olurken, ABD'de ise aynı sürecin, kolonyal ötekilere karşı "medeniyeti" temsil etme, Avrupalı ötekilere karşı ise Amerikalı olanın farklılığı üzerinden kurgulandığı görülmektedir. Bu yüzden 19. yüzyıldaki önemli emperyal eylemleri idare eden Amerikalı liderler, sürekli bir biçimde kendilerini yayılmaya sevk eden motivasyon kaynaklarının Avrupalı güçlerinkinden daha insanî olduklarını vurgulamışlardır.[329]

Örneğin, Tyler-Polk döneminde yayılmacılar ABD'nin geleneksel imparatorlukların sömürgecilik ve militarizm gibi yüklerini taşımadan güçlü bir kıta imparatorluğu olabileceğini iddia ediyorlardı: "Bütün imparatorluklar

---

[327] Michael H. Hunt, **Ideology and U.S. Foreign Policy**, New Heaven, Yale University Press, 1987, s.30
[328] Hietela, **a.g.e.**, s.ix
[329] Hietela, **a.g.e.**, s.ix

emperyal olmak zorunda değildi." ABD'nin genişlemesi, idealist terimlerle övülürken, Avrupa imparatorlukları özellikle de Britanya açgözlülüğü ve baskıcılığı yüzünden eleştirilmekteydi. Konuyla ilgili çalışmasında Hietela, Amerikalıların Avrupa emperyalizmine saldırıp, kendi yayılmacılıklarının farklılığını vurgularken geliştirdikleri güçlü istisnacılık duygusunu, ulusal kaderlerine dair şoven bir tarifle birleştirdiklerine dikkatleri çekmektedir.[330]

Bu zihni kurgunun tabii sonucu olarak, emperyal eyleme daima anti emperyalist bir retorikle soyunulmuştur. ABD'nin Latin Amerika'daki nüfuzunun pekişmesi için Avrupalıların bölgeye erişiminin engellenmesi hedefini güden Monroe doktrini, bu uygulamanın erken örneklerinden birini temsil etmektedir. Adıyla anılan doktrini ilan ettiği 1823 tarihli yıllık Kongre konuşmasında James Monroe, Güney Amerika'daki cumhuriyetçilik hareketlerini bastırmak için yürütülen faaliyetleri ABD'ye karşı hasmane bir teşebbüs olarak göreceğini ilan ederken, gerekçe olarak da Avrupalıların siyasi sistemlerini bölgeye ihraç etme çabalarını göstermektedir. Bir başka ifadeyle, ABD'nin barış ve güvenliği için tehdit arz eden şey, Latin Amerika'nın "Avrupalılaştırılması"ydı. ABD ise arka bahçesindeki nüfuz bölgesini, Avrupalılardan farklı olarak "özgürlük" adına sahiplenmekteydi.[331] Benzer bir şekilde Başkan James Polk, İspanya'nın Kaliforniya'yı İngiltere'ye bırakma ihtimaline, bu toprakları Birleşik Devletler'e bağlamak için değil, kıtada yaşayan insanların kendi kaderlerini tayin hakkını desteklemek için itiraz etmekteydi. [332]

1898'de ABD'nin Hawai adalarını, Puerto Rico ve Filipinleri tamamen, Guam ve Samoa'yı da kısmen aldığı emperyal yayılma dalgasını başlatan savaş ilanı kararında Kongre, Küba kolonisinin bağımsızlığını istiyor, Küba "üzerinde herhangi bir egemenlik, yargı hakkı ya da kontrol niyet veya temayülünü" reddediyordu. Anti emperyalist prensiplerle güç kullanma kararı

[330] Hietela, **a.g.e.**, s.177
[331] Kupchan, **a.g.e.**, s.170
[332] Kupchan, **a.g.e.**, s.171

alan Kongre, savaşı Puerto Rico ve Pasifik'teki İspanyol adalarını ilhak ederek bitirmiştir.[333]

1918'de ilan edilen Wilson prensiplerinin öngördüğü antikolonyalist nitelikteki selfdeterminasyon hakkının ardında da Monroe doktrinine hakim olan mantığın yattığını görmek mümkündür. Kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte Avrupalı imparatorlukların ABD'nin bu coğrafyalara nüfuzunun önünde teşkil ettikleri engel de bertaraf edilmiş olacaktı.

ABD'de emperyal eylemleri savunanlar gibi muhalefet edenlerin büyük çoğunluğunun da kalkış noktalarını Amerikan değerlerinin istisnailiği kalsın oluşturduğu görülmektedir. Tarih boyunca muhtelif varyantlarıyla tezahür etmiş olsa da genel olarak yayılmacılığı savunanlar, doğruluk ve üstünlüğü hususunda tartışma bulunmayan Amerikalı değerlerin yayılması için emperyal eylemlere duyulan ihtiyaçtan bahsederek siyasi konumlarını meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Emperyal eylemlere muhalefet eden izolasyonistler ise ABD'nin insanlığın ufkunda parıldayan "tepe üzerindeki şehir" olarak örnek teşkil etmeye devam etmesini, Amerikan değerlerinin yayılmasının en iyi yolu olarak görmekteydiler. Yayılmacı perspektifler gibi, liberal ya da liberteryen versiyonlarıyla izolasyonizm de Amerikan itikadında derin köklere sahip bulunmaktadır.[334] Belirli bir bölgede ve zamanda dikkat çekici bir şekilde nüksetmeleri, değişen siyasi ve ekonomik güç dengeleriyle bağlantılıdır. Kupchan'ın, bu perspektiflerin politikacılar ve diğer guruplar tarafından ideolojik ve araçsal sebeplerle aktif hale getirildiklerini söylerken yaptığı yorumlar, Gramsci'nin analizlerini çağrıştırmaktadır.[335] Kupchan'ın

---

[333] May, **a.g.e.**, s.3-4

[334] 1840'lardaki Amerikan yayılmacılığı üzerine yaptığı araştırmalarla sahasında otorite kabul edilen Frederick Merk'in ünlü eseri, Amerika'nın demokrasi ve bireysel özgürlüklerle ilgili misyonunu örneklik yaparak yerine getirmesi gerektiğini vurgulayan izolasyonistler ile ulusun güç ve refahının arttırılması için toprak kazanımına ihtiyaç duyulduğunu savunan yayılmacı okul arasındaki tartışmaları analiz etmektedir. (Frederick Merk, **Manifest Destiny and Mission in American History: A Reinterpretation**, New York, Alfred A. Knopf, 1963) 1840'ların yayılmacılığını destekleyen Manifest Destiny okulu, 1890'larda emperyalizmi savunmak için seferber olurken, antikolonyal geleneği de etkin bir şekilde bastırmıştır. (Frederick Merk, **a.g.e.**, ss.228-266)

[335] Kupchan, **a.g.e.**, s.234

değerlendirmeleri, tarihsel blokların birbirleriyle tezat oluşturan düşünceler yumağını bağrında saklayan maşeri vicdandan pratik projeleri için ihtiyaç duydukları fikirleri devşirmelerini anlatan Gramscigil konum savaşı sürecinin, Amerika'nın emperyal eylemlerle iç içe yaşanan geçmişi boyunca defalarca tekrarlandığını göstermektedir.

19. yüzyıldaki emperyal yayılma döneminde, Gramsci'nin Sorel'den alarak kullandığı, kitleleri harekete geçiren sosyal mitler formundaki fikirlerden de istifade edildiği görülmektedir. Bunların en meşhurunu "Açık Yazgı/Manifest Destiny" oluşturmaktadır. Kavram, John Tyler (1841-45) ve James K. Polk'un (1845-49) başkanlıkları esnasında yaşanan hızlı genişleme sürecinde yaygınlık kazanmıştır. Yürütülen askeri harekatlar sonucunda bin günden daha az bir zamanda ABD'nin sınırları Rio Grande, Pasifik ve 49. paralele dayanmış, Hawaii, Çin, Küba ve Yucatán'da ticaret ve toprakla ilgili meselelerde avantajlar sağlamak için teşebbüslerde bulunulmuştur.[336] Bu emsali olmayan genişlemenin aniden ve görünüşte çok az maliyetle gerçekleşmesinin Jackson dönemi demokratlarının zihinlerinde yarattığı gelecek tasavvuru ise "manifest destiny" ifadesinde somutlaşmıştır.[337]

Kavramın mucidi, Demokratik Review'ün editörü John L. O'sullivan'ın anlam dünyası, istisnacılık inancını besleyen seçilmişlik duygusunun emperyal eylemi nasıl motive ettiğini göstermektedir. 1839'da: "Muhteşem zaman ve mekan alanı içinde birçok milletlerin milleti için, ilahi prensiplerin mükemmelliğini insanoğluna göstermek mukadderdir." diyen O'sullivan, 1845'te Texas'ın ilhakı ile ilgili tartışmalarda şunları söylemekteydi: "Kıta üzerinde aşırı yayılmak şeklindeki kaçınılmaz yazgımız, yıllık olarak katlanarak büyüyen milyonlarımızın özgürce gelişmeleri için Tanrı tarafından tahsis edilmiştir."[338]

---

[336] Hietela, **a.g.e.**, s.2
[337] Hietela, **a.g.e.**, s.vii
[338] Slater, **a.g.m.**, s.21

Yayılmanın ilahi bir hak şeklinde görülmesi, elde edilecek toprakların eski sahiplerinden daha değerli olunduğuna dair güçlü istisnailik inancının yansımalarından biridir. Medeniyet söyleminin de, seçilmişlik ve üstünlük duygusu rasyonalize edilirken önemli işlevler üstlendiği görülmektedir. Kuzey Amerika'daki yerleşimciler daha ilk günlerden itibaren kıtadaki varoluşlarına, geri toplumların elinde atıl bir hazine halinde yatan zenginliklerin medeniyete açılması olarak bakmaktaydılar. Avrupa kolonyalizminin bu ortak meşrulaştırma kalıbının en iyi ifade ediliş biçimlerinden birine Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi'nde rastlanmaktadır. Rousseau'ya göre, ilk işgal hakkını iddia edebilmek için, toprağa içi boş bir törenle değil, çalışarak, işleyerek sahip olmak gerekmektedir.[339]

Bu kalıbın Tocqueville tarafından Amerika'ya uyarlandığını görmekteyiz. Ona göre, "amansız önyargılar", "kontrolsüz hırslar" ve "vahşi erdemler" yerlileri kaçınılmaz bir yıkıma mahkum etmişti. Yerliler, Tanrı tarafından Yeni Dünya'nın zenginliklerinin ortasına, bunlardan sadece bir dönem için istifade etmek üzere yerleştirilmişlerdi. Bu yüzden de orada sadece diğerleri gelene kadar bekleyeceklerdi.[340]

Tanrı'nın emanetini teslim almak için gelenlerin yerlilere karşı yürüttükleri uzun savaş, Kuzey Amerika toprakları üzerinde ABD'nin coğrafi kuruluşunu mümkün kılarken, "vahşi öteki" karşısında medeniyet ve düzeni yayma söyleminde ifadesini bulan misyon inancını meşru bir dünyayı algılama tarzı olarak toplumsal hafızaya yerleştirmiştir.[341] Bu algı çerçevesinden ABD'nin sınırları yalnızca siyasi hakimiyet sahasını değil, "vahşilik ile buluşma noktasını" temsil etmektedir.[342]

---

[339] Jean-Jacques Rousseau, **The Social Contract**, H. J. Tozer (çev.), GB, Wordsworth Editions, 1998, s.21

[340] Alexis de Tocqueville, **Democracy in America** Vol. I, Henry Reeve, C.B. (çev.), Bruce Frohnen (ed.), USA, Regnery Publishing, Inc., 2003, s. 20

[341] Slater, **a.g.m.**, s.19

[342] Frederick Jackson Turner, **The Frontier in American History**, New York, Dover Publications, 1996, s.3 – Amy Kaplan da, "sınırların ötesindeki anarşi" fikrinin Amerikan tarihi boyunca emperyal eylemi motive eden temel düşünceler arasında yer aldığına işaret etmektedir. (Amy Kaplan, **The**

19. yüzyıl boyunca Kuzey Amerika yerlilerinin "vahşilikleri" ve "doğalarının çocuksuluğu" gibi tasvirlere dayalı basmakalıp imajlar üzerinden ötekileştirilmesi sürecine kılavuzluk eden zihni kategoriler, beyaz olmayan diğer toplum ve kültürlere de adapte edilerek geleceğe taşınmıştır. [343] Nitekim yerli metaforunun dayandığı kalıpların, Vietnam'dan Bosna'ya ve günümüzde Irak'a kadar "vahşi öteki" ile karşılaşıldığı her yerde kullanıldıkları görülmektedir.[344]

Yerlileri, zenginliklerin emanetçisi kabul eden kalıbın da uzun vade boyunca varlığını koruduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Meksika'yla yapılan 1848'deki savaşın sonunda Başkan Polk, ilhak edilen toprakların Meksikalılar ya da başka herhangi bir millet nezdinde değerinin çok az olduğunu, ancak ABD sınırları içine alınmalarının Amerika, ticaret dünyası ve insanlığın genel çıkarları için muazzam faydalar sağlayacağını söylediğinde, medenilerin doğal kaynaklarını rasyonel bir şekilde kullanamayan geri toplumlar üzerindeki hakimiyetini ne kadar doğal bulduğunu göstermekteydi.[345]

Slater, 19. yüzyılın bu emperyal mirasının bir sonraki asra da taşındığını, 20. yüzyılın başlarındaki Amerikan müdahaleciliğinin düzenin korunması ile ilerleme ve medeniyetin yayılması fikirleriyle yakından bağlantılı olduğunu söylemektedir. Küba (1906-9), Dominik Cumhuriyeti

---

Anarchy of Empire in the Making of US Culture, Cambridge, MA, Harvard University Press, 2002, s. 12-14)

[343] Slater, **a.g.m.**, s.19

[344] Slater, **a.g.m.**, s.20

[345] Robert W. Richmond ve Robert W. Mardock(ed.), **A Nation Moving West: Readings in the History of the American Frontier**, Lincoln and London, University of Nebraska Press, 1966, s.157. - Irak'ın işgali öncesinde doğal kaynaklarına rağmen ülkenin niçin gelişemediği sorusuna cevap aranan tartışmalarda da; George W. Bush'un, ABD'nin Irak'ta, petrol kaynaklarının teröristlerin eline geçmesini engellemek için bulunduğunu iddia edişinde de söz konusu kalıbın etkilerini gözlemlemek mümkündür. (Jennifer Loven, "Bush gives new reason for Iraq war. Says US must prevent oil fields from falling into hands of terrorists", **Boston Globe**, August 31, 2005, (Erişim) http://www.boston.com/news/nation/articles/2005/08/31/bush_gives_new_reason_for_iraq_war, 17 Nisan 2006

(1916-24), Haiti (1915-34), Honduras (1912-19 ve 1924-25) ve Nikaragua'nın (1926-33) işgallerinde bu kaygılar açıkça görülebilmektedir.[346]

Dekolonizasyonun yaşanmasının bu algı kalıbını ortadan kaldırmadığına dair güzel bir örneğe modernleşme teorisinin önemli isimlerinden Walt Rostow'da rastlanmaktadır. Artık bağımsız olan Üçüncü Dünya'ya yol göstermeyi hedefleyen teorisyenin kolonyal döneme yaklaşımı, 1950 ve 60'larda modernleşme teorisi ile sunulan reçetelerin aslında geçmişin bir başka şekilde devam etmesi arzusundan kaynaklandığını ileri süren eleştirileri destekler mahiyettedir. Rostow, kolonilerin bir boşluğu doldurmak üzere kendisini organize edemeyen geleneksel toplumların ithalat ve ihracat gibi ekonomik faaliyetler için örgütlenmesi maksadıyla kurulduklarını iddia etmektedir.[347]

Amerikan tecrübesinde emperyal eylemi motive eden fikirler arasında, ilerleme düşüncesinin desteklediği, medeniyet piramidinde hiyerarşik olarak tepede bulunanların diğerlerine üstünlüğü anlayışının yanı sıra ırkçılığın açık biçimleri de önemli bir yer tutmaktadır. Yukarıda, "özgürlük" ideali etrafında yürütülen tartışma bağlamında kısaca değindiğimiz iki ana siyasi geleneğin de ırkçılık sicilinin hayli kabarık olduğu bilinmektedir. Anti elitist duruşuyla diğer kurucu babalar arasında kendisine özel bir yer atfedilen Thomas Jefferson'ın ırkçı fikirleri, dönemin genel atmosferi hususunda oldukça aydınlatıcıdır. Çok sayıda köleye sahip olan Jefferson, "eşit biçimde özgür" kabul ettiği beyazlar ve siyahların aynı yönetim altında yaşayamayacaklarına inanmaktaydı. Nitekim, James Maddison, Henry Clay, John Randolph, Abraham Lincoln ve diğer önde gelen siyasi şahsiyetlerle birlikte özgür siyahların Afrika'ya göçünü teşvik etmek için Amerikan Koloni Kurma Cemiyeti'nin faaliyetlerini desteklemiştir. Bu çabalar sonucunda 1821 yılında

---

[346] Slater, **a.g.m.**, s.23

[347] Walt Whitman Rostow, **The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto**, USA, Cambridge University Press, 1991, s.109-112

Liberya kurulduğunda 11 ila 15 bin arasındaki siyahın Afrika'ya gitmesi sağlanabilmiştir.[348]

Irkçılık, tıpkı özgürlük idealinde olduğu gibi, emperyal eylemleri hem destekleyen hem de muhalefet eden guruplar tarafından siyasi pozisyonlarını pekiştirmek için kullanılmıştır. Huntington, Anglo-Amerikan ırkının üstünlüğü düşüncesinin bu ırkın mensuplarına Meksikalıları, Kızılderilileri ve diğerlerini fethetme ve yönetme hakkını verirken, Amerikan toplumunun ırkî saflığını koruma arzusunun da Meksika, Dominik Cumhuriyeti, Küba ve Filipinlerin ilhakına karşı çıkanlara dayanak sağladığına işaret etmektedir.[349]

1840'lardaki yayılma esnasında emperyal eylemi destekleyenler özgür ve köle siyahları Texas'a yerleştirerek "zenci meselesi"ni çözebileceklerini düşünürlerken,[350] emperyal eyleme muhalefet edenler Meksika'ya karşı zaferin kazanılmasının ardından ülkenin büyük kısmının ilhakına çok sayıda Meksikalının Amerikan sınırları içine alınacağı gerekçesiyle karşı çıkmış, yalnızca beyaz göçmenler tarafından kolaylıkla başka bir Ohio ya da Kentucky'ye dönüştürülebilecek az nüfuslu alanların ilhakıyla yetinilmesini istemişlerdir.[351]

Benzer bir durumla 19. yüzyılın sonundaki emperyal dalga esnasında da karşılaşıldığı görülmektedir. Zaferlerin ardından denetim altına alınan toprakların ilhakını isteyenler de buna karşı çıkanlar da Karayipli Hispaniklere, Hawaililere yahut Filipinlilere tam vatandaşlık verilmemesi hususunda görüş birliğine varmışlardır.[352]

20. yüzyılda da ırkçı fikirler, Amerika'nın dünyanın geri kalanıyla kurduğu ilişki biçiminin belirlenmesinde etkili olacaktır. I. Dünya Savaşı'nın

---

[348] Samuel P. Huntington, **Biz kimiz, Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı**, Aytül Özer (çev.), CSA, 2004, s.54
[349] Huntington, **a.g.e.**, s.55
[350] Hietela, **a.g.e.**, s.11
[351] May, **a.g.e.**, s.7-8
[352] May, **a.g.e.**, s.x-xvii

ardından Milletler Cemiyeti Misakı üzerine yürütülen tartışmalarda, senatörler tarafından Anlaşmaya, Cemiyet'te siyah üyelerin sayısının beyazları geçeceği ya da Katoliklerin Cemiyet'e hakim olarak Papa'nın uluslararası ilişkiler üzerindeki etkinliğini arttıracakları gibi gerekçelerle karşı çıkıldığı görülmektedir.[353]

Irkçılıkta en somut halini gördüğümüz, egemenlik alanını genişletirken ortaya çıkan emperyal yapıdan asla etkilenmeme, imparatorluğa dönüşürken Amerika'nın saflığını koruma arzusu günümüze kadar erişen uzun vade içinde Amerikan dış politikasının temel gerilim alanlarından biri olma özelliğini korumuştur. John Locke'ın "Başlangıçta bütün dünya Amerika'ydı"[354] sözünün, 19. yüzyılın sonunda emperyal eylemi destekleyenler tarafından, "Sonunda bütün dünya Amerika olacak" şeklinde terennüm edilmesi[355], bu açmaz karşısında düşünülen çıkış yolunu işaret etmektedir. Hakimiyet alanını alabildiğine genişletirken, idare altına alınanların etkilerinden uzak kalmanın yolu, dünyanın geri kalanını Amerika'nın suretinde yeniden inşa etmekten geçmektedir.

Dış dünyadaki düşmanların uzlaşmaz zıtlıklar üzerinden tarif edilmesi, muhafazası zorunlu değerlerin üstünlüklerinin öteki üzerinden vurgulanmasını kolaylaştırırken, yok edilmeleri için gerekli toplumsal seferberliğin de zeminini hazırlamaktadır. "Şer"le yan yana yaşamayı kabul ederek "iyiliğin" ayakta kalabilmesi mümkün değildir. İyi olanın, yani Amerikan değerlerinin hayatiyetini koruması için kötü olanın etkisi altındakilerin de iyiliğin saflarına katılması gerekmektedir. Kolombiya Üniversitesi profesörlerinden Douglas Johnson'ın ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girişini desteklemek için kaleme aldığı The Peril of Prussianism bu düşünce biçiminin yüzyılın başındaki en açık ifade ediliş biçimlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. İletişim ve ulaşım alanındaki gelişmelere işaret ederek

---

[353] Kupchan, **a.g.e.**, s.184
[354] John Locke, **Two Treatises of Government**, Peter Laslett (ed.), Cambridge University Press, 1988, s.98, 319
[355] Heffernan, **a.g.m.**, s.119

artık izolasyonun mümkün olmadığını, dolayısıyla Amerikalıların "dünyayı demokrasi için güvenli kılmak adına" savaşmak mecburiyetinde bulunduklarını söyleyen Johnson tezini şöyle ortaya koymaktadır: "Amerikan ideali, hükümetin vatandaşlarının hizmetkarı olduğu ve onların menfaati için mevcut olduğu anlayışına dayanır… Diğer taraftan Prusya ideali, bireyin hükümetin hizmetkarı olduğu ve yalnızca hükümetin menfaati için varolduğu idealine dayanır…. Böylesine zıt idealler üzerine kurulu iki büyük kara imparatorluğu karşılıklı olarak uzlaşmaz bir zıtlık içerisindedir ve uzun süre dünyada yan yana yaşayamazlar… Amerikalılar için bu ikilemde tek bir mesele vardır. Prusya ideali mahvolmak, Amerikan ideali yaşamak zorundadır."[356]

Ancak aynı yaklaşımın yalnızca Amerika'yı gözeten tek taraflı bir egemenlik hassasiyeti olarak politik ifadesini bulan izolasyonist ikinci yüzü de, savaşın hemen ardından Milletler Cemiyeti Misakı'nın reddedildiği tartışmalarda bütün açıklığıyla ortaya çıkmıştır.[357] Senato'daki muhalif gurubun başını çeken Lodge'un temel argümanını, ABD'nin kendi otonomisinden taviz vererek uluslararası bir kuruluşu güçlendirmesinin kabul edilemezliği oluşturmaktaydı. Anlaşmanın X. maddesi, savaş kararı almak gibi egemenliğin sert çekirdeği ile ilgili önemli bir hususta, Milletler Cemiyeti'ne yetki vermekteydi.[358] Bu durum o kadar yadırganmıştır ki, Misak'ın reddi üzerine Amerika'nın bağımsızlığını ikinci defa kazandığını söyleyenler bile çıkmıştır.[359] Uluslararası kuruluşlar ve Amerika'nın müttefiklerinin itirazlarına rağmen, Irak'ın işgal edilmesini savunanların 21. yüzyılın başında benzer hassasiyetlerden yararlanmaları, fikirlerin uzun vade boyunca varlıklarını muhafaza edebildiklerini göstermektedir.

---

[356] Douglas Wilson Johnson, **The Peril of Prussianism**, G.P. Putnam Sons, 1917, s.49

[357] Kaplan, Amerika'nın bu çifte davranış biçimini şu şekilde anlatmaktadır: "Amerikan imparatorluğu sınırlar inşa ederek bunların üzerindeki her türlü hareketi denetlemek ve sınırsız yayılma arzusuyla bu sınırları aşmak şeklindeki çifte bir dürtüyü uzun müddet takip etti." (Kaplan, **a.g.e.**, s.15)

[358] Kupchan, **a.g.e.**, s.181-182

[359] Kupchan, **a.ge.**, s.184

Ayrıca, Geç Jackson dönemi yayılmacılarının imparatorlukla cumhuriyetçi hükümet yapısını uzlaştırmak için 19. yüzyılın ortalarında gösterdikleri çabayla, Irak'ın işgali arifesindeki "Liberal Emperyalizm"[360] tartışmaları da zaman tünelinde benzer yankılarda buluşmaktadırlar. Hamilton ve Madison'ın Federalist Papers'lardaki tartışmalarını yeniden okuyarak Cumhuriyetçi imparatorluk tasarımını ortaya atanlar, yalnızca emperyal eylemden ülke içindeki demokratik kurumların zarar görmeyeceğine dair söz vermekle yetinmemekte, aynı zamanda ele geçirilecek topraklarda da demokratik prensiplere uyulacağı taahhüdünde bulunmaktaydılar. Hatta daha da ileri gidip, yayılmanın aslında ülke içindeki demokratik rejimi pekiştireceğini de savunmaktaydılar.[361]

ABD'nin 19. yüzyıldaki emperyal macerasını teşvik eden, 21. yüzyılın başında da Bush doktrini ile resmi düzeyde tekrar canlandırılan fikirler arasında, izi Sosyal Darwinizm'e kadar sürülebilecek, henüz ufukta somut bir şekilde gözükmeyen tehlikelere karşı korunmanın, ancak önalma ile mümkün olacağı düşüncesi de bulunmaktadır. Amerikan yayılmacılığının ardındaki ideolojiyi inceleyen Julius Pratt, 1890'larda emperyal eylemin dayandığı rasyonalite ile Sosyal Darvinizm arasındaki güçlü bağlantılara dikkat çekmektedir. Herbert Spencer'in liderliğini yaptığı Sosyal Darvinistlerin, dünya politikasının temel dinamiğini milletlerin hayatta kalabilmeye uygun olup olmadıklarının test edildiği sonsuz bir mücadele şeklinde tasvir edişleri, emperyal eylem yanlılarının başvurdukları önemli referans kaynakları arasında yer almaktadır. Bu bakış açısı Amerikan dış politikasına, ABD'nin yeryüzünün ele geçirebildiği kadar büyük bir parçasını hakimiyeti altına alması gerektiği şeklinde uyarlanmıştır. Aksi takdirde, bu topraklar rakipler tarafından fethedilecek ve onlara avantaj sağlayacaktı. Bu da uzun vadede ABD'nin yenilmesine, gerilemesine ve çökmesine sebep olacaktı. Bu yüzden

---

[360] Konuyla ilgili örnek metinler için bkz. Sebastian Mallaby, "The Reluctant Imperialist: Terrorism, Failed States, and the Case for American Empire", **Foreign Affairs**, volume 81 , issue 2, March/April 2002, s.2-7 . - Michael Ignatieff, **Empire Lite: Nation Building in Bosnia, Kosovo, Afghanistan**, Vintage, 2003.

[361] Hietela, **a.g.e.**, s.173

yayılma politikası bir tercih değil, katı bilimsel kanunların dayattığı bir zorunluluktu.[362]

Ayrıca, yayılmacılığın rakip güçlere karşı meşru bir varlık ispatı biçimi olarak görülmesinde, uluslararası sisteme dair hakim kolektif imajların emperyal eyleme başvurmayı olumlayışlarının da önemli bir paya sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir. Örneğin ancak, İspanya'yla yaptığı savaş ve Filipinleri ilhak edişinin ardından ABD, Avrupalılar nezdinde bir dünya gücü olarak tanınmaya başlamıştır.[363] Bu yüzden, ABD'nin çıkarlarını kollamak için güç kullanabileceğini Avrupalılara gösterme arzusu, 1840 ve 1890'lardaki emperyal yayılma dalgalarının sebeplerinden biri kabul edilmektedir.[364]

B. Hegemonik Dönem: Pax Amerikana'dan İmparatorluğa

1.Giriş

Bu çalışmada üç tarihsel konjonktüre ait hakim ontolojik imajları tasvir için kullanılan emperyalizm, hegemonya ve imparatorluk terimlerinden ikincisi; 1945'ten başlayıp 1970'lerin ortalarında ilk ciddi krizini yaşadığı kabul edilen dünya düzeninin mimarisiyle ilgilidir. Cox'un temel özelliklerini liberal devlet, serbest ticaret ve güç dengesi üçlüsüyle özetlediği 1789-1873 yılları arasındaki dönemi kapsayan İngiltere'nin liderliğindeki dünya düzeni, sonradan sanayileşen ülkelerin meydan okumalarıyla yerini bir önceki kısımda ele aldığımız, milliyetçi refah devletinin yükseldiği rakip

---

[362] Julius Pratt, "The Ideology of American Expansion", Avery Craven (ed.), Essays **in Honor of William E. Dodd by His Former Students at the University of Chicago** içinde, Chicago, University of Chicago Pres, 1935, ss. 335-353
[363] May, **a.g.e.**, s.ix
[364] Hietela, **a.g.e.**, s.212

emperyalizmler çağına terk etmiş,[365] II. Dünya Savaşı'nın yarattığı yeni parametreler ise ABD'nin diğer kapitalist ülkeler üzerinde denetim imkanını kazandığı hegemonik bir sisteme geçişi sağlamıştır.

Dünya düzeni açısından bakıldığında, hem İngiltere tarafından şekillendirilen serbest ticaret dönemi, hem de emperyalizm çağı ile Amerikan hegemonyası arasındaki farklılıkların başında ABD'nin merkez devletler karşısındaki konumu gelmektedir. İlk evrede İngiltere'nin üstlendiği düzen sağlayıcı ve norm koyucu rolün dayandığı yapılar, Amerikan hegemonyasına hayat veren kurum ve ittifaklar zinciri ile kıyaslandığında sistemin unsurlarına nüfuz ve dönüştürme gücü bakımlarından yüzeysel kalmaktadırlar.[366] Başat aktörleri kendi çizgisine çekerek peşinden sürükleyecek nitelikte, işleyen bir liderlik mekanizmasına rastlanmayan emperyalizm çağı ise serbest ticaret düzeni içinde yükselen yeni sanayileşmiş ülkelerin yarattığı rekabet ve meydan okumanın uluslararası politikanın eksenine yerleştiği bir zaman dilimidir.

Amerikan hegemonyasına ait ontolojik imajları içeren teorileştirme ve tarih yazımı faaliyetleri, sistemik bir krizin varlığını hissettirmeye başladığı 1970'lerden itibaren hız kazanmışlardır. Amerikan hegemonyasının özellikleri, dayandığı iktidar mantığı, daha önceki dünya düzenlerinden farklılıkları, güçlü ve zayıf yönleri üzerine yürütülen tartışmalardaki bu dönemde gözlenen yoğunlaşma, "dış" dünyada yaşananlarla teorik düşünceye yönelen zihni süreçler arasındaki daha önce işaret edilen karşılıklı ilişkiyi teyit eder mahiyettedir.

---

[365] Robert W. Cox, **Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History**, New York, Columbia University Press, 1987, s.109, 151, 126

[366] ABD'nin ekonomik güç bakımından dünya sistemi içindeki avantajlı konumu da hegemonyanın kuruluş yıllarında İngiltere'nin geçmişteki pozisyonuyla kıyaslanamayacak düzeydedir. 1870'te gücünün zirvesindeki İngiltere dünya sanayi üretiminin % 32'sini gerçekleştirirken, ABD 1948'de % 48'ine sahip bulunuyordu. (G. John Ikenberry, "Rethinking the Origins of American Hegemony", **Political Science Quarterly**, Vol. 104, No. 3., Autumn, 1989, s.380) Nial Ferguson da, ABD'nin Britanya İmparatorluğu'nu hem ekonomik kaynaklar hem de askeri kabiliyetler bakımından geride bıraktığını söylemektedir. (Niall Ferguson, **Colossus: The Price of America's Empire**, Penguin, 2004, s.19).

Vietnam Savaşı, petrol krizi, dolar ve altın arasındaki bağın kopuşu gibi gelişmelerin, zihinler üzerinde içinde yaşanılan konjonktürün tarihselleşmekte olduğuna dair uyarıcı bir etki yarattıkları anlaşılmaktadır. Sürecin kesintiye uğradığı ya da tarihi seyrin yatak değiştirdiği yönündeki algı yoğunlaşması, aktüel olanın tarihe dönüşüm ânına işaret ederken yaşanılan kırılmanın mahiyetini anlamak ve barındırdığı belirsizlikleri düşünceyi gelecek ihtimallerine dair projeksiyonlara yönelterek hafifletme ihtiyacı, teori ve tarih yazımı faaliyetinin yüzünü bu dönemde bir kez daha geçmişe çevirmiştir.

1970'lerden itibaren uluslararası ilişkiler/uluslararası politik ekonomi çalışmalarında yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan hegemonyanın, çok fazla şeyi ifade etmek için büyük bir sıklıkla başvurulan, günümüzde küreselleşme ve daha önce emperyalizm kavramlarının başına geldiği gibi analitik bir aşınmaya maruz kaldığı görülmektedir.[367] Bu durum, tezimizde söz konusu kavramlara dayanılarak üretilen teorik inşalara ait evrenselci önermelerin, içinde şekillendikleri tarihsel konjonktürü dikkate alan bir perspektife yerleştirilerek çözümlenmeye çalışılmasının sebepleri arasında yer almaktadır. Bu yönde atılacak ilk adım olarak ise, disiplin içindeki hegemonik dönemi konu edinen belli başlı ontolojik imajları kabaca ikili bir tasnife tabi tutarak ele almak yararlı olacaktır.

Söz konusu dönemde Amerikan hegemonyasının tarihselleşerek sonun başlangıcını yaşadığını savunan perspektifler tezlerini, krizi kapitalizmin uzun tarihi içinden okuyarak desteklemişlerdir. Örneğin, dünya sistemi teorisyenleri tarafından tarihsel malzeme kapitalizmin ardıl hegemonik yükseliş ve düşüşler zinciri biçiminde ilerlediğini kabul eden bir teorik çerçeve içinden yeniden değerlendirilmiş, ABD'nin de geçmişte tecrübe

[367] David Rapkin, disiplin içinde farklı yaklaşımların "çiçek gibi" açmalarının hegemonik liderliği temelden tartışmalı, ortaklaşa kullanılan ancak tarifi ve uygulama kuralları ile ilgili oydaşmaya dayalı bir anlaşmadan mahrum bir kavram haline getirdiğini söylemektedir.(David P. Rapkin, "The Contested Concept of Hegemonic Leadership" David P. Rapkin (ed.), **World Leadership and Hegemony** içinde, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1990, s.1-2.)

edilenlere benzer bir çevrimin nihai aşamalarına yaklaştığı varsayılmıştır. Kapitalizm eksenli sistemik analizlerden ziyade, ABD'nin dünya sistemi içindeki konumunu tarihsel imparatorluklarla kurulan analojilerden hareketle anlamaya çalışanların da değişik gerekçelerle çöküş tezlerini savundukları görülmektedir.[368]

Hegemonyanın devamını arzulayanlar ise tarihsel malzemeyi istikrar argümanı üzerinden kurgulamışlardır. Bu yaklaşımı temsil eden Hegemonik İstikrar Teorisi'ne göre, dünya ekonomisini oluşturan sac ayakları, kendisine nezaret eden bir hegemonun yokluğunda çökerek yerini bir kaosa bırakacaktır. Dolayısıyla hegemonun varlığı, mevcut ekonomik ilişki sisteminden yarar sağlayan her aktör için gereklidir.

80'lere gelindiğinde, beklenen çöküşün halen gerçekleşmemiş oluşu, dikkatleri ABD merkezli dünya sisteminin öncüllerinden farklılık arz eden yönleri üzerinde toplamıştır. Cox'un Gramsci'den uluslararası ilişkilere uyarladığı, gücün sosyal temellerine vurgu yapan, zor ve rıza dengesine dayalı hegemonya tarifi ile Susan Strange'in hegemonyanın dayandığı yapısal güç unsurları hakkındaki analizleri bu literatürün önemli parçalarını oluşturmaktadırlar.

Hegemonik döneme ait ontolojik imajlar arasında klasik emperyalizm teorilerinden beslenerek uzun tartışmayı güncelleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Modernleşme teorilerinin tezlerini reddederek, dekolonizasyona rağmen dünya sisteminin yapısal mekanizmaları aracılığıyla emperyal haracın toplanmaya devam edildiğini savunan bağımlılık teorileri, eleştirel özellikleriyle dünya düzeninin niteliğine ilişkin tartışmalara çevreden bakışı temsil etmektedirler.

---

[368] Paul M. Kennedy, **The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000**, Random House, 1987.

Günceli anlamak ve geleceğin şekillenmesine katkıda bulunmak için yürütülen bu teorileştirme çabalarının, disiplinlerin sınırlarını aşarak münhasıran geçmişi konu edinen araştırmalara da nüfuz ettikleri görülmektedir. Örneğin, Amerikan hegemonyasının özgün niteliklerini vurgulamak için yapılan hegemonya/imparatorluk, baskıya dayalı hakimiyet/rızaya dayalı yönetim şeklindeki ayrımlar, tarih ve tarihsel sosyoloji çalışmalarını da etkilemiş, emperyalizm çağı ve öncesine uzanan dönemlerin yeni teorik çerçevelerden ele alınmasını sağlamıştır.[369]

Bu bölümün takip eden kısımlarında, öncelikle Amerikan hegemonyasına dair muhtelif imajlar değerlendirilecek, daha sonra ise Irak'ın işgalinin içinde cereyan ettiği tarihsel konjonktüre geçişi hazırlayan dinamikler üzerinde durulacaktır.

2. Hegemonya Teorileri: Hegemonik Döneme Ait Rakip Ontolojik İmajlar

(1) Hegemonya: Emperyalizmin Bir Başka Şekilde Devamı

Bu kısımda değerlendirilecek ilk teorik külliyat, Amerikan hegemonyasının Üçüncü Dünya üzerindeki etkilerini emperyalizme dair uzun tartışmaya bağlayan eleştirel geleneğin çalışmaları olacaktır. İlgili literatüre topluca bakıldığında, eleştirel teorisyenlerin Avrupalı sömürge imparatorluklarının dağılmasıyla ortaya çıkan yeni dünya konjonktürü karşısında belli başlı iki problematik üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Dünya düzeninin, kapitalist merkez ve gelişmekte olan çevre şeklinde ikiye ayrılmış bir ontolojik imajı etrafında şekillenen bu problematiklerin ilkini, merkez içi münasebetlerin nasıl bir nitelik kazanacağı sorusu teşkil ederken,

[369] Michael W. Doyle, **Empires**, Ithaca and London, Cornell University Press,1986

ikincisinin odağında merkez ve çevre arasındaki iktidar ilişkilerinin analizi yer almaktadır.

Marxistlerin bir kısmı, II. Dünya Savaşı'nı takip eden dünya konjonktürüne klasik emperyalizm teorilerinin argümanlarını gözden geçirerek yaklaşmışlardır. Görece barış dönemleri dışında kapitalist ülkeler arasındaki şiddetli rekabeti, kapitalist dünya ekonomisi tarihinin temel dinamiği kabul eden Marxistler, emperyalistler arasındaki çatışmaların ABD'nin baskın gücü tarafından aşıldığı bir döneme girildiğini düşünmüşlerdir.[370] Dünya düzeninin yeni mimarisinin, Kautsky'nin, emperyalist güçlerin aralarında anlaşarak yeryüzünün kalan kısmını sömürmek için işbirliği yapabileceklerini öngören ultraemperyalizm kavramının güncellenmesi suretiyle anlamlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.[371]

Japon ve Avrupa ekonomilerinin hızlı toparlanışları, ABD dolarının zayıflığı ve Vietnam yenilgisi 1970'lerde yeni tartışmaları ateşlediğinde, "emperyalizmin mevcut aşaması"na dair bu görüşler de bir kez daha eleştiri süzgecinden geçirilmiş, bazı Marxistler gerçek anlamda Avrupalı bir sermayenin doğarak ABD'ye rakip olabileceğini savunurlarken, diğerleri Amerikan çok uluslu şirketlerinin faaliyetlerine dikkat çekmek suretiyle ulusal sermayelerin ABD'nin hakimiyetinde birleşeceği öngörüsünde bulunmuşlardır.[372]

İkinci problematikle ilgili çalışmalarda, doğrudan hakimiyetin sona ermesiyle işlevsel hale getirilen yeni iktidar mekanizmalarının çözümlenmeye çalışıldığı görülmektedir. "Emperyalizmin yeni biçimi"ni konu edinen bu analizlerde de, Paul Baran'ın "bağımlılık" ilişkilerini besleyen ekonomik

---

[370] Anthony Brewer, **Marxist Theories of Imperialism, A Critical Survey**, London and New York, Routledge, 1990, s.267
[371] Brewer, **a.g.e.**, s.271
[372] Brewer, **a.g.e.**, s.267-268 – İlk görüş için bkz. Ernest Mandel, **Late Capitalism**, Verso Books, 1999, s.335-342, 457. İkinci görüş için bkz. Nicos Poulantzas, **Classes in Contemporary Capitalism**, London, New Left Books, 1975

yardımları metropolün iç çelişkilerinden kaynaklanan yapısal bir emperyal enstrüman olarak değerlendirişinin gösterdiği gibi[373], "sistemik zorunluluk" mantığı varlığını hissettirmektedir.

İlgili literatüre hakim olan perspektif, emperyalizmin başka biçimler altında yaşamaya devam ettiği kabulü tarafından şekillendirilmiştir. Dekolonizasyon sonrası uluslararası ekonomik sistemin işleyiş mantığını neokolonyalizm olarak niteleyen muhtelif varyantlara sahip bağımlılık teorileri, eski metropollerin doğrudan emperyal eylemlere ihtiyaç duymaksızın Üçüncü Dünya'dan artık değer transferine devam ettikleri tezini savunmaktadırlar. Emperyalizm, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarındaki tariflerinden farklı olarak, doğrudan askeri ve siyasi hakimiyeti zorunlu görmeyen bir içerikle kullanılmaya başlanmıştır.[374]

Bu yaklaşıma göre, siyasi bağımsızlığın kazanılması, emperyalizmi doğrudan kontrolün beraberinde getirdiği sorunlardan kurtararak dünya kapitalizminin gayrı resmi güçlerine alan açılmasını sağlamıştır. Formel emperyalizm kadar etkin sonuçlar doğurabilen neokolonyalizm, büyük firmalar ve uluslararası örgütlerin manipülasyonlarına eşlik eden kapitalist devletlerin örtülü baskıları aracılığıyla işlerlik kazanmaktadır.[375]

1960 ve 70'lerdeki neokolonyalizm tezlerine ait argümanlara yapısal vurguların hakim olduğu görülmektedir. Bu dönemde bağımlılık teorisyenleri, Üçüncü Dünya'nın kalkınma imkanlarının kapitalizmin merkez ve çevre şeklindeki mevcut mimarisi tarafından bloke edildiğini söylerlerken, "Leninist kırılma"nın tesiriyle, Marx'ın kapitalizmin çevredeki etkisini "yaratıcı yıkım"

---

[373] Paul A. Baran, **The Political Economy of Growth**, Harmondsworth, Penguin, 1973, s.245-246

[374] Brewer, **a.g.e.**, s.162 Örnek bir çalışma için bkz. Harry Magdoff, **Imperialism Without Colonies**, Monthly Review Press, 2003

[375] Warren, **a.g.e.**, s.115 - Bağımlılık okulu değişik bakış açılarını bünyesinde toplamaktadır. Sukarno, okulun genel bakış açısını, bağlantısız ülkelerin Bandung'taki ilk konferansında(1955) özetlemiştir. Buna göre kolonyalizm yalnızca klasik formuyla mevcut değildir. Aynı zamanda ekonomik ve entelektüel kontrol ile ulus içindeki küçük bir azınlığa dayanmak suretiyle fiziki kontrolü de içermektedir. (Ralph D. Winter, **The Twenty-five Unbelievable Years, 1945 to 1969**, USA, William Carey Library, 2005, s.4)

olarak gören yaklaşımının çok uzağındadırlar. Bağımlılık teorilerinin farklı varyantları arasında paylaşılan iki temel varsayımdan ilki, uluslararası ekonomideki kolonyal evreden miras kalan bağımlı işbölümünün doğal olmadığı gibi, çevre ülkeleri için normal bir kalkınma güzergâhını da imkansız kıldığı şeklindedir. Bununla bağlantılı ikinci argümanı, kalkınmanın meydana gelmeyişinin sebebi olarak çevredeki ekonomilerin iç çelişkilerinin değil, dışardan şekillendirilmiş yapıların gösterilişi teşkil etmektedir.[376]

Gelişme ve azgelişmişliği, aynı uluslararası ekonomik sistemin birbiriyle ilişkili yüzleri olarak gören bağımlılık teorisyenleri, merkezdeki kalkınmanın çevrenin azgelişmişliği sayesinde mümkün olduğunu düşünürlerken, çevrenin azgelişmişliğini de merkezin zenginleşmesine bağlamaktadırlar.[377] Bağımlılık teorilerine ortak rengini veren hiyerarşik, iki parçalı ontolojik imaj, dünya sistemini kendi iç dinamiklerinin etkisiyle dışarıya doğru yayılarak büyüyebilen ülkeler ile kalkınmaları hakim devletlerin faaliyetlerine bağlı olanlar arasında parçalanmış bir yapı şeklinde tasvir etmektedir.[378] Ekolün temsilcilerinin ürettikleri kavramlar bu çerçeve içinden anlamlarını bulmakta, örneğin azgelişmişlik basit bir gelişmemişlik halini değil, ancak söz konusu toplumun ileri kapitalist ülkelerin nüfuz alanlarına entegrasyonuyla ortaya çıkan bir sosyoekonomik yapıyı ifade etmek için kullanılmaktadır.[379] Üçüncü Dünya'da gözlemlenen fakirlik, gecekondulaşma,

---

[376] Warren, **a.g.e.**, s.119 - Bağımlılık teorisiyle ilgili literatürün önemli örnekleri için bkz. Andre Gunder Frank, **Capitalism and Underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil**, New York and London, Monthly Review Press, 1967 - Andre Gunder Frank, **Lumpenbourgeoisie: Lumpendevelopment: Dependence Class and Politics in Latin America**, M.D. Berdecio (çev.), Monthly Review Press, 1972 - Suzanne Bodenheimer, "Dependency and Imperialism: The Roots of Latin American Underdevelopment", K. T. Fann, Donald Clark Hodges (ed.), **Readings in U.S. Imperialism** içinde, Boston, Porter Sargent Publisher, 1971, ss.155-182 - Theotonio Dos Santos, "The Structure of Dependence", **American Economic Review**, 1970, vol. 60, issue 2, ss.231-36 – Samir Amin, **Accumulation on a World Scale: A Critique of the Theory of Underdevelopment**, Brian Pearce(çev.), New York, Monthly Review Press, 1974 - Peter B. Evans, **Dependent Development: The Alliance of Multinational, State, and Local Capital in Brazil**, USA, Princeton University Press, 1979.

[377] Philip J. O'Brien, "A Critique of Latin American Theories of Dependency", Ivar Oxaal, Tony Barnett ve David Booth(ed.), **Beyond the Sociology of Development: Economy and Society in Latin America and Africa** içinde, London, Routledge, 1975, s.12

[378] O'Brien, **a.g.m.**, s.12

[379] Dos Santos, **a.g.m.**, s. 231. - Frank, **Capitalism and Underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil**, s.3-4

kitlesel işsizlik gibi sorunlar, özel parametreler etrafında tanımlanan azgelişmişliğin göstergeleri olarak bu genel perspektif içinden ele alınmaktadır.[380]

Bağımlılık tartışmaları etrafında üretilen literatürde önemli bir yer işgal eden Frank'ın çalışmaları ile aynı parçalı hiyerarşik imajı paylaşan Wallerstein'ın dünya sistemi teorisinde kapitalizm, artı değeri küre ölçeğinde uydudan/çevreden, metropole/merkeze doğru akıtan bir mübadele ilişkileri ağı şeklinde resmedilmektedir. Dünya ekonomisinin farklı parçalarının bütün içindeki yerleri tarafından belirlenmiş imkanlar dahilinde gelişebileceklerini, bu yüzden de azgelişmişlik ile gelişmişlik arasında doğrudan bir münasebet bulunduğunu kabul etmektedirler.[381] Klasik Marxistlerle Frank-Wallerstein çizgisi arasındaki temel tartışma alanlarının başında da bu husus yer almaktadır. Brewer, aradaki ihtilafın üretim tarzı kavramı ile bunun azgelişmiş ülkelere uygulanmasından kaynaklandığını söylemektedir. Azgelişmiş ülkelerin iç yapılarının, pre-kapitalist üretim ilişkilerinin sürekliliği açısından ele alınıp alınamayacağı, ele alınabilirse söz konusu durumun geri kalmışlığın sebebi mi yoksa sonucu mu olduğu soruları tartışmanın ana eksenini teşkil etmiştir.[382]

Frank-Wallerstein ikilisini eleştiren Laclau, kapitalizmin özgür emeğe dayalı bir üretim tarzı olduğunu, ekonomik sistemlerin ise birden fazla üretim tarzını bünyelerinde barındırabileceklerini düşünmektedir. Laclau, Wallerstein ve Frank'ın, Marx'ın soyutlamaya dayalı metodunun aksine, doğrudan gözlenen gerçeklerden yola çıkarak genellemeler yaptıklarını söylemek suretiyle de klasik Marxist gelenekten kopuş noktalarına işaret etmektedir.[383]

---

[380] O'Brien, **a.g.m.**, s.24. - Frank, **a.g.e.**, s.206. - Amin, **a.g.e.**, Volume 2, s. 381-2.
[381] Brewer, **a.g.e.**, s.198
[382] Brewer, **a.g.e.**, s.23
[383] Ernesto Laclau, **Politics and Ideology in Marxist Theory: Capitalism, Fascism, Populism**, London, New Left Books, 1977, s.23,34-35 - David Harrison, **The Sociology of Modernization and Development**, USA and Canada, Routledge, 1991, s.80 - Richard Higgott, **Political Development Theory: The Contemporary Debate**, Routledge, 1982, s.59-60

60 ve 70'lerdeki bu tartışmalar dar akademik mahfillerde yürütülen çalışmalar olmanın ötesinde somut siyasi anlamlar taşımaktaydılar. Bağımlılık teorilerinin temsil ettiği eleştirel gelenek, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başında "tekelci" bir aşamaya geçmek suretiyle dejenere olduğu için kapitalizmin ilerlemeci unsurlarının artık işlevsiz kaldığı temel varsayımından hareket eden emperyalizm teorilerini 20. yüzyılın ikinci yarısında yeniden güncellemekte, Üçüncü Dünya ülkelerini alternatif kalkınma güzergâhları yolundaki arayışlar için teşvik etmekteydi.

Nitekim Frank, ünlü kitabı Capitalism and Underdevelopment in Latin America'da, hem ulusal hem de küresel düzeylerde kapitalizmin yalnızca söz konusu dönemde değil, geçmişte de azgelişmişlik ürettiğini ileri sürmekte[384], uydu konumundaki ülkeleri kalkınma için gerekli fonlardan mahrum bırakan metropole doğru artı değer akışının sürdürülmesinden çıkarı bulunan yerel bir idareci sınıfın, 'azgelişmişlik politikası' izleyen bir 'lümpenburjuvazi'nin varlığını bağımlılığı mümkün kılan sebepler arasında göstermektedir.[385]

Bağımlılığın ardında ise, metropolün uydularıyla olan ilişkilerinde tekelci bir pozisyonda bulunması yatmaktadır. Çünkü her metropol çok sayıda uyduya sahiptir; uydular ise tek bir metropolle yüz yüzedirler. Tekel, mübadelenin şartlarını belirleme gücünü elinde tuttuğu için, ilişkinin diğer taraflarının ürettiği artığa konmaktadır.[386]

Frank ve Wallerstein'ın çalışmalarında görüldüğü gibi, dünya ekonomisinin metropol/uydu, merkez/çevre şeklindeki düalist imajından hareketle kapitalizmin tarihinin geriye doğru yeniden yazılışı, tarih-teori ilişkileri bağlamında değindiğimiz tartışmaları bir kez daha hatırlatmaktadır.

---

[384] Frank, **a.g.e.**, s.xi, Andre Gunder Frank, "The Development of Underdevelopment", Rajani Kanth (ed.), **Paradigms in Economic Development: Classic Perspectives, Critiques, and Reflections** içinde, M.E. Sharpe, 1994 ss.149-160

[385] Frank, **Lumpenbourgeoisie: Lumpendevelopment: Dependence Class and Politics in Latin America**

[386] Brewer, Frank'ın analizlerinde "tekel fikri"nin herhangi bir eşitsiz ilişkiyi kapsayacak şekilde genişletildiğine dikkat çekmektedir. (Brewer, **a.g.e.**, s.165)

Marx'ın 19. yüzyıldaki kapitalizm analizlerinde marjinal bir yere sahip olan kapitalist olmayan çevre, kapitalizmi mübadele ilişkileri üzerinden tanımlayan dünya sistemi perspektiflerinin bağımlılık modelleri ile birlikte sistemi var eden esasi unsurlardan biri haline dönüşmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısına ait uluslararası ekonomik yapıları açıklamak için yola çıkan teorik düşünce, oluşturduğu bağımlılık modelinin lensleriyle geçmişe bakmış, 500 ila 5000 yıllık bir dönemi[387] yeniden kurgulamıştır.

70'lerde Frank tarafından, 16. yüzyıla kadar uzanan metropol-uydu ilişkilerini belirleyen mantığın uydunun sömürülme ve hakimiyet altında tutulma biçimlerinde gözlemlenenler dışında temel bir farklılaşma yaşanmaksızın günümüze kadar varlığını sürdürdüğü savunulurken yapılan şey, şimdiki zamanı uzun vadeye bağlayan "değişimdeki devamlılığın" izinin sürülmesidir.[388]

Aynı dönemde, dünya sisteminin köklerini geçmiş beş yüz yılda arayan Wallerstein, bütünsellikleri içinde anlaşılması gerektiğini düşündüğü sosyal sistemleri tarihsel evrimlerini dikkate alarak üçlü bir kategorizasyona tabi tutmaktadır. Bunlar, kapalı yerel ekonomileri ifade eden mini sistemler, haraç alan merkezi bir otoritenin varlığıyla tarif edilen dünya imparatorlukları ve piyasaların aracılık ettiği mübadele ilişkileri tarafından şekillendirilen dünya ekonomileridir. Wallerstein, beş yüz yıllık uzun vade boyunca evrilerek şimdiki zamana uzanan kapitalist dünya sisteminin ontolojik mimarisini de merkez, yarı çevre ve çevreden oluşan üçlü bir hiyerarşik yapı şeklinde tasvir etmektedir. Hiyerarşi, devlet cihazlarının farklı alanlardaki güçlerinden kaynağını almakta; bu güç sayesinde artığın çevreden merkeze transferi

---

[387] Wallerstein, modern kapitalist dünya sisteminin başlangıcı olarak yaklaşık 500 yıl öncesini göstermektedir. (Immanuel Wallerstein, **The Modern World System**, New York, Academic Press, 1974) Bu tezi eleştirerek, dünya sistemini yaklaşık 5000 yıllık bir olgu kabul eden çalışmalara örnek olarak bkz. Andre Gunder Frank, Barry K. Gills(ed.), **The World System: Five Hundred Years Or Five Thousand?**, Routledge, 1996. - C. Chase-Dunn ve T. H. Hall, "Comparing World Systems to Explain Social Evolution" R. Denemark, J. Friedman, B. K. Gills ve G. Modelski (eds), **World System History: The Social Science of Long-Term Change** içinde, London, Routledge, 2000)

[388] Brewer, **a.g.e.**, s.165

sağlanarak merkezdeki devlet aygıtının daha da kuvvetlendirilmesi suretiyle çevrim beslenmektedir.[389]

Dünya sistemi teorilerinin çizdikleri, merkez ve çevre (çevre/yarı çevre) şeklindeki bölünmeyi esas alan dünya imajında hiyerarşi, yalnızca bu iki parça arasında söz konusu değildir. Her parça, kendi içinde de ayrıca hiyerarşik bir yapıya sahip bulunmaktadır. Merkez içi ilişkilerde hegemonun sahip olduğu ayrıcalıklı yer ise, bu hiyerarşinin odak noktasını teşkil etmektedir. Nitekim, Wallerstein hegemonyayı, rakip büyük güçlerden birisinin gerçek anlamda eşitler arasında birinci konumunu yakalayabileceği bir dengesizlik durumu şeklinde tarif etmektedir. Bu güç, ekonomik, siyasi, askeri, diplomatik ve hatta kültürel alanlarda kendi kural ve isteklerini empoze edebilecek kudrettedir. Hegemon tarım ve sanayi üretiminde, ticarette ve finansta eşzamanlı olarak yüksek bir verimliliğe sahiptir. Bütün müttefikler fiili olarak bağımlı müşteriler halindedirler ve muhalif büyük güçler hegemon karşısında hüsran psikolojisinin hakim olduğu bir savunma pozisyonundadırlar.[390]

Böylelikle, dünya tarihinin geriye doğru yazımına esas teşkil eden merkez-çevre arasındaki yarılmaya dayalı ontolojik resme, hegemonların "yükseliş ve düşüşleri" de eklenmektedir. Wallerstein'ın versiyonunda Modern Dünya Sistemi'nin üç hegemonyanın yükseliş ve düşüşüne şahit olduğu varsayılmaktadır. 17. yüzyılın ortasında Birleşik Eyaletler'in sahip olduğu hegemonik pozisyon, 19. yüzyılda İngiltere ve 20. yüzyılda ABD tarafından elde edilmiştir. Her üç örnekte de hegemon, üretim, ticaret ve finansta sistemdeki diğer devletler üzerinde kısa bir dönem için üstünlük kazanmaktadır. Hegemonya otuz yıl kadar süren bir savaş dönemi

[389] Brewer, **a.g.e.**, s.176
[390] Immanuel Maurice Wallerstein, **The Politics of the World-economy: The States, the Movements, and the Civilizations**, Cambridge University Press, 1984, s.38-39.

neticesinde garanti altına alınmakta, hegemonyanın çöküşüyle birlikte de hegemon ülkenin etrafında ördüğü ittifak sistemi çözülmektedir.[391]

Bağımlılık tartışmalarına çalışmalarıyla önemli katkılarda bulunan bir başka isim, Samir Amin'dir. Amin, ekolün genel kabullerine uygun bir şekilde uluslararası ekonomideki birikim ve gelişme dinamiklerinin dünya ölçeğinde tek bir süreç olarak analiz edilmesi gerektiğini; ancak söz konusu sürecin farklı üretim tarzlarının hakim olduğu çeşitli ulusal formasyonlar arasında merkez ve çevre şeklinde bölünmüş bir dünyada cereyan ettiğini, bu iki kategorinin zaman içerisinde aynileşmesini sağlayacak bir eğilimin de gözlenmediğini savunmaktadır.[392]

Amin'e göre, merkezdeki birikim süreci Marx tarafından analiz edildiği gibi iç dinamikler tarafından yönetilen kendi merkezli (autocentric) bir karakter arz ederken, çevrede birikim bağımlıdır ve niteliği merkez ile mevcut ilişkiler tarafından belirlenmektedir. Amin bu farklılaşmayı eşitsiz özelleşme (unequal specialization) kavramı etrafında analiz etmektedir. Uluslararası özelleşmenin şekli Ricardo'nun iddia ettiği gibi mukayeseli üstünlüklerce değil, mutlak maliyet seviyeleri tarafından belirlenmektedir, maliyet seviyeleri de verimlilik ve ücretlere bağlıdır. Kapitalizmi daha önce geliştiren merkez ülkeleri, ücretlerin hem merkez hem de çevrede işçilerin ancak fiziki varlıklarını idame ettirebilecekleri seviyede olduğu bir dönem boyunca muazzam bir verimlilik üstünlüğüne erişmişlerdir. Daha sonra merkezde ücretler artmışsa bile, en azından birçok sanayi sektöründe düşük maliyetleri garanti edecek bir verimlilik düzeyi korunabilmiştir. Eşitsiz özelleşme ve gelişme sürecinde kapitalizm merkezde klasik Marxistlerin tahmin ettiği gibi evrilerek pre-kapitalist üretim tarzlarını ortadan kaldırmıştır. Yalnızca kaynak temelli faaliyetlerde rekabet şansı bulabilen çevrede ise kapitalist gelişme bloke olmuş, sadece dar yerel pazara yönelik sınırlı bir ilerleme kaydedilebilmiştir.

---

[391] Wallerstein, **a.g.e**., s.39-44
[392] Brewer, **a.g.e.**, s.182

Nüfusun önemli bir kısmı kapitalist sektörden dışlandığı için de pre-kapitalist üretim tarzları varlıklarını korumaktadırlar.[393]

70'lerde emperyalizme dair uzun tartışmayı güncelleyenler arasında yer alan Galtung, uluslararası ekonominin yarattığı bu eşitsizlikleri emperyalizmin yeni formu olarak görmektedir. Galtung'a göre bir dünya ekonomisi içinde birbirleriyle bağımlılık ilişkisine sahip ekonomiler arasındaki, kişi başına düşen gayrı safi milli hasıla ile ölçtüğü eşitsizlikler, toprak ilhaklarıyla özdeşleştirilen klasik emperyalizmin yapısal mekanizmalar aracılığıyla devamı mahiyetindedir.[394]

Yalnızca gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasındaki alışverişin değil, kapitalist ülkelerin birbirleriyle yaptıkları ticaretin de eşitsiz olabileceğine dikkat çeken Arghiri Emmanuel ise, sömürü için "tekel"in varlığının zorunlu olmadığını göstermeye çalışmak suretiyle tartışmayı bir başka boyuta doğru genişletmiştir. Emmanuel'in "eşitsiz değişim/unequal exchange" teorisi, kapitalizmi mübadele yoluyla işleyen dünya çapında bir sömürü sistemi olarak değerlendirmekle birlikte, artı değerin ticaret yoluyla tekelleşmenin bulunmadığı rekabetçi pazarlarda da transfer edilebildiğini savunmaktadır.[395]

Ayrıca, kapitalist ülkelerin birbirleriyle yaptıkları ticarette de eşitsiz değişimin mümkün olduğunun dile getirilmesi, dünya sisteminin parçaları arasındaki münasebetlere odaklanan analizlerde merkez içi ilişkilerin de hiyerarşik bir nitelik arz ettiğinin hesaba katılması gerektiğini bir kez daha hatırlatmaktadır. Daha sonra değinileceği gibi, Amerikan hegemonyasına dair

---

[393] Thomas Carl Patterson, **Change and Development in the Twentieth Century**, UK, Berg Publishers, 1999, s.134-135

[394] Johan Galtung, "A Structural Theory of Empire", **Journal of Peace Research**, 1971, ss.81-117

[395] Christopher Chase-Dunn, "Development and Inequality: A Cross-National Study", J. Timmons Roberts ve Amy Hite (ed.), **From Modernization to Globalization: Perspectives on Development and Social Change** içinde, Blackwell Publishing, 2000, s.213 - Gavin N. Kitching, **Development and Underdevelopment in Historical Perspective: Populism, Nationalism, and Industrialization**, Routledge, 1989, s.168-175

ontolojik resmin bu boyutu 1970'lerdeki krizler vesilesiyle yürütülen tartışmalarda muhtelif perspektiflerden ele alınmıştır.

Son olarak eleştirel bir pencereden Bağımlılık teorilerine yaklaşan Warren'in görüşlerine yer vermek yararlı olacaktır. Yukarıda özetlenmeye çalışılan Bağımlılık teorilerinin kapitalizmi Üçüncü Dünya'nın ekonomik kalkınmasının önündeki engel olarak kabul eden yaklaşımlarını Lenin'in emperyalizm analizinin II. Dünya Savaşı sonrası döneme aktarılışı şeklinde değerlendiren Warren,[396] Marxizmin klasik metinlerinden hareketle kapitalizm algısının nasıl dönüştüğünü göstermek suretiyle 21. yüzyıldaki küreselleşme tartışmalarına Hardt ve Negri'nin muhalif perspektiflerinden taşınacak bir eleştiri yöneltmektedir. Emperyalizmin kapitalizmin öncüsü olduğunu düşünen Warren çalışmasında, Marx'ın kapitalizmin ilerici özelliklerini öven pasajlarına yer vermekte, bu algının özellikle Lenin'in faaliyetlerinin ardından değiştiği, kapitalizmin bütünüyle olumsuzlanmaya başlandığı tespitinde bulunmaktadır. Daha sonra bağımlılık teorilerini eleştiren Warren, mevcut dünya ekonomik sisteminin temellerinin atıldığı emperyalizm çağına ait doğrudan sömürgecilik faaliyetlerinin, çevrede kolonyalizm yaşanmamış olsaydı yeşerebilecek mahalli imkanları tahrip etmediğini ispat etmeye çalışmaktadır. Warren'e göre kolonyalizm, çevrede prekapitalist sosyal sistemleri yıkıp kapitalizmin unsurlarını yerleştirmek suretiyle ilerici sosyal değişim yönünde güçlü bir motor olarak çalışmış ve kapitalist kalkınmanın zeminini hazırlamıştır.[397]

(2) Hegemonya: Anarşiye Karşı İstikrar

Eleştirel geleneğin uluslararası politik ekonomi alanındaki tezlerinin yarattığı meydan okumaya cevap verme ihtiyacı[398] ile 1970'lerin kriz

---

[396] Warren, **a.g.e.**, s.8
[397] Warren, **a.g.e.**, s.9
[398] Warren, neokolonyalizm tezleri ve bağımlılık literatürünün yalnızca batı dışı dünyada değil, merkez ülkelerde de çok büyük bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır. Eleştirel geleneğin tezleri, Batı'da kendisiyle eşit derecede yaygın ve etkin ikincil ideolojileri ya bütünüyle yerlerinden etmiş ya

ortamı,[399] disipline hakim olan perspektiflerin "içerden" sorgulanmasına ve politik ekonomi çalışmalarına yönelik ilginin artmasına zemin hazırlamıştır. "Dışarıdaki" dünyada yaşanan dönüşüm, II. Dünya Savaşı'nın ardından hegemonun ihtiyaç duyduğu bilişsel harita olarak işlev gören klasik realizmin çizdiği ontolojik resmin yetersizliğini ortaya koyarken, dünyayı anlamaya ve seçilen perspektiften yorumlamaya imkan verecek yeni bir teorileştirme faaliyeti için zihinleri uyarmış, ardından da tasvir edilen dünyanın parametreleriyle geçmişin ve geleceğin kurgulanması çabaları hız kazanmıştır.

Bağımlılık teorilerinin yapıyı vurgulayan önermelerle örülü mimarilerine benzer bir şekilde yapısalcı argümanlarını "bilimsellik" iddiasına dayanak yapan neorealizm[400] ile uluslararası politikaya dair revize edilmiş bu yeni

---

da dönüştürmüştür. Batı liberalizmi özgüvenini yitirerek bir utanç felsefesi haleti ruhiyesine bürünmüştür. (Warren, **a.g.e.**, s.1)

[399] Helen V. Milner, "Hegemonyacı İstikrarın Ötesinde Uluslararası Ekonomi-Politik", Işık Özel (çev.) **Foreign Policy**, Bahar 1998, s.87, çev.

[400] Neorealist kuramı, yapı kavramına götüren entelektüel kaynaklar arasında Kant'ın önemli bir yere sahip olduğunu düşünenler bulunmaktadır. (Wade L. Huntley, "Kant's Third Image: Systemic Sources of the Liberal Peace", **International Studies Quarterly**, 40, 1996, ss.45-76) Neorealist kuramın ileri gelen temsilcilerinden Kenneth N. Waltz, gerçekliğin, "sınırsız miktarda mevcut olan materyalleri seçim ve organize edişimiz"den doğduğunu söylemekte, karşılaşılan bu problemi de 'organize bir karmaşıklık' olarak tanımlamaktadır. (Kenneth N. Waltz, **Theory of International Politics**, Reading, MA, Addison-Wesley, 1979, s.5) Organize karmaşıklık, özgür iradeye sahip fertlerin faaliyetleriyle üretilen doğal sistemlerin karmaşıklığından farklıdır ve varlığıyla geleneksel araştırma tarzlarını geçersiz kılmaktadır. (Waltz, **a.g.e.**, s.12)

Waltz'un takınmış olduğu tavır, Kant'ın tarih üzerine düşünceleriyle benzerlikler taşımaktadır: "İnsanlar ne hayvanlardaki gibi tamamen içgüdüyle kendi gayelerinin peşinden koştukları, ne de rasyonel kozmopolitlerin söyledikleri gibi önceden hazırlanmış bütüncül bir plana göre hareket ettikleri için insanlığın tarihini yöneten herhangi bir kanunun varlığı imkansız gözükmektedir... İnsanlığın kolektif faaliyetlerinde kendisine ait rasyonel bir amaca sahip olduğunu farzetmek mümkün olmadığından, felsefeci için tek yol, insanî olayların bu duygusuz akışının arkasındaki doğanın hedefini keşfetmeye çalışmaktır."(Immanuel Kant, "An Idea for a Universal History with a Cosmopolitan Purpose", **Kant's Political Writings**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, s.41-42, Aktaran, Ewan Harrison, "Waltz, Kant and Systemic Approachs to International Relations", **Review of International Studies**, , 28, 2002, s.147. Collingwood, Kant'ın tarih anlayışını açıklamak için kullandığı bir örneği aktarmaktadır: "(Kant) kendi içinde her evliliğin, gerçekte olduğu haliyle, birtakım kişiler açısından tamamen özgür bir ahlâkî eylem olduğunu belirtir; ama evlilik istatistikleri aslında şaşırtıcı bir tek biçimlilik gösterir ve bundan ötürü, tarihçinin bakış açısından, istatistiklere sanki bir doğa yasasıyla her yıl kaç evliliğin olacağını belirleyen neden varmış gibi bakılabilir. İstatistikçinin bu özgür eylemlerle sanki öyle belirleniyormuşcasına uğraşması gibi, tarihçi de insanın tarihine aynı şekilde, bir yasaya göre belirlenen bir süreçmiş gibi bakabilir." (R. G. Collingwood, **Tarih Tasarımı**, Kurtuluş Dinçer (çev.), Ankara, Gündoğan Yayınları, 1996, s.129)

ontolojik resmi de eksik bulan "liberal kurumsalcılığın" oluşturduğu literatürün anahtar kavramları arasında "hegemonya" önemli bir yer işgal etmektedir. İki ekolün dünya vizyonları arasındaki farklılıklar hegemonyaya dair değerlendirmelerini etkilerken, bağımlılık teorilerinin eleştirel bir dille ortaya koydukları hiyerarşik ve parçalı dünya imajının her ikisi tarafından da anarşi ve istikrar kavram çifti üzerinden olumlandığı görülmektedir.

Hegemonik İstikrar Teorisi başlığıyla adlandırılan argüman dizisi, bağımlılık teorilerinin kristalize ederek vurgulamaya çalıştıkları uluslararası ekonomi alanındaki hakimiyet ilişkilerinin nasıl bir sömürü mekanizması şeklinde değil de "liderlik" olarak yansıtılabileceğine işaret ettikleri için, sistem içindeki büyük güce cazip gelen normatif imalara sahip bulunmaktadırlar.[401] Yaklaşıma hakim olan, hegemonun perspektifidir ve bu bakış açısı Russet'in ifadesiyle etnosentrik bir kusur taşımaktadır.[402]

Nitekim, neorealizmin pozitivist temelli objektivite iddiasının dayanakları arasında yer alarak hegemonyayı meşrulaştıran istikrar kavramının kurucu ötekisi[403] işlevini gören "anarşi", Amerikan siyasi kültüründe karşılığı bulunan özel çağrışımlara sahiptir. Bu çağrışımlar, bir

---

Bu noktada sistemik analiz yoluyla genellenebilir açıklamalara ulaşmayı gaye edinmeyen klasik realizmin yaklaşımından farklılaşan ve dikkatleri doğanın, yani uluslararası sistemin üzerinde yoğunlaştıran bir açıklama çabasına yer açılmaktadır.

Uluslararası sistemin kompozisyonu ve dinamiklerinin gayrı ihtiyarî neticeler yoluyla sistemin yeniden üretimi, gayrı ihtiyarî neticeler yoluyla sistemin değişimi; ihtiyarî neticeler yoluyla sistemin yeniden üretimi ve ihtiyarî neticeler yoluyla sistemin değişimi olmak üzere dört mantıkî ihtimal açısından ele alınabileceğini ifade eden Harrison, Kant ve Waltz'un etkileşimin gayrı ihtiyarî neticelerinin uluslararası sistemde önemli bir rol oynayacağını kabul ettiklerini belirtmektedir.(Harrison, **a.g.m.**, s.150) Waltz'a göre, kendisinin de paylaştığı bu yaklaşımıyla Kant, Adam Smith'in gizli elinin bir benzerinin uluslararası ilişkilerde de bulunduğuna işaret etmektedir(Harrison, **a.g.m.**, s.149). Uluslararası ilişkiler sisteminin "tabiat"ın kollarında "gizli bir el"in marifetleriyle açıklanması, sistem içindeki "baş aktör"ün oyun kurucu rolünü bir yandan perdeleyici diğer yandan da doğallaştırıcı bir işlev görme potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. Adam Smith'in ekonomi kuramıyla uluslararası ilişkiler arasında kurulan ilişkinin benzerlerine hegemonik istikrar teorisi çerçevesinde yapılan tartışmalarda sık sık rastlanmaktadır.

[401] Duncan Snidal, "The Limits of Hegemonic Stability Theory," **International Organization**, Vol.39, No. 4, Autumn 1985, s.579, 612

[402] Bruce Russett, "The Mysterious Case of Vanishing Hegemony; or, Is Mark Twain Really Dead?" **International Organization**, Vol.39, No.2, Spring 1985, s. 207

[403] Chantal Mouffe, **The Return of the Political**, Verso, 2005, s.141

taraftan söz konusu kusurun yalnızca açıkça ifade edildiği hallerde değil, değerden arınmış görünen temel kavramlar için de geçerli olabileceğini gösterirken diğer yandan da Hegemonik İstikrar Teorisi'ni zihniyet planında emperyalizme dair uzun tartışmayla ilişkilendirmektedir. Olay ve olguları "içerden" anlamaya çalışan tarihselci perspektifin bir gereği olarak, Hegemonik İstikrar Teorisi'nin bu yönüyle de ele alınması yararlı olacaktır.

The Anarchy of Empire in the Making of U.S. Culture adlı önemli eserinde Amy Kaplan, anarşi ve istikrar kavram çiftinin emperyal eylemi meşrulaştırmada oynadığı role ve bunun Amerikan tecrübesinde aldığı özel şekle dikkatleri çekmektedir. Kitap adını, W.E.B. Dubois'in "A Hymn to the People" şiirinde Kipling'e nazire olarak kullandığı "imparatorluğun anarşisi" ifadesinden almaktadır. Emperyalizmin anarşinin sebebi olarak gösterilmesi, dışarıdaki anarşiyi emperyal eylemin meşru gerekçesi sayan yaygın mecaza muhalefet anlamına gelmektedir. Şiirin yazıldığı dönemde Dubois'in dizesinin bir oksimoron şeklinde algılanışı, emperyal denetim altında bulunmayan coğrafyaların "doğal halinin" anarşi olduğuna dair kolektif imajın ne kadar yaygın bir kabulü temsil ettiğini göstermektedir. Emperyal güçler, anarşi fikrinin bu ikna edici kudretinden devrim ya da bağımsızlık hareketlerini bastırmak, uyguladıkları baskıyı askeri müdahale ve kolonyal fetih yoluyla örtmek için yararlanmışlardır.[404]

Kaplan, kavram çiftinin Amerikan siyasi kültüründeki özel çağrışımlarına dikkatleri çekerken, beyaz olmayan halkların anarşik yapılarının emperyal idare için bir çağrı mahiyeti taşıdığına inanan dönemin emperyalistlerinin görüşlerinin sloganlaştığı, Kipling'e ait "The White Man's Burden"ın ABD'nin Filipinleri ilhakını desteklemek maksadıyla Theodore Roosevelt'e ithaf edildiğini hatırlatmaktadır. Roosevelt'in 1898'de İspanya'dan alınan toprakların ilhakını savunurken sarf ettiği, "eğer biz ortaçağ tiranlığını yalnızca vahşi anarşiye yer açmak için defetmişsek, bu işe

[404] Amy Kaplan, **The Anarchy of Empire in the Making of U.S. Culture**, Harvard University Press, USA, 2002, s.12

hiç başlamamış olmamız daha iyiydi" sözleri, Amerikan hakimiyetini meşrulaştırmak için anarşi tehdidinin nasıl kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca, önceki bölümde dikkat çeken, ABD'nin emperyal yayılma politikalarını eski dünya imparatorluklarının sömürge geçmişinden ayırmak yönündeki özel dikkati de Roosevelt'in sözlerine yansımaktadır. Filipinler, bir "ortaçağ tiranlığı" kuran Avrupalı sömürgecilerin elinden kurtarılmıştır. Ülke bağımsız olursa "vahşi bir anarşi"nin pençesine düşecektir. ABD yönetimi altına girmesi ise, ortaçağ tiranlığı ve vahşi anarşi arasındaki en rasyonel tercihtir. Zira, Amerikan imparatorluğunun istisnai niteliği, anarşi ve tiranlık arasındaki kadim kutuplaşmanın aşılmasını sağlamaktadır.[405]

20. yüzyılın son çeyreğinde neorealizm ve neoliberal kurumsalcılığın katkılarıyla şekillenen Hegemonik İstikrar Teorisi etrafında anarşi korkusu yeniden üretilirken çok da örtülü olmayan pratik hedefler güdüldüğü görülmektedir. Keohane'in Amerikan hükümetine, merkez ülkelerdeki dünyayı algılayış biçimlerini etkileyerek ABD'nin pazarlık imkanlarını arttıracağı için Hegemonik İstikrar Teorisi'nin yaygınlaştırılması gerektiği yönündeki tavsiyesi, teorinin politik içeriği ve teorisyenlerinin organik nitelikleriyle ilgili fikir sahibi olmamızı kolaylaştırmaktadır. Keohane'e göre, Amerikan hükümetleri vazgeçilemezliklerine dair inancı güçlendirmek zorundadırlar. Zira, imparatorluğun çöküşünden duyulacak korku hegemonik güce hizmet edecektir. Böylece, ABD'nin zayıflığı psikolojik düzeyde güç kazanılmasına sebep olacaktır.[406]

Teori'ye göre, "beyaz adam yükünü taşıyamaz olduğunda", hegemonun yarattığı istikrardan istifade eden ülkeleri büyük sıkıntılar beklemektedir. Hegemon bir devlet diğer ülkeler arasındaki uyum ve eşgüdümü sağladığında tüm devletler, kendilerini güven içinde hissederek piyasalarını açmakta ve "komşunu iflas ettir" politikalarından

---

[405] Kaplan, **a.g.e.**, s.13

[406] Robert O. Keohane. "U.S. Foreign Economic Policy Toward Other Advanced Capitalist States: The Struggle to Make Others Adjust," Kenneth Oye, Donald Rothschild ve Robert Lieber (ed.), **Eagle Entangled: U.S. Foreign Policy in a Comp1ex World,** London, Longman, 1979, s. 96

kaçınmaktadırlar. Hegemonyacı ülkenin gücünü kaybetmesiyle birlikte ise iktisadî olarak kapanma ve istikrarsızlık yaşanmakta, rekabetçi bölgesel bloklar teşkil etmektedir.[407] Bu durumun yaratacağı belirsizliği durdurmak zor olacaktır. İkincil ülkeleri idare eden liderler, çoğulcu yeni dünyada "tehlikeli" bir maceraya başlamak mecburiyetinde kalacaklardır.[408]

Kindleberger'in, tarihin güncelle ilişkisi ve tarih-teori bağlantısına dair güzel bir örnek teşkil eden, "anlamı bugüne uzanan" bir geçmiş dönemi, Büyük Buhran'ı inceleyen The World in Depression 1929-1939 başlıklı çalışması, 1970'lerin hegemonya tartışmalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Kindleberger, ABD merkezli dünya ekonomisinin krize girdiği bir dönemde, beraberinde getirdiği büyük iktisadi yıkımın yanı sıra insanlık tarihinin gördüğü en kanlı savaşla sonlanan rakip emperyalizmler çağına ait Büyük Buhran'ı incelemektedir. Yeni bir kriz dalgasına denk gelen araştırmanın zamanlaması, üzerinde çalışılan tarihsel dönemin seçimini "anlamlı" kılarken, ulaştığı sonuç da felaketin tekrarlanmaması için hangi reçetenin uygulanması gerektiğini göstermek suretiyle ele alınan geçmişin anlamını yarına uzatmaktadır.

Daha önce buhranın faturasını ABD'nin para politikalarına ve Federal Reserve'ün hatalarına bağlayarak açıklayan Friedman-Schwarz[409] tezinden farklı olarak Kindleberger, İngiltere'nin liderlik yapmak için güçsüz, ABD'nin ise gönülsüz oluşu yüzünden uluslararası sistemin istikrarsızlığa sürüklendiğini ileri sürmektedir. Kindleberger'e göre entegre bir finans sistemi kriz dönemlerinde, diğer ülkelerin özellikle birincil ürünlerde artıklarını emen açık bir pazar olma işlevini üstlenecek ve uluslararası alanda nihai borç verici sıfatıyla üretici yatırımları besleyen sermaye ihracını sürdürecek bir

---

[407] Milner, **a.g.m**., 88

[408] C. Fred Bergsten, Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, Jr., "International Economics and International Politics: A Framework for Analysis," C. Fred Bergsten ve Lawrence B. Krause (ed.), **World Politics and International Economics**, Washington, D.C., Brookings Institution, 1975, s. 17.

[409] Milton Friedman ve Anna J. Schwartz, **A Monetary History of the United States 1867-1960**, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1971.

hegemona ihtiyaç duymaktadır.[410] Kindleberger, dünya ekonomik sisteminin bir ülke onu istikrara kavuşturmadığı müddetçe istikrarsız[411] kalacağını söyleyerek, doğal haliyle anarşik olduğu için baskın bir güç tarafından düzenlenmeye muhtaç dış dünya tasavvurunu ekonomi üzerinden yeniden üretmektedir.

Dış dünyadaki bu düzensizliğin olumsuz tesirleri Büyük Buhran'da da görüldüğü gibi, "dışarıda" kalmamakta, müdahale edilerek istikrar sağlanmadığı zaman liderlik sorumluluğunu reddeden ülke de yıkıcı sonuçlardan nasibini almaktadır. Bu yüzden hegemonik liderliğin üstlenilmesi, güçlü ülkeler bakımından zorunlu bir misyondur.

Hegemonya, bu misyonun yerine getirilmesi için özel bir yöntem sunmaktadır. Emperyal çağda Avrupalı imparatorlukların kolonyal hakimiyet yoluyla müdahil oldukları "dışarıdaki" anarşiye, doğrudan hakimiyeti içermeyen bir şekilde düzen verilmesi ihtiyacını vurgulayan Hegemonik İstikrar Teorisi'nin evrenselci bir dille kurguladığı bu özel yöntemin ardındaki iktidar mantığının köklerine de Amerikan toplumsal yapısı ve siyasi kültürünün derinliklerinde rastlanmaktadır.

Öncelikle, hegemonyayı ABD için dışarıyla kurulan ilişkide doğrudan siyasi kontrole tercih edilir kılan şeyin, yalnızca Avrupalı imparatorlukları yıkıma götüren sistemik dönüşümler olmadığını ifade etmek gerekmektedir. Buradan hareketle, hegemonyanın oluşumuna dış dünyadaki maddi şartlarla Amerikan siyasi kültürünün kurucu fikirleri arasındaki etkileşimi dikkate alarak yeniden yaklaşmak, Hegemonik İstikrar Teorisi'nin evrenselci dilinin ötesinde bir kavrayışa erişilmesi imkanını sunacaktır.

---

[410] Charles P. Kindleberger, **The World in Depression 1929-1939**, Berkeley, University of California Press, 1973, s.291-94
[411] Kindleberger, **a.g.e.**, s.292

Bir önceki bölümde değinildiği gibi, kurucu babalar tarafından hazırlanan Amerikan anayasasında ifadesini bulan cumhuriyetçi model, popüler egemenlik ile hukukun üstünlüğü arasındaki dengeyi gözetirken, kamu erdeminin özel çıkarlar tarafından çürütülmeden korunması kaygısını da taşımaktaydı. Coğrafi genişlik ve kültürel heterojenlik ilk yıllardan itibaren bu ideallerin gerçekleştirilmesinin önündeki önemli engeller olarak değerlendirilmişlerdir.[412] Emperyal yayılma da, siyasi toplumun sınırlarını daha da genişleterek heterojenliği arttıracağı için cumhuriyetçi modele yönelik bir tehdit olarak görülmüştür. İşgal edilen yabancı toprakların, anavatana ilhak edilmeden ayrı bir idareyle yönetilmesi ise cumhuriyeti, reddedilen Avrupalı imparatorluklara benzeterek dejenere edecekti. Kaplan, Puerto Rico'nun statüsü ile ilgili davada yargıçların görüşlerine dayanarak bu ikilemi gözler önüne sermektedir. Puerto Rico'nun ABD'ye bağlı olmakla birlikte hukuken ayrı bir statüde kalmasını savunanlar; din, gelenekler, kanunlar, vergi metotları ve düşünce tarzları bakımından farklı ırklarla meskun toprakların ilhakının nihayetinde sebep olacağı ırki ve kültürel karışmanın Amerika'yı içerden kendisine yabancılaştıracağından endişe etmişlerdir.[413]

İlhakı savunanlar ise aksi durumun Amerikan Cumhuriyeti'ni Avrupalı bir mutlakıyet rejimine dönüştüreceğini söyleyerek, Anayasanın bayrağı takip etmesini istemişlerdir. Endişeler, anarşi ve tiranlık ikilemi etrafında toplanmaktadır. Çoğunluğa göre yabancı ırkların siyasi topluma dahil edilmesi, ulusun bütünlüğünü anarşiyle sarsacakken, muhalif azınlık anavatanla bütünleştirilmeyen bir ilhakın cumhuriyeti tiranik bir imparatorluğa dönüştüreceğinden kaygı duymaktaydı.[414]

Cumhuriyetçi model açısından problem, yalnızca ilhakın biçimiyle ilgili de değildi. Emperyal eylem aracılığıyla ele geçirilen topraklarda kurulacak bir

[412] John Agnew, **Hegemony, The New Shape of Global Power**, Philadelphia, Temple University Press, 2005, s.15
[413] Kaplan, **a.g.e.**, s.7
[414] Kaplan, **a.g.e.**, s.7

yönetim, idare edilenlerin rızası ve işbirliği gibi, bir iktidarı meşru kılan vazgeçilemez cumhuriyetçi ilkelerle çelişmekteydi. En azından, ahlaki ve siyasi açıdan eşit kabul edilen toplumlar üzerinde açık ve doğrudan işgale dayalı bir kontrolün kurulması cumhuriyetçi modelle ilişkilendirilemediği takdirde sıkıntı yaratmaktaydı. İktidarın, uluslararası ittifaklar ve kurumlar aracılığıyla yaygınlaştırılmasına imkan veren hegemonik mantık, işte bu Amerikan ikilemine bir çözüm sunmuştur. Zira, hegemonya hem doğrudan işgal ve ilhakın getireceği sakıncaları ortadan kaldırmakta hem de sisteme katılanları hegemonyayı meşru ve faydalı görecekleri bir sosyalleşme sürecinden geçirerek işbirliği ve rızayı öngören cumhuriyetçi ilkelerle çelişmemekteydi.[415] Bu sayede 1940'larda, cumhuriyet ve imparatorluk arasındaki uyuşmazlık, yayılmacı dürtünün hem içerde hem de dışarda cumhuriyetçi ideallerle uyumu sağlanarak çözülmüştür.[416]

Kaplan'ın Amerikan imparatorluğunun çifte davranış biçimi olarak tanımladığı, bir yandan sınırlar inşa ederek bunları sıkı bir kontrol altında tutarken diğer yandan ise genişleme arzusuyla sınırları aşma çabası[417] arasındaki çelişkiye çözüm sunan "hegemonya", Amerika'nın istisnailiğini vurgulayan özellikler üzerinden içerde cumhuriyetçi ilkeleri önemseyen kamuoyunu, dışarda da hegemonyanın hedef aldığı toplumları tatmin etme işlevini üstlenmiştir. Söz konusu özelliklerin Hegemonik İstikrar Teorisi'ne yine evrenselci bir dille yansıdığı görülmektedir.

Hegemonik İstikrar Teorisi'ni, emperyalizm çağına ait "beyaz adamın yükü" gibi ifadelerle kristalleşen zihniyet dünyasıyla ilişkilendiren kurgunun bu kısmını, hegemonu diğerlerinden ayıran "medeni" özelliklerinin altının çizilmesi teşkil etmektedir. Örneğin, Kindleberger, baskın gücün munis ya da yozlaşmış bir şekilde kullanılabileceğine, bu yüzden hegemonların uluslararası sistem içindeki konumları kadar "doğalarının" da önemli

[415] Agnew, **a.g.e.**, s.15-16
[416] Agnew, **a.g.e.**, s.16
[417] Kaplan, **a.g.e.**, s.15

olduğuna dikkat çekmektedir. II. Dünya Savaşı'nın ardından dünya düzenini dizayn eden Amerikalı liderler yalnızca konumlarından kaynaklanan şartlar yüzünden değil, ahlaki eğitimleri sebebiyle de munis bir liderlik sergilemişlerdir.[418] Hegemona, açık düşünme, miyopik sığlıkta bir dar ufukluluktan uzak olma gibi vasıflar da atfedilmektedir.[419]

Hegemonun, davranış biçimine etki eden ilkelerle tanımlanması, teorinin yukarıda işaret edilen arka planının yanı sıra biçimlendiği zaman dilimine hakim olan rekabet ortamıyla da ilişkilidir. Teori çerçevesinde hegemonya, temelde bir devletin sistem içindeki diğer devletlerden daha güçlü oluşu şeklinde tarif edildiğinden, Soğuk Savaş'ın ikinci kutbunu da dikkate alırken ABD'nin farklılığını hatırlatan sınıflamalara ihtiyaç duyulmuştur.

Örneğin Soğuk Savaş düzenine doğrudan atıfta bulunarak aynı anda birden fazla hegemonun varolabileceğini söyleyen Brilmayer, önce hegemonyayı neorealist önermelere uygun olarak "gücün merkezîleşmesi"ne indirgemektedir. Güç belirli ikincil (subordinate) devlet guruplarından oluşan hegemonun etki alanı içerisinde merkezîleşmektedir.[420] Güç merkezîleşmesi diğer hegemona göre de tanımlanmakta, hegemonlardan her birinin, bağımsız bir şekilde kendi hakimiyet alanında devletler arası ilişkileri düzenleyen kuralları koyup devamlılığını sağlayabilecek, aynı zamanda diğerine karşı da nüfuz küresini koruyarak rekabeti sürdürebilecek seviyede güce sahip olduğu varsayılmaktadır.

Daha sonra ise Brilmayer, hegemonları davranış biçimlerine göre sınıflandırmaktadır. Güç küresi içerisinde hegemonlar, orta büyüklükteki devletlerin küçük devletleri sömürmelerini engelleyebilir ayrıca dünyada

---

[418] Charles P. Kindleberger, "Hierarchy Versus Inernational Cooperation", **International Organization**, Vol.40, No.4, s. 846.

[419] Joanne Gowa, "Rational Hegemons, Excludable Goods, and Small Groups: An Epitaph for Hegemonic Stability Theory?", **World Politics**, Vol. 41, No.3, 1989, s. 312.

[420] Lea Brilmayer, **American Hegemony, Political Morality in a one-Superpower World**, New Haven and London, Yale University Press, 1994, s.16

ekonomik büyümeye yardımcı olacak bir yapısal düzen de inşa edebilirler. Ancak aynı zamanda hegemonlar, küçük devletleri ekonomik olarak sömürebilirler ya da özerk kalkınma kalıplarını ekonomik, siyasal ya da askeri müdahale yoluyla bozabilirler.[421] Benzer bir şekilde Duncan Snidal da, iknayla uygulanan lütûfkâr hegemonya, lütûfkâr ancak zorla uygulanan hegemonya ve zora dayalı sömürgeci hegemonya arasında ayrım yaparak tartışmaya katılmaktadır.[422]

Tasniflerde hegemona atfedilen ve güç kavramı üzerinden tanımlanan merkezî özelliklerin korunduğu, hegemona biçilen rollerin ise yine doğasıyla ilişkili olarak etrafında varlık kazanan sistemin niteliğine göre değişiklikler arz ettikleri görülmektedir.[423] Örneğin, Steven E. Lobell'in "liberal ve emperyal" hegemonlar şeklindeki sınıflandırması, farklı ekonomik sistemlere sahip hegemonların değişik davranış kalıpları geliştireceklerini varsaymaktadır. Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB'nin birbirleri karşısındaki pozisyonlarına atıf yaptığı anlaşılan bu tasnife göre liberal bir hegemon; resmî ya da gayrı resmî imparatorluğunda "açık kapı" tarzında bir ticarî sistem yaratacak ve sürdürecek, teknolojik açıdan gelişmiş ve güçlü bir devlettir. Liberal bir ticaret politikası sermayenin ve malların daha serbest dolaşımına izin vererek bölgenin kaynaklarına ve pazarlarına eşit erişimi garanti altına alır. Liberal devletler korumacılığa, ticaretin aksamasına ve sermaye hareketleri önündeki sınırlamalara muhalefet edeceklerdir.[424] ABD ve ondan önce İngiltere gibi yerel ekonomileri kapitalist prensiplere dayanan hegemonlar, teknoloji, sermaye ve hammaddeler üzerinde nispeten daha büyük bir kontrolleri olduğu için açık, liberal bir uluslararası ekonomik sistemi

---

[421] Brilmayer, **a.g.e.**, s.136

[422] Duncan Snidal, "Hegemonic Stability Theory Revisited", **U.S. Power and the Multinational Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment,** R. Gilpin (ed.), New York, Basic Books, 1975, s.34.

[423] Bruce Cronin, "The Paradox of Hegemony: America's Ambiguous Relationship with the United Nations", **European Journal of International Relations**, 7, 1, 2001, s.109

[424] Steven E. Lobell, "The Grand Strategy of Hegemonic Decline, Dilemmas of Strategy and Finance", **Security Studies**, 10, 1, Autumn 2000, s.91

tercih etmektedirler. Zira merkantilist sınırlamalardan arınmış bir sistem, kendilerine daha fazla kâr sağlamaktadır.[425]

Lobell'in tasnifinde emperyal bir hegemon ise hakimiyeti altındaki bölgede ekonomik açıdan bağımsız bir ticaret politikası belirleyerek dışlayıcı bir ekonomik düzen empoze eden güçlü bir devlet şeklinde tanımlanmaktadır. Emperyal hegemon, dış yatırım ve ticari rekabete müsaade etmeyerek imparatorluğundaki pazarlar ve kaynaklara tek başına hükmetmeye çalışmaktadır. Genellikle görece geri bir ekonomiye sahip bulunan emperyal hegemonlar açık bir rekabet ortamında, daha verimli liberal hegemonlar karşısında avantajsız konumdadırlar.[426]

Görüldüğü üzere Hegemonik İstikrar Teorisi, hem anahtar kavramları hem de politik hedefleri itibariyle uluslararası politik ekonomi tartışmalarında hegemonun perspektifini temsil etmektedir. Ancak, teoriye katkıda bulunan neorealist ve neoliberal kurumsalcılık yaklaşımlarının sahip oldukları bu perspektif ortaklığına rağmen, uluslararası sistemin ontolojik niteliklerine ilişkin aralarındaki ihtilaflar, hegemonyayı tarif ediş biçimlerine de yansımaktadır.

Her iki yaklaşım da hegemonyayı, uluslararası sistemin hakim devlet tarafından şekillendirilişi olarak anlamaktadırlar ancak, hegemonyanın niteliği ve hegemonik çöküşle ilgili tartışmalara bakışları birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Hegemonya'nın gücün göreli olarak dağılımıyla mı yoksa uluslararası ekonomide yapısal gücün sürdürülmesi kabiliyetiyle mi ilişkili olduğu sorusuna verilen cevaplar temel ayrışma noktalarını teşkil etmektedir.

Ana hatlarına aşağıda değineceğimiz neorealizm ve neoliberal kurumsalcılık arasındaki ayrışma noktalarının Amerikan dış politikasına

---

[425] Charls W. Kegley, Jr. ve Eugene R. Wittkopf, **World Politics, Trend and Transformation**, New York, St. Martin's Press, 1997, s.211
[426] Lobell, **a.g.m.**, s.91

yönelik pratik sonuçları bulunmaktadır. Devleti ve devlet gücünü önceleyen neorealist perspektif, hegemonik krizden üstlenilen küresel taahhütlerin yükünü sorumlu tutarken, ima ettiği reçete doğrudan ulusal çıkarların daha fazla kollanmasıdır. Hegemon askeri harcamalarını arttıracak ya da küresel taahhütlerini azaltacaktır. Merkezde, karşısına çıkan rakipleri, bunlar müttefikleri de olsa cezalandırırken, çevreden çekilecektir.[427] Neorealizmin bu yaklaşımı, içerde hegemonyanın maliyetlerinden etkilenmekle birlikte, yeterince fayda sağlayamadıklarını düşünen sektörel ve toplumsal çıkarların dış politika vizyonlarıyla örtüşmektedir.

Neoliberal kurumsalcılık ise dağarcığındaki karşılıklı bağımlılık, ulusaşırılaşma ve nihayetinde küreselleşmeye ilişkin kavramlar dizisiyle hegemonyanın yarattığı zeminde yeşeren çıkar alanlarına seslenmekte, hegemon devletin gücündeki gerileyişe rağmen sistemin nasıl işleyebileceğinin yollarını göstermektedir. Bir başka ifadeyle, aralarında epistemolojik düzeyde yakın akrabalık bulunan bu iki yaklaşım, 1970'lerdeki krizle birlikte bir çatal ağzına gelen Amerikan dış politikasına dair birbirlerinden belirli düzeylerde farklılaşan "Amerikaların" dünya vizyonlarını temsil etmektedirler.

Robert Gilpin'in başta War and Change in World Politics olmak üzere çalışmaları, hegemonyaya ilişkin neorealist önermelerin üzerinden değerlendirilebileceği yetkin örnekler arasında yer almaktadırlar. Neorealizmin pozitivist ve ampirisist epistemolojisine uygun olarak kitabında özne ve nesne arasında açık bir ayrım yapan, değişkenlerini sınırlayarak izole eden Gilpin, sistem düzeyinde yürüttüğü araştırmasında uluslararası politikadaki değişim hakkında genel sonuçlara ulaşabileceği düzenlilikler aramaktadır.[428]

---

[427] Steven E. Lobell, **The Challange of Hegemony, Grand Strategy, Trade and Domestic Politics**, USA, The University of Michigan Press, 2005, s.5

[428] Thomas Edward Gillon, **The Dialectic of Hegemony, Robert Cox, Antonio Gramsci and Critical International Political Economy**, Queen Üniversitesi, Siyasi Çalışmalar Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1999, s.45

Gilpin bu arayışında askeri, ekonomik, siyasi kaynak ve yetenekleri esas alan, objektif olduğunu varsaydığı bir güç anlayışını değişimin izlenebileceği temel parametre olarak kullanmaktadır.[429] Ampirisizmi, güç anlayışını Lukes'ın gücün ilk yüzü[430] olarak ifade ettiği yalnızca gözlenebilir ilişkilere indirgerken, gözlenemediği halde mevcut bulunan güç ilişkilerinin değerlendirilmesi imkanlarını, dolayısıyla da hegemonyanın anlaşılış şeklini sınırlamaktadır.[431]

Gilpin'in analizlerine esas teşkil eden uluslararası sistem imajının merkezinde devletler yer almaktadır. Hegemonya da, devlet gücünün bir kategorisi şeklinde görülmektedir. Sistem içindeki diğer devletlere askeri, siyasi, ekonomik ve teknolojik güç unsurları açısından görece üstün olan, kendi tercihlerini diğer devletlere ikna ya da zor yoluyla benimsetme iradesine sahip devlet, hegemonluk statüsünü kazanmaktadır.[432] İstikrar, hegemonun varlığıyla sağlanmakta, hegemon diğer aktörlere göreli olarak güç kaybettikçe de tehlikeye girmektedir.[433]

Gilpin'in kitabı 60'ların sonunda Organski'nin çalışmasıyla dikkat çekmeye başlayan, dünya tarihini büyük güçlerin yükseliş ve çöküşlerinin eksenini teşkil ettiği uzun çevrimler ve savaş dönemleriyle yaşanan güç geçişlerinden müteşekkil bir model çerçevesinde okuyan literatürün bir parçasıdır. Hegemonik güçlerin yükseliş ve düşüşlerini uluslararası sistemdeki değişimin kavranmasına imkan veren barometreler kabul eden

---

[429] Robert Gilpin, **U.S. Power and the Multinational Corporation: The Political Economy of U.S. Foreign Direct Investment**, New York, Basic Books, 1975, s.48
[430] Bkz. Steven Lukes, **Power: A Radical View**, Palgrave Macmillan, 2005
[431] Gillon, **a.g.e.**, s.49
[432] Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, Cambridge, Cambridge University Press, 1981, s.13
[433] Gilpin, **a.g.e.**, s.231 - Gilpin, hegemonyayı yer yer siyasi baskınlıkla eş anlamlı olarak da kullanmaktadır. (Robert Gilpin, "The Richness of the Tradition of Realism", **International Organization**, Vol. 38, Spring 1984, s. 295.)

Gilpin,[434] II. Dünya Savaşı'nın ardından diğer devletlere kıyasla daha güçlü olduğu için ABD'nin hegemon sıfatını kazandığını söylemekte, 1970'lerdeki kriz havasını da geçen on yıllar boyunca sistem içindeki diğer devletlerin güçlerindeki görece artışa bağlamaktadır.[435]

Gilpin'in analizinde çok uluslu şirketlerin ulusaşırı nitelikleri vurgulanmamakta, bunlar devlet gücünün bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir. Çok uluslu şirketler, savaş sonrası dönemde Amerikan üstünlüğünün pekişmesine hizmet etmişlerdir. ABD'ye meydan okuyacak devletlerden gelecek ilk çatışma sinyali, farklı şirketlerin ve bunların ait oldukları ülkelerin yatırım tercihlerinde gözlenecek değişikliklerdir. ABD zayıfladıkça Pax Amerikana'nın dayandığı liberal prensiplere ters düşen merkantilist taktiklerin de canlandığı görülecektir. 1970'lerde uluslararası ekonomi alanında yaşanmakta olan şey de, Amerikan gücünün zayıflamasıyla birlikte liberal dünya ekonomisinin dayandığı siyasi tabanın erozyona uğramasıdır.[436]

"Güç temeli" ve "sonuçlar üzerindeki güç" arasındaki ayrımıyla neorealizmin hegemonik çöküşe ilişkin değerlendirmelerinin daha yakından kavranılmasını kolaylaştıracak bir perspektif sunan[437] Russet, Hegemonik İstikrar Teorisi'nin basit versiyonlarının ikincisinin birinci geriledikçe azaldığını

---

[434] Hem uzun döngü, hem de güç geçişi teorilerine göre, hegemonik çöküş ve yükseliş, hegemonun resmi ve gayriresmi imparatorluğu boyunca eş zamanlı olarak, hızlı bir biçimde meydana gelmektedir. (Lobell, **The Challange of Hegemony, Grand Strategy, Trade and Domestic Politics**, s.3) Güç geçişi ve uzun döngüyle ilgili literatür için bkz. A.F.K. Organski, **World Politics**, New York, Knopf, 1968; A.F.K. Organski ve Jacek Kugler, **The War Ledger**, Chicago, Chicago University Press, 1980; Paul M. Kennedy, **The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000**, New York, Random House, 1987; George Modelski, **Long Cycles in World Politics**, Seattle, University of Washington Press, 1987; Joshua S. Goldstein, **Long Cycles: Prosperity and War in the Modern Age**, New Haven, Yale University Press, 1988; Karen A. Rasler ve William R. Thompson, **The Great Powers and Global Struggle, 1490-1990**, Lexington, University Press of Kentucky, 1994; Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, New York, Cambridge University Press, 1981.

[435] Gilpin, **War and Change in World Politics**, s.231

[436] Gilpin, **U.S. Power and the Multinational Corporation: The Political Economy of U.S. Foreign Direct Investment**, s.261

[437] Bruce Russett, "The Mysterious Case of Vanishing Hegemony; or Is Mark Twain Really Dead?", **International Organization**, Vol. 39, No. 2, Spring 1985, s.207

öne sürdüklerine işaret etmektedir. Teori içinde önemli bir yer tutan ortak mallar argümanı da, hegemonyanın zayıflamasıyla birlikte bu malların üretiminin azalacağını, üretilenlerin de ancak optimalin altında bir seviyede arz edilebileceğini öngörmektedir.[438]

Hegemonun gerekliliğini ve meşruluğunu vurgulamak için kullanılan "ortak mallar" iki standardı karşılamalıdırlar: rakipsizlik ve dışlanılamamak.[439] Kolektif güvenlik ve finansal istikrar gibi ortak mallar, uluslararası sistem açısından büyük bir önem arz etmekle birlikte ekonomi literatüründe bunların, kendilerinden faydalananların üretimlerine katılmalarını sağlayacak merkezîleşmiş bir zorlama mekanizması olmadığı müddetçe yeterince arz edilemeyeceklerine dair genel bir kabul bulunmaktadır. Her faydalanıcı "free rider" (bedelsiz kullanıcı) olmayı seçecek, malın maliyeti başkalarına yüklenirken, hiçbir katkı yapmaksızın maldan yararlanmayı sürdürecektir.[440]

Hegemon, ortak malları sağladığı için bu probleme bir çözüm getirmektedir. Ekonomik teori, en büyük katılımcının diğerlerinin kendi paylarına düşeni yapacaklarına dair bir garanti bulunmasa bile kamu mallarını üretmek için istekli olacağını öngörmektedir. Çünkü hegemon, bu mallardan aynı zamanda en büyük faydayı temin edendir.[441] Kamu mallarının düzenli bir biçimde üretilmesi için ise hegemonyanın varlığını sürdürmesi gerekmektedir. Bu argüman aynı zamanda hegemonyanın yıkılması durumunda "kamu malları" olarak tarif edilen uluslararası istikrar ve güvenliğin çökerek bir "kaos"un yaşanacağını da zımnen ifade etmektedir. Dolayısıyla kamu malları argümanı anarşi/istikrar ikilemine bağlanmakta, bir uluslararası sistemin ne kadar fazla hegemonikse o kadar fazla düzenli ve o kadar az kaotik olacağı varsayılmaktadır.[442]

---

[438] Russett, **a.g.m.**, s.207
[439] Russett, **a.g.m.**, s. 224
[440] James A. Caporaso ve David P. Levine, **Theories of Political Economy**, Cambridge University Press, 1992, s.93-95
[441] Brilmayer, **a.g.e.**, s.17
[442] Brilmayer, **a.g.e.**, s.40

Görüldüğü üzere, Hegemonik İstikrar Teorisi'nin neorealist versiyonu hegemonik çöküş tezini, kamu malları argümanıyla ilişkilendirmektedir. Kamu mallarını temin eden hegemonun yüklendiği maliyetler kısa vadede ortaya çıkarken, faydalar uzun dönemde kazanılmaktadır. Kısa dönemli maliyetler çok ağırdır, faydalar da maliyetlere hiç katılmayanlara çok geniş bir şekilde yayılmaktadır. Bu durumda hegemonyanın kaybedilmesi kaçınılmaz olmaktadır.[443]

Nitekim Gilpin de hegemonik gücün, kıymetli sermayenin hegemonun "güç temelinde" kullanılmak yerine rakip devletleri besleyecek şekilde dışarı akmasıyla kendi yıkımını hazırladığını düşünmektedir:

"Ekonomik rekabet ve fiyat mekanizması, pazar ekonomisini gittikçe daha yüksek derecede bir üretici verimlilik ve ekonomik büyümeyle ulusal pazarların daha üst seviyede entegrasyonuna doğru götürür. Zaman içerisinde piyasa, ekonomik faaliyetlerin mekanlarında derin değişiklikler meydana getirerek ekonomik ve endüstriyel gücün uluslararası olarak yeniden dağılımını etkiler. Piyasa güçlerinin serbest kalması bizzat siyasal iskeleti dönüştürür, hegemonik gücün altını oyar ve dünyanın nihayetinde uyum sağlamak zorunda olduğu yeni bir siyasal çevre yaratır. Ekonomik ve askerî gücün uluslararası dağılımının merkezden çevredeki yükselmekte olan uluslara ya da başka bir yere doğru kaçınılmaz bir şekilde kayışıyla birlikte hegemonun sistemi devam ettirme kabiliyeti azalır. Kapitalizm ve piyasa sistemi nihayetinde dayanmak zorunda oldukları siyasal temelleri yok etme eğilimindedirler."[444]

Neoliberal kurumsalcılığın eksikliklerini tamamlamayı hedeflediği neorealizme temel itiraz noktasını, uluslararası sisteme ilişkin olarak çizdiği ontolojik resmin açıklayıcılık yeteneği teşkil etmektedir. Keohane yeni

---

[443] Russett, **a.g.m.**, s.223

[444] Gilpin, **The Political Economy of International Relations**, Princeton, Princeton University Press, 1987, s.77-78.

yaklaşıma duyulan ihtiyacı, II. Dünya Savaşı'nı takip eden yirmi yıl boyunca realist ve kurumsalcı teorilerin dünya politik ekonomisini açıklamaktaki eksiklikleriyle izah etmektedir. Bu dönemde kurumsalcılık, ekonomik karşılıklı bağımlılık, uluslararası kurumlar ve paylaşılan çıkarların rolünü vurgularken; realizm Amerikan hegemonyasının etkisine odaklanmıştır. Her iki perspektifi de değerli ancak eksik bulan Keohane, ihtiyaç duyulan şeyin realizm ve kurumsalcılığın sentezi olduğunu söylemektedir.[445]

Yeni yaklaşımın ontolojisini de şöyle özetlemektedir. Neoliberal kurumsalcılık da, dünya politikasının temel aktörleri olarak devletleri görmektedir; ancak devlet dışı aktörlere, hükümetler arası kuruluşlara, ulusaşırı ve hükümet aşırı ilişkilere neorealist analizlerden daha fazla vurgu yapmaktadır. Neorealizmle rasyonellik varsayımı paylaşılmaktadır. Devletlerin güç arayışında olduklarına ve çıkarlarını buna göre hesapladıklarına dair temel kabuller ise ciddi biçimde sınırlandırılmaktadır. Güç ve nüfuz hâlâ önemli devlet çıkarları olarak görülmektedir, ancak güç arayışının her örnekte baskın çıkarı oluşturduğu ya da daima aynı şekli aldığı reddedilmektedir.[446]

Küresel politikanın yeni dinamiklerini anlamak için çok düzeyli bir çerçeve sunma iddiasını taşıyan neoliberal kurumsalcılık,[447] önemli analiz birimleri olarak kabul etmeye devam ettiği devletleri, uluslararası kurumlar, piyasalar ve çok sayıda başka ulusaşırı fenomenden meydana gelen bir ilişkiler evreninin içine yerleştirmektedir.

Bu perspektife göre hegemonu diğer devletlerden ayıran özellikler, uluslararası kamu mallarının sağlayıcısı, son borç verici, nihai pazar, uluslararası para istikrarının garantörü ve askeri açıdan en güçlü devlet

---

[445] Robert O. Keohane, **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton, Princeton University Press, 1984, s.135

[446] Robert O. Keohane, "Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond", Robert O Keohane (ed.), **Neorealism and its Critics** içinde, New York, Columbia University Press, 1986, s.193

[447] Keohane, **a.g.m.**, s.200

olmasıdır. Hegemonya, yalnızca devletlerarası ilişkilere ait bir kategori olarak algılanmamakta, devletler ve piyasalar, devletler ve firmalar arasındaki karşılıklı bağımlılığı içeren bir ontolojik tasarım çerçevesinde kavranmaktadır.[448]

Neorealizmin ABD'nin uluslararası sistemdeki görece gücünü ilgi alanı içine alan yaklaşımı, neoliberal kurumsalcılıkla birlikte hegemonun uluslararası davranışları belirleyen kuralları, normları, prensipleri ve prosedürleri şekillendirme rolünü de kapsamına alarak genişlemektedir.[449] Bütünüyle yeni bir yaklaşım olmayan neoliberal kurumsalcılık, bir yandan neorealizmin önemli ilkelerini muhafaza ederken, diğer yandan bunları genişletilmiş analitik kategoriler içinde yeniden yorumlamaktadır.[450]

Neoliberal kurumsalcılığın, eserlerinde kuramın temel görüşlerini yansıtan en önemli temsilcisi kabul edilebilecek olan Robert O. Keohane, hegemonyayı, "bir devletin, devletlerarası ilişkileri yöneten temel kuralları sürdürmeye yetecek kadar güçlü ve bunu yapmaya gönüllü olması" şeklinde tanımlamaktadır.[451] Hegemonu güçlü kılan unsurların başında Hegemonik İstikrar Teorisi'nin vurguladığı maddi kaynaklar yer almaktadır. "Dört kaynak çeşidi özellikle önemlidir. Hegemonik güçler mutlaka hammaddeler, sermaye, kaynaklar ve pazarlar üzerinde hakimiyet sağlamalı, yüksek değerli malların üretiminde de rekabet avantajına sahip olmalıdırlar."[452] Hegemon devlet ayrıca hükmettiği uluslararası politik ekonomiyi düşman devletlerin saldırılarından korumak için gerekli askerî gücü de mutlaka elinde bulundurmalıdır.[453]

Amerikan hegemonyasının güçlü bir ordunun yanı sıra, askeri olmayan bir ilişkiler zincirinin istikrar sağlayıcı rolüne de dayandığına işaret eden

---

[448] Gillon, **a.g.e.**, s.36
[449] Gillon, **a.g.e**., s.51
[450] Gillon, **a.g.e**., s.50
[451] Keohane, **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, s.34
[452] Keohane, **a.g.e.**, s.32
[453] Keohane, **a.g.e.**, s.39

Keohane'in yaklaşımında silahlı kuvvetler, klasik güvenlik işlevlerinin ötesinde hegemonun hakimiyetindeki uluslararası politik ekonomiyi koruyan bir kalkan olarak değerlendirilmektedir.[454]

Keohane'in de hegemonyayı ele alırken neorealistler gibi kamu malları argümanına başvurduğu görülmektedir. Hegemonun rolü ve yarattığı istikrarı açıklamak için ekonomiyle ilgili kurumlara ve sistem çapında dağıttığı faydaya odaklanan Keohane, Amerikan hegemonyasının sisteme eklemlenen ikincil ülkelere temelde üç noktada fayda ve tatmin sağladığını söylemektedir. Bunlardan ilki ABD'nin para sistemini yeterli likiditeyi aşırı olmayan bir seviyede yaratarak sorumlulukla yönetmesidir. Bu sayede liberal uluslararası ticaret ve ödemeleri desteklemek üzere dizayn edilmiş istikrarlı bir uluslararası para sisteminin işlemesi mümkün olmuştur. Hegemonun ikinci faydası, ticari mallar için açık pazarların sağlanmasıdır. ABD, gümrük tarifelerinin indirilmesi yönünde çalışırken ayrımcı sınırlamaların kaldırılmasına da öncülük etmiştir. Ayrıca, Avrupa ülkelerinin bölgeselleşme çabaları çerçevesinde ayrımcılık yapmalarını kabullenmiş, dolar kıtlığı döneminde koruyucu engelleri geçici olarak sürdürmelerine izin vermiştir. Sisteme katılmakla elde edilen üçüncü kazanç ise, petrole istikrarlı fiyatlarla erişme imkanıdır. ABD ve Amerikan şirketleri, Avrupa ve Japonya'ya ABD petrol şirketlerinin elindeki Ortadoğu'dan petrol temin etmişlerdir. Hatta 1956 ve 1957'de olduğu gibi, acil durumlarda bizzat ABD'den petrol sevkiyatı yapılmıştır.[455]

Hegemonun inşasında liderlik yaptığı bu sistem, kendi çıkarlarına uygun olmakla birlikte, sistemin ana dayanağını teşkil edişinden kaynaklanan maliyetleri de üstlenmesini gerektirmektedir. Hegemon sistemden başlıca yararı sağlayan ancak aynı zamanda diğer üyeleri de sistemden

[454] Keohane, **a.g.e.**, s.137
[455] Keohane, **a.g.e.**, s.139

faydalandıran temel kaynaktır. Hegemon nispetsiz ölçüde kazanç elde ederken, sıkıntıların altına da aynı derecede girmektedir.[456]

Keohane'nin kamu malları argümanı üzerinden ikincil ülkelerin yalnızca hegemonun baskın gücü yüzünden değil, sağladığı faydalar aracılığıyla yarattığı tatmin sebebiyle de sisteme dahil oldukları yönündeki değerlendirmesi, kuramı Coxgil perspektifle yakınlaştırmaktadır. Nitekim Keohane, bu yakınlığı açıkça dile de getirmektedir. Hegemonik liderliğin *tabula rasa* ile başlamadığını, devletlerin çıkarları üzerine inşa edildiğini söyleyen Keohane, hegemonun sistemdeki diğer unsurları dünya düzenine dair sahip olduğu vizyona uymaları ve liderliğini kabul etmeleri için iknaya çalıştığına dikkatleri çekmektedir. II. Dünya Savaşı'nın ardından da ABD, önce Kuzey Atlantik alanıyla daha sonra da Japonya'yla sosyalizm ve yarı otarşik ulusal kapitalizmlerin reddedilerek uluslararası kapitalist sistemin sürdürülmesi hususunda bir konsensüs oluşturmuştur. "Bu konsensüs, yeni Gramscici terimlerle ABD'nin ideolojik hegemonyasının ortakları tarafından kabul edilmesi olarak görülebilir."[457]

Keohane'in 1980'lerin ortalarında yayınlanan *After Hegemony* isimli çalışması, 70'lerin krizinin Hegemonik İstikrar Teorisi çerçevesinde beklenen çöküşle sonuçlanmamasının sebeplerini sorgulayan ikinci kuşak literatürün bir parçasını oluşturmaktadır. Hegemonyanın çöküşünün merkez devletler arasında bir çatışmaya sebep olup olmayacağı, Kindleberger'in öne sürdüğü gibi dünya ekonomisinin istikrar için muhakkak tek bir hegemona mı ihtiyaç duyduğu sorularına verdiği cevaplar, temsil ettiği yaklaşımın uluslararası politik ekonomi alanında neorealizmden farklı olarak altını çizdiğine daha önce işaret edilen unsurlara dayanmaktadır. Keohane ilk kuşak literatürün bir hegemonun yükselişi ve düşüşüyle, çıkarları bulunan rejimlerin yükseliş ve

[456] Keohane, **a.g.e.**, s.31
[457] Keohane, **a.g.e.**, s.137

düşüşlerinin paralellik arz ettiğine[458] dair tezlerini reddederken, "ulusaşırı"nın hegemon devlete ait gücün türevinden ibaret görülemeyeceğini de vurgulamış bulunmaktadır. Hegemonlar, belirli siyasal ve ekonomik çıkarlarını hayata geçirmek üzere değişik sosyal yapılar ve uluslararası kurumlar yaratmaktadırlar. Ancak "uluslararası rejimler" teşekkül ettikten sonra kendilerini yaratan hegemon olmaksızın da devletler arasında işbirliği sağlanabilecektir. Hegemonya'nın uluslararası rejimlerle ikame edilmesi mümkündür.[459]

Çöküşün niçin gerçekleşmediği sorusuna kamu malları argümanını yeniden gözden geçirerek cevap arayan Russet, aslında hegemonyadan sağlananların çok azının kolektif mallar, çoğunun ise özel mallar olduğu düşüncesindedir. Bu özel mallar, hegemonun hissesine düşmekte ve hegemonyasını devam ettirmesine imkan vermektedir. Kazandığı özel mallarla kıyaslandığında, kolektif mallar hegemona çok küçük bir maliyet yüklemektedir. Ayrıca bu süreçte elde ettiği kültürel hegemonya da önemli bir kuvvet kaynağıdır. Bu kazançlar, standart göstergelerle ölçülemeyecek şekilde ABD'nin hem güç temelini hem de sonuçlar üzerindeki kontrolünü devam ettirmesine yardımcı olmaktadır.[460]

Yaptığı katkıyla hegemonya tartışmalarına yeni boyutlar ekleyen Susan Strange de, beklenen hegemonik çöküşün yaşanmamasının ardındaki temel sebep olarak 'yapısal gücü' göstermektedir. Büyük devletler oyununun son çeyrek yüzyılda temelde siyasal değil ekonomik sebepler yüzünden köklü değişikliklere uğradığını söyleyen Strange, yeni dönemde ilişkisel güçten çok daha fazla yapısal gücün, sonuçları belirlemekte olduğunu, ABD'nin yapısal gücünün ise arttığını söylemektedir.[461] Yapısal gücü de bazı devletlerin, diğer devletlere âit siyasal kurumların, ekonomik teşebbüslerin ve profesyonel

---

[458] Stephen Haggard ve Beth A. Simmons, "Theories of International Regimes", **International Organization**, Vol. 41, No. 3, 1987, s. 419-517
[459] Keohane, **a.g.e.**, s.32
[460] Russett, **a.g.m**., s.208
[461] Susan Strange, "The Persistent Myth of Lost Hegemony", **International Organization**, Vol.41, No.4, Autumn 1987, s.553

insanların faaliyet göstermek zorunda oldukları yapıları seçme ve biçmlendirme gücü şeklinde tanımlamaktadır.[462] Strange'e göre yapısal gücün sahibi şunlardır:

a)Diğer insanların şiddete karşı güvenlikleri üzerinde kontrol sahibi olabilen kişi ya da guruplar.

b)Mal ve hizmetlerin üretim sistemini kontrol edebilenler.

c)Ticaret yapmadan ya da çalışmadan alım gücüne sahip olmayı mümkün kılan finans ve kredi yapısını belirleyebilenler.

d)Teknik bilgi, dinî bilgi ya da liderlikle ilgili fikirler gibi 'bilgi' üzerinde en çok etkiye sahip olanlar ile iletişim, bilginin saklanması ve enformasyona ulaşım üzerinde etki ya da kontrol sahibi olanlar.[463]

Strange, neorealizm ve neoliberal kurumsalcılık arasındaki farklılığın toplumsal temellerine işaret ederken, belirttiğimiz gerilimde dengenin kaydığı noktayı ekonomik kriz atmosferiyle ilişkilendirmektedir. Strange'e göre, ABD dış politikasında her zaman ticarî ve finansal çıkarların peşinden koşan liberalizmin hedefleriyle, siyasal ve askerî ulusal çıkarları önceleyen realizmin ihtiyaçları arasında tabii bir çatışma mevcuttur. Ekonomik durgunluğun yaşandığı bir dünyada, ABD'nin ulusal çıkarları uzun vadeden ziyade daha çok kısa vadeli olarak algılanmaktadır. Bu yüzden "realizm", "tek taraflılık" ya da, "yerellik" ABD politikasında liberal uluslararasıcılıktan daha belirgindir. Dünya ekonomisindeki istikrarsızlığın ve devam eden krizin önemli bir sebebi, hegemonik yapısal gücün uluslararası düzen ve işbirliğine zarar verecek şekilde kullanılmasıdır. Bu yüzden, istikrar ve işbirliği arayışının adresi, uluslararası kurum ve mekanizmalar değil, ABD'nin içidir.[464]

Çöküşün niye gerçekleşmediğinin cevabını arayanlar arasında bulunan, Hegemonik İstikrar Teorisi ile ilgili değerlendirmelerine daha önce

[462] Strange, **a.g.m.**, s.565
[463] Strange, **a.g.m.**, s.565-566
[464] Strange, **a.g.m.**, s.553-555

değindiğimiz Russet, analizinde hem diğerlerinin kararlarını içinde almak zorunda oldukları bağlamı tanımlama kabiliyeti anlamında kullandığı yapısal güç kavramına başvurmakta hem de yer yer yeni Gramscici yaklaşımın önermelerine yaklaşmaktadır. Russet, yapısal gücün doğuşuna imkan veren "güç temeli" göstergeleri olarak konvansiyonel askerî kabiliyetlerin rakipler karşısındaki göreli durumu, ekonomik ölçeğin GSMH cinsinden seviyesi, özellikle petrol gibi bazı malların üretim ve ticareti, BM'de muteber bir çoğunluğa sahip olunması, küresel sosyal bilimde ve "bilgi endüstrileri"nde önderlik gibi unsurları sıralamaktadır.[465] Ulusal güç temeli göstergeleri arasında yer alan iç pazarın çekicilik düzeyi, uluslararası ticaretle ilgili müzakerelerde önemli avantajlar sağlayabilmektedir.[466]

Bu yönleri de dikkate alındığında hegemonya, yalnızca güç temeli ya da kaynak paylaşımı şeklinde değil, temel kuralların belirlenmesi ve sürdürülmesindeki başarı olarak tarif edilmelidir.[467] Coxgil perspektife benzer bir biçimde Russet, rejim inşasıyla ilgili uluslararası kurumsallaşmanın, hangi sorunların ve nasıl çözülmeleri gerektiği üzerinde oydaşma sağlamaya yardımcı olan ortak kültürel ve siyasî normların özellikle yönetici elitler arasında yayılmasına yardım ettiğini söylemektedir.[468] Tercih ve beklentilerin değişmesi, ABD ve dünyanın diğer hakim unsurlarının uyumlu bir uluslararası sistemi sürdürmek için ihtiyaç duydukları serbest ticaret gibi malları üretmektedir. Dönüşüm gerçekleştikten sonra hegemon, sonuçlar üzerindeki denetimini sürdürmek için diğerlerini doğrudan kontrol etmek mecburiyetinde değildir.[469]

---

[465] Russett, **a.g.m.**, s.210
[466] Russett, **a.g.m.**, s.211
[467] Russett, **a.g.m.**, s.213
[468] Russett, **a.g.m.**, s.230
[469] Russett, **a.g.m.**, s.208

(3) Coxgil Eleştirel Kuramın Merceğinden Pax Amerikana

Metodolojik perspektifinden tezin bütününde yararlanıldığı için bu kısımda değil de ilk bölümde yer verilen Robert W. Cox'un hegemonya yaklaşımı da yukarıda tahlil edilmeye çalışılan literatürün başlattığı tartışma atmosferinin akademyada yaygınlık kazandığı tarihsel dönemin bir ürünüdür. 1980'lerin başlarındaki makalelerinde ele aldığı metod meseleleriyle Cox, 1970'lerde uluslararası politik ekonomi çalışmalarının yöneldiği, yaşanan krizi kavrama ve muhtemel gelecek vizyonları üzerine düşünme çabalarının bir parçası olarak "dış dünyadaki" gelişmelerin anlamlandırılacağı, yeni önermeler demetinden müteşekkil bir teorik çerçeve sunmuştur.

1987'de yayınlanan Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History başlıklı kitabı, Cox'un hegemonya kuramının Pax Amerikana'yı da içine alan uzun vadeye uygulanışıdır. Cox, daha önce işaret ettiğimiz dünya sistemi teorileri, güç değişimi ve uzun çevrim yaklaşımlarında olduğu gibi, dünya düzeninin mevcut yapısını anlamak ve muhtemel evrim güzergâhlarını kestirebilmek için yola çıkmakta, geleceğin izini teorik önermelerini temellendirmesine imkan verecek tarihsel malzemenin yeni bir perspektiften analizine dayanarak sürdürmektedir.

Ancak Cox'un, yürüttüğü entelektüel faaliyetin tarihselliğinin şuurunda oluşu çalışmasını, zaman dışı, evrenselci önermelere dayalı hegemonya analizleri üreten diğer yaklaşımlardan ayırmaktadır. Nitekim, uzun vadeyi kapsayan tarihsel süreci değerlendirdiği Production, Power, and World Order'da, bugünü anlama çabasının geçmiş ve gelecekle ilişkisini vurgulamak suretiyle, metodolojik farklılığını ortaya koymaktadır.

Cox, güncel olanın anlaşılabilmesi için geçmişin değerlendirilmesine duyulan ihtiyacı, şimdiki zamanın doğası gereği tamamlanmamış oluşuyla açıklamaktadır. Geçmiş bize bıraktığı yapılar üzerinden kavranırken, şimdiki zaman bir hareket olarak görülmelidir. Yakın geçmişin miras bıraktığı yapılar,

şimdiki zamana ait tarihsel eylemin meydana geldiği şartları sabitlemektedir. Ancak aktörler, bütünüyle şartların esiri değildirler. Geleceklerini maddi kaynakları ve değişim sürecini kavrayış biçimleriyle bağlantılı olarak şekillendirme gücüne sahiptirler.[470]

Cox'un kitabı da, iki yüzyıllık bir zaman dilimi boyunca insan eylemlerinin içinde gerçekleştiği tarihsel yapılar olarak dünya düzenleri ile devlet şekillerinin fikirler ve maddi kaynaklar tarafından nasıl inşa edildiklerini, daha sonra da hangi değişim süreçleriyle yerlerini yenilerine bıraktıklarını incelemektedir. "Uzun vade"nin analizi, güncele ilişkin ontolojik tasarımını zamanın dondurulduğu, yalnızca dışardan tasvir etme yeteneğine sahip ânı hapseden bir fotoğraf olmaktan çıkarmakta, normatif perspektifini de içeren gelecek projeksiyonlarını desteklemektedir.

Hegemonik çöküş tartışmalarının yaşandığı dönemlerde, yukarıda ele aldığımız diğer teorilerin de Cox'la aynı uzun vadeye odaklanışları, günceli açıklamaya çalışan bakış açıları arasındaki rekabette geçmişin yorumlanış biçiminin öneminin altını bir kez daha çizmektedir. Cox bu rekabet ortamında kuramını, hem modernleşme teorilerinin[471] dünya ekonomisi ile olan ilişkilerini görmezden geldikleri siyasi sistemlerin, arkaik formlardan modern olanlara doğru birbirlerinden bağımsız bir biçimde evrildiklerini varsayan yaklaşımından, hem de bağımlılık teorilerinin tüm ağırlığı dünya ekonomisine veren perspektiflerinden farklılaştırmaktadır.[472]

Bu kısımda Cox'un, ilk bölümde yer verilen hegemonya teorisinin merceğinden 1980'lerin ikinci yarısında çizdiği, hegemonik döneme ait ontolojik imaj ele alınacaktır. Ancak öncelikle, Cox'un kuramının niteliğinden kaynaklanan, ardışık dünya düzenleri arasındaki ilişkinin vurgulanabilmesi

---

[470] Robert W. Cox, **Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History**, s.269

[471] Realizmin Üçüncü Dünya teorisi olarak işlev gören modernleşme teorilerinin eleştirel bir incelemesi için bkz. Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, ss.105-127.

[472] Cox, **a.g.e.**, 1987, 108

için kısaca diğer dünya düzenleri ile ilgili analizlerine değinmek yararlı olacaktır.

Cox'a göre, merkantilist politik ekonominin terk edilmesiyle, 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılda hayat bulan liberal karakterli ilk dünya düzeni, sanayi devriminin ardından İngiliz devlet adamları ve sermayedarların liberal kapitalizmin norm ve pratiklerini dünyaya taşımalarıyla inşa edilmiştir. Liberal dünya düzeninin temel karakteristiğini ise güç dengesi oluşturmaktadır. İngiltere 1815'den sonra dengenin garantörü rolünü üstlenmiş, bu sayede elde ettiği üstünlük İngiliz ticaretinin küre ölçeğinde yayılmasını kolaylaştırmıştır. Bu dönemde, İngiltere'nin resmi imparatorluğuyla ticaretinin toplam içindeki payı oransal olarak azalırken, Avrupa, Güney Amerika ve ABD'yle yapılan serbest ticaretin ağırlık kazandığı görülmektedir. Ekonomik açıdan İngiltere için doğrudan kontrole dayalı resmi imparatorluk, bütün ülkelere ticari erişim özgürlüğünden daha az önem arz etmeye başlamıştır.[473]

İngiltere merkezli liberal dünya düzeni, liberal devlet şekli gibi siyasetle ekonominin ayrımını aynı zamanda da ikisi arasındaki uyumu öngörmekteydi. Serbest ticarete dayalı dünya ekonomisi, milletlerin refahının temeli kabul ediliyordu; burası sanayicilerin, tüccarların ve finansçıların sahasıydı. Devletin ve devlet sisteminin vazifesi, bu açık dünya ekonomisinin varoluş şartlarını garanti altına alırken, ekonomik aktörlerin faaliyetlerine karışmamaktı. Devlet ve devlet düzenini liberal yapan da buydu.[474] İngiliz hegemonyasına hayat veren tarihsel bloğun unsurları arasında işleyen bir işbölümü mevcuttu. Siyaset ve dış politika aristokrasinin, ekonomi ise burjuvazinin faaliyet alanı olarak görülmekte, her iki kesim de sınırlarını bilerek işbirliği yapmaktaydılar.[475]

---

[473] Cox, **a.g.e.**, s.124
[474] Cox, **a.g.e.**, s.127
[475] Cox, **a.g.e.**, s.127-128

Liberal dünya düzeninin merkezinde yer alan İngiltere, başlıca ticari aktör, piyasa kurallarının ana destekçisi, dünyanın geri kalanına sermaye ihracının temel kaynağı ve askeri dengenin koruyucusuydu. Diğer Avrupalı devletler; Fransa, Almanya ve Benalüks ülkeleri, sanayinin büyümesi ve ticaretin genişlemesi hususlarında iç halkayı oluşturuyorlardı.[476]

İyimserliğin hakim olduğu, ticaret ve manifektür üretiminin arttığı 1840 ile 1870'ler arasında geçen dönem, liberal prensiplerin yayılma ve kurumlaşma evresidir. Ülkelerin içinde ve ülkeler arasında ulaşım geliştirilmiş, yeni hammadde ve enerji kaynakları kullanıma açılmıştır.[477] Altın rezervi ve dolaşımdaki kağıt para miktarının artması, yeni kredi tekniklerinin uygulanmaya konulması bu döneme rastlamaktadır.[478] Cox ayrıca bir resmi ve gayrı resmi kontrol dönemi olarak nitelediği liberal dünya düzeninin, önce İngilizler, ardından da diğer Avrupalıların, ticaret, göç ve sermaye yatırımı şeklindeki yayılışlarına şahit olduğuna işaret etmektedir.[479]

Cox'un ontolojisini incelediği ikinci tarihsel konjonktür, çalışmamızda emperyal eylemin niteliklerini merkeze alarak belirlediğimiz uzun vadenin başlangıcı kabul edilen "emperyalizm çağıdır." 1873'ten II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam eden dünya düzenini hegemonyanın bulunmadığı "rakip emperyalizmler çağı" olarak niteleyen Cox[480], sanayi kapitalizminin yayıldığı, militan işçi hareketlerinin yükseldiği, uluslararası rekabet ve çatışmaların arttığı bu dönemde siyasi toplumun yeniden inşası için devlet gücünün aktif bir şekilde kullanıldığına dikkatleri çekmektedir. Liberal dünya düzeninin apolitik bireyciliğinin aksine, bu dönemde varlık kazanan devlet şekilleri diğer devlet-toplum komplekslerine karşı yürütülen muhalefet üzerinden içerde siyasi toplumu yeniden inşa etmeye çalışmışlardır. Daha önce ekonomik yapının marjında kalan kesimlere tavizler verilmiş, I. Dünya

[476] Cox, **a.g.e.**, s.144
[477] Cox, **a.g.e.**, s.143
[478] Cox, **a.g.e.**, s.144
[479] Cox, **a.g.e.**, s.144
[480] Cox, **a.g.e.**, s.151

Savaşı ufukta gözüktüğünde "refah-milliyetçi devlet", işçi hareketinin önemli unsurlarını korporatist yapıyla eklemlemeyi başarmıştır. İçerdeki bu düzenlemelere, ekonomik korumacılık ve saldırgan uluslararası rekabet ortamı eşlik etmiştir.[481]

Rakip emperyalizmler çağına ait bir tarihsel yapı olan refah-milliyetçi devlet,[482] liberal devletin dönüşümü sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu esnada, pazarın ve üretim araçlarında özel mülkiyet prensibinin koruyucusu olarak liberal devletin temelleri/esasi özellikleri muhafaza edilirken, piyasanın önemli sayıda vatandaş için yarattığı negatif etkinin tazminine odaklanılmıştır.[483] Refah-milliyetçi devlet ile birlikte devlet, işsizliğin önlenmesi, sosyal güvenlik ve çevre kirliliği gibi konularda toplum ve vatandaşları adına sorumluluk üstlenmiştir.[484] Ancak piyasanın yarattığı sosyal bozuklukların düzeltilmesi amacıyla başlayan hareket, süreç içinde piyasanın devlet eliyle doğrudan düzenlenmesine kadar varmıştır.[485]

Cox'un Carr tarafından "sosyalizmin ulusallaşması"[486] olarak nitelendirildiğine işaret ettiği, sınıfa dayalı zıtlıkların yumuşatılarak devlet ve onun dış politika hedeflerine bağlılık hususlarında milliyetçiliğin popüler gücünün bir köprü biçiminde kullanılmasına[487]imkan veren sosyalizm ile refahın birleştirilmesi projesi, yukarıdan bir inisiyatif, şehirleşme ve sanayileşmenin yarattığı sosyal kuvvetlerin yıkıcı potansiyelinden haberdar olan devlet yöneticilerinin ön alıcı bir darbesi şeklinde değerlendirilmektedir.[488]

---

[481] Cox, **a.g.e.**, s.188
[482] Cox, **a.g.e.**, s.164
[483] Cox, **a.g.e.**, s.165
[484] Cox, **a.g.e.**, s.165
[485] Cox, **a.g.e.**, s.166
[486] Edward Hallett Carr, **Nationalism and After**, London, Macmillan, 1945, s.19
[487] Cox, **a.g.e.**, s.157
[488] Cox, **a.g.e.**, s.157

Cox, rakip emperyalizmler döneminin II. Dünya Savaşı ile kapanmasının ardından ortaya çıkan yeni dünya düzenini "Pax Americana" olarak adlandırmaktadır. Ancak Pax Amerikana, kitabında analiz ettiği diğer dünya düzenleriyle kıyaslandığında Cox'u ve kuramını anlamak açısından ayrıcalıklı bir yere sahip bulunmaktadır. Cox'u Gramsci'den uyarladığı hegemonya yaklaşımına götüren "dış dünyadaki" dönüşümler, bu tarihsel döneme aittirler. Bir başka söyleyişle Cox, Pax Amerikana'yı anlamak için başladığı entelektüel macerasında kendisine yardımcı olacak kavramsal ve metodik araçlara ulaşmış, bunları da yine perspektifinin bir gereği olarak uzun vade boyunca değişik tarihsel konjonktürlere uygulamıştır. Fakat Coxgil kuramın tasvir ettiği uluslararası hegemonyanın ideal tipini Pax Amerikana teşkil etmektedir.

Fikirler ve maddi şartlar arasındaki karşılıklı ilişki, rıza ve zorun birlikteliği gibi perspektifinin temel bileşenleri Amerikan hegemonyası açıklanırken geniş bir analiz alanına kavuşmaktadırlar. Cox'tan sonra Pax Amerikana'yı inceleyen değişik ekollerden birçok çalışmada, başta gücün konsensüse dayalı yönünün önemi olmak üzere Cox'un yaklaşımının izlerini görmek mümkündür.[489]

Bu noktada, Cox'un Pax Amerikana'nın kurumsal mimarisi hakkındaki ekonomipolitik değerlendirmelerine yer vermeden önce, ABD'nin emperyal geçmişi ile ilgili kısımda incelediğimiz fikirlerin hegemonik dönemdeki tezahürlerini, Amerikan hegemonyasını mümkün kılan tarihsel bloğun içerde nasıl oluştuğunu, yine kuramın parametreleri etrafında ele almak iki bakımdan yararlı olacaktır. Öncelikle, fikirlerin devamlılıklarını koruyuşlarının altı bir kez daha çizilerek, çalışmamızdaki uzun vade perspektifi teyit edilecektir. İkinci olarak ise, Cox'un henüz medeniyetlerle ilgili çalışmalara yönelmediği, fikirleri daha çok üretim süreçleri etrafında analiz ettiği bir

[489] Nye'ın yumuşak güç kavramı bunun en bilinen örneğini teşkil etmektedir. Joseph S. Nye, Jr., **Soft Power: The Means to Success in World Politics**, PublicAffairs, 2005

döneminin ürünü olan ontolojik imajının, kendi kuramının mantığı çerçevesinde daha geniş bir tuvale yerleştirilmesi imkanı doğacaktır.

Hegemonyanın kuruluş döneminden itibaren birçok resmi belge ve Amerikalı devlet adamlarına ait konuşmalarda, daha önce ABD'nin kurucu mitleri arasında yer aldığına işaret ettiğimiz istisnailik inancının tezahürleri ile rızanın önemsendiğini gösteren vurgulara rastlanmaktadır. Bu metinlerin en önemlilerinden biri, ABD'nin Soğuk Savaş stratejisinin kurucu dokümanı kabul edilen, Dışişleri ve Savunma Bakanlıkları'nın ortak çalışması niteliğindeki 1950 tarihli Ulusal Güvenlik Belgesi'dir (NSC 68).[490] Belgeye göre, Birleşik Devletler'in özünde mevcut bulunan değerler, "dünyaya bakışımızdaki temel hoşgörü, cömert ve yapıcı etkilerimiz, uluslararası ilişkilerimizde açgözlülüğün olmaması", "dünyanın geri kalanı için sistemimizin hayatiliğinin dinamik bir alametidir." "Biz kendimiz, güç, güven, ahlaki ve siyasi istikamet gösterdiğimizde, bu nitelikler Batı Avrupa'da uyanacaktır.", "böyle bir durumda Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki siyasi tonda genel bir gelişme olacağını tahmin edebiliriz."[491]

Daha önce ele aldığımız, ABD'nin suretinde dönüştürülmeyen bir dünyanın onun varlığına doğrudan tehdit oluşturacağına dair düşüncenin de resmi ağızlar tarafından hegemonik dönem boyunca vurgulandığı görülmektedir.[492] Örneğin 1947'de Başkan Truman, "Bütün dünya, Amerikan sistemini kabul etmelidir. Amerikan sistemi ancak bir dünya sistemi olursa Amerika'da yaşayabilir" derken,[493] bir başka Amerikan Başkanı Lyndon B. Johnson, Dominik Cumhuriyeti'ne yapılan askeri müdahale (1965), Vietnam Savaşı ve Amerikan şehirlerinde yaşanan sosyal kriz atmosferinde iç ve dış

---

[490] NSC 68, "United States Objectives and Programs for NAtional Security, April 14, 1950, T.H. Etzold ve J.L. Gaddis (eds.), **Containment: Documents on American Policy and Strategy** içinde, 1945-1950, Columbia University Press, New York, ss.385-442

[491] NSC 68, s.401

[492] Slater, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde emperyal çağa ait "istikrarsız sınırlar" mitinin, Amerika'nın dünya üzerindeki kaderiyle ilişkilendirildiğini, yeni sınırların mitik inşasının misyon ve kader fikirleriyle birlikte yoğrulduğunu söylemektedir. (Slater, **a.g.m.**, s.21)

[493] Jan Nederveen Pieterse, **Globalization or Empire?**, London, Routledge, 2004, s.131

politikanın bir paranın iki yüzünü teşkil ettiğini, içerde demokrasiyi desteklemenin onun dışarıda da güvence altına alınmasını istemek anlamına geldiğini söylüyordu.[494] Zira Amerika'nın dışarıda savaştığı mutlak kötülük durdurulmadığı takdirde tüm yeryüzüne yayılma eğilimindeydi. Amerikalı uzmanlar tarafından yayılmacılık, Sovyet emperyalizmini "önleme" zorunluluğuyla açıklanmaktaydı.[495] Üçüncü Dünya'ya bakışın jeopolitik parametreleri üzerinde etkili olan Domino Teorisi de aynı dünya algılamasına dayanmaktaydı. Bir virüs ya da kanser olarak tasvir edilen komünizm, yayılması engellenmediği takdirde Üçüncü Dünya'da domino etkisi yaratacak, nihayetinde de ABD'nin sınırlarına ulaşacaktı.[496]

Ancak "içeri" ve "dışarı" arasındaki bu geçişkenlik, dışarıya düzen verme çabalarının içeriyi de şekillendirdiği dinamik bir ilişki biçimi üretmiştir. Soğuk Savaş yıllarında "çevreleme", yalnızca uluslararası alanda uygulanan bir strateji halinde kalmamış, McCharthizm olarak bilinen dönemin uygulamaları, 1950'lerde Kongre'nin finanse ettiği Un-American Activities Committee'nin faaliyetleriyle anti komünizm ve kızıl tehdit korkusunun topluma empoze edilmesini sağlamıştır. Hegemonya rızayı yalnızca dışarıda değil, içerde de aramıştır ve korku rızanın sağlanmasında Amerikan hükümetlerinin önemli bir destekçisi olmuştur.[497] Bu dönemde, sendikal faaliyetlerde bulunanlarla Soğuk Savaş politikalarına muhalefet edenler, Sovyetçi olarak yaftalanmışlardır. "Yatağın altındaki kızıllar" gibi sloganlar ile televizyon ve sinema üzerinden yürütülen yüksek profilli anti komünist kampanya, Soğuk Savaş'ın tehlikelerinin meşrulaştırılmasına ve

---

[494] L. B. Johnson, "Our Foreign Policy Must Always be an Extension of This Nation's Domestic Policy" (Nisan 1966), W. LaFeber (ed.), **America in the Cold War: Twenty Years of Revolution and Response, 1947-1967** içinde, New York and London, John Wiley & Sons, 1969, s.7

[495] M. Cox, "From the Truman Doctrine to the Second Superpower Detente: the Rise and Fall of the Cold War", Journal of Peace Research, 27, 1990, s.30

[496] J. L. S. Girling, **America and the Third World: Revolution and Intervention**, Routledge, 1980, s.83-84. - Frank A. Ninkovich, **Modernity and Power: A History of the Domino Theory in the Twentieth Century**, University of Chicago Press, 1994. - Klaus Dodds, "Taking the Cold War to the Third World", David Slatter ve Peter J. Taylor (ed.), **The American Century, Consensus and Coercion in the Projection of American Power** içinde, GB, Blackwell, 1997, s.174

[497] Alan Nadel, **Containment Culture: American Narratives, Postmodernism and the Atomic Age**, Duke University Press, Durham and London, 1995, s. 14, 74,

içselleştirilmesine hizmet etmiştir.[498] Kamuoyunun etkilenmesi ve hakim tarihsel bloğun vizyonu doğrultusunda rızanın inşası için yaratılan askeri, ekonomik ve kültürel mekanizmaların güçlenerek kalıcılık kazandıkları görülmektedir. Örneğin, Reagan döneminde kurulan Office of Public Diplomacy'nin yürüttüğü[499] Amerikan politikalarına destek sağlanmasını hedefleyen halkla ilişkiler programları, Irak'ın işgali sırasında da gündeme gelecektir.

ABD'nin hegemonik bir dünya düzeninin liderliğini üstlenebilmesi için içerde ihtiyaç duyulan desteğin sağlanmasında emperyalizm çağında olduğu gibi sosyal mitlere başvurulduğu görülmektedir. Bunların en meşhuru, emperyalizm çağına ait "manifest destiny"nin güncelleştirilmesi olarak görülebilecek "Amerikan Yüzyılı"dır. Life dergisinin sahibi olan Henry Luce'un 1941'de ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girişi arifesinde yazdığı Amerikan Yüzyılı başlıklı makale, söz konusu mitin canlandırılmasında önemli bir işlev görmüştür. Luce makalesinde, ABD'nin daha önce eşine rastlanmamış küresel bir iktisadî ve kültürel hegemonya çağının eşiğinde olduğunu söylüyor, ülkesinin muazzam ekonomik üstünlüğü sebebiyle savaş sonrası düzenin serbest teşebbüs, rekabetçi ticaret ve sınırsız tüketim gibi Amerikan değerlerini kaçınılmaz olarak yansıtacağını ilan ediyordu. Amerikan hayat tarzının küresel düzeyde yayılması ise zaten yeryüzündeki tüm insanlar tarafından "mantıkî" olarak arzu edilmekteydi.[500] ABD'nin Irak'ı işgalinde anahtar bir rol oynayan yeni muhafazakar isimlerin önemli bir kısmının imzasını taşıyan 1998 tarihli "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi"nin aynı mite atıf yapması, fikirlerin uzun vade boyunca varlıklarını nasıl koruduklarına dair güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Maddi şartların içinden anlamlandırıldığı fikirlerin ikna edicilik kudretine dayanılarak Amerikan liderliği tarafından sarf edilen özel gayretin, I. Dünya

[498] Stephen J. Whitfield, **The Culture of the Cold War**, Baltimore, John Hopkins University Press, 1991, s. 27-52, 153-178.
[499] Noam Chomsky, **Deterring Democracy**, Verso, New York, 1991, s.77, 365
[500] Henry Robinson Luce, **The American Century**, Farrar & Rinehart, New York and Toronto, 1941

Savaşı'nı takip eden dönemde olduğu gibi izolasyonist bir muhalefetin etkinlik kazanmasını engellediği görülmektedir. Kupchan, bunu Roosevelt'in bölgeler arası uyumu sağlamayı başarması ile açıklamaktadır. Emperyalizm çağı ile ilgili kısımda da değindiğimiz gibi, farklı bölgelerin çıkar ve dünya algılamaları Amerikan dış politikasının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptirler.[501] Kuvvetler ayrılığına dayanan Amerikan sisteminin Kongre üyelerine temsil ettikleri seçmenlerin arzuları doğrultusunda partilerinden olan Başkan'ın politikalarına ya da parti içindeki çoğunluk görüşüne karşı oy kullanma imkanı vermesi bu etkiyi güçlendirmektedir. Amerikan tarihinde uluslararası anlaşmalarla ilgili birçok tasarı, "bütün siyasetin yerel olduğu"[502] bu sistemik yapı sebebiyle reddedilmiştir. Bu yüzden bölgelerin eğilimleri üzerinden yapılan analizler, entelektüel düzeyde farklı dış politika teorileri olarak karşımıza çıkan dünya vizyonlarının seslendikleri ve temsil ettikleri toplumsal zemin ve çıkarların somutlaştırılarak izlenmesini kolaylaştırmaktadır.

Örneğin Kupchan, realizm ve idealizm başlıkları altında tartışıla gelen kutuplaşmayı, kuzey ve güney arasındaki farklılıklar üzerinden okumaktadır. Farklılıkların yapısal bir karakter kazandığı longue duree, ABD'nin kolonyal geçmişine dek uzanmaktadır. Kupchan'a göre yerleşik dini cemaatlerin dünya görüşleri sebebiyle kuzey devletleri, çıplak güçten ziyade hukuk ve aklıselim tarafından yönetilen bir dış politikaya taraftar olmuşlardır. Kuzeyin idealizmi ilkesel zeminlerde hem batıya doğru genişlemeye hem de Amerika'nın büyük devletler oyununa katılmasına muhalefet eden tarzda bir izolasyonizme kaynaklık etmiştir. Daha fazla tarım temelli, merkantilist bir ekonomik alt yapının hükmettiği güneyin ise reel politik reflekslerinin kuvvetli olduğu, gücün özellikle serbest ticaretin korunması hususunda kullanılmasını desteklediği görülmektedir. Ancak, güney aynı zamanda popülist bireyciliğin kök saldığı verimli bir sosyal zemine de sahiptir. Bu durum, kuzeyden farklı motivasyonlarla, hırslı bir dış politikanın güçlü bir merkezi devlet

[501] Kupchan, **a.g.e.**, s.162
[502] Seymour Martin Lipset, **American Exceptionalism: A Double-Edged Sword**, New York, Norton, 1996, s.42.

mekanizmasını gerektireceğinden hareket eden liberter bir izolasyonizme kapı aralamıştır. Federal kurumlar karşısındaki şüphecilik, bunların da tâbi olacakları uluslararası kurumların tesisine de muhalefeti beraberinde getirmektedir.[503]

Gramsci'nin birbirleriyle çelişen düşünce ve felsefeler yumağına benzettiği maşeri vicdandan, siyasi projelerine uygun fikirleri seçip işleyen organik entelektüellerin II. Dünya Savaşı sonrası Amerikasında önlerinde duran proje, yukarıda işaret edilen kaynaklardan beslenen izolasyonist yönelimlerin hegemonik açılımı destekleyici bir mecraya kanalize edilmeleriydi. Çelişkilerin çözülmesi, farklı çıkarlar ve dünya vizyonları arasında köprülerin kurulması için bilinçli bir entelektüel gayret ve eğitim faaliyetine ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu sayede, verili pozisyonların yeni açılımlar doğrultusunda aşılması mümkün olacaktı. Örneğin, güneyin güç politikalarını desteklerken, uluslararası kurum ve taahhütlere soğuk bakan tavrı, "maşeri vicdan"ın başka unsurlarıyla birleştiğinde izolasyonizmden farklı tavırlara da kaynaklık edebilmekteydi. Amerikan idealizminin unsurlarıyla bir araya geldiğinde popülizm, Amerikan istisnacılığı üzerinden aktif ancak tek taraflı dış politika açılımlarına destek zemini yaratabilmekteydi.[504] Benzer bir şekilde, kuzeyin idealizmi de aktif ve çok taraflı bir dış politikaya kaynaklık edebilirdi.

Bunun gerçekleştirilebilmesi amacıyla, ABD'nin uluslararası kurumların önemli parçaları oldukları bir dünya sistemi dizaynı için yürüttüğü, 19. yüzyıla kadar uzanan girişimlerin ardındaki, çıkarları değerlerin diline tercüme eden ikna faaliyetine yeniden başvurulduğu görülmektedir. Uluslararası Adalet Divanı'nın kökleri 1899'daki Amerikan inisiyatifine dayanmaktaydı. Cemiyet-i Akvam, ABD tarafından Avrupa kolonyal gücünün dengelenerek sınırlanmasına hizmet edeceği düşünülerek tasarlanmıştı.[505] Şimdi bu

[503] Kupchan, **a.g.e.**, s.162
[504] A. Kupchan, **a.g.e.**, s.162
[505] Pieterse, **a.g.e.**, s.137

tecrübelerin ABD'nin rakipsiz üstünlüğe sahip olduğu bir döneme uyarlanması gerekmekteydi.

Realist ve idealist kaygıları eşite yakın şekilde tatmin eden bir BM mimarisi ortaya koyan Roosevelt, yürüttüğü "kamu eğitimi" kampanyasıyla kuzey ve güneyi siyasi bir koalisyon içinde buluşturmayı, izolasyoncu ve tek taraflılıktan yana içgüdüleri marjinalleştirmeyi başarmıştır. Organik entelektüeller aracılığıyla yürütülen eğitim faaliyeti, Amerikalıları, ülkelerinin dünya liderliğini üstlenme vaktinin geldiğine, liberal bir çok taraflılığa dayalı küresel taahhütlerin gerekliliğine ikna etmeyi başarmıştır.[506]

Bölgeler arasındaki uzlaşmayı sağlayan tarihsel blok, içerde hayata geçirdiği sosyal hegemonyayı[507] dünya ölçeğinde yaymak için yoğun bir çaba sarf etmiştir. Bu faaliyetlere işaret eden Keohane, uluslararası ekonomideki Amerikan hegemonyasının tesadüfler etrafında oluşmadığını, "hem hükümet hem de şirket yetkililerinin… dikkatli stratejik planlamalarının bir sonucu" olduğunu söylemektedir.[508]

Cox'un hegemonik döneme ait ontolojik resmine geri döndüğümüzde, Pax Amerikana'nın yayılışını, içerdeki sosyal hegemonyanın önemli sac ayaklarından birini teşkil eden üretim yöntemlerinin de bir dünya modeli haline geliş süreci olarak değerlendirdiğini görmekteyiz.[509] Kitle üretimi ve tüketimine dayanan Fordizm, ABD'nin komünizmle savaşta mızrak ucu, Amerikan sistemine dünya çapında rızanın kazanılmasında rol oynayan anahtar unsur olmuştur.[510] Bu çerçevede, hegemonyanın öngördüğü devlet-sivil toplum kompleksi modeli de, sistem içerisinde bir ödüller ve cezalar kompozisyonu ile teşvik edilmiş, yeni dünya düzeni çerçevesinde tolere

---

[506] Kupchan, **a.g.e.**, s.198
[507] Cox, **a.g.e.**, s. 266
[508] Keohane, **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, s.141
[509] Cox, **a.g.e.**, s.266
[510] Walter Russel Mead, **Power, Terror, Peace, and War: America's Grand Strategy in a World at Risk**, Knopf, 2004, s.49

edilebilir devlet formlarının sınırları baskın ideolojik ve siyasi güç tarafından belirlenmiştir.[511]

Hegemon ülkedeki tarihsel blokla eklemlenecek yapıların inşası yolunda atılan adımlar arasında Marshall Planı'nın özel bir yeri bulunmaktadır. Plan, hegemonun kendi özel çıkarlarını liderlik yapacağı ülkeler grubununkilere nasıl tercüme ettiğini göstermesi bakımından hegemonik iktidar mantığının önemli bir örneğini teşkil etmektedir.

II. Dünya Savaşı yıllarında ABD'nin ulusal üretimi iki kattan daha fazla artmış, GSMH 1939'da 91 milyar dolar iken, 1945'te 210 milyar dolara ulaşmıştı.[512] Silahların susmasının ardından Amerikan ekonomisinin mevcut kapasitesini koruyabilmesi için ise muazzam düzeyde ihracat fazlası vermeye devam etmesi gerekmekteydi. Marshall planı ile yapılan yardımlar bu sorunu çözecek, savaşın yıktığı ekonomilerin yeniden inşa edilmeleri, ihracatın sürdürülmesini sağlayacaktı.[513] Ayrıca, planla birlikte Avrupa ülkelerinin iç siyasi sistemlerinin Pax Amerikana'nın teşvik ettiği devlet-sivil toplum kompleksi modeline göre dizayn edilmeleri de kolaylaşmıştır. Jean Monet'inki gibi sivil inisiyatifler gayrı resmi kanallarla ABD tarafından desteklenmiş,[514] ekonomik kalkınma 1950'lerde ve 60'larda Batı Avrupa ülkelerinin iç politikalarında merkez sağ eğilimin güçlenmesini sağlamıştır. Bu sayede, neoliberal devletlerin inşası için gerekli siyasi taban şekillendirilebilmiştir.[515]

Refah-milliyetçi devletin burjuva hegemonyası muhafaza edilerek dönüştürülmesiyle neoliberal devletin ortaya çıktığını söyleyen Cox, devletin fonksiyonlarının yeni dünya konjonktürüne uyarlanması suretiyle, rakip emperyalizmler çağından hegemonik dünya düzenine geçildiğini belirtmektedir. Refah-milliyetçi devlet, ulusal ekonomiyi dış etkilerden

---

[511] Cox, **a.g.e.**, s.266
[512] Ikenberry, **a.g.m**., s.380
[513] Cox, **a.g.e.**, s. 213
[514] Cox, **a.g.e.,** s. 215
[515] Cox, **a.g.e.**, s.216

korumak ve rakipler karşısında ulusal gücü artırmak için inşa edilmişken, neoliberal devlet güvenliğini istikrarlı bir ittifak sisteminin parçası olmakta görüyor ve ekonomik büyümesini de açık bir dünya ekonomisinin katılımcısı sıfatıyla sağlamayı umuyordu.[516]

Hegemonun değerlerini yansıtan yeni dünya düzeninin tarihsel yapıları arasında neoliberal devletten başka değişik sivil toplum-devlet komplekslerini ifade eden devlet şekilleri de bulunmaktaydı. Bunlardan biri, çevre ülkeleri arasında yaygın olan neomerkantilist kalkınmacı devlettir. Neomerkantilist kalkınmacı devlet, müesses bir burjuva hegemonyasının yokluğunda kapitalist kalkınmayı pasif devrim olarak başlatmış, devletin liderliğinde otoriter bir model ortaya koymuştur. Cox, Pax Amerikana'nın diğer devlet biçimlerini, ön devlet, ön devrimci devlet ve yeniden dağıtımcı devlet şeklinde sıralamaktadır.[517]

Neomerkantilist kalkınmacı devlete Pax Amerikana'nın açtığı yer, birbirleriyle ilişkili bir dizi ekonomik ve siyasi gerekçe üzerinden emperyalizme dair uzun tartışmaya bağlanmaktadır. BM sistemi içerisinde kolonyal Avrupalı imparatorlukların çözülmelerinin desteklenmesinde bir taraftan Sovyetlerle yürütülen ideolojik mücadelenin yarattığı rekabet ortamı, diğer yandan da 19. yüzyıldaki açık kapı politikalarının dayandığı ekonomik gerekçelerin etkili oldukları bilinmektedir. Kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmaları, etraflarını çeviren ve metropol ülkeler tarafından korunan duvarların da kalkması, dolayısıyla geniş kolonyal toprakları bulunmayan ABD için bu pazarlara erişimin kolaylaşması anlamına gelmekteydi. Nitekim beklenilen sonuçlara ulaşılmış, bağımsızlıklarının daha dört ila altıncı yılına geldiklerinde eski kolonilerin dış ticaretlerinde metropolün payı üçte bir oranında düşmüştür. Azalma hızı ihracatta yıllık % 8, ithalatta ise yıllık % 6,5 düzeyinde gerçekleşmiştir.[518] Bir kez daha çıkarlar değerlerin diliyle

[516] Cox, **a.g.e.**, s.219
[517] Cox, **a.g.e.**, s.218
[518] Warren, **a.g.e.**, s.171

savunulmuş, bir yandan bağımsızlıkları desteklenen Üçüncü Dünya ülkelerinde Sovyet propagandasına karşı mevzi elde edilirken diğer yandan da Pax Amerikana'nın ekonomik yapılarına eklemlenmelerinin önü açılmıştır.

Cox'a göre Pax Amerikana içindeki devlet şekillerinin ortak işlevleri, ulusal ekonomik politikaları dünya ekonomisinin dinamikleriyle uyumlu hale getirmekti. Hegemonik düzenin rıza ve oydaşmayı sağlarken kullandığı temel ekonomik vaadi, dünya ekonomisinin pozitif sonuçlu bir oyun olduğu, bazıları diğerlerinden fazla kazansa da sonunda herkesin kazançlı çıkacağıydı. Bu taahhütten serpilen hegemonik ideoloji, dünya ekonomisinin genişlemesi ve ekonomik politika alanındaki sınırlamaların ortadan kaldırılmasının bütün ülkelerin en yüce ortak çıkarını oluşturduğu iddiası etrafında şekillenmişti. Bu dünya düzeninin uluslararası kurumları, hem teşvikleri dağıtmakta hem de yaptırımları uygulamaktaydı.[519]

IMF ödemeler dengesi açığı bulunan ülkelere zaman ve para temin etmek için kurulmuştu. Dünya Bankası ise daha uzun vadeli finansal yardımlar için kullanılacak bir araçtı. Sistemin kurumları tarafından kredi verilebilirliği onaylanan ekonomik açıdan zayıf ülkelere ya doğrudan bunlar ya da diğer ülkeler tarafından yardım edilecekti.[520]

Cox, Bretton Woods sistemi olarak anılan ve ancak 1950'lerin sonunda tümüyle işlevsel hale gelen bu mimarinin, devleti uluslararası ekonomi ile dünya ekonomisinin yapıları arasında aracılık yapan bir konuma yerleştirdiğini söylemektedir. Bretton Woods, hükümetlerin özellikle de borçlu hükümetlerin dünya ekonomisinin kurumlarına karşı sorumlulukları ile yerel kamuoyuna hesap verme zorunlulukları arasında oluşturulmuş bir uzlaşmaydı.[521]

---

[519] Cox, **a.g.e.**, s.217
[520] Cox, **a.g.e.**, s.255
[521] Cox, **a.g.e.,** 255

1958'e gelindiğinde, canlanan Batı Avrupa ekonomileri para birimlerini bütünüyle konvertible hale getirebilmişler, ABD'nin desteklediği dünya ekonomik düzenine ciddi rezervler koymadan katılmaya hazır olduklarını göstermişlerdir. 1960'da Batı Avrupa ülkelerinin ekonomik politikalarını koordine eden ajans ABD, Kanada ve Japonya'yı içine alacak şekilde genişleyerek OECD adını almıştır. ABD, Batı Avrupa ve Japonya'ya hammaddelere serbest erişim, malların, sermayenin ve teknolojinin serbest dolaşımı ile ekonomik ilişkilerde ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına dayanan bir dünya ekonomisine doğru liderlik ederken, yalnızca Sovyet sahası bu dizaynın dışında kalmıştır.[522]

Amerika'dan temelde üç kanaldan gerçekleşen para akışı, 50 ve 60'larda dünya ekonomisindeki büyümeyi beslemiştir. Marshall Planı, ABD'nin ülke dışındaki muazzam askeri harcamaları ve Amerikan şirketlerinin yurtdışında, özellikle Avrupa'daki yatırımları dışarıya sermaye transferinin başlıca kaynaklarını teşkil etmekteydi. [523]

Bu süreçle bağlantılı ekonomipolitik dinamiklerin ABD'yi de içerden dönüştürdüğü görülmektedir. Örneğin, daha sonra Amerikan iç politikasında güneyli muhafazakarlığın yükselişini hazırlayacak şekilde "Dixie kapitalizmi"nin modernleşmesi Soğuk Savaş döneminin askeri harcamaları sayesinde mümkün olmuştur. Amerikan sermayesinin Pax Amerikana'nın şemsiyesi altında yurtdışına çıkışı, içerde New Deal'den kalma düzenlemeleri zayıflatmıştır. Yerel ve ulusaşırı hegemonyalar arasındaki bu karşılıklı etkileşim ilişkisinin Soğuk Savaş sonrasına miras bırakacağı bir diğer önemli dönüşümü, Amerikan ekonomisi, siyaseti ve kurumları üzerinde yapısallaşan askeri-sınai kompleksin etkisi oluşturmaktadır.[524]

---

[522] Cox, **a.g.e.**, s.216
[523] Cox, **a.g.e.,** s.216
[524] Pieterse, **a.g.e.,** s.9

Soğuk Savaş dönemindeki sermaye hareketleri yüzünden Amerika dışındaki dolar rezervlerinin hızlı artışı, uluslararası politik ekonomi alanında geleceğe dönük ciddi sonuçlar doğuracak dinamikleri harekete geçirirken, yabancı firmaların ve hükümetlerin dolar tutmaya hazır olmaları Pax Amerikana'nın önemli yapısal güç unsurlarından birine hayat vermiştir. Dünya parası üzerindeki senyoraj hakkı Amerikan hükümetlerine, ülkenin varlıklarını nakde çevirmeden ya da vergileri arttırmadan dış ödemelerin yapılabilmesini sağlayan sınırsız bir kredi imkanı sunmaktaydı. Cox, önemli kısmı yabancılar tarafından tutulmaya başlandıkça ABD kamu borcunun dünyanın borcuna dönüştüğünü, bu esnada dolar rezervine sahip yabancıların ise Amerikan politikasının rehinleri haline geldiklerini söylemektedir.[525]

Örneğin 1960'larda ABD'li müzakereciler, dolarla altın arasındaki bağı koparma tehdidine, müttefiklere karşı bir pazarlık unsuru olarak başvurmaktaydılar. 1970'lere gelindiğinde "finansal caydırıcılık" silahının kullanım alanının genişlediği görülmektedir. Batı Avrupa ve Uzakdoğu'daki Amerikan askeri taahhütlerinin devamı ABD borcunun kabulüyle ilişkilendirilirken, Hegemonik İstikrar Teorisi'nin argümanları kullanılmaktaydı. Dünya ekonomisinde genel bir iyileşme Amerikan ekonomisindeki canlanmaya bağlıydı. Dolayısıyla büyük kapitalist ülkelerin Amerikan açıklarının finansmanına yardım etmeleri, ortak menfaatlerinin bir icabıydı.[526]

(4) Pax Amerikana'nın Krizi ve Küreselleşmeye Geçiş

1970'lerde Pax Amerikana'nın yüzleşmek zorunda kaldığı krizler zinciri, küreselleşme olarak adlandırılacak bir sonraki tarihsel konjonktüre geçişin koşullarını hazırlarken, izlerini Irak Savaşı'na kadar sürebileceğimiz önemli tartışmaları ve yapısal dönüşüm dinamiklerini harekete geçirmiştir.

---

[525] Cox, **a.g.e.**, s.217
[526] Cox, **a.g.e.**, s.279

Krizin en önemli ekonomik göstergeleri arasında dünya ekonomisindeki enflasyon artışı yer almaktaydı. Enflasyonu tüm sisteme yayan etkenlerin başında ise hammadde fiyatlarındaki yükseliş geliyordu. İstatistikler, 1969-1974 arasında bütün hammadde fiyatlarında artış yaşandığını göstermektedir.[527] Ancak özellikle petrol fiyatlarının beş kat yükselmesi, dünya ekonomisini derinden etkilemiştir. Uzun durgunluk dönemi boyunca enflasyona, baş gösteren işsizlik sorunu eşlik etmiştir.[528]

Enflasyon artışını besleyen sebepler arasında özellikle 1960'lardan itibaren Avrupa'ya akmaya devam eden dolarlar da gösterilmektedir. Özel aktörlerin ellerindeki eurodolar piyasaları, ABD dışında faaliyet gösteren Amerikan şirketlerinin fonları ve yükselen fiyatlarla geniş bir hacme ulaşan petrodolarlar sayesinde sistem içindeki ağırlıklarını arttırmışlardır. Uluslararası finansal yönetimin devlet dışı niteliğinin görece olarak güçlenmesi anlamına gelen bu dönüşümü Cox, hegemonyanın zayıflayışının bir göstergesi kabul etmektedir.[529] Pax Amerikana içinde Amerika'nın dünya ekonomisiyle ilgili düzenlemelerdeki belirleyici rolünü kısıtlayan bir başka faktör ise Avrupa ve Japon ekonomilerinin canlanarak ABD ile rekabet eder hale gelmeleridir.[530]

1970'lerin başlarında dolar-altın paritesi ve sabit değişim oranları sistemi de tıkanarak çökmüştür. Dolarla altın arasındaki bağın kopuşu, ABD'ye doların değerini düşürerek işsizliği azaltma, ihraç mallarını cazip hale getirme ve ithal edilen petrolün fiyatındaki artışın etkisini bir ölçüde hafifletme imkanını vermekteydi. ABD, 1970'ler boyunca açıklarını siyasi üstünlüğü sayesinde sürdürmeyi başarsa da, yabancıların değeri düşen dolardan artan miktarlarda ellerinde tutmalarını sağlamak için baskı yapılması gerekmeye

[527] Cox, **a.g.e.**, s.246
[528] Cox, **a.g.e.**, s.216
[529] Cox, **a.g.e.**, s.302
[530] Cox, **a.g.e.**, s.224

başlamıştır. Dolar artık "tepe para birimi" olma statüsünü yitirerek, değeri "müzakere edilen" bir para birimine dönüşmüştür.[531]

Pax Amerikana'nın müttefiklere yüklediği emperyal haracın ağırlaşması anlamına gelen bu durum, Coxgil perspektiften hegemonyanın baskıcı bir hakimiyete doğru yönelişinin göstergesidir. Nitekim Avrupalılar, hegemon tarafından sistem üzerindeki oydaşmanın uluslararası politik ekonominin önemli enstrümanları aracılığıyla zorlanışı karşısında bütünleşme projesine yeni boyutlar eklemek ihtiyacını duymuşlardır. Örneğin, hegemonun ekonomik politikalarının yarattığı tehdit, 1976'da Helmut Schmidt ve Valery Giscard d'Estaing'in öncülüğünde kontrolsüz dolar akışına karşı büyük Avrupa para birimlerini birbirlerine bağlamak suretiyle korumayı hedefleyen Avrupa Para Sistemi'nin (EMS) kurulmasına yol açmıştır.[532] GATT sisteminin erozyonunu takiben, 1970 ve 1980'ler boyunca neomerkantilist ticari pratikler yaygınlık kazanmaya başlamış,[533] Üçüncü Dünya'nın artan borç stoku, uluslararası finans sisteminin istikrarını tehdit eder boyutlara ulaşmıştır.[534]

Pax Amerikana'ya hayat veren ulusal tarihsel blokların dayandıkları mutabakatların da krizden paylarını aldıkları görülmektedir. Neoliberal devletin hükümet, iş dünyası ve emek hareketinin uyumlu parçaları arasında kurduğu üç taraflı korporatizm 1970'lerden itibaren sarsılmıştır.[535] Nitekim, 1974'ü takip eden derin resesyon döneminin gelişmiş kapitalist ülkelerdeki ilk kurbanları da büyüme döneminde inşa edilen zayıf guruplara yönelik sosyal politikalar olmuştur.[536]

Cox, Thatcher-Reagan ikilisinin krize karşı bir cevap olarak uygulamaya koydukları, küreselleşme dönemi boyunca dünya ölçeğinde yaygınlaştırılacak politikaları, 19. yüzyılın ekonomik liberalizmine dönüş

[531] Cox, **a.g.e.**, s.278
[532] Cox, **a.g.e.**, s.258
[533] Cox, **a.g.e.,** s.303
[534] Cox, **a.g.e.,** 262
[535] Cox, **a.g.e.**, s.225
[536] Cox, **a.g.e.**, 262

olarak değerlendirmektedir. Yeni sağın reçetesi II. Dünya Savaşı'nın ardından ekonomik liberalizmi, klasik liberalizmin ürettiği sosyopolitik reaksiyonları dikkate alarak uyarlama yönündeki neoliberal teşebbüsün reddi anlamına gelmektedir. Cox, sivil-toplum devlet kompleksinin aldığı bu yeni şekli hiperliberal devlet olarak adlandırmaktadır. Önceki dönemin aksine, Keynezyen arz-talep ve yeniden dağıtım politikalarına ait araçlar hiperliberal devlet tarafından derin bir kuşkuyla karşılanmıştır. İş yaratmak için hükümetin harcama yapmasını isteyen; belirli dezavantajlı grupların transfer ödemeleri sayesinde tüketime devam edebilmelerini dolayısıyla da işsizliğin önlenmesini hedefleyen politikalar da aynı kuşku çemberi içine girmişlerdir. Zor durumdaki sanayi kollarını desteklemek için verilen hükümet destekleri, krediler, sübvansiyonlar vs.[537] de yeni model tarafından benimsenmemiştir.[538]

Yeni devlet şekli, Pax Amerikana'nın kanatları altında varlık kazanan klasik ticaret teorisinin öngördüğü uluslararası ekonomi modelinden farklı, üretimin uluslararasılaştığı bir dünya ekonomik düzenine geçiş anlamına gelmekteydi. Uluslararası ekonomi modeli, ulusal ekonomileri malların, sermayenin ve paranın akışıyla birbirine bağlamaktaydı. Bu model mübadeleye odaklanmışken, dünya ekonomisi modelinin merkezinde üretim yer almaktadır. Yeni modelin unsurları, farklı ülkesel alanlara yerleşmiş ulusaşırı üretim örgütlenmelerinden oluşmaktadır. Bunların her biri dünya pazarı için üretim yapmakta, oluşturucu parçalarını yerleştirecekleri mekanları seçerken maliyet farklılıklarına ve üretim faktörleri avantajlarına bakmaktadırlar. Pazar enformasyonu ve teknoloji formundaki bilgi, dünya ekonomisinin başlıca kaynakları arasına girmiştir.[539] İstikrarlı pazarları elinde tutan bir avuç ulusal şirketin varolduğu, oligopol rantının sendikalı işçilere ve hissedarlara dağıtıldığı, uysal ve yavaş hareket eden bankaların tüketicilere

[537] Cox, **a.g.e.**, s.286
[538] Cox, **a.g.e.**, s.287
[539] Cox, **a.g.e.**, s.244

düşük riskli kredi verdiği Fordist modelin yerini alan kapitalizmin bu yeni mimarisini, "millennial kapitalizm" olarak adlandıranlar da bulunmaktadır.[540]

Cox'un hiperliberalizm dediği, literatürdeki yaygın kullanımıyla neoliberalizme, doğduğu maddi şartlar, fikirler ve toplumsal dinamikler arasındaki etkileşimi esas alan bir perspektiften yaklaşıldığında, uzun vade ile irtibatını kurmak ve Irak Savaşı'na uzanan güzergahı izlemeye devam etmek kolaylaşmaktadır. 1970'lerin kriz ortamını takip eden neoliberal küreselleşme dönemi, bir tarihsel *olay* olarak Irak'ın işgalinde yolları kesişecek farklı sosyal zamanlara sahip dinamiklerin yeni bir tarihsel *konjonktüre* geçişleri anlamına gelmektedir. Bir başka söyleyişle, kriz ve kriz karşısında üretilen cevaplar, uzun vadede varlık kazanan fikirler, toplumsal yapı ve ekonomik ilişkilerle ilgili süreçleri, yeni aktörlerin doğacağı, eski aktörlerin yeni rol ve görünüşlerle ortaya çıkacakları bir tarihsel evreye taşımıştır.

Ekonomiyle ilgili fikirler açısından bakıldığında yeni tarihsel konjonktürü ifade için kullanılan "neoliberalizm" teriminin önündeki "yeni" anlamına gelen ek, dönemin Coxgil perspektiften ana gelişim çizgilerine işaret ettiğimiz uzun vade ile ilişkisini vurgulamaktadır. Ana akım çalışmalara ait literatüre bakıldığında ise daha çok konjonktürü önceleyen bir perspektifin hakim olduğu görülmektedir. Neoliberalizmin doğuşu üzerine yapılan incelemeler, genelde Ronald Reagan ve Margaret Thatcher'in politikalarına odaklanmakta, fikirler planında ise Chicago okulunun düşüncelerine atıf yapılmaktadır. Önemli bir başka dönüm noktası olarak da Business Roundateble'ın yayınladığı manifestoda yer alan, daha sonra da IMF ve Dünya Bankası'nın politikalarına kaynaklık eden ekonomik ilkelerin meydana getirdiği Washington Uzlaşması gösterilmektedir. Pek ve Tickell'in çalışmalarında olduğu gibi, sayıları çok olmamakla birlikte neoliberalizmin kökenlerini daha uzun bir geçmişin içinden anlamaya çalışanlar da

[540] Mead, **a.g.e.**, s.72

bulunmaktadır. İkili, 1940-70 dönemini temel fikirlerin şekillendiği bir ön liberalizm çağı olarak görmekte, bu fikirlerin 1980'lerde ABD ve İngiltere'de hükümet politikası haline geldiklerini, 1990'larda ise çok taraflı kuruluşlara hakim olduklarını söylemektedirler.[541]

Neoliberalizmin dayandığı teorik önermeler formundaki fikirleri, zaman dışılık elbiselerinden sıyırıp temsil ettikleri toplumsal kuvvetler ve varlık kazandıkları uzun vade ile bağlantılı tarihsel konjonktürü hesaba katarak anlamaya çalışanlar, düşük ücretler ve düşük vergilerle tarif edilen "reel" neoliberalizmin Amerika'nın güneyindeki ekonomik yapının tarihsel karakteristiğini teşkil ettiğine dikkatleri çekmektedirler. Reagan'ın ekonomik politikalarına hayat veren bu model, aynı zamanda Amerikan muhafazakarlığının yükselişinin de ekonomipolitik göstergesini oluşturmaktadır.[542]

1970'lerdeki kriz, faizleri yükselttiğinde Amerikan şirketleri yatırımlarını işçi ücretlerinin daha düşük olduğu güneye kaydırmışlardır. Bir başka söyleyişle, küreselleşme dönemini karakterize eden sermayenin üretim faktörlerinin elverişli olduğu coğrafyalara doğru yönelişinin ilk örneği, ABD içinde yaşanmıştır. Cummings'in Amerika'nın "dixileşmesi" olarak adlandırdığı bu süreç, güneydeki ekonomik mantığın Amerikan ekonomisinin bütününe hakim olması anlamına gelmektedir. New Deal'le birlikte yürütülen devlet kapitalizmi projeleri güney ve batı bölgelerinin tarımcı ekonomilerini modernleştirirken vergi yapısı, emek kanunları ve kurumlar değişmemiş, bunlar iç savaşı takip eden yeniden yapılanma dönemi sonrasındaki kadar muhafazakar kalmışlardır. Liberal 60'lar ve sivil haklar hareketinin Fordizmi

---

[541] Adam Tickell ve Jamie Peck, "Making Global Rules: Globalisation or Neoliberalisation?", **Remaking Global Economy: Economic-Geographical Perspectives** içinde, J. Peck ve H. W-C Cheung, London, Sage, 2003, ss.163-181.
[542] Pieterse, **a.g.e.**, s.2

güneye yayarak, bölgeyi "Amerikanlaştıracağı" umulmuş, ancak 1970'lerden itibaren tam tersi yaşanmaya başlamıştır.[543]

Güneyin ekonomik olarak yükselişine Moral Majority ve NRA gibi örgütlerin kampanyalarıyla somutlaşan muhafazakarların ilerleyişi eşlik etmiş, ülkenin hem siyasi, hem de ekonomik çekim merkezi güney ve batıya kaymıştır.[544] Bu süreçte, ekonomik aktörler kendi gündemlerini, yani zamanlarını takip ederek kararlar almakta, Soğuk Savaş yılları boyunca siyasetle doğrudan ilişkileri sınırlı kalan dini hareketler de kendi zamanları içinde bir taraftan ana akım kiliselerin moderniteyle kurdukları ilişkiyi sorgularken diğer yandan sosyal hayatı dönüştürmeyi hedefleyen bir kültür savaşının güçlü tarafları olarak ortaya çıkmaktaydılar. Yolları kesişen bu farklı sosyal zamanlar, gelecekte içinde yer aldıkları daha geniş ilişkiler evreni üzerinde etkili olacak tarihsel değişimin üçüncü bölümde ele alınacak güçlü dinamiklerini hazırlamışlardır.

Etkilerini Irak'ın işgaline kadar takip edeceğimiz, ABD'yi 1970'lerde dönüştüren siyasi ve ekonomik çalkantı sürecine bir uzun savaş olarak Vietnam'ın eşlik ettiği görülmektedir. Vietnam Savaşı'nın Irak'a kadar uzanan anlamı; yalnızca konjonktürel jeopolitik güç dengeleriyle sınırlı senkronik analizlerin "savaşa" ilişkin büyük resmin aslında ne kadar küçük bir kısmını dikkatlerimize sundukları hususunun kavranılmasını kolaylaştırarak Irak'a aktüel gündem açısından çok önemli gözüken olay ve gelişmelerin ötesine geçen bir perspektiften bakılmasının yararlarını hatırlatmaktadır.

Vietnam'da sıcak çatışmalar devam ederken güncel tartışmaların ana eksenini oluşturan birçok konu, günümüze erişmeyen anlamlarıyla önemsizleşirken, savaşın tetiklediği ve güncelin içinde savaşla irtibatı kolayca kurulamayan dinamikler Vietnam'ı anlamı bugüne uzanan olay kategorisine

---

[543] Pieterse, **a.g.e.**, s.3 - Konuyla ilgili olarak bkz. S. D. Cummings, **The Dixiefication of America: The American Odyssey into the Conservative Economic Trap**, Westport, CT, Praeger, 1998.
[544] Will Hutton, **The World We're In**, London, Little, Brown, 2002, s.106.

sokmaktadır. Ne Güneydoğu Asya'daki güç dengeleri, savaşın diğer bölge ülkelerine sıçrayıp sıçramayacağı üzerine değerlendirmeler, ne de yayılma eğilimindeki komünizm tehdidini hareket noktası kabul eden domino teorileri Vietnam'ı bugüne taşımaktadır. Vietnam Savaşı'nın anlamını günümüze ulaştıran, ABD'nin bölge jeopolitiğini nasıl şekillendirdiği ya da şekillendirmek istediği değil, Vietnam'ın Amerikan karar alıcıları tarafından öngörülemez bir biçimde Amerika'yı nasıl dönüştürdüğü, uluslararası politik ekonomi alanında hangi süreçlerin önünün açılmasına ya da hızlanmalarına katkıda bulunduğudur. Vietnam örneği göstermektedir ki, savaşın yapıldığı coğrafyanın aktüel jeopolitik anlamı, savaşa karar verenlerin niyetleri, stratejik ve siyasi hedefleri bir savaşın "politikası"nın, ancak anlamı zamana dayanıklı olmayan "bir kısmını" oluşturmaktadır.

Vietnam'ın Irak'a uzanan anlamının ilk yüzünde, takip eden dönemlerdeki kültür savaşlarının ana toplumsal eksenini teşkil eden Güneydoğu Asya'daki askeri maceranın Amerikan toplumunda yarattığı derin bölünme yer almaktadır. Roosevelt tarafından kurulduğuna işaret ettiğimiz kuzey ve güney arasındaki enternasyonalist ittifakın 1970'lerde dağılması, bir tarihsel bloğu oluşturan, farklı gündemlere, dolayısıyla değişik sosyal zamanlara sahip unsurların, destek verdikleri projeden ittifak ideolojisinin anlamsızlaşmasıyla nasıl çekilebileceklerini göstermektedir. Hegemonik ittifaklar, farklı grupları ortak bir proje etrafında kenetlenmeye ikna edecek bir hedefler dizisi ve bunu destekleyen ideolojiler etrafında hayat bulmaktadır. Guruplar, kendi özgün sosyal zamanlarıyla kesişen hedefleri kovalamak için ittifaka girmekte, yalnızca hedeflerle ilgili beklentilerinin gerçekleşmemesi durumunda değil, ittifaka üye diğer guruplarla yaşadıkları ana gündemleriyle ilgili sorunlar sebebiyle de blok dışına çıkabilmektedirler.

Nitekim, 1970'lerde sivil haklar hareketi ve Vietnam Savaşı'nın, Amerikan dış politikası üzerindeki mutabakatların bozulmasına sebep olduğu görülmektedir. Bu kriz döneminde güney, anti komünist, savaş yanlısı ve muhafazakar bir eksene kayarken, savaş karşıtı ve özgürlükçü bir politik

atmosfer kuzeyde güç kazanmıştır. 1980'lere kadar devam eden bölünmenin tesirleri, yumuşama dönemi sayesinde çok şiddetli olarak hissedilmemişse de, Reagan'la birlikte yeniden askeri güce ağırlık veren bir dış politika izlenmeye başlandığında II. Dünya Savaşı sonrasındaki uzlaşmanın yeniden sağlanmasının mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Reagan, güney ve batı bölgeleri arasında anti komünizm, bölgelerin askeri harcamalardan aldıkları hisse ve serbest ticaretin desteklenmesi paydaları etrafında yeni bir koalisyon oluşturduğunda, ittifak dışında kalan kuzey, sertlik yanlısı politikaları daha az inandırıcı bulmakta, askeri harcamalardan da zaten daha az yararlanmaktaydı. Ayrıca, güney karşısında yukarda değindiğimiz sebeplerden dolayı sanayi alanında yaşadığı gerileme, kuzeyin serbest ticaretin desteklenmesi hususunda daha az heyecan duymasına sebep olmaktaydı.[545]

Vietnam'ın yarattığı siyasi ve toplumsal deprem, eski koalisyonları dağıtırken, yenilerinin oluşumu için de zemini hazırlamıştır. Nitekim, Hıristiyan Sağı'nın bir siyasi aktör olarak yükselişi ve yeni muhafazakarların demokrat partiden kopup Reagan yönetimiyle ilişkiye geçmeleri gibi bu dönemde yaşanan gelişmelerle, Bush yönetimini iktidara taşıyacak tarihsel bloğun temellerinin atıldığı görülmektedir.

Savaştan çıkarılan stratejik dersler ile bunlara yöneltilen eleştiriler de Irak'ın işgalinin öncesi ve sonrasında güncellenmişlerdir. Üçüncü bölümde ele alınacağı üzere, Bush yönetiminin önemli isimlerinin Vietnam'la ilgili düşüncelerinin Irak'a yaklaşımları üzerinde etkili olduğu bilinmektedir.

Vietnam'ın yaşayan anlamının diğer yüzünde, uluslararası ekonomipolitik dengelere yansıyan dolaylı tesirleri yer almaktadır. Vietnam Savaşı'nın maliyeti 1970'lerdeki ekonomik krize katkıda bulunurken, savaşın ülke içi refaha etkisini hafifleten Uzakdoğu, özellikle de Japonya menşeli

[545] Peter Trubowitz, **Defining the National Interest: Conflict and Change in American Foreign Policy**, Chicago, University of Chicago Press, 1998, s.171-234

ucuz ithal mallarının ABD'ye akışı, uluslararası ekonomideki yeni güç kaymalarının habercisi olmuştur. Japonların Amerika'yla yaptıkları ticaretten elde ettikleri birikimle ABD'de şirket alımlarına girişmeleri Amerikan kamuoyunun hassasiyetlerini uyandırmış, 80'ler ve 90'ların başında alternatif bir gelecek vizyonu olarak Pax Nipponica[546] ihtimalinden bahsedilmeye başlanmıştır. Sonuçta ABD, Japonya'yı Plaza Anlaşması'nı imzalamak suretiyle kendini sınırlamaya zorlamıştır.[547]

Benzer bir çevrimin günümüzde Irak Savaşı ve Çin-ABD ilişkileri bağlamında da tekrarlandığı görülmektedir. Çin'de üretilen ucuz ürünlerin yarattığı refah etkisi Amerikalıların ekonomik durgunlukla savaş harcamaları arasında güçlü bir bağlantı görmelerini engelleyen unsurlar arasında yer almaktadır. ABD'nin ikili ticarette verdiği açık Çin'deki sermaye birikimini hızlandırırken Çin devlet fonlarının ABD'de "devletleştirme" yaptıkları bir sürece kapı aralanmıştır. Çin'in dünya ekonomisi içindeki yükseliş süreci açısından ise ABD'nin Vietnam yenilgisi sonrasındaki yeni jeopolitik arayışları önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Vietnam'ın ardından Sovyetlerle yumuşama dönemine girilmiş, Nixon yönetimi Çin ile yakınlaşmayı başlatmıştır. Bu süreç, Çin'in dünya ekonomisi içindeki ağırlığını gittikçe arttıracak reformlar döneminin de hazırlayıcısı olmuştur.[548]

C. İmparatorluk

1. Giriş

Pax Amerikana'nın 1970'lerde yaşadığı kriz karşısında üretilen cevapların dünya sisteminde yarattığı yapısal dönüşüm, Irak'a yönelik

---

[546] Ezra Vogel, **Japan as Number One: Lessons for America**, USA, Harvard University Press, 1981
[547] Robert Brenner, **The Economics of Global Turbulence: The Advanced Capitalist Economies from Long Boom to Long Downturn**, 1945-2005, Verso, 2006, s.190
[548] Kupchan, **a.g.e.**, s.200

emperyal eylemin içinde gerçekleştiği sistemik/ontolojik zeminin varlık kazandığı tarihsel konjonktüre geçişi sağlamıştır. Soğuk Savaş'ın sonu ve Doğu Bloğu'nun çöküşüyle birlikte merkezinde hegemon sıfatını taşıyan bir ulus devletin yer aldığı Pax Amerikana'nın küre ölçeğinde yayılması olarak başlayan süreç, zaman içerisinde ABD'yi de serbest kalan piyasa güçleri, ulusaşırı kurum ve mekanizmaların başat unsurlarını oluşturduğu yeni sistemik mimarinin sınırlamalarıyla yüzleşmek zorunda bırakmıştır. Bu tez çalışmasında tarihsel dünya düzenlerine ait farklı ontolojik imajlar olarak ele aldığımız emperyalizm, hegemonya ve imparatorluk üçlüsünden sonuncusu, hegemon ülkeye ait devlet aygıtının da zaman içerisinde ayrıcalıklarının önemli kısmını devredeceği küresel bir iktidar yapısını tarif etmektedir.

Bu perspektiften küreselleşme, bir ulus devlet tarafından inşa edilen hegemonik dünya düzeninin imparatorluğa doğru evrilme sürecidir. İmparatorluk, yaygın kullanım şekliyle hegemonyadan daha baskıcı bir iktidar formuna geçişi değil, emperyal eylemi önceleyen oluşum halindeki bir dünya düzeni mimarisini ifade etmektedir.[549] ABD'nin Irak'ı işgal ederek sergilediği emperyal eylem ise, imparatorluğun güç kullanımına dair sınırlamalarına meydan okunarak gerçekleştirilmiştir. Irak'a yönelik emperyal eylem, doğrudan yöneldiği coğrafyadaki jeopolitik denklemlerin ötesinde, küreselleşmenin önünü açtığı yeni güç merkezleri ve tehditler karşısında Amerikan devlet aygıtının imparatorluk içindeki konumunu tahkim etmeyi hedeflemiştir.

Irak'ın işgalini yalnızca olayın zamanını merkeze alarak kurdukları sebep-sonuç ilişkileriyle açıklamaya çalışan senkronik analizlerden farklılaşan bu argüman, uzun ve orta vadeyi kapsayan bir bakış açısından savaşın anlamına odaklanmaktadır. Daha önce işaret ettiğimiz gibi, fikirler planında bir tarihsel *olay* olarak Irak'ın işgali emperyalizme dair uzun tartışma ve emperyal eylemin faili ABD'nin içinden dış dünyayı algıladığı zamana

[549] Michael Hardt ve Antonio Negri, **Empire**, London, Harvard University Press, 2000, s. xiv-xv

dayanıklı zihniyet parametreleri aracılığıyla *uzun vadeye* bağlanmaktadır. Peak oil teorisinin gösterdiği enerji kaynaklarının kıtlaşması ve Asya'nın yükselişi birbirleriyle ilişki içinde uzun vadenin Irak'a yönelik emperyal eylemle buluştuğu diğer ana bağlantılarını oluşturmaktadırlar. Savaşın *tarihsel konjonktürü* olarak küreselleşme süreci de uzun vadenin dinamiklerinin hızlandığı ve savaş kararı üzerinde etkili olacak yeni dinamiklerin boy gösterdiği bir zaman dilimini ifade etmektedir.

2. Küreselleşmenin Rakip İmajları Üzerine Genel Bir Değerlendirme: "Tarihin Sonu"ndan, "Emperyalizmin Yeni Biçimi"ne

Tezin önceki bölümlerinde, bir tarihsel konjonktürde "dış dünya"daki dönüşümleri anlamlandıran ontolojik çerçevelerin çoğulluğunun ardında perspektif farklılıklarının yattığına işaret edilmişti. Perspektifler arasındaki farklılıklarda yaslandıkları ya da hitap ettikleri değişik sosyal kuvvetler ile iktidar konumlarının oynadıkları rol, ontolojik imajlara akademik nitelikli birer entelektüel inşa olmanın ötesinde güç ve anlam yüklemektedir. Zira, belirli bir dünya düzeni meşrulaştırılırken ya da karşısında muhalefet edilirken kullanılan argümanların dayanak noktasını, "gerçek dünyada" ne olduğuna dair tutarlı bir resim sunmaya çalışan rakip ontolojik imajlar teşkil etmektedir.

Her tarihsel konjonktür için geçerli kabul edilebilecek bu durum, ilgili literatürün hacim ve çeşitliliğinden anlaşılabileceği gibi küreselleşme sürecine dair analiz farklılıklarının açıklanması açısından özel bir önem taşımaktadır. Ayrıca, geçtiğimiz on yıllar boyunca, ancak özellikle Sovyet Bloğu'nun dağılmasının ardından hem aktüel değerlendirmelerin hem de sosyal bilimlerin birçok dalındaki tartışmaların pek azının küreselleşme ile ilişkilendirilmeksizin yürütülebildiği görülmektedir. Nitekim bu yüzden, küreselleşme tabirinin, tıpkı daha önce ele aldığımız emperyalizm ve

hegemonya kavramları gibi, analitik açıdan aşındığı hususunda haklı bir kanaat bulunmaktadır.[550]

Bu nokta hatırda tutularak, küreselleşme başlığı altında ele alınan konulara çok genel bir çerçeveden bakıldığında, birbiriyle irtibatlandırılan bir dizi sebep-sonuç ilişkisinin öne çıktığı görülmektedir. Tartışmaların üzerinde yoğunlaştığı sebepler arasında, ABD'nin liderliğini yaptığı merkez ülkeler ve özel ekonomik aktörler arasındaki mutabakatın ürünü olarak finans piyasalarını ve ekonomik üretim süreçlerini içine alan düzenlemeler ile bunlarla ilişkili kurumsal ve teknolojik yenilikler; sonuçlar arasında ise, söz konusu süreç ve yeniliklerin merkez ülkelerle sınırlı kalmayan ekonomik, siyasî, sosyal ve kültürel etkileri yer almaktadır.

Held ve Mcgrew, tartışmalarda takınılan pozisyonların çok kaba hatlarla da olsa, küreselleşmeyi gerçek ve önemli bir tarihsel gelişme olarak gören küreselciler ile küreselleşmeye dair tezlerin çok az açıklayıcılık değerine sahip ideolojik ve sosyal inşalar olduklarını savunan kötümserler şeklinde bir tasnife tabi tutulabileceğini düşünmektedirler.[551]

Bu sınıflandırmaya göre küreselleşmecilerin gözünde yeni dünya düzenine dair ontolojik imajın temel çerçevesini bölgeler ve kıtalar arasında yüksek derecede yoğun, derin ve hızlı akışlar, hareketler ve ağlar tarafından şekillendirilen tek bir dünya tasarımı teşkil etnektedir. Bu tasarıma göre, devlet egemenliği, devletin otonomisi ve meşruiyeti erozyona uğramakta, ulus devlet düşerken çok taraflılık yükselmektedir. Kültürel melezleşmenin yaşandığı bu tek dünyada sabit siyasi kimlikler erozyona uğramakta, küresel bir popüler kültür doğmaktadır. Ekonomi alanında küresel ölçekte yeni bir iş

---

[550] Örneğin, Devetak ve Higgort, Küreselleşmeyi, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana uluslararası politika bilimlerinde en fazla "aşırı kullanım"a maruz kalan ve sınırları en az belirlenen terim olarak nitelemektedirler. Richard Devetak ve Richard Higgott, "Justice Unbound? Globalization, States and the Transformation of the Social Bond", **International Affairs**, July 1999, s.483.

[551] David Held ve Anthony McGrew, **The Global Transformations Reader, An Introduction to the Globalization Debate**, UK, Polity, 2004, s.2

bölümü meydana gelirken, ulus aşırı ekonomi küresel enformasyon kapitalizmi ile tarif edilmektedir. Eşitsizlik toplumların içinde ve arasında artmakta, eski hiyerarşiler sarsılmaktadır. Çok katmanlı küresel yönetişim mekanizmaları, kozmopolitan eğilimlerin hakim olduğu küresel bir iktidar yapısı ve küresel sivil toplum tek dünyada yönetim işlevlerinin yeni odakları haline gelmektedir.[552]

Kötümserlerin dış dünyadaki gelişmeleri değerlendirdikleri ontolojik resimde küreselleşme yerini bölgeselleşme ve uluslararasılaşma gibi kavramlara bırakmaktadır. Ulus devlet yönetmeye devam etmekte ve hükümetlerarasıcılık etkin bir yönetişim modeli olarak varlığını korumaktadır. Milliyetçilik ve milli kimlik yeniden yükselirken, ekonomi alanındaki gelişmeler bölgesel blokların oluşması, ABD, Avrupa ve Asya üçgeninde dünya ekonomisinin yeniden şekillenişi ile yeni emperyalizm gibi kavramlar üzerinden açıklanmaktadırlar. Kuzey-güney yarığı büyürken, çıkarlar arasında uzlaştırılamaz çatışmalar mevcuttur. Dünya düzeni hala uluslararası bir devletler toplumu olma vasfını sürdürmekte, devletler arasındaki siyasi çatışma kaçınılmaz olarak devam etmekte, uluslararası yönetişim ve jeopolitik dünya politikasının işleyiş mekanizmaları olma özelliklerini korumaktadırlar.[553]

Bu iki ana pozisyon, kendi içlerinde oldukça heterojen bir yelpazeye yayılmış muhtelif perspektiflerin tasvir ettikleri alt imajları barındırmaktadırlar. Küreselleşmeyi bir olgu olarak kabul edenler, bu genel çerçeve ortaklığının dışında sahip bulundukları perspektiflere göre süreci oldukça farklılaşan imajlar üzerinden değerlendirmektedirler. Muhalifler, “dış dünya”daki değişimleri, örneğin finansal akışkanlık, teknolojik gelişme ve üretimin yeniden örgütlenmesinin yarattığı maddî çerçeveyi inkâr etmemekte, ancak bunların neoliberal ilkeler doğrultusunda bir determinizmi dayattığı varsayımını reddetmektedirler. Sürecin oluşumunu destekleyen tarihsel

[552] Held ve McGrew, **a.g.e.**, s.38
[553] Held ve McGrew, **a.g.e.,** s.38

bloğun organik entelektüelleri tarafından küreselleşmenin zamanla herkesin yarar sağladığı bir sisteme dönüşeceği, en azından verili tarihsel şartlar içindeki alternatifsizliğine dair tezleri,[554] dünya düzeninin niteliğine dair farklı alt imajlara dayanılarak eleştirilmektedir.

Gerek açıkça, gerekse de alt metinler halinde alternatifsizlik vurgusuna sahip çıkan birçok çalışmada, hiyerarşik dünya tasavvuruna dayalı ontolojik imajların yeni düzende gerçekleşmesi muhtemel çatışma modellerine dikkat çekilerek korunduğu görülmektedir. Örneğin, Fukuyama'nın ünlü Tarihin Sonu tezi[555], büyük güçler arasındaki bir savaşı ihtimal dışı bırakmakta, ancak küreselleşmeye tam anlamıyla eklemlenememiş bölgelere küçük savaşların potansiyel alanları olarak bakmaktaydı. "İslam'ın kanlı sınırlarına"[556] dikkat çeken Huntington, "Müslüman savaşları çağı"nın[557] damgasını vuracağı bir gelecek vizyonundan bahsederken Barber'ın hiyerarşiyi ve çatışma zeminini özetlediği anahtar kelimeler McWorld ve Cihat'tı[558]. Friedman'a göre yeni düzende zenginler ve fakirler arasındaki hiyerarşik bölünmenin sembolleri ise Lexus ve Zeytin ağacıydı.[559] Ufukta yaklaşmakta olan bir anarşi ve yeni bir barbarlık dönemi gören Kaplan[560], etnik bir kıyametten bahseden Moynihan,[561] ve piyasaya hakim azınlıklara yönelen husumetin yarattığı etnik polarizasyona dikkatleri çeken Amy Chu[562], dünya düzeninin hiyerarşik imajlarını yeniden üreterek küreselleşmeye kaynaklık eden medeni çekirdeğin dışındaki dünyayı bekleyen, ancak

---

[554] Jagdish N. Bhagwati, **In Defense of Globalization**, USA, Oxford University Press, 2004.
[555] Francis Fukuyama,**The End of History and the Last Man**, USA, Free Press, 1992
[556] Samuel Huntington, **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Simon & Schuster, 1998
[557] Samuel P.Huntington, "The Age of Muslim Wars" **The Newsweek**, Special Davos Edition/December 2001-February 2002
[558] Benjamin Barber, **Jihad vs. McWorld: How Globalism and Tribalism Are Reshaping the World**, Ballantine Books, 1996
[559] Thomas L. Friedman,**The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization**, Thorndike Press, 1999
[560] Robert D. Kaplan, **The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War**, Vintage Books, 2001
[561] Daniel Patrick Moynihan, **Pandaemonium: Ethnicity in International Politics**, USA, Oxford University Press, 1993
[562] Amy Chua, **World on Fire: How Exporting Free Market Democracy Breeds Ethnic Hatred and Global Instability**, Anchor Books, 2004

dışarıda kalmayarak etkileri "ev"de de hissedilecek kaosa vurgu yapmaktaydılar. Dışarısı bir kez daha anarşinin eşiğindeydi ve düzen sağlanmadığı takdirde içerdekiler emniyette olamayacaklardı.

Homojen bir topluluk teşkil etmeyen muhalifler de, sahip oldukları perspektiflere ve bunlarla bağlantılı olarak arzu ettikleri gelecek vizyonlarına göre dışarıdaki dünyanın zihni birer özetini sunan ontolojik imajlara dayanmaktaydılar. Küreselleşme tarihini üretmeye başladıkça, yani özel bir gelecek vizyonunu temsil eden bir proje olmaktan çıkıp, teorik dayanaklarının, proje ve ideoloji olarak hedef ve vaatlerinin; ayrıca sürecin temel aktörlerinin beklentileriyle fiilî manzara arasındaki uyumun sınanabileceği bir tarihe sahip oldukça, eleştirmenlerinin sayısının da arttığı görülmektedir.

Bunlar arasında özellikle Stiglitz[563] ve Soros[564] gibi reformistlerin eleştirileri sistemin yaşamaya devam etmesi için elden geçirilmesi gerektiğini ihtar etmektedir. Yalnızca küresel hiyerarşinin alt basamaklarında yer alanlar değil, bizzat ABD'li milliyetçiler milli devlet ve kimliklerin erozyonundan şikayetçidirler.[565]

Ulus devletlerin güç kaybından memnuniyet duymakla birlikte küreselleşmenin ülkelerin içinde ve arasında yarattığı adaletsizliklere karşı alternatif küreselleşme güzergâhları arayanlar[566] olduğu gibi, emperyalizme dair uzun tartışmayı güncelleyerek dünya düzeninin çatışan imajları arasındaki yerlerini alan muhalifler de bulunmaktadır.[567] Örneğin Petras ve Veltmayer, 2001'de yayınlanan çalışmalarında sol entelektüellerin Berlin Duvarı'nın yıkılışının ardından emperyalizm kelimesini terk ettiklerinden

[563] Joseph E. Stiglitz, **Globalization and Its Discontents**, W. W. Norton & Company, 2003
[564] George Soros, **On Globalization**, PublicAffairs, 2005
[565] Samuel P. Huntington, **Who Are We: The Challenges to America's National Identity**, Simon & Schuster, 2005.
[566] Richard Falk, **Predatory Globalization: A Critique**, Polity, 1999 – Hardt ve Negri, **a.g.e.**
[567] James Petras ve Henry Veltmeyer, **Globalization Unmasked: Imperialism in the 21st Century**, Zed Books, 2001. - David Harvey, **The New Imperialism**, Oxford University Press, 2005

şikayet ederek, kavramın "rehabilitasyonuna" girişmektedirler.[568] Ancak ikilinin sol entelektüeller arasında canlanmasına katkıda bulunmayı umdukları emperyalizm kavramının neoliberal küreselleşmenin yarattığı dünya düzeninin anlaşılması ve eleştirilmesinde işlevsel hale getirilmesi için Irak'ın işgalini beklemek gerekmiştir. İşgalden sonra yayınlanan Socialist Register'ın 2004 tarihli nüshasına katkıda bulunan yazarlar, tıpkı Petras ve Veltmayer gibi, emperyalizm kavramının Soğuk Savaşın ardından niçin rafa kaldırıldığı sorusuna cevap aramakta ve kendilerini eleştirmektedirler.[569]

Petras ve Veltmayer emperyalizm kavramı sayesinde küreselleşmeyi kaçınılmaz bir süreç olarak gösteren ideolojik söylemin hegemonik gücünün kırılabileceğini, yeni küresel ekonomik sistemi tarif eden kurumsal mimarinin yapısal dinamiklerin zorunlu sonucu olmadığının, uluslararası bir kapitalist sınıfın iradi eylemleriyle varlık kazandığının kavranabileceğini ileri sürmüşlerdir. Küreselleşme, ne kaçınılmaz ne de gereklidir. Kendisini önceleyen kapitalist kalkınma projelerinde olduğu gibi muhalefet ve direniş güçlerini üretmektedir ve yarattığı çelişkiler sayesinde belirli şartlar gerçekleştiğinde hem birikim süreci hem de bu sürecin dayandığı sistem ortadan kaldırılabilecektir.[570]

David Harvey de Irak'ın işgalinin hemen ertesinde yayınlanan kitabında, "tarihsel-coğrafi materyalizm"in[571] lensleriyle longue duree'den "dış dünya"daki gelişmelere bakmakta, analizini emperyalizm kavramını güncellemek suretiyle fikirler üzerinden uzun vadeyle bütünleştirmektedir. Harvey örneğinde emperyalizm kavramını güncelleme ihtiyacını yaratan zihni uyarıcının, Irak'ta sergilenen emperyal eylem olduğu görülmektedir.

---

[568] Petras ve Veltmayer, **a.g.e.**, s.8

[569] Leo Panitch ve Sam Gindin, "Global Capitalism and American Empire", Leo Panitch ve Colin Leys (ed.), **The New Imperial Challenge: Socialist Register 2004** içinde, Monthly Review Press, 2003, s. 2-3. – 1990'larda Marxistlerin emperyalizm teorilerine fazla ilgi göstermeyişlerini eleştiren bir başka çalışma için bkz. Prabhat Patnaik, **Whatever Happened to Imperialism and Other Essays**, Manohar Publishers and Distributors, Delhi, Tulika, 1995. -

[570] Petras ve Veltmayer, **a.g.e.**, s.12

[571] Harvey, **a.g.e.**, s.1

Emperyal eylemi anlamak için yola çıkan düşünce, geçmişin entelektüel mirasına yönelerek emperyalizm teorilerinin sunduğu şemalarla dünya düzeninin çağdaş ontolojisini karşılaştırmaktadır.

Harvey'in yaşanmakta olan "yeni emperyalizmi" açıklamak için kullandığı tanım çelişkili iktidar mantıklarının birbirlerinin içinde eridiği bir "kapitalist emperyalizm" formülasyonudur. Söz konusu mantıklardan ilki güçleri, bir coğrafya üzerindeki kontrol ile burada yer alan doğal kaynakları ve nüfusu siyasi, ekonomik ve askeri hedefler etrafında harekete geçirme kapasitesine dayanan aktörlere ait özellikle siyasi bir proje olarak emperyalizmdir. Burada geçerli ve öncelikli olan devlet ve imparatorluğun politikalarıdır. İkinci güç mantığı, zaman ve mekan üzerinde moleküler bir süreç olarak ilerleyen sermaye birikimdir. Harvey bunu da bir emperyalizm tarzı olarak görmekte ve sermayenin idaresi ile kullanımının öncelik kazandığı, zaman ve mekan üzerinde dağınık bir siyasi-ekonomik süreç olarak tanımlamaktadır.[572]

İki mantık arasındaki çelişkilere işaret eden Harvey'in değerlendirmelerinde özellikle ikinci güç mantığının da emperyalizm kapsamına alınışı, emperyal eylemi açıklamak için harekete geçen teorik düşüncenin ulaştığı sentezleri desteklemek üzere geçmişi yeni bakış açılarıyla yorumlayışının bir başka örneğidir. Rosa Luxemburg'un metinlerine yaptığı göndermelerle Harvey, kapitalizmin ilkel birikim kavramını günümüze taşımakta, Asya krizi gibi daha önce piyasa dinamikleri ve küreselleşmenin yapısal mantığına referansla açıklanan olayları bir emperyalizm biçimi olarak yorumlamaktadır. İlkel birikim, kapitalizmin yalnızca ilk aşamasına mahsus tarihsel bir pratik değildir. Nitekim "mülksüzleştirme yoluyla birikim" küreselleşme sürecinde değişik mekanizmalarla sürdürülmüştür. Petrol

[572] Harvey, **a.g.e**., 2003, s.26

kaynaklarının ele geçirilmesini hedefleyen Irak'ın işgali de bu çerçevede yorumlanmalıdır.[573]

Harvey, neoliberal küreselleşme süreciyle emperyal eylem arasında tutarlı bir ilişki kurma çabasında yalnız değildir.[574] Bu yeni kuşak literatür, hegemonyanın niteliği ile ilgili tartışmaların 1970'lerdeki krizler zinciri yüzünden sürecin kesintiye uğramasıyla birlikte yoğunlaşması ve Soğuk Savaş döneminin geriye doğru yeni teorik çerçevelerin içinden anlamlandırılmasına benzer bir şekilde, Irak'ta sergilenen emperyal eylemin de küreselleşme sürecinin yeniden değerlendirilmesi için uyarıcı bir rol oynadığını göstermektedir.

Yeniden değerlendirmeye yönelik entelektüel faaliyetin önemli kısmında, yeni bir döneme geçildiğine dair algı paylaşılmaktadır. ABD'nin işgali içinde gerçekleştirdiği *tarihsel konjonktürün* dinamiklerini okuyuş şekli emperyal eylemi doğururken, emperyal eylemin yarattığı kırılma da dünyanın önemli kısmının nazarında bilinen şekliyle küreselleşmenin tarihselleşmesine katkıda bulunmuştur.

Bu noktada tarihselleşme ile neyin kastedildiği üzerinde durmak yararlı olacaktır. Bir sürecin tarihselleşmesi, tek başına kapsadığı zaman diliminin bir sonucu değildir. Geniş kabul görecek bir şekilde hangi uzunlukta bir zaman diliminin, ne tür kriterler çerçevesinde az çok homojen bir dönem olarak kategorileştirileceğini belirleyen, büyük ölçüde söz konusu sürecin kesintiye uğradığına ya da tarihi seyrin yatak değiştirdiğine dair genel bir algılamanın oluşmasıdır. Bu algı ortaklığı, aktüel olanın tarihe dönüşüm ânını ifade etmektedir.

Birçokları için zihinlerde küreselleşmenin kaçınılmaz bir gelecekten, kırılgan bir tarihsel süreç hâline dönüşümünde, özellikle 11 Eylül hadiseleriyle

---

[573] Harvey, **a.g.e.**, s.145-182
[574] Jan Nederveen Pieterse, **Globalization or Empire?**, London, Routledge, 2004.

birlikte ABD'nin izlemeye başladığı politikalar ve bunlara verilen cevaplar mühim bir rol oynamıştır. Bu tarihe kadar, uluslararası politikaya ilişkin zaman algımıza hâkim olan ve "Soğuk Savaş sonrası… Berlin duvarının yıkılışının ardından…" gibi kalıp cümlelerle dışa vurulan, iniş ve çıkışlarıyla birlikte kesintisiz bir süreci yaşadığımız hissi ortadan kalkmıştır. Nitekim, ABD'li stratejistlerin 90'larda tarih olan Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan dönüşümü, mümkün ve muhtemel tek gelecek tasarımı şeklinde takdim ettikleri tartışmaların da artık geride kaldıkları görülmektedir. Bugün Amerikan dış politikası üzerinde düşünen birçok kalem, 11 Eylül öncesi Amerikan dış politikasını ve onun etkisinde şekillenen dünya düzenini, bir belirsizlik ve geçiş dönemi olarak nitelemektedir.[575]

Geçiş dönemi ibaresi, emperyal eylem ile içine girdiğimiz yeni çağın, öncülünün oluşturduğu zeminden bütünüyle kopuşu ifade etmediğine işaret eden bir tanımlamadır. Her tarihsel süreç, öncülünden miras aldığı varlık zemininde ve yine öncülünün şekillendirdiği aktörlerin eylemleriyle gerçeklik kazanmaktadır. İmparatorluk tartışmalarının 11 Eylül öncesine tarihlendiği hatırlandığında[576], emperyal eylemin yeni tarihsel konjonktürü eskisinden ayıran ne tür bir kırılma yarattığı sorusuna verilecek cevap için ardışık tarihsel yapılar arasındaki kıyaslamalara imkan veren Coxgil yaklaşıma başvurmak gerekmektedir.

3. Cox, Robinson, Hardt ve Negri: İmparatorluğun Ontolojisi Üzerine

Dünya düzenindeki değişimin güzergahlarını takip edebilmek için bu bölümün kalan kısmında, yeni Gramscici yaklaşım içinde belirli ölçülerde farklılaşan bakış açılarına sahip Cox ve Robinson'un küreselleşme dönemine

---

[575] Bu bakış açısıyla kalem alınmış bir çalışma için bkz. Thomas P. M. Barnett, **The Pentagon's New Map: War and Peace in the Twenty-first Century**, Putnam Adult, 2004. - Fareed Zakaria, **The Post-American World**, W.W. Norton & Co., 2008

[576] Örnek olarak bkz. David Rieff, "A New Age of Liberal Imperialism?", **World Policy Journal**, Vol. XVI, No2, Summer 1999. - Hardt ve Negri, **a.g.e.**,

ilişkin ontolojik tasarımları ile Hardt ve Negri'nin İmparatorluk başlıklı çalışmaları ele alınacaktır. Dünya düzeninin ontolojik mimarisine dair birbirleriyle önemli ortaklıkları bulunan bu literatürün emperyal eylemle birlikte yaşanan kırılmanın anlamlandırılması için tercih edilişinde özellikle iki faktör rol oynamıştır.

Öncelikle söz konusu literatür, küreselleşme üzerine yapılan çalışmaların büyük kısmından tezin ilk bölümlerinde yer verdiğimiz ontoloji tanımına uygun bir nitelik arz edişleriyle ayrılmaktadır. Verili bir tarihsel dönemin/sürecin sistemik özelliklerini birbirleriyle ilişki içinde analiz etmekte, sonuçta da büyük resim üzerinde düşünmeye imkan verecek bir imaj sunmaktadır. İkinci olarak söz konusu çalışmalar, tezin genel kavramsal çerçevesini belirleyen perspektifle uyumlu bir terminolojik zemin üzerinde şekillenmişlerdir. Senkronik ve diyakronik analizlere birlikte yer vermeleri, uluslararası politikaya devletler sisteminden ibaret bir ilişkiler örüntüsü olarak bakmamaları, perspektiflerini açıkça ortaya koyan eleştirel bir niteliğe sahip olmaları bunlar arasında yer almaktadır. Ayrıca aralarındaki farklılıkların da katkılarıyla üçlünün çalışmaları, küreselleşme dönemini ardılı olduğu tarihsel konjonktürden ayırarak tarif eden niteliklere odaklanmakta, bu özellikleriyle de Irak'ın işgalinin yarattığı kırılmanın anlamlandırılmasında analitik açıdan kullanışlı bir kıyaslama zemini sunmaktadırlar.

(1) Cox ve İmparatorluk

Küreselleşmenin dinamiklerinin eşliğinde İmparatorluğa doğru evrilen tarihsel konjonktüre dair Cox'un değerlendirmeleri, perspektif akrabalıkları bulunan Robinson ile Hardt ve Negri'nin çalışmalarından belirli noktalarda ayrılmaktadır. Aşağıda görüleceği üzere Cox, imparatorluğu dünya düzenini şekillendiren güçlerden 'biri' olarak ele alırken, Hardt ve Negri'nin çizdiği ontolojik tasvirde imparatorluk, dışarısı olmayan bir iktidar mekanizmasını tarif etmektedir. Robinson'un çalışmalarında da Cox'un yaklaşımından

farklılaşan bir şekilde imparatorluğa hayat veren devlet dışı ulusaşırı dinamikler neredeyse tek belirleyici olarak kabul edilmektedirler.

Görüşlerini ilk olarak değerlendireceğimiz Robert W. Cox, 21. yüzyılın başında kaleme aldığı eserlerinde dünya düzeninin küreselleşme başlığı altında tartışılan eğilim ve gelişmelerin kolektif bir şekilde hayat verdikleri yeni ontolojisine odaklanırken, hareket noktasını eleştirel-realist epistemolojisine dayanarak açıklamaktadır. Buna göre "dış dünya", yaşanılan tarihsel konjonktürü öncülünden ayıran önemli dönüşümlere sahne olmaktadır.

Cox'un bunlar arasında gösterdiği, Sovyetler Birliği'yle birlikte iki kutuplu dünya düzeninin çöküşü ve Amerika'nın bir hiper güç olarak yükselişi, incelenen tarihsel konjonktür için çok kesin sınırlarla belirlenmemiş de olsa kronolojik bir başlangıç noktası vermektedir. Yeni ontoloji ihtiyacını doğuran diğer eğilimler arasında ise; kapitalizmin zengin ve fakir arasındaki uçurumu büyütmeye devam edişi, etnik, dini, millî ya da kültürel kimliklere yapılan vurgunun yeniden güçlenmesi, terörizm ve organize suç gibi düzensiz, hukuk dışı faaliyetlerin yeniden dikkat çekici boyutlara erişmesi ile özellikle Batı kamuoyunun biyosferin istikrarı, kontrolsüz bir şekilde ilerleyen biyoteknoloji ve genetik olarak değiştirilmiş organizmaların bünyelerinde barındırdığı riskler gibi konularda yükselen duyarlılığı yer almaktadır. [577]

Dünya düzeninin somutlaştığı güç mimarisi, bu eğilim ve dinamiklerle etkileşim içinde varlık kazanmaktadır. Cox'a göre güç, dünya ekonomi politiğindeki muhtelif aktörlerin davranışlarında kendi iradeleriyle değişiklik meydana getirebilecek bütün kuvvetlerdir. Bu aktörler arasında devletler, kuvvetler arasında da askeri güç ve ekonomik zorlama mekanizmaları bulunmaktadır. Ancak aktörler ve kuvvetler bunlarla sınırlı değildir.[578]

---

[577] Robert W. Cox, "Beyond Empire and Terror: Critical Reflections on the Political Economy of World Order", **New Political Economy**, Vol. 9, No. 3, September 2004, s.308
[578] Cox, **a.g.m.**, s.308

Diğer güç unsurları ve aktörler, dünya düzenini oluşturan farklı parçalar arasında dağılmaktadır. Cox'un ontolojik resminde gücün adresleri, birbirleriyle ilişki içindeki üçlü bir konfigürasyon ile bunların dışında bulunan ama hepsini kuşatan örtülü dünyadır.

Cox'un üzerinde durduğu ilk güç konfigürasyonu, Hardt ve Negri'nin İmparatorluk adını verdikleri, emperyalizm çağının klasik pratiklerinden farklı olarak yönetim sorumluluğunu doğrudan almaksızın egemen devletlere nüfuz eden yapıdır. İmparatorluk, Amerikan devlet aygıtı ile sınırlı olmamakla birlikte, ABD'nin imparatorluk içinde özel bir yeri bulunmaktadır. Zira, küreselleşmenin Amerikan hegemonik sisteminin evrimiyle ortaya çıkışı ve sürecin dayattığı tek-medeniyetin Avro-Amerikan medeniyetinin bir versiyonu oluşunun yanı sıra NATO gibi ittifak sistemleri aracılığıyla kullanılan Amerikan askeri gücü, imparatorluğun zor aygıtının merkezinde yer almaktadır.[579]

Çokuluslu şirketler, askeri, kültürel ve entelektüel ağlar ile imparatorluk ideolojisini kitlelere mal eden küresel medya, ABD devlet aygıtı ile sınırlı olmayan imparatorluğun diğer önemli iktidar araçlarını teşkil etmektedir. İmparatorluk, hüküm sürdüğü coğrafyayı sermaye, mallar ve hizmetler için muazzam bir pazar haline getirirken, bu iktidar araçlarının sağladığı sert ve yumuşak güç unsurlarına dayanmaktadır. İmparatorluğun hakim yönelimi, siyasi, ekonomik ve sosyal pratikler ile kültürel tutumların yakınlaşmasını sağlayarak bütün dünyayı tek bir medeniyetin içinde emme yönündedir.[580]

Cox, İmparatorluk dahilinde küresel ekonominin işleyişi için gerekli oydaşmaları sağlayan kurum ve aktörleri topluca ifade etmek üzere nébuleuse[581] kavramını kullanmaktadır. 1980'lerin sonlarından itibaren çalışmalarında yer verdiği "ulus ötesi idari sınıf"lara dair değerlendirmeler,

---

[579] Cox, **a.g.m.**, s.314
[580] Cox, **a.g.m.**, s.308-309
[581] Robert W. Cox ve Michael G. Schechter, **The Political Economy of a Plural World: Critical Reflections on Power, Morals and Civilization**, Routledge, 2002, s.39

günümüzde etrafında entelektüel bir hareketliliğin yaşanmaya başladığı gözlenen "ulus ötesi sınıf" çalışmalarının öncüleri arasında yer almaktadır. Nébuleuse içinde özellikle çok uluslu şirketleri idare eden kadronun yerinin ve birlikte hakim bloğu oluşturdukları diğer guruplarla/sınıf fraksiyonlarıyla olan ilişkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için Cox'un bu çalışmalarına da kısaca göz atmak yararlı olacaktır.

Cox'un kullandığı şekliyle ulusötesi idari sınıf, ulusaşırı olarak faaliyet gösteren şirketler üzerinde kontrolü elinde tutan bir gurup yöneticiyi kapsamaktadır. Cox'un kavramı kullanış şeklinde mülkiyetin hayati bir rol oynamaktadır. Ulusötesi idari sınıf, şirketlerin mülkiyetine değil, karar alma mekanizmalarına hakimdir. Vurgu ve dikkatin mülkiyetten, sonuç doğuran kararlar üzerindeki etkinliğe kaydığı görülmektedir.

Ulusötesi idari sınıf, diğer sosyal guruplarla ilişki içinde hakim tarihsel bloğu oluşturmaktadır. Cox'un formülasyonunda en önemlileri ulusaşırı şirketlerin yönetici kadroları olmak üzere, ulusal ölçekli büyük işletmeleri ve sanayi guruplarını kontrol edenler ile yerel ölçekte faaliyet gösteren küçük kapitalistler hakim sosyal guruplar arasında yer almaktadırlar.[582]

Cox, ulusaşırı şirket yöneticilerinin diğer üyelerle çatışan çıkarlarına rağmen mensubu bulundukları tarihsel bloğu hakim kılan sistemin istikrarı hususunda ortak bir ilgiye sahip olduklarını söylemekte ve dikkatleri IMF, DTÖ, OECD gibi dünya düzeninin devamı, çelişkilerinin çözülmesi ve savunulması için politika üreten kurumlara çekmektedir.[583]

Ancak Cox, resmen meşruiyete sahip zorlayıcı bir gücün otoritesi olmaksızın kontrol ve uyumun sağlanması olarak tarif ettiği küresel

[582] Abdul Rahman Embong, "Globalization and Transnational Class Relations: Some Problems of Conceptualization", **Third World Quarterly**, Vol. 21, No. 6, 2000, s. 992
[583] Embong, **a.g.m.**, s.996

yönetişim[584] ağlarının etkin aktörlerinden müteşekkil küresel tarihsel blok/nébuleuse'nın devletler ve diğer aktörler üzerindeki etkinliğini arttırdığını söylemekle birlikte, nébuleuse'nin gelişmesiyle, küresel kapitalizmin idaresinin devletlerin elinden devletler üstü küresel bir mekanizmanın, devlet politikalarını dikte eden bir çeşit küresel kapitalizmin merkez komitesinin eline geçtiğini düşünmemektedir. Devletler hâlâ işlevseldirler ve nébuleuse, küresel olduğu kadar yerel düzeyde de küresel ekonomide rekabet gücüne öncelik vermek ve bu hedefle uyumlu olmayan her türlü otoriteye müdahale hususlarında mutabakata varmış olan hakim güçleri ifade etmektedir.[585]

Nitekim Cox, dünya düzeninin yeni ontolojisinde ikinci güç konfigürasyonu olarak Vestfelyan devletlerarası sistemi görmektedir. Cox'un bu yaklaşımı aşağıda ele alacağımız Robinson ile Hardt ve Negri'nin çalışmalarından ontolojisini farklılaştıran temel noktayı teşkil etmektedir. Cox'a göre Vestfelyan dünya; devletlerarası sistem, uluslararası hukuk, BM gibi kendi yarattığı unsurların korunması ve vatandaşla siyasi otorite arasındaki bağların güçlendirilmesi gibi meselelerde İmparatorlukla çatışma halindedir. Çünkü Cox, bu sayılanların, ekonomik ve siyasi örgütlenme içinde ulusal otonominin korunmasını sağladığına, karşılıklı olarak varolabilen kültür ve medeniyetlere dayalı çoğulcu bir dünyanın ayakta tutulmasına imkan verdiğine işaret etmektedir. İmparatorluğun tek tipleştiriciliğinin aksine, Vestfelyan dünyanın yönetici ilkeleri çoğulculuk ve konsensüs arayışıdır.[586]

Ancak, çoklu otorite katmanları ve sadakatlerin karakterize ettiği yeni bir ortaçağcılığa[587] doğru ilerlemekte olduğumuza dikkat çeken Cox, devletler sistemi ve İmparatorluğu, birbirlerinden bütünüyle kopuk küreler gibi de düşünmemektedir. İmparatorluğun güçleri, devletleri dönüştürmek için çaba sarf ederken en önemli müttefikleri devlet yönetimindeki elitlerdir. Devletin

[584] Robert W. Cox, "Civil Society at The Turn of the Millenium: Prospects for an Alternative World Order", **Review of International Studies**, 25, 1999, s.12
[585] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.34
[586] Cox, "Beyond Empire and Terror: Critical Reflections on the Political Economy of World Order", s.309
[587] Cox, "Civil Society at The Turn of the Millenium: Prospects for an Alternative World Order", s.12

nébuleusenin tazyikiyle almakta olduğu şekli Cox, yine erken bir tarihte "devletin uluslararasılaştırılması" olarak tanımlamaktaydı. Buna göre öncelikle, ortak bir ideolojik çerçeve içinde dünya ekonomisinin ihtiyaç ve zorunluluklarına dair devletler arasında oydaşma oluşturma süreci yaşanmaktaydı. İkinci olarak bu mutabakata katılma şekli hiyerarşik bir biçimde dizayn edilmişti. Üçüncü olarak da devletlerin iç yapıları düzenlenmekteydi. Böylece, dünya ekonomisi içinde farklı hiyerarşik pozisyonlarda bulunan ülkelerde çıkabilecek belirli sorunlar dikkate alınarak küresel mutabakatın ulusal politika ve pratiğe dönüştürülmesi sağlanmış olmaktaydı. Bütün bu süreçlerde, ideolojik olarak nébuleuseye entegre olmuş devlet yöneticileri hayati bir role sahiptiler.[588] Bu arka plan dikkate alındığında Cox'un küreselleşmenin çatısını devletlerin oluşturduğuna dair yaklaşımı daha fazla berraklık kazanmaktadır.[589]

Devletin uluslararasılaşma sürecinde küresel ekonominin talepleri doğrultusunda yeniden yapılanması, siyasi toplum ile sivil toplum arasındaki ilişkiler açısından ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Yeniden yapılanma neticesinde devlet sosyal sorumluluklarından geri çekildikçe toplumlar, kendilerini yöneten siyasilerin yetenek ve dürüstlüklerine olan güvenlerini yitirmektedirler. Küresel ekonomiye eklemlenme sürecinde kamu malları pazarlanabilir emtiaya dönüştürülürken doğal olarak yaşanan yolsuzluklar, güven uçurumunun büyümesine sebep olmaktadır. Bu somut ekonomipolitik adımları şekillendiren "ideoloji", küresel rekabetin dolayısıyla da küreselleşmenin kaçınılmazlığı varsayımı üzerine kurgulanmıştır. Bu iddia küreselleşmeyi, insanlar tarafından yaratıldığı halde sonunda herkes üzerinde mutlak otorite haline gelen bir şey biçiminde tanımlamak suretiyle yabancılaşmanın nihai formunu üretmektedir.[590] Yabancılaşmayla birlikte siyasetçilerin motivasyon ve kabiliyetlerine dair şüphe ve kötümserlik arttıkça

[588] Robert W. Cox, **Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History**, New York, Columbia University Press, 1987, s.254
[589] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.77
[590] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s. 93

da, insanların siyasi kurumlarına karşı olan sadakatleri daha fazla sorgulanabilir hale gelmektedir.[591]

Cox, siyaset sınıfına duyulan güvenin zayıflamasının küreselleşmenin ideolojik hegemonyasına kısmen katkıda bulunduğunu düşünmektedir.[592] Bu noktada devletleri İmparatorluk karşısında önemli bir muhalefet zemini kabul etmek suretiyle olumlamakta; devletlere küreselleşmenin yukardan gelen dönüştürücü baskısına direnerek, küresel ekonominin sosyal kontrol altına alınmasını sağlayacak aktörler arasında yer vermektedir.[593] Devletin emperyal meydan okumayı göğüsleyebilmesi ise yalnızca vatandaş aktivizminin aşağıdan yukarıya doğru yapacağı baskı ile tetiklenebilecektir.[594]

Cox'un Vestfelyan sistemden geleceğe dönük olumlu beklentileri arasında küresel yönetişimde meşruiyetin yeniden tesisi de yer almaktadır. Ancak, çok taraflı müzakere ve anlaşmaları imkansız kılan hiper gücün varlığı sistemin umulan işlevi görmesine imkan vermemektedir.[595] Sistemin sağlıklı işleyebilmesi için ABD, milletler toplumunun eşit bir üyesi haline getirilmelidir. Cox, bunun gerçekleştirilmesinde diplomasinin yararını kabul etmekle birlikte esas belirleyicinin Amerikalıların dünya tasavvuru olacağı kanaatindedir. Bu tasavvurun olumlu bir şekilde dönüşümünde sosyal hareketlerin etkili olabileceğini düşünmektedir.[596]

Cox, devletlerarası sistemin etkin ve insanlığın ihtiyaçlarına cevap veren bir küresel yönetişim ortamının zemini haline gelmesini sağlayacak dış dinamikleri önemsemektedir. Tüm insanlığı ilgilendiren meselelerin devlet sistemine meydan okuyarak sistemin çözümler için kolektif şekilde çalışan bir mekanizmaya dönüşümünü sağlayabileceği umudunu taşımaktadır.

---

[591] Cox, "Civil Society at The Turn of the Millenium: Prospects for an Alternative World Order", s.12
[592] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.93
[593] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.77
[594] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.95
[595] Cox, "Beyond Empire and Terror: Critical Reflections on the Political Economy of World Order", s.314
[596] Cox, **a.g.m.**, s.319

Cox'un bu yaklaşımını, küreselleşme literatürü içinde ulus devletlerin egemenlik transferleriyle varlık kazanan emperyal yönetişim aygıtlarının meşrulaştırılması için başvurulan argümanların İmparatorluğa muhalefet için yeniden yorumlanışı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu perspektiften çevre, gelir dağılımındaki adaletsizlik, çoğulculuk, küresel finans gibi alanlarda İmparatorluğa karşı dengeleyici bir güç olarak yüzünü devletlere çevirmektedir.

Devletlerarası sistemin etkinlik kazanmasını umduğu sorunlar arasında ilk sırayı biyosferle ilgili meseleler almaktadır. Cox'a göre İmparatorluğun yapmaya çalıştığı gibi Kuzey Amerika ve Batı Avrupa toplumlarının uyguladığı tüketimcilik modelinin küre ölçeğinde yayılması, dünyanın sonu anlamına gelecektir. Nitekim yapılan araştırmalar devletler sistemini sarsabilecek boyuttaki çevre felaketlerinin çok uzakta olmadıklarına işaret etmektedir. Soruna diğer ülkelerin insanlarının Batının sahip olduğu hayat standardına erişiminin engellenmesi suretiyle çözüm aranması ise emperyalizmdir. Bu yüzden devletler arası sistemin gelecekte yüzleşeceği bu en ağır sorunun çözümü Batıdakilerin hayat tarzlarını değiştirecek felsefi bir dönüşümün yaşanmasından geçmektedir.[597]

Cox'a göre ikinci mesele, insanların mantık dairesinde eşit hayat şartlarına sahip olmalarının gerekliliğidir. Geçmişte ileri gelen ülkelerde kapitalizmin sağlık ve eğitim dahil olmak üzere minimum ekonomik ve sosyal güvenliği garanti ederek sosyal çatışmaların çözümü için uygun araçlar sağlayan kanunlarla meşrulaştırıldığını hatırlatan Cox, daha sonra hükümetlerin her şeyi piyasanın emrine sokan bir anlayışla bunları geri aldıklarını söylemektedir. Kazanılmış hakların yitirilmesi ekonomik sistemle birlikte devletler arası sistemin de meşruiyetini tehdit etmektedir.[598]

---

[597] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.87
[598] Cox, **a.g.m.**, s.319

Üçüncü mesele kredi sisteminin uluslararası organizasyonu ile ilgilidir. Finans alanındaki Amerikan yapısal gücü, devlet sistemindeki dengesizliğin ve Amerikan imparatorluğunun kolayca yayılabilmesinin altında yatan temel sebebi oluşturmaktadır. Cox, Avrupa'da ortak para birimi olarak Euro'nun dolaşıma girmesi ile Asya bölgeciliğini ABD'yi bu açıdan dengelemeyi hedefleyen önemli eğilimler olarak değerlendirmektedir.[599]

Cox, insanların etraflarındaki dünyayı algılayış biçimleriyle ilgili olan dördüncü meseleyi güç ve bilgi ilişkisi bağlamında ele almaktadır. İnsanlığın karşı karşıya bulunduğu temel tercihin bir medeniyet tarafından şekillenen tekil bir dünya ile karşılıklı olarak varolan medeniyetlerden müteşekkil çoğulcu bir dünya arasında yapılacağını söylemektedir. Birinci seçeneğin hayata geçirilebilmesi için baskıcı bir güce ihtiyaç duyulduğunu belirten Cox, bu yüzden tek-medeniyetin nihayetinde varlık temeli ilan ettiği bireysel özgürlüğü yok edeceği kanaatindedir. Dolayısıyla imparatorluk, demokrasi ve insan haklarının tek tip halinde patentlenmiş bir illüzyonunu, büyük bir güç altında sunarken doğasında kendi çelişkisini barındırmaktadır.[600]

İkinci seçeneğin varlık kazanması için ise askeri ve finansal açıdan güçlü, yeterli sayıda merkezin inşâsı gerekmektedir. Cox, medeniyet merkezleri olarak devlet egemenliğinin pekiştirilmesine vurgu yapan bu alternatifin belki geriye doğru bir dönüş şeklinde anlaşılabileceğini, ancak geçmişte farklı toplumların uzun barış dönemleri boyunca her biri kendi sosyal, ekonomik ve kültürel güzergahlarında ilerlerken birlikte varolabildiklerinin hatırlanması gerektiğini düşünmektedir. Cox'a göre çoğulcu bir dünyada hayat, farklı medeniyet tasavvurları arasında daimi bir ortak zemin arayışıdır. Ancak bundan medeniyetlerin birleşmesinin anlaşılmaması gerektiğini özenle vurgulayan Cox, farklılığa saygının, baskıcı hakimiyetin ortadan kaldırılması ve çatışmaların çözümü için barışçı yolların

[599] Cox, **a.g.m.**, s.320
[600] Cox, **a.g.m.**, s.320

bulunmasının toplumun, ekonominin ve farklı moral tercihlerin değişik örgütlenme biçimlerinden doğacağı umudunu taşımaktadır.[601]

Cox'un üzerinde durduğu üçüncü güç konfigürasyonunu sivil toplum ya da sosyal hareketler olarak adlandırılan yapılanmalar oluşturmaktadır. Hem imparatorluktan hem de devlet sisteminden bağımsız olan sivil toplum, hiyerarşik bir yapı arz etmemekte, gayrı merkezi bir ağ örgütlenmesine sahip bulunmaktadır. İnternet ve cep telefonu gibi yeni teknolojiler sivil toplumun örgütlenmesini kolaylaştırmaktadır. Sivil toplumun sahip olduğu gevşek ve esnek yapı, hem bir güç kaynağı hem de bir zayıflık sebebidir. Bu yapısal özelliği sayesinde farklı gündemlere sahip unsurlar bir araya gelebilirlerken açık bir ortak eylem programının uygulanması da zorlaşmaktadır.[602]

Cox, sivil toplumun Irak savaşı sırasında imparatorlukla açık bir çatışma içine girdiğini gözlemlemektedir. Zaten bünyesinde barındırdığı çeşitlilik ve kitlesel temeli ile İmparatorluğun merkezileştirici ve homojenleştirici gücü karşısında yapısal bir tezat teşkil eden sivil toplumun devlet sistemiyle ilişkisi çift yönlü bir niteliğe sahiptir. Sivil toplum sistemle bir yandan çatışırken diğer yandan da sistemi güçlendirmektedir.[603]

Cox, sivil toplumun devlet sistemini güçlendirici niteliğini, yukarıda belli başlılarına yer verilen biyosferik çöküş, aşırı sosyal kutuplaşma, dışlayıcı politikalar, tepkisizlik ya da şiddet şeklinde açığa çıkan yabancılaşma gibi meselelerle güçlü bir şekilde yüzleşmenin yolunun kamuoyunun desteği aracılığıyla siyasi otoritelerin yerel, ulusal ve küresel düzeylerde yeniden teşkil edilmesinden geçtiği kabulüyle açıklamaktadır. Yalnızca güçlü kamu otoriteleri bu sorunlarla ilgilenebilirler. Otorite de ancak meşruiyetle, aşağıdan yukarıya doğru sivil toplumun yeniden inşasıyla sağlanabilir.[604]

---

[601] Cox, **a.g.m.**, s.320
[602] Cox, **a.g.m**., s.309-310
[603] Cox, **a.g.m.**, s.309-310
[604] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.94

Cox'un yeni ontolojisinde büyük resmi tamamlayan son parça yukarıda temel nitelikleri kısaca özetlenen üç güç konfigürasyonunun arkasında ve altında yer alan örtülü dünyadır. Organize suç çeteleri, terörist örgütler, kanun dışı finans çevreleri, gizli servisler, silah tüccarları, uyuşturucu kaçakçıları, kadın tüccarları ve bir kısım dini kültler örtülü dünyanın başlıca aktörleridirler. Örtülü dünya, üç açık güç konfigürasyonunun yarıkları içinde faaliyet göstermektedir. Terörist örgütler gibi bazı unsurları müesses güçleri yıkmak için çalışırken, organize suçlar gibi diğer unsurları müesses güce yapışık birer parazite benzemektedirler ve açık dünyayla ortak bir yaşam biçimi meydana getirmişlerdir. Örtülü dünya her zaman mevcut bulunmakla birlikte, yayılmaya başlaması müesses güç için tehlike sinyali anlamına gelmektedir.[605]

Cox, temel olarak üç sebep yüzünden örtülü dünyanın günümüzde genişlemekte olduğunu düşünmektedir. Bu sebepleri şu şekilde sıralayabiliriz.

1) Devletin sosyal ve ekonomik hayatın önemli bir kısmından geri çekilmesi.

2) Uluslararası suç faaliyetlerinin artması, Kosova, Afganistan ve Irak gibi savaşlar, finans sisteminin küreselleşmesinin para aklamayı kolaylaştırması.

3)İnsanların gittikçe artan bir şekilde mevcut otoriteden yabancılaşmaları.[606]

Cox, günümüzde terörizm ile İmparatorluk arasındaki ilişki biçiminin sonuçlarına özel bir önem vermektedir. Terörizm, İmparatorluğa karşı şiddet içeren bir reaksiyon iken hakim güç için terörizme verilen cevap, İmparatorluğun genişlemesidir. Ancak bu mücadele esnasında özgürlüklerin sınırlanması, düzenin meşruiyetini azaltmaktadır. Teröristlerin fiziken yok

[605] Cox, **a.g.m.**, s.310
[606] Cox ve Schechter, **a.g.e.**, s.121

edilmesi terörizmi ortadan kaldırmamakta, bilakis daha fazla insanı terörist rolünü oynamaları için cesaretlendirmektedir. Cox'a göre bu bataklıktan çıkışın tek yolu çatışmayı yeniden tesis edilmiş bir meşruiyet çerçevesinde aşmaktır.[607]

(2) Robinson ve İmparatorluk

Cox uluslararası politik ekonomi alanında *ulusaşırının* önemine ilk dikkat çekenler arasında yer almakla birlikte, öncülüğünü yaptığı yeni Gramscici yaklaşım içinde küreselleşme sürecinin *uluslararası* üzerindeki etkileri hususunda en ihtiyatlı davranan isim olma özelliğine de sahiptir. Cox'un küreselleşmenin ontolojik mimarisine dair yukarıda özetlenen görüşlerinden de anlaşılacağı üzere, ulus devletlerin yeni işlevleriyle varlıklarını korudukları gibi, yalnızca nebulesenin temsil ettiği güçler açısından değil, dünya düzeninin muhalifleri için de önem arz etmeye devam ettiklerini düşünmektedir.[608]

Aynı okul içinde yer alan William I. Robinson'un perspektifi ise, dünya düzeninin evriminin iktidarın nihai olarak ulus devlet niteliği taşımayan mekanizmalar elinde toplanacağı bir güzergâhta ilerlediğine dair görüşleriyle Cox'tan farklılaşmaktadır. Cox'ta imparatorluk, dünya düzenini oluşturan unsurlardan biri iken, Robinson hegemonyanın bütünüyle uluslararasılaşacağını varsaymak suretiyle Hardt ve Negri'nin daha sonra ele alacağımız tezleriyle örtüşen bir ontolojik tasarım yapmaktadır.

Nitekim Cox'tan yaklaşık on yıl sonra, küreselleşme sürecinde ulusaşırı dinamiklerin kazandığı gücün gittikçe daha fazla hissedilmeye başlandığı 90'ların ortalarında yazdığı kitabında Gramsci'nin hegemonya

---

[607] Cox, **a.g.m.**, s.318

[608] Robert W. Cox, " 'The International' in Evolution", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol.35 No.3, 2007, s. 525

kavramını ele alış şekli bu yaklaşım farklılığının izlerini taşımaktadır. Robinson'un hegemonyayı yeniden tarif ediş biçimi, teorileştirme faaliyetinin içinde gerçekleştiği tarihsel konjonktürle münasebetlerine dair daha önce dile getirilen görüşlerle uyum içerisindedir. Robinson'un, bu tez çalışmasında esas alınan anlamlarıyla 'hegemonya'nın yerini 'imparatorluğun' temsil ettiği iktidar mantığına bırakmaya başladığı bir dönemde kavramın içeriğini söz konusu yeni eğilimleri yansıtan vurgularla düzenlediği görülmektedir.

İlk adım olarak Robinson, hegemonyanın yalnızca uluslararası ilişkilerde değil, sınıflar ve guruplar arası ilişkilerde de ulusaşırı bir şekilde uygulandığı hususunun altını çizmektedir. Bir başka ifadeyle, Cox tarafından uluslararası ilişkilere taşınan hegemonya, 'ulusaşırının' nihai zaferini açıklamak için önce tekrar sınıfsal analizlere dayalı Gramscici köklerine götürülmekte, daha sonra ise 'uluslararası'nın erozyona uğradığı bir politik bağlam esas alınarak küresel ilişkiler alanına taşınmaktadır. Nitekim kavramın Gramscici kullanımına referansla, hegemonyanın sivil toplum vasıtasıyla uygulanan bir hakimiyet şekli olduğunu hatırlatan Robinson'a göre, bu yüzden yalnızca sivil toplumun küreselleştiği bir dönemde küresel bir hegemonik düzenden bahsetmek mümkündür.[609] Gramsci, 19. yüzyılda merkez ülkelerde kapitalist üretim tarzının yerleşmesinin gücün yükselmekte olan sivil topluma geçişini sağladığını söylemekteydi. Robinson'a göre, benzer bir şekilde küresel kapitalist ekonominin doğuşu ve pekişmesi de yerküre ölçeğinde gücün sahibi olarak küresel sivil toplumun yükselişini beraberinde getirmektedir.[610]

Robinson hegemonyanın, bir milletin diğeri üzerinde kuvvet kullanması anlamına gelen 'hakimiyet/dominance'tan da, bir ülke yahut bölgeden bir diğerine artı değer aktarımı ve bu aktarımı sağlayan siyasal, askerî ve ideolojik mekanizmalar olarak tarif ettiği emperyalizmden de farklı olduğunu

[609] William I. Robinson, **Promoting Polyarchy: Globalization, US Intervention and Hegemony**, Cambridge Studies in International Relations, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s..39
[610] Robinson, **a.g.e.**, s.38

söylerken yeni Gramsci okulunun diğer önemli temsilcileriyle aynı perspektifi paylaşmaktadır.[611] Hegemonyayı, ne güç ve refahın ne de siyaset ve ekonominin birbirinden ayrılabileceği ya da bağımsız parçalar halinde düşünülebileceği uluslararası asimetrilerin oluşturduğu "yapısal" bir durum içinde ulusaşırı oydaşmaya dayalı bir hakimiyet olarak tanımlarken de bu perspektif ortaklığı büyük ölçüde devam etmektedir.[612] Ancak Robinson, ulusaşırı bir hakimiyetin hegemonik olabilmesi için merkez ve çevredeki hem hakim hem de ikincil gurupların ideolojik olarak bütünleşmeleri (incorporation) gerektiğini öne sürdüğünde ise Gill, Cox, Augelli ve Murphy gibi daha çok milletlerin içindeki hakim guruplar ya da ulusaşırı elitler arasındaki ideolojik oydaşmaya odaklanan İtalyan Okulu'nun diğer üyelerinden ayrılmaktadır.[613]

Robinson, içeriğini yeniden tanımladığı hegemonya kavramı etrafında iktidar ilişkilerini inceleyeceği tarihsel konjonktürü, kapitalizmin dünya sisteminin nicelik açısından dönüşümünü öngören bir evresi olarak değerlendirmektedir. Bu bakış, emperyalizm çağıyla ilgili bölümde değindiğimiz Marxist teorisyenlerin, emperyalizmi kapitalizmin yeni bir aşamaya geçmesiyle izah etme çabalarına benzemektedir. Nitekim Robinson'un küreselleşmeye dair ontolojik resmi, devletler sisteminin temsil ettiği siyasi alanın, sınıfların ve sivil toplumun karşılıklı etkileşim içinde yaşadıkları dönüşümleri, ekonomi alanındaki değişimleri merkeze alarak açıklamaya çalışmaktadır. Söz konusu dönüşümlere hayat veren temel gerilim alanını, üretim güçlerinin hâlâ ulus devlet merkezli olan bir kurumsal sistem içerisinde uluslararasılaşması teşkil etmektedir.[614]

Küresel ekonominin önemli özellikleri arasında sermaye yoğun üretimden, teknoloji ve bilgi yoğun üretime geçiş ile "üretimin" çok uluslu şirketlerce küreselleştirilmesi yer almaktadır. Üretimin küreselleştirilmesi ise,

---

[611] Robinson, **a.g.e.**, s.23
[612] Robinson **a.g.e.**, s.30
[613] Robinson, **a.g.e.**, s.30
[614] Robinson, **a.g.e.**, s.20

ulusal ekonomilerin entegrasyonuyla beraber yeni üretim şartlarının ortaya çıkışından ibaret bir süreç değildir. Sosyal üretim ilişkilerinin içinde şekillendiği sivil ve siyasal üst yapının tek biçimlileştirilmesi eğilimini, yani İmparatorluğun oluşumunu da içermektedir.[615]

Nitekim Cox'un nebulase'sına benzer biçimde Robinson, küresel ekonominin kurumsal aktörlerinin küresel şirketler ile ulusaşırı ekonomik planlama ajanları şeklinde örgütlenen ulusaşırı sermaye olduğunu söylemektedir. Küresel sermayeyi, kökenleri dünya sisteminin merkez ülkelerine dayanan, sınıf şuuruna sahip ulusaşırı bir elit yönetmektedir. Devletler, ekonomiler ve siyasî süreçler bu elit tarafından ulusaşırılaştırılarak entegre edilmektedir.[616]

Bir başka ifadeyle ekonominin küreselleşmesi, sivil toplumun ve siyasal süreçlerin ulusaşırılaşmasını da içeren tek bir küresel toplumun doğuşunun maddî zeminini inşa etmektedir. Bu yüzden eski analiz birimleri olarak ulus devletler, dönemimizin dinamiklerini anlamak için yalnızca ekonomik süreçler bakımından değil aynı zamanda sosyal ilişkiler ve siyasî sistemler açısından da gittikçe daha fazla yetersiz kalmaktadırlar.[617]

Robinson ulus devletler hakkındaki bu yaklaşımını, uluslararası ekonomi ile ulusaşırı ekonomi arasındaki farklılıklara dayanarak açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre, ulus devlet aşamasında ülkeler, entegre bir uluslararası pazar içinde gerçekleşen mal ve finans akışlarıyla birbirlerine bağlanmışlardı. Kapitalizmin yeni evresinde ise dünya çapındaki sosyal bağlantı üretim sürecinin kendisinin küreselleşmesinden ve ulusal üretim yapılarının ulusaşırı entegrasyonundan doğan bir iç ilişki haline dönüşmüştür. Eski uluslararası süreçlerde ulus devletler sistemi, sermaye ve ulusal burjuvaziler arasındaki münasebetleri de içerecek şekilde sınıflar ve guruplar

[615] Robinson, **a.g.e.**, s.32
[616] Robinson, **a.g.e.**, s.33
[617] Robinson, **a.g.e.**, s.4

arasındaki ilişkilere aracılık etmekteydi. Yeni ulusaşırı süreçte ise sınıf oluşumu da dahil olmak üzere ekonomi ve onunla bağlantılı sosyal, siyasal ve kültürel süreçler ulus devleti aşmakta, dünyanın küresel burjuvazi (ya da ulusaşırı kapitalist sınıf) ve küresel proletarya arasında bölünmesini hızlandırmaktadır.[618]

Robinson'un ulus devletlerin geleceği hakkındaki görüşleri, "hegemonyanın çöküşü" tartışmalarına yaklaşımında da kendini göstermektedir. Robinson'a göre ABD'nin hakim dünya gücü olarak pozisyonunu kaybettiğini ya da yeniden şekillendirdiğini tartışmak bile, modası geçmiş devlet merkezci bir yaklaşımı ifade etmekle kalmamakta, küreselleşme sürecinin gücün doğası üzerinde yarattığı değişmeyi kavramamızı önlerken küresel toplumda ekonomik ve siyasal değişme arasındaki ilişkiyi anlamamızı da engellemektedir.[619] Bu yanılsamada ulus devletlerin hala etkin siyasal özneler olarak gözükmelerinin payı bulunmaktadır. Ancak bunun sebebi, sınıf gücünün devlet gücünden ayrılması suretiyle küresel ölçekte karar alma kabiliyetinin belirli merkez devletlerin inhisarından çıkmış olmasına rağmen, ulusaşırı gurupların politikalarını mevcut devlet aygıtlarıyla filtrelemeye devam etmeleridir.

---

[618] William I. Robinson ve Jerry Haris, "Towards a Global Running Class? Globalization and the Transnasyonel Capitalist Class", **Science & Society**, 64, 1, Spring 2000, s.16-17

[619] Robinson, **a.g.e.**, s.25 – Bu noktada Jörg Friedriches'in "Ortaçağ" analojisi, küreselleşme sürecinde uluslararası politikanın dinamiklerinin anlamlandırılması açısından ilginç bir perspektif sunmaktadır. Zaman zaman Robinson'a yaklaşan değerlendirmeleriyle Friedriches; "küreselleşmeden bahsederken ters istikametteki bir trend olan parçalanmayı gözden kaçırmak, parçalanmayı göz önününe aldığımızda küreselleşmeyi ihmal etmek, dikkatlerimizi her ikisine birden çevirdiğimizde ulus devlet sisteminin dünya politikasında meşru faaliyet alanının aslan payını tekelinde bulundurmaya devam ettiğini unutmak, geleneksel egemen devlet sistemi söylemine geri döndüğümüzde ise hem küreselleşme hem de parçalanmaya ilişkin delillere ulaşamama tehlikesi içinde" olduğumuza işaret ederek "birbiriyle çatışan evrenselci iddialar tarafından bir arada tutulan çoğul mensubiyet ve iç içe geçmiş bir otorite sistemi" şeklinde tarif ettiği Orta Çağcılığın "seküler bir benzerini" yaşamakta olduğumuzu söylemektedir. Orta Çağ'da, "evrenselci iddia sahipleri imparatorluk ve kilisedir. Günümüzde bu yapıyı ulus devlet ile ulusaşırı pazar ekonomisi arasındaki çatışma oluşturmaktadır." Robinson'un ulusaşırı sosyal sınıf kavramını anımsatır bir şekilde dünya pazar ekonomisindeki yönetici sınıfın rolüyle Ortaçağ'da din adamlarının oynadıkları rolü birbirlerine benzetmektedir. Jörg Friedriches, "The Meaning of New Medievalism", **European Journal of International Relations**, 7, 4, 2001, s.475,476-477, 478, 483, 484, 490.

Örneğin ABD, demokrasiyi destekleme programında "ABD eliti" adına değil doğmakta olan ulusaşırı elit adına liderlik rolünü oynamaktadır.[620]

Robinson, 21. yüzyılın eşiğinde ABD'nin (daha doğru bir ifadeyle ABD'deki hakim kesimlerin) ulusaşırı bir gurup adına liderlik rolüne sahip olduğu kanaatindedir. Özellikle realistler ve dünya sistemi analistleri arasındaki yaygın fikirlerin tersine Robinson, birbirini takip eden hegemonlar şeklindeki tarihî tarzın sona erdiğini, "hegemonik âsânın" ABD'den sonra yeni bir hegemonik ulus devlete hatta bir bölgesel bloğa geçmeyeceğini ileri sürmektedir: "Pax Americana" eski ulus devlet sistemi ve onun içindeki hegemonların son serhaddidir. Bunun yerine "âsâ", 21. yüzyılda ulusaşırı bir oluşuma geçecektir."[621] Nitekim Hardt ve Negri'nin aşağıda inceleyeceğimiz çalışmaları da bu oluşumun, yani İmparatorluğun daha somut bir tasvirini sunmaktadır.

(3) Hardt, Negri ve İmparatorluk

Irak'ın işgalinin küreselleşme olarak adlandırılan tarihsel konjonktürde yarattığı kırılmayı anlamlandırmak için başvuracağımız döneme ait ontolojik haritalar dizisinin üçüncüsünü, Hartd ve Negri'nin tezleri oluşturmaktadır. Bu çalışmada, zamandışı içeriklerle değil de ardışık üç tarihsel konjonktürün hakim ontolojik imajlarına referansla kullanılan emperyalizm, hegemonya ve imparatorluk kavram serisinin sonuncusu, en açık ve sistematik kurgusuna ikilinin çalışmalarında kavuşmaktadır.

Hardt ve Negri İmparatorluk'ta, Robinson'un küresel ekonomide yaşandığına işaret ettiği değişimlerin yanısıra önemli kısmı daha önce özetlemeye çalıştığımız küreselleşme tartışmaları bağlamında müstakil başlıklar altında ele alınan diğer meseleleri de ortodoks olmayan bir teorik

[620] Robinson, **a.g.e.**, s.20
[621] Robinson, **a.g.e.**, s.12

perspektiften yeniden yorumlarlarken, geleneksel olarak dünya düzeninin devlet merkezci imajıyla ilişkilendirilen temel kavramları, anlamlarını tarihselleştirmek suretiyle yapıbozuma tabi tutmaktadırlar. Daha sonra ise bunlar arasında yer alan egemenlik ve kimlik gibi kavramları zaman ve mekanın oluşturduğu iki temel kategori zemininde yeniden inşa etmektedirler. Sonuçta da dünya düzeninin, güç, kontrol ve meşrulaştırma mekanizmalarını içermekle birlikte bunlarla sınırlı kalmayan yeni bir ontolojik imajına erişmektedirler.

Kitaba ismini veren İmparatorluk, doğmakta olan küresel iktidar mekanizmasını tasvir için kullanılmaktadır. İmparatorluk, zamanda ebedilik iddiası taşımanın yanısıra, milli devletlerin aksine, "hiçbir ülkesel hudut, onun hükümranlığını sınırlandırmamaktadır."[622] Bu herşeyi kapsayan yapıyı ulus devletin idari mantığından temelde farklılaştıran şey sahip olduğu, modern devletin içeri/dışarı ikilemini kabul etmeyen yeni egemenlik paradigmasıdır. Emperyal egemenlik, merkezsiz, ülkesizleştirilmiş bir iktidar aygıtı olarak tedricen tüm küresel alanı içine almakta, kolonyalizme ait pratikler ile sivil ve doğal düzen arasındaki modern egemenlik diyalektiğini sona erdirmektedir.[623]

İçeri/dışarı ikileminin ortadan kaldırılmasıyla birlikte kimlik politikaları da farklı bir çehreye bürünmektedir. İmparatorluk, ulusal "medeni" toplumların homojenleştirilmesi süreci boyunca hizmet eden "öteki"nin yokluğunda, "çokluğu" "halk" [624] yapmak için yeni metodlar kullanmaktadır. Bilindiği gibi özellikle 18 ve 19. yüzyıllarda kolonyal ırkçılık yerli ötekilerle diyalektik bir ilişki içinde Avrupa halkları ve milletlerinin inşasına katkıda bulunmuştur.[625] İmparatorluk ise ötekileri kendi düzenine entegre etmekte ve daha sonra

---

[622] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.xiv-xv
[623] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.37, 187
[624] Halkın temel özellikleri, teklik, tek bir iradeye ve eyleme sahip olmaktır. Ancak çokluk, bunlara neredeyse zıt niteliklerle tanımlanmaktadır: çeşitlilik, bir tekillikler düzlemi, açık bir ilişkiler dizisi ve dışarıdakilerle kapsayıcı ilişkiler. Çokluğun tersine halk, egemenlik için hazırlanmış bir sentez sunmaktadır. Halkın tekil nitelikteki irade ve eylemi, çokluğun çeşitlilik arz eden irade ve eylemleriyle sık sık çatışmaktadır. Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.103
[625] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.103

farklılıkları bir kontrol sistemi içinde orkestrasyona tabi tutmaktadır. Ötekini olumsuzlayarak kendini kurmak yerine ırk, inanç, renk, cinsiyet, seksüel eğilim vs. ayrımı yapmaksızın herkesi kabul etmektedir.[626] Bir başka söyleyişle, modern egemenlik sabit, saf ve ayrı kimlikler oluşturmaya çalışırken, İmparatorluğun tercihi hareket ve karışımdan yanadır: "Tam kültürel asimilasyon... emperyal stratejinin bir önceliği kesinlikle değildir."[627]

İmparatorluğun halklara ait sabit ve biyolojik fikirleri, akışkan ve amorf çokluk içinde eriten kimlik politikaları dışında da ulus devletin ve modern egemenliğin gerileyişine işaret eden göstergeler bulunmaktadır.[628] Hardt ve Negri'ye göre, bir hukukî-ekonomik yapı olarak ekonomik ve kültürel değişimleri gittikçe düzenleyemez hale gelen ulus devletin engellenemez gerileyişi[629], GATT, DTÖ, Dünya Bankası ve IMF gibi küresel organların evrim süreci boyunca izlenebilir.[630] Yeni düzen, bu eski kurumların klasik anlamlarını ve fonksiyonlarını dönüştürmekte, onları uluslararası hukukun sözleşme ya da müzakere temelli sınırlarının ötesine taşıyarak, kanuni eylemin meşru supranasyonal motoru işlevini üstlenmelerini sağlamaktadır.[631]

Yukarıda adı geçenler gibi bir dizi uluslararası organ tarafından kontrol edilen ekonomik faktörler öncelik kazandıkları için, bu süreç aynı zamanda siyasi olanın otonomisinin yokoluşu anlamına da gelmektedir. Ticaret dengeleri üzerindeki kontrol ve para spekülasyonlarının denetimi, artık geleneksel siyasi güçlerin ellerinde değildir. İmparatorlukta, hükümet ve politika bütünüyle ulusaşırı bir komuta sistemine entegre edilmiş vaziyettedir.[632]

---

[626] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.198
[627] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.200
[628] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.195
[629] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.xii
[630] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.336
[631] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.181
[632] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.307

Bu ulusaşırı komuta sistemi, İmparatorluğun çok katmanlı bir piramide benzeyen güç yapısını yansıtmaktadır. Küresel düzeyde kuvvet kullanma tekelini elinde tutan bir süpergüç olarak ABD, piramidin tepesine yerleşmiştir.[633] Ancak bu konumu, daha önceki tarihsel konjonktürlerde, uluslararası sistem içerisinde hegemon devletlerin işgal ettikleri pozisyonlarla karıştırılmamalıdır: "Birçok insan küreselleşme süreçleri ve yeni dünya düzeni üzerinde nihaî otorite konumuna Amerika Birleşik Devletleri'ni yerleştirir. Böyle düşünenler ABD'yi dünya lideri ve tek süper güç olarak göklere çıkarırlarken, karşıtları da bir emperyalist despot olarak yerin dibine batırmaktadırlar. Görüşlerin ikisi de basitçe Avrupalı ulusların kaybettikleri küresel iktidar tacını şimdi ABD'nin giydiği varsayımına dayanmaktadır. Nasıl ki, on dokuzuncu yüzyıl bir Britanya yüzyılıysa, yirminci yüzyıl da bir Amerikan yüzyılıdır." Ancak bu yaklaşım tarzı yanlıştır. Zira: "ABD bir emperyalist projenin merkezini oluşturmuyor ve aslında günümüzde hiçbir ulus-devlet bunu yapamaz. Emperyalizm miadını doldurmuştur. Hiçbir ulus, bir zamanların modern Avrupalı ulusları gibi bir dünya lideri olamayacaktır."[634]

Emperyal mimari içindeki konumuyla tarihsel örnekler arasındaki farklar bu şekilde belirlenen ABD, piramidin ilk katmanında, uluslararası mübadeleleri düzenleme kabiliyetine sahip, önemli parasal enstrümanları kontrol eden bir gurup başka ulus devletle komşudur. G7, Paris ve Londra Kulübü, Davos vs. gibi organizmalar bu devletleri birbirlerine bağlamaktadırlar. Piramidin bu kısmında son olarak, küresel düzeyde kültürel ve biyopolitik gücü yayan heterojen bir örgütlenmeler dizisi yer almaktadır. Sermaye, teknoloji ve nüfus akışlarını sahip oldukları yaygın piyasa ağları aracılığıyla yönlendiren ulusaşırı şirketler ise ikinci katmanda konuşlandırılmışlardır. Küresel komuta mekanizmasının regülatörleri şeklinde faaliyet gösteren diğer ulus devletler, hiyerarşik olarak bunların altındadırlar. Piramidin son ve en geniş katmanına ise küresel güç düzenlemesi içinde

[633] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.309-311
[634] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.xiii-xiv

popüler çıkarları temsil eden guruplar yerleştirilmişlerdir. Burada geniş kitlelerin temsil problemi, BM Genel Kurulu ve NGOlar aracılığıyla çözülmeye çalışılmaktadır.[635]

Hardt ve Negri, yukarıda özetlenen piramidi Polybius'a atıfla, evrensel bir cumhuriyet şeklinde işleyen üç hükümet tarzının birliği olarak görmektedirler: monarşi, aristokrasi ve demokrasi. Monarşik güç ABD'ye ait iken, ilk katmandaki ulusaşırı şirketler ve ulus devletler aristokratik güce sahiptirler. Demokratik gücün mekanı ise ulus devletler, NGOlar, medya ve popüler hareketlerdir.[636]

İmparatorluk, bu hükümet şekilleriyle bağlantılı güçlere dayanan üç temel kontrol mekanizmasıyla donatılmıştır. Bunlardan Atom bombası monarşi, para aristokrasi ve kültür/ether de demokrasiyle ilişkilendirilmektedir. Monarşik güç, kaynağını nükleer silahlar üzerindeki tekelden almaktadır. Nükleer teknolojilerin emperyal merkezileşmesi, egemenliğin geleneksel tarifinin başat unsuru kabul edilen savaş ve barış hakkında karar verme gücünü ulus devletlerden alarak egemenliklerini sınırlamaktadır. Emperyal kontrolün ikinci aracı parasaldır. Ulusal/bölgesel düzeydeki parasal düzenleme rejimlerinin ortadan kaldırılması suretiyle ulusal pazarların finansal güçlerin ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendirilmeleri, dünya pazarının inşasının yolunu açmaktadır. Nükleer tekel, İmparatorluğu nasıl polis gücü için gerekli ehliyetle donatıyorsa, para mekanizmaları da emperyal sisteme piyasayı kontrol etmesi için gerekli araçları sunmaktadır. [637]

Hardt ve Negri, iletişimin yönetimi, eğitim sisteminin yapılandırılması ile kültürün düzenlenmesinden emperyal kontrolün nihai temel aracıları ve günümüz dünyasında görünürlüğü artan egemenlik imtiyazları olarak

[635] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.309-311
[636] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.309-314
[637] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.345-346

bahsetmektedirler.[638] İletişim endüstrileri, hem üretim süreçleriyle ilişkileri hem de emperyal ideolojiyi sosyal yapıların derinliklerine yansıtma kabiliyetleri sebebiyle İmparatorlukta merkezi bir pozisyon elde etmişlerdir.[639] Kazandıkları konum, emperyal müdahale mantığıyla bağlantılıdır. İlk hedefi, "kendi gücünü destekleyen mutabakatlar alanını genişletmek."[640] olan İmparatorlukta, müdahale hakkı yalnızca gönüllü olarak kabul edilmiş uluslararası anlaşmaların uygulanmasını empoze etmek ya da güvence altına almakla sınırlı değildir. Daimi bir olağanüstü durum ve istisna halini meşrulaştıran adalete dair temel değerler, supranasyonel öznelerin hukuk değil mutabakat temelinde müdahalede bulunmalarına imkan vermektedir: "polislik hakkı, evrensel değerler tarafından meşrulaştırılmaktadır."[641] Bu yüzden moral enstrümanlar, askeri harekatların önsözü olarak hayati bir önemi haizdirler. Ahlaki müdahaleyi gerçekleştirme misyonunu ise haber medyası, dini örgütlenmeler ve NGOlar üstlenmektedir.[642] Müdahalenin bu yeni şekli onu emperyalizmden ayırmaktadır. İkiliye göre Vietnam'la birlikte emperyalizm artık tarih olmuştur: "Vietnam Savaşı emperyalist eğilimin son nefesi ve dolayısıyla yeni bir Anayasal rejime geçiş noktası olarak görülebilir. Avrupa tarzı emperyalizmin yolu artık bir daha açılmayacak biçimde kapanmıştı…"[643]

---

[638] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.345-346
[639] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.33
[640] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.15
[641] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.18
[642] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.35. Hardt ve Negri, Körfez Savaşı'nı bu yeni müdahale çeşidinin mükemmel bir örneği olarak görmektedirler: ""Körfez Savaşı'nın önemi ABD'nin, kendi ulusal saiklerinden hareketle değil; küresel hak adına, uluslararası adaleti sağlayabilecek tek güç olarak tarih sahnesine çıkışından gelir…" (Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.180) Onlara göre ABD, kendi ulusal motivlerinin bir fonksiyonu olarak değil, küresel hak adına koalisyona liderlik etmiştir. "ABD dünya polisi emperyalist çıkar adına değil, emperyal çıkar adına faaliyet göstermektedir." İmparatorlukta ABD'nin barış polisi rolü, Haiti, Basra Körfezi, Somali ve Bosna'da olduğu gibi yalnızca supranasyonel barış örgütlerinin çağrısıyla uygulanmalıdır. (Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.180-181) "Nasıl Hıristiyan çağının ilk yüzyılında senatörler Augustus'tan kamunun çıkarı için emperyal yönetim güçlerini üstlenmesini istemişse, bugün de uluslararası örgütler (BM, uluslararası para örgütleri ve hatta insan hakları örgütleri) ABD'den yeni bir dünya düzeninde merkezi rol üstlenmesini istiyor… ABD barış polisidir; ama sadece son anda, ulus-üstü barış örgütleri tarafından bir örgütlü eylem ve ortak bir yasal ve örgütsel girişim talep edildiğinde…"(Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.181)
[643] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.178-179

İmparatorluk kitabının, yayınlandığı 2000 yılından itibaren ele aldığı konular etrafında canlı bir entelektüel tartışma yarattığı görülmektedir.[644] Diğer argümanlarının yanı sıra, İmparatorluğun özellikle egemenlik, [645] ulus devletin gerileyişi[646], çokluk[647] ve eski tarz emperyalizm ile günümüz imparatorluğu arasında yapılan ayrıma[648] dair tezleri muhtelif perspektiflerden eleştirilmiştir. Bu tartışmalar devam ederken 2004 yılında Hardt ve Negri, "Multitude: War and Democracy in the Age of Empire" başlıklı yeni bir kitap kaleme almışlardır. Her ne kadar yeni çalışmanın odağında "İmparatorluğun içinde büyüyen canlı alternatif"[649] olarak tanımladıkları çokluk kavramı yer alsa da, aynı zamanda İmparatorluğun bir eğilim[650] olduğunu vurgulayarak ilk kitaba yöneltilen bazı eleştirileri de cevaplamışlardır. İkiliye göre, hakim ulus devletleri, supranasyonal kurumları, başlıca kapitalist şirketleri ve diğer aktörleri içeren bir ağ gücü, yeni bir egemenlik şekli olarak İmparatorluk doğuş sürecindeydi.[651] Bir başka söyleyişle, İmparatorluk'ta tasvir edilen ontolojik imaj, bütünüyle hayata geçmiş bir projeyi değil, oluşum halindeki küresel siyasi düzenin bir eğilimini ifade etmekteydi.

---

[644] İmparatorluğa dair mevcut literatür arasında, şu iki kitap birçok önemli eleştirel değerlendirmeyi bir araya getirmektedir. Gopal Balakrishnan (ed.), **Debating Empire**, London and New York, Verso, 2003 - Paul Andrew Passavant ve Jodi Dean, **Empire's New Clothes: Reading Hardt and Negri**, London, Taylor & Francis Books, 2004.

[645] Mark Laffey ve Jutta Weldes, "Representing the International: Sovereignty after Modernity?", **Empire's New Clothes: Reading Hardt and Negri** içinde, Paul Andrew Passavant ve Jodi Dean (ed.), London, Taylor & Francis Books, 2004, s.121-142. - Atilio A. Boron, **Empire and Imperialism, A Critical Reading of Michael Hardt and Antonio Negri**, Jessica Casiro (çev.), London, Zed Books, 2005, 5. bölüm.

[646] Boron, **a.g.e.**, 3 ve 5. bölümler.

[647] Ernesto Laclau, "Can Immanence Explain Social Struggles?", Paul Andrew Passavant ve Jodi Dean (ed), **Empire's New Clothes: Reading Hardt and Negri** içinde, London, Taylor & Francis Books, 2004, ss. 21-30. – Boron, **a.g.e.**, 6. bölüm.

[648] Amy Kaplan, **The Anarchy of Empire in the Making of U.S. Culture**, USA, Harvard University Press, 2002, s.15-16. - Boron, **a.g.e.**, 8. bölüm.

[649] Michael Hardt ve Antonio Negri, **Multitude: War and Democracy in the Age of Empire**, New York: The Penguin Press, 2004, s.xiii.

[650] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.xiii

[651] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.xii. Hardt ve Negri'nin dünya düzeni vizyonlarının tamamlanmış bir projenin yansıması olmadığına dair pasajlara İmparatorluk'ta da rastlanılabilir. "Biz küresel sınırın emperyal egemenliğin açık alanına dönüşümünün ilk safhasını tecrübe etmekteyiz." (Hardt ve Negri **Empire**, s.182.)

Bu vurgu, İmparatorluk ve çokluk arasındaki mücadeleyle belirleneceği varsayılandan farklı gelecek ihtimallerinin de mümkün olduğunun dolaylı bir kabulü şeklinde değerlendirilebilir. Nitekim, emperyal dönüşümün ilk safhasına hayat veren yapıların bizzat Monark tarafından Irak'ın işgali örneğindeki gibi hasara uğratıldıkları bir konjonktürde karşı güç[652] ve eğilimlerin[653] İmparatorluğun mimarisine ve gelecek vizyonuna meydan okuyuşları, bu ihtimallerin ne kadar güçlü olabileceklerini göstermektedir.

4. Irak'ın İşgali ve İmparatorluğun Merkezileştirilmesi Girişimi

Irak'ın işgalinin tarihsel konjonktürüne dair yukarıda özetlenen ontolojik imajlar, emperyal eylemin içinde gerçekleştiği Coxgil bir tarihsel yapı olarak İmparatorluğu tasvir etmektedirler.[654] Bu tez çalışmasının Irak'ın işgalinin temsil ettiği 'olay'ın 'orta vade' ile ilişkileri bağlamındaki temel varsayımını da; İmparatorluğun beraberinde getirdiği meydan okumaları ve sınırlamaları dünya düzenini merkezileştirip disipline etmek suretiyle aşabilmenin, ABD devlet aygıtının Irak'ta sergilediği 'emperyal eylem'le doğrudan hedefledikleri arasında yer aldığı hususu oluşturmaktadır.

Merkezinde bir ulus devlet olarak Amerika'nın bulunduğu hegemonik bir dünya düzeninin evrimiyle şekillenen İmparatorluk; yeni küresel mimarinin yönetişim ihtiyacına cevap veren uluslararası ve ulusaşırı kurumlara, norm ve meşruiyet kriterlerine varlık kazandırmanın yanı sıra sınıf gücünün devlet gücünden ayrılmaya başlamasıyla birlikte, devlet dışı diğer aktörleri de kuvvetlendirmiş, savaşın biçim ve sınırları da dahil olmak üzere dünya sisteminin temel pratiklerini belirleyen bir tarihsel yapı karakteri kazanmaya başlamıştır. Bu manzara, Amerikan devlet aygıtının özerk faaliyet alanının da İmparatorluk tarafından sınırlandığını göstermektedir. Zira İmparatorluğun

[652] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.166
[653] Hardt ve Negri, **a.g.e.**, s.182
[654] Cox, " 'The International' in Evolution", s.516-517

devamı için mutabakatların korunması zorunluluğu; bir taraftan kısa vadeli ulusal çıkarlar gerektirdiğinde sınırsız kullanımını emperyal mekanizmalar aracılığıyla engelleyerek Amerikan gücünü daha zayıf ortakları karşısında görelileştirmektedir. Diğer yandan ise, İmparatorluğun sağladığı alt yapılar yeni jeopolitik rakiplerin yükseliş süreçlerini hızlandırmaktadır. İmparatorluğun gücü ülkesizleştiren doğası ve ulus devletler üzerindeki çözücü etkisinin Amerika'ya yansımaları da ABD devlet aygıtının reaksiyon sebepleri arasında yer almaktadır.

Irak'ta sergilenen emperyal eylem, öncelikle ABD'nin rakipsiz askeri gücünü İmparatorluğun kısıtlamalarına aldırmaksızın kullanabileceğini göstermiştir. Emperyal aristokrasi içinde yer alan ülkeler ile BM ve insan hakları örgütleri dahil olmak üzere uluslararası kurumların muhalefetine rağmen işgalin gerçekleştirilmesi, Amerikan devlet aygıtı tarafından emperyal egemenliğin reddi anlamına gelmektedir. 'Ya bizimlesiniz, ya da bize karşı' söylemi, eski Avrupalı güçlerin en kuvvetli zamanlarında bile dengeyi sağlamakla yetinmek zorunda kalan liderlikleriyle kıyaslanamayacak bir iktidar talebinin ifadesidir. Hardt ve Negri'nin emperyal piramidi üzerinden düşündüğümüzde emperyal eylem, yeni düzende meşru savaşın parametrelerinin dayandığı mutabakatları yıkarak, emperyal aristokrasiye ve uluslararası organizmalara Monarkın kendilerine rağmen dünya düzenini yeniden şekillendirme iradesini gösterebileceğini ihtar etmiştir.[655]

Emperyal eylemin gerçekleştiriliş biçiminin yanı sıra, yöneldiği coğrafyanın niteliği de hem emperyal aristokrasi hem de çevreden yükselen güçler açısından önem arz etmektedir. Monarkın dünya enerji kaynaklarını rakipsiz olduğu askeri gücüne dayanarak denetleme girişimi, ekonomik alanda yüzleştiği rekabetin jeopolitik bir meydan okumaya dönüşmesini engelleme çabası şeklinde değerlendirilmelidir. Bir ulus devlet olarak ABD'yi

[655] Bu yüzden Wallerstein'ın ifadesiyle, ABD'nin Irak'ı işgali 'Avrupa'ya bir saldırıydı'. Immanuel Wallerstein, "U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony", **Monthly Review**, Vol. 55, No. 3, July-August 2003.

idare eden tarihsel bloğun ulusaşırılaşmasıyla hayat bulan hegemonya döneminde, Avrupa ve Japon ekonomilerinin petrole erişiminin garanti altına alınması, hegemonyanın dayandığı 'oydaşma'nın önemli ekonomipolitik sac ayakları arasında bulunmaktaydı. Ancak İmparatorluğun varlık kazandığı süreçte gerek 'müttefiklerin', gerekse de dünya ekonomisinin Asyalı yeni güçlerinin Amerikan güvenlik şemsiyesine bağımlı olmaksızın enerji kaynaklarına erişimlerine imkan verecek yeni bir jeopolitik iklimin doğmaya başladığı görülmektedir. Bu dönüşüm, Soğuk Savaş'ın ardından genişleyen ve bütünleşmesini derinleştirmeye çalışan Avrupa'nın, Uzakdoğu'daki gelişmeler karşısında yeni dış politika açılımlarına girmesi muhtemel Japonya'nın, Çin ve Hindistan gibi yükselen Asya ekonomilerinin Ortadoğu petrolüne olan ihtiyaçlarıyla birlikte göz önüne alındığında; işgalin ardından gerçekleştirilecek bölgesel düzenlemelerin ABD'ye küreselleşmenin dinamikleri sayesinde yeni bir çehre kazanmaya başlayan dünya ekonomisi üzerinde ekonomi dışı yollardan elde edilmiş denetim imkanları sunma ihtimali, emperyal eylemin ardındaki iradenin dünya düzeninin geleceğine ilişkin hedeflerine ışık tutarak anlam kazanmaktadır.

Amerikan hegemonyasının oydaşma zeminini pekiştiren en önemli unsurlardan bir diğerini de Sovyetler Birliği'nden algılanan ortak tehdidin oluşturduğu bilinmektedir. Bu tehdidin ortadan kalkması, NATO'nun geleceği ile ilgili devam eden tartışmalardan da izlenebileceği üzere, Avrupa ülkelerinin ABD'yle güvenlik politikaları hususundaki görüş ayrılıklarını keskinleştirmiştir. Irak'ın işgalinin yarattığı şiddet dalgasının hem İslam dünyasına coğrafi olarak komşu bulunan hem de azımsanamayacak bir Müslüman nüfusa ev sahipliği yapan Avrupa'ya yönelmesi, Amerikan güvenlik şemsiyesinin değerini arttırarak ittifakı yeni tehdit karşısında birleştirebilecek bir zemin yaratabilir miydi? Bu ihtimalin de emperyal eylemin dünya düzenine yönelik hedefleri arasında yer aldığını düşünmek mümkün gözükmektedir.

Irak'ın işgalini tarihsel konjonktürüyle bağlantılandıran bu değerlendirmeler, emperyal eylemin ABD'de 2000'den sonra iktidara gelen tarihsel bloğun küreselleşme süreçleri tarafından şekillendirilen merkezsiz imparatorluğu kendi etrafında merkezîleştirme girişiminin bir parçası olarak okunmasını mümkün kılmaktadır. Burada kullanıldığı şekliyle merkezîleştirme; küreselleşme sürecinin aktif hale getirdiği dinamiklerce beslenen dar ve geniş anlamdaki tehditlerin, söz konusu dinamikler üzerindeki denetimin ABD tarafından sağlanması/arttırılması yoluyla önlenmesi çabasını ifade etmektedir.

Bush iktidarının temsil ettiği tarihsel bloğu emperyal eyleme götüren motivasyonların daha iyi anlaşılabilmesi açısından söz konusu tarihsel konjonktürün bu bakış açısıyla yeniden değerlendirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu yüzden Üçüncü Bölümde, ABD-Küreselleşme/İmparatorluk ilişkisinin 90'lar boyunca vurgulanan yüzünün yanı sıra, emperyal eyleme başvurma ihtiyacını doğuran dinamikleri de bünyesinde barındırdığına işaret edilmeye çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK'A YÖNELİK EMPERYAL EYLEM: DÜNYA DÜZENİNİN EVRİMİ, TARİHSEL BLOK ve OLAY

"…(Bu) ülke zamanlarımızı tarif edecek, onlar tarafından tarif edilmeyecek…"
George W. Bush, 20 Eylül 2001[1]

"Kozmopolit seçenekte, dünya Amerika'yı yeniden biçimlendirir. Emperyalist seçenekte ise Amerika dünyayı yeniden yaratır…."[2]
Samuel P. Huntington

"Irak'ın niçin işgal edildiği" sorusuna cevap aranan tartışmalarda üretilen tezler geniş bir yelpaze teşkil etmekte, konuyla ilgili komplo teorileri de büyük bir izleyici kitlesi bulmaktadır. Bu manzaranın oluşmasının temel sebebi, ABD tarafından "resmen" ilan edilen emperyal eyleme başvurma gerekçelerinin asılsız olduklarına dair iddiaların işgalin ardından doğrulanmalarıdır. Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olmadığı anlaşıldığı gibi, Saddam rejimiyle el-Kaide arasında herhangi bir bağlantıya da rastlanmamıştır. Üstelik işgal öncesinde hazırlanan istihbarat raporlarında Irak'ın kitle imha silahları ve el-Kaide terörizmiyle bağlantısına ilişkin hususların yönetimin içinden gelen baskılar yüzünden abartıldıkları da ortaya çıkmıştır.

Bütün bunlar, *olay*ı anlamak için yöneltilen ilk sorunun, "aslında" kelimesinin eklenmesiyle tekrarını meşru hale getirmektedir: Irak "*aslında*"

---

[1] George W. Bush, "Address to a Joint Session of Congress and the American People", Washington, D.C., September 20, 2001, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html, 27 Eylül 2004
[2] Samuel P. Huntington, **Biz kimiz, Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı**, Aytül Özer (çev.), CSA, 2004, s.363

niçin işgal edilmiştir? Zira eylemleriyle *olay*ı var eden aktörlerin, eylemlerinin sebeplerini de en iyi kendilerinin bilebileceğine dair kabul; aktörler tarafından ilan edilen gerekçelerin asılsızlığı karşısında, olayı "dışardan" anlamaya çalışanlar için ters istikametteki sorgulamalara kapı aralamaktadır. Öncelikle eylemin sahibinin daha sonraki beyanlarına da artık şüphe ile yaklaşılacağı için olayın anlaşılmasına yardımcı olabilecek önemli bir bilgi kaynağı, araştırmacının gözünde bu niteliğini yitirmektedir. Ayrıca aktörün eylemiyle "aslında" neyi hedeflediğini gizlemesi, araştırmacı bakımından bir başka sonuç daha doğurmaktadır. Aktör, kendisini eyleme sevkeden gerçek motivasyonlarını saklamak ihtiyacı hissettiğine göre, bunlar ya iç kamuoyu karşısında ya da uluslararası sistemin dayandığı meşruiyet normları açısından savunulamaz gerekçeler olmalıdır.

Bu ve benzeri mantık ve soru zincirleri, uluslararası ilişkiler üzerine çalışan araştırmacının tarihçinin önceki bölümlerde değinilen problematiklerinin hiç de uzağında olmadığını göstermekte, *olay*ı açıklamak için tasarıma duyulan ihtiyacın aslında her iki disiplin açısından da geçerli olduğu gerçeğinin altını bir kez daha çizmektedir. Hem tarihçi hem de uluslararası ilişkiler araştırmacısı, inceledikleri fenomenlerin "dış görünüşlerinin" tasvirinin ötesine geçerek, *olay*ın "anlamının" peşine düştüklerinde, aktüel olan ile asırlar öncesine ait hadiseler karşısında aslında benzer zihni yönelişlerde buluşmaktadırlar.

Tarihçi, olayın dış görünüşünün mimetik bir temsiline ulaşmak için mesaisinin hatırı sayılır bölümünü basılı ve arkeolojik materyallerin değerlendirilmesine harcarken, önemli sahnelerinin mimetik aktarımı için ciddi bir gayret sarf edilmesi gerekmeyen güncel gelişmeleri inceleme konusu edinen uluslararası ilişkiler araştırmacısı ise, enformasyon bolluğunun yarattığı bilgi kirliliğiyle uğraşmak durumundadır. Olayın anlamlandırılması safhasına geçildiğinde, artık tasarım yapmaya başlayan araştırıcı, seçtiği/ürettiği teorik açıklama modellerinin kılavuzluğuna başvuracaktır. Bu aşamadan itibaren çift güzergâhlı bir süreç işlemektedir. Araştırmacı, olayı

tasvir için bir araya getirdiği malzemeyi gözden geçirmekte, teorik şemalarının içinden anlamlandıramadığı kısımlarını da elemektedir. Diğer yandan ise, daha önce gereksiz bulunan bazı materyaller teorinin açtığı pencereden yeniden değerlendirilmektedirler.

Nitekim, Irak'ın işgalinin anlamlandırılmasını hedefleyen tasarımın tamamlanmaya çalışılacağı bu bölümde *olay*, emperyal eylemin aktörlerinin hem kendi oluşum süreçlerini, hem de eylemi içinde gerçekleştirdikleri tarihsel yapının dönüşümünü kapsayan *tarihsel konjoktür* üzerinden analiz edilirken, tezin kavramsal zemininin ana çerçevesini teşkil eden Gramscigil eleştirel kuramın imkanlarından yararlanılmaya devam edilecektir.

İlk kısımda, araştırma problematiğinin ardındaki, "aslında niçin" sorusunu meşrulaştıran, savaş öncesinde Bush yönetiminin kamuoyuyla paylaştığı işgal gerekçeleri ele alınmaktadır. Amerikan Kongresi gibi önemli devlet organlarının emperyal eylemden sonra hazırladıkları raporlar ile işgali destekleyen tarihsel bloğun ileri gelen temsilcilerinin beyanlarına dayanılarak, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve Saddam rejiminin el-Kaide ile işbirliği yaptığına dair iddiaların asılsızlıkları gözler önüne serilmektedir.

Bölümün diğer kısımlarında ise, "aslında" sorusuna verilen cevabın temellendirilmesine çalışılmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, uzun vade ve tarihsel konjonktür analizleri; olayın zamanında eylemi çerçeveleyen tarihsel yapılar ve fikirlerin evrimi hakkında bir kavrayışa erişmemize imkan vermektedir. Aktör eylemi gerçekleştirirken, hem bu yapılarla yüz yüzedir, hem de bunlarla ilgili fikirlere sahiptir. Eylem, tarihsel yapılar tarafından baskılanmaktadır ancak bunları dönüştürme potansiyelini de taşımaktadır. Nitekim Irak'ın işgalinin, dünya düzeninin mimarisine dönük hedefleriyle bu doğrultuda bir girişim olduğu görülmektedir. Takip eden iki kısımda, ABD'yle ilişkileri merkeze alınarak, önce Avrupa'nın imparatorluğun mimarisi içindeki bağımsızlaşma süreci ardından da başta Çin olmak üzere, çevredeki

“diğerleri”nin yükselişleri, kendi uzun vade ve konjonktürleri içinde incelenmektedir.

Daha sonraki kısımda, İmparatorluk sürecinin esasi dinamiğini teşkil eden ulusaşırılaşma ele alınmakta ve emperyal eylemle ilişkisi mercek altına yatırılmaktadır. Sonraki iki kısımda, emperyal eylemin ardındaki tarihsel bloğun iki önemli bileşeni, işgale taban desteği sağlayan Hristiyan Sağı ile organik entelektüeller olarak işlev gören yeni muhafazakarlar, kendi sosyal zamanları içinden analiz edilmektedir.

Daha önce değinildiği gibi, seçilen perspektif, pozitivist yaklaşımlardan farklı olarak aktörün eylemden soyutlanması suretiyle olayların dataya indirgenmesine itiraz etmekte, dikkatleri eylemin aktörler için ifade ettiği anlamlara çekmektedir. Aktörleri eyleme sevkeden motivasyonlar ekonomik nitelikli beklentilerle sınırlandırılmamakta, fikirler ve çıkarlar arasındaki etkileşim göz önünde bulundurulmaktadır. Irak’a yönelik emperyal eylemin, *uzun vade* ve tarihsel *konjonktür*üne dair daha önce yapılan değerlendirmeler, *olay*ı mümkün kılan tarihsel bloğun analiziyle tamamlanmaya çalışılırken bu çift yönlü ilişki hatırda tutulacaktır.

Tarihsel blokların bileşenleri olayın zamanının dışında, gurup olarak varolmalarını sağlayan özel gündemlerinin belirlediği kendi zamanlarına sahiptirler. Olayın zamanında, uzun vade ve konjonktürün dinamiklerinin yanı sıra, söz konusu guruplara ait farklı sosyal zamanlar da kesişmektedirler. Tezin ve bu bölümün son kısmında ise emperyal eylem, kesişen alt zamanların penceresinden değerlendirilmektedir.

I. IRAK’IN İŞGALİNİN RESMİ GEREKÇELERİ

Irak’ın kitle imha silahları geliştirdiğine ve Saddam rejimiyle el-Kaide’nin işbirliği yaptığına dair iddialar, Bush yönetiminin Irak’ın işgalini

Amerikan ve dünya kamuoyları nezdinde meşrulaştırmak için savaş öncesinde başvurduğu iki temel gerekçeyi oluşturmaktadır.

Bunlar arasında özellikle kitle imha silahları konusundaki hassasiyet, George W. Bush'un Irak'a ilişkin çok net ve yeni çizgiler içermeyen Başkanlık dönemi öncesindeki vizyonunun belirgin özellikleri arasında yer almaktadır.

Bush, başkan seçilmeden önce Clinton yönetiminin 1998 yılında çıkardığı, Saddam yönetimine muhalif guruplara 97 milyon dolar dağıtılmasını öngören Iraq Liberation Act'ı desteklemiştir. Ayrıca aynı dönemdeki konuşmalarında Irak'a yönelik yaptırımlarla çevreleme politikasının ağırlaştırılarak sürdürülmesi gerektiğini de söylemiştir. 1999 yılı Aralık ayında Cumhuriyetçi rakipleriyle yaptığı bir tartışma sırasında sarf ettiği sözler ise, savaş kararını almaya ne kadar yatkın olduğunu göstermektedir. Bush, Amerikan başkanı olarak Irak'ın kitle imha silahları üretimine yeniden başladığını öğrenirse ne yapacağı sorusuna, önce Saddam'ı alaşağı edeceği cevabını vermiş, daha sonra ise sözlerini "o silahları ortadan kaldıracağım" diyerek düzeltmiştir.[3]

11 Eylül ve Afganistan'ın işgalini takip eden dönemde Irak'ın kitle imha silahları programına dair iddiaların, yönetimin etkili isimleri tarafından kamuoyu önünde dillendirilmeye başlandığı görülmektedir. 2002 Ağustos'undan itibaren ard arda gelen beyanatlarla, hem kamuoyunun savaşa hazırlanması hem de BM'den işgali meşrulaştıracak bir kararın çıkartılması için yürütülen çabaların desteklenmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Başkan Yardımcısı Cheney'nin 26 Ağustos 2002'de, Veterans of Foreign Wars National Convention'da yaptığı konuşma bu kampanyanın ilk önemli halkasını teşkil etmektedir. Cheney, Irak rejiminin kimyasal ve

[3] Ivo H. Daalder ve James M. Lindsay, **America Unbound, The Bush Revolution in Foreign Policy**, Brookings Institution Press, Washington, 2003, s.40

biyolojik silahlar alanındaki yeteneklerini geliştirmekle meşgul olduğunu ve yıllar önce başladığı nükleer programını sürdürdüğünü söylemiştir. Cheney'e göre ABD, Saddam'ın nükleer silahlar elde etmek için girişimlerini yeniden başlattığını bilmekteydi. Yönetimin büyük kısmı Saddam'ın çok yakında nükleer silahlar elde edeceğine inanmışlardı. Saddam'ın kaynaklarını toparlamak, devam eden kimyasal ve biyolojik silah programlarına yatırım yapmak ve nükleer silahlara sahip olmak için ihtiyaç duyduğu şey, sadece daha fazla zamandı.[4]

Başkan Bush da, 12 Eylül 2002'de BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, Irak'ın nükleer programı hakkındaki silah dizaynları, satın alma kayıtları, deney verileri, nükleer materyallerin dökümü ve yabancı yardımının belgelendirilmesi gibi önemli bilgileri saklamaya devam ettiğini söylemiştir. Bush'a göre, Irak yetenekli nükleer bilim adamları ve teknisyenler istihdam etmekteydi. Nükleer bir silah için uranyum zenginleştirilirken ihtiyaç duyulan yüksek dirençli alüminyum tüpler satın almak maksadıyla birçok girişimde bulunmuştu. Gerekli malzemeyi toparladığında bir yıl içinde nükleer bir silah yapabilirdi. Saddam'ın elinde nükleer silah bulunduğundan, ancak bunlardan bir tanesini kullandığında kesinlikle emin olunabilirdi.[5]

7 Ekim'de Cincinnati'de yaptığı konuşmada da Irak rejiminin kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olduğunu, bunları ürettiğini, aynı zamanda da nükleer silahlar peşinde koştuğunu söylüyordu. Eldeki deliller, Irak'ın nükleer silah programını yeniden oluşturduğuna işaret etmekteydi. Irak rejimi, yaklaşık beysbol topu büyüklüğünde yüksek düzeyde zenginleştirilmiş uranyuma eriştiği takdirde, bir yıldan az zamanda nükleer silah yapabilecekti.

---

[4] Vice President Richard Cheney, Speech in Tennessee to the Veterans of Foreign Wars National Convention, 26 Ağustos 2002, (Erişim),http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/08/20020826.html, 7 Ocak 2005

[5] George W. Bush, "Address to the United Nations General Assembly", 12 Eylül 2002, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html , 12 Eylül 2004.

Nihai kanıt, dumanı tüten silah, için beklenemezdi, zira bu nükleer patlamayı takiben ortaya çıkan bir mantar bulutu şeklinde gelebilirdi.[6]

20 Ocak'taki Birliğin Durumu Konuşması'nda da, geçen on iki yıl boyunca ekonomik yaptırımlar, izolasyon ya da askeri tesislere yönelik füze saldırılarının Saddam'ı kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlar peşinde koşmaktan vazgeçiremediğini ifade etmiştir.[7] Bush'a göre, İngiliz hükümeti, Saddam Hüseyin'in Afrika'dan önemli miktarda uranyum almak için girişimde bulunduğunu öğrenmişti. Amerikan istihbarat kaynakları da nükleer silah üretimi için uygun yüksek dirence sahip alüminyum tüpler satın almak maksadıyla girişimde bulunduğunu haber vermekteydiler.[8]

Amerikan yönetimi, Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın 5 Şubat 2003'te BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmayla, Irak'ın kitle imha silahlarıyla ilgili iddialarını uluslararası toplumla paylaşmıştır. Powell, Saddam Hüseyin'in nükleer programını iptal ettiğine dair hiçbir işaret bulunmadığını, aksine nükleer silahlar edinmek için kararlılığını sürdürdüğünü söylemekteydi.[9] İşgale giden son dönemeçte yapılan konuşmada alüminyum tüplerle ilgili iddialar tekrarlanarak, Irak rejiminin uranyum zenginleştirilmesinde kullanılan gaz sentrifujları için ekipman almaya çalıştığı ileri sürülmekteydi.[10]

20 Mart 2003'te ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, kitle imha silahlarının tam yerini tarif etmekteydi: "(Kitle imha silahlarının) nerede

---

[6] George W. Bush, Speech in Cincinnati, 7 Ekim 2002 (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html, 12 Eylül 2004

[7] George W. Bush, "State of the Union Adres, 29 Ocak 2003, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030128-19.html, 14 Ekim 2004

[8] George W. Bush, "State of the Union Adres, 29 Ocak 2003, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030128-19.html, 25 Temmuz 2004

[9] Colin Powell, Address ot the United NAtions Security Council, 5 Şubat 2003, (Erişim) http://www.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/17300.htm

[10] Colin Powell, Address ot the United NAtions Security Council, 5 Şubat 2003, (Erişim) http://www.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/17300.htm, 4 Temmuz 2005

olduğunu biliyoruz. Onlar Tikrit ve Bağdat civarında ve doğu, batı, güney ve kuzeyde biraz."[11]

Bush yönetiminin 11 Eylül saldırıları ve şarbon paniğinin yarattığı korkuyu işgalin desteklenmesi doğrultusunda kanalize ederken kullandığı ikinci temel gerekçe, Irak rejimi ile uluslararası terörizm arasında bağlantı bulunduğu iddiasıdır.

Başkan Bush, 12 Eylül 2002'de BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, Irak'ın İran, İsrail ve batılı hükümetlere yönelik şiddet eylemlerinin arkasındaki terörist örgütlere yataklık yaptığı ithamında bulunmuştur. Ayrıca Irak, 1993'te Kuveyt Emiri ve eski Amerikan Başkanı'na suikaste teşebbüs etmişti. Irak hükümeti 11 Eylül saldırılarından övgüyle bahsetmekteydi. Afganistan'dan kaçan el-Kaide üyelerinin Irak'ta oldukları da bilinmekteydi.[12]

7 Ekim'deki Cincinnati konuşmasında, Irak'ın terörizme verdiği desteğin tekrar altı çizilmekte, Abu Nidal ve Abu Abbas gibi örgütler örnek gösterilmekteydi. Bush'a göre, Saddam rejiminin el-Kaide ile olan "yüksek düzeydeki ilişkilerinin" ise on yıllık bir tarihi bulunmaktaydı. El-Kaide liderleri Afganistan'dan Irak'a geçmişlerdi. Kimyasal ve biyolojik saldırılar planlayan çok üst düzey bir el-Kaide lideri Bağdat'ta tedavi edilmişti. Irak bomba yapımı, zehirler ve ölümcül gazlar gibi konularda el-Kaide üyelerini eğitmişti. Bush, Saddam'ın kitle imha silahlarına sahip olmasının doğurduğu tehdidi, terörist örgütlerle kurduğu ilişkiyle birleştiriyordu: "Saddam Hüseyin teröristlere ve terörün enstrümanlarına, kitlesel ölüm ve yıkım

[11] Donald Rumsfeld, "Remarks on ABC 'This Week with George Stephanopoulos'", March 30, 2003 www.defenselink.mil/news/Mar2003/t03302003_t0330sdabcsteph.html, 28 Nisan 2005
[12] George W. Bush, Address to the United Nations General Assembly, September 12, 2002, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html

enstrümanlarına yataklık yapıyor. Ve ona güvenilemez. Risk basitçe çok büyüktür, o bunları kullanacak ya da bir terör ağına verecektir."[13]

28 Ocak 2003'deki Birliğin Durumu Konuşması'nda, aynı kurgunun tekrarlandığı görülmektedir. Saddam Hüseyin, "gizlice ve parmak izi bırakmaksızın gizli silahlarından birini teröristlere verebilir ya da onlara kendilerininkini yapmaları için yardımda bulunabilir."[14] Bu satırlar, konuşmanın rasyonel değerlendirmelerin paylaşımından çok, korkuları kanalize etmeyi hedeflediğini bariz bir şekilde göstermektedir. Saddam, kitle imha silahlarını gizlice ve arkada iz bırakmaksızın transfer edeceğine göre, bunun ispatı imkansızdır. Zaten silahların varlığı da gizlidir, yani varolup olmadıklarına dair herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Ancak korku atmosferine yaslanan retorik, bu kadar "yok"tan, acil ve yıkıcı bir tehdit algısı üretmeyi başarmıştır.

Powell'ın 5 Şubat'taki konuşmasının önemli bir kısmının da Saddam rejimiyle el-Kaide ilişkisine ayrıldığı görülmektedir. Irak ve el-Kaide arasındaki bağlantının, klasik terörist örgütlenme ile modern ölüm metodlarını bir araya getirdiğini söyleyen Powell, Irak'ın halihazırda Usame bin Ladin ve el-Kaide'nin uzantısı ve işbirlikçisi olan Ebu Musab el-Zerkavi'nin başında bulunduğu ölümcül terör ağına yataklık ettiğini ileri sürmekteydi. Aralık 2000'den itibaren Irak, iki el-Kaide üyesine kimyasal ve biyolojik silahlarla ilgili eğitim vermişti.[15]

Başta savaştan sonra kurulan inceleme komitelerinin raporları ve Bush yönetiminde görev yapmış isimlerin hatıratları olmak üzere yayınlanan birçok araştırma, her iki gerekçenin de asılsız olduğunu, üstelik savaş kararını alan yönetimin de bu durumun farkında olması gerektiğini göstermektedir.

---

[13] George W. Bush, Cincinnati, Ohio, October 7, 2002, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html

[14] George W. Bush, State of the Union Address, January 28, 2003, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030128-19.html, 29 Mayıs 2006

[15] Colin Powell, Address to the United Nations Security Council, February 5, 2003, (Erişim) http://www.guardian.co.uk/world/2003/feb/05/iraq.usa, 30 Ocak 2004

İşgalin ardından Amerikalı, İngiliz ve Avusturalyalı personelin katılımıyla Saddam rejiminin geliştirdiği iddia edilen kitle imha silahı programlarının izlerini sürmek üzere Iraq Survey Gorup kurulmuş ve hemen çalışmalarına başlamıştır. Pentagon ve CIA tarafından organize edilen 1400 üyeli gurup, araştırmaları sonucunda Irak'ta kitle imha silahı stoğu bulamamıştır.

Gurup tarafından 30 Eylül 2004'te yayınlanan Duelfer Raporu, Saddam Hüseyin'in nükleer programını 1991'de sona erdirdiğini, bu tarihten sonra programı yeniden başlatmak için ahenkli çabalara girişildiğine dair bir kanıta rastlanmadığını, zaten Irak ekonomisinin bu tarihten sonraki halinin bir nükleer silah programının yeniden inşasına imkan vermediğini ilan etmiştir.[16]

Iraq Survey Gorup'un ilk bulgularının ulaşmaya başlamasının ardından, Senato İstihbarat Özel Komisyonu Başkanı Senatör Pat Roberts ve Komisyon Başkan Yardımcısı Senator John D. Rockefeller IV, 20 Haziran 2003'te Komisyon'un Irak'ın kitle imha silahları ve terörist örgütlerle ilişkisi hakkında savaş öncesindeki iddiaları yeniden gözden geçirecek bir çalışma başlatacağını açıklamışlardır.[17]

Komisyonun 9 Haziran 2004 tarihli ilk raporunda, savaşa giden süreçte Irak'ın kitle imha silahları ve terörist örgütlerle ilişkilerine dair iddialara dayanak oluşturmak suretiyle önemli bir rol oynayan Ekim 2002 tarihli "Iraq's Continuing Programs for Weapons of Mass Destruction"[18] başlıklı Ulusal

---

[16] **Comprehensive Report of the Special Advisor to the DCI on Iraq's WMD**, 30 Eylül 2004, (Erişim) http://www.globalsecurity.org/wmd/library/report/2004/isg-final-report/isg-final-report_vol1_cover.htm, 27 Aralık 2004

[17] U.S. Senate Select Committee on Intelligence, Press Releases, (Erişim) http://intelligence.senate.gov/030620.htm, 25 Ekim 2005

[18] National Intelligence Estimate, **Iraq's Continuing Programs for Weapons of Mass Destruction**, 3 Kasım 2005, (Erişim) http://www.fas.org/irp/cia/product/iraq-wmd-nie.pdf, 23 Nisan 2006

İstihbarat Değerlendirmesi belgesi eleştirilmektedir.[19] Komisyonun Raporu'nda, Amerikan istihbarat kuruluşlarının kolektif katkılarıyla hazırlanan Ekim 2002 tarihli Ulusal İstihbarat Değerlendirmesi'nde yer alan anahtar nitelikteki önemli yargıların ya abartıldıkları yahut da dayandırıldıkları istihbarat raporları tarafından desteklenmedikleri söylenmektedir. Özellikle analitik düzeyde gerçekleştirilen hatalar zinciri, istihbaratın yanlış bir şekilde karakterize edilmesi sonucunu doğurmuştu. Bunlar arasında savaşın temel gerekçesi olarak gösterilen Irak'ın kitle imha silahları programları hususundaki değerlendirmeler de yer almaktaydı.[20]

Komisyon, çalışmalarının ikinci aşamasıyla ilgili bulgularını da 8 Eylül 2006'da, iki cilt halinde yayınlamıştır.[21] Bu raporlar, Irak'ın kitle imha silahları ile ilgili istihbaratın yanı sıra el-Kaide'yle ilişkilerine dair iddiaların da asılsız olduklarını ortaya koymaktadır. Komisyon, Saddam Hüseyin'in el-Kaide'ye güvenmediği, İslamcı aşırılıkçıları kendi rejimine karşı tehdit olarak gördüğü, el-Kaide'den gelen malzeme ve operasyon desteği sağlanmasına ilişkin tüm talepleri reddettiği sonucuna varmıştır.[22] Komisyon, özellikle Saddam rejimine muhalif sürgündeki Iraklılardan oluşan Irak Ulusal Kongresi'ni, hem kitle imha silahları hem de Saddam Hüseyin el-Kaide bağlantısı konularında yanlış istihbarat sağlayarak karar alıcıları yönlendirmekle suçlamaktadır.[23]

---

[19] United States Senate Select Committee on Intelligence (Pat Roberts vd.)., **Report on the U.S. Intelligence Community's Prewar Intelligence Assessments on Iraq** , 7 Haziran 2004, (Erişim) http://www.gpoaccess.gov/serialset/creports/pdf/s108-301/s108-301.zip, 3 Kasım 2005

[20] United States Senate Select Committee on Intelligence (Pat Roberts vd.)., **a.g.e.**, s.14

[21] United States Senate Select Committee on Intelligence, **Report of the Select Committee on Intelligence On Postwar Findings about Iraq's WMD Programs and Links to Terrorism and How they Compare with Prewar Assessments together with Additional Wievs**, 8 Eylül 2006, (Erişim) http://intelligence.senate.gov/phaseiiaccuracy.pdf - United States Senate Select Committee on Intelligence, **Report of the Select Committee on Intelligence On The Use by the Intelligence Community of Information Provided by the Iraqi National Congress together with Additional Wievs**, 8 Eylül 2006, (Erişim) http://intelligence.senate.gov/phaseiiinc.pdf, 12 Aralık 2006

[22] United States Senate Select Committee on Intelligence, **Report of the Select Committee on Intelligence On Postwar Findings about Iraq's WMD Programs and Links to Terrorism and How they Compare with Prewar Assessments together with Additional Wievs**, 8 Eylül 2006, s.105, 12 Aralık 2006

[23] United States Senate Select Committee on Intelligence, **Report of the Select Committee on Intelligence On The Use by the Intelligence Community of Information Provided by the Iraqi National Congress together with Additional Wievs**, 8 Eylül 2006, s.113-114, 12 Aralık 2006

Komisyonun 5 Haziran 2008 tarihli son raporu, eleştirilerinin odağına karar alıcıları yerleştirmektedir. Örneğin, Başkan Bush ve Başkan Yardımcısı Cheney'nin savaş öncesindeki beynatlarında yer alan Saddam Hüseyin'in terörist guruplara ABD'ye saldırmaları için kitle imha silahları vermeye hazırlandığı iddiası, komisyonun eleştirdiği savaş öncesine ait istihbarat bilgileri tarafından bile desteklenmemektedir.[24] Savaştan sonra mesnetsiz olduğu anlaşılan istihbarata dayanıldığında ise, istihbarat raporlarındaki çekinceler ve çatışan görüşler göz ardı edilmiştir.[25] Raporun tanıtıldığı basın toplantısında Komisyon Başkanı Senatör John D. Rockefeller IV, yönetimin savaşa giderken eldeki istihbaratı kanıtlanmamış, çelişkili ve hatta hiç mevcut olmadığı durumlarda bile gerçek olarak takdim ettiğini söyleyerek yaklaşık beş yıldır devam eden çalışmaların ulaştığı sonucu özetlemiştir.[26]

Daha erken bir tarihte yayınlanan, 11 Eylül saldırılarını araştırmak için kurulan özel komisyonun nihai raporunda da, Irak'ın işgaline meşruiyet sağlamak için kullanılan istihbarat bilgileri eleştirilmektedir. Komisyon, Irak ve el-Kaide arasındaki ilişkilerin operasyonel bir düzeye eriştiğine, Irak ve el-Kaide'nin birlikte ABD'ye saldırmak için hazırlık yaptıklarına dair hiçbir kanıt bulunamadığını söylemektedir. [27]

2007 yılı Şubat ayında bitirilip aynı yılın Nisan ayında Savunma Bakanlığı Genel Denetçisi Thomas Gimble tarafından Kongre'ye sunulan rapor da, Irak'ın işgaline gerekçe olarak gösterilen iddiaların asılsız çıkışında istihbaratın rolünü masaya yatıran önemli resmi belgeler arasında yer almaktadır. Rapora göre, Pentagon savaş öncesinde yönetime sunduğu istihbarat değerlendirmelerinde Saddam Hüseyin ve el-Kaide arasında güçlü

---

[24] United States Senate Select Committee on Intelligence, **Report on Whether Statements by US Government Officials were Substantiated by Intelligence Information together with Additional and Minority Views**, s.71-72, 82 - , (Erişim) http://intelligence.senate.gov/080605/phase2a.pdf , 12 Aralık 2006

[25] United States Senate Select Committee on Intelligence, **a.g.e.**, s. 15-38

[26] Fred Hiatt, "'Bush Lied'? If Only It Were That Simple", **New York Times**, June 9, 2008; A17

[27] National Commission on Terrorist Attacks, **The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States**, W. W. Norton & Company; Authorized Ed., 2004, s. 66

bir bağlantı bulunduğuna dair uygun olmayan analizler sunmuştur. Ayrıca savaşa giden süreçte Savunma Bakanlığı yetkilileri istihbarat topluluğunun otoritesini de baltalamışlardır. Özellikle Savunma Bakanlığı'nda politikalardan sorumlu bakan yardımcılığı koltuğunda oturan Douglas Feith'in başında bulunduğu Özel Planlar Ofisi, eleştirilerin odağında yer almaktadır. Feith'in ofisinin görev alanı politika oluşturmadan, alternatif istihbarat analizi ve dağıtımını içine alacak şekilde genişletilmiştir.[28]

Raporu Kongre'ye sunan Silahlı Kuvvetler Komitesi Başkanı Senatör Carl Levin yaptığı açıklamada, işgal öncesinde Feith'in ofisinden Beyaz Saray'a sunulan analizlerin o dönemde mevcut olan istihbarat bilgileri tarafından desteklenmediklerini ve istihbarat topluluğunun ortak bakış açısıyla tezat oluşturduklarını söylemiştir. Ancak yine de bunlar, savaşa destek sağlamak maksadıyla yönetim tarafından kamuoyu önünde savunulan argümanlar için kullanılmışlardır.[29] Örneğin rapor, yönetime sunulan değerlendirmelerde yer alan ve eldeki istihbaratın Irak'ın el-Kaide'yi her kategoride desteklediğini, el-Kaide ile "olgun ve simbiotik bir ilişki" içinde bulunduğunu gösterdiğine dair ifadelerin, istihbarat topluluğu tarafından o dönemde de paylaşılmadığına dikkat çekmektedir.[30] Eski CIA Başkanı George Tenet de hatıratında, politika yapıcıların kendi görüşlerini oluşturabileceklerini, ancak kendi gerçeklerini yaratamayacaklarını söyleyerek Savunma Bakanlığı'nı eleştirmekte ve Irak-el-Kaide bağlantısına dayanak teşkil eden istihbarat kaynağı olarak Feith'in ofisini göstermektedir.[31]

2007 yılında İngiliz basınına sızan 23 Temmuz 2002 tarihli "Downing Street Memo", Irak'a yönelik iddiaların asılsız olduklarının işgalden önce

---

[28] United States Departmen of Defense Inspector General, **Review of the Pre-Iraqi War Activities of the Office of the Undersecretary Defense of Policy**, 9 Şubat 2007, s. ii, (Erişim) http://levin.senate.gov/newsroom/supporting/2007/SASC.DODIGFeithreport.040507.pdf, 15 Mart 2007

[29] **BLOOMBERG NEWS, "**Hussein-Qaeda Link 'Inappropriate,' Report Says", NYT, **April 6, 2007**

[30] United States Departmen of Defense Inspector General, Review of the Pre-Iraqi War Activities of the Office of the Undersecretary Defense of Policy, 9 Şubat 2007, s.6

[31] George Tenet, **At the Center of the Storm: My Years at the CIA**, HarperCollins, USA, 2007, s.348

bilindiğini gösteren belgeler arasında yer almaktadır. İngiliz ve Amerikan istihbarat teşkilatlarının Washington'da yaptıkları son görüşmeler hakkında İngiltere Başbakanı Tony Blair ve üst düzey çalışma arkadaşlarını bilgilendirmek üzere hazırlanan notta, askeri operasyonun kaçınılmaz olduğu, Bush'un Saddam Hüseyin'i terörizmle bağlantısı ve kitle imha silahları iddiaları tarafından meşrulaştırılacak bir askeri operasyonla devirmek istediği söylenmekteydi. Ancak bu iddialara dayanak teşkil eden istihbarat ve olgular, askeri harekat kararını desteklemek üzere kurgulanmışlardı.[32]

İşgal sırasında Pentagon'un üç numaralı yetkili ismi olan Douglas Feith de hatıratında, askeri harekat kararının BM silah denetçilerinin nihai raporlarını açıklamalarından haftalar önce alındığını anlatmaktadır.[33] CBS kanalına verdiği beyanatta da, Irak'a 11 Eylül'ün faillerini kovalamak için girilmediğini, hedefin Saddam Hüseyin'i devirmek olduğunu söylemiştir. Feith'e göre, Irak'ta kitle imha silahları bulunsa da bulunmasa da işgal gerçekleştirilecekti.[34]

İşgalin ardından Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz de, kitle imha silahlarıyla ilgili iddiaların Amerikan hükümet bürokrasisinden kaynaklanan sebeplerle, herkesin üzerinde ittifak edebileceği merkezi bir gerekçe olarak öne çıkarıldığını söylemiştir.[35] Dönemin CIA Başkanı George Tenet'e göre de, kitle imha silahlarıyla ilgili iddialar, emperyal eylemin ardındaki temel sebep değildi, yalnızca savaşın kamuoyuna yönelik yüzünü oluşturmaktaydılar.[36]

---

[32] Geoffrey Wheatcroft, "This was always a needless, immoral war. Yet still they won't admit it", **The Guardian**, February 26, 2007

[33] Douglas J. Feith, **War and Decision: Inside the Pentagon at the Dawn of the War on Terrorism**, HarperCollins, 2008, s.342

[34] CBS News, "Insider: Iraq Attack Was Preemptive", 6 Nisan 2008, (Erişim) http://www.cbsnews.com/stories/2008/04/03/60minutes/printable3992653.shtml, 12 Nisan 2008

[35] Paul Wolfowitz, "Interview with Sam Tanenhaus of Vanity Fair", Washington, D.C., May 9, 2003, www.defenselink.mil/transcripts/2003/tr20030509-depsecdef0223.html, 13 Haziran 2004

[36] George Tenet, **At the Center of the Storm: My Years at the CIA**, HarperCollins, USA, 2007, s.321

Irak'ın işgaliyle ilgili bu belge ve beyanatlar topluca değerlendirildiklerinde, savaşın resmi gerekçelerinin asılsız olduğunun emperyal eylem kararını alanlar tarafından bilindiği açıkça görülebilmektedir. Irak "aslında" başka sebeplerle işgal edilmek istenmiş, kitle imha silahları ve terörizmle ilgili iddialara ise meşrulaştırıcı suçlamalar olarak başvurulmuştur. 2006 yılı eylül ayında Dick Cheney'nin, emperyal eylemin ardından başlayan direniş ve katlanan maliyetlere rağmen geriye dönülme imkanı bulunsa yine de Irak'ı işgal kararını alacaklarını söyleyebilmesi[37], "aslında niçin?" sorusuna verilecek cevabın çok daha geniş bir çerçevede ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

II. AVRUPA'NIN ÖZGÜRLÜK ARAYIŞI

Irak Savaşı tarihsel konjonktürü ve uzun vadesi içinden anlamlandırılırken dikkate alınması gereken temel unsurlardan birini Avrupa'nın 'zamanı' oluşturmaktadır. Birinci bölümde sosyal zaman kavramı etrafında yapılan değerlendirmelerden de hatırlanacağı üzere, 'olay' düzleminde bir araya ya da karşı karşıya gelen gurup ve aktörlerin kendi özel tarih ve gündemlerinin oluşturduğu çoğulluğun hesaba katılması, Cox'un tarif ettiği şekilde diyakronik analizlerin yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Böylece hem 'olay'ın aktörler için ifade ettiklerine dair daha derin bir kavrayışa ulaşmak, hem de olay esnasındaki davranışlarına olayın zamanını aşan bir çerçeveden yaklaşmak mümkün olmaktadır.

Irak'ta sergilenen 'emperyal eylem' karşısında gösterilen tepkileri açıklayabilmek için yüzümüzü Avrupa'nın zamanının yön ve doğrultusunu belirleyen dinamiklere çevirdiğimizde ise, tarih ve teori ilişkileri ile ilgili kısımda tartıştığımız meselelerle bir kez daha karşılaşmaktayız. Açıklamaya çalıştığımız olgu, yani Avrupa'da Almanya ve Fransa'nın başını çektiği savaş

[37] Richard Cohen, "**Bin Laden's Victory",** The Washington Post, September 12, 2006; A23

karşıtı koalisyonla Amerikan hükümeti arasındaki çatışmanın Atlantik ötesi ilişkilerde meydana getirdiği kırılma, tarihsel malzemeyi ele alış biçimimizi etkilemektedir. Zira, işgal sırasında yaşanan gerilimler ittifakın geleceğini belirsizliğe iterken, geçmişte yaşanan sorunların da geride kalmış tekil hadiseler olarak algılanmaktan çıkıp, ittifakın nihai parçalanışına doğru giden sürecin parçaları şeklinde okunmasına imkan veren bir atmosfer yaratmışlardır.

Nitekim söz konusu jeopolitik depremi[38] anlamlandırmak için yapılan değerlendirmelerin bir kısmında, 'olay'ı çevreleyen tarihsel konjonktür ile konjonktürü de aşan bir zaman diliminin ilişkilerin tarihindeki çatışmaları vurgulayan bir bakış açısıyla yeniden analiz edildiği görülmektedir.[39]

Bir başka söyleyişle Avrupa'nın 'zamanı' üzerine yazılan metinler, 'şimdiki zamanda', ilişkilerin hâlihazırdaki seyri ve geleceğe dair beklentilerin oluşturdukları düşünce prizmalarından süzülerek şekillenmektedirler. Örneğin, 2002'de kaleme aldığı çalışmasında 'medeniyetler savaşı'nın Batı'yla dünyanın geri kalanı arasında değil, bölünmüş Batı'nın içinde yaşanacağını söyleyen Charles A. Kupchan'la[40], 11 Eylül'den hemen önce yazdıkları kitaplarında ittifakın tarihsel evrimini monark ve emperyal aristokrasinin küresel iktidar piramidindeki 'uyumlu' rol paylaşımlarında somutlaştıran Hardt ve Negri'nin tezlerinin temsil ettikleri perspektiflere ikna edicilik kazandıran önemli unsurlar arasında, metinlerin oluşturuldukları tarihsel bağlam yer almaktadır. 'Son' ulus devlet olarak ABD'nin emperyal yapılar karşısındaki ayrıcalıklı konumunun geçiciliğini varsayan

---

[38] Gabriel Kolko, "Iraq, the United States, and the End of the European Union", **Journal of Contemporary Asia**, Vol. 33, No. 3, 2003, s.291

[39] Örneğin Haller, Irak'a yönelik emperyal eylem yüzünden Atlantik ötesi ilişkilerde yaşanan gerilimin geçici olmadığını düşünenler arasında yer almaktadır. Haller'e göre anlaşmazlıkların temelinde, Avrupa ve ABD'nin farklı egemenlik anlayışlarına sahip bulunmaları yatmaktadır. İttifakın tarihine "çelişki" perspektifinden yaklaşan yazar, ABD'nin kuruluşundan itibaren toplum devlet ilişkileri arasında kurulan denge ile, Vestfelya'dan sonra Avrupa'nın yaşadığı dönüşümün birbirleriyle uzlaşamayan yönlerini vurgulamaktadır. (Gret Haller, **The Limits of Atlanticism: Perceptions of State, Nation and Religion in Europe and the United States**, Berghahn Books, 2007.)

[40] Charles A. Kupchan, "The End of the West", **The Atlantic Monthly**, November 2002, www.theatlantic.com/issues/2002/11/kupchan.htm, 5 Mayıs 2006

"İmparatorluk", ittifak içindeki çatışma ve tartışmaların nihayetinde küreselleşmenin dinamikleri tarafından belirlenen çerçeveler içinde çözüleceğine dair beklentilerin yoğun olduğu bir konjonktürün ürünüdür. Emperyal eylem, bu beklentileri boşa çıkarırken çelişkilerin varlıklarını derinleştirerek koruyacakları bir gelecek vizyonuna yaygınlık kazandırmıştır. Atlantik ittifakının geleceği ile ilgili değerlendirmelere de 'medeniyet içi çatışma', 'Batı'nın sonu'[41] gibi ifadelerin temsil ettiği yaklaşım tarzı hakim olmaya başlamıştır.

Yaşanan krizin boyutlarının 'Batı' kavramı ve geçmişteki emperyal eylemlerle karşılaştırılması, işgalin yarattığı kırılmanın köklerini daha yakın zamanlardaki gelişmelerden başlayarak uzun vadeye yaymaktadır. Batı Avrupa'nın ABD'den kopuşu, Vietnam Savaşı günlerindeki gerilimlerle kıyaslanırken[42], ABD'nin 1956'da İngiliz ve Fransızların Süveyş Kanalı'na yönelik emperyal eylemlerine müdahale edişi hatırlatılarak rollerin değişimindeki ironiye dikkat çekilmektedir.[43] Örneğin Woollacott'a göre, Süveyş Krizi nasıl İngiliz Ortadoğusu'nun sonunu temsil etmekteyse, Irak'ın işgali de ABD Ortadoğusu için sonun başlangıcı anlamına gelmektedir.[44]

Emperyal eylemin yarattığı bu etki, Atlantiğin iki yakası arasındaki kökleri 19. yüzyıl ve ötesine uzanan kimlik tartışmaları bakımından da önem arzetmektedir. Öncelikle, 'Batı'nın, Avrupa'nın yanı sıra ABD'yi de içine alacak şekilde genişlemesi, kolonyal çağa ait emperyal eylemler dizisinin bir sonucudur. Coğrafi açıdan Avrupa sınırları dışına taşarak Amerika'yı da kapsayan 'Batı' tasavvurunun doğuşunu, günümüz antik çağ tarihçilerinden Koenigsberger şöyle anlatmaktadır: "…Avrupa tarihi beşinci yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun batı kısmının Cermen kabilelerinin saldırıları altında yıkılışıyla başlamıştır. Bundan sonraki 1600 yılda bu dehşetli olayın

---

[41] Kupchan, **a.g.m.** - "How should Europe respond to the new America", **Prospect**, Nisan 2003.
[42] "Allies at odds—all round", **The Economist**, 11 Nisan 2002
[43] Philip H. Gordon, "Trading places: America and Europe in the Middle East", **Survival**, Volume 47, Issue 2i June 2005 , ss.87 – 100
[44] Martin Woollacott, **After Suez: Adrift in the American Century**, I. B. Tauris, 2006

oluşturduğu parçalar, bütün Avrupa kıtasını kaplayan, kendisini Amerika ve Avustralya'da inşâ eden, bir biçimi yahut başka bir şekliyle dünyanın kalan kısmına hakim olan yeni bir kültürel yapı içerisinde yayılmışlardır..."[45]

Ancak ABD'nin emperyal tecrübesiyle ilgili kısımda değinildiği gibi; bağımsızlıktan dünya savaşlarına kadar Avrupa diplomasisinden görece uzak geçen yalnızcılık yılları boyunca Amerikan millî kimliği inşâ edilirken ihtiyaç hissedilen öteki imgeleri arasında Avrupa önemli bir yere sahipti. Bu dönemde 'eski kıta', aristokrasinin, kişi özgürlükleri üzerindeki baskı ve zulmün, kısır çıkar çatışmalarının ve yozlaşmanın timsali kabul edilmekte; 'yeni dünya' ise, tüm insanlığın ufkunda ışıldayan 'tepedeki şehir' olarak yüceltilmekteydi. Eski kıta/yeni dünya zıtlığına yapılan vurgu, Irak'ın işgali sırasında gündeme gelen 'eski/yeni Avrupa' retoriğinin tarihsel kökenlerinin kurucu babalara kadar uzandığını göstermektedir. ABD'nin bu tavrı, kıta dışına yayılarak genişleyen Avrupa'nın diğer kolonyal uzantılarının bağımsızlık peşinde koşarken izledikleri politikalardan da farklılık arz etmektedir. ABD bağımsızlığın kazanılmasının ardından Avrupa'nınkinden farklı, yeni ve Amerikalı bir medeniyet inşa etme niyetini ilan ederken, örneğin Latin Amerika ülkeleri daha çok, Avrupa medeniyetini yeni bir çevrede daha mükemmel bir hale getireceklerinden bahsetmekteydiler.[46]

Batı'nın diğer kanadında ise, kilise ve aristokrasinin temsil ettiği kesimlerin Amerikan kurumlarına ve kimliğine tepkiyle yaklaştıkları görülmektedir. Ancak dönemin önemli düşünce adamları, dışardan, özellikle de Asya'dan yükselecek büyük bir tehdit karşısında, Amerika'ya Batı'nın nihai güvenlik garantisi olarak bakmaktaydılar. Örneğin, meşhur Roma tarihçisi Gibbon, ünlü eserinde ABD'yi her ne kadar Avrupa politikasından uzak da dursa, Batı'ya karşı dışardan yönelecek tehditlerde 'Avrupa'nın sığınabileceği sağlam bir liman' olarak tasvir etmektedir: "Tataristan bozkırlarından yabanıl bir istilacı çıksa bile, sırasıyla Rusya'nın güçlü köylülerini, Almanya'nın

[45] H.G. Koenigsberger; **Medieval Europe 400-1500**, Longman, Hong Kong, 1989, s.1,4.
[46] Donna Gabaccia, "A Long Atlantıc in A Wider World", **Atlantic Studies**, 2004, C. 1, No 1, s.8

kalabalık ordularını, Fransa'nın yiğit soylularını ve İngiltere'nin gözüpek yurttaşlarını -belki de birleşik savunma durumuna geçmiş oldukları halde- yenmesi gerekecektir. Barbarların utku kazanarak Atlantik Okyanusu'na dek tüm ülkeleri ellerine geçirmeleri varsayılsa bile, on bin gemi, uygar toplumlardan geri kalanları bu barbarların kovalamasından kurtaracak ve Avrupa, şimdiden çok sayıda insanını ve kurumlarını geçirmiş bulunduğu Amerika'da yeniden doğacak ve gelişecektir."[47]

Bir taraftan birbirlerinden farklılaşırken, diğer yandan ise dünyanın geri kalanı karşısında ortaklık şuurunu koruyan Batı'nın iki kanadı arasındaki ekonomik ilişkilerin ise, söz konusu ikilemlerden etkilenmekle birlikte 19. yüzyıl boyunca gittikçe güçlenen bir seyir izlediği görülmektedir. ABD'de ulusal bir sanayi kurabilmek için yabancı mallarını boykot çağrısına varan kampanyalar, zamanla yerini Avrupa sermayesine kucak açan bir anlayışa bırakmıştır. Nitekim, İngiltere'deki sanayi devriminin yarattığı büyük sermaye birikiminin en önemli yatırım alanlarından birini ABD oluşturmuştur. Afrika'daki İngiliz sömürgeleri ve Hindistan'da demiryollarının yeni yayılmaya başladığı 19. yüzyılın sonlarında İngiliz sermayesi, ABD'deki demiryollarına büyük yatırımlar yapmıştır.[48] I. Dünya Savaşı, İngiliz ekonomisini zayıflatmış, İngiliz sermayesinin Atlantiğe akışını durdurmuştur. İktisat tarihçileri, 19. yüzyıldaki canlı "Atlantik" ekonomisinin sona erdiği tarih olarak ise 1929'da başlayan "Büyük Buhran"ı göstermektedirler.[49]

Daha önce işaret edildiği gibi, farklılaşma arzusunun tezahür ettiği önemli alanlardan biri, ABD'nin 19. yüzyılda başlayan emperyal tecrübeleridir. Gerçekleştirilen emperyal eylem fiiliyatta Avrupalılarınkilerden pek farklı olmasa da kurucu değerlerle çelişmeme ve aradaki ayrım çizgisini koruma gerekliliği; 'eylemi' meşrulaştıracak, kolonyal imparatorluklarınkilerle rekabet edebilir bir anlam çerçevesinin inşası ihtiyacını doğurmuştur. Nitekim,

---

[47] Edward Gibbon, **Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi**, III.cilt, (Asım Baltacıgil çev.), İstanbul, 1988, s.399.
[48] Gabaccia, **a.g.m.**, s.10
[49] Gabaccia, **a.g.m.**, s.13

ABD'nin emperyal eyleme başvururken kullandığı anti-emperyalist retorik, I. Dünya Savaşı'na kadar geçen yaklaşık yüz elli yılık zaman dilimini kapsayan Batı yarıküredeki yayılmacılık dönemini bir 'özgürlük imparatorluğu' kurma çabası olarak takdim etmektedir.[50]

Eski kıtadaki imparatorluklar ise, ABD'nin öteki imgesinde somutlaşan yapısal özellikleri ve politikaları yüzünden insanlık tarihinin o zamana kadar gördüğü en büyük savaşa sürükleneceklerdir. Eski kıtanın felaketini, yeni dünyanın değerlerinin üstünlüğünün ispatı olarak gören ABD'nin, I. Dünya Savaşı'yla Avrupa'ya ayak bastığında, yaşananların kendi farklılıklarını büyük bir gururla vurgulayabileceği moral zemini yarattığını düşündüğü anlaşılmaktadır.

Nitekim Versay'da Avrupa'ya hitap eden Amerikan Başkanı Wilson, savaşın sebebi olarak eski dünyanın siyaset tarzını göstermiş; gizli diplomasi, toprak kazancı peşinde koşma ve güç dengesi gibi kavramları lanetlemiştir: "Amerika'nın sahip olduğu ahlakî ilhamlar bütün özgürlüklerin temelinde yatmaktadır. Herkes bilecek ki, Amerika insan haklarını her şeyin üzerine koymaktadır ve onun bayrağı yalnızca Amerika'nın değil, tüm insanların bayrağıdır."[51]

Fikirlerle maddi şartlar arasındaki ilişkiyi gözeten, ekonomipolitiğin verileriyle şekillendirilmekle birlikte değerlere vurgu yapan siyasi söylem, Amerika'nın Batı içindeki farklı konumunun altını çizerek ideolojik çekiciliğini arttırmıştır. Buna göre Amerika, Avrupa'yı kurtarmıştı ama, ondan yeni değerleri benimsemesini bekliyor, 'self-determinasyon' ilkesini öne çıkararak sömürgelere bağımsızlıklarının verilmesini talep ediyordu. ABD'nin 19. yüzyılda dünya politikasının reel şartları etrafında şekillenen emperyal tecrübesi, ikinci bölümde işaret edildiği gibi, çevrede doğrudan yönetim

[50] James Chace ve Nicholas X. Rizopoulos, "Grand Strategy Toward a New Concert of Nations: An American Perspective", **World Policy Journal**, C.26, No.3, Kış 1999
[51] Steven E. Lobell, "The Grand Strategy of Hegemonic Decline: Dilemmas of Strategy And Finance", **Security Studies**, C.10, No.1, Güz 2000, s.100

olmaksızın iktidar oluşturma pratiğini bünyesinde barındırmaktaydı. Sömürge imparatorluklarının dağılması ise, Avrupalıların kolonileriyle kurdukları ayrıcalıklı ticarî ilişkilerin sonu ve dünya pazarlarının rekabetçi Amerikan mallarına açılması anlamına gelmekteydi. Öte yandan dekolonizasyonun desteklenmesi, Batı dışı dünyada ciddi bir karşılık bulmuş, ABD'nin II. Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası sistemde kazandığı hegemonik üstünlüğünün de meşrulaştırıcı dayanak noktaları arasında yer almıştır.[52]

Özetlemek gerekirse; I. Dünya Savaşı'nda emperyal rekabet yüzünden savaşa sürüklenen eski kıta, bağımsızlığını bir kolonyal imparatorluğa karşı savaşarak kazanan ABD tarafından kurtarılmıştır. Kazandığı zaferle ABD, tekrar mahvoluşa sürüklenmek istemiyorsa dönüşmesi gerekenin, kurucu ötekileri arasında yer alan eski Avrupa olduğunu ilan edebilecek moral ve siyasi üstünlüğe erişmiştir. Bu bağlamda Atlantiğin iki yakası arasında emperyal eylem ve sonuçları üzerine yürütülen tartışma, ABD'nin kendi kimliğini olumlama, ötekisini dönüştürme ve çevreye yönelik alternatif iktidar mekanizmalarının önünün açılması sürecinde önemli bir kilometre taşını teşkil etmektedir.

Bir başka önemli dönüm noktası, ABD'nin eski kıtayı bir kez daha kurtardığı II. Dünya Savaşı'dır. Avrupa, savaşın getirdiği yıkımlarla dünya üzerindeki çekiciliğini yitirirken, siyasi sistemi ve felsefesi de başkaları tarafından örnek alınan modeller olmaktan çıkmıştır. Nitekim, savaş sonrasında Avrupa, kurulan yeni birlikteliğe kimlik ve anlam zemini hazırlama işine kendi geçmişini ötekileştirerek başlamış, eski Avrupa, kurum ve pratikleriyle reddedilmiştir.[53]

1945'e gelindiğinde Batı Avrupa'nın, Amerikan nüfuzuna bütünüyle açıldığı görülmektedir. Savaş sırasında Almanya işgal edilmiş, Fransa

---

[52] Lobell, **a.g.m.**, s.100

[53] Jiri Sedivy ve Marcin Zaborowski, "Old Europe, New Europe and Transatlantic Relations", **European Security**, C.13, No.3, 2004, s.194

kurtarılmış, İngiltere ise hem savaşta yıpranmış hem de kiralama ve ödünç verme yasasıyla ABD'ye iyice borçlanmıştır. Almanya, Irak'ta da uygulanmaya çalışılan ulus inşâsı süreciyle ABD tarafından yeniden yaratılırken; Fransa kırılan onurunu tamir etmek için çalışmaktadır. İngiltere ise, nüfuz alanlarını teker teker ABD'ye devretmek zorunda kalmıştır.[54] Amerika için daha önce ele aldığımız yeni bir iktidar biçiminin, hegemonyanın hayata geçirilmesinin önünde hemen hiçbir ciddi engel kalmamıştır.

ABD'nin çevresinde şekillenen iç içe geçmiş askeri, siyasi ve ekonomik ittifaklar zinciri, hegemonyanın yapısal bir karakter kazanmasını sağlamıştır. Bu yapı içinde müttefikler, belirli bir çerçevede söz hakkına ve pazarlık yapma imkanına kavuşmuşlardır. ABD'nin vaat ettiği hegemonik liderlik, kendini sınırlama, kurallara göre oynayarak müttefikleri danışma ve birlikte karar alma mekanizmalarına dahil etme taahhüdünü de içermekteydi. Ancak pazarlık konusu olabilecek meseleler temel çıkar alanlarına ilişkin değildi; zira güç hiyerarşisi yüzünü her zaman çıplak olarak göstermese de varlığını her seviyede hissettirmekteydi.[55]

Savaş sonrası yıllarda dünya üretiminin tek başına % 45'ini gerçekleştiren Birleşik Devletler, özel ilişkiler ve kurumsal mekanizmalardan oluşan bir ekonomik yapının merkezine yerleşmişti. Dünya kapitalizminin yeni mimarisinde Avrupa ve Uzakdoğu'da 21. yüzyılın başında Irak'ta tekrarlanabileceği umulan 'ulus inşâsı' sürecinden geçen Japonya ile IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların oluşturduğu sac ayakları hayatî bir yere sahiptiler.[56]

Söz konusu yapının inşasında harabeye dönen Avrupa'yı yeniden yapılandırmak amacıyla tasarlanan 'Marshall Planı' önemi bir işlev

---

[54] Ritchie Ovendale**, Britain, the United States and the Transfer of Power in the Middle East**, 1945-1962, Leicester, Leicester University Press, 1996

[55] Mehmet Akif Okur, "Atlantik Ötesi İlişkilerde Hegemonya ve Rekabet", **2023**, No.26, 15 Haziran 2003, s. 56-57

[56] Samir Amin, **Beyond US Hegemony?: Assessing the Prospects for a Multipolar World**, Patrick Camiller(çev.), Zed Books, 2006, s.8

görmüştür. Hegemonyayla ilgili kısımda değinildiği gibi, savaş döneminde iyice büyüyen Amerikan sanayisi istikrarlı pazarlara ihtiyaç duymaktaydı. Bunun için de Avrupa ekonomilerinin ayağa kaldırılmaları şarttı.m ö[57] Marshall yardımıyla bir yandan 'müşfik' Amerika, 'eski' dünyaya yardım elini uzatırken, diğer yandan da dünya ekonomisini 'güç temeli' aşınsa bile hegemonyanın sürdürülmesine imkan verecek bir tarzda şekillendirme fırsatını yakalıyordu.

Yardımların açtığı yoldan ilerleyen Amerikan sermayesi, 1950 ve 60'larda Avrupa'da çok önemli kazanımlar elde etmiştir. Örneğin, sonraki dönemlerde güç ve etkinlikleriyle uluslararası politikada adlarından sık sık söz ettiren Çok Uluslu Şirketler'in(ÇUŞ) evriminde savaş sonrası yıllar özel bir yere sahiptir. Amerikan firmaları, II. Dünya Savaşı'nı takip eden yirmi yıl boyunca ÇUŞ dünyasındaki en büyük, bazen de tek oyuncu olmuşlardır. Amerikan hükümetinin yardımlarıyla savaş yorgunu Avrupa'da sanayi kuruluşlarına ait malvarlıklarını çok ucuz fiyatlardan satın almışlardır. Avrupa'ya yönelik ekonomik ve askeri programı yürüten federal hükümet kuruluşları, bu şirketlerin 'eski' kıtadaki fırsatları değerlendirerek uluslararası ve çok uluslu bir yapıya kavuşmalarında önemli bir rol oynamışlardır. Amerikan sermayesinin bu büyük yayılma döneminde, bayrak ve ticaretin yan yana ilerlediği görülmektedir.[58]

Amerikan hegemonyasının askeri yapıtaşlarını da NATO ve diğer garanti sistemleri oluşturmuştur. Sovyet tehdidinin en yüksek seviyede hissedildiği bu dönemde, nispeten düşük maliyetli bir savunma aracı olarak kabul edilen Amerikan taahhütlerinin, tüm hegemonik askerî ittifaklar gibi iki ayrı yüzünün bulunduğu görülmektedir. İlki potansiyel düşmanlara yönelikken ikincisi müttefikleri hizada tutmaya hizmet etmiştir.[59]

---

[57] Michael J. Hogan, **The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe**, 1947-1952, Cambridge University Press, 1989, s.42-43

[58] Joseph LaPalombara, "Anti-Americanism in Europe: Corporate and National Dimensions", **American Foreign Policy Interests**, No. 26, 2004, s.320

[59] Peter Gowan, "Neoliberal Cosmopolitanism", **New Left Review**, No.11, September-October 2001, s. 82

Sovyet tehdidine karşı güçlü bir denge oluşturmak ve Avrupa'nın ittifakın maliyetlerini daha fazla omuzlamasını sağlamak gibi gerekçelerle ABD tarafından da desteklenen[60] AB projesi, temel dinamiklerin yeniden şekillendiği bu uluslararası denklemde, Fransa'nın Avrupa aracılığıyla yeniden büyük bir güç haline gelme, Almanya'nın da Nazizmin hatıralarını silerek meşru küresel aktör sıfatıyla yeniden sahneye çıkma arzularının kesiştiği noktada doğmuştur. Almanya'nın yeniden silahlandırılmasının önüne geçemeyen Fransa için AB, aynı zamanda bir denetim mekanizması anlamına da gelmekteydi. Buna göre, Alman ekonomisi Birleşik Avrupa projesini finanse edecek, ancak II. Dünya Savaşı'nın yükü sebebiyle de Fransa'nın liderlik rolünü benimsemek mecburiyetinde kalacaktı.[61]

Görüldüğü gibi, değişik kurumsal mekanizmalar etrafında farklı çıkar ve beklentilerin uyumlaştırılmasıyla sağlanmış mutabakatlar temelinde varlık kazanan hegemonik sistem içinde aktörler, başlangıcından bu yana ittifaktaki ağırlıklarını arttırarak hareket alanlarını genişletecek dayanaklar aramışlardır. Atlantik ittifakının ilk dönemlerinden itibaren yaşanan krizler ise, söz konusu özerk hareket alanıyla hegemonun öncelikleri arasındaki sınırın nereden geçtiğinin test edildiği ve müttefiklerin çıkardıkları derslerle gelecek stratejilerini belirledikleri önemli kavşak noktalarını oluşturmaktadırlar.

İlk krizler, yeniden doğma gayretindeki 'eski' Avrupa'nın hâlâ korumaya çalıştığı emperyal reflekslerinin bir sonucu olarak yaşanmışlardır. Ancak hegemon, müttefiklerine yeni sistem içinde emperyal eylemin parametrelerinin, emperyalizm çağından farklı olacağını öğretmekte kararlı davranmıştır. Bu çerçevede ABD, 1949'da Hollanda'nın Doğu Hint Adaları'nda kaybettiği kontrolü yeniden tesis etmek için yapacağı müdahaleyi yardımı kesme tehdidiyle engellemiştir. 1962'deki Amerikan baskısı, Hollanda'nın Batı Yeni Gine'den Endonezya'ya kadar olan bölgeden

[60] Michael Smith, "European Integration and American Power: Reflex, resistance and Reconfiguration", David Slatter and Peter J. Taylor (ed.), **The American Century, Consensus and Coercion in the Projection of American Power** içinde, Blackwell, GB, 1997, s.137
[61] Alan S. Milward, **The European Rescue of Nation State**, London, Routledge, 2000, s.17, 24

çekilmesini sağlamıştır. Ayrıca ABD; İngiltere, Fransa ve İsrail'in 1956'da düzenledikleri Süveyş Harekatı sırasında Sovyetler Birliği ile beraber Mısır'ın yanında yer almıştır.[62] Bir başka ifadeyle, Irak Savaşı'nda tarafların üstlendiği roller, yaklaşık elli yıl önce tersinden oynanmıştır.

1957'de Sovyetler'in Sputnik'i uzaya fırlatmaları, Avrupalılar'ın Amerikan güvenlik taahhütlerini tartışmaya başlamalarına yol açmıştır. Sovyetler'in, Amerika'yı nükleer silahlarla vurabilecek kabiliyete erişmeleri, ABD'nin nükleer şemsiyesinin maliyetlerinin ve gerçek bir kriz anında işleyip işlemeyeceğinin sorgulanmasına sebep olmuştur.[63] İttifak içi çatışmalar 1966-67'de Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından çekilmesiyle devam etmiştir. Henry Kissinger'ın yazıldığı dönemde büyük ilgi gören kitabının başlığı, zamanın ruhunu yansıtmaktadır: "Sorunlu Ortaklık".[64]

1960'larda De Gaull taraftarları, Amerikan gücü ile hem NATO hem de dünya ekonomisi zemininde çatışırlarken, Birleşik Avrupa projesinin diğer önemli sac ayağını oluşturan Almanya'nın da adımlarını Atlantikçilik ile Avrupacılık arasındaki dengeyi koruyarak atmaya çalıştığı görülmektedir. Fransızlar, önce NATO'da hegemonla eşit saygınlıkta bir kurumsal statü istemişler, bu gerçekleşmeyince de örgütle aralarına mesafe koymuşlardır. Doların uluslararası para sistemi içindeki hakimiyetini sorgularlarken, Amerikan gücünün uluslararası ticarette olduğu kadar kültürel alanda da hızla devam eden yayılışından Avrupa'yı korumak için kampanyalar yürütmüşlerdir.[65]

---

[62] Bruce Russet, "The Mysterious Case of Vanishing Hegemony or Is Mark Twain Really Dead?", **International Organization**, Bahar 1985, No.2, s.218. Süveyş Krizi'yle ilgili ayrıntılı bir inceleme için bkz. Keith Kyle, **Suez: Britain's End of Empire in the Middle East**, I.B.Tauris, 2003

[63] Thomas Hörber, **The Foundations of Europe: European Integration Ideas in France, Germany and Britain in the 1950s**, VS Verlag, 2006, s.9-93

[64] Henry A. Kissinger, **The Troubled Partnership: A Re-Appraisal of the Atlantic Alliance**, McGraw-Hill, New York, 1965.

[65] Smith, **a.g.m**., s.138-139

Eşitlik talebi, ittifakın tarihi boyunca varlığını sürdürecek, Irak'ın işgaline karşı çıkışın da temel motivasyon kaynaklarından birini teşkil edecektir. Nitekim NATO'dan ayrı bir Avrupa ordusu kurulması çabaları ve birleşik Avrupa'nın para birimi olarak euronun tedavüle çıkışı gibi gelişmeleri, kökenleri ittifakın ilk yıllarına kadar uzanan eşitlik arayışını hayata geçirebilmek için atılmış adımlar olarak görmek mümkündür. Bu perspektiften bakıldığında, hegemonya çağından İmparatorluğa kadar uzanan zaman dilimi boyunca Atlantik ittifakı içinde Avrupa'nın zamanının, hegemon karşısındaki özerklik arayışından, bağımsız hareket edebilen eşit ortaklığa doğru ilerlediğini söylemek mümkün gözükmektedir.

Bütünleşme projesinin Avrupalıların ittifak içindeki pazarlık alanlarını genişlettiği, hegemonyanın ilk yıllarında el ele ilerlediklerinden bahsettiğimiz Amerikan devlet gücü ve Amerikan ÇUŞ'ları arasındaki ilişkinin ise zamanla yeni boyutlar kazandığı görülmektedir. "Ülkesel" ekonomi ile ulusaşırılaşan sermaye arasındaki 2000'lerde Asya'nın yükselişi sırasında tekrarlanacak olan çıkar farklılaşması, Soğuk Savaş yıllarında Avrupalıların önünü açmak suretiyle hegemonik güvenlik şemsiyesi altında serpilerek ABD'ye rakip olma süreçlerini desteklemiştir. Örneğin, Amerikalılar 1963-1966 arasındaki Kennedy Round ticaret görüşmeleri sırasında Avrupalıların artık kendilerinde müzakereleri gerekirse bütünüyle durdurma cesaretini bulduklarını görmüşlerdir. Ortak Tarım Politikası yüzünden zarar gören Amerikan çiftçilerinin temsil ettiği ülkesel ekonomik çıkarları kollamakla görevli ABD devlet yetkililerinin Avrupalılara yönelik baskılarını dizginleyen faktörler arasında ise ÇUŞ yatırımcılarının Ortak Avrupa pazarına girme arzuları bulunmaktadır.[66] İlk dönemlerde Avrupa'da kolektif ekonomik yönetişimin önünde engel teşkil edecekleri düşünülerek eleştirilen ÇUŞ'ların, AET'nin

[66] Söz konusu dönemde ekonomik ilişkiler vs. için bkz. (D. P. Calleo ve B. C. Rowland, **America and the World Political Economy: Atlanic Dreams and National Realities**, Bloomington and London, Indiana State University Pres, 1973 - W. Diebold, **The United States and the Industrial World: American Foreign Economic Policy in the 1970s**, New York, Praeger, 1972)

ittifak içindeki meşruiyetini pekiştirdiğini ve Avrupalıların hegemon karşısındaki dirençlerini arttırdığını söylemek mümkündür.[67]

1970'ler hegemonik liderliğin uluslararası ekonomide olduğu kadar uluslararası politika ve güvenlik meselelerinde de sorgulandığı yıllar olarak ittifakın tarihine geçmiştir. 1971'de Nixon'un ilan ettiği Yeni Ekonomik Politika, daha önce de değinildiği gibi, doların ciddi ölçüde develüasyonunu ve Avrupalıları hedef alan sınırlayıcı ticari düzenlemeleri içermekteydi. Kapitalizmin altın yılları olarak hatırlanan 1950-73 arasındaki ekonomik büyüme evresinin[68] sona erdiği bu dönemde ABD'nin liderlik konumunun getirdiği avantajları kullanmak suretiyle attığı adımlar, müttefiklerini bedele katılma ya da sistemik bir krize sürüklenmeyi kabul etme ikilemiyle karşı karşıya bırakmıştır. Marshall planıyla birlikte yaygınlaşan çok taraflı ekonomik kurumların cömert sponsoru şeklindeki Amerikan imajı, uluslararası ekonominin vahşi hegemonuna dönüşmeye başlamıştır.[69] Doların altınla bağının kopmasına rağmen rezerv para işlevini görmeye devam etmesi, yakın bir örneği 2000'lerdeki değer kaybı sırasında yaşanan, yeni büyük haraçlar için kapının daima açık olacağını göstermekteydi. Bu yüzden, müttefikler tarafından "euro"nun temellerini oluşturacak Avrupa Para Birliği yönündeki ilk adımların o yıllarda atılması bir tesadüf olmasa gerektir.[70] Avrupa, Amerikan hegemonyasının sağladığı şemsiyenin ne tür riskleri bünyesinde barındırdığını gittikçe daha fazla kavramaya ve kendini bunlar karşısında korunaklı kılacak tedbirleri almaya başlamıştır.[71]

1970'ler uluslararası politika ve güvenlik konularında da ittifak içindeki görüş ayrılıklarının Avrupalıları paralel yapılanmaların inşasına yönelttiği bir

---

[67] Smith, **a.g.m.**, s.139

[68] Giovanni Arrighi, **Uzun Yirminci Yüzyıl, Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri**, Recep Boztemur (çev.), Ankara, İmge Kitabevi, 2000, s.441.

[69] Raymond Vernon, "Rogue Elephant in the Forest: An Appraisal of Transatlantic Relations", **Foreign Affairs**, Vol. 51, No.3, 1973, ss.573-87 - Smith, **a.g.m.**, s.140

[70] Arrighi, **a.g.e.**, s.469.

[71] Alfred Grosser, **The Western Alliance: The United States and Western Europe Since 1945**, London, Macmillan, 1980 - Simon Serfaty, **Fading Partnership: America and Europe after Thirty Years** , New York, Praeger, 1979 - Smith, **a.g.m.**, s.141

zaman dilimidir. Özellikle Vietnam Savaşı ve Ortadoğu'daki gelişmeler vesilesiyle emperyal eylemin niteliği, biçimi, yöneleceği coğrafya ve sınırları üzerindeki uzlaşmazlıklar Avrupalıları hegemondan farklılaşan bir güvenlik kimliği arayışına sevketmiştir. 'Amerikan emperyalizmi'nden duyulan rahatsızlık, Vietnam savaşı sırasında eski kıtada patlak veren gösterilerle etkisini hissettirmiş, siyasi protestoların yanı sıra, 'kültür emperyalizmi'ne yönelik eleştiriler, hem Fransız hem de Alman akademi çevrelerinde güçlü sesler bulmuştur.[72] Bu manzaraya, geleneksel olarak ABD'den fazla hoşlanmayan Katolik muhafazakarlar da eklendiğinde, ABD'ye AB projesine anlam kazandıracak canlı bir öteki olarak bakabilmek için zihinlerin hazırlanmaya başladığı görülmektedir.

1973'deki Yom Kippur Savaşı'nın ardından Arap ülkelerinin ABD ve Hollanda'ya uyguladıkları petrol ambargosu sırasında Fransa'nın liderliğinde Araplara verilen 'Avrupa' desteği ittifak içindeki çıkar farklılaşmasının Soğuk Savaş şartlarına rağmen dış politika pratiklerine yansıyabileceğini göstermiştir.[73] Söz konusu krizi değerlendiren Allen ve Smith, ABD'nin Ortadoğu'daki politikalarının yarattığı gerilimin Avrupalılar arasında yeni bir çıkarlar kimliği tasavvurunun oluşumunda önemli bir katalizör rolü oynadığına işaret etmektedirler.[74] Nitekim 1970'ler boyunca topluluk bünyesindeki gayrı resmi Avrupa Siyasi Koordinasyonu'nun görünürlüğü gittikçe artmış, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı da, Avrupa çıkarlarının merkezi bir konum kazanacağı yumuşak güvenlik meselelerini ön plana çıkaran Helsinki Nihai Senedi'ni üretmiştir.[75] İngiltere ve Almanya'dan sessiz de olsa olumlu karşılık

---

[72] Gerrit-Jan Berendse, "German anti-Americanism in context", **Journal of European Studies**, C. 33, No. 3/4, 2003, s.342

[73] 1973'deki Yom Kippur Savaşı sırasında Avrupa'nın üçe bölündüğü görülmektedir. Fransa ve İtalya Arapları, Almanya, Danimarka ve Hollanda İsrail'i desteklerken, Araplara daha yakın duran İngiltere ile birlikte Belçika ve İrlanda daha tarafsız bir politika izlemişlerdir. (Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, Sheffield Academic Press, 2002 , s.83)

[74] Michael Smith," 'The Devil You Know': The United States and a Changing European Community", **International Affairs**, Vol. 68, No. 1, 1992 s.111-112 - David Allen ve Michael Smith, "Europe, the United States and the Middle East: A case study in comparative policy-making", **The International Spectator**, Vol.19 Issue.1, 1984, ss.42 - 55

[75] Michael Smith, "European Integration and American Power: Reflex, resistance and Reconfiguration", s.140-141

bulan Fransızların BAB'ı bir Avrupa savunma forumu olarak canlandırma girişimleri de aynı döneme denk gelmektedir. [76]

Avrupa'nın farklılaşan çıkarlarını koruma gayreti, 1979'daki İran devriminin ardından izlenen politikalarda da kendisini göstermiştir. İran'a karşı takınılacak tutum üzerindeki güncel görüş ayrılıklarının benzerleri o dönemde de yaşanırken, 2000'lerde yeniden canlılık kazanan bir başka meselenin, Rusya'dan Avrupa'ya uzanacak bir doğal gaz boru hattı projesinin de aynı tarihlerde gündemde olduğu görülmektedir.[77] Avrupalıların yakın çevrelerine yönelik politikalarda ABD'nin önceliklerinden ayrılan tutumlarının tarihsel konjonktür içindeki bu devamlılığı, Avrupa'nın zamanının Soğuk Savaş yıllarından günümüze kadar hangi doğrultuda ilerlediği hakkında fikir vermektedir.

NATO çerçevesinde Avrupa'ya Sovyet SS-20 füzelerine karşı orta menzilli nükleer füzeler konuşlandırma kararı alınmasının 'eski' kıtada yarattığı büyük protesto dalgası, ittifak içi gerilimleri Soğuk Savaş'ın sona ereceği 1980'lere de taşımıştır.[78] Ancak bütün bu gerilimler, ittifakın parçalanmasına yol açmamıştır. Sovyet tehdidi ve Amerikan güvenlik şemsiyesi, kriz ve tartışmaların üzerini örtmek için yeterli olmuştur. Nitekim Sovyetler Birliği'nin çöküşü, bu güçlü çimentoyu ortadan kaldıracak ve Irak'a yönelik emperyal eylemle zirveye ulaşan yarılmanın yapısal zeminine katkıda bulunacaktır.

1990'larda, hem fiilî görevleriyle hem de görüşleriyle Amerikan dış politikasının şekillenmesindeki etkinliği bilinen Brzezinski, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası stratejisini şöyle özetlemekteydi: "Kısacası ABD için Avrasya stratejisi(...) eski imparatorlukların daha kaba dönemini çağrıştıran

---

[76] Gregory F. Treverton, **Making the Alliance Work: The United States and Western Europe**, London, Macmillan,1985, s.211 - Michael Smith, **a.g.m.**, s.142.
[77] Robert J. Lieber, "No Transatlantic Divorce in the Offing", **Orbis: A Journal of World Affairs**, vol. 44, no. 4, Fall 2000, s.572
[78] Lawrence S. Kaplan, **NATO Divided, NATO United: The Evolution of an Alliance**, Greenwood Publishing Group, 2004, s.82-83

terminolojiyle söylemek gerekirse, (...) vasallar arasında çatışmayı önlemek ve güvenlik açısından bağımlılığı sürekli kılmak, tâbileri uyumlu ve koruma altında tutmak ve barbarların bir araya gelmesini önlemektir."[79]

Gerçekten de Berlin duvarının yıkılışının ardından ABD, özellikle Avrupalı 'vasalların' tabi ve koruma altında kalmaları için özel bir çaba sarf etmiştir. Kanatları altında gelişen AB, bu dönemde ekonomik büyüklükler açısından kendisini yakalarken, askeri ve stratejik açıdan sahip olduğu üstünlüğün çok uzağındaydı. Nitekim, Körfez Savaşı ve Yugoslavya'nın parçalanmasının ardından Balkanlar'da yaşanan çatışmalarda, etkin Amerikan müdahalesi olmaksızın hiçbir netice almanın mümkün olmadığı mesajı, canlı örnekleriyle 'eski' kıtaya iletilmiştir. NATO'dan bağımsız bir askeri mekanizmanın, Almanya ve Japonya gibi ekonomik devlerin büyük güçler gibi davranmalarına neden olacağı düşünülmekte, böyle bir yapılanmanın varlığı 'tehdit' olarak algılanmaktaydı. Örneğin Baba Bush yönetiminde görev alan yeni muhafazakarların hazırladıkları 1992 tarihli 'Draft of the Pentagon Defense Planning Guidance' isimli Pentagon belgesinde: "ABD, daha geniş küresel ya da bölgesel rol alma arzuları karşısında gelişmiş, sanayileşmiş milletlerin cesaretlerini kırmalıdır." denilmekteydi.[80]

Ortak tehdidin yok oluşunun ittifakı bir arada tutan bağları zayıflatacağının farkında olan ABD, yeni kurumsal düzenlemeler için 80'lerin sonundan itibaren çağrıda bulunmaya başlamıştır. Kasım 1990'daki Atlantik Ötesi Deklerasyon, ABD'nin istediği gibi resmi bir anlaşma niteliği taşımamakla birlikte, ilişkilerin alt yapısını oluşturan kurumların pekiştirilmesini ve bunlara yenilerinin eklenmesini karara bağlamıştır. 1995 Aralığında ise, ABD ve AB Yeni Atlantik Ötesi Gündem üzerinde anlaşmaya varmışlar ve 150 kadar alanda ortak eylemde bulunulmasını öngören Atlantik

[79] Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri**, Ertuğrul Dikbaş, Ergun Kocabıyık(çev.), İstanbul ,1998, s.39-40.
[80] Peter Gowan, **a.g.m.**, s. 82

Ötesi Eylem Planı'nı kabul etmişlerdir. Eylem planının İmparatorlukla ilgili kısımda ele aldığımız dinamiklerle uyumlu bir çerçeve çizdiği görülmektedir. Örneğin, çoktaraflı ekonomik kurumlarda reform öngörülmekte, DTÖ'de AB'nin ABD'yle birlikte rol alması benimsenmektedir.[81]

Hegemon, aktif lojistik ve finansal desteği karşılığında Avrupa'nın yeni dönemde oynayabileceği başka önemli roller olduğunu da özenle vurgulamaktaydı. Soğuk Savaş'ın ilk ganimeti olan Doğu Avrupa ülkelerinin küresel sisteme eklemlenmeleri sürecini, yeni rol dağıtımının başarılı bir örneği olarak görmek mümkündür. AB projesinin refah vaadini ve kaynaklarını bir kaldıraç olarak kullanan ABD, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Amerikan askeri şemsiyesi altına kolayca girmelerini sağlamıştır.

Ancak emperyal eylemle ilgili anlaşmazlıklar, Atlantik ötesi ilişkilerde görece uyumlu bir havanın estiği 1990'larda da ittifak içi tartışmaların önemli gündem maddeleri arasında yer almıştır. Daha önce Hardt ve Negri'nin klasik emperyalizmden farklı bir emperyal müdahale biçiminin önemli örneği olarak gösterdiklerine işaret ettiğimiz, BM Güvenlik Konseyi kararlarına dayanılarak gerçekleştirilen Kröfez Savaşı sırasında yakalanan uzlaşmanın, 'İmparatorluğun' mekanizmaları Amerikan devlet aygıtı karşısında güçlenmeye başladıkça eridiği görülecektir.

Nitekim, Bosna'dan başlamak üzere, İmparatorluğun meşru emperyal eylem biçimi olarak kabul ettiği "insani müdahaleler", kriz bölgelerinin uluslararası güvenlik ve istikrar açısından ifade ettiklerinin ötesinde bağlamlarda değerlendirilmişlerdir. Örneğin Bosna Savaşı sırasında müdahalenin gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesi, Balkanlar'daki dramın insani boyutlarının ötesinde Avrupa ve ABD'nin karşılıklı kredibilitelerine etkileri etrafında ele alınmışlardır.[82] Holbrooke'a göre Avrupalıların

[81] Michael Smith, **a.g.m.**, s.144
[82] Mark Danner, "The US and the Yugoslav Catastrophe", **The New York Review of Books**, 20 November 1997.

hareketsizliğinin ABD'nin liderlik yapmaktan acizliği şeklinde yorumlanması ihtimali Amerika açısından temel bir sorun oluşturmaktaydı.[83]

Amerikalılar, imparatorluğun emperyal eyleme karar verilmesinde çoktaraflılığı öne çıkaran meşruiyet kriterlerinin karşısına, eylemi gerçekleştirecek fiili gücün ancak kendi liderlikleriyle oluşabileceği gerçeğini hatırlatarak çıkmaktaydılar. Bir başka ifadeyle çoktaraflılık, tarafların eşitliği anlamına gelmemekteydi. Eşitlik taleplerine, Avrupalıların askeri harcamalarını arttırarak ABD'nin yükünü hafifletmeleri gerektiği argümanıyla cevap verilirken, bunun NATO'dan bağımsız yapılar etrafında gerçekleştirilmesi ise bir tehdit olarak görülmekteydi.[84] Bu yaklaşım, NATO gibi çok taraflı kurumlara yönelik hegemonik pespektif ile imparatorluğun mantığı arasındaki çelişkiyi de göstermektedir. Daha önce değinildiği gibi, merkezinde güçlü bir ulus devletin yer aldığı hegemonik sistem içinde çoktaraflı kurumlar, hegemon devletin daha az maliyetle hedeflerine ulaşırken, sistem içindeki diğer aktörleri denetlemesine de imkan vermektedir. ABD açısından NATO'nun kurulmasıyla hedeflenenler arasında Avrupa'nın gelecekte dünya politikasında bağımsız rol oynayabilecek bir blok halinde doğuşunu engellemenin de yer aldığını düşünenler bu noktaya işaret etmektedirler. [85]

Ancak emperyal mantık, çoktaraflı kurumların ve sistem içindeki diğer aktörlerin ağırlıklarını arttırarak hegemonun gücünün sınırsız kullanımını dizginleme imkanları sunmaktadır. İmparatorluk çağında Amerikan devlet aygıtının Irak'ın işgaliyle en üst düzeyde hissedilecek çelişkisi, NATO gibi çok taraflı kurumları, bunların sağladıkları denetim imkanlarını kullanmaya devam edebilmek için korurken, aynı zamanda hareket serbestisi üzerinde yarattıkları sınırlamalardan kurtulmaya çalışmasıdır.

---

[83] Richard Holbrooke, **To End a War**, New York, Random House, 1998, s.83-84
[84] Morton B. Berman ve G.M. Carters, **The Independent European Force: Costs of Independence**, Rand Corporation, 1993, s.iii
[85] Gabriel Kolko, "Iraq, the United States, and the End of the European Union", **Journal of Contemporary Asia**, Vol. 33, No. 3, 2003, s.291

Bu arzunun Bush yönetimiyle ortaya çıkmadığı, Clinton tarafından 1995'de yayınlanan Ulusal Güvenlik Belgesi'nde açıkça gözlenebilmektedir. Belgede, hayatî çıkarları söz konusu olduğunda Amerika'nın "kararlı ve gerekirse tek taraflı" güç kullanacağı söylenmekteydi.[86] Ancak Clinton yönetiminin Bush döneminden farklı olarak, uygulamada mümkün olduğunca geniş bir konsensüs sağlamak için çaba sarf ettiği görülmektedir.

Yine de, 11 Eylül'e gelinceye dek ittifak içindeki tartışmaların hakim eksenini Amerikan tektaraflılığı oluşturmuştur. Nitekim NATO'nun Nisan 1999'daki Washington zirvesinde Amerikan yönetimi "alan dışılığa" işaret eden yeni bir stratejik konsept için çağrıda bulunduğunda, Avrupalılar bu yeni kavrama sıcak yaklaşmamışlardır. 'Emperyal eylem' ve güvenlik arasındaki ilişkilerin sorgulandığı tartışmalarda Avrupalılar, yeni meydan okumaların en iyi şekilde askeri kuvvet kullanılarak göğüslenebileceği hususunda ikna olmadıkları gibi, sınırlılıklarından kurtulan bir ABD'nin artan askeri gücünü istismar edeceğinden de endişe etmekteydiler. Gordon ve Shapiro, müttefiklerin kağıt üzerinde de olsa yeni tehditleri vurgulamak için anlaşabildiklerine, ama güç kullanma yetkisinin BM tarafından verilmesine ilişkin ihtilafın sona ermediğine işaret etmektedirler. Irak'ın işgaline giden yolda da tekrarlanacağı gibi, Fransa'nın başını çektiği Avrupalı müttefikler BM'nin öneminin altını çizerlerken, Amerikalılar Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesinin askeri eylem için mutlak bir gereklilik olduğunu reddetmekteydiler.[87] Ayrıca ABD'nin Kyoto Protokolü ve Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi İmparatorluk mantığını yansıtan düzenlemeler karşısında aldığı tavırlar, Fransa gibi ülkelerin çok kutuplu bir dünya düzeni için yaptıkları çağrılarda somutlaşan tepki atmosferini güçlendirmişlerdir.[88]

---

[86] Matthew Rhodes, "Central Europe and Iraq: Balance, Bandwagon, or Bridge?", **Orbis: A Journal of World Affairs**, Vol.48, No.3, Summer 2004, s.426-427

[87] Philip H. Gordon ve Jeremey Shapiro, **Allies at War, America, Europe and the Crisis Over Iraq**, New York, Mcgraw-Hill, 2004, s.35

[88] Matthew Rhodes, **a.g.m.**, s.426-427

1990'ların sonuna gelindiğinde, dünya sistemi içinde ABD'yle eşitlenme yönünde akan Avrupa'nın zamanının artık tek kutuplu dünyadan söz edilmesini anlamsızlaştırdığını düşünenler arasında, 20. yüzyılın sonunda birleşik Batı tasavvurunu canlandırmak için Gibbons'un yaptığı gibi Asyalı barbarların muhtemel meydan okumalarını hatırlatan Samuel P. Huntington da yer alıyordu. Soğuk Savaş sonrası dünyasını medeniyetler çatışması ekseninde açıklayarak Sovyetler'in bıraktığı boşluğu Avrupa'yı ABD güvenlik şemsiyesi altında kalmaya ikna edecek yeni ortak tehditlerle ikame etmeye çalışan Huntington, Mart 1999'da Foreign Affairs'te yayınlanan "Yalnız Süpergüç" başlıklı makalesinde ABD'nin Berlin duvarının yıkılışının ardından kazandığı rakipsiz hakimiyetinin sona erdiğini ileri sürmekte, iddiasına dayanak olarak da müttefiklerin Amerikan taleplerine inatla direnişlerini göstermekteydi. Tek kutuplu "ân" geçmişti ve ABD uluslararası politika oyununu bir süpergüç olarak değil, büyük güçlerden biri sıfatıyla yeniden öğrenmek zorundaydı. Artık ABD politikalarının kibirli, tek taraflı istekler listesi olmaktan çıkıp, tavizler vermesini bilen rasyonel güç hesaplamalarına dayanması gerekmekteydi.[89]

Avrupa'nın zamanının akışındaki hızlanma, hegemonun dikkate alması gereken yeni güç denkleminin en önemli parçalarından birini teşkil etmektedir. Zira İmparatorluğun mekanizmalarına hayat veren küreselleşme süreci, aynı zamanda AB Projesi'nin hem derinleşme hem de genişleme yönünde ciddi mesafeler kaydettiği bir zaman dilimi olmuştur. Bu dönemde ekonomik büyüklükler ve pazar derinliği açısından ABD'yi yakalayan AB, euroyu tedavüle sokarak ABD'nin yapısal güç unsurları arasında yer alan, finans sistemi üzerindeki etkinliğini tehdit edebilecek önemli bir adımı atmayı başarmıştır. 2005 yılı itibariyle Avrupa'nın bankacılık ve ticaretten elde ettiği 98 milyar dolarlık toplam gelir, ABD'ninkiyle neredeyse eşittir. Hedge fonları, bankalar ve sigorta şirketleri açısından önemleri gittikçe artan yeni finansal

[89] Samuel P. Huntington, "The Lonely Superpower," **Foreign Affairs**, Vol. 78, No. 2, March/April 1999

enstrümanlar alanında hakim oyuncu artık New York değil Londra'dır.[90] Bütünleşme doğrultusunda kaydedilen mesafe AB'ye, ticari müzakereler ve ekonomik pazarlıklarda birliği oluşturan ülkelerin ABD karşısında teker teker sahip oldukları ağırlığa kıyasla, çok daha büyük bir avantaj sağlamıştır.

Hegemon karşısında ticari çıkarlarını büyük bir dikkatle kollayan Avrupa'nın artan pazarlık gücü, 2000'lerde AB ve ABD arasında, çelik kotalarından, 'Boeing-Airbus kavgası'na[91], genleriyle oynanmış yiyecekler üzerindeki anlaşmazlıklardan,[92] sanayi sektöründe o zamana kadarki en büyük şirket evliliği olan General Electric ile Honeywell'in birleşmesinin AB tarafından engellenmesi örneğindeki gibi, sermaye yapısındaki büyük çaplı değişikliklere kadar bir dizi alanda yaşanan çatışmalarda kendisini hissettirmiştir. Ayrıca bu çatışmaların, özellikle 90'lardan itibaren çok tartışılan 'ulusaşırı kapitalist elitler' arasında 'ayrışma' yaratmaya başladığını söyleyenler de bulunmaktadır. Örneğin Joseph LaPalombara, Avrupalı şirket yöneticilerinin nazarında Amerikan şirketlerinin küresel ekonomi içindeki davranışlarının ABD hükümetinin uluslararası davranışlarının birer tezâhürü olarak görüldüğünü söylemekte ve aksi yöndeki bütün iddialara rağmen, Trading with the Enemy Act, the Helms-Burton Amendment, Sarbanes–Oxley Law gibi yasal düzenlemeler sayesinde Amerikan hükümetiyle el ele ilerledikleri tezini savunmaktadır.[93] Euro-dolar çekişmesi, düşük dolar kurunun Avrupa ekonomileri üzerindeki etkisi, 'yapısal' çatışma alanlarının yayılma eğilimini göstermektedir.

Zaman farklılaşması, dışarıdaki ötekilerle karşılaştırıldığında Batı kavramının tarif edici özellikleri arasında sayılan kapitalizmin Atlantiğin iki yakasında hayat verdiği değişik modeller üzerinden de izlenebilmektedir. Literatürde, "varieties of capitalism" başlığıyla tartışılan bu farklılaşma,

---

[90] Fareed Zakaria, "The Future of American Power, How America Can Survive the Rise of the Rest", **Foreign Affairs**, 87, 3, May/June 2008, s.37
[91] "Trading blows", **The Guardian**, 9 October 2004
[92] "Europe Closes Ranks On Bioengineered Food", **International Herald Tribune**, 6 October 2004
[93] Joseph LaPalombara, "Anti-Americanism in Europe: Corporate and National Dimensions", **American Foreign Policy Interests**, , No.26, 2004, s.323

2006'da ekonomi alanında Nobel ödülünü kazanan Edmund S. Phelps'e göre, Batı'da iki ekonomik modelin varolduğu anlamına gelmektedir. Bunlardan ilki aralarında ABD, Kanada ve İngiltere'nin yer aldığı ülkeler tarafından benimsenen özel mülkiyet sistemidir. Diğeri ise Kıta Avrupası sistemidir. Özel mülkiyete dayanmakla birlikte, hissedarların ve sosyal partnerlerin çıkarlarını korumayı hedefleyen kurumların devreye sokulmasıyla değişikliğe uğratılmıştır. Sistemin kurumları arasında, büyük işveren konfederasyonları, büyük sendikalar ve tekelci bir özellik arz eden bankalar yer almaktadır. Ayrıca sistem içinde işçi konseyleri gibi yeni korporatist kurumlar belirmişlerdir. Örneğin, Almanya'da şirketlerin yatırım komitelerinde bir sendika temsilcisi de bulunmaktadır. Bu sistem Almanya'da sosyal piyasa ekonomisi, Fransa'da sosyal demokrasi ve İtalya'da "concertazione" adıyla anılmaktadır.[94]

Ekonomik ve siyasi alanlarda farklılaşırken kazanılan başarıların desteklediği özgüven duygusunun, Avrupalı devlet adamlarının konuşmalarına da yansıdığı görülmektedir. Örneğin, Kasım 1998'de AB'yi ABD'den bağımsız ortak bir savunma ve dış politika oluşturmaya çağıran Fransız devlet başkanı Jacques Chirac'ın dışişleri bakanı Hubert Vedrine, "Biz ne siyasî olarak tek kutuplu bir dünyayı, ne kültürel açıdan tek düze bir dünyayı, ne de bir hipergücün tek taraflılığını kabul edebiliriz" demiştir.[95] Eski Alman Şansölyesi Helmuth Schmidt de, euronun başarısının ABD'nin dünyadaki rolünün artık değişeceği anlamına geldiğini belirtirken; Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin dış politika sözcüsü Karsten Voigt, "Küresel davranışın tek taraflı Amerikan tariflerinin artık kabul edilebilir olmayacağını" söylemiştir.[96]

Bu beyanlarda açıkça ifade edilen, Avrupa'yı İmparatorluğun mimarisi içinde daha eşit ve pazarlıkçı bir konum arayışına iten unsurlar arasında,

---

[94] Edmund S. Phelps, "Dynamic Capitalism", **The Wall Street Journal**, October 10, 2006
[95] John O'Sullivan, "Chirac Therapy", **National Review**, 6 Aralık 1999
[96] Jeffry Gemdin, "The New Europe-Menace", **Weekly Standard**, 29 Mart 1999, s.19

Sovyetler sonrası dönemde müttefiklerin güvenlik açısından bağımlılığını devamlı kılacak ve kaynaklarını arkasında seferber edecek ABD'nin çıkarlarıyla uyumlu güçlü bir tehdit algılaması inşasının başarılamaması da yer almaktadır. Sovyet tehdidinin yoğun olarak hissedildiği II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerikan güvenlik şemsiyesini kolayca kabullenen ülkelerin, 11 Eylül'ün hemen öncesinde ABD'nin uzun menzilli füze teknolojileri ve kitle imha silahlarına sahip serseri devletlerden kaynaklanan yeni tehditlerle gerekçelendirdiği füze savunma sistemi karşısındaki çekingen tavırları, somut bir karşılaştırma yapma imkânını vermektedir.[97]

Avrupa'nın Soğuk Savaş yıllarındaki kökenlerine daha önce işaret ettiğimiz yeni bir güvenlik kimliği inşası yönündeki çabaları ve eriştiği aşama, 2000'li yılların başında Atlantiğin iki yakasını birleştirecek ortak tehditlerin tespitini, ya da bunlara karşı alınacak tedbirler üzerinde görüş birliği sağlanmasını zorlaştıran önemli unsurlar arasında yer almaktadır. AB'nin dış politika gurularından biri kabul edilen Robert Cooper, zaman farklılaşmasını yeryüzündeki devletleri üçlü bir tasnife tabi tutmak suretiyle anlatmaktadır. Bu yaklaşım ilk bakışta Robert W. Cox'un daha önce değinilen, verili bir zaman diliminde uluslararası politikada aktörler olarak yer alan devletleri tek bir parantez içinde toplayan bakış açısına yönelik eleştirilerini hatırlatmaktadır.

Ancak aradaki farklılık önemlidir. Cooper Cox'tan farklı olarak devlet düzenlerini hiyerarşik olarak birbirlerine üstünlükleri olan, düz çizgisel bir ilerleme şeması üzerinden tarif etmektedir. Buna göre, 21. yüzyılda farklı zamanları yaşayan üç devlet gurubu bulunmaktadır. Bunlardan ilkini teşkil eden devletlerin başarısız oldukları pre-modern zamanı yaşayan coğrafyalara, herkesin herkese karşı olduğu Hobbesçu bir anarşi iklimi hakimdir. Zaman hiyerarşisinin ikinci basamağında Makyevelist ilkeleri ve hikmet-i hükümet prensiplerini izleyen geleneksel modern devletler yer

[97] Thomas Graham Jr. ve Damien J. LaVera, "Nuclear Weapons: the Comprehensive Test Ban Treaty and National Missile Defense", Stewart Patrick ve Shepard Forman(ed.), **Multilateralism and U.S. Foreign Policy: Ambivalent Engagement** içinde, Lynne Rienner Publishers, 2002, s.241-242

almaktadır. [98] Zaman okunun en ileri ucunda ise mükemmel örneğini AB'nin temsil ettiği post-modern devlet formu bulunmaktadır. Bu aşamada iç ve dış politika alanındaki ayrım ortadan kalkmıştır. Geleneksel olarak içişleri kapsamında kabul edilen konuların karşılıklı olarak gözlemlenmesi ve müdahalelerde bulunulması, anlaşmazlıkların çözümünde güç kullanımının reddi, sınırların önemsizleşmesi, güvenlik anlayışının şeffaflık, karşılıklı bağımlılık ve açıklık esasına dayanması post-modern devletin belirleyici diğer özellikleridir.[99]

Yeni muhafazakar kalemlerden Robert Kagan'ın çok tartışılan makalesi, Irak'ta sergilenen emperyal eylem öncesinde Cooper'ın tasnifine göre postmodern aşamayı temsil eden Avrupa ile modern devlet formunu koruyan ABD'nin zamanları arasındaki farklılığın güvenlik politikalarına nasıl yansıdığını özetlemektedir. Makalenin başlığını oluşturan "güç ve zayıflık" ibaresi, Atlantiğin iki kanadına ait dış politika pratiklerinin üzerinden açıklandığı temel kavram çiftini oluşturmaktadır. Benzersiz bir sert güce sahip olan Amerikalılar, tehditler karşısında zorlama ve kuvvet kullanımına başvurmakta, militarist ve tek taraflı bir politika izlemektedirler. ABD liberal medeniyet değerlerini ilerletme ve uzak bölgelerde düzeni sağlama misyonuyla kendisine küresel bir sorumluluk alanı çizmektedir.[100]

Sert güç açısından zayıf olan Avrupa ise dış politikada diplomasi, işbirliği ve çoktaraflılığı esas almakta, hukukun üstünlüğü, ikna ve müzakereyi önemsemektedir. Avrupalılar kendi bölgeleri dışındaki tehditlere kayıtsız kalarak dikkatlerini entegrasyon projesine yönlendirmiş vaziyettedirler. Ancak diğer yandan da AB sınırları içinde oluşturulan düzeni yaymak Avrupa'nın yeni *mission civilisatrice*sidir.[101]ABD'nin İran, Irak ve Kuzey Kore gibi 'serseri devlet'lerden algıladığı tehditler karşısında daha

[98] Robert Cooper, "The Postmodern State", **Re--ordering the World: the Long-term Implications of September 11th** içinde, London, Foreign Policy Centre, 2002, s.12
[99] Robert Cooper, **a.g.m.**, s.13
[100] Robert Kagan, "'Power and Weakness", **Policy Review**, No.113, June/July 2002, s. 8. (Erişim) http://www.policyreview.org/JUN02/kagan_print.html, 3 Ağustos 2004
[101] Kagan, **a.g.m.**, s.12

toleranslı olan Avrupalılar ise, göç, çevre sorunları ve etnik çatışmalar gibi yumuşak tehditlere öncelik vermektedirler. Kagan'a göre muhtemelen Avrupalıların nazarındaki en büyük tehdit, ABD'nin gücü ve bunu kullanma isteğidir. Zira bu durum, postmodern Avrupa'nın özüne yönelik bir saldırı teşkil etmektedir.[102]

Bush yönetimi tarafından Irak'ın işgaline giden süreçte yayınlanan "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi (The National Security Strategy of the United States of America)" başlıklı belgeyle, bundan yaklaşık bir yıl sonra Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen "Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa: Avrupa Güvenlik Stratejisi (A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy)" adlı döküman arasındaki farklılıklar, güvenlik alanındaki ayrışmayı açık bir şekilde göstermektedir.[103] Belgeler arasındaki ilk temel farklılık, Bush yönetiminin 'dışardaki' dünyayı askeri araçlara başvurarak dönüştürme iradesine karşılık Avrupalıların istikrara yaptıkları vurgudur.

Nitekim, dünyayı özgürleştirme misyonu etrafında güvenlik alanının tüm yeryüzü olarak tanımlandığı ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde özgürlük kelimesi 57 kez kullanılmışken, AB coğrafyası ve yakın çevresiyle sınırlı bir güvenlik anlayışının[104] hakim olduğu Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde aynı kelime sadece iki kez tekrarlanmaktadır. Küresel güvenlikle ilgili olarak da Avrupalılar uluslararası hukukun ve çoktaraflı düzenin güçlendirilmesini istemekte[105], BM Güvenlik Konseyi'nin öneminin altını çizmektedirler.[106]

Her iki belgede de kitle imha silahlarının yayılması ve terörizm gibi paylaşılan tehdit kategorileri bulunmakla birlikte, bunların ele alınış biçimleri

---

[102] Kagan, **a.g.m.**, s.12

[103] George W. Bush, **The National Security Strategy of the United States**, The White House, Washington, September 2002 - The Council of the European Union, **A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy**, Brussels, 12 December 2003.

[104] Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde yakın çevre ile ilgili olarak, "sınırlarımızdaki ülkelerin iyi yönetilmeleri Avrupa'nın çıkarınadır." denilmektedir. (The Council of the European Union, **a.g.e.**, s.7)

[105] The Council of the European Union, **a.g.e**., s. 9

[106] The Council of the European Union, **a.g.e**., s. 10

arasında önemli farklılıklar mevcuttur. Örneğin Avrupa Güvenlik Stratejisi terörizmi stratejik bir tehdit şeklinde niteleyerek, ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne hakim olan normatif dilden ayrılmaktadır.[107] Avrupa Güvenlik Stratejisi, terörizmin motivasyonlarını da dikkate almakta, sorunun kökenlerinde modernleşmenin, kültürel, sosyal ve siyasi krizler ile dışarıdaki toplumlarda yaşayan genç insanların yabancılaşmalarının yattığına işaret etmektedir. Ayrıca bu fenomenin Avrupa toplumunun da bir parçası olduğunu vurgulayarak[108] Bush yönetiminin terörizmi bütünüyle dışsallaştıran yaklaşımından uzaklaşmaktadır.[109]

Dünya ekonomisinde hegemonun en güçlü rakibi olarak ilerlerken, güvenlik alanında ise hegemondan bağımsız politikalar izleme yeteneğine erişme yönünde akan Avrupa'nın zamanı, bilgi ve iletişim alanındaki atılımlarla da desteklenmektedir. Bilgi ve iletişimin denetimi, Susan Strange'in hegemonya ile ilgili kısımda değinilen yapısal güç kategorileri arasında finans ve güvenlik üzerindeki hakimiyetle birlikte yer almaktadır. ABD'ye hem sivil hem de askerî teknoloji alanında büyük avantajlar sağlayan GPS sistemine rakip olmak üzere tasarlanan Galileo, bu alandaki bağımsızlaşma arayışına örnek teşkil eden önemli teknik atılımlardan biridir. Projenin ortakları arasında Çin'in de yer alması ve ABD'nin bu ülkenin eline geçmesini sakıncalı gördüğü diğer teknolojilerin Avrupalılar tarafından ticari amaçlarla transfer edilmek istenişi Atlantik yarığının dünya düzenindeki güç kaymasını hızlandırma potansiyeline işaret etmektedir.[110]

Strange, bilgi üzerindeki denetimi, Nye'ın Gramsci'den uyarlayarak "istenilen şeyi, başkalarının da istemesini sağlamak"[111] olarak tarif ettiği

---

[107] The Council of the European Union, **a.g.e**., s. 3
[108] The Council of the European Union, **a.g.e**., s. 3
[109] Felix Sebastian Berenskoetter, "US and European Security Strategies", **Security Dialogue**, 2005, s.77-80
[110] Michael Lind, **The American Way of Strategy: U.S. Foreign Policy and the American Way of Life**, US, Oxford University Press, 2006, s.147
[111] Joseph S. Nye Jr., **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Gürol Koca(çev.), Literatür Yayınları, İstanbul, 2003, s.11.

"yumuşak güç" kavramıyla da kesişen geniş bir çerçevede kullanmaktadır.[112] İmparatorluk süreci bu açıdan da, ABD ve AB arasında değerlerin diliyle yürütülen, dünyanın geri kalanının ilgiyle takip ettiği bir mücadeleye sahne olmuştur. Halen devam eden ve insan haklarından çevre sorunlarına kadar uzanan bir dizi alanda yapılan tartışmalar, hegemonyanın İmparatorluğa doğru evrildiği tarihsel süreçte, ABD'nin ahlâkî liderliğini hedef alan bir meydan okumaya dönüşmüştür. Guantanamo üssünde savaş esirlerine yapılan muamele ile Ebu Gureyb Cezaevi'ndeki işkencelerle somutlaşan emperyal eylem ve sonuçlarının keskinleştirdiği eleştiriler, 2000'li yılların başlarında ilişkilerdeki gerilimlere adeta bir kültür savaşı manzarası kazandırmıştır.

Atlantiğin iki yakasında zamanın farklı güzergahlardaki akışı, "kültür savaşları"nın[113] din-toplum ve din-siyaset ilişkilerindeki yansımalarında da kendisini göstermektedir. FT-Harris'in Avrupa ve ABD'de yaptığı araştırmaya göre, Amerikalıların yalnızca % 4'ü kendilerini ateist olarak nitelerken, bu oran Fransızlar arasında % 32'dir. Amerikalıların % 77'si öğrencilerin okullarda haç ya da başörtüsü takabileceklerini düşünürken, Fransızların yalnızca % 10'u aynı düşünceyi paylaşmaktadır.[114]

---

[112] Susan Strange, "The Persistent Myth of Lost Hegemony", **International Organization**, Autumn 1987, 41, 4, s.565-566.

[113] Avrupa ve ABD arasında yaşandığına işaret ettiğimiz kültür savaşları, aynı zamanda Atlantiğin her iki yakasında bir iç mücadele olarak devam etmektedir. Örneğin, Kültür savaşlarında ABD'ye atfettiğimiz pozisyonları savunan Avrupalılar bulunduğu gibi, Avrupalı bakış açılarını paylaşan Amerikalılar da mevcuttur. Bu yüzden 'Avrupa' ya da 'Amerika', tartışmalarda bütünüyle homojen tarafları değil, hakim perspektifleri yansıtan ve ancak dışardaki öteki üzerinden tarif edildiğinde karşılaştırma yapmaya imkan veren özneleri temsil etmektedirler. Bu geçişkenlik, Atlantiğin iki yakası arasında kurulan farklı ittifaklarda kendisini göstermektedir. Örneğin İngiltere'deki BNP'nin önemli finans kaynakları arasında ABD'de illegal olarak toplanan bağışlar yer almaktadır.(Matthew Taylor, Ian Cobain and Rob Evans, "Revealed: the front organisation set up by BNP members to raise money in the US", **The Guardian**, February 3, 2007). Edebiyat dünyasında eleştirmenleri tarafından "Blitcon" olarak adlandırılan Martin Amis, Salman Rushdie ve Ian McEwan gibi yeni muhafazakar edebiyatçılar, Amerikan perspektiflerini Avrupa'ya taşımaktadırlar. Sardar bu akımın özelliklerini üç başlık altında toplamaktadır: Amerikan kültürünün mutlak üstünlüğü, İslam'ın Batılı medeniyet anlayışına yönelik en büyük tehdit olduğunun kabulü, mutlak anlamda doğru olan özgürlük ve demokrasiye dair Amerikan fikirlerinin dünyanın geri kalanına empoze edilmesinin gerekliliği. (Ziauddin Sardar, "The Blitcon supremacists", **The Guardian**, December 9, 2006)

[114] George Parker ve John Thornhill, "Europeans see religion as no bar to joining union", **Financial Times**, December 18 2006

Bu kültürel ayrışmanın etkileri sosyal hayatla sınırlı kalmamakta, siyaset ve dış politikaya da uzanmaktadır. Notre Dam Üniversitesi'nden siyaset bilimci David Campell, ABD'deki dönüşümü, dinin siyasete çok açık bir şekilde enjeksiyonu olarak tarif etmektedir.[115] Amerikan iç politikasını gözlemleyen Alman siyaset bilimci Karl Kaiser, ABD'de dindarlığın kamu hizmeti için en azından liderlik özellikleri kadar önem taşıdığını söylemektedir. Amerikan başkanlık yarışına girebilmek için dindarlığın bir önşart haline gelmesi Avrupalıları kaygılandırmaktadır[116]

George W. Bush'un dış politika üzerine yaptığı konuşmalarda dini imalara sıkça rastlanması, Avrupalılar tarafından karar alma mekanizmasının rasyonel zeminden çıkışı olarak yorumlanmaktadır. Bush, Haçlı seferinden, olayları şekillendiren adil ve doğru bir Tanrı'nın elinden ya da Tanrı'nın yollarından bahsederek gelişmeleri anlamlandırmaya başladığında, Avrupalı muhataplarının tepkileriyle karşılaşmaktadır.[117]

Eski Alman Şansölyesi Gerhard Schröder'in hatıratında anlattıkları, Amerikan başkanının din-siyaset ilişkilerine yaklaşımının Avrupalılar üzerinde nasıl bir güvensizlik yarattığını göstermektedir. Bush'un "şer ekseni" konuşmasının neredeyse İncil'e ait bir semantiği yansıttığını söyleyen Schröder, Amerikan başkanının 2002 Mayısında Almanya'ya yaptığı ziyaret sırasında kendisine sürekli Tanrı'dan ne kadar korktuğunu ve üzerindeki nihai otorite olarak Tanrı'yı gördüğünü söylediğini anlatmaktadır. Din ya da dindarlıkla problemi olmadığını vurgulayan Schröder'e göre mesele, siyasi kararların Tanrı'yla yapılan sohbetlerin sonucu olarak alındığı izleniminin uyanmasıdır. Eski Şansölye, sorunun Bush'un kişiliğiyle sınırlı olmadığına dikkat çekmektedir: "Bana göre, George W. Bush'u şeytanlaştırmak, dikkatleri dünya ve Amerika için problem teşkil eden siyasi bir ittifakın eleştirel bir şekilde incelenmesi ihtiyacından uzaklaştırma eğilimi

[115] Roger Cohen, "The Euro-American religious divide", **International Herald Tribune**, December 12, 2007
[116] Roger Cohen, **a.g.m.**
[117] Roger Cohen, **a.g.m.**

yaratmaktadır: Hâlâ ABD politikaları ve Başkanı üzerinde büyük bir etkiye sahip olan yeni muhafazakar entelektüeller ile Hristiyan Fundamentalistleri arasındaki ittifak." Kiliseyle devletin ayrılmalarını medeniyetin büyük ilerlemelerinden biri olarak gören Schröder'e göre Batı, İslam ülkelerini bu hususta eleştirmekte haklıdır. Ancak benzer eğilimleri yansıtan ABD'deki fundamentalist Hristiyanların İncil yorumları karşısında aynı tavır sergilenmemektedir. Bu durum dünya politikası açısından bir sorun teşkil etmektedir. Zira: "Eğer her iki taraf da bütün geçerli hakikatlerin gerçek sahipleri olduklarını iddia ederse, barışçı çözümler için hiçbir yer kalamaz."[118]

Atlantiğin öteki yakasından farklılaşırken, daha bağımsız politikalar izlemesine imkan verecek maddi kabiliyetlerini de arttırdığına işaret ettiğimiz Avrupa'nın en önemli bağımlılıklarından birini enerji oluşturmaktadır. 2005 yılı itibariyle AB ülkelerinin tükettikleri enerjinin % 37'si petrolden, % 24'ü doğal gazdan, % 18'i katı yakıtlardan, % 15'i nükleer santrallerden ve % 6'sı yenilenebilir kaynaklardan sağlanmıştır.[119] AB üyesi ülkeler, dünya üzerindeki ispatlanmış petrol rezervlerinin sadece % 0.6'sına, doğal gaz rezervlerinin ise % 2.0'sine sahiptirler.[120] AB sınırları içindeki hidrokarbon kaynaklarının miktarı ile hızlanan talep artışı dikkate alınarak yapılan hesaplamalar, Birliğin 2005 itibariyle % 50 düzeyinde olan ithalat ihtiyacının 2030'a kadar üçte ikiye yükseleceğini göstermektedir. Bu tarihte AB, tükettiği petrolün % 94'ünü, doğal gazın % 84'ünü ve katı yakıtların ise % 59'unu ithal ediyor olacaktır.[121]

Coğrafi komşuluk, göç ve Avrupalı müslümanların artan sayıları gibi diğer sebeplerle birlikte bu bağımlılık, Ortadoğu'yu Avrupa'nın önemli çıkarlarının bulunduğu güvenlik çevresine dahil etmektedir. İttifak içinde ABD'den farklılaşma süreci boyunca geliştirilen yeni güvenlik anlayışı, AB'nin

---

[118] "Almost Biblical Semantics", **Spiegel Online**, October 25, 2006, (Erişim) http://www.spiegel.de/international/0,1518,444751,00.html, 8 Ekim 2007

[119] Gawdat Bahgat, "Europe's energy security: challenges and opportunities", **International Aff airs**, 82, 5, 2006, s.963

[120] Energy Information Administration, **Regional indicators: European Union**, Jan. 2005, www.eia.doe.gov, 5 Şubat 2006

[121] Gawdat Bahgat, **a.g.m.**, s.964

bu bölgeye yönelik politikalarının da temel parametrelerini teşkil etmektedir. Nitekim AB üyeleri ile on üç Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz ülkesini bir araya getiren Kasım 1995 tarihli Barcelona Deklarasyonu, Soğuk Savaş yıllarında Avrupa'nın tanımlamaya çalıştığı kendine özgü güvenlik kimliği etrafında zamanını özerkleştirme çabalarının bir ürünü olarak ortaya çıkan 1975 tarihli Helsinki Deklarasyonu'yla benzerlikler taşımaktadır.

Söz konusu benzerlikler, ortaklığın temel hedeflerinin tarif ediliş biçiminde kendilerini göstermektedirler. Bunlar; ortak bir barış ve istikrar bölgesinin yaratılması, ekonomik ve finansal ortaklık aracılığıyla paylaşılan bir refah alanının inşâsı, insan kaynaklarının geliştirilmesi, anlayış ve uzlaşmanın ayrıca insan mübadelesinin desteklenmesidir.[122]

Enerjinin güvenli akışını temine yönelik Avrupa tarzı bu çerçeve, deklarasyonun kurduğu Avro-Akdeniz Enerji Ortaklığı'yla tamamlanmaktadır. AB, yumuşak güç enstrümanlarıyla ilişki kurmaya çalıştığı yakın çevresiyle 2010 yılına kadar enerji piyasalarına odaklı bir serbest ticaret alanının inşâ edilmesini hedeflediğini ilan etmiştir.[123]

Ancak ABD'nin sert gücünü kullanarak Irak'ı işgali, AB'nin güvenlik alanı içinde kabul ettiği bölgede yeni belirsizlik ve çalkantılar yaşanmasına kapı aralamış, Avrupalılar tarafından da bağımsızlaşma yönünde akan zamanlarına müdahale olarak algılanmıştır. Nitekim, işgalin hemen ardından yayınlanan Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde Ortadoğu'ya, Avrupa sınırları dışında kalıp da güvenlik alanı içinde görülen tek bölge olarak yer verilmiş,[124] doğal kaynaklar üzerindeki rekabet ve artan enerji ihtiyacı da güvenlik sorunları arasında sayılmıştır.[125]

---

[122] Gawdat Bahgat, **a.g.m.**, s.974 - Suzan Benedicte, **The Barcelona Process and the European Approach to Fighting Terrorism,** Washington DC, Brookings Institution, 2003, s. 2.
[123] Gawdat Bahgat, **a.g.m.**, s.974
[124] Felix Sebastian Berenskoetter, **a.g.m.**, s.77
[125] The Council of the European Union, **a.g.e**., s.3

Bush yönetiminin ABD'nin imparatorluk içindeki liderliğinin geleceğiyle ilgili yaklaşımları, söz konusu tehdit algılamasının gerçekçi temellere dayandığını göstermektedir. Irak'ın işgali öncesinde Bush ve çevresinin İmparatorluğun işbirliği ve danışma gibi normlarının Amerikan gücü üzerinde yarattığı sınırlamalardan, benzersiz askeri yeteneklerin etkin kullanımıyla kurtulmanın mümkün olduğunu, sert güç kullanılarak jeopolitik denklemler değiştirildiğinde meydana gelecek fiili durumun müttefikler tarafından mecburen kabullenileceğini düşündükleri anlaşılmaktadır.[126] Böylelikle Avrupa'nın zamanı, ABD'nin hedefleriyle uyumlu bir çizgiyle buluşmaya zorlanmış olacaktı.

Bu yaklaşım, gücün emperyal piramit içinde monark, emperyal aristokrasi, uluslararası örgütler ve küresel sermaye arasında dağıldığı İmparatorluğun, askeri gücün önceliğine dayanan stratejilerle Amerikan devlet aygıtı etrafında merkezileşmiş yeni bir mimariye kavuşturulması arzusunu göstermektedir. Bush iktidarının 11 Eylül'den önceki icraatları, söz konusu yaklaşımın Amerikan topraklarına yönelik saldırılardan kaynaklanan bir politika değişikliği olmadığı, dünya düzeninin evrildiği güzergahtan duyulan kaygılar tarafından şekillendirildiği düşüncesini desteklemektedir. İkiz kuleler ve Pentagon vurulmadan önce ABD, 161 ülke tarafından imzalanıp, Rusya ve AB ülkelerinin dahil olduğu 71 devletin onayladığı Comprehensive Test Ban Treaty'nin Senato'da onaylanmasını engellemiştir. Küçük Silahların Dolaşımının Sınırlanması Hakkındaki BM Anlaşmasını ve Biyolojik Silahlar Anlaşması ile ilgili protokolleri imzalamayı reddetmiştir. Bush yönetimi, Uluslararası Ceza Mahkamesi'ni kuran anlaşmaya Clinton'un attığı imzayı geri çekmiş, Kyoto Protokolü'nden çekilmiş ve 1972 tarihli Anti Balistik Füze Anlaşması'ndan çekileceğini de dillendirmeye başlamıştır.[127]

[126] Gordon ve Shapiro, **a.g.e.**, s.49-50
[127] Gordon ve Shapiro, **a.g.e.**, s.53

11 Eylül saldırıları ise, askeri stratejilere özellikle içerde destek dışarıda da mazeret bulunmasını kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır.[128] Örneğin Dick Cheney, saldırıları mazeret göstererek, uluslararası kurum ve ittifakların 20. yüzyılın çatışmalarıyla uğraşmak için dizayn edildiklerini, ABD'nin bugün yüzleşmekte olduğu türden tehditlerle mücadele etmek için uygun strateji ve politikalar olmadıklarını söylemiştir. Cheney'ye göre ABD, ulusal güvenlik çıkarları söz konusu olduğunda uluslararası konsensüsün oluşmasını bekleyemezdi.[129]

Bunun yerine ABD, desteklemeyi seçtiği çoktaraflı girişimlerde yer almakla birlikte, özel ilişkiler kurduğu, yöneticileri Amerika'nın seçtiği hedefleri destekleyen İngiltere, İspanya, İtalya ve Polonya gibi ülkelerle geçici koalisyonlar oluşturacaktı.[130] İttifakın parametrelerini her seferinde ABD'nin seçtiği misyonun belirlediği gönüllüler koalisyonları, hem hedeflere erişmek için ihtiyaç duyulan desteği sağlayabilecek hem de İmparatorluğun kurumsal mekanizmalarının yüklediği zorunluluklardan kaçınılmasına imkan verecekti.[131] Bu yüzden işgale giden günlerde Amerikan Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, operasyonda NATO'nun kullanılıp kullanılmayacağına dair soruyu, aklından hiç geçmediğini söyleyerek cevaplamıştır.[132]

Gordon ve Shapiro, Irak'ın işgali karşısındaki Avrupalı muhalefetin temel sebebi olarak bu durumu göstermektedirler.[133] Almanya ve Fransa'nın yalnızca ekonomik sebepler ve anti Amerikanizmden kaynaklanan reflekslerle emperyal eyleme itiraz ettiklerine dair daha çok Amerikalıların savundukları tezler, örneğin Afganistan'ın işgaline verilen desteği

---

[128] Nicholas Lemann, "The Next World Order: The Bush Administration May Have a Brand New Doctrine of Power," **The New Yorker**, C. 78, No. 6, 1 Nisan 2002, s. 42–49
[129] Gordon ve Shapiro, **a.g.e.**, s.52
[130] Gordon ve Shapiro, **a.g.e.**, s.54-55
[131] Başkan Bush, Avrupalı müttefiklerinin muhalefeti yüzünden BM Güvenlik Konseyi'nden Irak'a yönelik bir müdahale için karar çıkaramayınca ABD'nin yalnızca 'gönüllü bir koalisyon'la birlikte savaşacağını ilan etmiştir.(Jeffrey S. Lantis, "American Perspectives On The Transatlantic Security Agenda", **European Security**, C. 13, No.4, 2004, s.371)
[132] Gordon ve Shapiro, **a.g.e.**, s.63
[133] Gordon ve Shapiro, **a.g.e.**, s.80

açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden, ekonomik çıkarlar ve emperyal eylemin zamanından önce oluşmuş, Amerikan politikaları karşısındaki ayrımsız kötümser bakışın tezahürü olarak değerlendirilebilecek anti Amerikanizm gibi faktörler kendi başlarına değil ilişkisel bağlamları içerisinde değerlendirilmelidirler.

Afganistan'ın işgali sırasında Avrupalıların sergiledikleri tutumlar, sebepsiz ve irrasyonel bir anti Amerikanizmin savaş karşıtlığının temel zeminini oluşturduğu iddiasını anlamsızlaştırmaktadır. Zira Irak'ın işgalinden sadece on yedi ay önce ABD Afganistan'a karşı emperyal eyleme başvurduğunda Fransız halkının % 73'ü ve Almanların % 65'i Amerika'yı desteklemiştir.[134] 11 Eylül'ü takip eden ilk günlerden itibaren sergilenen dayanışma, tarafların 'yeni bir hedef' etrafında rollerini tekrar tanımlamak suretiyle ilişkilerini daha eşitlikçi bir mecrada yürütebileceklerine dair umutların bir ifadesi olarak görülebilir. NATO'nun ünlü 5. maddesi tarihte ilk defa olmak üzere işletilmiş, ancak ABD, ittifakı bir siyasi ve lojistik destek unsuruna indirgeyerek Afganistan'a yapacağı müdahalenin kazanımlarını paylaşmaya pek de niyetli olmadığını göstermiştir. Taliban yönetiminin çökertilmesinin ardından devreye sokulan 'ulus inşası' projesinde özellikle Almanya ve Fransa maddi ve askeri katkılarıyla yer almışlardır. Alman parlamentosu, 2002 Kasımında Afganistan'daki 2450 askerinin görev süresinin uzatılması kararını 473'e karşı 11 oyla almış, 2003 Martında da Hollanda'yla birlikte ISAF'ın komutasını üstlenmiştir. 2002 Ekiminde Charles de Gaulle uçak gemisinin eşliğinde yaklaşık 5000 Fransız personeli, Afganistan operasyonuna katılmıştır.[135]

Dar kapsamlı bir çerçeveden tarif edilen, doğrudan ekonomik beklentilerin etkisiyle ilgili tezlerin de geçerlilik düzeyleri tartışmaya açıktır. Zira Fransa ve Almanya'nın savaş öncesinde Irak'la yaptıkları ticaretin ihmal

---

[134] Gordon ve Shapiro, **a.g.e.**, s.79

[135] Christina M. Schweiss, "Sharing Hegemony, The Future of Transatlantic Security", **Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association**, C. 38, No.3, 2003, s.213

edilebilir boyutlarda olduğu görülmektedir. 1997-2002 arasında Fransa'nın Irak'a yıllık ortalama ihracatı, toplam ihracatının % 0.3'ünden daha az bir miktara tekabül eden 388 milyon dolardan ibaretti. 850 milyon dolarlık ithalatı da, toplam ihalatı içinde sadece % 0,2'lik bir ağırlığa sahipti. Almanya için bu oranların daha da düşük oldukları görülmektedir.[136] Ancak Avrupalıların Saddam yönetimiyle yaptıkları petrol yataklarının işletilmesiyle ilgili anlaşmalar değerlendirme yapılırken dikkate alınmalıdır.[137]

Bununla birlikte, Avrupalıların yalnızca doğrudan ekonomik beklentilerle hareket ettikleri varsayımı, ABD'nin yanında yer alarak anlaşmalarını korumalarının daha kolay olacağı gerçeğiyle birlikte ele alınmak durumundadır. Bu yüzden, Avrupalıların tavırlarını etkileyen motivasyonlar arasında petrolün yeri, yukarıda değindiğimiz bağımlılık etkisi ve Avrupa'nın zamanının uzun vadeye yayılan yönü dikkate alınarak anlaşılmaya çalışıldığında daha tatminkar bir açıklamaya erişebilmek mümkün olacaktır.

Bu perspektiften bakıldığında, ABD'ye yalnızca sert gücü yüzünden izlenmeyeceğinin gösterilmesi ve Avrupa'yı dünya politikasında kilit bir oyuncu haline getirme arzusu muhalefeti motive eden önemli sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır.[138] Avrupalılar, Irak'a yönelik emperyal eylemin, gerçekleştiriliş biçimi ve yöneldiği coğrafya itibariyle dünya düzeninin bütününü kendilerine daha dar bir hareket alanı bırakacak şekilde disipline etmeyi amaçladığını görmüşlerdir. Peterson ve Pollack, ilişkilerde 11 Eylül'ün ardından gözlenen yakınlaşmanın sona erip, yukarıda ittifakın uzun tarihi içinden özetlemeye çalıştığımız gerilim atmosferine dönüşün başlangıç noktası olarak Başkan Bush'un 'şer ekseni' konuşmasını göstermektedirler.[139] Avrupalıların, Bush'un Ocak 2002'deki Irak'ın yanı sıra

---

[136] Gordon ve Shapiro, **a.g.e.**, s.77
[137] Söz konusu anlaşmalar için bkz. William R. Clark, **Petrodollar Warfare: Oil, Iraq and the Future of the Dollar**, New Society Publishers, 2005, s.62
[138] Gordon ve Shapiro, **a.g.e.**, s.80
[139] John Peterson ve Mark Pollack, ''Introduction,'' John Peterson ve Mark Pollack (ed.), **Europe,**

İran ve Kuzey Kore'yi de emperyal eylemin hedefleri arasına sokan beyanlarına yönelik tepkilerini, ufukta beliren emperyal eylemler zincirinin dünya düzeni açısından yarattığı tehditlere dair farkındalığın dışa vurumu olarak kabul etmek mümkündür.[140]

Bu tarihten işgalin gerçekleşmesine kadar geçen zaman diliminde yaşananlar, tepkilerin geçici olmadığını ve dış politika pratiklerine de yansıyacağını göstermiştir. Örneğin, AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi, Mart 2002'deki Barcelona Zirvesi'nde AB'nin temel hedeflerinden birisinin Avrupa Kıtası'nda ABD'ye eşit bir süpergüç yaratmak olduğunu söylerken, Birliğe açıkça dünya politikasında ABD'yi dengeleme misyonu yüklemiştir.[141]

Alman Şansölyesi Gerhard Schroeder'in 2002 yazındaki seçim kampanyası sırasında Irak'ın işgaline açıkça muhalefet ederek seçimi kazanması, Alman dış politikasında ABD'den bağımsızlaşma yönünde atılmış önemli bir adım olarak görülmektedir. Örneğin Kissinger, Schröder'in "Avrupalılar'ın Amerikalılarla göz göze gelebilecek şekilde durabilmeleri gerektiğini" vurgulayan tavrını[142] ve aldığı sonucu Alman dış politikasında gerçekleşecek daha ulusal doğrultuda derin bir dönüşümün habercisi olarak yorumlamıştır.[143] Ayrıca Colin Powell'ın 2003 Şubatında BM'de Irak'ın kitle imha silahları ve terörizmle ilişkisine dair yaptığı sunuşun ardından Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer'in "ikna olmadıklarını açıklaması"nın da, Amerikan çevrelerinde yaklaşık *elli yıldır* devam eden, ABD'nin neredeyse

---

America, Bush: Transatlantic Relations in the 21st Century, Routledge, 2003.

[140] Örneğin, Alman dışişleri bakanı Joschka Fischer, "Müttefikler uydu değildir, teröre karşı uluslararası koalisyon herhangi bir ülkenin hele de tek başına işgal edilmesi için açık çek değildir." uyarısında bulunurken, daha sonra tavır değiştirecek olan ancak o sırada AB dönem başkanlığını yürüten İspanya Başbakanı Jose Maria Aznar da Amerikan dış politikasının tartışılması ve Avrupa-Kuzey Amerika ittifakının yeniden tanımlanması vaktinin geldiğini belirtiyordu. Fransız dışişleri bakanı Hubert Vedrine ise, "Hepimiz ABD'nin tüm sorunların çözümünü terörle mücadeleye indirgeyen kolaycılığının tehdidi altındayız." diyordu. (Steven Erlanger, ''Germany Joins Europe's Cry that the U.S. Won't Consult,'' **New York Times**, Feb. 13, 2002. - "Atlantik fırtına yüklü", **Radikal**, 18.02.2002)

[141] Richard Sinkin; "The EU and US: From Cooperation to Rivalry", **European Integration**, C. 26, No. 1, Mart 2004, s. 96

[142] Tuomas Forsberg, "German Foreign Policy and the War on Iraq: Anti-Americanism, Pacifism or Emancipation?", **Security Dialogue**, volume 36 , issue 2, 2005, s.224

[143] Henry A. Kissinger, "German-US Relations Thrown Into Crisis", **Korea Times**, 23 October 2002.

her arzusunun otomatik olarak kabul edildiği politika tarzının sonu ve "ABD'den bağımsızlık ilanı" olarak değerlendirildiği görülmektedir.[144]

Irak'ın işgali sırasında Almanya'nın izlediği politikayı inceleyen çalışmasında Forsberg, Alman dış politikasında meydana gelen bu değişimin anti Amerikanizm ya da pasifizmle açıklanmaya çalışılmasına itiraz etmektedir. Esas sebep Almanya'nın bağımsızlaşma arzusudur. Forsberg, bağımsızlık arzusunu besleyen temel dinamik olarak ise ülkenin güçlenme yönünde akan zamanını göstermektedir. Avrupa'da lider ülke olarak sivrilen Almanya, daha fazla uluslararası sorumluluk istemektedir. Bu yüzden de karar alma sürecine dahil edilmeyeceğini anladığında güçlü bir reaksiyon göstermiştir. Ortadaki sorun, dünya düzeninin ve ABD'nin müttefikleriyle ilişkilerinin doğasıdır; yalnızca Irak meselesi değildir.[145]

National Defense University'de Ulusal Güvenlik Profesörü olan Steven Philip Kramer, Irak ihtilafının yalnızca Almanya ile değil, ABD'nin Fransa ile olan son elli yıllık ilişkilerinde de önemli bir dönüm noktası teşkil ettiğini düşünmektedir. ABD son elli yılın en tek taraflı hareketini gerçekleştirmiş, karşılığında da aynı tarihsel dönem içinde yüzleştiği en ciddi tepkiyle karşılaşmıştır.[146] Bu tarihlendirmeler, Irak'ın işgalini Avrupa'nın uzun vade içinde bağımsızlaşma yönünde akan zamanının tepe noktası olarak göstermektedirler.

Almanya ve Fransa'nın oluşturduğu ortak cephenin, işgali önlemek için İmparatorluğun kurumsal mekanizmalarını bir muhalefet zeminine çevirmeye çalıştığı görülmektedir. Almanya'nın desteğini arkasına alan Fransa, BM Güvenlik Konseyi'nde etkili bir diplomasi izlemiş, 2002 Kasımında kabul edilen 1441 sayılı kararda, silah denetçilerinin hazırlayacakları rapor

---

[144] Richard Bernstein, "The German Question", **The New York Times Magazine**, 2 May 2004.
[145] Tuomas Forsberg, **a.g.m.**, s.213
[146] Steven Philip Kramer, "The End of French Europe?", **Foreign Affairs,** Vol. 85 Issue 4, Jul/Aug 2006, s.126-138, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=21326437&site=ehost-live, 20 Mart 2007

sonucunda bir askeri müdahaleyi otomatikman yetkilendirecek ifadelere yer verilmesini önlemiştir.[147] Blix raporunun ardından ABD'nin emperyal eylem için Güvenlik Konseyi'nden yetkilendirme arayışı da sonuçsuz bırakılmıştır.[148] Ayrıca iki ülke NATO çerçevesinde Türkiye'ye gönderilecek savunma donanımlarının yollanmasını da geciktirmişlerdir.[149]

Tüm bu süreç boyunca savaş karşıtı koalisyonun vurguladığı temel nokta, emperyal eylemin ancak açık bir BM yetkilendirmesiyle meşruluk kazanacağıdır. Örneğin savaşa çok az bir zaman kala, 1963 tarihli Elysée Anlaşması'nın yıl dönümü olan 22 Ocak 2003'te Schröder'le bir araya gelen Chirac, Irak'ın işgali hakkında: "… Güvenlik Konseyi, yalnızca Güvenlik Konseyi daha önce aldığı kararlarla uyum içinde karar verebilir…" demiştir.[150] Hardt ve Negri'nin terimleriyle ifade ettiğimizde emperyal aristokrasiye mensup önemli üyeler tarafından Monark'a karşı savunulan şeyin, İmparatorluğun mimarisine şekil veren meşruiyet normları, güç ve rol dağılımı olduğunu söylemek mümkündür.

Savaşa giden süreçte Fransa ve Almanya'nın, ABD'ye karşı Moskova'yla yakınlaşmaları, Irak'ın işgalinin emperyal piramitte yarattığı hasarın boyutlarını göstermesi bakımından anlamlıdır. Emperyal eylem, bir yandan Rusya'nın Avrupa'nın önemli enerji ithalatçıları arasına girmesini kolaylaştırarak orta ve uzun vadede sonuçlar doğurabilecek saflaşmalara yol açarken diğer yandan da AB projesinin derinleşme sürecini kesintiye uğratan bölünmeler yaratmıştır. Brzezinski'den alıntıladığımız pasajda geçen terimlerle ifade ettiğimizde, ABD'nin yaptığı hamlenin vasalların bir kısmıyla

---

[147] Resolution 1441, 8 November 2002 (Erişim) http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/resolutions/s-res-1441.pdf, 28 Haziran 2005

[148] ABD ve İngiltere'nin BM Güvenlik Konseyi'nde Irak'a müdahaleye cevaz verecek ikinci bir karar tasarısını oylamaya sunmaktan vazgeçmelerinin ardında, yalnızca daimi üyelerin tasarıyı veto edeceklerinin anlaşılması değil, Angola, Şili, Pakistan, Kamerun, Gine ve Meksika gibi ülkelerin desteğinden emin olamamaları da yatmaktadır. (William Pfaff, "Don't blame the French", **The Guardian**, 20 Mart 2003)

[149] Rhodes, **a.g.m.,** s.427

[150] Gordon ve Shapiro, **a.g.e.**, s.126

barbarları bir araya getirdiğini, hem vasallar arasında hem de vasallarla tabiler arasında yarıklar oluşturduğunu söylemek mümkündür.

İngiltere, İspanya ve İtalya gibi AB'nin bazı eski üyelerinin ABD'nin yanında yer almalarının yanı sıra, Birliğe yeni üye olan ya da üyelik için bekleyen Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin[151] emperyal eyleme verdikleri destek de, Amerikan yönetimine yakın çevreleri İmparatorluğun mimarisinden farklı bir dünya düzeni kurulabileceği hususunda ümitlendirmiştir. Örneğin, Amerikan Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in, Almanya ve Fransa'yı 'eski' Avrupa olarak nitelerken, NATO'nun çekim merkezinin doğuya doğru kaydığını ifade ettiği konuşmasını,[152] tek taraflılık eleştirilerine 'yeni'lerin katılımıyla muhalifleri dışarıda bırakan tehditkar bir cevap oluşturma çabasının tezahürü şeklinde görmek mümkündür. Nitekim tartışmaların yarattığı sıcak atmosferde, bu mimarinin önemli kurumsal mekanizmalarını oluşturan NATO ve BM'nin 'öldüğüne' dair yorumlar[153], Amerikan devlet aygıtının kendi etrafında, artık 'eski' Avrupa'yla farklılaşan hedef ve tehdit algılamalarını paylaşarak meşrulaştıracak daha disiplinli bir ittifaklar ağı inşa etmesi telkinlerini de içermekteydiler. Irak'taki emperyal eylem üzerinden tartışılan şeyin, dünya düzeninin halihazırdaki niteliği ve gelecekte alacağı şekil olduğu bir kez daha görülmektedir.

Ancak bu manzara başka faktörlerle bir arada değerlendirildiğinde, Avrupa'nın zamanının iç ritminde yaşanan parçalanmanın uzun vadeli dinamikler açısından kalıcı bir kırılmayı ifade ettiğini söylemek

---

[151] Orta Avrupa ülkelerinin, savaş başladığı sırada Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın elindeki koalisyon ülkeleri listesinin dörtte birini oluşturmaları, ABD'nin Avrupa'nın zamanının iç ritmine müdahale yeteneğinin en somut göstergesidir. 30 Ocakta 2003'te Wall Street Journal ve birçok önemli Avrupa gazetesinde yayınlanan Sekizler Mektubu'yla ABD politikalarına açık destek veren ülkeler Çek cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, İspanya, İngiltere, Portekiz, İtalya ve Danimarka'dır. 5 Şubat 2003'te de NATO üyeliğine aday olan Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Estonya, Letonya, Litvanya, Makedonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya yayınladıkları bildiriyle ABD'yi desteklemişlerdir. (Rhodes, **a.g.m.**, s.423-428)

[152] News Transcript, Transcript of Press Conference with International Media, United States Department of Defense, Wednesday, January 22, 2003, www.pentagon.gov/news/jan2003/t01232003_t0122sdfpc.html, 6 Kasım 2005

[153] Charles Krauthammer, "Re-Imagining NATO," **The Washington Post**, 24 Mayıs 2002 - Richard Perle, "Thank God for the death of the UN", **The Guardian**, 21 Mart 2003

zorlaşmaktadır. Savaşın hemen öncesinde, 2003 yılı Ocağında EOS Gallup Europe tarafından yapılan anketler, hükümetleri işgale destek veren Orta Avrupa vatandaşlarının ABD'nin Irak politikasına bakışlarıyla, 'eski' Avrupalılar arasında büyük farklılıklar bulunmadığını göstermektedir. Orta Avrupalıların ülkelere göre % 62 ila 80 arasında değişen bir bölümü, doğrudan BM yetkilendirmesi olmaksızın ABD'nin Irak'a müdahalesini desteklemediklerini söylemişlerdir. Aynı cevabı veren 'eski' Avrupalıların oranı ise % 68 ila 87'dir. Ayrıca, anket Orta Avrupalıların % 72'sinin ABD'yi savaşa götüren temel motivasyonun petrol olduğunu düşündüklerini de ortaya koymuştur.[154]

'Eski ve yeni' Avrupa'da emperyal eyleme karşı sivil toplum düzeyinde gösterilen tepki, hükümetlerin davranışları arasındaki farklılıkların aksine, uyumlu bir manzara arz etmektedir. Bu uyumu değerlendiren Habermas ve Derrida, 15 Şubat 2003'te Londra, Roma, Madrid, Barselona, Berlin ve Paris'te II. Dünya Savaşı'nın sona erişinden bu yana gerçekleşen en büyük gösterileri, bir Avrupa kamu alanının doğuşunun işaretleri olarak yorumlamışlardır.[155] Emperyal eylemin tarif ettiği ABD'yi, Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu kurucu ötekiler arasına yerleştirirken, BM, WTO, WB ve IMF gibi İmparatorluğun kurumlarını da ötekinin dizginleneceği en uygun mücadele zeminleri olarak kabul etmektedirler.[156]

Bu tepkiyi, Amerikanın eylemlerine dayalı rasyonel değerlendirmelerden ziyade duygusal sebeplerden kaynaklanan anti Amerikanizm'in bir tezahürü şeklinde değerlendirmek, emperyal eylemin Atlantik yarığı üzerindeki etkisinin kavranmasını imkansızlaştırmaktadır. Zira anketler, sivil toplum nezdindeki ABD algısının emperyal eylemin ardından ciddi ölçüde farklılaştığını göstermektedir. Örneğin, The German Marshall

---

[154] Rhodes, **a.g.m.**, s.430
[155] Jürgen Habermas ve Jacques Derrida, "February 15, or What Binds Europeans Together: A Plea for a Common Foreign Policy, Beginning in the Core of Europe", **Constellations**, Volume 10, Number 3, 2003, s.291
[156] Habermas ve Derrida, **a.g.m.**, s.293

Fund of the United States'in yaptığı araştırmaya göre Avrupalıların Amerika'ya duyduğu yakınlık, 100 derecelik bir termometre ölçeğinde 2001'de 64 düzeyinde iken 2006'da 51'e düşmüştür. Bush'un uluslararası politikalarına verilen destek de 2001'de yüzde 38 iken, beş yıl sonra yüzde 18 seviyesine inmiştir.[157]

Emperyal eyleme sivil toplumdan yöneltilen eleştirilerin yalnızca Bush yönetimini hedeflemedikleri, ABD'nin dünya sistemi içindeki liderlik rolünün sorgulanmasına da yol açtıkları görülmektedir. Örneğin, dünya meselelerinde Amerikan liderliğini arzu edilir bulanların oranı 2002'de % 64 iken, bu oran 2006'da % 31'e inecek, Amerikan liderliğini açıkça istemeyenler ise % 57'ye yükselecektir.[158]

Amerikan liderliğinin sorgulanışı, NATO'ya verilen desteğin eriyişinden de izlenebilmektedir. NATO'nun ülkelerinin güvenliği açısından hayati önemde olduğunu düşünen Avrupalıların oranı 2002'de % 69 iken, 2006'da % 55'e düşmüştür. En büyük hayal kırıklığı ise, geleneksel olarak NATO'ya en sıcak bakan ülkelerde yaşanmıştır. Örneğin, Almanya'da ittifaka olumlu yaklaşanların oranı % 69'dan % 55'e, İtalya'da % 68'den % 52'ye ve Türkiye'de % 53'ten % 44'e inmiştir.[159]

Emperyal eylemden Bush yönetimine, oradan da daha genel olarak ABD'nin İmparatorluk içindeki liderlik konumuna ve NATO'ya yönelen tepkinin, Avrupa'nın bağımsızlaşma yönünde akan zamanına verilen desteği de arttırdığı gözlenmektedir. Haziran 2003'te Almanya'da yapılan ankete göre, ülkelerinin hayati çıkarları açısından AB'nin mi ABD'nin mi önemli olduğu sorusuna % 81 oranında AB cevabı verilmiştir. Aynı oran bir yıl önce

---

[157] The German Marshall Fund of the United States, **Transatlantic Trends, Key Findings 2006**, (Erişim) http://www.transatlantictrends.org/doc/2006_TT_Key%20Findings%20FINAL.pdf, 13 Ocak 2007

[158] The German Marshall Fund of the United States, **a.g.e.**, s.5,

[159] The German Marshall Fund of the United States, **a.g.e.**, s.6,

ise % 55 düzeyindedir.[160] Marshall Fund'un araştırmasında da AB'nin güvenlik ve diplomasi alanında ABD'den daha bağımsız davranmasını isteyen Avrupalıların oranının iki yıl öncesine göre % 5 artarak 2006'da % 55'e yükseldiği görülmektedir.[161] Ankete katılanların % 65'i AB'nin kendi dışişleri bakanına sahip olmasını isterken % 46'sı da askeri gücünü arttırması gerektiğini ifade etmiştir.[162]

Irak'ın işgalinden Almanya'da Schröder, Fransa'da da Chirac'ın iktidardan ayrılmalarına kadar geçen dönemde yaşanan gelişmeler, gerilimin taraflarının duruşlarını 'kaba hatlarıyla' muhafaza etmekle beraber, 'taktik-stratejik' konumlar ve birlikteliklerin süreklilik arz etmediği bir ilişkiler ağını resmetmektedir. ABD, bu bölümün son kısmında tekrar ele alınacak Büyük Ortadoğu İnisiyatifi'yle[163], Avrupa'ya Amerikan liderliğini kabul etmesi karşısında, hem Irak Savaşı sırasında sergilediği 'ilkesel' itirazlarını tatmin etmesine, hem de 'sofraya oturmasına' imkan verecek yeni bir rol teklifinde bulunmuş, ancak umduğu karşılığı görememiştir.

İnisiyatif'in yoğun olarak tartışıldığı günlerde Amerikan yönetimine yakın düşünce kuruluşlarındaki "organik entelektüeller", projenin gerekçelerini Amerikan çıkarlarını Avrupalıların Helsinki'den bu yana inşa etmeye çalıştıkları güvenlik kimliğiyle eklemlenen bir dile tercüme etmişlerdir.[164] Demokratikleşme ve İnsan Hakları ahlaki ve ideolojik bütünleşme zemini olarak ön plana çıkarken, enerji güvenliği, terörizm, demografik dengeler ve "göç" Avrupa'nın İnsiyatif'e katılmasını rasyonel kılacak sorun alanları olarak vurgulanmıştır.

---

[160] Peter Rudolf, "The Myth of the 'German Way': German Foreign Policy and Transatlantic Relations", **Survival**, vol. 47, no. 1, Spring 2005, s.139
[161] The German Marshall Fund of the United States, **a.g.e.**, s.6.
[162] The German Marshall Fund of the United States, **a.g.e.**, s.4.
[163] İnisiyatif'in içeriği ilk önce Al-Hayat gazetesinde kamuoyuna duyurulmuştur. "U.S. Working Paper For G-8 Sherpas", **Al-Hayat**, 2004/02/13
[164] Örnek olarak bkz. Anthony H. Cordesman, "The Transatlantic Alliance: Is 2004 the Year of the Greater Middle East?", **CSIS**, Şubat 2004

Ancak Irak'ın işgali sırasında takındıkları tavır dolayısıyla bölge toplumları nezdinde Ortadoğu'daki sömürgeci geçmişlerinin acı hatıralarını gölgede bırakan bir prestij kazanan Fransa ve ortağı Almanya başta olmak üzere İngiltere'nin de aralarında bulunduğu birçok Avrupa ülkesi, İnsiyatife ihtiyatla yaklaşmışlardır. Bir yandan bölge ülkeleriyle temasları sürdürürken diğer yandan da kendi hazırladıkları planları gündeme getirmişlerdir. Fransa ve Almanya tarafından AB ülkelerine dağıtılan "Ortadoğu'da Ortak Geleceğe İlişkin Stratejik İşbirliği" başlıklı raporda AB girişimleri olan Avrupa-Akdeniz diyaloğu, Akdeniz Kalkınma Fonu ve Avrupa Yatırım Bankası aracılığıyla Akdeniz ülkelerine yönelik proje finansmanlarında bulunmaya devam ettikleri hatırlatılmış, demokratikleşme için tek mümkün güzergahın da bölge ülkeleriyle yapılacak diyalog olduğuna işaret edilmiştir. ABD'nin "dışarıdan dayatmasının" ters etki yaratabileceği vurgulanırken NATO'nun Ortadoğu'daki görevinin de sadece "girişimlerle" sınırlanması istenmiştir.[165]

II. Başkanlık döneminde dış politika takımında ciddi revizyonlar yapan Bush'un[166], Irak'ın bir bataklığa dönüşmesinin ardından Avupa karşısındaki tektaraflı tavrını yumuşatmaya başladığı görülmektedir.[167] Benzer bir şekilde Fransa ve Almanya'da Irak'ın işgali sırasında işbaşında bulunan kadroların siyaset sahnesinden çekilmeleri de Amerika ile olan ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi için uygun bir zemin yaratmıştır.

Ancak, Almanya ve Fransa'da yaşanan iktidar değişiklikleriyle birlikte bu iki ülkenin izlemeye başladıkları daha Atlantikçi politikaların sivil toplum düzeyinde aynı karşılığı bulmadığına dair göstergeler, emperyal eylemin Avrupa'nın zamanının akış yönünü motive etmeyi sürdürdüğünü

---

[165] Mehmet Akif Okur, "Ortadoğu'da Pasif Devrim: Büyük Ortadoğu İnsiyatifi", **2023**, 15 Mart 2004, 3, 35

[166] Wolfowitz, Feith ve Bolton gibi yeni muhafazakarlar yönetimden ayrılırlarken yerlerine Robert Zoellick, Nicholas Burns ve Christopher Hill gibi isimler gelmişlerdir.

[167] Philip H. Gordon, "The End of the Bush Revolution", **Foreign Affairs,** Jul/Aug2006, Vol. 85 Issue 4, s.75-86, (Erişim) http://**search**.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=21326405&site=ehost-live, 9 Kasım 2007

göstermektedir. Örneğin, 2007 Martında yapılan bir araştırma, Almanların % 48'inin ABD'nin dünya barışı açısından İran'dan daha tehlikeli olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Bu oran 18-29 yaş aralığında % 57'ye yükselmektedir. Ankette aksi yönde görüş bildirenlerin oranı ise % 31'de kalmıştır.[168]

Bununla birlikte, Atlantik yarığı üzerine uzmanlaşan Philip H. Gordon, dışardaki ötekinin güçlenişinin aradaki farklılıkların ikincilleştirilmesini sağlayacak bir kaldıraç potansiyeli kazandığına işaret etmektedir. Gibbons'tan bu yana değişik konjonktürlerde vurgulandığına işaret ettiğimiz Atlantiğin her iki yakasını kapsayan bütüncül Batı tasavvurunun tamirinde bu kez Çin'in yükselişinin işlevsel olabileceği düşünülmektedir. Gordon, Çin'in İran, Chad, Cuba, Ethiopia, Sudan ve Zimbabwe gibi ülkelerle ilişkileri, küresel ısınma gibi konulardaki politikaları karşısında ABD ve Avrupa'nın ortak pozisyonlarda buluşmaya başladıklarına dikkatleri çekmektedir.[169]

III. DİĞERLERİNİN YÜKSELİŞİ

Irak'ın işgalinin zamanını hem tarihsel konjonktürüyle hem de uzun vadeyle buluşturan önemli bağlantılardan bir diğerini, Batı dışı dünyanın ekonomik gelişme süreci teşkil etmektedir. İkinci bölümde de işaret edildiği üzere, sanayi kapitalizminin doğuşundan günümüze kadar uzanan tarihsel dönem boyunca dünya ekonomisi ve politikası üzerine yürütülen tartışmaların ana eksenlerinden birini kapitalizmin çevreyle ilişkilerinin niteliği meselesi oluşturmuştur. Hem emperyalizm, hegemonya ve imparatorluk kavramları etrafında ele almaya çalıştığımız tarihsel dünya düzenleri arasındaki ayrım noktalarının tespitinde, hem de söz konusu dönemlerin bir uzun vadenin

---

[168] Claus Christian Malzahn, "Evil Americans, Poor Mullahs", SPIEGEL ONLINE - March 29, 2007, (Erişim) http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,474636,00.html, 28 Haziran 2007

[169] Philip H. Gordon, "Engaging China will ease trans-Atlantic tensions", **International Herald Tribune**, February 11, 2007

parçaları halinde tasavvur edilişlerinde başvurulan referans noktaları arasında günümüze kadar devam eden bu tartışmanın ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır.

Daha önce değinildiği gibi, ilk kuşak emperyalizm teorilerinin temel problematiğini, kapitalist merkez ülkelerin niçin kapitalist olmayan çevre üzerinde doğrudan denetim kurma ihtiyacını hissettikleri sorusu teşkil etmiştir. Marx'ın İngiliz emperyalizminin çevrede kapitalist gelişmeyi engelleyen eski yapıları temizlediğine dair değerlendirmelerinde görüldüğü gibi, kapitalist yayılmacılığın 'ilerici' yönlerini de vurgulayan klasik bakış açısı Lenin'le birlikte terkedilmiştir. Kapitalizmin 'tekelci' aşamaya geçtiği varsayımına dayanılarak, bundan sonra çevrenin kalkınması için yapıcı hiçbir rol oynayamayacağı savunulmaya başlanmıştır. Bu yaklaşıma göre, kapitalizmin en zayıf halkasını oluşturan sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları, hem merkez ülkeleri sarsacak hem de çevrede kalkınmanın önünü açacaktı.

Nitekim, Parker Thomas Moon'un 1926'da kaleme aldığı satırlar, emperyalistlerin çekilmelerinin ardından sömürgelerin hızlı bir ekonomik gelişme süreci içine gireceğini düşünenlerin beklentilerini yansıtmakla birlikte, 20. yüzyılın değil de 21. yüzyılın ilk çeyreğini tasvir ediyor gibidir.

> "Şu anda mantar gibi biten Hindistan fabrikalarının sayısı binlerle değil yüzbinlerle ifade edildiğinde; Çin'in çalışkan kitleleri, şu anda bir milyondan fazla Japon'un yaptığı gibi, modern sanayi makineleriyle buluştuğunda; Asyalı mamuller büyük ölçeklerde Avrupa ve Amerikan sanayileri ile rekabet ettiğinde durum ne olacak?... Bu halkları Avrupa emperyalizminin karşısında "gerikalmış" ve aciz kılan noksanlıkların artık mevcut olmayacağı ve Japonya gibi, Çin, Hindistan, İran, Mısır, Türkiye, Siam ve hatta belki de Afrika'nın bazı kısımlarının makineleri ve

> silahları kullanacağı günün şafağı doğuyor. Avrupa'ya görünüşte zaptedilemez dünya hakimiyetini veren milliyetçi ve demokratik duygulara cevap verecekleri günün şafağı doğuyor… Büyük Britanya'nın nüfusu 44 milyon iken Hindistan'ınki 320 milyon, Fransa 39 milyon iken Çin muhtemelen 400 milyon, Asya ve Afrika, Avrupa'nın yarım milyarına karşılık 1 milyardan fazla nüfusa sahip. Bugünün emperyalist büyük güçleri, filleri harekete geçmeleri için dürten pigmelerden başka bir şey değiller. Hangisi yarının büyük güçlerinden biri olacak?"[170]

Ancak II. Dünya Savaşı'nı takip eden dekolonizasyon sürecinde[171] kazanılan 'formel' bağımsızlıkların beraberlerinde ümit edilen ekonomik kalkınmayı getirmeyişleri, tartışmayı yeni boyutlara taşımıştır. Bu dönemde yaygın bir ilgi gören Bağımlılık teorileri az gelişmişliğin faturasını, dünya sisteminin çevredeki ülkelerin formel bağımsızlık statülerini anlamsızlaştıran yapısal özelliklerine kesmekteydi. Öncelikle, emperyalist devletlerin arkalarında bıraktıkları ekonomik yapı, metropolün ihtiyaçlarını karşılamak üzere dizayn edilmişti. Bu yüzden, metropolle bağlar koptuğunda bu altyapılara dayanarak, işleyen ekonomiler inşa etmek hiç de kolay değildi. İkinci olarak, dünya ekonomisinin örgütlenme biçimi çevrenin kalkınmasının önünde engel teşkil ediyordu. Kapitalist merkez ile çevre arasındaki ilişkide, taraflardan biri kazanırken diğeri kaybetmek zorundaydı. Buna karşılık, özellikle Amerikan akademyası tarafından desteklenen modernleşme teorileri ise, azgelişmişliğin sorumluluğunu çevre ülkelerinin omuzlarına yüklemekteydi.

---

[170] Parker Thomas Moon, **Inperialism and World Politics**, The Macmillan Company, New York, 1926, s.6-7

[171] Söz konusu süreci ele alan çalışmalar için bkz. Muriel Evelyn Chamberlain, **Decolonization: The Fall of the European Empires**, Blackwell Publishing, 1999 - John Springhall, **Decolonization Since 1945: The Collapse of European Overseas Empires**, Palgrave, 2001

Bu teoriler 80'lerden itibaren yerlerini küreselleşme tartışmalarına terk ederlerken, Batı teknolojisi ve sermayesinin çevreye akışının beraberinde getirdiği sorun ve fırsatlara dair çatışan perspektifler, 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya atılan soruları güncellemekteydiler. Hızlanan finansal akışlar ve doğrudan yatırımlar çevrede sürdürülebilir kalkınmanın destekleyicisi olarak mı değerlendirilmeliydiler, yoksa dünya sistemine eklemlenen ülkeleri orta vadede daha istikrarsız bir gelecek mi beklemekteydi? 1997'de başlayan krizler zinciri ikinci yaklaşımı savunanların tezlerini öne çıkarırken, 2000'lerin sonlarına gelindiğinde küreselleşme eleştirilerinin yükseldiği yeni adresin merkez ülkeler olduğu görülmektedir.[172]

Bu noktada çalışmamızda anahatlarını ele almaya çalıştığımız uzun tartışmaya eşlik eden dünya ekonomisindeki dönüşümlerle ilgili rakamlara kısaca göz atmak, Irak'ın işgal edildiği konjonktürün hangi kritik eşiği temsil ettiğinin anlaşılması bakımından yararlı olacaktır.

Dünya ekonomisinin sanayi devrimi öncesindeki yapısına bakıldığında, bugün hala 'gelişmekte olanlar' arasında sayılan Asya ülkelerinin geçmişte ne kadar merkezi bir konum işgal ettikleri açıkça görülebilmektedir. Örneğin, mevcut istatistiklere göre 1800'de Çin, dünya manifektür üretiminin % 33'ünü tek başına yapmaktaydı. Aynı tarihte tüm Avrupa'nın dünya manifektür üretimi içindeki payı % 28, ABD'ninki ise % 0.8'di. 1900'e ait rakamlar, bir yüzyıl içinde dengelerin nasıl bütünüyle değiştiğini göstermektedir. Bu tarihte Çin'in payı % 6.2'ye gerilerken, Avrupa dünya manifektür üretiminin % 62'sini, ABD ise % 23.6'sını gerçekleştirmiştir.[173]

---

[172] Morgan Stanley'in Asya baş ekonomisti Stephen Roach'ın şu sözleri, Asya'dan yükselen güçlerin yarattığı rekabet ortamından duyulan rahatsızlığı özetlemektedir: "Ekonomik teori bize küreselleşmenin bir kazan-kazan olduğunu söylemekte, ancak öyle değil, en azından durum Batı'da böyle değil. Teori başka bir dönem için yazılmıştı. Dizginsiz kapitalizm hakkında zor sorular sormak zorundayız. Yeni bir alfabeye ihtiyacımız var." (Katrin Bennhold, "On the cusp of economic history", **International Herald Tribune**, 22 Ocak 2008.)

[173] Gerald Segal, "Does China Matter?", Barry Buzan ve Rosemary Foot (ed.), **Does China Matter? A Reassessment** içinde, London and New York, Routledge, 2004, s.12

Bu çevrim, gayri safi hasıla istatistiklerinden de izlenebilmektedir. 1820'de dünya gayri safi hasılasının % 52'si Asya'ya aitti. Çin'in payı % 29, Hindistan'ınki ise %16'ydı. Bir başka hesaplamaya göre, aynı dönemde altı doğu ve güneydoğu Asya ülkesinin (Çin, Güney Kore, Tayvan, Japonya, Endonezya, Tayland) dünya gayrı safi hasılasına katkısı % 35 iken, altı Avrupa ülkesininki (İngiltere, ABD, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya) % 18'di.[174] Tarihi seyir içerisinde bu ülkelerin gayrı safi milli hasılalarını kıyaslayan aşağıdaki tablo, Asya'nın 19. yüzyılın başlarındaki üstünlüğünün 20. yüzyıla gelindiğinde artık gerilerde kaldığını, dekolonizasyonun yaşandığı 1950'lerden itibaren ise aradaki farkın kapanmaya başladığını göstermektedir.

1990 dolar rakamlarına göre, milyar dolar olarak 1820-1992 arasında altı batı ve doğu ülkesinin Gayrı Safi Milli Hasılalarının karşılaştırılması[175]

	1820	**1913**	**1950**	**1992**
Altı İleri Batı Ülkesi	128	1,138	2,422	9,781
Altı Doğu ve Güneydoğu Asya Ülkesi	243	435	603	7,487

1990'lardan itibaren görünür hale gelmeye başlayan, ancak özellikle 2000'lerle birlikte dünya ekonomisi üzerindeki etkisini yoğun bir şekilde hissettiren Batı dışı dünyanın yükselişi, ABD Merkez Bankası Başkanı Ben Bernanke'nin ifadesiyle tarihte emsaline rastlanmayan bir gelişmedir. Kolomb'un Kuzey Amerika seferinin dünyayı geri dönülmez bir şekilde dönüştürmesinin yüzyıllar aldığını kaydeden Bernanke, Çin'in ise bir ihracat merkezi haline gelerek dünyayı 30 yılda değiştirdiğini söylemektedir.

[174] Kaoru Sugihara, "The East Asian path of Economic Development, A Long Term Perspective", Giovanni Arrighi, Takeshi Hamashita ve Mark Selden(eds), **The Resurgence of East Asia, 500, 150 and 50 Years Perspectives** içinde, New York and London, Routledge, 2003, s.78-79.
[175] Kaoru Sugihara, **a.g.m.**, s.79

Bernanke'ye göre küresel ticaret ve finansa ilişkin modeller değişmekte, zengin merkez ülkelerin mamul ürünler, fakir çevre ülkelerinin ise hammadde ihraç ettikleri eski işbölümü ortadan kalkmaktadır.[176]

The Economist'in 2005 yılında yükselen ekonomilerin sanayi devriminden bu yana ilk kez dünya üretiminin yarıdan fazlasını gerçekleştirdiklerini gösteren araştırması, dünya ekonomisindeki söz konusu değişimin boyutlarını göstermektedir.[177] Yapılan araştırmaların çizdiği gelecek vizyonları, bu trendinin güçlenerek devam edeceği yönündedir. Örneğin, dünyanın önde gelen finans kuruluşlarından Goldman Sachs'ın tahminleri, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in oluşturduğu BRIC ekonomilerinin G-7'leri 2032'de geçeceğini öngörmektedir. Bu projeksiyona göre Çin ABD'yi 2027'de, Hindistan ise 2050'ye kadar yakalayıp geçecektir.[178]

Cisco Systems'in sponsorluğunda Economist Intelligence Unit'in yaptığı (EIU) "Foresight 2020" başlıklı araştırmada da, Asya'nın dünya ekonomisi içindeki payının 2020'de % 43'e yükseleceği tahmin edilmektedir. Satınalma gücü paritesi açısından yapılan hesaplamaya göre Çin pazarı 2020'de ABD'ye yetişirken, bu tarihe kadar dünya ekonomisinde meydana gelecek büyümenin % 27'si bu ülke tarafından gerçekleştirilecektir. Araştırmanın bulguları, Asya'nın yalnızca üretim merkezi olarak değil, alım gücünün hızla arttığı bir pazar olarak da yükseleceğini göstermektedir. 2020'de Çin'de çalışanlar 2005'deki düzeylerinden 4.5 kat daha fazla ücret alacaklardır. Yine bu tarihte Çin'de yıllık geliri 7500 doların üzerinde en az 80 milyon hane olacağı, Çin'in küresel tüketim harcamaları içindeki payının da üçe katlanacağı öngörülmektedir. Günümüzde 1.1 milyarlık Hindistan

---

[176] Edmund L. Andrews, "Fed chief challenges a world in transition", **The New York Times**, August 26, 2006

[177] The Economist, "Coming of Age", **The Economist**, Vol. 378, Issue 8461, 1/21/2006, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=19491983&site=ehost-live, 17 Ekim 2006

[178] Goldman Sachs Global Economics Group, **BRICs and Beyond**, The Goldman Sachs Group, Inc., 2007, s.155

nüfusunun yaklaşık yarısı 25 yaşın altındadır. Ülkenin hızla gelişen orta sınıfının şimdiden ABD nüfusu kadar geniş olduğu tahmin edilmektedir.[179] Bir bütün olarak bakıldığında ise Asya, dünyanın en geniş tüketim bölgesi haline gelecek, 2020'de bütün otomobil satışlarının % 38'i Asya'da gerçekleşecektir.[180] Dünya Bankası'nın Asya dışındaki gelişmekte olan ülkeleri de içine alan hesaplamaları, 2000 yılında 352 milyon olan geliri 16.000 doların üzerindeki hane halkı sayısının 2030'da 2.1 milyara çıkacağını öngörmektedir.[181]

Yalnızca hane halkı başına düşen gelir artmamakta, aynı zamanda gelişmekte olan dünyadan çok daha fazla isim süper zenginler listelerine girmektedir. Forbes dergisinin 2007 listesinde ABD'den 415 milyarder yer alırken[182] The Hurun Report, verilerine ulaşamadıkları 'gizli' zenginler hariç, 100 tane Çinli milyarder tespit etmiş bulunmaktadır. Araştırma, servetini kendisi kazanan dünyanın en zengin on kadınından altısının Çin'li olduğunu haber vermektedir. Bunlar arasında yer alan Country Garden adlı emlak şirketinin sahibi, 26 yaşındaki Yang Huiyan, 16 milyar dolarlık servetiyle George Soros, Rupert Murdoch ve Steven P. Jobs gibi ünlü isimlerden daha zengindir.[183]

Ülkesel ekonomilerin sergiledikleri yükseliş ivmesine paralel olarak küreselleşmenin alt yapılarının, gelişmekte olan ülkelere ait çokuluslu şirketler tarafından da etkin bir şekilde kullanılmaya başlandığı görülmektedir.

---

[179] Heather Timmons, "India, a Stirring Giant, Is the New Place to See and Be Seen", **New York Times**, December 13, 2007

[180] Economist Intelligence Unit, **Foresight 2020, Economic, Industry and Corporate Trends**, The Economist, 2006 - Cep telefonu alanında dünya lideri olan Nokia'nın en çok satış yaptığı pazarlar sırasıyla Çin, Hindistan ve ABD'dir. (Reuters, "India Overtakes U.S. As Nokia's No.2 Market", **New York Times**, August 23, 2007)

[181] Robert J. Samuelson, "The Economy's Rebalancing Act", **Washington Post**, December 20, 2006; A23.

[182] Luisa Kroll, "The World's Billionaires", **Forbes.com**, (Erişim) http://www.forbes.com/2008/03/05/richest-people-billionaires-billionaires08-cx_lk_0305billie_land.html, 30 Haziran 2005

[183] **Hurun Report 2007 Richest Women in China List**, (Erişim) http://www.hurun.net/listen74.aspx - **Hurun Report 2007 China Rich List**, (Erişim) http://www.hurun.net/listen72.aspx, 29 Mart 2008 - David Barboza, "Little-Known Entrepreneurs Putting China Near Top of Billionaires' List", **New York Times**, November 7, 2007

Boston Consulting Group'un Mayıs 2006'da yayınladığı, "The New Global Challengers: How 100 Top Companies from Rapidly Developing Economies Are Going Global - and Changing the World" başlıklı rapor[184], batı dışı dünyadan yükselen çok uluslu şirketlerin dünya çapında sanayileri ve piyasaları radikal bir şekilde değiştirmekte olduklarına dikkat çekmektedir. Gurubun belirli kriterleri esas alarak seçtiği 100 şirket 2004 yılında % 28'i uluslararası satışlardan olmak üzere 715 milyar dolar kazanmıştır. Ocak 2000 ile Mart 2006 arasındaki dönemde bu şirketlerin hissedarlarına yaptıkları kâr payı ödemeleri % 150 artarken, S&P 500 indeksinde yer alan şirketlerinkilerin azaldığı görülmektedir. 2004 yılı itibariyle bu şirketler 4.6 milyon kişiyi istihdam etmişler ve 20 milyar dolar maaş ödemişlerdir. Yılda 200 milyar dolarlık hammadde ve enerji satın almakta, 50 milyar dolar parça ve bileşenlere, 40 milyar dolar da hizmetlere harcamaktadırlar. Boston Consulting Group'un seçtiği bu 100 şirketin 70'i 2006 mayısı itibariyle Asyalılara aitti. Hemen her sektörden firmanın yer aldığı listede Çin'in 43 Hindistan'ın ise 21 şirketi bulunmaktadır.

Bu şirketler arasında hisseleri New York, Hong Kong ve Şangay borsalarında işlem gören PetroChina, 2007 sonunda Exxon Mobil'in 486 milyar dolarlık piyasa değerini aşarak dünyanın en büyük şirketi haline gelmiştir. Borsa değeri itibariyle dünyanın en büyük bankası(ICBC), sigorta şirketi ve havayolu gibi dünyanın en büyük 10 şirketinden beşi Çin'e aittir.[185] China Mobile, Borsa değerine göre dünyanın en değerli telekomünikasyon şirketi haline gelmiştir. Çin devletine ait Industrial and Commercial Bank of China da Borsa değeri açısından Citigroup'u geçmiştir.[186]

---

[184] Marcos Aguiar vd., "The New Global Challengers: How 100 Top Companies from Rapidly Developing Economies Are Going Global - and Changing the World", **Boston Consulting Group**, Mayıs 2006, (Erişim) http://www.bcg.com/publications/files/New_Global_Challengers_May06.pdf, 18 Temmuz 2006

[185] Donald Greenlees and David Lague, "PetroChina expected to surpass Exxon Mobil as largest company", **International Herald Tribune**, November 4, 2007

[186] David Barboza, "Little-Known Entrepreneurs Putting China Near Top of Billionaires' List", **New York Times**, November 7, 2007

Araştırma, 2000-2004 yılları arasında Amerikan ekonomisinden on kat daha fazla büyüyen[187] gelişmekte olan ülkelere ait çok uluslu şirketlerin rekabet avantajları arasında ilk sırayı, Batı'daki rakiplerine göre % 80-90 oranında ucuz olan işçilik maliyetlerine vermektedir. Daha yeni fabrika ve üretim ekipmanlarına sahip bu şirketlerin inşaat, malzeme ve birçok durumda hammadde maliyetleri daha düşüktür. Örneğin, Çin şirketlerinin fabrika ve ekipmanlarının ortalama yaşı 7,2 yıl iken, ABD şirketlerininki ise 16,9 yıldır.[188]

Ancak, Asya'daki ekonomik yükselişe ucuz işçilikten kaynaklanan sınırlı bir meydana okuma olarak yaklaşan yaygın bakış açısının da yeni gelişmeler karşısında artık değiştiği görülmektedir. Politik ekonomi alanında çalışmalar yapan Douglas Dowd, küreselleşmenin daha zengin milletlerin fakir ülkelerin ucuz işgücüne ve zengin kaynaklarına erişimini kolaylaştırırken, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin kendi sanayilerini kurmalarına imkân verdiğine işaret etmektedir. Bu ülkeler, bir yandan dışardan gelen yatırımcılara geniş imkânlar sağlarlarken, diğer yandan da yalnızca tekstil, giyim, dayanıksız tüketim malları gibi klasik alanları değil, bilgisayar yazılımları da dahil olmak üzere bütün sektörleri kapsayan kendi modern sanayilerini kurmuşlardır.[189]

Harvard Üniversitesi ekonomistlerinden Richard Freeman, eski Doğu Bloku ülkeleri, Hindistan ve Çin'in küresel pazara eklemlenmesiyle, yaklaşık 1,5 milyar kişi civarında olan küresel işgücünün ikiye katlandığını tahmin etmektedir. Bu yeni işgücü ordusunun Batı'dakilere kıyasla vasıfsız olduğu varsayımının gelişmekte olan ülkeler tarafından yapılan ciddi eğitim yatırımları karşısında gözden geçirilmesi gerektiğini düşünen Freeman, 2010 yılına kadar Çin'in bilim ve mühendislik alanlarındaki doktora

---

[187] Anand Giridharadas, "Tata Steel looks to buy larger rival, Corus", **International Herald Tribune**, October 6, 2006
[188] Kunal Kumar Kundu, "Move over, Fortune 500", **Asia Times Online**, Aug 5, 2006
[189] Douglas Dowd, **Capitalism and its Economics, A Critical History**, London, Pluto Press, 2004, s.208

programlarından ABD'den daha fazla mezun vereceğini söylemektedir.[190] Her yıl Hint ve Çin üniversitelerinden 1,2 milyon mühendis ve bilim adamı mezun olmaktadır. Bu sayı, ABD, AB ve Japon üniversitelerinin mezun ettikleri öğrencilerin toplamı kadardır. 1970'de dünyadaki üniversite öğrencilerinin % 30'u ABD üniversitelerinde okumaktayken, istatistikler günümüzde bu oranın % 12'ye düştüğünü göstermektedir.[191]

Ayrıca çevreden yükselen güçlerin eğitim alanındaki meydan okumalarının nitelik bakımından da dikkate alınması gerektiği daha sık vurgulanır olmuştur. Örneğin küreselleşmeyle özdeşleştirilen yeni ekonominin önemli figürlerinden Bill Gates, ekonomik büyümeyi sermaye ve emek arasındaki ilişkilerden daha fazla etkilediğini düşündüğü innovasyon açısından, ABD'nin yakın gelecekte Asya merkezli güçlü bir rekabetle karşılaşacağı uyarısında bulunmaktadır. Gates özellikle iki noktaya dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki Amerikan eğitim sisteminin yetersizlikleridir. Örneğin, 2003 yılında yapılan uluslararası matematik sınavında ABD'de okuyan lise öğrencileri 29 sanayileşmiş ülke arasında ancak 24. olabilmişlerdir.[192] Bu durum 11 Eylül'den sonra ABD'ye yönelik beyin göçü üzerinde olumsuz bir etki uyandıran politikalarla birleşince manzara daha da vahimleşmektedir. ABD'de bilgisayar bilimlerinde eğitim gören doktora adaylarının yarısının yabancı olduğunu söyleyen Gates, bunlara eğitimlerinden sonra çalışma izni vermeyen ülkesinin bilgi ekonomisinin icaplarını yerine getirmediği kanaatindedir.[193]

---

[190] Richard Freeman, "China, India and the Doubling of the Global Labor Force: Who Pays the Price of Globalization?", **The Globalist**, June 2005, s.1-3.

[191] The Economist, "More pain than gain", **The Economist,** Vol. 380 Issue 8495, 9/16/2006, Special Section, s.12-15, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=22407459&site=ehost-live, 15 Nisan 2007

[192] Lise mezuniyetine ilişkin sıralamada dünya yedincisi olan ABD, mezunların üniversiteye kaydolma oranları bakımından ise dünya dokuzuncusudur. ABD'de şu anda sekizinci sınıfta okuyan 100 öğrenciden ancak 18'inin önümüzdeki on yılda üniversite mezunu olabileceği tahmin edilmektedir. (William E. Kirwan, "Security Through Education", **Washington Post**, August 14, 2006)

[193] Bill Gates, "How to Keep America Competitive", **Washington Post**, February 25, 2007

ABD Ulusal Bilim Kurulu'nun 2008 başında bilim ve mühendislik meseleleri hakkında yayınladığı iki yıllık raporda da, ülkenin bilimsel ve teknolojik innovasyon alanındaki dünya liderliğinin özellikle Asya merkezli bir meydan okumayla karşı karşıya olduğu uyarısında bulunulmaktadır. Matematik eğitiminde ABD'nin yetersizlikleri vurgulanmakta, ileri teknoloji ürünü mamul ve hizmetlerin küreselleşmesinin Amerikan ekonomisi üzerindeki etkilerinin dikkate alınması istenmektedir.[194]

Nitekim gelişmekte olan ülkelerin eğitim yatırımları semerelerini vermeye başlamış, zengin ülkelerin ileri teknoloji ürünü sermaye ve know-how üzerindeki tekelleri kırılmıştır. OECD'ye göre 2004 yılında Çin, enformasyon teknolojisi ürünleri ihracatında dünya liderliğini ele geçirmiş bulunmaktadır.[195] Küreselleşmeyi konu edinen "Lexus ve Zeytin Ağacı" adlı ünlü kitabın yazarı Thomas L. Friedman, Asya'nın rekabet avantajını ele geçirmesini yeni ekonomi balonu patlamadan önce yapılan teknoloji yatırımlarının entelektüel iş ve sermayenin önünü açışına bağlamaktadır. 2000 yılı civarında Küreselleşmenin üçüncü evresine (Küreselleşme 3.0) girildiğini söyleyen Friedman, 30 yılda yaşanan değişimi; "Çin'de satıldı", "Çin'de imal edildi", "Çin'de dizayn edildi", "Çin'de hayal edildi" zinciriyle ifade etmektedir. Friedman'a göre, günümüzde Amerika karşısındaki temel meydan okuma Çin, Hindistan ve Güney Kore kaynaklı aşırı kapitalizmden gelmektedir. Friedman da Gates gibi ABD'nin rekabet gücünü, eğitimli geniş insan kaynaklarına sahip Çin ve Hindistan karşısında yitirmekte olduğu uyarısında bulunmakta, eğitim ve yetişmiş iş gücü alanındaki sıkıntılara dikkat çekmektedir. İmparatorluğun merkezileştirilmesi girişimi çerçevesinde 11 Eylül'den sonra abartılan güvenlik önlemleri, birinci sınıf entelektüel işgücünün ABD'ye akışını zayıflatmıştır.[196]

---

[194] National Science Board, **Science and Engineering Indicators 1008**, Arlington, VA, National Science Foundation, 2008

[195] The Economist, **a.g.m.**

[196] Thomas L. Friedman, "It's a Flat World, After All", **New York Times**, 3 Nisan 2005.

ABD'ye nitelikli işgücü göçü azalırken, işlerin dışarı akışı hızlanmaktadır. Örneğin, 1997 ile 2006 yılları arasında ABD'nin Çin'den yaptığı ithalat sebebiyle kaybettiği iş miktarı 2.166.000 olarak hesaplanmaktadır.[197] Dışarıya akış yalnızca imalat sektöründeki mavi yakalı işlerle sınırlı kalmamakta, geleneksel olarak yabancı rekabetine kapalı olduğu düşünülen beyaz yakalı işleri de kapsamaktadır. Bu çerçevede yalnızca temel veri işlemleri ya da çağrı merkezleri düşük ücretler ödenen ülkelere taşınmamakta, yazılım programcılığı, tıbbî sistem kontrolleri, mühendislik dizaynları, hukuk, muhasebe, finans ve iş danışmanlığı gibi alanlardaki işler de ucuz iletişim ağları sayesinde uzak coğrafyalardan yapılabilmektedir. Princeton Üniversitesi ekonomistlerinden Alan Blinder, gelecekte merkez ülkelerdeki işlerin % 30'unun dışarıya taşınma riski altında olduğunu söylemektedir. Artan rekabet yüzünden eğitim de bu tür işlerin kaybını engellemek için bir çözüm kapısı olarak gözükmemektedir.[198] Nathan Gardels, "hizmet sektöründeki" işlerin dışa akışını, Çin'in DTÖ'ye girmesiyle birlikte "küresel ekonomik güç dengesi"ndeki değişimin işaretleri şeklinde değerlendirmektedir. Küreselleşme gittikçe daha fazla iki yönlü bir cadde haline dönüşmektedir ve ABD'nin ekonomik gücünü birkaç on yıl daha koruyacağının garantisi bulunmamaktadır.[199]

Hem Avrupa hem de ABD'yi etkileyen işlerin dışarı akışı/outsourcing, Batı ülkelerinde içerden yükselen tepkilere de yol açmaktadır. Çok uluslu şirketlerin kârları artar ve ekonomiler büyürken, yeterli miktarda yeni iş yaratamamanın sıkıntısı, korumacılık yönündeki baskıları güçlendirmektedir. Korumacılık çağrısı" olarak yorumlanabilecek çıkışlar yalnızca politikacılar tarafından yapılmamakta, Amerikan akademyasının merkezinden de seslendirilmektedir. Örneğin, Paul A. Samuelson, 2004'te yayınlanan ve çok ses getiren makalesinde, "Ucuz ücretlerle üretim yapan ülkeler, aynı

[197] Robert E. Scott, "Costly Trade With China, Millions of U.S. jobs displaced with net job loss in every state", **Economic Policy Institute**, 9 Ekim2007, (Erişim) http://www.epi.org/content.cfm/bp188, 20 Aralık 2007

[198] The Economist, **a.g.m.** (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=22407459&site=ehost-live

[199] Nathan Gardels, "The Rise and Fall of America"s Soft Power", **NPQ**, Winter 2005, s.18-19.

zamanda ileri sanayiyi de ele geçirirse ne olacak?" sorusunu sorarak; "serbest ticaret"ten bütün tarafların kârlı çıkacağına dair liberal ekonominin temel kabullerinden birini tartışmaya açmıştır.[200]

Bu manzara yükselen ülkelerin yarattığı değişimin, sistemin verili sınırları içinde meydana gelen bir zenginleşme sürecinden ibaret kabul edilemeyeceğini göstermektedir. IMF gibi uluslararası kuruluşlar Çin ve Hindistan gibi ülkelerin dünya ekonomisindeki büyümenin önemli lokomotiflerine dönüştüklerini belirterek oynamaya başladıkları yapısal rollere dikkat çekmektedirler.[201] Yapılan hesaplamalar 1998-2003 arasında dünya emtia ticaretinde AB ülkelerinin payı fazla değişmezken, ABD'ninkinin azaldığını, Çin'in payının ise yaklaşık % 70 oranında arttığını göstermektedir.[202] 2007 yılında ticaret fazlası 2006'ya göre % 47.7 oranında artarak 262.2 milyar dolara ulaşan Çin'le alışverişinde ABD'nin açığı, 232.5 milyar dolardır. AB'nin Çin'le ticaretinde verdiği açığın ise bir önceki yıla göre % 46.6 artarak 134.3 milyar dolara ulaştığı hesaplanmaktadır. 2006'ya göre döviz rezervleri % 43 artarak 1,53 trilyon dolara ulaşan Çin'in 2007 ihracatı % 25,7'lik artışla 1,2 trilyon dolara, ithalatı ise % 20.8'lik artışla 955.8 milyar dolara ulaşmış bulunmaktadır. [203]

Bu büyüklükler, Çin'i küresel piyasanın kural koyucuları arasına sokmaktadır. Örneğin, Microsoft'un 2007 yılında Yahoo'yu satın alma girişiminin önündeki en önemli engellerden biri, Çin'in yürürlüğe giren yeni anti-tekel yasası olmuştur. Uzmanlar bu kanunla Çin'in, AB ve ABD'yle birlikte küresel ekonomi içindeki üçüncü düzenleyici nüfuz alanına dönüşmekte olduğuna işaret etmektedirler. Kanun, Çinli yetkililere yabancı

---

[200] Paul A. Samuelson, "Where Ricardo and Mill Rebut and Confirm Arguments of Mainstream Economists Supporting Globalization", **Journal of Economic Perspectives**, Vol. 18, No. 3, Summer 2004.

[201] Larry Elliott, "IMF: China leading world economic upturn", **Guardian Unlimited**, September 14, 2006

[202] Howard Davies ve Jonathan Schmidt, "The shifting power equation of globalization", **The Chicago Tribune**, January 17, 2007

[203] The Associated Press, "China's global trade surplus jumps to record level", **International Herald Tribune**, January 11, 2008

şirket birleşmelerini; bunlar Çin şirketlerinin alımıyla ilgililerse ya da Çinli şirketlerin faaliyetlerine yatırım yapıyorlarsa inceleme yetkisi vermektedir. Aynı zamanda Pekin, ulusal güvenlikle ilgili meseleleri de dikkate alabilecektir. Yahoo, 2005 yılında Çin'deki en büyük e-ticaret sitesi olan alibaba.com'a 1 milyar dolar karşılığında % 40 ortak olduğu için kanun bu birleşme sırasında dikkate alınmak durumunda kalınmıştır.[204]

Küresel ekonomi içindeki bir başka önemli yapısal güç unsuru, borsalarda halka arz edilmek istenen yabancı şirketlerin uymaları gereken düzenlemeleri belirleme yetkisidir. ABD'nin bu alandaki tartışılmaz üstünlüğü de meydan okumalarla karşı karşıyadır. 2000 yılında dünyada halka ilk arzların % 50'si ABD'de gerçekleştirilmişken, 2005 yılı itibariyle bu oranın % 5'e indiği görülmektedir.[205]

Dünya ekonomisindeki bu eğilimlere bakıldığında ABD'ye yılda yaklaşık 1 trilyon dolar kazandırdığı hesaplanan ekonomik küreselleşmenin,[206] üç katmanlı bir dünya manzarası ortaya çıkardığı görülmektedir. Küreselleşme, çevrenin önemli bir kısmı ile merkez ülkeler arasındaki gelir uçurumunu büyütmüştür. Ancak aynı zamanda, Avrupa ve Japonya'nın merkez içindeki konumlarını tahkim ederken, bunların yanına Güney Kore, Çin, Hindistan gibi ülkelerin eklenmesinin de önünü açmıştır.

Dünya ekonomisinde yaşanan mevcut değişim süreci, bir yandan yeni jeopolitik denklemler yaratırken diğer yandan ise küresel sistemin dayandığı ilkeler demetini sorgulanır kılmaktadır. Zira, çevreden merkeze doğru hareketlenen güçlerin yükselişinde küreselleşmenin yarattığı maddi çerçeveye, yer yer neoliberal ortodoksiyle çatışan özgün politikalarla verilen cevapların etkili olduğu görülmektedir. Örneğin, politik ekonomi alanındaki

---

[204] John Markoff, "China as regulatory powerhouse?", **International Herald Tribune**, 28 Mart 2008
[205] Joseph B. Fuller, "Shifting financial winds", **The Boston Globe**, 23 Şubat 2007
[206] C. Fred Bergsten ve Institute for International Economics, **The United States and the World Economy: Foreign Economic Policy for the Next Decade**, USA, Institute for International Economics, 2005, s.xvii

çalışmalarıyla tanınan Dowd, Malezya, Güney Kore ve Tayvan gibi daha önce sanayileşmemiş ülkelerin bu başarıyı neoliberal ilkelerin birebir uygulanmasıyla kazanmadıklarını; aksine, dünya ekonomisindeki genişlemeden istifade etmesini bilen hükümetlerinin ekonomik kalkınmalarını şekillendirmelerine borçlu olduklarını özenle vurgulamaktadır.[207] Aynı alanda çalışmalar yürüten bir başka önemli isim olan William K. Tabb da, küreselleşme sürecinde dünya ekonomisinde avantajlı bir yer edinmek için Washington konsensüsü ilkelerinin anahtar önemde olmadığını düşünenlerdendir. Tabb, görüşünü desteklemek için İskandinav ülkelerindeki yüksek seviyedeki düzenlemeler ile Tayvan'daki sıkı devlet kontrolünün bu ülkelerin ulusötesi şirketlerinin büyük başarılar kazanmasına mani olmayışını göstermektedir.[208]

Geçmişte dünya politikasında nüfuz alanlarının inşasını ve jeopolitik mücadeleleri tetiklemiş sektörlerin yıldızlarının parlaması, siyasal sistemin temelleriyle ilgili kaygıların bir başka yönünü oluşturmaktadır. Yükselen ekonomilerin enerji ve hammadde taleplerindeki artış, yeni ekonomi ve finans gibi küreselleşmeyle özdeşleştirilen sektörlerin yanı sıra, klasik ekonominin girdileriyle ilgili piyasaların dünya ekonomisindeki ağırlıklarını arttırmıştır. Hızla tırmanan emtia fiyatları, bir yandan hammadde üreticisi ülkeleri zenginleştirirken diğer yandan yalnızca ithal enerjiye bağımlı merkez ülkeler nezdinde değil, çevreden yükselen güçler açısından da önemlerini arttırarak yeni bir jeopolitik rekabet dalgasının önünü açmaktadırlar. Merkez ülkeler, sistem içindeki konumlarını muhafaza etmek, yükselen güçler de büyümelerini sürdürmek için belirli coğrafyalarda yoğunlaşan enerji ve hammadde kaynaklarına güvenli erişimi garanti altına almak durumundadırlar. Söz konusu kaynakların denetimi, aynı zamanda dünya sistemi içindeki rakiplerin hayati bağımlıklıkları üzerinden kontrolüne de imkan vermektedir.

---

[207] Douglas Dowd, **Capitalism and its Economics, A Critical History**, London, Pluto Pres, 2004, s.208.

[208] William K. Tabb, **Economic Governance in the Age of Globalization**, Colombia University Press, New York, 2004, s. 23.

Bu düşünce zinciri, klasik jeopolitik mantığın canlanması anlamına gelmektedir. Çalışmamızda ele aldığımız dünya sistemine ait ardışık üç imaj üzerinden düşündüğümüzde, emperyalizm çağında hammaddelere erişim için sanayileşmiş ülkeler arasında yürütülen rekabetin önce çevrenin kolonizasyonunun daha sonra da söz konusu güçler arasındaki çatışmanın en önemli sebeplerinden biri kabul edildiğini görmekteyiz. Hegemonya dönemi, sisteme hakim bir büyük gücün diğerleri adına hammadde akışını garanti altına aldığı ve enerji güvenliği açısından önemli coğrafyaları denetlediği bir zaman dilimidir. Hegemonun bu işlevi, bir yandan diğer gelişmiş ülkelerin maliyetlerini hafifletmek suretiyle yarattığı tatmin sayesinde sistemi destekleyen rızanın devamı için gerekçe oluşturmakta, ancak diğer yandan aynı ülkeleri bağımlı kılarak sistem dışına çıkışın maliyetini yükseltmekteydi. İmparatorluk çağı ise, Avrupa'nın hegemona olan bağımlılıklarını azaltma yönünde ilerlediği ve sisteme yeni güçlerin girdiği bir dönem olarak karşımızda durmaktadır.

Ekonomik alanda ciddi meydan okumalarla karşılaşan, eski nüfuz sahalarının güçlendikçe bağımsız politikalar izlemeye yöneldiğini gören ABD'nin mevcut bağlantıları güçlendirip yeni bağımlılıklar yaratarak sistem içindeki konumunu mümkün olduğunca uzun sürdürebilmesi için elinde kalan tek rakipsiz güç kaynağının askeri yetenekleri olduğu görülmektedir. Bu bağlamda yükselen ekonomilerin ithal enerji ihtiyaçlarındaki artışa kısaca göz atmak, ABD'nin Irak'ı işgal yoluyla Ortadoğu'daki askeri varlığını tahkim gayretlerini daha anlaşılır kılacaktır. Yapılan hesaplamalar, OECD üyesi olmayan ülkelerin petrol tüketiminin OECD üyelerini neredeyse yakaladığını ve 2010 yılında da geçeceğini göstermektedir.[209] ABD'nin yükselen güçler arasında en ciddi tehdit kabul ettiği Çin'in enerji tüketiminin seyri ile ilgili rakamlar, talep patlamasının boyutları hakkında fikir sahibi olmamıza imkan vermektedir.

---

[209] Business Monitor International, **Emerging Europe Oil and Gas Insight**, Issue 6, January 2007, s.3

Çin'in ham petrol üretim, tüketim ve ithalatı (milyon ton cinsinden) [210]

Yıl	Üretim	Tüketim	İthalat	İhracat	Kendi kendine yeterlilik (% olarak)
1980	106.0	87.6	0.4	13.3	113.9
1985	124.9	91.7	0.7	31.2	132.3
1990	138.3	114.9	2.8	24.9	119.0
1995	149.0	160.7	17.1	18.8	101.2
2000	162.6	230.1	70.3	10.3	73.0
2001	164.8	232.2	60.3	7.6	75.8
2002	168.9	245.7	69.4	7.2	73.1
2003	169.3	252	91.0	8.1	67.1
2004	175.5	292.7	122.7	5.5	60.0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 1980'de 88 milyon ton olan Çin'in ham petrol tüketimi, 2003'te 252 milyon tona, 2004'te ise 293 milyon tona yükselmiştir. Çin'in petrol ithalatının çok hızlı arttığı görülmektedir. 2004'te ithal ettiği 123 milyon ton ham petrol, bir önceki yıla göre % 35 daha fazladır. 1997 gibi geç bir tarihte bile, petrol ihtiyacını kendi kaynaklarından karşılayabilen Çin'in, 2004 yılı itibariyle ithalata bağımlılığı % 40 oranındadır. Bu oranın 2020'de % 50'ye ulaşması beklenmektedir.[211] 2020'ye dair projeksiyonlar, petrol ithali ihtiyacının 400 milyon tona kadar yükselebileceğini göstermektedir. Bu, söz konusu tarihte Çin'in dünya petrol ticareti içindeki payının % 15'e kadar çıkabileceği anlamına gelmektedir.[212]

---

[210] Hongyi Harry Lai, "China's Oil Diplomacy: is it a global security threat?", **Third World Quarterly**, Vol. 28, No. 3, 2007, s.521

[211] Lai, **a.g.m.**, s.522

[212] Stuart Harris, "China in the Global Economy", Barry Buzan ve Rosemary Foot (ed.), **Does China Matter? A Reassessment** içinde, London and New York, Routledge, 2004, s.62

Dünya'daki petrol talebi artışının % 40'ının kaynağı olan Çin, 2003'te petrol tüketimi bakımından Japonya'yı geçerek ABD'den sonra ikinci sıraya yükselmiş bulunmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı, 2030'a kadar Çin'in petrol ithalatının ABD'ninkiyle eşitleneceğini öngörmektedir. Çin'in kullandığı diğer enerji kaynakları içinde de petrolün payı artmaktadır. Petrol 2000'de Çin'de tüketilen enerjinin % 29.1'ini oluştururken, 2010'a kadar bu oranın % 52 civarına ulaşacağı tahmin edilmektedir.[213]

Her ne kadar Orta Asya ve Sibirya'dan, Afrika ve Latin Amerika'ya kadar geniş bir coğrafya üzerinde petrol tedarik edeceği kaynakları çeşitlendirmeye çalışsa da, Çin'in Ortadoğu'ya olan bağımlılığı da günden güne artmaktadır. Nitekim Uluslararası Enerji Ajansı, 2010'a kadar Çin'in ithal ettiği petrolün % 70'inin Ortadoğu'dan geleceğini öngörmektedir.[214]

Çin'in Ana Ham Petrol İthalat Kaynakları, 1995-2003 (% olarak) [215]

Ülke	1995	2000	2003	Sıralama, 2003
Suudi Arabistan	2	8.2	16.8	1
İran	5.4	10.0	13.8	2
Umman	21.4	22.3	10.3	4
Angola	5.9	12.3	11.2	3
Yemen	14.5	5.1	7.8	5
Sudan	0	4.7	6.9	6
Kongo	0.1	2.1	4.1	8
Rusya	0.2	2.1	5.8	7
Kazakistan	0	1.0	1.3	14
Vietnam	4.4	4.5	3.9	9

[213] Julian Madsen, "China's Policy in the Gulf Region: From Neglect to Necessity", **PINR**, 27 October 2006
[214] Madsen, **a.g.m.**
[215] Lai, **a.g.m.**, s.523

Endonezya	30.9	6.5	3.7	10
Malezya	3.5	1.1	2.2	11
Avustralya	0.4	1.6	2.0	12
Brunei	0	0.4	1.7	13
Norveç	0	2.1	1.1	15

Yukarıdaki tablo, 1990'lardan itibaren Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini arttırmaya başlayan Çin tarafından bölgeden yapılan ithalatın Irak'ın işgaline dek geçen sürede yakaladığı ivmeyi göstermektedir. Bölgenin en önemli petrol üreticisi Suudi Arabistan ve Çin arasında resmi diplomatik ilişkiler 1990'da kurulmuştur. 1999'da Çin devlet başkanı Jiang Zemin'in Suudi Arabistan'ı ziyareti sırasında imzalanan petrol alanında işbirliğine dair memorandum, ilişkilerde ve Çin'e petrol akışının hızlanmasında önemli dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir. Nitekim 2000'lere gelindiğinde Çin'in petrol ithalatında Ortadoğu'nun payı % 54'e ulaşmıştır. 2003 itibariyle tek başına Suudi Arabistan'dan yapılan ithalatın oranı ise % 17'dir.[216]

Çin'in hem ticari hem de siyasi ilişkilerinin yoğun olduğu bir başka önemli Ortadoğu ülkesi de İran'dır. Çin, İran'dan 2000'de yedi milyon ton ham petrol ithal ederken 2002'de bu miktar 11 milyon tona çıkmıştır. 2003'te ise İran, Suudi Arabistan'dan sonra Çin'in ikinci büyük ithalatçısı haline gelmiştir.[217] 2004 yılında Çin şirketi Sinopec, İran'dan önümüzdeki 30 yılda 250 milyon ton likid gaz alımını ve Yadavaran sahasının işletilmesini öngören bir anlaşma imzalamıştır. Buna göre İran, önümüzdeki 25 yıl boyunca Çin'e piyasa fiyatlarından günde 150.000 varil ham petrol ihraç edecektir.[218]

Petrol ithalatının ana omurgasını oluşturduğu ekonomik ilişkiler, karşılıklı yatırımlarla daha da pekişmektedir. Örneğin 2004 yılında Çin, Körfez İşbirliği Konseyi üyeleriyle bir serbest ticaret anlaşması için

[216] Lai, **a.g.m.**, s.522, 523
[217] Lai, **a.g.m.**, s.525
[218] Lai, **a.g.m.**, s.523

müzakerelere başlamıştır. Suudi Arabistan Kralı Abdullah bin Abdülaziz'in Çin ziyareti sırasında da 8 milyar dolarlık bir yatırım anlaşması imzalanmıştır.[219] Sinopec, çoğunluğu Körfez bölgesinde olmak üzere 120'den fazla ticari projeyi hayata geçirmek için çalışmaktadır. İki yılda bir toplanarak Arap Ligi üyeleri ile Çin'i bir araya getiren Çin-Arap Forumu'na da işlerlik kazandırılmıştır.[220]

Ortadoğu ayrıca, yükselen büyük Asyalı güçler arasındaki rekabetin işbirliğine dönüştüğü alanlar arasında yer almaktadır. Çin ve Hindistan, İran'da birlikte petrol çıkarmaktadırlar. 2005 yılı başlarında Hindistan, Çin'in de gaz tedarikçisi olan İran'la önümüzdeki 25 yıl boyunca yıllık 7.5 milyon ton likid gaz ithalatını öngören 40 milyar dolarlık bir anlaşma imzalamıştır. İran'ın önemli petrol bölgeleri arasında yer alan Yadavaran'ı Çin, Hindistan ve İran ortaklaşa işletmektedirler. Yadavaran petrol sahasında Çin'in hissesi % 50, Hindistan'ın % 20 ve İran'ınki ise % 30'dur. 2005 yılı Aralığında da Çin petrol şirketi CNPC Hintli ONGC ile birlikte, Suriye'deki Al-Furat Petrol projesinde Petro-Canada'nın payına talip olmuşlardır.[221]

Özetlemek gerekirse, 2000'lere gelindiğinde 150 yıllık sanayileşme sürecinde kritik bir eşiği geçen çevredeki yükselen güçlerin artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla yöneldikleri en önemli bölgeler arasında Ortadoğu'nun yer aldığı görülmektedir. Enerji ithalatına olan bağımlılık, aradaki ilişkiye ticari niteliğinin ötesinde boyutlar eklemektedir. Söz konusu bağımlılığın resmi beyanlara da yansıyan[222] stratejik niteliği, ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi için enerji akışının garanti altına alınması zorunluluğuyla bağlantılıdır. Ekonominin devlet gücü ve jeopolitikle kesiştiği

[219] Lai, **a.g.m.**, s.523
[220] Madsen, **a.g.m.**
[221] Lai, **a.g.m.**, s.s.533
[222] Örneğin Çin Başkanı Hu Jintao Kasım 2003'te petrol ve finansın ülkesinin ulusal ekonomik güvenliğinin önemli iki parçası olduğunu söylerken(Lai, **a.g.m.**, s.522), Çin Genel Kurmay İkinci Başkanı Xiong Guangkai, enerjinin ülkesi açısından sahip olduğu stratejik değeri vurgulamaktadır(Will Hutton, "New China. New crisis", **The Observer**, January 7, 2007).

bu nokta, Irak'ın işgaline anlamını veren çerçevenin önemli parçalarından birini teşkil etmektedir.

Nitekim Irak'ın işgalinin hemen öncesinde Çin'in ABD tarafından stratejik bir tehdit olarak kabul edildiği hususunun, kamuoyuna açık resmi güvenlik belgelerinde dolaylı ifadelerle de olsa dile getirildiği görülmektedir. Örneğin Pentagon tarafından yayınlanan 2001 tarihli Quadrennial Defense Review (QDR), ABD'nin sürekli ulusal çıkarları arasında, Çin'in enerji nakil hatlarını içine alacak şekilde etrafını çepeçevre kuşatan Kuzey Doğu Asya ile Doğu Asya'da hasmane bir gücün hakimiyetinin engellenmesini saymaktadır.[223] Zira Pentagon belgesine göre burası, ABD'ye karşı meydan okunma potansiyelinin özellikle yüksek olduğu bir bölgedir.[224] Irak'ın işgaline gidilen atmosferde yayınlanan 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde ise Çin'in Asya-Pasifik'te komşularını tehdit edebilecek gelişmiş askeri kabiliyetler elde etmemesi için uyarıldığını görmekteyiz.[225]

11 Eylül'e kadar Çin'in Washington'daki birçok yetkili tarafından ABD'ye yönelik en önemli tehditler arasında görüldüğü bilinmektedir. 2001 Nisanında, Amerikan casus uçağıyla bir Çin savaş uçağının Hainan adası üzerinde çarpışmasının yarattığı kriz, yönetim içinde Çin'i düşman kategorisinde değerlendirenlerin ellerini güçlendirmiştir.[226] 2001 yılı sonunda Kongre'ye sunulan "Nuclear Posture Review"de Irak, İran ve Kuzey Kore'nin yanı sıra, Suriye ve Libya acil tehditler arasında sayılırken, Çin ve Rusya'nın da yakından izlendiği ifade edilmekteydi.[227] Bir uzun savaşa dönen işgalin ilerleyen yıllarında ise Amerikan istihbaratının en üst düzey yöneticileri

---

[223] Secretary of Defense, **Quadrennial Defense Review**, 30 Eylül 2001, s.2
[224] Secretary of Defense, **a.g.m**., s.4
[225] George W. Bush, **The National Security Strategy of the United States**, The White House, Washington, September 2002, s.27-28.
[226] Gabriel Kolko, "Iraq, the United States, and the End of the European Union", **Journal of Contemporary Asia**, Vol. 33, No. 3, 2003, s.293
[227] Secretary of Defense, **Nuclear Posture Review**, 31 December 2001, (Erişim) http://www.globalsecurity.org/wmd/library/policy/dod/npr.htm, 10 Ekim 2004

kamuoyu önünde Çin ve Rusya'yı dış tehdit unsurları olarak nitelemekten çekinmemişlerdir.[228]

Otoriter yönetimler altında küreselleşmenin alt yapılarına dayanılarak elde edilen ekonomik başarılar, Coxgil yeni devlet sivil-toplum komplekslerinin dünya sistemi içinde güçlü mevziler kazanmaları anlamına gelmektedir. ABD'yi hedef alan terörist örgütler ve çevredeki bazı devletlerin yanı sıra, hiçbir gücün Amerika'ya meydan okumasına izin verilmeyeceği hususunu vurgulayan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi,[229] bu trendin 'emperyal eylem'in hedefleri arasına sokulduğuna işaret etmektedir. Bu yüzden birçok gözlemci tarafından Afganistan ve Irak'ın işgali, küresel ekonomide ABD'nin yüzleşmekte olduğu meydan okumaya, enerji kaynakları üzerinde denetim tekeline erişmek suretiyle jeopolitik bir cevap oluşturma çabası şeklinde yorumlanmaktadır. Bu, diğerlerinin yükselmesini sağlayan ekonomik küreselleşmenin, neo-liberal ekonomik terimlerin ötesinde ABD'nin ulusal güvenlik gündemi penceresinden ele alınması anlamına gelmektedir. Ekonomik küreselleşme, bir güvenlik problemi halinde değerlendirilmeye başlanmıştır.[230]

Nitekim Emmanuel Todd, "emperyal bir ekonomi"nin dışardan hiçbir karşılık ödemeksizin refah ve zenginliği çekme kabiliyetine dayandığını; ABD'nin ise, yüzyüze geldiği yeni rekabet ortamında dünyaya, kendisine karşı bağımlılığından daha fazla bağlı olduğunu söylemektedir. Emperyal eylemi de ABD'nin ekonomik bağımlılığını dengelemek için kendisini en azından sembolik bakımdan dünyanın merkezinde tutma ihtiyacıyla izah etmektedir. Amerika, "her şeyi yapabilecek kudrette olduğunu göstermelidir." Bu ihtiyaç ABD'nin, dünyanın ekonomik kaynaklarını denetim altına alma

---

[228] 2008 Şubatında Amerikan Ulusal İstihbarat Dairesi Başkanı Michael McConnell, ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmada el-Kaide, Irak ve İran gibi Rusya ve Çin'in de ABD'nin ulusal güvenliği açısından tehdit teşkil ettiğini söylemiştir. Randall Mikkelsen, "U.S. sees Russia, China and OPEC financial threat", **Reuters**, Feb 5, 2008

[229] George W. Bush, **a.g.m.**,

[230] Richard Higgott, "US Foreign Policy and the 'Securitization' of Economic Globalization", **International Politics**, 2004, 41, 2, s.147-175.

stratejik hedefinin yanı sıra neden askerî açıdan zayıf bir çok ülkeye karşı savaştığını da açıklamaktadır.[231] Benzer bir şekilde, John Gulick de 2000 ve 2001'de "dot-com, NASDAQ ve Dow Jones balonlarının" patlamasını Batı Avrupa ve Doğu Asyalıların Amerikan şirketlerinin hisse senetlerini almaya devam etmelerini sağlayarak önleyemeyen ABD'nin dünya sistemindeki önderliğini, kalan tek kuvvet kaynağı olan askerî gücünü jeostratejik açıdan önemli bölgelerde kullanarak savunma yoluna gittiğini düşünmektedir.[232]

Ancak, işgalin başlangıcından itibaren geçen yaklaşık altı yılın ardından bakıldığında, Irak'taki görünen hedeflerinin ötesinde, başka gelişmeleri önlemeyi de hedefleyen 'önalıcı savaş'ın amaçlarına ulaşmak bir yana, otoriter kapitalistlerin[233] yükselişlerini daha da hızlandırdığı görülmektedir.

IV. ULUSAŞIRILAŞMA

Daha önce işaret edildiği gibi, uluslararasının ulusaşırıya doğru evrilmesi, Irak'a yönelik emperyal eylemin tarihsel konjonktürünü oluşturan İmparatorluk çağına ait başat tarif edici özellik olma niteliğini taşımaktadır. Emperyal eylemin bir parçasını teşkil ettiği İmparatorluğu merkezileştirme girişimi de, söz konusu dönüşümün ortaya çıkardığı ve güçlendirdiği aktörlerle ABD devlet aygıtı arasındaki ilişkilerin taraflardan ikincisi lehine yeniden düzenlenmesi talebini ifade etmektedir.

Ekonominin ulusaşırılaşmasının diğerlerinin yükselişi ve Avrupa'nın zamanının bağımsızlaşma yönünde ilerleyen akışına etkileri önceki kısımlarda ele alınmıştı.

---

[231] Rohini Hensman ve Marinella Correggia, "US Dollar Hegemony: The Soft Underbelly Of Empire", (Erişim) January 30, 2005 www.sacw.net, 23 Şubat 2005

[232] John Gulick, "A Critical Appraisal of Peter Gowan's "Contemporary Intra-Core Relations and World-Systems Theory": A Capitalist World-Empire or U.S.-East Asian Geo-Economic Integration?", **Journal of World-Systems Research**, 10, 2, Summer 2004, s.506-507.

[233] Azar Gat, "The return of Authoritarian Capitalists", **International Herald Tribune**, June 14, 2007

Ancak ulusaşırılaşma aynı zamanda, ABD devlet aygıtı ile ulusaşırılaşan özel aktörlerin çıkarları arasındaki ayrışmanın da arttığı bir süreci ifade etmektedir. Devlet ve sermayenin iktidar mantıkları arasındaki farklılıklar, İmparatorluk çağının ilk evrelerinde kolayca birbirlerinden ayırt edilemeyen,[234] ancak sürecin ilerleyişiyle birlikte önem kazanmaya başlayan değişik dünya düzeni vizyonlarında somutlaşmaktadır.[235] İmparatorluk, ekonominin yanı sıra devlete ait önemli egemenlik alanlarının karmaşık bir ulusaşırı yönetim mekanizmasıyla paylaşılmasını gerektirmektedir. ABD devlet aygıtının tercihi ise dünya düzeni içinde zamana dirençli, imtiyazlı bir pozisyonun inşâsı ve korunmasıdır. Böylece kendisinin tabi olmayacağı, en azından dilediğinde kolaylıkla dışına çıkabileceği ulusaşırı denetim sistemleri üzerinden diğerlerinin kontrol edilmesi de mümkün olacaktır.

Irak'ta sergilenen emperyal eylemde ABD devlet aygıtına ait askeri gücün İmparatorluğun meşruiyet parametrelerine aykırı olarak kullanılması, emperyal projeye destek veren ulusaşırı sınıflara dünya düzeninde nihai gücün adresinin neresi olduğunun gösterilmesi anlamını da taşımaktadır.[236] Nitekim Irak'ın işgalini Garmscici bir perspektiften analiz eden Darel E. Paul, emperyal eylemin İmparatorluk sürecinde kozmopolitleşerek "küresel" sıfatını "Amerikan"a tercih eden ulusaşırı grupların Amerikan devlet aygıtı

---

[234] Küreselleşme sürecinin dinamiklerini, Amerikan devletinin iktidar alanının genişlemesi olarak gören değerlendirmelere örnek olarak bkz. Peter Gowan, **The Global Gamble: Washington's Faustian Bid for World Dominance**, Verso, 1999.

[235] Bush yönetiminin Amerika'nın üstünlüğü esasında dünya düzenini yeniden şekillendirme girişimini eleştiren George Soros'un 2000 tarihli Varşova Deklarasyonu'nu esas almak suretiyle tasarladığı dünya düzeni vizyonu, aradaki farklılıkların anlaşılmasına yardımcı olacak bir örnek teşkil etmektedir. (George Soros, **The Bubble of American Supremacy: Correcting the Misuse of American Power**, Public Affairs, 2004, 112- 119, 137 vd.)

[236] Steger, lidersiz bir küreselleşme vizyonu öngören piyasa globalistlerinin bir kısmının, 11 Eylül ve aralarında Irak'ın işgalinin de yer aldığı olaylar zincirinin ardından görüşlerini revize ederek, muazzam askeri güçle desteklenen munis ABD imparatorluğu projesine dayanan yeni muhafazakar vizyonla eklemlendiklerine işaret etmekte; yaşanan dönüşümü, piyasa globalizminden emperyal globalizme geçiş olarak nitelemektedir. (Manfred B. Steger, "From Market Globalism to Imperial Globalism: Ideology and American Power after 9/11", **Globalizations**, Vol. 2, No. 1, May 2005, ss. 31–46)

üzerindeki etkinliklerinin azaldığı bir konjonktürde gerçekleştirildiğine dikkatleri çekmektedir.[237]

Bu noktada, ulusaşırılaşmanın özelde Irak'ta sergilenen emperyal eylem, genelde ise İmparatorluğun merkezileştirilmesi girişimiyle ilişkilerinin daha yakından kavranması için literatürde ulusaşırı sınıflar üzerine yürütülen tartışmalara kısaca değinmek yararlı olacaktır.

Yaptığı çalışmalarla ulusaşırı sınıflar hakkındaki literatürde önemli bir yere sahip bulunan, İmparatorluğun ontolojisiyle ilgili görüşlerine daha önce değindiğimiz William I. Robinson, bu yeni ekonomipolitik aktörlere hayat veren temel dönüşümün, dünya ekonomisinden küresel ekonomiye geçiş olduğunu söylemektedir. Robinson'a göre dünya ekonomisi, her ülkenin ulusal ekonomisini geliştirdiği, ulusal ekonomilerin de birbirlerine entegre uluslararası piyasalar aracılığıyla ticaret ve finans üzerinden bağlandıkları bir modeldir. Günümüzde ise üretim sürecinin kendisi küreselleşmektedir. Küresel hareketlilik sermayeye, kâr etme imkanlarını maksimize edebileceği tüm şartları gözeterek üretimi dünya ölçeğinde yeniden örgütleme fırsatı vermektedir. Bu süreçte ulusal üretim sistemleri parçalanmakta ve haricî olarak yeni, küreselleşmiş birikim dairelerine entegre olmaktadırlar.[238]

IBM'in CEO'su Samuel J. Palmisano'nun güncel eğilimin Çok Uluslu Şirketler'den Küresel şirketlere geçiş yönünde ilerlediğine dair değerlendirmeleri, Robinson'un kavramsal düzeydeki tasnifini desteklemektedir. Palmisano, 20. yüzyılın sonundaki ÇUŞ'ların yüzyıl önceki uluslararası firmalarla, bunların da 1700'lerdeki büyük ticari girişimlerle çok az ortak yönünün bulunduğunu söylemektedir. Şirketler ilk önce devletler tarafından ulus ve onun idarecileri adına belirli görevleri yerine getirmek için yaratılmışlardır. Bu durum 19. yüzyılda ABD, İngiltere ve diğer devletler

[237] Darel E. Paul, "The Siren Song of Geopolitics: Towards a Gramscian Account of the Iraq War", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol.36 No.1, 2007, s. 51
[238] William I. Robinson, **A Theory of Global Capitalism: Production, Class, and State in a Transnational World**, Johns Hopkins University Press, 2004, s.10

tarafından şirket sahiplerine sınırlı sorumluluk tanınmasıyla değişmiş ve şirketler bağımsız hükmi kişiler olarak daha özgür bir konum elde etmişlerdir. 19. yüzyılın ortalarında doğan uluslararası şirket, güvenlik için ana ülkesinin silahlı kuvvetlerine dayanmak suretiyle ticari ağlar kurmuş ve uluslararası ticaret güzergahlarını kontrol altına almıştır. Üretimin ana ülkede yapılması ve mamüllerin uluslararası düzeyde dağıtımı, tüm sanayiler için geçerli temel yapılanma tarzıdır. 1914'ten sonraki dönemde yaşananlar ve ekonomik korumacılığın yaygınlaşması, ÇUŞ'ların evriminin başlangıç noktasını teşkil etmektedir. ÇUŞ'lar gümrük duvarlarını aşmak için yerel pazarlarda üretim yapmışlar, Ar-Ge ve ürün dizaynı gibi faaliyetlerini ise küresel düzeyde yürütmüşlerdir. Ancak ÇUŞ'ların üretimi, ulus devletlerin geleneksel sınırları içinde, tek tek pazarlara yönelik olarak organize ettikleri görülmektedir. Son otuz yılda ticaret ve yatırımın önündeki engellerin kalkması, iletişim teknolojilerindeki devrim, teknoloji ve iş faaliyetleri alanındaki standartlaşma şirketlerin bir kez daha evrim geçirmelerini sağlamıştır. Doğmakta olan küresel şirketler, tüm küresel pazara erişecek şekilde yatırımlarını yapılandırmaktadırlar. Üretim artık yeryüzü ölçeğinde örgütlenmektedir.[239]

Ulusaşırı sınıflar üzerindeki araştırmalarıyla tanınmış başka bir akademisyen olan Leslie Sklair'in ise Robinson ve Palmisano'dan biraz farklılaşan bir terminolojiyle meseleye yaklaştığı görülmektedir. Sklair'e göre gelişi güzel kullanımlar yüzünden aşınan "küresel" sıfatı, ancak kendisini var eden süreçlerle bağlantılı biçimde kullanıldığında analitik bir işlev görebilecektir. "Küresel", küreselleşme dinamiklerinin ulaşmaya çalıştıkları hedefleri ifade etmektedir. Bunların en önemlisi, sınırlarla ayrılmayan bir dünya ekonomisinin inşâsı, şirketlerin bütün prosedür ve faaliyetlerinin tamamiyle milliyetsizleşmesi ve ekonomik milliyetçiliğin kökünün kurutulmasıdır. Sklair'e göre bu hedeflere henüz erişilmemiştir, görülebilir bir gelecekte de erişilemeyecektir. O yüzden, küresel bir ekonomi hedef olmakla

[239] Samuel J. Palmisano, "The Globally Integrated Enterprise", **Foreign Affairs,** Vol. 85 Issue 3, May/Jun2006, s.127-136, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=20586935&site=ehost-live,12 Eylül 2007

birlikte, günümüzdeki mevcut yapıyı nitelemek için "ulusaşırı" kullanılmalıdır. Ulusaşırı ekonomi, uluslararası bir sistemde ulus devletlerin bazı açılardan aşılmakla birlikte diğer bazı yönlerden hala etkinliklerini korudukları bir yapıyı ifade etmektedir. Ancak sınırların ötesinde ulusal çıkarlardan ziyade özel çıkarların hakim olması halinde, küresel bir ekonomiden söz etmek mümkün olacaktır.[240]

Gill'in "yeni anayasacılık" ve "disiplinci neo-liberalizm"[241], kavramları etrafında analiz ettiği küreseli hedefleyen ulusaşırılaşma süreci, ulusal düzeydeki seçilmiş otoritelerden, uluslararası ajans ve örgütlenmelere otorite transferleriyle ilerlemektedir.[242] Sklair, bu dönüşümün kendiliğinden gerçekleşmediğini vurgulayarak, dikkatlerimizi sürecin aktörleri üzerinde toplamaktadır. Küreselleşme, belirli örgütlenmelerde çalışan belirli insanlar tarafından tasarlanmış, organize edilmiş, yönetilmiş, desteklenmiş ve muhaliflerine karşı savunulmuştur. Bu insanlar ulusaşırı kapitalist sınıfı oluşturmaktadırlar.[243]

Cox'un çok daha erken bir tarihte "nebulese" kavramı etrafında oluşumuna dikkat çektiğine daha önce işaret ettiğimiz ulusaşırı sınıfın bileşenleri, Sklair tarafından dört kategoride ele alınmaktadır. Bunlar, ulusaşırı şirketlerin yöneticileri, küreselleşen bürokratlar, küreselleşen politikacılar, profesyoneller ve tüketici seçkinlerdir. Tüccarlar ve medya da bu son kategori içinde görülmektedir.[244]

Sklair'in saydığı gurupların yanı sıra önemli ideologlar ve organik entelektüelleri de ulusaşırı kapitalist sınıfa dahil eden Robinson, ulusaşırı

---

[240] Leslie Sklair, **The Transnational Capitalist Class**, UK, Blackwell Publishers, 2001, s.3
[241] Stephen Gill, "Globalization, Market Civilization and Disciplinary Neo-liberalism", **Millenium, Journal of International Studies**, Cilt 24, Sayı 3, 1995, ss. 399-423.
[242] V. Spike Peterson, **A Crirtical Rewriting of Global Political Economy, Integrating Reproductive, Prodcutive and Virtual Economies**, London and New York, Routledge, 2003, s.130
[243] Sklair, **a.g.e.**, s.x
[244] Leslie Sklair, "Social movements for global capitalism: the transnational capitalist class in action", **Review of International Political Economy,** Vol.4, No.3 Autumn 1997, s.521

sermayeyi, tüm kapitalist sınıfın hegemonik fraksiyonu olarak kabul etmektedir. Robinson'a göre ulusaşırı sermayeyi temsil eden iç çember ile politize unsurlar sınıf şuuruna sahiptirler ve kapitalist küreselleşmeyi bir sınıf projesi şeklinde savunmaktadırlar. Dünya Ekonomik Forumu gibi organizasyonlar, ulusaşırı kapitalist sınıfın gittikçe daha organize hale geldiğini ve bir bütün olarak temel sınıf çıkarlarını garantiye almak için çalıştığını göstermektedir. [245]

The Economist, 1990'larla birlikte görünürlükleri artan ulusaşırı kapitalist sınıfların temsil ettikleri dönüşümü, etkin küresel oyuncu sembolünün artık Chatham House adamı değil, Davos adamı olduğunu söyleyerek özetlemektedir. Royal Institute of International Affairs'in mekanı olan Chatham House, siyasi stratejistler ve devletlerarası meselelerle birlikte anılan bir mekândır. Davos ise, günümüzdeki küresel karar alıcıların yıllık toplantı adresidir: "Onlar üniversite derecelerine sahiptirler, kelimeler ve numaralarla çalışırlar, bir miktar İngilizce konuşurlar, bireyselciliğe, piyasa ekonomisine ve demokrasiye dair inançları paylaşırlar. Dünya hükümetlerinin birçoğunu ve ekonomik, askeri kabiliyetlerinin önemli bir kısmını kontrol ederler. Ancak tuhaf bir şekilde temsil yetenekleri yoktur. Batı'nın dışında dünya nüfusunun % 1'inden daha azı bu kültürü paylaşmaktadır."[246]

"Superclass: The Global Power Elite and the World They Are Making" başlıklı kitabıyla 2008'de tartışmaya katılan David Rothkopf, ulusaşırı kapitalist sınıfın dışında kalan bazı unsurları da kapsayacak şekilde, küresel düzeyde güç ve etkinliği ellerinde toplayan bir süper sınıfın doğuşuna dikkatleri çekmektedir. Robinson ve Sklair'in analizlerinde yer verdikleri sınıf şuuruna ve ortak hedeflere sahip ulusaşırı kapitalist sınıfın yanı sıra, dini önderler, önemli suç ve terör örgütlerinin liderleri, kültür ve bilim dünyasının

---

[245] Robinson, **a.g.e.**, s.48

[246] The Economist, "In praise of Davos Man, How businessmen may accidentally be making the world safer", **The Economist**, 1 February 1997, s.18 - V. Spike Peterson, **A Critical Rewriting of Global Political Economy, Integrating Reproductive, Productive and Virtual Economies**, London and New York, Routledge, 2003, s.119

ileri gelen isimleri de güç ve yetenekleriyle uluslararası sınırları aşarak milyonlarca insanın hayatını etkilemektedirler. Rothkopf yaklaşık 6000 kişiden oluşan süper sınıfın gücüne işaret etmek için 50 trilyon dolarlık aktife sahip 50 büyük finans kurumunun, dünyadaki toplam aktiflerin üçte birini ellerinde tuttuklarını söylemektedir. Süper sınıf, yatırımları ve istihdam imkanlarını etkilemekte, kültürü şekillendirmekte ve kanun yapıcılara nüfuz etmektedir. Süper sınıfın bazı mensuplarının günlük hayatın temel alanları ve küresel trendler üzerindeki belirleyicilik kudretlerine, istisnai durumlar haricinde Washington'daki birçok yetkili erişememektedir.[247]

Ulusaşırı kapitalist sınıfın Amerikan hükümet yetkililerileriyle kıyaslanan etkinliği, aralarındaki ilişkinin niteliğine dair sorulara dünya düzeninin dinamiklerinin anlaşılması bakımından özel bir önem kazandırmaktadır. Küresel elitlerin sınıf kompozisyonlarında yaşanan güncel değişiklikler ile daha genel düzeyde devlet ve sermayenin iktidar mantıkları arasındaki farklılıklar, bu soruların cevapları aranırken dikkate alınması gereken iki önemli hususu teşkil etmektedir.

Tüketim kalıpları ve bilgi kaynaklarının ortaklaşması sonucunda Susan Strange'in "iş medeniyeti" şeklinde isimlendirdiği[248] bir hayat tarzını paylaşan ulusaşırı elitlerin kompozisyonunda önceki kısımlarda işaret ettiğimiz diğerlerinin yükselişiyle birlikte gözlemlenen önemli değişiklikler, kozmopolitizmi besleyen tek eğilim değildir. ABD'nin içinde, küresel elitlere hakim rengini veren Amerikan iş dünyasında yaşanan değişimin boyutları da dikkat çekici düzeylere erişmiş bulunmaktadır. Ulusaşırı sınıflarla ilgili çalışmalarda önemli bir veri kaynağı olarak başvurulan Fortune dergisinin 1996'da yayınladığı en büyük 100 şirket listesinde yer alan kuruluşların dokuz tanesinin CEO'su ülke dışında doğmuştu. Günümüzde bu rakam neredeyse ikiye katlanırken, yabancı doğumlu şirket yöneticilerinin de

[247] David Rothkopf, "They're Global Citizens. They're Hugely Rich. And They Pull the Strings.", **Washington Post**, May 4, 2008; B01

[248] Susan Strange, "The Defective State (What Future for the State?)," **Daedalus**, Vol. 124, No.2, 1995, ss.55-74.

eskiden olduğu gibi sadece Kanada ya da Avrupa gibi kültürel yakınlığa sahip ülkelerden gelmedikleri görülmektedir. Aralarında Mısır, Fas, Hindistan ve Türkiye'nin yer aldığı uzak coğrafya ve kültürlerde doğan yöneticiler, Amerikan kapitalizminin zirve kuruluşlarında tepe yöneticiler olarak iş medeniyetine eklemlenmektedirler.[249]

Kapitalizmin yeni yükselen coğrafyalarından katılımlarla kozmopolit niteliği güçlenen ulusötesi kapitalist sınıfı, özel kişilerin en az müdahaleyle mülkiyet biriktirme haklarının korunması gibi çıkarlar birbirine bağlamaktadır. Sklair, bu yüzden ABD, Japonya, Brezilya, Almanya ya da Hindistan'daki kapitalistlerin, kapitalist olmayan vatandaşlarına kıyasla daha fazla ortak çıkara sahip olduklarını söylemektedir.[250]

Küreselleşmenin, küresel şirketlerin anavatanlarındaki gelir dağılımına etkileri, çıkar farklılaşmasının dayandığı ekonomik manzarayla ilgili fikir sahibi olmamızı kolaylaştırmaktadır. Yapılan araştırmalar, merkez ülkelerde işçilerin ekonomik pastadan aldıkları payın son otuz yılda küçüldüğünü göstermektedir. Bu ülkelerde ortalama ücretler ya sabit kalmakta ya da düşmektedirler. Aynı zaman diliminde ABD, Amerika ve euro alanında şirket kârlarının GSMH içindeki oranları ise neredeyse tüm zamanların en yüksek seviyesinde seyretmektedir. 2001 ortasında "şirket Amerikası"nın % 7 olan ulusal gelir içindeki payı, beş yıl sonra % 13'e yükselmiştir. Aynı zaman diliminde ABD'de emeğin verimliliği % 15 artmışken, bunun ortalama ücretlere yansıması ise gerçek rakamlar üzerinden yapılan hesaplamalara göre yalnızca % 1.5 düzeyinde gerçekleşmiştir.[251]

---

[249] Louise Story, "Foreign-born chiefs reflect Fortune 100's global reach", **International Herald Tribune**, December 12, 2007

[250] Sklair, **The Transnational Capitalist Class**, s.12

[251] The Economist, "More Pain than Gain, **The Economist,** Vol. 380 Issue 8495, 9/16/2006, Special Section, s.12-15, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=22407459&site=ehost-live, 4 Ocak 2007

Ulusaşırı sınıf mensupları ana ülkelerinde şirketlerle çalışanlar arasındaki bu genel ayrışmanın yanı sıra, sermayenin diğer fraksiyonlarıyla da uğraşmak durumundadırlar. Ulusal ve ulusaşırı sınıf fraksiyonları arasındaki farklılaşmaya dikkat çeken Robinson, birbiriyle tezat içindeki ulusal ve küresel birikim mantıklarının değişik siyasi projelerle "vatandaşların" karşısına çıktıklarını söylemektedir. Ulusal fraksiyonların çıkarları, geleneksel ulusal düzenleme ve korumacı mekanizmalar dahil olmak üzere ulusal birikimde yatmaktadır. Ulusaşırı fraksiyonlar ise çıkarlarını, dünya çapında pazarların liberalizasyonu sayesinde genişleyen küresel ekonomiye dayandırmaktadırlar. Bu iki fraksiyon, daha önce işaret ettiğimiz 1970'lerdeki hegemonik krizden bu yana yerel devlet aygıtlarını kontrol edebilmek için rekabet etmektedirler.[252]

Bu rekabet ortamında küresel şirketler, devlet çıkarlarıyla şirket menfaatlerinin artık zorunlu olarak paralellik arz etmedikleri bir ekonomipolitik çevrede serpilmektedirler. Üretim sermayesinin küreselleşmesiyle birlikte, hegemonya çağında meşhur olan "General Motors için –veya herhangi bir ulusaşırı şirket için- iyi olan Amerika için de iyidir" deyişi artık kesinlik ifade etmemektedir.[253]

Nitekim küresel şirketler, yatırım yapacakları zayıf çevre ülkelerinin hükümetleriyle yürüttükleri pazarlıklara artık ana ülkelerinde de büyük bir rahatlıkla soyunabilmektedirler. Örneğin, Midland Bank'la birleşmesi karşılığında genel merkezini Hong Kong'dan İngiltere'ye taşımayı kabul etmiş olan HSBC, 2006 yılı sonlarında İngiliz hükümeti vergi düzenlemelerini gözden geçirmezse bankanın genel merkezinin başka bir ülkeye taşınacağı tehdidinde bulunabilmekteydi.[254]

---

[252] Robinson, **a.g.e.**, s.49

[253] Mark Rupert ve M. Scott Solomon, **Globalization and International Political Economy: The Politics of Alternative Futures**, U.S.A., Rowman & Littlefield Publishers, INC., 2006, s.42

[254] Polly Toynbee, "Business, stop moaning. These 'burdens' are what keep us civilised", **The Guardian**, October 13, 2006

Dow Chemical'ın CEO'su Karl A. Gerstacker'in konuyla ilgili çalışmalarda çok alıntılanan sözleri, Dicken'in "ulusaşırı şirketler"ini[255] idare eden yöneticilerin farklılaşan çıkarlar tarafından beslenen ülkesellik ve yerel aidiyetler karşısındaki mesafeli vizyonlarını özetlemektedir: "Uzun süre hiçbir millete ait olmayan bir ada satın almayı ve Dow Company'nin dünya merkezini hiçbir millet ya da topluma ait olmayan böyle bir adanın gerçekten tarafsız zeminine kurmayı hayal ettim."[256]

Harvey bu manzarayı ortaya çıkaran dinamikleri, kapitalist ve ülkesel güce sahip olanların motivasyonları ve eylem çerçeveleri arasındaki farklılıklar temelinde açıklamaya çalışmaktadır. Harvey'e göre, para sermayeyi elinde tutan kapitalistin temel arzusu, bunu kâr edebileceği "herhangi bir yere" yatırmak ve daha fazla sermaye biriktirmektir. Politikacılar ve devlet adamları ise devletlerinin gücünü korumak ya da diğer devletler karşısında arttırmak istemektedirler. Kapitalist bireysel çıkar peşinde koşarken, kendisi ya da yakın sosyal çevresi dışında kimseye karşı sorumlu değildir. Devlet adamları ise kolektif çıkarları korumaya ve arttırmaya çalışırlarken, hem devletin siyasi ve askeri vaziyeti tarafından sınırlanmakta hem de vatandaşlarına yahut elit bir guruba, bir sınıfa, bir akrabalık yapısına veya başka bir sosyal guruba karşı sorumluluk taşımaktadırlar. Kapitalist kesintisiz bir zaman ve mekanda faaliyet gösterirken, siyasetçiler ülkeselleşmiş bir mekan ve en azından demokrasilerde seçim çevrimlerinin belirlediği bir geçicilikle sınırlanmaktadırlar. Kapitalist firmalar gelip giderler, mekan değiştirirler, birleşirler ya da iş hayatından çekilirler; ancak devletler uzun ömürlü entitelerdir ve belirli ülkesel sınırlar içine hapsedilmişlerdir.[257]

Aktörler arasındaki bu temel farklılıklar, kapitalist ve ülkesel iktidar mantıklarına da yansımaktadır. Nitekim Arrighi, belirli bir toprak parçası üzerinde hakim olan yöneticilerin iktidarı, egemenlik alanlarının boyutları ve

---

[255] Peter Dicken, **Global Shift: Transforming the World Economy**, London, Paul Chapman Publishing, 1998, s.198- 235.
[256] Robinson, **a.g.e.**, s.84
[257] David Harvey, **The New Imperialism**, Oxford University Press, 2005, s.27

söz konusu coğrafyada yaşayan nüfusun çokluğu ile tanımladıklarını; zenginliği, yani sermayeyi de toprak genişlemesinin bir aracı ya da bir yan getirisi şeklinde anladıklarını söylemektedir. Kapitalist yöneticiler ise iktidarı, kıt kaynaklar üzerindeki hakimiyetlerinin genişliği ile tarif etmekte ve toprak kazanımlarını, sermaye birikiminin aracı yahut bir yan ürünü şeklinde görmektedirler.[258]

Arrighi, bu iki mantık arasındaki kıyaslamasını Giddens'tan aldığı "güç depoları" benzetmesiyle sürdürmektedir. Devletleri idare edenler, güçlerini bu depoları genişleterek arttırma eğilimindedirler. Oysa kapitalist yöneticiler, serveti küçük bir depo içine yığarak güçlenmek ve ancak sermaye birikimi sürecinde gerek duyulduğunda depolarının boyutlarını büyütmek isteyeceklerdir.[259] Ülkesel stratejide devlet kurma ve savaş yapmanın aracı, toprak ve nüfus üzerinde denetimi ele geçirmek, aracı da değişken sermayeyi kontrol etmektir. Kapitalist stratejide ise amaçlar ve araçlar arasındaki ilişki tamamen tersyüz edilmiştir. Amaç değişken sermaye üzerinde denetimin sağlanması, araç ise toprak ve nüfusun kontrolüdür.[260]

ABD açısından ulusaşırılaşma, bu iki iktidar mantığı arasında hegemonya çağındaki mevcut âhengin bozulmaya başlaması anlamını taşımaktadır. Taylor, modern dünya sisteminde ülkesellik üzerine yaptığı çalışmasında ABD'ye hegemonyasını yapısallaştırma imkanı veren siyasi, ekonomik, kültürel güç ilişkileri ile kapasitelerin üretim ve yeniden üretimlerinin ulus devletlerin ülkesel "konteynır"ları içinde gerçekleştiğine dikkat çekmektedir.[261] Bu anlamda en büyük konteynır olan ABD'den ulusaşırılaşmayla birlikte başlayan akış, devlet gücünü desteklediği kabul edilen aktörlerin ayrışma sürecini de beraberinde getirmiştir. 1975'te Robert Gilpin, Amerikan şirketlerini, Amerikan küresel hegemonyasının

---

[258] Giovanni Arrighi, **Uzun Yirminci Yüzyıl, Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri**, Recep Boztemur (çev.), Ankara, İmge Kitabevi, 2000, s.62
[259] Arrighi, **a.g.e.**, s.62-63
[260] Arrighi, **a.g.e.**, s.63
[261] P. J. Taylor, "The State as Container: Territorality in the Modern World System", **Progress in Human Geography**, Vol. 18, No.2, 1994, ss.151-62.

enstrümanları olarak değerlendiriyordu. Amerikan hükümeti, şirketlerinin komünist olmayan dünyada yayılmalarını değişik politikalarla desteklemişti. İngiliz ekonomik hegemonyasının arkasında City of London'ın bulunduğunu hatırlatan Gilpin, ABD'ninkinin ise büyük ölçüde çok uluslu Amerikan şirketlerine dayandığını söylemekteydi.[262]

2000'lerin başlarında ise Huntington, çok uluslu şirketlerin Amerikan niteliklerini yitirmekte olduklarından şikayet ederken yaşanan dönüşümü özetlemektedir: "Oysa artık büyük şirketler kendi çıkarlarını giderek Amerika'nın çıkarlarından daha ayrı görüyor. ABD'de kurulan ve merkezlenen şirketler küresel faaliyetleri yaygınlaştıkça yavaş yavaş Amerikalılıktan uzaklaşmaya başladı… CIA artık Amerikan şirketlerinin işbirliğine eskiden olduğu kadar güvenmiyordu; çünkü şirketler kendilerinin çok uluslu olduğunu düşünüyordu ve bu nedenle ABD hükümetine yardımcı olmanın onların çıkarlarına uymayacağını düşünebiliyorlardı."[263]

Nitekim Bush yönetimi, Amerikan ülkesel ekonomisinin uygulanan ekonomik politikalar ve savaş harcamaları sebebiyle büyüyen açıklarını kapatmak için ABD kökenli "küresel" şirketlerin kapılarını çaldığında,[264] ancak yeni imtiyazlar karşılığında olumlu cevap alabilmiştir. 2004 yılında çıkarılan "American Jobs Creation Act"le, yabancı ülkelerde elde ettikleri kârı 2005 yılında ABD'ye getiren Amerikan şirketlerine % 85'e varan oranlarda vergi indirimleri yapılmıştır.[265] Amerikan kökenli ulusaşırı sınıf mensuplarının ülkelerinin içine yuvarlandığı kriz karşısındaki davranışları, herhangi bir ulusal âidiyetten ziyade, ekonomik rasyonalitenin icaplarına dayanmaktadır. Amerikan piyasalarında krizin ayak sesleri işitilmeye başladığı sırada George Soros'un eski ortağı meşhur Amerikalı yatırımcı ve spekülatör Jim Rogers, bestseller olan kitabı "A Bull in China: Investing Profitably in the World's

---

[262] Robert Gilpin, **US Power and the Multinational Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment**, New York, Basic Books, 1975, s.139
[263] Huntington, **a.g.e.**, s.265-266.
[264] "ABD sermayesi geri dönüyor**",** **Deutsche Welle**, 03.08.2005, (Erişim) http://www2.dw-world.de/turkish/wirtschaft/1.149614.1.html, 5 Temmuz 2005
[265] Editorial, "Taxes in the Global Economy", **New York Times**, July 25, 2007

Greatest Market"ta[266] gelecek korkusu yaşayan Amerikalılara dolardan kaçıp, hammadeye yatırım yapmalarını ve çocuklarına Çince öğretmelerini önerirken bu düşünce biçiminin tipik bir örneğini sergilemekteydi.

Ulusaşırı sınıfların tavırlarının, sermayenin ulusal fraksiyonları tarafından da desteklenen tepkilere yol açtıkları görülmektedir. Örneğin Huntington'un, 2000 yılı itibariyle % 40'ı Amerikalı olmak üzere sayıları 20 milyonu bulan "Davos Adamları, altın yakalı çalışanlar ya da kozmokratlar" şeklinde nitelediği küresel seçkinlerle ilgili kanaatleri, ülkesel ekonomiyi ve Amerikan devlet aygıtının çıkarlarını önceleyen kesimlerin yaşanan dönüşümü değerlendirme biçimini yansıtmaktadır: "Elitlerin uluslararası çıkarları, bağları ve kimlikleri diğer guruplara göre çok daha çeşitli ve derin. Amerikalı elitler, devlet organları, iş dünyası ve diğer organizasyonlar küreselleşme sürecinde diğer ülkelere göre çok daha etkili oldu. Bu nedenle, onların ulusal kimlik ve çıkarlara bağlılıkları, diğerlerine göre daha zayıf olabilir."[267]

Küresel pazara hitap etmenin beraberinde getirdiği yerel şartlara uyum sağlama zorunluluğu, Amerikan şirketlerini dönüştüren bir başka faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bu şirketler için yatırım yaptıkları değişik kültürlere ait coğrafyalardaki tüketim alışkanlıklarını değiştirme yetenekleriyle, pazara bütünüyle yabancılaşma ihtimali arasındaki hassas çizgi başarı grafiğinin temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Örneğin, küreselleşmenin markalaşmış figürleri arasında görülen Wall-Mart, 2006'da Güney Kore ve Almanya'dan çekilmek durumunda kaldığında, analistler şirketin başarısızlığını "fazla Amerikan" olmasına bağlamakta, diğer bazı pazarlarda ise "Amerikan" pratiklerini terk ederek tutunabildiğine işaret etmekteydiler. Nitekim ABD'de uyguladığı ucuz işçiliğe dayalı stratejilerle başarıyı yakalayan Wall-Mart, İngiltere'de grev karşısında geri adım atmayı

[266] Jim Rogers, **A Bull in China: Investing Profitably in the World's Greatest Market**, Random House, 2007
[267] Huntington, **a.g.e.**, s.268, 264.

öğrenmiş, Çin'de faaliyetlerini sürdürebilmek için ise 19 işçi sendikasına marketlerinde örgütlenme izni vermiştir.[268]

Ancak Amerikan pratiklerinin terk edilmesi, yalnızca yatırım yapılan ekonomik alanla sınırlı kalmamakta, ABD devlet aygıtının jeopolitik rakip kabul ettiği devletlere pazarlarında yer edinebilme karşılığında destek verilmesine kadar uzanmaktadır. Bir başka söyleyişle, Amerikan şirketleri küreselleştikçe, ana ülkelerinin devlet gücüyle olan bağlantıları gevşerken, yatırım yaptıkları ülkesel ekonomileri denetleyen iktidar yapılarıyla yeni irtibatlar kurmaktadırlar.

Örneğin 2002 yılı itibariyle çektiği 50 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırımla Amerika'nın bu alandaki liderliğini elinden alan Çin,[269] ABD'yle ilişkilerini Amerikan dış politikasının ticarî ve finansal özel çıkarlar ile siyasal ve askerî ulusal çıkarlar arasındaki geleneksel gerilim[270] hattına oturtmayı başarmıştır. 2000'lerin başlarına gelindiğinde Çin'in ihracatının % 50'sini büyük çoğunluğunu Amerikan firmalarının oluşturduğu yabancı şirketler gerçekleştirmekteydi.[271] Küreselleşen Amerikan şirketlerinin Çin'deki yatırımları, üretim maliyetlerini düşürerek verimlilik ve kârlarını arttırmakta, ama aynı zamanda da ABD'ye rakip bir devlet aygıtını güçlendirmektedir. Güçlenen devlet aygıtının jeopolitik meydan okuması karşısında iki ülkesel ekonomi arasındaki makro ekonomik dengelere dayalı mevcut karşılıklı bağımlılık ilişkisinin yanı sıra; ABD'nin manevra alanını daraltan etkenlerden biri de, Çin ile ticaretten kazançlı çıkan ve bu ülkede doğrudan yatırımları bulunan Amerikan çok uluslu şirketlerinin Washington'da Çin lehine yaptıkları lobi çalışmalarıdır.[272]

---

[268] Richard Adams, "Wal-Mart may be just too American to succeed globally", **The Guardian**, August 24, 2006

[269] Stuart Harris, "China in the Global Economy", Barry Buzan ve Rosemary Foot (ed.), **Does China Matter? A Reassessment** içinde, London and New York, Routledge, 2004, s.59

[270] Susan Strange, "The Persistent Myth of Lost Hegemony", **International Organization**, Vol.41, No.4, Autumn 1987, s.565-566.

[271] Harris, **a.g.m.**, s.59

[272] Mehmet Akif Okur, "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi: ABD'nin Küreselleşmeyle Savaşı", **Siyaset ve Toplum**, Bahar 2005, s.135.

Çift yönlü olarak faaliyet gösteren lobi gurupları, iki ülkesel ekonomi arasında gayrıresmi bir diplomasi kanalını işletmektedirler. Aralarında Jones Day, Hogan & Hartson, DLA Piper ve Akin Gump Strauss Hauer & Feld'in yer aldığı özel çıkarları temsil eden Washington merkezli büyük lobi şirketleri Çin'de daimi ofisler kurmuş bulunmaktadırlar. Birçok eski hükümet yetkilisinin de özel çıkarları temsil eden lobicilik faaliyetleri yürüttükleri görülmektedir. Örneğin, Nixon yönetimi döneminde bu ülkeyle kurulan ilişkilerin mimarı olan Henry Kissinger, Çin'de en itibar gören lobiciler arasında yer almaktadır. Çin'deki lobi faaliyeti çift yönlü olarak işlemektedir. Temsil ettikleri çıkar gurupları için Çin hükümeti nezdinde giişimde bulunan lobicilerden karşılığında Washington'dan başka meselelerde tavizler koparmaları istenmektedir. Örneğin, 2001 ile 2004 yılları arasında ABD Ticaret Bakanlığı görevini yürüten Donald L. Evans, Washington Post'a verdiği beyanatta 2005'ten bu yana Financial Services Forum adına yürüttüğü lobi çalışmaları sırasında Amerikan Kongresi'ndeki korumacılık eğilimlerinden, ABD'de şube açmasına izin verilmeyen Çin bankalarının durumuna kadar bir çok konuda karşılaştığı talepleri ve nasıl bu meselelerle ilgili girişimde bulunma sözü verdiğini anlatmaktadır.[273]

Küreselleşme sürecinin dinamiklerinden faydalanmak suretiyle ABD devlet aygıtı tarafından alınacak kendi ülkesel ekonomisini hedefleyen olumsuz kararları önlemek için etkili lobi faaliyetleri yürüten başka ülkeler de bulunmaktadır. Örneğin, Amerikan iç politikasının önemli tartışma gündemleri arasına giren hizmet sektöründeki işlerin dışa akışı, bu süreçten en fazla yararlanan Hint şirketlerini ABD'li ortaklarının bağlantılarını kullanarak Amerikan devlet aygıtını işlerin yolunda gittiğine ikna için harekete geçirmiştir. Yapılan tahminlere göre dışa akış tehdidi altında olan yaklaşık 40 milyon iş, hizmet sektöründeki toplam istihdamın üçte birini teşkil etmektedir. Hızla Hindistan'a kayan yazılım geliştirme gibi alanlarda maliyetlerin % 70 ila

[273] Ariana Eunjung Cha, "As China Opens, U.S. Lobbyists Get Ready to Move In", **Washington Post**, October 2, 2007; D01

80'ini emek girdileri meydana getirmektedir. IBM'in izlediği strateji, küresel pazarda rekabet arayışının Amerikan firmalarını nasıl etkilediğini gösteren güzel bir örnektir. IBM 2002'de Hindistan'da 3000 kişi çalıştırırken, beş yıl sonra bu sayının 53.000'e çıktığı görülmektedir.[274]

2004 başkanlık seçimleri sırasında John Kerry'nin işlerin dışa akışını ihanetle eş tutan sözleri, Hintli yazılım şirketlerini alarm durumuna geçirmiştir. Bu dönemde başlayan lobi faaliyetleri, 2008'deki başkanlık yarışı öncesinde hızlanmıştır. IBM'in önemli partnerlerinden Tata ve diğer yazılım şirketleri, Bush yönetimi döneminde ABD'nin Hindistan büyükelçiliği görevini yürüten, eski Beyaz Saray danışmanı Robert D. Blackwill'i lobi gurubunun başına getirmişlerdir. The U.S.-India Political Action Committee gibi Hint kökenli Amerikalılara ait örgütler de ABD devlet aygıtının, Amerikan ülkesel ekonomisine zarar veren, ancak Hint ülkesel ekonomisine fayda sağlayan bu trendi durdurmaması için etkin faaliyetlerde bulunmaktadırlar.[275]

Özellikle küreselleşme süreçlerine paralel olarak dünya üzerinde demokrasi ve liberal değerlerin yayılmasını destekleyici bir rol oynayacağı varsayılan iletişim teknolojileri sektörüyle ilgili başka örnekler, rakip devlet aygıtları arasındaki ilişkilerde küreselleşen şirketlerin nasıl umulandan farklı roller üstlenebileceklerini çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Dev medya şirketi News Corporation'ın sahibi, Rupert Murdoch'un Çin pazarı tarafından terbiye edilme süreci, özel çıkarlar tarafından motive edilen aktörlerin "fikirler savaşı"nda Amerikan değerlerinin bayraktarlığını yapmaktansa, kâr etmeyi tercih edebildiklerini göstermektedir. 1993 yılında Hong Kong'da uydu yayını yapan Star TV'yi 1 milyar dolara satın alan Murdoch, Londra'da "moden iletişim teknolojilerinin dünyanın her yerinde totaliter rejimlere karşı tartışmasız bir tehdit oluşturduğunu" söylediğinde, Çin

[274] Steve Lohr, "At I.B.M., a Smarter Way to Outsource", **New York Times**, July 5, 2007
[275] Anand Giridharadas, "Lobbying in U.S., Indian Firms Present an American Face", **New York Times**, September 4, 2007

başbakanı Li Peng derhal ülke çapında çanak antenlerin yasaklanması kararını almıştır. Yatırımının batmak üzere olduğunu anlayan Murdoch, bundan sonra hem Komünist Partisi yöneticileriyle yakın ilişkiler kurmaya çalışmış, hem de rejimi memnun edecek bir yayın politikası izlemeye başlamıştır. Geliştirilen kişisel ilişkilerin yanı sıra, dört yıl süren yasağın kaldırılması için Murdoch'a ait HarperCollins yayınevi Deng Xiaoping'in kızkardeşi tarafından yazılmış bir biyografisini yayınlamış, 1994'te yaptıkları haberlerle Çin yönetimini kızdıran BBC News'i yayından kaldırmıştır. 1996 yılında Çin Ordusu'na yönelik radyo yayınları yapan Liu Changle'la ortaklaşa kurduğu Phoenix, batılı medya teknolojisi ve tarzının rejimin isteklerini tatmin eden bir içerikle Çin'e taşınmasını sağlamıştır. Çin devlet televizyonu CCTV ve Çin Komünist Partisi'nin sözcüsü People's Daily'yi Fox TV'nin imkanlarıyla internete taşıyan Murdoch, uydu yayınlarının şifrelenmesi teknolojisini de Pekin'e transfer etmiştir.[276]

"Amerikan" teknolojisini, ABD devlet aygıtının jeopolitik rakip olarak kabul ettiği Çin devletinin hizmetine sundukları için eleştirilen şirketler listesinde Google ve Yahoo gibi dev internet firmaları ilk sıralarda yer almaktadırlar. Amnesty International'ın 2006 Haziranında Çin'deki faaliyetleri yüzünden Yahoo, Google ve Microsoft kullanıcılarını protestoya davet edişinden bir ay sonra Human Rights Watch'un yaptığı açıklamada internet devlerinin Çin'de siyasi baskıları destekleyen şirket politikaları izledikleri söylenmekteydi. Bu şirketlerin, sadece Çin'de geçerli olan kanunlara uydukları yönündeki açıklamalarına itiraz eden Human Rights Watch, Çin hükümetine yardım hususunda kanuni zorunlulukların çok ötesine geçildiğini iddia etmekteydi. Raporda yer alan şu cümleler, küreselleşme sürecinin ilk evresindeki umutların nasıl boşa çıktıklarını göstermektedir: "Varlıkları bilgi edinme ve ifade özgürlüklerine bağlı olan şirketlerin Çin hükümetinin

[276] Joseph Kahn, "Murdoch's Dealings in China: It's Business, and It's Personal", **New York Times**, June 26, 2007

kendilerinden belirli bir talebi bulunmadığı durumlarda bile sansürcülük yapmaları ironiktir."[277]

Demokrasi yanlısı rejim muhaliflerinin yazışmalarını Çin hükümetine vermek suretiyle mahkum olmalarını sağlayan,[278] arama motorlarında Çin hükümet yetkilileri tarafından sakıncalı görülen site ve bilgilere erişimi yasaklayan[279] internet şirketlerinin, ana ülkelerinde ABD hükümetinin ulusal güvenlikle gerekçelendirilen taleplerini reddedebilmeleri ise söz konusu ironinin bir başka yüzünü teşkil etmektedir. Örneğin Çin devlet aygıtının güvenlik endişelerini tatminde bir sakınca görmeyen Google, 2006 Kasımında Bush yönetiminin internet kullanıcılarıyla ilgili bilgilere terörizmle mücadele gerekçesiyle erişim talebini reddetmiştir. Söz konusu talep karşısında Google'ın CEO'su Eric Schmidt'in Amerikan vatandaşlarını hükümeti değiştirmeye davet etmesi manidardır: "Toplum olarak biz rasyonel bir sonuca ulaştık ve eğer bundan hoşlanmıyorsak bu kanunları çıkaran insanları değiştirebiliriz."[280]

İnternet şirketlerinin yanı sıra, diğer teknoloji şirketleri de Çin hükümetini, sivil toplum üzerindeki denetimini güçlendirecek ekipmanla donatmak için birbirleriyle rekabet etmektedirler. Çin'e ileri teknoloji ürünü gözetleme sistemleri satışı için yarışan Amerikan kökenli "küresel" şirketler arasında, Honeywell, General Electric, United Technologies ve I.B.M. yer almaktadır.[281] Transfer edilen Batı teknolojisi renkli devrimlere karşı direnmeye çalışan otokratik ve yarı otokratik yönetimlerle de paylaşılmaktadır. Internet, cep telefonu, uydu yayınları vs. gibi araçları bu ülkelerde sivil topluma nüfuz ederek rejimleri dönüştürmek için kullanmaya

---

[277] Bobbie Johnson, "Web firms' China role criticised", **The Guardian**, August 11, 2006
[278] Corey Boles, "Yahoo Counsel Apologizes For Staying Quiet on China", **Associated Press**, November 3, 2007; D03
[279] Jane Martinson, "China censorship damaged us, Google founders admit", **The Guardian**, January 27, 2007
[280] Bobbie Johnson, "Google chief vows to protect users' privacy", **MediaGuardian.co.uk**, November 8, 2006
[281] Keith Bradsher, "China Finds American Allies for Security", **New York Times**, December 28, 2007

çalışan güçler, aynı kaynaktan yayılan teknolojik engellerle karşılanmaktadırlar.[282]

Bu örnekler, İngiliz İmparatorluğu tecrübesinden hareketle, Amerikan çokuluslu şirketlerini ABD'nin "gayrı resmi imparatorluğu" olarak niteleyen görüşlere yönelik eleştirileri desteklemektedir. Örneğin Arrighi, İngiliz İmparatorluğu dönemindeki anonim şirket sözleşmeli firmalar devlet gücünün gelişmesine oldukça uygun araçlar iken, 20. yüzyılın uluslararası şirketlerinin bu özellikte olmadığı, dolayısıyla benzerliğin fazla abartılmaması gerektiği kanaatindedir. Hatta Arrighi'ye göre, "devlet gücünün uygun araçları olmak bir yana, uluslararası şirketler çok geçmeden bu gücün en önemli sınırlamaları haline gelmişlerdir."[283] Stephen Gill de, "ABD liderliğinde ulusaşırı bir hegemonya, daha liberalleşmiş bir küresel ekonomide mümkün müdür?" sorusunu sorarak bu noktaya işaret etmektedir.[284]

İmparatorluk çağına varlık kazandıran küreselleşme dinamikleri ABD ülkesel ekonomisini ifade eden "güç deposu"nu yalnızca ulusaşırılaşma aracılığıyla dışarıya doğru boşaltmamakta, yarattığı ulusaltı düzeydeki ülkesellik eğilimleriyle içerden de çatlatmaktadır. Vali Arnold Schwarzenegger'in 1970'lerden itibaren güneş kuşağına kayan ekonomik faaliyetlerle ABD'nin en zengin eyaleti haline gelen California'daki faaliyetleri, gücün gayrımerkezileşmesi eğilimine örnek oluşturmaktadır. "Biz Atina ve Sparta gibi antik şehir devletlerinin modern muadiliyiz… Biz ekonomik güce sahibiz, biz bir ulus devletin nüfusuna ve teknolojik gücüne sahibiz." diyen Schwarzenegger'in attığı sıra dışı adımlar arasında İngiltere ile yapılan küresel ısınmaya ilişkin anlaşma da yer almaktadır. Federal hükümetin Kyoto Protokolü'nden çekildiği bir dönemde, dünyanın sekizinci büyük ülkesel

---

[282] Örneğin, Beyaz Rusya devlet başkanı Alexander Lukashenko'nun Aralık 2005'deki Çin ziyaretinden ülkesine dönüşünde beraberinde getirdikleri arasında Çin'in Batılı teknoloji şirketleri üzerinden transfer ederek rejimin ihtiyaçları doğrusunda dönüştürdüğü internet izleme ve kontrol sistemlerinin en son versiyonu da bulunmaktaydı. (Fred Hiatt, "The Democracy Backlash", **Washington Post**, July 10, 2006)

[283] Arrighi, **a.g.e.**, s.453.

[284] Stephen Gill, **Power and Resistance in the New World Order**, Palgrave Macmillan, 2003, s.69.

ekonomisi konumundaki California'yı temsilen İngiltere Başbakanı Tony Blair'le aynı metne eşit taraf sıfatıyla imza koyarak yönettiği eyaletle ilgili vizyonunu somutlaştırmıştır: "California, ulus devlet, ahenkli devlet, zengin devlet, yaratıcı devlet; yalnızca 21. yüzyıl Amerikan toplumu için değil daha geniş dünya için de bir model oluyor."[285]

Vermont'taki ayrılıkçı hareketin temsilcileri 2007'de yaptıkları açıklamalarda, federal hükümetten bağımsız bir geleceği mümkün kılacak maddi şartlar arasında iletişim teknolojilerindeki ilerlemeye özel bir yer veriyorlardı. Yeryüzünü saran ikinci teknoloji dalgası, otoriteyen ve merkeziyetçi eğilimleri desteklemişken, küreselleşme süreciyle paralel olarak yayılan üçüncü dalga demokratik ve gayrımerkeziyetçi bir doğaya sahipti. Ayrılıkçılar, 2010 yılına kadar her haneye geniş bant internet bağlantısı ulaştırma hedefini büyük bir heyecanla desteklerlerken, küçük ölçekli demokratik kasaba toplantıları geleneğinin bu yolla ihya edileceğine inandıklarını söylemekteydiler.[286]

Vermont Commons'ın yayıncısı Ian Baldwin ve University of Vermont'ta siyaset bilim profesörü olarak çalışan Frank Bryan tarafından kaleme alınarak Washington Post'ta yayınlanan metinde, ayrılık talebinin siyasi gerekçesini ise Irak'a yönelik emperyal eylemin oluşturduğunu görmekteyiz.[287] Hem ulusaşırılaşmayla hem de ulusaltı düzeyde işleyen dinamiklerle ilgili bu örnekler, İmparatorluk çağında, Amerikan hükümetinin dış politikasının daha geniş ve etkili bir işin, Amerikan halkının ve Amerika kökenli diğer oyuncuların politikalarının sadece bir parçası olduğuna dair değerlendirmeleri[288] anlamlı bir zemine oturtmaktadır.

---

[285] Gar Alperovitz, "California Split", **New York Times**, February 10, 2007
[286] Ian Baldwin and Frank Bryan, "The Once and Future Republic of Vermont", **Washington Post**, April 1, 2007; B01
[287] Ian Baldwin and Frank Bryan, **a.g.m.**,
[288] Walter Russel Mead, **Power, Terror, Peace and War, America"s Grand Strategy in a World at Risk**, New York, Alfred A. Knopf, 2004, s.15.

Bu yüzden, yukarıda dünya düzeninin ontolojik mimarisindeki değişime paralel biçimde geçirdikleri evrime işaret etmeye çalıştığımız ulusaşırı unsurları da Amerikan devlet aygıtıyla aynı parantezin içine alarak Irak'ın maruz kaldığı emperyal eylemi açıklamaya çalışan analizler, tutarlı sonuçlara erişmekte zorlanmaktadırlar. Irak'ın işgali *olayı*, ulusaşırı kapitalist sınıf içindeki ABD kökenli unsurların zamanının, Amerikan ülkesel ekonomisinin öncelikleriyle birebir örtüşmeyen bir doğrultuda ilerleyişi sırasında meydana gelmiştir. Söz konusu unsurlar arasından, genel anlamda mensubu bulundukları sınıfın dünya düzeni içindeki konumuna zarar verecek olsa da, spesifik olarak sektörel çıkarlarını olumlu etkileyeceği düşüncesiyle emperyal eyleme destek veren tarihsel blok içinde yer alanlar da ABD devlet aygıtı karşısında önceliklerini kollamayı bilmişlerdir.

Örneğin, Greg Palast tarafından hazırlanan ve 17 Mart 2005'de BBC"de yayınlanan Newsnight adlı programda ortaya konulan bilgiler[289] , çok uluslu petrol şirketlerinin gündemleri ile Amerikan ülkesel ekonomisinin öncelikleri arasındaki çıkar farklılaşmasını gözler önüne sermektedir.

Programda yayınlanan, Newsnight ve Harper's Magazine'in bilgi edinme yasası çerçevesinde elde ettiği belgeler, 11 Eylül'den çok önce, Bush yönetiminin işbaşına gelişinin ilk haftalarından itibaren petrol sanayinin katkılarıyla Irak petrolleri hakkında planların yapıldığını, Irak'a yönelik müdahalenin kapsam ve sınırlarının tespit edilmeye çalışıldığını ortaya koymaktadır.

Ancak, emperyal eyleme destek verecek tarihsel bloğa dahil edilen petrol sanayinin çıkarlarını koruyan bu plan, işgalin hemen öncesinde rafa kaldırılmış ve Irak petrollerinin tamamının özelleştirilmesini, ardından da OPEC kotalarının çok üstünde, yüksek kapasiteyle üretim yapılıp kartelin yıkılmasını hedefleyen yeni bir yol haritası benimsenmiştir. İşgalin ardından

[289] (Erişim) http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/programmes/newsnight/4354269.stm

Paul Bremer yönetiminin petrolün özelleştirilmesi çağrısına, yine Amerikan hükümeti adına işgalden bir ay sonra Irak'taki petrol üretimini denetimi altına alan ABD-Shell'in CEOsu Philip Carroll, karşı çıkmıştır. Petrol sanayinin görüşlerini yansıtan itiraz sebeplerini ise şirketlerin çıkarlarının OPEC kartelinin yıkılmasını değil, aksine petrol fiyatlarının yükselmesini gerektirmesi; ayrıca petrol tesisleri ve boru hatlarına yapılan saldırıların, muhtemel bir özelleştirmenin Rusya'daki gibi millileştirilmelerle sonuçlanacağı endişesini doğurması oluşturmaktadır.

Programda görüşlerine başvurulan Shell Petrol'ün eski başkanı şunları söylemektedir: "Birçok yeni muhafazakâr, pazarlar, demokrasi, şu ya da bu hakkında belirli ideolojik inançlara sahip insanlar. *Uluslararası* petrol şirketleri, istisnasız bir şekilde çok pragmatik ticarî örgütlerdir. Bir teolojiye sahip değillerdir."[290]

Bu somut örnek; Irak'ın işgalinden çıkar sağlayan en önemli aktörler arasında sayılan petrol şirketlerinin menfaatleriyle, Amerikan devlet aygıtının temsil ettiği, Amerikan ülkesel ekonomisinin "stratejik/ekonomik" öncelikleri çatıştığında, çok uluslu şirket gücünün kendi çıkarlarını devlet aygıtının taleplerine rağmen kollayabildiğini göstermektedir. Amerikan ülkesel ekonomisinin Ortadoğu'daki petrolle ilişkili çıkarlarını, ülkesel ekonominin coğrafi sınırları içinde kullanılacak bölge petrolünün güvenli bir şekilde nakledilmesi ile ülkesel ekonominin mümkün olan en ucuz fiyattan petrole erişiminin sağlanması teşkil etmektedir.

Ulusaşırı kapitalist sınıfın işgalden doğrudan faydalanan sektörlerinin birincil çıkarları ise bu önceliklerle çelişebilmektedir. Devlet gücü ile kapitalist güç arasındaki mesafenin arttığı İmparatorluk çağında çelişen çıkarların kollanması için de, devlet aygıtının emperyal müdahalesinin ardından kaynaklara el konulması ya da ülkesel ekonomi temelli sermayenin

[290] (Erişim) http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/programmes/newsnight/4354269.stm

kaynakların işletilmesinde imtiyaz sahibi kılınması gibi emperyalizm çağına ait klasik değer aktarım mekanizmalarından farklı birikim yöntemleri işletilmektedir. Kaynağın özelleştirilerek arzının artırılmasındansa devlet denetimi altında bırakılarak kısıtlanması, çatışmanın yarattığı istikrarsızlıkla da birleşerek fiyatların yükselmesine katkıda bulunmuştur. Bu yüzden emperyal haracın ulusaşırı kapitalist sınıfa mensup ilgili sektörlerin kasalarına akan kısmı, yalnızca işgal edilen yörede değil küre ölçeğinde toplanmaktadır. Emperyal eylemin de katkılarıyla yükselen petrol fiyatlarının bedelini, dünyanın geri kalanıyla birlikte yeryüzünün en çok petrol tüketen ülkesel ekonomisi olan ABD de ödemektedir.

Bu değerlendirmelerin ışığında bakıldığında ABD devlet aygıtının Irak'a yönelik emperyal eyleminin, en azından orta vadede Amerikan ülkesel ekonomisine zarar veren sonuçlar ürettiği görülmektedir. OPEC kartelinin çökertilmesi bir yana, artan petrol fiyatları, Amerikan hegemonyasına muhalefet eden ya da 11 Eylül'den sonra sakıncalı görülmeye başlanan petrol üreticisi devletleri beslemektedir. Venezuela, İran, Rusya ve Suudi Arabistan gibi ülkeler petrol şirketleriyle birlikte Irak'taki işgalin rantını toplamışlardır. Ulusaşırı kapitalist sınıfa mensup büyük petrol şirketlerinin politikalarını etkileyemeyen ABD hükümeti ise, petrol fiyatlarının düşmesi için OPEC'teki Suudi Arabistan gibi eski müttefiklerinin kapısını çalmaktadır.

Öte yandan, ulusaşırı kapitalist sınıfın Amerikan kökenli unsurları arasından emperyal eyleme açıkça muhalefet eden önemli bir kesimin de bulunduğu görülmektedir. Bunlar, emperyal eylemin küresel piyasalar üzerinde yaratacağı istikrarsızlaştırıcı etkinin ulusaşırılaşmaya imkan veren küresel altyapıları tahrip edeceği endişesinden beslenmekte ve doğrudan doğruya emperyal eylemin parçası olduğu İmparatorluğun merkezileştirilmesi girişimini hedef almaktadır.

Örneğin dünyanın en büyük tahvil yönetim şirketlerinden biri olan PIMCO'dan Bill Gross; Irak'ın işgalinin ardından verdiği beyanatta

yatırımcıların, terörizme karşı ebedi mücadelenin belli bir maliyeti bulunduğunu bilmek mecburiyetinde olduklarını söylemiştir. Bu maliyet, yalnızca parasal da değildir. "Ayrıca, yaklaşık yetmiş yıldır Amerikan ekonomik hegemonyasının belkemiğini oluşturan politikalarda da potansiyel tersine dönüşleri içermektedir. Şimdi, serbest ticaret, açık sermaye piyasaları ve güçlü dolar risk altındadır." Gross ayrıca, yüksek borç, aşırı tüketim ve ticaret açıklarına da dikkat çekmektedir.[291]

Ulusaşırı kaptalist sınıfın iç halkasına mensup politize unsurlar arasında önemli bir yeri bulunan George Soros'un Irak'ın işgali yüzünden Bush yönetimine yönelttiği eleştiriler, İmparatorluğun merkezileştirilmesi girişiminin bu kesim tarafından nasıl algılandığı ve niçin tehdit olarak görüldüğü hususlarının anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Soros'un kitabının başlığı, perspektifini özetlemektedir: "Amerikan Üstünlüğü Balonu: Amerikan Gücünün Yanlış Kullanımının Düzeltilmesi". Sondan başlarsak; Soros'un temel itirazı Amerikan gücünün kullanılma biçimine yöneliktir. Irak'a yönelik emperyal eylem bu yanlış kullanımın bir örneğidir. Emperyal eylemi yanlış kılan şey ise, İmparatorluğun güç kullanımına dair meşruiyet normlarına uyulmamasıdır. Soros işgali, gücün gerçekleştirdiğini, hukukun meşrulaştırması beklenen kaba bir sosyal darwinizm olarak görmektedir.[292]

Bununla neyin hedeflendiği sorusuna da başlığın ilk kısmı cevap vermektedir: Amerikan üstünlüğü. Amerika'nın üstünlüğü, Hardt ve Negri'nin emperyal piramidinde ABD'ye biçilen Monarklık pozisyonuyla yetinmeyen bir egemenlik talebi anlamına gelmektedir. Soros aradaki farkı, süper güçlük iddiası ile özgür dünyanın liderliği arasında ayrım yaparak anlatmaktadır. Tercihini ikinciden yana koyan Soros, söz konusu liderlik tarzını tarif ederken

---

[291] Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan, "Dominant Capital and the New Wars", **Journal of World-Systems Research**, 10, 2, Summer 2004, s.321.

[292] Geoge Soros, **The Bubble of American Supremacy, Correcting the Misuse of American Power**, New York, Public Affairs, 2004, s.2

de İmparatorluğun monarkına atfedilen daha önce değindiğimiz özellikleri sıralamaktadır.[293]

Soros, monarkın diğer güçler üzerindeki denetimini arttırarak İmparatorluğu merkezileştirme çabasını, George W. Bush'un Haziran 2002'deki West Point konuşmasıyla aynı yılın sonbaharında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesini esas alarak tarif ettiği Bush Doktrini üzerinden eleştirmektedir. Soros'a göre doktrinin iki temel sütununu, ABD'nin rakipsiz askeri kudretini korumak için gücünün yettiği her şeyi yapma iradesi ile dilediğinde önleyici eyleme başvurma kararı teşkil etmektedir. Bu iki sütun, iki egemenlik tarzına işaret etmektedir. İlki ABD'nin egemenliğidir; İmparatorluğa biçim kazandıran uluslararası anlaşmalar ve yükümlülüklerin üzerindedir. İkincisi de Bush doktrinin çizdiği sınırlarla tayin edilen diğer devletlerin egemenlikleridir.[294]

Soros, İmparatorluğun merkezileştirilmesi girişiminin ardında bir tarihsel bloğun bulunduğuna işaret etmektedir. Tarihsel bloğun temel eksenini, Cumhuriyetçi Parti çatısı altında dinci köktenciler ile piyasa köktencilerinin gerçekleştirdikleri ittifak oluşturmaktadır.[295] ABD Kongresi'nin uluslararası anlaşmalar karşısındaki negatif tavrıyla küreselleşme karşıtlığını aynı parantezde değerlendiren[296] Soros, İmparatorluğun mimarisine yönelik tepkinin Başkan Eisenhower'ın konuşmasıyla ünlenen askeri-sanayi kompleks tarafından desteklendiğini söylemektedir. Bush yönetiminin, devlet gücüyle büyük sermaye arasındaki işbirliğini temsil ettiğini ileri sürerken de[297] Robinson'un işaret ettiği ulusal sermaye fraksiyonları ile ulusaşırı fraksiyonlar arasında devlet gücünün denetimi için verilen mücadelenin güncel taraflarına dikkatlerimizi çekmektedir.

---

[293] Soros, **a.g.e.**, s.167 vd.
[294] Soros, **a.g.e.**, s.11
[295] Soros, **a.g.e.**, s.15
[296] Soros, **a.g.e.**, s.97
[297] Soros, **a.g.e.**, s.16

Soros, başarı şansı tanımadığı İmparatorluğun merkezileştirilmesi girişiminin,[298] İmparatorluğun meşru kabul ettiği müdahale araç ve zeminlerini tahrip edeceğinden endişe etmektedir. Bush yönetimiyle birlikte açık toplum idealine karşı bir tehdide dönüşen ABD'nin[299] Irak'ta sergilediği emperyal eylem, ulus inşası kavramını kirletecektir.[300] Soros'a göre de dünyanın Saddamlardan temizlenmesini gerekmektedir, ancak yönetimin Irak'taki davranışları bu hedefe ulaşmayı kolaylaştırmamış, aksine zorlaştırmıştır.[301] Örneğin Bush, Şer Ekseni konuşmasında verdiği mesajlarla, İran'da açık ve demokratik bir toplumun gelişmesine muhalefet eden kuvvetleri güçlendirmiştir.[302] Bush yönetiminin eylemlerini meşrulaştırmak için kullandığı dil, İmparatorluk ideolojisinin gramerini çağrıştırmaktadır, ancak bambaşka hedeflerin hizmetindedir. Örneğin Bush özgürlük hakim olacak dediğinde, bu açık toplum idealinin desteklendiği anlamı taşımamakta, Amerika hakim olacak manasına gelmektedir.[303]

V. HRİSTİYAN SAĞI: TARİHSEL BLOĞUN KİTLE TABANI

Irak'a yönelik emperyal eylemi destekleyen tarihsel bloğun en önemli bileşenleri arasında yer alan Hristiyan Sağı'nın Irak'ın işgali *olay*ıyla kesişen sosyal zamanını, kendi uzun vade ve konjonktürünü içeren alt ritimlerini dikkate alarak değerlendirmek, olayın anlamlandırılması çabasına katkıda bulunacaktır.

Söz konusu ritimlerden ilki, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Amerikan evanjelizmini ülkedeki ana akım Protestan cemaatlerden ayıran doktriner tartışmaların ve toplumsal dönüşüm süreçlerinin yaşandığı *uzun vade*yi kapsamaktadır. İkincisi, 60 ve 70'lere hakim olan kriz ve kültür savaşları

[298] Soros, **a.g.e.**,s.VII
[299] Soros, **a.g.e.**, s.13
[300] Soros, **a.g.e.**, s.60
[301] Soros, **a.g.e.**, s.65
[302] Soros, **a.g.e.**, s.42
[303] Soros, **a.g.e.**, s.11

atmosferinde başlayarak günümüze dek devam eden, Amerikan evanjelizminin çeşitli kitle örgütleri aracılığıyla ulusal politikaya doğrudan müdahil olma sürecinin yaşandığı *tarihsel konjonktür*dür. Bu dönemde Amerikan sivil toplumunda meydana gelen dönüşüm, Bush yönetimiyle birlikte devlet aygıtı üzerindeki etkinliğini arttırmış ve aralarında Irak'ın işgalinin de yer aldığı bir dizi önemli politikanın hayata geçirilmesini mümkün kılmıştır.

Hristiyan Sağı'nın dış politika üzerindeki etkisi, değişik formlardaki fikirlerin bu alanda oynayabilecekleri rolleri göstermesi bakımından da önem taşımaktadır. Nitekim o*lay* analiz edilirken, doğrudan materyal hedefler tarafından motive edilmeyen ancak, eyleme geçirme gücü olan fikirlerin hesaba katılması ihtiyacı, Irak'ın işgaline giden güzergâhta rasyonalist teorisyenlerce de vurgulanmaya başlanmıştır.[304] Ancak fikirlerin oynadıkları rollere işaret edilirken, maddi şartlarla aralarındaki ilişkiler de ihmal edilmemek durumundadır. Örneğin, ABD'nin güney eyaletlerinin demografik ve ekonomik olarak yükselişleri, evanjelik kiliselerin cemaatlerinin genişlemeleriyle paralel bir seyir izlemiştir. Fikirlere dış dünyada uygulama alanı açanın da bu yükseliş olduğu görülmektedir. Ayrıca fikirler, meşrulaştırdıkları politikaları destekleyen çıkarlarla ittifak içine girme eğilimindedirler. Bu yüzden savaştan doğrudan yarar sağlayan endüstrilerin güney eyaletlerindeki ağırlığı,[305] Irak'a yönelik emperyal eyleme verilen desteğin diğer tamamlayıcı unsurunu teşkil etmektedir.

---

[304] Robert O. Keohane, dünya politikasına dair bütün ana akım teorilerin, "motivasyonu" açıklamak bakımından ciddi düzeyde seküler olduklarının 11 Eylül'le birlikte açığa çıktığını söylemektedir. (Robert O Keohane, "The Globalization of Informal Violence, Theories of World Politics, and the 'Liberalism of Fear," **International Organization**, IP-Dialog Spring 2002, 29-43. Realist okulun önemli temsilcilerinden Waltt ve Marsheimer da, Yahudi lobisini eleştirdikleri eserlerinde, Hristiyan Siyonistleri ile kurulan ittifakın ABD açısından doğurduğu irrasyonel sonuçlara dikkatleri çekerken, dini motivasyonların güçlü etkilerini kabullenmiş olmaktadırlar. (John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, **The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy**, New York, Farrar, Straus and Giroux, 2007, s. 355)

[305] Güney eyaletleri militerleşmeden doğrudan çıkar sağlamaktadırlar; 1998'de yeni askere gidenlerin % 43'ü, ABD nüfusunun % 35'ini oluşturan Güney eyaletlerindendiler. ABD yüzölçümünün % 25'ini teşkil eden bu eyaletler, yerel askeri tesislerin % 35'ini barındırmaktadırlar. 2000 mali yılında bütün askeri sözleşmelerin % 45'i bu bölgeye verilmiştir. (Charles A. Kupchan, **The End of the American**

Hristiyan Sağı'nın dayandığı Protestanlık yorumunun dış dünya ile kurulacak münasebetlerin niteliği ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurumlar karşısında takınılacak tavra kadar uzanan bir yelpazede yansımaları bulunmaktadır. Tarihsel blok oluşumu sırasında yeni muhafazakarlar gibi seküler grupların farklı gerekçe ve temellere dayanan vizyonlarıyla örtüşen bu "Hristiyan Dünya Görüşü", organik entelektüeller tarafından daha evrensel bir dile tercüme edilerek İmparatorluğun merkezileştirilmesi girişiminin desteklenmesi için kanalize edilmiştir. Benzer bir şekilde Amerikan fundamentalistleri ve evanjeliklerinin paylaştıkları, İncil'in literal okumasına dayanan *tarih* yorumunun da, *geleceği* kuran politikalara kitle desteği sağlanması işlevini üstlendiği görülmektedir.

Bu genel girişin ardından, Hristiyan Sağı'nın Irak'ın işgali sürecindeki etkinliğini anlamlandırmak için başvuracağımız ilk zaman katmanı olan uzun vadeyi ele almaya Protestanlığın Amerika açısından neyi ifade ettiği sorusuyla başlamak yararlı olacaktır.

İngiliz ve İskoç Reformasyonu'nun akabinde 17 ve 18. yüzyıllarda kıtaya gelen yerleşimcilerin kurdukları Amerikan toplumunda dinin işgal ettiği merkezi konuma yakın zamanlarda en çarpıcı şekilde işaret eden isimlerden biri Samuel P. Huntington'dur. ABD'nin Avrupalı ulus devletlerle kıyaslanarak anlaşılamayacak doğasını, 20. yüzyıldan verdiği örneklerle anlatmaya çalışan Huntington'a göre: "Pakistan ve İsrail nasıl Müslüman ve Musevi toplumlar olarak yaratıldıysa, Amerika da aynı biçimde ve kimi benzer nedenlerle Protestan bir toplum olarak yaratılmıştı."[306] Nitekim kuruluş asırları boyunca yerleşimciler, Amerika'daki misyonlarını tanımlamak için Kutsal Kitab'ın dilini kullanmışlardır. Kendilerini, vaat edilen topraklar olan yeni İsrail'i yahut yeni

---

Era, U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century, New York, Alfred A. Knopf, 2002, s.239)

[306] Samuel P. Huntington, **Biz kimiz, Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı**, Aytül Özer (çev.), CSA, 2004, s.63

Kudus'ü inşa etmek vazifesiyle çöle gönderilen seçilmiş halk[307] kabul ederlerken, Amerika'yı da adaletin yurdu ve Tanrı'nın ülkesi olan yeni bir dünya, yeni cennet şeklinde tarif etmişlerdir.[308]

ABD'nin emperyalizm tecrübesiyle ilgili kısımda değindiğimiz, açık yazgı gibi mitler de Amerikalıların insanlığın geri kalanına örnek teşkil edecek seçilmiş bir halk olduklarına dair bu kurucu inancın muhtelif konjonktürlerde açığa çıkan görünüşleri arasında yer almaktadır. Seçilmişlik inancının yüklediği misyon duygusuyla emperyal eylem arasında tarihsel bir bağlantı bulunduğuna işaret eden çok sayıda örnek, Amerikan tarihinde din kökenli fikirlerin dış politika pratikleri üzerindeki etkilerini göstermektedir. 17. yüzyılda yaşayan önemli Puriten teolog John Winthrop, Amerika'yı daha sonra Amerikan istisnacılığının sembol ifadeleri haline dönüşecek "Tepedeki Şehir" ve "milletler üzerine bir ışık" sözleriyle tasvir ederken[309] Massachusetts'teki Pequot yerlilerinin yok edilişlerini kutsal planın bir parçası olarak tasdik etmekteydi. 19. yüzyıla gelindiğinde başka teologlar, ABD'nin Batı'ya doğru genişleyişinin Tanrı'nın iradesiyle gerçekleşen kaçınılmaz bir yazgı olduğunu onaylıyorlardı. 20. yüzyıla girilirken Başkan William McKinley, Filipinler'in işgalini yerlileri manevi açıdan yükseltmek ve Hristiyanlaştırmak çabasının bir parçası olarak takdim etmişti.[310]

20. yüzyıl, Amerikan Protestanlığı'nın anavatanda önemli meydan okumalarla yüzleştiği bir tarihsel zaman dilimidir. Yerleşimcilerin

---

[307] Clifford Longley, İngilizlere karşı bağımsızlık savaşı veren kurucuların Amerika'nın Tanrı'nın hedefleri doğrultusunda kurulduğuna dair inancın etrafında hareket ettiklerine işaret etmektedir. Buna göre seçilmiş halk Yahudiler, Katolikler, İngilizler ya da sadece New England'lılar değil, tüm Amerikalılardı. "Amerikalı olmak", seçilmişlerden biri sıfatıyla Yahudi ya da Hristiyan olmak gibi başlı başına dini bir statü kazanmak anlamına geliyordu. (Clifford Longley, **Chosen People: The Big Idea that Shaped England and America**, London, Hodder and Stoughton, 2002, s.67)

[308] Yeni cennet ve yeni yeryüzü ibareleri İncil kaynaklıdırlar. Amerika için bu ifadeleri ilk kullanan ise Christopher Columbus'tur. Paul Boyer Colombus'un Günlüklerinde şu ifadelere yer verdiğini aktarmaktadır: "Tanrı beni, St. John'un Apokalipsi'nde konuştuğu yeni cennet ve yeni yeryüzünün elçisi yaptı." (Paul Boyer, **When Time Shall Be No More: Prophecy Belief in Modern America**, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992, s. 225.)

[309] John Winthrop, "A Model of Christian Charity," Conrad Cherry(ed.), **God's New Israel: Religious Interpretations of American Destiny** içinde, Englewood, Prentice-Hall, 1971, s.39-43.

[310] Stephen Zunes, "Influence of Christian Right in U.S. Middle East Polıcy", **Middle East Policy**, Vol. XII, No. 2, Summer 2005, s.77

beraberlerinde getirdikleri değerler ve kurumların ürettiği toplumsal yapı yeni göç dalgaları ve modernleşme süreçleriyle evrilirken, içerde değişik ötekileri karşı karşıya getiren kültür savaşları bir din olarak Protestanlığı ortak payda olmaktan çıkarmıştır. Ancak kökenlerini Anglo-Protestan kültürün temel ilkelerinden almakla birlikte seküler kalıplarla ifade edilen "Amerikan Ruhu", Amerikan kimliğine anlam kazandıran bir yurttaşlık itikadı olarak yaşatılmaya devam edilmiştir.[311] Protestanlığın çağdaş Amerikan toplumsal yapısı içindeki yerini sorgulayan Huntington, Amerikan Ruhu'nu biçimlendiren neredeyse bütün temel düşüncelerin kaynağı olarak Protestanlığı göstermektedir.[312] Protestanlığın kişisel bilince ve ferdin Tanrı'nın hakikatlerini doğrudan İncil'den öğrenme sorumluluğuna verdiği önem, Amerikalıları bireyci bir eşitlik anlayışına götürürken, din ve düşünce özgürlüğü hususlarında da hassasiyet kazanmalarını sağlamıştır. Bireyin yaşamındaki başarı ve başarısızlıklardan kendisinin sorumlu olduğunu vurgulayan Protestanlık, kilise organizasyonunda her cemaati bağımsız sayan yaklaşımıyla hiyerarşiye ve yönetimde anti-demokratik yapılara yer verilmesine de karşı çıkmıştır.[313]

Huntington, "Protestanlığın Tanrısız biçimi, kilise ruhuna sahip bir milletin laik doktrini" ifadeleriyle tanımladığı Amerikan Ruhu'nun[314] yanı sıra, kamu hayatında yine seküler görünüşler içinde vatandaşlık dini olarak varlığını hissettiren İsasız Hristiyanlık'tan bahsetmektedir.[315] Kuruluş asırlarına ait Protestan inanışların, dini açıdan heterojen, sekülerleşmiş bir toplumsal kültür içinde yaşama yeteneğini gösteren vatandaşlık dinine göre, Tanrısız Amerikan yönetimi de Amerikalı yaşam biçiminin herhangi bir şekli de varolamaz. Amerikalılar Tanrı'nın seçilmiş halkı, Amerika ise Tanrı

---

[311] Huntington, **a.g.e.**, s.38
[312] Huntington, **a.g.e.**, s.68
[313] Amerikan demokrasisinin kökenleri ile Puriten inanç ve pratikleri arasındaki ilişkiyi vurgulayan değerlendirmeler için bkz. A. David Lindsay, **The Modern Democratic State**, London, Royal Institute of International Affairs, 1943, s. 77. - Jeffrey Stout, **Democracy and Tradition**, Princeton, NJ, Princeton University Press, 2004, s. 167.
[314] Huntington, **a.g.e.**, s.69
[315] Huntington, **a.g.e.**, s.106

tarafından dünyaya iyilik etme misyonuyla görevlendirilen yeni İsrail'dir. Kamuyla alakalı söylem, ritüel ve törenlerde dinsel ima ve sembollerin egemen oluşu da resmi dinin tezahürleri arasındadır. Ulusal tören ve etkinlikler dini bir atmosfere bürünmekte ve dini işlevler yüklenmektedirler.[316] Bellah da Amerikan vatandaşlık dininin kendi peygamberleri, şehitleri, kutsal olay ve mekanları, ritüel ve sembolleri bulunduğuna işaret etmektedir. Vatandaşlık dininin özünde Amerika'nın insanoğlunun meydana getirebileceği Tanrı'nın iradesine en uygun toplum olduğu ve tüm milletlere ışık tuttuğu inancı yatmaktadır.[317]

Amerikan dininin kökenleri, ülkenin kuruluş yıllarındaki uzlaşmalarda yatmaktadır. Evanjelik Protestanlık, cumhuriyetçi siyasi ideoloji ve ahlaki sağduyuya dayalı muhakemeyi bir araya getiren "Amerikan sentezi", mülk sahibi cumhuriyetçilik ile Hristiyan Puritanizmi arasında 18. yüzyılda kurulan ittifakın ürünüdür.[318] Aydınlanmanın değerlerinin, Protestanlıkla sentezlenmesi neticesinde ortaya çıkan Hristiyan cumhuriyetçiliği, "özgürlük doktrini"nin din tarafından kucaklanması anlamına gelmektedir.[319]

Huntington'un değerlendirmeleri, yerleşimciler tarafından muhalif Protestanlığın şekillendireceği yeni dünya olarak kurulan ABD'de, günümüzde Protestanların toplam nüfus içindeki payının % 51'e indiği ve bu orana hayli seküler dünya vizyonlarına sahip Amerikalıların da dahil oldukları düşünülerek okunmalıdır.[320] Ancak Protestanlık, nüfus içindeki payı azalmasına rağmen siyasi ve kültürel hayat üzerinde belirleyici bir rol oynamaya devam etmektedir. Bu durum Protestanlığa ait genel doktriner önermelerin, seküler formlar altında ulusal toplumun diğer dinlerden mensuplarının da davranışlarını şekillendirme gücünün boyutlarını

---

[316] Huntington, **a.g.e.**, s.104
[317] Robert Bellah, "Civil Religion in America", **Daedalus**, 96, 1, Winter 1967, ss. 1 – 21.
[318] Mark Noll, **America's God: From Jonathan Edwards to Abraham Lincoln**, (Oxford: Oxford University Press, 2002), s. 9.
[319] Noll, **a.g.e.**, s. 49-56
[320] Neela Banerjee, "Americans Change Faiths at Rising Rate, Report Finds", **New York Times**, February 25, 2008.

göstermektedir.[321] Bu yüzden Protestanlığın *uzun vade* boyunca yaşadığı iç dönüşümlerin analizi, Amerikan dış politikasının anlaşılması açısından diğer dini topluluklarınkine nazaran daha büyük bir önem taşımaktadır.

Amerikan Protestanlığı, kendi içinde büyük bir çeşitliliği barındırmaktadır. Muhtelif gurupların Amerikan dış politikasına yaklaşımları arasındaki farklılıkları ortaya koyabilmek için analitik amaçlarla bazı nüansları göz ardı etmek pahasına yapılan genel tasnifler arasında Walter Russel Mead'in değerlendirmeleri, bu çeşitliliğin kavrayış kolaylığı sağlayan bir fotoğrafını sunmaktadır.[322]

Buna göre, Amerikan Protestanlığı içindeki günümüzde de tesirlerini hissettiren temel ayrışma, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında yaşanmıştır. Fundamentalizm, liberal Hristiyanlık ve evanjelizm şeklindeki üç ana akımın doğuşuna şahitlik eden bu dönemde, bölünmelere sebep olan tartışmaların kaynağında modernizm karşısında nasıl bir tavır takınılacağı sorusunun yer aldığı görülmektedir. Darwin biyolojisi ve modern metin tenkidi tekniklerinin İncil'in geleneksel yorumlanış biçimlerine karşı doğurduğu yaygın şüphe dalgası, Amerikan Protestan hareketini iki ana kampa ayırmıştır. Aydınlanma çağında Hristiyanlığı savunmanın en iyi yolunun yeni bilimi teolojiye entegre etmek olduğunu savunan modernistlerin görüşleri, ana akım Protestan kiliselerince benimsenmiştir. Bölünmenin diğer kutbunu temsil eden fundamentalistler ise, Protestan inancının İncil'in lafzî hakikatine iman gibi temellerine sadık kalınmasını talep etmişlerdir. Ancak fundamentalistlerin de kendi içlerinde parçalandıkları görülmektedir. Hakiki müminlerin modernizmi tolere ederek taviz veren kiliseleri terk etmeleri gerektiği çağrısını

---

[321] Huntington, ABD'deki ikinci büyük dini inancı temsil eden Katolikliğin dönüşümünü bu duruma örnek olarak göstermektedir. İki asır devam eden kültür savaşının ardından Amerikan Katolikliği, Protestan çevresine özgü birçok özelliği özümseyerek Amerika'yla bütünleşmiştir. Böylelikle Katoliklikle yaşanan uzun kültür savaşı, Protestan bir ülke olan Amerika'yı Protestan değerlerine sahip Hristiyan bir ülkeye dönüştürmüştür. (Huntington, **a.g.e.**, s.92)

[322] Walter Russell Mead, "'God's Country?", **Foreign Affairs**, Vol. 85, Issue 5, Sep/Oct2006, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=22049785&site=ehost-live, 25 Ocak 2007

yapan “ayrılıkçılar”, Amerikan toplumu ve kültürünün sekülerleştiği uzun vade boyunca yavaş yavaş siyaset ve kültür hayatından çekilmişlerdir. Dış dünya ile teması devam ettiren fundamentalist hareketin diğer kolu, neo-evanjelik sıfatını kullanmaya başlamıştır. Günümüzde ayrılıkçılar fundamentalist ünvanını taşırlarken, neo-evanjelikler, evanjelik olarak anılmaktadır.[323]

Liberal Hristiyanlar, fundamentalistler ve evanjelikler ABD’nin dünya üzerindeki rolü hakkında farklı düşüncelere sahiptirler. İstikrarlı, barışçıl ve aydınlanmış bir uluslararası düzenin mümkün olup olmadığına dair iyimserlik düzeyleri ile inananlar ve inanmayanlar arasındaki farklılığın önemi hakkındaki görüşler, temel ayrım noktalarını oluşturmaktadır.[324]

Mead, fundamentalistlerin dünya düzeni hakkında çok kötümser olduklarını ve inananlarla inanmayanlar arasında kapatılamayacak bir uçurum bulunduğunu kabul ettiklerini söylemektedir. Dünya düzeni hususunda iyimser olan liberaller ise, Hristiyanlar ve inanmayanlar arasında çok az fark görmektedirler. Evanjelikler de fundamentalistler ve liberaller arasında, fundamentalistlere daha yakın bir yerde konumlanmışlardır.[325]

Tutarlı ve sistematik bir Hristiyan dünya görüşü inşa ederek dış dünyaya uyarlama hususunda ısrarcı olan fundamentalistler, Püriten Kalvinizmi’ninkine benzer bir bakış açısına sahiptirler. Püritenler gibi fundamentalistlerin çoğu da Tanrı’nın kurtarmak için seçtiği az sayıdaki ruh ve cehennemde son bulmaya yazgılı çoğunluk arasında aşılamaz bir uçurum bulunduğunu varsaymaktadırlar.[326] Amerikan fundamentalistleri daha iyi bir dünya için harcanan çabaların da ancak çok sınırlı başarılar kazanabileceğine inanmaktadırlar. Seküler ahlaka ve BM gibi küresel kurumlara dayalı bir dünya düzeni fikrine ise şiddetle düşmandırlar. Zira,

---

[323] Mead, **a.g.m.**,
[324] Mead, **a.g.m.**,
[325] Mead, **a.g.m.**,
[326] Michael Northcott, **An Angel Directs the Storm, Apocalyptic Religion and American Empire**, I.B. Tauris & Co Ltd, Cornwall, 2004, s.59-60

kiliselere baskı yapan, Hristiyanlaştırma faaliyetlerine izin vermeyen hükümetlerle işbirliğini ahlaki bulmamaktadırlar. BM gibi örgütler ise bu hükümetleri meşru kabul etmektedirler.[327]

Fundamentalistler, aşağıda daha detaylı bir biçimde ele alacağımız, dünyanın sonuna ve ahirete dair apokaliptik[328] bir tarih ve gelecek vizyonuna sahiptirler. Hem İbranice hem de Grekçe İncil metinlerindeki büyük ve dehşet verici olayların insanlık tarihini sona erdireceğini anlatan karanlık kehanetlere inanmaktadırlar. Buna göre, şeytan ve insan müttefikleri Tanrı'ya ve seçtiklerine karşı nihai bir isyana kalkışacaklardır. İnananlar dehşet verici işkencelere maruz kalacaklardır. Ancak Mesih düşmanlarını yenecek ve hükümranlığını ilan edecektir.[329]

Liberal Hristiyanlar ise İsa'nın doğası ve teslis gibi kilise tarihinin ilk asırlarında oluşturulmuş karmaşık doktrinlere şüpheyle yaklaşmaktadırlar. İncil'de yer alan dünyanın yedi günde yaratılması, Aden Bahçesi, Nuh tufanı gibi birçok tarihi hadiseyi kabulde gönülsüzdürler. Bunları literal olarak anlamamakta, yoruma tabi tutmaktadırlar. Bu şüphe İsa'nın fiziki olarak geri dönüşü ve ona atfedilen mucizelere kadar uzanmaktadır. İsa'yı doğa üstü bir varlık şeklinde değil, yüce bir ahlaki öğretmen olarak görmektedirler. Unitarian Kilisesi'nden yayılan liberal Hristiyanlık yorumu, ana akım Protestanlığı temsil eden, ABD'nin sosyal, entelektüel ve ekonomik seçkinlerinin genellikle mensup oldukları, Methodist, Presbyteryen, American Baptist, Congregational, Episcopal ve Lutheryan kiliseleri tarafından benimsenmiştir.[330]

---

[327] Mead, **a.g.m.**,

[328] Apocalypse, Grekçe'deki apocalypteo'dan gelmekte ve "örtüsüz" ya da "örtüyü açma" anlamlarında kullanılmaktadır. Eski Ahit üzerine çalışan apokaliptik yazarlar da doğru anlamlarına ulaşmak için yüzeydeki güncel olayların İncil yorumları üzerinden arka planlarını araştırmaktadırlar. (Northcott, **a.g.e.**, s. 73)

[329] Mead, **a.g.m.**,

[330] Mead, **a.g.m.**,

Mead, liberal Hristiyanlığın Amerikan Potestanlığının diğer önemli şekilleriyle kıyaslandığında Hristiyanlarla, Hristiyan olmayanlar arasında daha az fark gözettiğini söylemektedir. Liberal Hristiyan perspektif, Budistlerin, Hristiyanların, Hinduların, Yahudilerin, Müslümanların ve hatta dinsizlerin neyin doğru ve neyin yanlış olduğu hususları üzerinde anlaşabileceklerini kabul etmektedir.[331]

Orjinal günah kavramından uzaklaştığı için liberal Hristiyanlık, insan eylemleri sonunucunda kurulabilecek barışçıl bir dünya düzeni ve BM gibi uluslararası örgütler hususlarında iyimserdir. İncil'i lafzî olarak değil de özel yorumlar aracılığıyla anlayan liberal Hristiyanlar "Tanrı'nın Krallığının kurulması için savaşmayı" da, içerde ve dünyada ilerlemeci siyasi hedeflerin desteklenmesi için bir çağrı olarak görmektedirler. Kutsal Kitap'taki karanlık kehanetleri ise yeryüzünde adil bir sosyal düzenin kurulmasının zorluklarına işaret edilişi şeklinde tefsir etmektedirler.[332] Postmillennialism olarak adlandırılan İncil yorumu iyimserliği besleyen en önemli dayanaklar arasında yer almaktadır. Buna göre, Hz. İsa'nın nihai yargılayıcı olarak yeryüzüne dönüşü azizlerin bin yıllık yönetimlerinden sonra gerçekleşecektir. Amerikalılar da iyi Hristiyanlar olarak yeryüzünde yaptıklarıyla bu idareyi karşılamaya hazırlanmaktadırlar.[333] Artan refah ve prestij sayesinde Tanrı'nın Krallığı, Amerika'da inşa edilecek, ülkenin kültürel ve ekonomik dinamizmi, şirketleri, ordusu ve değerleri aracılığıyla Amerika dışına yayılacaktır.[334]

Liberal Protestanlığın ABD'nin hegemonik bir dünya sistemi inşa etme sürecini içeren II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş boyunca Amerikan siyasi sınıfının hakim dünya görüşünü temsil ettiği görülmektedir. Franklin Roosevelt, Harry Truman, Dean Acheson, Dwight Eisenhower ve John

---

[331] Mead, **a.g.m.**,
[332] Mead, **a.g.m.**,
[333] Northcott, **a.g.e.**, s. 15
[334] Northcott, **a.g.e.,** s. 17

Foster Dulles gibi liderler, zamanın Amerikan elitlerinin çoğu gibi bu gelenek içinde yoğrulmuşlardır.[335]

Liberal Hristiyanlığın dış politika alanındaki tarihsel pratiği, insan doğası hakkındaki iyimserlik ve diğer inançlarla ortak doğrular üzerinde buluşulabileceğine dair kabullerin mahiyetine de ışık tutmaktadır. Bu kabuller, muhtelif inanç ve medeniyetlerin katkılar sunarak mutabık kalacakları ortak değerler üzerine inşa edilmiş bir dünya düzenine erişme arzusunun değil, Hristiyan değerlerinin diğerleri tarafından benimsenecek evrensellikte olduğu inancına dayanan bir ekümenizmin ifadesidir. Bu anlayış Hristiyan değerlerinin seküler formlardaki ifadeleri etrafında ortaklıklar ve işbirlikleri kurulmasına sıcak yaklaşmış, hegemonik sistemin üzerinde yükseldiği kurumlar mimarisinin inşasını teşvik etmiştir.

Nitekim, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş yıllarında klasik realistlerin, devlet davranışları ve insan doğası arasında kurdukları paralellikler etrafında yürüttükleri tartışmaların arka planında da Amerikan Protestanlığının muhtelif yorumlarının izlerini görmek mümkündür. Örneğin, "Hristiyan ideallerini" dünya savaşı yıllarında başkanlığını yürüttüğü "Commission to Study the Basis of a Just and Durable Peace"te ve danışman sıfatıyla katıldığı Birleşmiş Milletler Konferansı'nda savunan Presbyterian hukukçu ve devlet adamı John Fuster Dulles, bu tartışmaların Soğuk Savaş yıllarında Amerikan dış politikasının oluşumuna katkıda bulunacak etkili figürleri arasında yer almaktadır. BM Konferansı'nda Dulles: "Moral hukuk belki barışa giden yolu işaret edebilir, ancak biz İsa'nın yolu en büyük açıklıkla gösterdiğine inanıyoruz." demekte, uluslararasıcılığın İsa'nın gösterdiği basit şeylerden ulusların pratiğiyle büyüyeceğini söylemekteydi. Reinhold Niebuhr ile birlikte hegemonik sistemi idare etmek için ihtiyaç duyulduğuna inandıkları realizmi ise İsa'nın mesajının realist olduğunu ileri sürerek savunmaktaydılar.[336]

---

[335] Mead, **a.g.m.**,

[336] Michelle Mart, **Eye on Israel: How America Came to View the Jewish State as an Ally**, USA, State University of New York Press, 2006, s.87

Amerikan Protestanlığının üçüncü ana kolunu temsil eden evanjelikler, esasen fundamentalistlerle aynı temel inançları paylaşmakla birlikte, dünya hakkındaki fikirleri daha yumuşak Kalvinizm yorumlarını yansıtmaktadır. Mead, 16. yüzyılda yaşayan Hollandalı teolog Jacobus Arminius ve John Wesley gibi İngiliz evanjelistleri ile Amerikan Protestanlığı'nın yaşadığı dinî ihyâ hareketlerinin mirasının bu iyimserlikte pay sahibi olduğunu düşünmektedir.[337]

Hristiyanlığın doktriner ilkelerine büyük bir önem veren evanjelikler, fundamentalistlerle beraber, liberallerin Tanrı'ya giden yolu iyi çalışma ve ahlaki hukuka uygunluğa indirgeyen yorumlarını İsa'nın mesajına ihanet kabul etmektedirler. Orjinal günah yüzünden insanlık herhangi bir ahlaki hukuku bütünüyle uygulama yeteneğine sahip değildir. Hristiyanlığın temel mesajına göre, Tanrı'yı hoşnut etmek için yüksek ahlaki standartları gözetmek suretiyle sarfedilen insani çabalar başarısız olmak zorundadırlar. Yalnızca İsa'nın çarmıha gerilmesi ve yeniden dirilişi insanı kurtarabilir. Evanjelikler ve fundamentalistlerin "born again / yeniden doğmuş" sıfatını kullanırken kastettikleri şey, insanın günahkar doğasını ve İsa'nın fedakarlığını tasdikidir. İsa'ya inanmadan ölenlerin Tanrı'dan ebediyen ayrılmış olacaklarına, Tanrı tarafından korunmayan insanların kendileri için iyi bir şey yapamayacaklarına inanmaktadırlar. Evanjeliklerin çoğu, fundamentalistlerin dünyanın sonuyla ilgili inançlarını da paylaşmakta, İncil'deki kehanetlerin gerçekleşeceğine iman etmektedirler. Barışçıl bir dünya kurmak için sarfedilen tüm insani çabalar nihayetinde başarısızlıkla neticelenecektir. Aşağıda daha detaylı biçimde değerlendireceğimiz, premillennialism olarak isimlendirilen tarih vizyonları, felaketlerin ve insani gayretlerin boşa çıkışının ardından İsa'nın gelişiyle tesis edilecek bin yıllık barış dönemine olan inanç üzerine inşa edilmiştir.[338]

---

[337] Mead, **a.g.m.**,
[338] Mead, **a.g.m.**,

Ancak fundamentalistlerle evanjelikler arasında dış dünyaya karşı takınılan tavırlarda değişiklikler yaratabilecek görüş ayrılıkları da mevcuttur. Tanrı'nın kurtuluşa erişebilmeleri için istemeleri şartıyla herkese inayette bulunduğuna inanan Amerikan evanjelikleri, fundamentalistlerin insanlığı çok az ortak özelliğe sahip iki kampa ayıran katı Kalvinist anlayışlarından farklılaşmaktadırlar. Hakim evanjelik bakış açısına göre Tanrı her ruhu sevmekte, herhangi biri yitirildiğinde üzülmekte ve hepsini kurtarmaya çalışmaktadır. Hristiyanlar da eylemleriyle ilahi planın gerçekleşmesine yardımcı olabilirler ve ruhları İsa için kurtarabilirler. Bu yüzden Hristiyanlar, dünyaya karşı "sorumluluk" sahibidirler.[339] Bu misyon inancı, Irak'ın işgaline verilen yaygın onayın da gösterdiği gibi emperyal eylemi desteklemek için seferber edilebilecek ciddi bir potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır.

20. yüzyılın başlarından itibaren bir arada varolan Amerikan Protestanlığı'nın bu üç ana kolu arasındaki güç dengesinin 1960'larla birlikte değişmeye başladığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş'ın ilk safhasına hakim olan konsensüslerin parçalandığı bu dönem, etkileri günümüzde de hissedilen yeni saflaşmaların temellerinin atıldığı bir zaman dilimi olma özelliğini taşımaktadır. Isserman ve Kazin, uluslararası ekonomide yaşanan gelişmeler, Vietnam Savaşı ve sivil haklar hareketinin içerde meydana getirdiği sosyal gerilimler ile yeni bir gençlik kültürünün doğuşunun sembolize ettiği kültürel farklılaşmaların yarattığı bölünme atmosferini "iç savaş" şeklinde[340] nitelerlerken, meydana gelen dönüşümün boyutlarına işaret etmektedirler.

Bu kültür savaşı atmosferinde evanjelikler, ahlaki yozlaşmanın kanıtı olarak değerlendirdikleri; daha önce kabul görmeyen cinsel davranışların yaygınlaşması, erken yaşta gebelik, tek ebeveynli aileler, artan boşanma ve yüksek suç oranları, yaygın uyuşturucu kullanımı, basında pornografi ve

---

[339] Mead, **a.g.m.**,

[340] Maurice Isserman ve Michael Kazin, **America Divided, The Civil War of the 1960's**, New York, Oxford University Press, 2004

şiddet, sosyal yardım fonlarıyla çok sayıda insanın son derece kolay bir yaşam sürmesi gibi konulara odaklanmışlardır. Huntington, evanjeliklerin hiçbir kesin değer ya da ahlaki ilkeyi kabul etmeyen rölativist bireyciliğin yaygınlaştığı bir ortamda hayat alanı bulduklarına işaret etmektedir. Bu dönemde Amerikalılar, daha anlamlı bir sosyal yaşama duydukları belirsiz ancak yaygın ihtiyacı tatmin için giderek dine ve dini açıklamalara dönmeye başlamışlardır.[341]

Amerikan toplumunu sarsan bu dalgalanma, ülkedeki büyük Protestan cemaatleri arasındaki dengeleri de değiştirmiştir. 1970'lerde 16 milyon üyesiyle ülkenin en büyük Protestan cemaati olan Southern Baptist Convention'ın, Kutsal Kitap'ın hiçbir hataya yer vermeksizin bütünüyle Tanrı'nın kelamı olduğunu öngören İncil'in yanılmazlığı inancını desteklemesi, kürtaj ve eşcinselliğe karşı olduğunu ve kadınların eşlerine boyun eğmeleri gerektiği görüşünü onayladığını ilan etmesi evanjeliklerin Amerikan dini hayatına ağırlıklarını koymaya başladıklarını gösteren önemli dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir.[342]

İstatistikler, bu önemli kırılma noktasından Irak'ın işgaline kadar uzanan *tarihsel konjonktür* boyunca, liberal Hristiyanlığı temsil eden ana akım kiliseler kan kaybederlerken, evanjelik cemaatlerin güçlenmeye devam ettiklerini göstermektedir. 1960 ile 2003 yılları arasında ana akım Protestan cemaatlerinin üye sayısı % 24'ten daha fazla bir oranda azalarak 29 milyondan 22 milyona düşmüştür. 1960'da ABD'deki bütün dini guruplar arasında liberal Hristiyanlar % 25'lik bir kitleyi temsil etmektelerken, 2003'te bunun % 15'e gerilediği görülmektedir. 2002-2003'te yapılan anketler, kendilerini ana akım Protestan olarak tanımlayanların % 46'lık bir oranla Amerikan Protestanlığı içinde artık azınlığı temsil ettiklerini göstermektedir. Kendilerini evanjelik olarak niteleyenlerin oranı ise % 54'tür.[343]

---

[341] Huntington, **a.g.e.**, s.343-344
[342] Huntington, **a.g.e.**, s.345
[343] Mead, **a.g.m.**,

Önemli ana akım Protestan cemaatlerinin aynı dönemdeki üyelik istatistikleri, yukarıdaki tabloyu doğrulamaktadır. 1965'te ABD'de 3.6 milyon Episcopalyan bulunmakta ve toplam nüfusun % 1.9'unu teşkil etmekteydiler. 2005 yılı itibariyle bu rakam ABD nüfusunun % 0.8'ine tekabül eden 2.3 milyona gerilemiş durumdadır. Aynı dönemde Methodist Kilisesi'nin üye sayısı 11 milyondan 8.2 milyona, Presbyteryen Kilisesi'ninki 3.2 milyondan 2.4 milyona inmiş, United Church of Christ de üyelerinin % 50'sini kaybetmiştir.[344]

1960'lardan günümüze kadar uzanan zaman diliminde Southern Baptist Convention'un ise 7 milyondan fazla üye kazanarak ülkenin en büyük Protestan cemaati haline geldiği görülmektedir. Southern Baptist Convention'un kazandığı üye miktarı, Methodistlerin, Presbyteryenlerin, Episcopalyanların ve United Church of Christ'in toplam kayıplarından daha fazladır. 1960'da sadece Methodist Kilisesi Southern Baptist Convention'dan iki milyon daha fazla üyeye sahipken, bugün Southern Baptistler liberal Hristiyanlığı temsil eden Methodistler, Presbyteryenler, Episcopalyanlar ve United Church of Christ mensuplarının toplamından daha fazladırlar.[345]

Sivil toplum düzeyinde yaşanan bu dönüşüm, siyasi alan üzerindeki etkisini yeni saflaşmalarla göstermiştir. 1970'li yıllardan itibaren Demokrat ve Cumhuriyetçi Partiler arasındaki din ve kültürel meselelerle ilgili farklılaşma artmış, oy tabanlarında da ciddi dönüşümler yaşanmıştır. 20'nci yüzyılın ortalarında liberal Protestanlar cumhuriyetçilere oy verme eğilimi gösterirlerken, çoğunlukla evanjelik olan güneyliler, beyaz Protestanlar, Musevilerin büyük kısmı ve daha küçük guruplar halindeki Katolikler normal olarak demokratları desteklemekteydiler. Yüzyılın son on yıllarında ise beyaz, evanjelik Protestanların ezici çoğunluğu cumhuriyetçilere, siyah Protestanlar ise demokratlara oy vermeye başlamışlardır. Liberal Protestanlar

[344] Mead, **a.g.m.**,
[345] Mead, **a.g.m.**,

demokratlara yönelirlerken, Hispanikler dışındaki Katolikler ise cumhuriyetçilere yaklaşmışlardır. George W. Bush'un Başkan seçildiği 2000 yılında oyların dağılımı bu değişim hatlarını yansıtmaktadır.[346]

Beyaz evanjeliklerin 2000 seçimlerinde % 68'i, 2004 seçimlerinde ise % 78'i George W. Bush'a oy vermişlerdir. Bush'un 2004 seçimlerinde aldığı toplam oyun yaklaşık % 40'ı kendini evanjelik olarak tarif eden seçmenlerden gelmiştir. Evanjelikler, kongre seçimlerinde de ağırlıklarını hissettirmektedirler. 1970'de Kongre üyelerinin yaklaşık % 10'u evanjelik Protestan iken, 2004'te bu oran % 25'in üzerine çıkmıştır.[347]

1970'lerde yaşanan dönüşüm, yalnızca oy verme tercihlerindeki değişiklikler açısından değil, evanjelik Protestanların taban örgütlenmeleri aracılığıyla siyasi aktivizme yönelmeleri bakımından da bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Geleneksel olarak dünyevi ve yozlaşmış kabul ettikleri için ulusal siyaset sahnesinde aktif olmayan evanjelikler 1970'lerin ortalarından itibaren tavır değiştirmişlerdir.[348]

Evanjelik Protestan cemaatlerin üye sayılarındaki artışla eş zamanlı olarak kurulan çok sayıda sivil toplum örgütü, Amerikan halkının % 30'undan fazlasını saflarına çekmeyi başarmıştır. İlk geniş kapsamlı örgütlenme örneği ise, Jerry Fawell'in 1979'da kurduğu 'Moral Majority'dir.[349] 1980'li yıllarda dağılan hareket yerini 1989'da Pat Robertson tarafından kurulan Hristiyan Koalisyonu'na bırakmıştır. 1995'e kadar yaklaşık 1.7 milyon üyeye ulaşan Koalisyon'un yanı sıra, 2 milyon üyeye sahip Focus on the Family, 600 bin üyeli Amerikan Aile Birliği ile yüzbinlerce üyesi bulunduğu bilinen Promise

---

[346] Huntington, **a.g.e.**, s.351
[347] Huntington, **a.g.e.**, s.351
[348] Zunes, **a.g.m.**, s.73
[349] Andrew J. Bacevich, **The New American Militarism: How Americans are Seduced by War**, US, Oxford University Press, 2005, s.127

Keepers, Concerned Women for America gibi kuruluşlar önemli evanjelik kitle örgütleri arasında yer almaktadırlar.[350]

1990'ların ortalarında kilise toplantılarına, dini faaliyet ve örgütlenmelere katılımla siyasi katılım arasında çok güçlü ilişkiler tespit eden araştırmalar,[351] 1970'lerin sonlarında Cumhuriyetçi Parti ile kurulan ittifakın evanjelik Protestanları siyasallaştırmaktaki başarısını göstermektedir. İttifak öncesindeki 50 yıl boyunca yapılan 12 başkanlık seçiminden yalnızca dördünü kazanabilen ve Kongre'de 24 dönemin ancak ikisinde çoğunluğa erişebilen cumhuriyetçiler; kadın hakları, kürtaj, cinsellik eğitimi ve eşcinsellik gibi sosyal konularda takındıkları muhafazakar tutumla militarist dış politika ve zenginleri kayıran ekonomik politikalarla özdeş bir azınlık partisi konumundan sıyrılmayı başarmışlardır.[352] Ortalamanın altında gelir düzeyine sahip oldukları için normal şartlarda cumhuriyetçilere oy vermeleri beklenmeyen milyonlarca evanjelik Hristiyan'ın desteği, partiye sonraki yedi başkanlık yarışının beşini, on üç Senato seçiminin sekizini kazandırmış, Temsilciler Meclisi'nde altı dönem çoğunluğu ele geçirmelerine imkan vermiştir. Seçmen tabanındaki etkinliğiyle Hristiyan Sağı, başta Güney ve Orta Batı olmak üzere ABD'deki eyaletlerin yarısında Cumhuriyetçi Parti'nin gündemini belirleme gücünü eline geçirmiştir.[353]

Önceki bölümlerde de işaret edildiği gibi, evanjelik Protestanlığın güç kazandığı tarihsel konjonktür, Amerikan iç politikasında "güneyin" siyasi, demografik ve ekonomik olarak yükselişiyle örtüşmektedir. Nitekim, güneyli muhafazakarların 1970'lerden itibaren Amerikan siyasi hayatında üstlendikleri liderlik rolüne işaret eden Lind, Cumhuriyetçi Parti'nin merkezinin güneye kayışında demografik faktörlerin etkisine dikkat çekmektedir.[354]

---

[350] Huntington, **a.g.e.**, s.340
[351] Frederick C. Harris, "Something Within: Religion as a Mobilizer of African-American Political Activism," **Journal of Politics**, 56, Spring 1994, s.42-68.
[352] Zunes, **a.g.m.**, s.73
[353] Zunes, **a.g.m.**, s.74
[354] Michael Lind, **Made in Texas: George W. Bush and the Southern Takeover of American Politics**, New York, Basic Books, 2003, s.81-82

İstatistikler, güney eyaletlerindeki nüfus artışının, kuzeydekilerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. 1990'larda kuzey bölgesinin nüfusu % 7, güneyinki % 17 ve batınınki % 20 oranında artmıştır. 2000'de kuzey ülke nüfusunun % 42'sini barındırırken, güney % 36'sına, batı ise % 22'sine ev sahipliği yapmaktaydı. Tahminlere göre 2025'te kuzeyin nüfus içindeki payı % 38, güneyinki % 37 ve batınınki % 25 olacaktır.[355]

Amerikan güneyini karakterize eden hakim özellikler arasında ise Protestan fundamentalizmi[356] ve militarizm ile pamuk ve petrol gibi emtia üretimini bilimsel Ar-Ge faaliyetleri ve yüksek teknolojiye dayalı üretim biçimlerine tercih eden bir ekonomik anlayış sayılmaktadır.[357] Lind, bol kaynak ve ucuz işgücüne dayalı, krizler karşısındaki geleneksel tepkisi innovasyon ya da üretim tekniklerinin geliştirilmesinden ziyade üretim süreçlerine yeni kaynakların yahut insan gücünün ilave edilmesi olan bu ekonomik anlayışa "Southernomics" adını vermektedir.[358] Güney eyaletlerinin kırsal bölgelerinde doğarak küreselleşmenin marka kuruluşları arasına giren Wal-Mart'ın düşük ücretlere dayalı ticari stratejisi, söz konusu ekonomik mentalitenin somut örneği olarak gösterilmektedir.[359]

George W. Bush, Clinton yönetiminin pragmatik ve sentezci nitelikleriyle tanımlanan merkez politikalarının karşısına, Halberin ve Harris'in "taban politikası" şeklinde isimlendirdikleri siyaset tarzı ile çıktığında, destek bulduğu temel seçmen havzasının bu toplumsal kültürün bir parçası olduğu görülmektedir. Ideolojik tutarlılık aramaksızın ana problemler karşısındaki

---

[355] Kupchan, **a.g.e.**, s.240-241

[356] 2006 yılında yapılan anketler ülke çapında kendini evanjelik olarak tanımlayan seçmenlerin, toplam seçmen kitlesinin üçte birini oluştururken bu oranın güneyde % 50 olduğunu göstermektedir. (Harold Meyerson, "The GOP's Southern Exposure", **Washington Post**, December 7, 2006; A31)

[357] Lind, **a.g.e.**, s.47 – David Fischer, kuzey ve güney arasındaki farklılıkların kökenlerini New England ve Virginia'ya gelen göçmenlerin İngiltere'deki eski yerleşim bölgelerinin özelliklerine dayandırmaktadır. New England'a yerleşenler muhalif bir geleneğe sahip Kuzey ve Batı İngiltere'den göç etmişlerdi. Bu yüzden de demokratik ve eşitlikçi bir eğilime sahiptiler. Virginia'ya yerleşenler ise aristokratik-kralcı geleneğin daha hakim olduğu Güney İngiltere'den geliyorlardı. Oluşturdukları toplumsal yapı da hiyerarşik bir karaktere sahipti. (David H. Fischer, **Albion's Seed: Four British Folkways In America,** Oxford, Oxford University Press, 1989).

[358] Lind, **a.g.e.**, s.94

[359] Harold Meyerson, "The GOP's Southern Exposure", **Washington Post**, December 7, 2006; A31

pragmatik çözüm tekliflerini esas alan merkez politikalarının aksine, taban siyaseti büyük tartışmaların tarafı olarak farklılıkların keskinleştirilmesine dayanmaktadır.[360]

İdeoloji ve fikirlerin, yoğun bir pragmatizmi bünyesinde barındıran merkezci politikalara kıyasla daha fazla önem kazandığı bu siyaset tarzı, Irak'ın işgali kararına toplumsal destek ararken kendisine derin güneyin zihniyet dünyasında sıcak bir karşılık bulmuştur. Amerikan Protestanlığı'nın ana kollarına ilişkin tasnif sırasında kısaca değinilen özel tarih vizyonunun biraz daha yakından ele alınması, fundamentalist/evanjelik Protestanlık, militarizm ile petrolün kesiştiği kavşakta işgalin geniş kesimler tarafından hangi prizmaların ardından anlamlandırıldığı sorusunun cevaplanmasını kolaylaştıracaktır.

Ancak öncelikle İncil'in literal yorumuna dayanan bu tarih ve gelecek vizyonunun işgal öncesinde geleneksel Amerikan iyimserliği ile tezat teşkil edecek şekilde kazandığı popülerlik düzeyine dikkat çekmek gerekmektedir. 11 Eylül saldırılarının ardından 2002'de yapılan bir araştırma, Amerikalıların % 59'unun Aziz John İncili'ndeki kehanetlerin gerçekleşeceğine inandıklarını göstermektedir.[361] Bu araştırmaya daha önce ele aldığımız Gramsci'nin birbirleriyle çelişkili fikirleri bünyesinde barındıran "maşeri vicdan" üzerine yaptığı değerlendirmelerin ışığından bakıldığında, saldırıların yarattığı korkunun İncil'in premillennialist yorumuna dayanan kötümser tarih ve gelecek tasavvurunu, kolektif hafızada ön plana çıkardığı görülmektedir.

---

[360] Mark Halperin ve John F. Harris, **The Way to Win, Taking the White House in 2008**, Random House, New York, 2006

[361] Huntington, **a.g.e.**, s.344

John Nelson Darby[362] ve Cyrus Scofield[363] gibi yazarların Kitab-ı Mukaddes tefsirlerine dayanan "dispensationalism", fundamentalist ve evanjelik Protestanların paylaştıkları dış politikayla ilişkili özel tarih anlayışının belkemiğini oluşturmaktadır. Buna göre insanlık tarihi önceden belirlenmiş yedi periyoda ayrılmaktadır. Bunların ilki, Aden Bahçesi'nde geçen cennet dönemidir. Düz çizgisel bir tarih anlayışını yansıtan bu dönemlendirmenin son aşaması olan yedinci çağ, Kitab-ı Mukaddes'te haber verilen Mesih'in bin yıllık krallığıdır.[364] Premillennialistlere göre bu dönem Hz. İsa'nın geri dönüşüyle başlayacaktır. İsa'nın geri gelişinden önceki dönem ise bir büyük felaketler çağıdır. Günümüzde insanlık, Kutsal Kitap'ta bildirilen karanlık kehanetlerin gerçekleşeceği bu altıncı çağın sonuna yaklaşmaktadır. Savaşlar, hastalıklar, İsrail'in yeniden kurulması ve bir dünya hükümetinin temellerinin atılması bu çağı karakterize etmektedir.[365] Bu tarih tasarımı ile gelecek vizyonuna inanan fundamentalist ve evanjelik Protestanlar, bir yandan dünya politikasında yaşanan gelişmeleri inançlarının doğrulanması şeklinde yorumlamakta[366], diğer yandan da altıncı çağın tamamlanarak yedinciye geçilmesi için çaba sarfetmekle yükümlü olduklarını düşünmektedirler.[367]

---

[362] İbranice ve Grekçe metinlere dayanarak bir İncil çevirisi yapan John Nelson Darby, dispensationalismin babası olarak kabul edilmektedir. 19. yüzyılda yaşayan John Nelson Darby'nin Kitab-ı Mukaddes'teki kehanetlerle ilgili değerlendirmeleri için bkz. John Nelson Darby, **Notes on the Book of Revelations**, London, J. Wertheimer and Co., 1839.

[363] Darby'nin yorumlarını daha ileri noktalara taşıyan Cyrus Scofield, 20. yüzyılın başlarında yayınlanan İncil çalışmasıyla milenyum önceci (premillennialist) dispensationalismin önemli isimleri arasında yer almaktadır. (Colin D. Standish ve Russell R. Standish, **The Evangelical Dilemma**, Rapidan, Hartland Publications, 1996, s.210)

[364] **The Holy Bible, Containing the Old and New Testaments, Translated Out of the Original Tongues**, New York, American Bible Society, 1853, s.317-318

[365] Premillennialist yorumlara itiraz edenler, İncil'de yer alan ilgili ayetlerin insanlığın sonu ile ilgili kehanetler olmadıklarını, M.S. 70'deki Roma-Yahudi savaşını kastettiklerini düşünmektedirler. Tartışmalarla ilgili olarak bkz. (Nicholas Thomas Wright, **Jesus and the Victory of God**, Minneapolis, MN, Fortress Press, 1996.)

[366] Amerikalıların eylemleriyle İncil'deki kehanetleri gerçekleştirdiklerine dair inanç, kökleri bağımsızlık savaşı yıllarına uzanan mitler arasında yer almaktadır. Örneğin John Quincy Adams, Amerika'nın kuruluşu için verilen mücadeleler ve yaşanan sıkıntıları "Tanrı'nın doğuşunda doğrudan cennetten ilan edilen ve ondan altı asır önce en büyük İbranî peygamberleri tarafından tahmin edilen kehanetlerin gerçekleşmesi" olarak nitelemekteydi. (Sacvan Bercovitch, **The Rites of Assent: Transformations in the Symbolic Construction of America**, New York, Routledge, 1993, s.176).

[367] Dispensiationalism için bkz. Michael Williams, **This World is Not My Home: The Origins and Development of Dispensationalism**, Fearn, Rosshire, Mentor Press, 2003 - Dünyanın sonuyla ilgili inançların dünya politikasına yaklaşım tarzları üzerindeki etkisine ilişkin genel bir çalışma için bkz.

Bu inanış, Bush'un İsrail, Irak ve Afganistan politikalarına da birer "ulusal çıkar" meselesi olarak değil, kehanetlerin gerçekleşmesi nazarıyla yaklaşılmasını sağlamaktadır. Hristiyan Sağı'nın Amerikan dış politikasına etkisi üzerine araştırmalar yapan William Martin, söz konusu tarih anlayışının da tesiriyle dünya politikasına dair meseleler karşısında takınılan tavırlar ve yerel gündeme ilişkin tutumların çoğunun arkasında aynı motivasyonun bulunduğuna işaret etmektedir. Martin'e göre Hristiyan Sağı, seküler hükümete güvenmemekte, geleneksel aile değerlerine yönelik tehdit kabul ettiği uygulamalara muhalefet etmekte, inançlarını herhangi bir sınırlama olmaksızın ve gizlenme ihtiyacı duymadan yaymak ve yaşamak istemektedir. Hristiyan Sağı, dünya politikasına dair vizyonunu ise kısmen gelişmeleri yerel gündemlerine etkileri bakımından değerlendirerek, kısmen de Kitab-ı Mukaddes'teki kehanetlerle ilişkilendirerek inşâ etmektedir. Örneğin artan küreselleşme, İsa'nın dönüşünün ve Armageddon Savaşı'nın habercisi olarak yorumlanmaktadır. İsrail'e, silahlanma ve savunma ile ilgili politikalara verilen destek, BM ve IMF gibi uluslararası örgütlere fon aktarılmasına karşı gösterilen muhalefet bu dünya vizyonunun somut politika alanlarına yansıyan önemli parçalarını teşkil etmektedir.[368]

Bu noktada, İsrail'in desteklenme sebeplerinin daha yakından anlaşılabilmesi için Yahudiler'in Filistin'e dönüşü ve İsrail devletinin kuruluşunu İncil'deki kehanetin gerçekleşmesi kabul eden Hristiyan Siyonizmi'ne değinmek yararlı olacaktır. İlk fikri temelleri dispensationalismin doğuşundan önce, 17. yüzyılın başlarında atılan[369] Hristiyan siyonizminin, İsrail'e ve Ortadoğu'ya ilişkin Amerikan politikalarının premillennialist tarih

---

Stephen O'Leary, **Arguing the Apocalypse: A Theory of Millennial Rhetoric**, Oxford, Oxford University Press, 1994 - Paul Boyer, **a.g.e.**, 1992

[368] William Martin, "The Christian Right and American Foreign Policy," **Foreign Policy**, 114, Spring 1999, s.67 – Örneğin, Kupchan, 1990'ların sonlarında ABD'nin BM'ye olan aidat ödemelerini aksatmasına sebep olan şeyin Cumhuriyetçi Parti içindeki kürtaj karşıtı gurubun, BM'nin aile planlaması yaklaşımını fazla agresif bulması olduğunu söylemektedir. (Kupchan, **a.g.e.**, s.211)

[369] Victoria Clark, **Allies for Armageddon: The Rise of Christian Zionism**, New Haven and London, Yale University Press, 2007, s.27-38

yorumu doğrultusunda belirlenmesini talep eden fundamentalist ve evanjelik Protestanlar arasında yaygın olduğu görülmektedir. Araştırmalar, Amerikan toplumunda İsrail'i destekleyen en güçlü seçmen gurubunun fundamentalist Hristiyanlar olduğunu göstermektedir.[370] 1996 yılında yapılan bir araştırmaya göre, Amerikalıların % 46'sı Tanrı'nın İsrail topraklarını Yahudilere vaddetiğine inanmaktadır.[371] 2002 yılına ait bir başka araştırmada, beyaz evanjelik Protestanların % 62'sinin İsrail'i destekledikleri sonucuna ulaşılmıştır.[372]

Darby'nin dispensationalist sisteminin yayılışı, Hristiyan siyonizminin Amerika'da taraftar kazanması bakımından önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Kutsal Kitab'ın bu yorumuna göre Yahudiler, bildiğimiz anlamda tarihin sonunu oluşturan altıncı dönemde oynayacakları rolle ilahî planın gerçekleşmesine hizmet edeceklerdir. Aslında Yahudiler Hz. İsa'yı reddettikleri için Tanrı tarafından seçilmiş halk olma vasıflarını yitirmişlerdir. İsrail milletinin yerini kilise almıştır. Ancak altıncı dönemin sonunda Tanrı gerçek Hristiyanları cennete almadan evvel Yahudiler, Filistin'e dönmek, İncil'de zikredilen yerleşim yerlerini yeniden iskan etmek, Kudüs'ü ve şu anda Kubbetu's-Sahra ile Mescid-i Aksa'nın bulunduğu yerde Üçüncü Tapınağı inşa etmek suretiyle İncil kaynaklı ahir zaman kehanetinin gerçekleştirilmesinde hayati bir rol oynayacaklardır. İsrail devletinin çok güçlü bir muhalefetle karşılaşacağı ve şiddetli savaşların yaşanacağı öngörülmektedir. Savaşlardan geriye kalanlar ise nihayetinde Hz. İsa'yı

---

[370] James L. Guth vd., "Religion and Foreign Policy Attitudes: The Case of Christian Zionism," John C. Green vd. (ed.), **Religion and the Culture Wars: Dispatches from the Front** içinde, Lanham, MD, Rowman and Littlefield, 1996, s.353

[371] Tom W. Smith, "The Religious Right: Faith, Politics, Traditional Values, and Tolerance in Contemporary America," **National Opinion Research Center**, University of Chicago, July 14, 1996 - Lawrence Davidson, Amerikalıların çoğunun Filistin'deki kutsal topraklara İncil'e dayalı imajlar üzerinden baktıklarını söylemektedir. Hristiyan Amerikalılar Pazar okullarında, Yahudiler de İbrani okullarında bu coğrafyaya ait romantize edilmiş bir tarihi öğrenerek yetişmektedirler. (Lawrence Davidson, **America's Palestine: Popular and Official Perceptions from Balfour to Israeli Statehood**, Gainesville, FL, University Press of Florida, 2001, s. 22)

[372] Andrew Kohut, "American Views of the Mideast Conflict", **New York Times**, May 14, 2002, A23

gerçek Mesih olarak tanıyacaklar ve geri dönüşünde onu selamlayacaklardır.[373]

Bu inancın tesiriyle, siyonist hareketin ilk evrelerinden itibaren ABD'li Hristiyan siyonistlerin Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasını hararetle destekledikleri görülmektedir. Nitekim Theoder Herzl liderliğindeki siyonist hareket, Avrupalı Yahudilerden gördüğü yardımı, yerleştikleri ülkeye olan sadakatlerini önceleyen ABD'deki dindaşlarından bulamadığında Amerikan Yahudilerini ikna edenler, Hristiyan siyonistleri olmuşlardır.[374] Davidson, dindar bir Presbyterian çevrede yetişen Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'ın siyonist hareketten etkilendiğini, bu yüzden Balfour deklarasyonunu desteklediğini söylemektedir. Şu sözler Wilson'a aittir: "Ben, bir papaz evinin oğlu olarak, Kutsal Toprakların kendi halkına iade edilmesine yardım edebilmeliyim."[375]

19. yüzyıl gibi erken bir tarihte bile Ortadoğu'yla ilgili dış politika kararlarına tesir edebilen Hristiyan siyonistler, Amerikan Protestanlığı'nın 20. yüzyılın başlarında yaşadığı kırılmayla eş zamanlı bir biçimde 1970'lere kadar devam eden, etkinliklerinin görece azaldığı bir suskunluk dönemine girmişlerdir. Bu tarihlerden itibaren, evanjelik Protestanlığın yükseliş sürecine paralel olarak ABD'deki etkinliklerini arttırdıkları görülmektedir. Moral Majority'nin lideri Jerry Falwell gibi isimlerin İsrail sağı ile kurdukları ilişkiler, 1980'lerde gelişecek karmaşık siyasi ittifaklar zincirinin önemli halkalarından birini teşkil etmektedir. Falwell kendisine tahsis edilen özel jetle İsrail'e gelmiş ve prestijli Jobatinsky ödülünü almıştır. 1985 yılında ilk "İsrail için Ulusal Dua Kahvaltısı" düzenlenmiş, hemen ardından da I. Uluslararası Hristiyan Siyonist Kongresi toplanmıştır. 1980'lerden itibaren Hristiyan siyonist örgütler Kutsal

[373] Northcott, **a.g.e.**, s.61
[374] Northcott, **a.g.e.**, s.62
[375] Davidson, **a.g.e.,** s. 16, 21

Topraklara turlar düzenlemeye, topladıkları fonları Batı Şeria'daki yerleşimlerin genişlemesi için İsrail'e transfer etmeye başlamışlardır.[376]

Hristiyan siyonistlerinin Reagan, George Bush ve Clinton dönemlerinde de ABD'nin İsrail politikaları üzerinde değişik derecelerde etki sahibi oldukları görülmektedir.[377] Ancak, George W. Bush'un başkanlığı, söz konusu etkinin çok daha üst seviyede hissedildiği bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Başkanın Hristiyan Sağı'nın taban desteğiyle iktidara gelişinin yanı sıra[378], Hristiyan siyonizmini temsil eden organize grupların Beyaz Saray'ı etkilemek için doğrudan yürüttükleri kampanyalar da İsrail yanlısı politikaların şekillenmesinde pay sahibidirler.

Örneğin, George W. Bush, İsrail'in 2002'de Batı Şeria'ya yönelik askeri harekatını durdurmasını istediğinde, evanjelik Hristiyanlar Beyaz Saray'a gönderdikleri 100.000'den fazla e-posta mesajıyla Başkan'ın İsrail'i eleştirmesini protesto etmişlerdir. Bu kampanyanın ardından Kongre'nin İsrail'i destekleyen kararlar aldığı görülmektedir. Yönetimin, İsrail'in Abdül Aziz Rantisi'ye yönelik suikast teşebbüsünü kınamasının akabinde de aynı protesto sağnağı tekrarlanmış, gönderilen e-postalarla, Başkan Likud Hükümeti'ne yönelik kınama mesajını geri almadığı takdirde yaklaşan seçimlerin boykot edileceği tehdidinde bulunulmuştur. Netice olarak Amerikan hükümeti Rantisi ve Şeyh Yasin'in İsrail suikastleriyle öldürülmeleri karşısında ancak çok cılız bir tepki gösterebilmiştir. Bush "Barış için Yol Haritası' önerdiğinde, Hristiyan siyonistleri Washington'a 50.000 postakartı yollayarak bir Filistin devletinin kurulmasına karşı olan muhalefetlerini

---

[376] Don Wagner, "For Zion's Sake", **Middle East Report**, No. 223, Summer, 2002, s. 56
[377] Wagner, **a.g.m**., s. 56-57
[378] Evanjelik Protestanlar arasında azınlıkta kalan bir gurubun, Hristiyan siyonistlerinden farklılaşarak İsrail-Filistin meselesine daha objektif yaklaşılması talebini seslendirdiği de görülmektedir. 2002 yılı yazında Bush'a mektup gönderen kırk kadar evanjelik lider, İsrail ve Filistin'e yönelik ABD politikasının adil olması talebinde bulunmuşlar, İncil'den pasajların tahrif edilmesi suretiyle İsrail'e sorgusuz destek verilmesini eleştirmişlerdir. (Jane Lampman, "New scrutiny of role of religion in Bush's policies", **The Christian Science Monitor**, 17 Mart 2003, (Erişim) http://www.csmonitor.com/2003/0317/p01s01-uspo.html, 9 Nisan 2005

göstermişlerdir. Bu kampanyanın, Yol Haritası'nın ertelenmesini sağlamayı başardığı görülmektedir.[379]

Fundamentalist ve evanjelik Protestanların önemli çatı örgütleri olan The Christian Coalition of America ve The Moral Majority'nin yanı sıra, bahsettiğimiz örneklerdeki organize eylemlerin hayata geçmesine katkı sağlayan The National Unity Coalition for Israel ve The Religious Roundtable gibi başka yapılanmalar Amerikan yönetimi üzerinde önemli bir etkinlik düzeyine erişmişlerdir. Örneğin, Christian Coalition'ın 2002 yılında Washington'da toplanan kurultayı, George W. Bush'un gönderdiği, hayırlı olsun mesajını içeren bir görüntülü kayıtla başlamıştır. Kurultayda Kudüs'ün siyonist belediye başkanının yanı sıra, Amerikan Kongresi'ndeki cumhuriyetçilerin önemli isimleri konuşmalar yapmışlardır. Daha sonra Temsilciler Meclisi'nde çoğunluk liderliği görevini yürütecek olan Tom Delay'in konuşmasında yer alan "Yahudiler ve İsa için ayağa kalkıyoruz" sözleri verilen desteğin boyutlarını göstermektedir. Doug Bandow gibi uzmanlar, bu atmosferin hükümet kararlarının alındığı çevreyi sardığına işaret etmektedirler.[380]

Hristiyan siyonizmini temsil eden örgütlenmeler, Amerikan hükümeti ve Kongre nezdinde yürüttükleri etkin lobi faaliyetlerinin yanı sıra, İsrail'e verdikleri desteği en yetkili isimlerinin ağzından kamuoyuyla da paylaşmaktadırlar. Örneğin, 2002 yılı Kasım ayında The Christian Coalition of America'nın kurucusu Pat Robertson, 180 ülkeye ulaşan Christian Broadcasting Network'un yayınladığı bir programda Müslümanların Nazilerden daha kötü olduklarını ileri sürmüş, Ortadoğu'daki barış girişimlerini de eleştirmiştir: "Müslüman dünyası ile onlara toprak vermek

[379] Zunes, **a.g.m.**, s.76
[380] Lawrence Davidson, "Christian Zionism as a Representation of American Manifest Destiny", **Critique: Critical Middle Eastern Studies**, C. 14, No. 2, Yaz 2005, s. 166

suretiyle barış yapacağınız düşüncesi mutlak bir illüzyondur."[381] Bu kesin tavrın arkasında, dispensationalismin İsrail'in kuruluşunun ardından zorunlu olarak yaşanacağını öngördüğü savaşlar zincirine dair inancın yattığını düşünmek mümkündür. Nitekim bir başka evanjelik lider, Jerry Falwell'in de benzer beyanlarda bulunduğu görülmektedir. Hz. Muhammed'e terörist diyerek hakaret eden Falwell, 2003 Haziranında ABD'deki "İncil kuşağının", İsrail'in şu andaki tek güvenlik kuşağı olduğuna inandığını söylemiştir.[382]

İsrail'i destekleyen diğer örgütler arasında, Hristiyan siyonizminin önemli lobi kollarından biri olarak faaliyet gösteren The National Unity Coalition for Israel, Washington'daki yeni muhafazakar düşünce kuruluşları ve Bush yönetimindeki isimlerle kurduğu yakın ilişkilerle tanınmaktadır. 40 milyon Amerikalıyı temsil ettiğini iddia eden örgütün organize ettiği kampanyaların en önemlisi "Save Israel"dir.[383] Ed McAteer tarafından yönetilen bir başka Hristiyan siyonist örgütlenme de The Religious Roundtable'dır.[384] Bunun dışında Billy Graham ve oğlu Franklin Graham gibi televanjelikler, İsrail yanlısı kamuoyunun oluşumunda önemli roller oynamışlardır.[385]

Fundamentalist ve evanjelik Protestanların, savaşa karşı çıkan diğer Hristiyan topluluklardan ayrılarak[386] Irak'ın işgaline verdikleri kitlesel desteğin

---

[381] Religion News Service, "Robertson calls Muslims `worse than the Nazis'; advocates, President Bush reject anti-Islam remarks - Nation - Pat Robertson", **National Catholic Reporter**, 29 Kasım 2002.

[382] CBS News, "Zion's Christian Soldiers", 8 Haziran 2003, (Erişim) http://www.cbsnews.com/stories/2002/10/03/60minutes/printable524268.shtml , 4 Ağustos 2005

[383] Lawrence Davidson, "Christian Zionism and American Foreign Policy: Paving the Road to Hell in Paletsine", **Logos, A Journal of Modern Society and Culture,** Kış 2005, No. 4.1, (Erişim) http://www.logosjournal.com/issue_4.1/davidson.htm, 16 Mart 2007

[384] Donald Wagner, "Evangelicals and Israel, Theological Roots of a Political Alliance", **The Christian Century**, 4 Kasım 1998. (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=1257785&site=ehost-live, 30 Temmuz 2006

[385] Barrie Zwicker, "Christian Zionism and Grace News Network", **Catholic New Times,** 15 Haziran 2003.

[386] Papa II. Jan Paul ve Canterbury Başpiskoposu Rowan Williams beyanlarıyla savaş kararına muhalefet etmişler, ABD'de Başkan Bush'un da mensubu bulunduğu United Methodist Church'ün lideri, World Lutheranism'in ve birçok Presbyterian kilisesinin liderleriyle bazı Baptist ve Orthodox cemaatleri işgale karşı çıkmışlardır. (Northcott, **a.g.e.**, s. 1)

ardında da, Hristiyan siyonizmini besleyen premillennialist tarih ve gelecek vizyonunun yattığı anlaşılabilmektedir.

Örneğin, The Organization Jews for Jesus, Körfez Savaşı sırasında gazetelere Saddam Hüseyin'in, İncil'in hakkında uyarıda bulunduğu deccalin ruhunu temsil ettiğini anlatan ilanlar vermiştir. Fundamentalistlerin dikkatini, ne Irak'ın kimyasalar silahları ne de Kuveyt'i işgal edişi çekmiştir. Kehanetlerle bezeli tarihsel hafızalarındaki düşman imgesini uyaran şeyin, "Tanrı'nın Kutsal Şehri olan Kudüs"ün tam zıddını sembolize ettiğini düşündükleri Antik Babil'in Saddam tarafından yeniden inşaya başlanması olduğu görülmektedir.[387]

Zira, dispensationalismi benimseyen fundamentalist ve evanjelik Protestanlar, İncil'e dayalı kehanetin gerçekleşmesinde Irak'ın da İsrail gibi rol oynayacağına inanmaktadırlar. Saddam Hüseyin'in kendisini Babil'i ihya edecek II. Nabukednezar olarak gördüğünü iddia ederek, tarihsel düşmanlık ve zıtlıkları bugüne taşımaktadırlar. İbranice İncil metinleri, antik Babil Krallığı'nın Kudüs'ü yıktığını ve esirleri bugünkü Irak topraklarına getirdiğini kaydetmektedir. Bu yüzden Tanrı, Irak'ı İsrail'e zarar verdiği için bir kez daha cezalandırmaktadır.[388]

Ayrıca Babil'deki çatışmalar, kıyamet öncesinde yaşanacak Armageddon savaşının yaklaşmakta olduğunu haber vermektedir. İncil'de tasvir edildiği şekliyle Armageddon, zaman içinde tırmanarak meydana gelen bir savaştır. Gittikçe artan miktarda devletin taraf olmasıyla, en sonunda dünyanın tüm askeri kuvvetleri İsrail'deki Medigo Vadisi'nde toplanacaklardır.[389] Cumhuriyetçi Parti'nin eski stratejistlerinden Kevin

---

[387] Paul Boyer, "John Darby Meets Saddam Hussein: Foreign Policy and Bible Prophecy," **The Chronicle of Higher Education**, 14 Şubat, 2003, 17.

[388] Harold A. Sevener, "Saddam Hussein: A Modern-Day Nebuchadnezzar? Is There Prophetic Significance In Today's Middle East Events?", **The Israel Report**, Ocak-Şubat 2000, (Erişim) http://christianactionforisrael.org/isreport/janfeb00/saddam.html, 12 Haziran 2006

[389] Mal Couch (ed.), **Dictionary of Premillennial Theology**, USA, Kregel Publications, 1996, s. 56-57.

Phillips, bu inanışların cumhuriyetçiler tarafından işgal planlanırken dikkate alındığını, özel görüşmelerde dile getirildiğini ve kamuoyuna açık konuşmalarda dikkatli inananların güvenini tazeleyecek bazı ifade ve atıfların kullanıldığını söylemektedir.[390]

Bu işaretler karşılıksız da kalmamıştır. 2003'te The National Association of Evangelicals, Irak'taki Saddam Hüseyin diktatörlüğünün sona erdirilmesinin hayati önemde olduğunu ifade eden bir mektup göndererek işgali destekleyeceğini ilan etmiştir.[391] Nitekim yapılan araştırmalar, muhafazakar Hristiyanların Amerikan toplumu içinde işgale en büyük desteği veren gurup olduklarını göstermektedir.[392]

Mektupta kullanılan argümanlar, tarihsel bloğun savaş gerekçeleriyle ilgili ortak dilini yansıtmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi, organik entelektüeller önce tarihsel bloğu oluşturan guruplar arasında, her gurubun özel çıkarlarını blok içindeki ağırlıklarını gözeterek uyumlu hale getiren ortak bir ideoloji inşa etmektedirler. İkinci aşamada bu ideoloji, tarihsel blok dışındaki toplumsal kesimleri de ikna edecek evrensel bir dile tercüme edilmektedir. Sonuçta değişik gerekçelerle aynı hedefe ulaşmak isteyen guruplar arasındaki işbirliği sağlanmış, hedefe yönelik eylemler de blok dışı toplumsal kesimler nezdinde meşrulaştırılmış olmaktadır. Nitekim Amerikan evanjeliklerini temsilen yazılan mektupta, bu gurubun işgale verdiği desteğin ardındaki temel ideolojik motivasyonlar arasında yer alan özel tarih vizyonundan değil, Irak rejiminin insan hakları sicilinden bahsedilmektedir.

Evanjeliklere göre halkının kötü durumuna karşı kayıtsız kalan Saddam Hüseyin, zamanımızın en zalim liderleri arasında yer almaktadır. Bu yüzden Başkan Irak'a gerekli askeri kuvvetleri göndermeli, ülkede hakiki bir

---

[390] Kevin Phillips, **American Theocracy: The Peril and Politics of Radical Religion, Oil, and Borrowed Money in the 21st Century,** New York, Viking, 2006, s. 96

[391] National Association of Evangelicals, 'Letter of Support for the Democracy to President Bush,' 25 Şubat 2003, www.nae.net.

[392] Jim Lobe, "Conservative Christians Biggest Backers of Iraq War," **Inter-Press Service**, 10 Ekim 2002

sivil demokrasinin kurulmasında ısrarcı olmalı, etnik ve dini azınlıkların endişelerini anlamalı ve Irak'a ait petrol kaynaklarının Irak halkının yararına kullanılacağı sözünü vermelidir. Mektubun imzacıları arasında evanjelik liderlerin yanı sıra, tarihsel bloğun organik entelektüelleri işlevini üstlenen, çoğunlukla seküler dünya görüşlerine sahip yeni muhafazakarların da bulundukları görülmektedir.[393]

Tarihsel blokları oluşturan guruplar ortak hedefe erişildikten sonra ise, özel gündemleriyle ilişkili beklentilerinin peşine düşmektedirler. Nitekim, işgalden bir yıl sonra yalnızca Bağdat'a otuz misyoner kafilesi gitmiş, iki yıl sonra ise yedi evanjelik kilisesi kurulmuştur.[394]

Dispensationalismi benimseyen fundamentalist ve evanjelik Protestanların küreselleşmeyi okuyuş şekilleri, İncil'in özel bir yorumuna dayanan tarih ve gelecek tasavvurlarının İmparatorluğun merkezileştirilmesi projesiyle örtüşen bir başka yönünü oluşturmaktadır.

Buna göre, uluslararası örgütlenmeler, özellikle de BM ve AB kıyamet alametlerinden kabul ettikleri dünya hükümetinin işaretleridirler. Bu dünya hükümeti, nihayetinde kendisini idare etmesi için deccali davet edecekir. Bu yüzden dispensationalistlere göre Amerikan gücünün en iyi kullanım şekli tek taraflılıktır. Böylece hem Ortadoğu'nun İsrail için güvenli kılınması hem de uluslararası politikada kazanan tarafın küresel ölçekte her şeyi elde etmek suretiyle tarihi sonlandırması mümkün olacaktır.[395]

20. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen olayları İncil'deki kehanetlerle karşılaştırarak dispensationalisme yeni bir çehre kazandıran Hal

---

[393] İmzacılar arasındaki American Enterprise Institute'de çalışan yeni muhafazakar isimler şunlardır: Mark Falcoff, Joshua Muravchik, Michael Novak ve Ben Wattenberg. (National Association of Evangelicals, "Letter of Support for the Democracy to President Bush," February 25, 2003, www.nae.net.)
[394] Phillips, **a.g.e.**, s.260
[395] Northcott, **a.g.e.**, s.88

Lindsey'in "The Late Great Planet Earth" adlı kitabı[396], İmparatorluğun merkezileştirilmesi girişiminin gerekçesini oluşturan dünya sistemindeki değişimleri eskatolojik bir perspektiften değerlendirmektedir. The Late Great Planet Earth'ün yayınlandığı dönemde ve sonrasında hem Amerikan kamuoyu hem de Ronald Reagan gibi üst düzey karar alıcıların dünya politikasına bakışlarını önemli ölçüde etkilediği bilinmektedir.[397] ABD'de 40 milyon adetle satış rekorları kıran kitapta, yukarıda değindiğimiz İsrail'in kuruluşu ve Ortadoğu'da yaşanan hadiselerin yanı sıra AET'den, Sovyetler'le Soğuk Savaş'a kadar birçok uluslararası gelişme kehanetlerin prizmasından anlamlandırılmaktadır.

Örneğin Lindsley'in kitabında, "sarı tehlike" olarak anılan Çin, İncil'de Fırat nehrinin ötesinden gelerek dünya nüfüsunun üçte birini yok edeceği belirtilen büyük ordudur.[398] Lindsley'e göre Avrupa bütünleşmesi ise, Kutsal Kitap'ta öngörülen on ulusun konfederasyonudur. Bütünleşmenin nihai aşamasında ekonomik ve parasal birlik gerçekleştiğinde, Roma İmparatorluğu da ihya edilmiş olacaktır.[399] Bu birliğin lideri de, İncil'deki kehanete göre nihai Armageddon Savaşı'ndan önce karanlık idaresinin yeryüzünü kaplaması gereken deccaldir. Deccale tüm dünya ekonomilerini kontrol etme gücü verileceğini söyleyen[400] Lindsley, bilgisayarlar sayesinde yakında herkesin bütün işler, para ve transfer hizmetleri için tek bir numaraya sahip olacağı öngörüsünde bulunmakta, bunu da deccalin tüm insanları damgalayacağı inanışının gerçekleşmesi şeklinde değerlendirmektedir.[401]

Geçmişteki kehanetlerin penceresinden şimdiki zamana ve geleceğe bakan bu inanışın etkisindeki kitlelerin İsrail'in korunması hususundaki hassasiyetleri, Ortadoğu'daki savaşa yaklaşımları, AB ve Çin'in yükselişinden

---

[396] Hal Lindsey (Carole C. Carlson ile birlikte), **The Late Great Planet Earth**, Zondervan, USA, 1970
[397] Paul Boyer, **a.g.e.**, s. 142 - 162
[398] Lindsey, **a.g.e.**, s.166
[399] Lindsey, **a.g.e.**, s. 88-97
[400] Lindsey, **a.g.e.**, s. 98-113
[401] Lindsey, **a.g.e.**,, s. 101

duyulan endişe ile BM gibi uluslararası örgütlere yönelik hoşnutsuzlukları, bir sonraki kısımda ele alacağımız tarihsel bloğun organik entelektüelleri, yeni muhafazakarlar tarafından İmparatorluğun merkezileştirilmesini öngören dış politika hedefinin hayata geçirilebilmesi için ustalıkla kullanılmışlardır.

VI. YENİ MUHAFAZAKARLAR: TARİHSEL BLOĞUN ORGANİK ENTELEKTÜELLERİ

Irak'a yönelik emperyal eyleme destek veren tarihsel bloğun bir diğer önemli bileşeni yeni muhafazakarlar olarak isimlendirilen guruptur. Tarihsel bloğun oluşumunda ve politikalarının şekillenmesinde organik entelektüeller olarak hizmet veren yeni muhafazakarlar, Irak'ın işgali süreciyle birlikte Amerikan dış politikasına ilişkin tartışmaların merkezine yerleşmişlerdir. Yönetim içinde en etkili pozisyonları fiilen ellerinde tutmamış olsalar da, rejim değişikliği, hayırhah hegemonya, tek kutupluluk, önleyici eylem ve Amerikan istisnacılığı gibi yeni muhafazakar entelektüellerin savuna geldikleri fikirler, George W. Bush'un özellikle ilk başkanlık dönemi boyunca dış politika pratikleri üzerinde ciddi bir etkileme gücüne erişmişlerdir.

Nitekim Bush'un, başkanlık dönemini açış konuşması[402], 2002 yılında yaptığı Birliğin Durumu konuşması[403], aynı yılın Haziran ayında West Point'te[404], 2003 Şubatında da American Enterprise Institute'te[405] yaptığı konuşmalar ile 2002 Eylülünde yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi[406] belgesi gibi metinlerde ifadesini bulan Bush Doktrini, yeni muhafazakar

---

[402] George W. Bush, "President George W. Bush's Inaugural Address", January 20, 2001, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/inaugural-address.html, 12 Ocak 2005

[403] George W. Bush, "President Delivers State of the Union Address", January 29, 2002, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/print/20020129-11.html, 3 Kasım 2005

[404] George W. Bush, "President Bush Delivers Graduation Speech at West Point", June 1, 2002, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/print/20020601-3.html, 27 Temmuz 2005

[405] George W. Bush, "President Bush Delivers Graduation Speech at West Point", June 1, 2002, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/print/20020601-3.html, 27 Temmuz 2005

[406] The National Security Strategy of the United States of America, (17 Eylül 2002), (Erişim) http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html, 23 Mart 2005

ilkeleri içeren bir stratejik vizyonu yansıtmaktadır.[407] Bu yüzden, Bush kabinesindeki en önemli pozisyonlar Cumhuriyetçi Parti içindeki daha geleneksel eğilimler tarafından işgal edilmelerine rağmen, yönetimin yeni muhafazakarlar tarafından şekillendirildiğine dair yaygın bir kanaatin oluştuğu görülmektedir.[408]

Bu kanaatin de etkisiyle, farklı entelektüel köken ve siyasi geçmişe sahip isimlerin Irak'ın işgali karşısındaki tutumlarından hareketle yeni muhafazakar olarak tanımlanmaya başlamaları, yeni muhafazakarlığın kendi içindeki çeşitliliklerle de birleşerek söz konusu düşünce geleneğinin ayırt edici özelliklerinin tespitini zorlaştırmaktadır.

Bu yüzden, yeni muhafazakar geleneğin evrimini ana hatlarıyla ele almak, tarihsel bloğun oluşum sürecini kapsayan *tarihsel konjonktür* ve Irak'ın işgali *olayı* içindeki işlevlerinin kavranmasına yardımcı olacaktır.

Francis Fukuyama, kendisinin de dahil olduğu yeni muhafazakarların köklerini,1930'ların sonu ve 1940'ların başlarında City College of New York çatısı altında tanışan bir gurup entelektüele dayandırmaktadır. Büyük çoğunluğu Yahudi olan bu çevrenin içinde Irving Kristol, Daniel Bell, Irving Howe, Nathan Glazer ve Daniel Patrick Moynihan gibi isimler yer almaktaydı. O yıllarda Troçkist olan gurup, Stalinistlerle tartışmakta, ancak anti-komünist solun komünizmin sosyal ve ekonomik hedeflerine duyduğu sempatiyi paylaşmaktaydı. 1930'lar ve 40'lardaki deneyimleri, Stalinist rejimin vahşetiyle birleşerek reel komünizmin, sosyalizmin vadettiği idealist hedefleri ortadan kaldırdığı kanaatine erişmelerini sağlamıştır.[409]

---

[407] Nitekim 1990'lar boyunca dış politika tartışmalarında yeni muhafazakar bakış açısını savunan ve şekillenmesine katkıda bulunan önemli kalemlerin Bush Doktrini'ni büyük bir övgüyle karşıladıkları görülmektedir. Örnek olarak bkz. Norman Podhoretz, "In Praise of the Bush Doctrine", **Commentary**, September 2002 - Charles Krauthammer, "In American foreign policy, a new motto: Don't ask. Tell", **Time**, February 26, 2001.

[408] Francis Fukuyama, **Neo-Conların Sonu, Yol Ayrımındaki Amerika**, Hasan Kaya (çev.), Profil, İstanbul 2006, s.16-17

[409] Francis Fukuyama, "After Neoconservatism", **New York Times**, February 19, 2006

Bu tarihlerden itibaren bünyesinde çok farklı eğilimleri barındıran gurubun özellikle iç politikaya ilişkin tartışmalar üzerinden Amerikan sağına yaklaşmaya başladığı görülmektedir. 1950'lerde *Commentary*, Norman Podhoretz'in editörlüğünde sağa kaymış; Irving Kristol, Nathan Glazer ve Daniel Bell'in 1965'te kurdukları *The Public Interest*, yayınladığı sosyal mühendisliğin sınırlarına odaklanan çalışmalarla sosyal adaleti sağlamak için aşırı devlet müdahalesini gerektiren politikalara karşı çıktığında söz konusu yöneliş iyice belirginlik kazanmıştır. [410]

Irak'a yönelik emperyal eylemin değerlendirildiği zaman katmanları içinde işgalin *tarihsel konjonktür*ünün birçok dinamik açısından başlangıç noktasını oluşturduğuna daha önce işaret ettiğimiz 60'ların ikinci yarısı ve 1970'leri kapsayan kriz dönemi, yeni muhafazakar hareket bakımından da önemli bir dönüm noktasıdır. 1960'ların ortalarından başlayan, yeni muhafazakarların Cumhuriyetçi Parti ile eklemlenmeleri sonucunu doğuracak bu süreçte, Yeni Sol ve yarattığı karşı kültüre karşı verilen kavga hareketin karakterinin yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.[411] Bu tarihlerde ABD'de Vietnam Savaşı'na karşı duyulan tepkinin, Havana, Hanoi, Pekin ve Managua'daki komünist veya Marksist rejimlere yakınlık duyan bir Amerikan solu yarattığı görülmektedir.[412]

Demokrat Parti içindeki savaş karşıtı sol muhalefet, savaşın doğru bir politika olan komünizmin yayılmasını engellemek için atılmış yanlış bir adım olduğu tezinden vazgeçip faturayı Amerika'nın "derin hastalıklarına" kestiğinde, yeni muhafazakarların partiden kopuşuyla sonuçlanacak çatışmalar zinciri de hız kazanmıştır. Yeni muhafazakarlara göre, savaşın

---

[410] Fukuyama, **a.g.m.**,

[411] Fukuyama, **Neo-Conların Sonu, Yol Ayrımındaki Amerika**, s.29 – "Yeni muhafazakar" nitelemesi ilk kez, Michael Harrington ve Dissent dergisinin editörleri tarafından Yeni Sol'la yaşanan bu çatışma sırasında eski yoldaşları aşağılamak için kullanılmıştır. (Stefan A. Halper ve Jonathan Clarke, **America Alone: The Neo-conservatives and the Global Order**, Cambridge University Press, 2004, s.44)

[412] Fukuyama, **a.g.e.**, s.30.

temel sebebi Amerikan emperyalizmi ya da Başkan Jimmy Carter'ın ifadesiyle "aşırı komünizm korkusu"[413] değil, komünizmin hakimiyet arzusuydu. Korkulması ve nefret edilmesi gereken komünizme karşı muhalefet, bir zorunluluktu. Ronald Reagan'ın "şer imparatorluğu" tanımlaması, yeni muhafazakarların Sovyetler Birliği'ne bakışlarının adeta bir özeti niteliğindeydi.[414] Komünizme karşı çıkışlarını hem ahlaki hem de güvenlikle ilgili gerekçelere dayandırmaktaydılar. İçerde kendi insanlarına karşı zulmeden, dışarıda ise yayılma peşinde koşan Sovyetler, ABD'ye yönelik en ciddi güvenlik tehdidini oluşturmaktaydı. Çatışmayı politik bir karşı karşıya geliş olarak değil de, iyi ile kötü arasındaki uzlaşmaz zıtlıklara dayalı neredeyse aşkın bir husumet kabul eden komünizm karşısındaki bu tavırları, bir çeşit Maniheizm olarak görülmüştür.[415]

Yeni muhafazakarların Maniheist terimlerle ifade ettikleri komünizm karşıtlıkları, Cumhuriyetçi Parti içindeki geleneksel muhafazakarların Soğuk Savaş'ı algılayış şekilleriyle de uyuşmamaktaydı.[416] Richard Nixon ve Gerald Ford dönemlerinde Amerikan dış politikasının belirlenmesinde kilit roller üstlenen Henry Kissinger'ın Sovyetler Birliği'ne zehirli bir ideolojinin temsilcisi olmaktan ziyade bir başka büyük güç olarak yaklaşan "realist" pragmatizmi, bu bakış açısını yansıtmaktaydı.[417]

Ronald Reagan'ın başkanlık makamına oturmasıyla birlikte, hem liberaller hem de geleneksel muhafazakarlar tarafından eleştirilen yeni muhafazakarların yönetimde dış politika ile ilişkili pozisyonlarda görev

---

[413] Murray Friedman, **The Neoconservative Revolution: Jewish Intellectuals and the Shaping of Public Policy**, New York, Cambridge University Press, 2006, s.145.
[414] Andrew J. Bacevich, **The New American Militarism: How Americans are Seduced by War**, USA, Oxford University Press, 2005, s.78
[415] Richard Feldstein, **Political Correctness: A Response from the Cultural Left**, University of Minnesota Press, USA, 1997, s.89 - Jean-Christophe Agnew ve Roy Rosenzweig, **A Companion to Post-1945 America**, Cornwall, Blackwell Publishing, 2002, s.160-161
[416] Reagan dönemi dış politikasına damgalarını vuran yeni muhafazakarların geleneksel muhafazakar perspektiften bir eleştirisi için bkz. Christopher Layne, "The Real Conservative Agenda", **Foreign Policy**, No. 61, Winter, 1985-1986, ss. 73-93.
[417] Richard A. Melanson, **American Foreign Policy Since the Vietnam War: The Search for Consensus from Nixon to Clinton**, USA, M.E. Sharpe, 2000, s.64

aldıkları ve Cumhuriyetçi Parti'ye geçişlerinin hızlandığı görülmektedir.[418] Nitekim Soğuk Savaş geriliminin yükseldiği bu dönemde, Üçüncü Dünya'ya yönelik askeri müdahaleler ve silahlanma yarışının tırmandırılması gibi militarist politikaların yanı sıra, insan hakları söylemine dayanarak Sovyetler'e karşı yürütülen mücadeleyi ahlaki bir zemin üzerinde temellendirmeyi hedefleyen çabalar da yeni muhafazakar dış politika vizyonuyla örtüşmektedir.[419]

Soğuk Savaş'ın sona erişini, Reagan politikalarının zaferi ve dış politika yaklaşımlarının doğrulanması olarak gören yeni muhafazakarlar, George Bush'un Kuveyt'ten çıkarılması için Irak'a karşı askeri güç kullanılması kararını Cumhuriyetçi Parti içindeki geleneksel muhafazakarlarla birlikte desteklemişlerdir. Ancak savaşın ardından Bağdat'ın işgal edilerek Saddam rejiminin devrilmeyişine, yeni muhafazakarların önemli bir kesimi itiraz etmişlerdir. Clinton yıllarında da Bosna'daki gibi askeri operasyonları olumlu karşılayan yeni muhafazakarlar,[420] Amerikan yönetiminden uzak kaldıkları yıllar boyunca ABD dış politikasının Soğuk Savaş sonrası yönelişlerine dair eleştirilerini değişik düşünce kuruluşlarının çatıları altında dillendirmeyi sürdürmüşlerdir. Bu dönemde hazırlanan raporlarda savunulan görüşlerin önemli bir kısmı, George W. Bush'un başkanlığıyla birlikte uygulanma imkanı bulmuşlardır. Irak'a yönelik emperyal eylem, yeni muhafazakar vizyonu yansıtan en somut dış politika pratikleri arasında yer almaktadır.

Ancak yeni muhafazakarların Irak'ın işgali *olayı*nda oynadıkları rolü ele almadan önce, yukarıda kısaca değindiğimiz uzun evrim süreci boyunca

---

[418] Jeane Kirkpatrick, Richard Perle, Max Kampelman ve Elliott Abrams, Reagan tarafından yönetime taşınan önemli yeninuhafazakar isimler arasında yer almaktadır. (John Ehrman, **The Rise of Neoconservatism: Intellectuals and Foreign Affairs**, 1945-1994, New Haven, Yale University Press, 1995, s.149)

[419] Bu yönde atılan adımların en önemlilerinden biri, National Endowment for Democracy'nin kurulmasıdır. (Murray Friedman, **a.g.e.**, s.153)

[420] Joshua Muravchik, "The Neoconservative Cabal", Irwin M. Stelzer(ed.), **The Neocon Reader: Two Plays** içinde, USA, Atlantik Books, 2004, s.255.

hareketin önemli isimleri üzerinde etkili oldukları varsayılan bazı akademisyenlerin görüşlerine yer vermek, ardından da bünyesinde barındırdığı çeşitliliği dikkate alarak yeni muhafazakarları karakterize eden genel özelliklerin tespitine çalışmak emperyal eylemin anlamlandırılması açısından yararlı bir çerçeve sunacaktır.

Yeni muhafazakar politikaların fikri temelleriyle ilgili tartışmalarda üzerinde en çok durulan ismin Leo Strauss olduğu görülmektedir. Paul Wolfowitz ve Abram Shulsky gibi yeni muhafazakarlar, Alman Yahudisi olan Strauss'un siyaset felsefesi üzerine çalışmalarını yürüttüğü Chicago Üniversitesi'nde okumuşlardır. Strauss'un aynı üniversitedeki öğrencilerinden siyaset felsefecisi Joseph Cropsey, Paul Wolfowitz'in hocalığını yapmıştır. Francis Fukuyama ve William Kristol ise Strauss'un yetiştirdiği bir başka ismin, Harvard Üniversitesi'nden Harvey Mansfield'in öğrencisi olmuşlardır.[421]

Düşünürü güncel tartışmaların odağına yerleştiren şey ise, başta Shadia B. Drury[422] ve Anne Norton[423]'un çalışmalarında olmak üzere, Strauss'un yönetenler ve yönetilenler arasında yaptığı ayrım ve yöneticilere tanıdığı ayrıcalıklarla Irak'a yönelik emperyal eylem sırasında yeni muhafazakarların sergiledikleri davranışların birbirleriyle ilişkilendirilmesidir. Buna göre, "teselli edici yalanlar" Strauss'un öğretisinin bir parçasını oluşturmaktadır. Yönetici elitler tarafından bazı gerçekler, bunları kavrama kabiliyeti bulunmayan toplumun diğer üyelerinden saklanmalıdır. Yalanlar, bazı zamanlarda politikada temel hedeflere hizmet edebilirler. Savaş muhalifleri, bu önermelerin ardındaki felsefeyle işgali meşrulaştırmak için Irak'ın kitle imha silahları programı ve el-Kaide bağlantıları gibi gerekçelere başvuruluşu arasında ilişki bulunduğunu ileri sürmektedirler.[424]

---

[421] Anne Norton, **Leo Strauss and the Politics of American Empire**, New Haven, Yale University Press, 2004, s.7

[422] Shadia B. Drury, **Leo Strauss and the American Right**, Palgrave MacMillan, 1999, Shadia B. Drury, **The Political Ideas of Leo Strauss**, Palgrave MacMillan, 2005

[423] Norton, **a.g.e.**

[424] John G. Mason, "Leo Strauss and the Neo-Con Network," **Logos Journal**, 3, 2, Spring 2004, (Erişim) http://www.logosjournal.com/issue_3.2/mason.pdf, 10 Ağustos 2005

Leo Strauss'un yeni muhafazakarları etkileyen temel fikirleri arasında Nietzsche ve Heidegger'in rölativist eleştirilerinde somutlaşan modernitenin krizinden duyduğu kaygı ile ne dini iddiaların ne de iyi hayatın doğasına dair kökleşmiş kanaatlerin Avrupa Aydınlanması'nın umduğu gibi siyasi alandan yasaklanmasının mümkün olmadığına dair düşünceleri yer almaktadır.[425]

Drury, Strauss'un modern toplumun doğasına, liberalizm ve demokrasiye şüpheyle yaklaştığına işaret etmektedir. Strauss, Batı tarihinde "yanlış anlaşılmış" fikirlerin üstünlük kazanmalarının Holocaust'a giden yolu açtığını düşünmekte, bunları da modernite, liberalizm ve Aydınlanma'nın rasyonalizmiyle ilişkilendirmektedir. Söz konusu fikirlerin antik bilgeliğin kaybı pahasına zafer kazandıklarına, bu başarının da Holocaust'a sebep olduğuna inanmaktadır. Holocaust, Aydınlanma rasyonalizmi, nihilizm, liberalizm ve sekülarizmin üstünlüğünün mantıki bir sonucudur.[426] Liberalizmin hayatı ciddiyet, yoğunluk ve mücadeleden arındırarak bir eğlenceye çevirdiğini düşünen Strauss, Carl Schmitt'in siyasetteki temel ayrımın dost ve düşman arasında olduğuna dair yaklaşımını benimsemektedir. Siyaset öncelikle "biz" ve "onlar" arasındaki ayrıma dayanmaktadır. Siyasi düzen ancak bir dış tehdit tarafından bütünleştirildiğinde istikrarlı olabilir. Eğer herhangi bir dış tehdit mevcut değilse, o zaman üretilmesi gerekmektedir.[427]

Strauss, dine toplumdaki düzen ve istikrarın kaynağı olarak değer vermektedir. Dinin insanların çoğuna, sıkıntılı varoluşlarına katlanabilmek için ihtiyaç duydukları rahatlığı sağladığına inanmaktadır. Strauss, dinin kitlelerin afyonu olduğu hususunda Marks'la aynı görüşü paylaşırken, insanların afyonlarına muhtaç olduklarını kabul ederken ondan ayrılmaktadır.[428]

Strauss dinin yanı sıra, resmi siyasi kurumların da gündelik kültürel kurallar ve alışkanlıkların şekillenmesinde hayati bir rol oynadıklarını

---

[425] Francis Fukuyama, "After Neoconservatism", **New York Times**, February 19, 2006
[426] Drury, **Leo Strauss and the American Right**, s.14
[427] Drury, **a.g.e.**, s. 23
[428] Drury, **a.g.e.**, s. 12

düşünmektedir. Bu yüzden Fukuyama, Strauss'un "rejime" verdiği merkezi önemle yeni muhafazakarların dış politikada rejim değişikliklerini destekleyen yaklaşımları arasında paralellikler bulunabileceğine işaret etmektedir.[429]

Strauss'un felsefi düşüncelerinin siyasi dile tercüme edilmesinde özellikle iki ismin önemli roller üstlendikleri görülmektedir. Bunlardan Harry Jaffa, ABD'nin kurucu felsefesini Plato ve Aristo geleneğiyle ilişkilendirerek Strauss'un düşüncelerini Amerikan milliyetçiliğiyle bütünleştirmiştir.[430] Allan Bloom ise, The Closing of the American Mind[431] adlı ünlü eseriyle, modernlik krizinin Amerikan siyasi ve sosyal hayatı üzerindeki parçalayıcı tesirlerine dikkat çekmiştir. Heidegger'in çalışmalarının Amerikan üniversiteleri üzerindeki etkisini ve popüler kültürle bağlantılarını ortaya koyan kitap, yeni muhafazakarların kendilerini Hristiyan Sağı'yla ittifaka götüren "karşı kültür"e yönelik eleştirilerinin en başarılı örnekleri arasında görülmektedir.[432]

Yeni muhafazakar hareketin önemli isimlerini etkileyen bir başka akademisyen, nükleer stratejiyle ilgili çalışmalarıyla tanınan Rand Corporation araştırmacılarından Albert Wohlstetter'dır. Vietnam Savaşı yıllarında Leo Strauss'la da yakınlaşan Wohlstetter, yeni muhafazakarların ilgilerini uluslararası ilişkilere yöneltmelerinde teşvik edici bir rol oynamıştır.[433] Richard Perle, Zalmay Khalilzad ve Paul Wolfowitz'e hocalık yapmış olan Wohlstetter, nükleer silahların yayılmasının engellenmesini öngören 1968 tarihli anlaşmayı, barışçıl nükleer enerji geliştirilmesine verdiği izinle Irak ve İran gibi ülkelerin istismarına açık kapılar bıraktığı için ilk eleştiren isimler arasında yer almaktadır.[434] Reagan dönemindeki silahlanma faaliyetleri sırasında önemli görevler alan Wohlstetter'ın realist

---

[429] Fukuyama, **Neo-Conların Sonu, Yol Ayrımındaki Amerika**, s.37- 41
[430] Mark Lilla, "The Closing of the Straussian Mind", **The New York Review of Books**, Volume 51, Number 17, November 4, 2004
[431] Allan Bloom, **The Closing of the American Mind**, New York, Simon and Schuster, 1987
[432] Fukuyama, **a.g.e.**, s.34-35.
[433] Norton, **a.g.e.**, s.9
[434] Fukuyama, "After Neoconservatism"

pragmatizmiyle sentezlediği siyasi moralizminin Perle ve Wolfowitz gibi genç yeni muhafazakarlar üzerinde ciddi etkiler bıraktığı ileri sürülmektedir.[435]

Fukuyama, bu önemli iki ismin yanı sıra değişik kaynaklardan da beslenen yeni muhafazakarların ortak nitelikleri arasında ilk sırayı hareketin entelektüel kimliğine vermektedir. Yeni muhafazakarların çoğu, okumayı, yazmayı ve tartışmayı seven Yahudi aydınlardır. Onları geleneksel muhafazakarlardan ayıran şey entelektüel yetenekleri ve ifade kabiliyetleridir.[436] Mark Lilla da, Leo Strauss'a yönelik yukarıda özetlediğimiz eleştirilerin bir kısımına cevap verdiği makalesinde yeni muhafazakarları, liberaller ve geleneksel muhafazakarlar arasında bir yere yerleştirirken entelektüel niteliklerine atıf yapmaktadır. Buna göre, yeni muhafazakarlık gerçeklik ayarına ihtiyaç duyan liberalizm ile anti-entelektüel bir niteliğe sahip bulunan geleneksel muhafazakarlık arasındaki orta yolu temsil etmektedir. Lila'ya göre geleneksel muhafazakarlık anti-entelektüel iken, yeni muhafazakarlık karşı-entelektüeldir. Solcu yazarlardan, profesörlerden, yargıçlardan, bürokratlardan ve gazetecilerden şikayet etmekle yetinen geleneksel muhafazakarlardan farklı olarak yeni muhafazakarlar, bir kültürel elite karşı direnmenin tek yolunun, onu yenisiyle değiştirmek olduğunu kavramışlardır.[437] Gary Dorrien de yeni muhafazakarlığı, militan antikomünizmi, kapitalist ekonomiyi, minimal bir refah devletini, geleneksel seçkinlerin idaresini ve geleneksel kültürel değerlere dönüşü savunan eski solculardan oluşan bir "entelektüel" hareket şeklinde tarif etmektedir.[438]

Fukuyama, kendisinin de dahil olduğu bu entelektüel gurubun günümüzde Amerikan dış politikasına farklı pencerelerden yaklaşan dört ana bakış açısından birini temsil ettiğini söylemektedir. Bunlardan ilki olan

---

[435] Stefan Halper ve Jonathan Clarke, **America Alone: The Neo-Conservatives and the Global Order**, Cambridge, Cambridge University Press, s.62-64

[436] Fukuyama, **Neo-Conların Sonu, Yol Ayrımındaki Amerika**, s.55

[437] Lilla, **a.g.m.** – Lila'nın Strauss'a yönelik eleştirilerin bir kısmına verdiği cevaplar için ayrıca bkz. Mark Lilla, "Leo Strauss: The European", **The New York Review of Books**, Volume 51, Number 16, October 21, 2004.

[438] Gary Dorrien, **The Neoconservative Mind: Politics, Culture, and the War of Ideology**, Philadelphia, Temple University Press, 1993, s.8.

Kissinger tarzı realizm, güce saygı duymakta, diğer rejimlerin iç yapıları ile ilgilenmemekte ve insan hakları meselelerini de pek önemsememektedir. Bir diğer ana bakış açısını savunan liberal enternasyonalistler ise güç politikalarını tamamen devre dışı bırakarak hukukun ve kurumların üstünlüğüne dayanan bir uluslararası düzen oluşturmayı ümit etmektedirler. Yeni muhafazakarlarla aynı tarihsel blok içinde yer alarak Irak'ın işgalini destekleyen Jacksoncı Amerikan milliyetçileri ise ulusal güvenlik çıkarlarını dar bir çerçevede tanımlamakta, çok taraflılığa kuşkuyla bakmakta ve izolasyonizme yaklaşan bir tavır sergilemektedirler.[439]

Fukuyama, Soğuk Savaş sonrasında yeni muhafazakarların dış politikaya yaklaşımlarını belirleyen temel parametreleri ise dört madde halinde özetlemektedir: Demokrasi, insan hakları ve daha genel olarak devletlerin iç politikalarıyla ilgilenilmesi; Amerikan gücünün moral hedefler doğrultusunda kullanılabileceğine dair inanç; uluslararası hukuk ve kurumların ciddi güvenlik sorunlarını çözme yeteneklerine karşı duyulan itimatsızlık; hırslı sosyal mühendisliğin sık sık beklenmeyen sonuçlar doğurarak kendi hedeflerine zarar vereceği düşüncesi.[440]

Bir başka yeni muhafazakar, Joshua Muravchik de hareketin dış politika vizyonunu benzer nitelikler etrafında tarif etmektedir. Muravchik'e göre, yeni muhafazakarların ilk özellikleri moralist olmalarıdır. Bu yüzden komünizme duydukları nefretin bir benzerini Saddam Hüseyin'e karşı hissetmişlerdir. Amerikan istisnacılığına, ABD'nin yeryüzünde bir iyilik gücü olduğuna inanmaktadırlar. Yeni muhafazakarların benimsedikleri uluslararasıcılık biçimi, önalıcı müdahaleleri temellendiren mantık zincirine dayanmaktadır. Buna göre, Amerika'nın güvenliği ülke dışındaki gelişmelerden etkilendiği için sorunlarla daha ABD'ye ulaşmadan yüzleşmek gerekmektedir. Aynı şekilde, dışarıda desteklenecek "yararlı" siyasi ve ekonomik politikalar "iyilik" için domino etkisi yaratma potansiyellerine

[439] Fukuyama, **a.g.e.**, s. 20-21
[440] Fukuyama, "After Neoconservatism"

sahiptirler. Yeni muhafazakarların çoğu askeri gücün etkinliğine inanmaktadırlar. Ekonomik yaptırımların, BM müdahalesinin ya da diplomasinin "şer"le ya da herhangi bir kararlı düşmanla yüzleşmek için yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Muravchik son ortak özellik olarak da ülke içinde ve dışarıda demokrasiye olan inancı saymaktadır.[441]

Muravchik'in makalesinin ilerleyen kısımlarında verdiği örnekler, yeni muhafazakarların uluslararasıcılık anlayışlarını ve demokrasiye bakışlarını daha yakından kavramımıza imkan vermektedir. Muravchik'e göre, Bush teröristlerin nefret ettikleri şeyin ABD'nin değerleri, özellikle de özgürlük olduğunu teşhis etmiştir. Tehdide yaklaşımı da uluslararasıcıdır. Zira tüm yeryüzünü savaş alanı olarak görmüş ve düşmanla ülkeden çok uzaklarda mücadele etmiştir. Emperyal eylemi "uluslararasıcılık" kabul eden bu perspektife göre BM gibi uluslararası kurumlar ise güvenilmezdirler.[442]

Bush'un stratejisinin askeri olmayan kısmını Ortadoğu'da demokrasinin desteklenmesinin oluşturduğunu söyleyen Muravchik, demokratikleştirme çabasının da güvenlik politikalarının bir türevi olduğuna işaret etmektedir. Bir başka söyleyişle, Irak'ın işgali gibi "önleyici savaşlar" nasıl ABD'ye yönelik yeni bir saldırı ihtimalini ortadan kaldırmak için yapılmaktaysa, demokrasi de aynı sebeple bölgeye ihraç edilmeye çalışılmaktadır. "Önleyici demokrasi" sayesinde Ortadoğu'daki teröristleri besleyen bataklıklar kurutulabilecektir.[443]

Yeni muhafazakar hareketi eleştirel bir pencereden ele alan çalışmalarda da Fukuyama ve Muravchik'le hemen hemen aynı ortak görüşlerin altı çizilmektedir. Örneğin Stefan Halper ve Jonathan Clarke, yeni muhafazakar projenin en önemli temalarından ilkini insani durumun iyi ve kötü arasındaki bir seçimle tarif edildiğine dair inancın oluşturduğunu

---

[441] Joshua Muravchik, "Neoconservatism's Future", **The Wall Street Journal**, October 3, 2007
[442] Muravchik, **a.g.m.**
[443] Muravchik, **a.g.m.**

söylemektedirler. İkinci olarak yeni muhafazakarlar devletler arasındaki ilişkilerin temel belirleyicisinin askeri güç ve bunu kullanma iradesi olduğunu düşünmektedirler. Ortadoğu ve küresel İslam ise Amerika'nın denizaşırı bölgelerdeki çıkarları açısından hayati önemi haizdirler.[444]

"Sert Wilsonculuk"[445], "demokratik emperyalizm"[446] ve "liberal emperyalizm"[447] gibi adlarla anılan bu yaklaşımın Irak'ın işgalinin ardından doğurduğu sonuçlar, Batı dışı dünyada demokrasinin yayılmasının kaçınılmazlığını savunan Fukuyama gibi isimlerin yeni muhafazakar vizyonla aralarına mesafe koyma ihtiyacı duymalarına sebep olmuştur. Fukuyama, *The End of History and the Last Man*[448]'deki tezini demokratikleşmeye Marksist yaklaşım olarak nitelerken, demokratik emperyalizmi Leninizm'e benzetmektedir. Buna göre, kendi çabası, eninde sonunda toplumları demokrasiye götürecek tarihsel kanunları keşfe çalışmaktan ibarettir. Yeni muhafazakarlar ise demokrasiye geçişi zorla gerçekleştirmek istemişlerdir.[449]

Yeni muhafazakar dış politika vizyonunun yukarıda ana hatlarına değinmeye çalıştığımız genel özelliklerine topluca bakıldığında, Soğuk Savaş sonrası yıllarda küreselleşme süreçlerinin yarattığı İmparatorluğun mantığı ve mimarisiyle aralarındaki uyumsuzluklar hemen göze çarpmaktadır. Öncelikle, küreselleşmeye dair ontolojik imajları ele aldığımız bölümde değinildiği üzere, İmparatorluğun herkesi kapsamaya çalışan niteliği, biz ve onlar şeklindeki keskin ayrıma dayanan, ötekini bütünüyle imha etmeyi hedefleyen moralist bakış açısıyla uyumsuzluk arz etmektedir. İkinci olarak, "emperyal müdahale" mantığı ile dış politikada askeri gücün materyal amaçlara erişmenin yanı sıra, hedef ülkelerde rejim değişikliği gerçekleştirmek için de kullanımının

---

[444] Stefan A. Halper ve Jonathan Clarke, **America Alone: The Neo-conservatives and the Global Order**, Cambridge University Press, 2004, s.11
[445] Max Boot, "What the Heck Is a 'Neocon'?", **The Wall Street Journal**, December 30, 2002
[446] Stanley Kurtz, "Democratic Imperialism: A Blueprint", **Policy Review**, April-May, 2003, No.118, s.3-20
[447] Robert Cooper, "The New Liberal Imperialism", **The Observer**, 7 Nisan 2002
[448] Francis Fukuyama, **The End of History and the Last Man**, USA, Free Press, 1992
[449] Fukuyama, **Neo-Conların Sonu, Yol Ayrımındaki Amerika**

savunulması arasında farklılıklar bulunmaktadır. Her iki durumda da müdahalenin meşruiyeti, demokrasi ve insan haklarının çerçevesini çizdiği bir değerler dizisine dayanılarak sağlanmaktadır. Ancak yeni muhafazakarlara göre bunlar "Amerikan" değerleridir. Müdahale kararını alma yetkisi de BM gibi uluslararası kurumlara değil, Amerikan ulus devletine aittir.[450] "Emperyal müdahale" mantığı ise meşruiyeti söz konusu normların evrenselliğine ve karar alma mekanizmasının çoktaraflılığına dayanarak üretmektedir. BM Güvenlik Konseyi kararıyla yapılan Körfez Savaşı'yla, BM'nin muhalefetine rağmen Irak'ın işgal edilmesi *olay*ları sırasında sergilenen *emperyal eylem*leri birbirinden ayıran temel nokta, bu iki müdahale mantığı arasındaki farklılıklardır.

Nitekim, Körfez Savaşı'yla Bush yönetiminin iktidara gelişi arasındaki dönemde yeni muhafazakarların yaptıkları çalışmalara bakıldığında, İmparatorluğun oluşum sürecinden duyulan kaygı ve Irak meselesinin ele alınan ortak temaları teşkil ettikleri görülmektedir.

George Bush yönetiminde görev alan Wolfowitz gibi yeni muhafazakarlar Körfez Savaşı'nın sonunda Bağdat'ın işgal edilmeyerek Saddam Hüseyin'in iktidarda bırakılmasına itiraz etmişlerdir. O dönemde Savunma Bakanlığı görevini yürüten Dick Cheney'nin yardımcısı pozisyonundaki Wolfowitz'in muhalefeti karşısında Genelkurmay Başkanı Colin Powell, Baba Bush'un kararını destekleyerek savaşın başkente girilmeden sona ermesini sağlamıştır.[451]

---

[450] Halper ve Clarke, yeni muhafazakarların "özgürlük, demokrasi ve insan hakları"nı içeren mesajlarının yansıttığı iyimser dünya vizyonunun retorikten ibaret olduğunu söylemektedirler. Yeni muhafazakarlar "şimdiki ve buradaki" dünyayı, sürekli militarize rekabetin norm teşkil ettiği Hobbesçu ilkel bir doğa durumu olarak algılamaktadırlar. Lockeçı ya da Rousseaucu bir toplumsal sözleşme arayışının illüzyon, insanlar arasında güven tesisinin imkansız ve düşmanlar tarafından imha edilmeden önce onları imha etmenin zaruri olduğu bu dünyada milletler topluluğu tarafından sağlanabilecek bir ılımlılık imkansızdır. (Halper ve Clarke, **a.g.e.**, s.12)

[451] Bill Sammon, **Fighting Back: The War on Terrorism from Inside the Bush White House**, U.S., Regnery Publishing, 2002, s.232

Körfez Savaşı'ndan kısa bir süre sonra, 1992 yılında Paul Wolfowitz başkanlığındaki bir heyet tarafından Avrupa'nın zamanıyla ilgili kısımda değindiğimiz, *Pentagon Defense Planning Guidance* başlıklı taslak bir siyaset belgesi hazırlandığı görülmektedir. Basına sızan ve sert tepkilere hedef olan belge, yeni muhafazakarların hem Soğuk Savaş sonrası dünya düzeni için öngördükleri vizyonu hem de Ortadoğu'ya yaklaşımlarını beraberce ortaya koymaktadır.

Belgede, ABD'nin ilk güvenlik önceliğinin Batı dışı dünyadan "diğerlerinin yükselişini" engellemek olduğu söylenmekte, bu hedefe ulaşabilmek için de bir süpergücü beslemeye yetecek kaynaklara sahip bölgelerde denetimin sağlanması gerektiğine işaret edilmektedir: "İlk önceliğimiz, eski Sovyetler Birliği toprakları üzerinde ya da başka bir yerde daha önce Sovyetler Birliği'nin teşkil ettiği tarzda bir tehdit oluşturacak yeni bir rakibin tekrar doğuşunu engellemektir. Bu yeni bölgesel savunma stratejisinin altında yatan hakim bir düşüncedir ve herhangi bir hasım gücün, kaynakları sıkı bir şekilde kontrol altına alındığında genel bir küresel güç için yeterli olacak bir bölgeye hakim olmasını engellemeye çalışmamızı gerektirmektedir."[452]

Belge, İmparatorluk'la ilgili kısımda Hardt ve Negri'nin ontolojik resimlerini incelerken ele aldığımız "emperyal aristokrasi"yi de denetlenmesi, bağımsızlaşma arzularının kırılması gereken muhtemel rakipler olarak görmektedir:

"ABD, potansiyel rakipleri daha büyük bir rol oynamak ya da meşru çıkarlarını korumak için daha agresif bir tutum takınmak ihtiyacı içinde olmadıklarına ikna etme taahhüdünü tutan yeni bir düzeni inşa edecek ve koruyacak liderliği göstermek zorundadır. Savunma dışı alanlarda

[452] Patrick E. Tyler, "Pentagon Drops Goal Of Blocking New Superpowers", **The New York Times**, 23 May 1992, Aktaran: Michael Lind, **The American Way of Strategy: U.S. Foreign Policy and the American Way of Life**, US, Oxford University Press, 2006, s.127-128.

liderliğimize meydan okumalarını engellemek için ileri sanayi ülkelerinin çıkarlarına yeterli düzeyde önem vermek zorundayız… Potansiyel rakipleri daha geniş bölgesel ya da küresel rol arzularından bile caydıracak mekanizmaları sürdürmek zorundayız."[453]

Yeni muhafazakarlar tarafından resmi güvenlik belgelerine yansıtılan bu görüşlerin, Soğuk Savaş'ın sona erişinden Irak'ın işgaline kadar geçen zaman zarfında muhtelif platformlarda istikrarlı bir şekilde savunulmaya devam edildiği görülmektedir.

Örneğin Irving Kristol, 1990'da siyasi ve sosyal değerleri bakımından ABD'ye hasım bir süpergücün doğuşunun engellenmesinin Amerikan ulusal çıkarlarının gereği olduğunu söylemekteydi.[454] Pentagon belgesinin hazırlandığı ve basına sızdırıldığı dönemlerde Charles Krauthammer'in yazdıkları, belgede öngörülenlerin yeni muhafazakarlar arasında ne kadar yaygın bir şekilde benimsendiğini göstermektedir: "Tek kutupluluğun alternatifi, istikrarlı, statik çok taraflı bir dünya değildir. Avrupa, Rusya, Çin, Amerika ve Japonya gibi olgun güçlerin milletler oyunu içinde avantaj kazanmak için çalıştıkları 18. yüzyıl dünyası değildir. Tek kutupluluğun alternatifi kaostur."[455] "Eğer Amerika'nın müttefikleri Amerikan gücüne dayanabileceklerine inanırlarsa, kendilerini askeri süpergüçlere dönüştürmek için sebepleri olmayacaktır…"[456]

İktidardan uzak kaldıkları Bill Clinton'ın başkanlığı zamanında, önemli yeni muhafazakar kalemler tarafından üretilen literatür tarandığında vurgulanan ortak temanın İmparatorluğa hayat kazandıran süreçlere karşı, tek kutupluluğu korumayı hedefleyen bir dış politikaya duyulan ihtiyaç olduğu

---

[453] Tyler, **a.g.m.**
[454] Irving Kristol, "Defining Our National Interest", **National Interest**, No.21, Fall 1990, s.23
[455] Charles Krauthammer, "The Unipolar Moment", **Foreign Affairs**, Vol.70, No.1, Winter 1990/1991, s.32.
[456] Charles Krauthammer, "What's Wrong with the 'Pentagon Paper'?", **Washington Post**, March 13, 1992, A25 aktaran Richard Haass, **The Reluctant Sheriff: The United States After the Cold War**, Council on Foreign Relations, USA, 1997, s.53

görülmektedir. Örneğin 90'ların ikinci yarısında Kristol ve Kagan, Amerikan devlet aygıtı etrafında şekillenen hegemonyanın ömrünün mümkün olduğu kadar uzatılmasının Amerikan dış politikasının temel hedefi kabul edilmesi gerektiğini söylemekteydiler: "Amerikan hegemonyası, barış ve uluslararası düzenin bozulmasına karşı yegane güvenilir savunmadır. Bu yüzden Amerikan dış politikasının uygun hedefi bu hegemonyayı gelecekte mümkün olduğunca uzun süre muhafaza etmektir."[457] İmparatorluğun gittikçe kuvvetlenen kurumsal mimarisi ise, artık hegemonyanın korunmasına değil, çözülmesine hizmet etmektedir. Bu çerçevede ikili ve çok taraflı anlaşmalar, Amerikan gücünü sınırlama ve kontrol etme işlevini görmektedirler.[458]

1980'lerden itibaren daha önce geleneksel sağın elinde bulunan American Enterprise Institute, Hudson Institute ve Hoover Institution gibi kurumlarla, Bradley, Olin, Scaife ve Smith Richardson gibi vakıflara yerleşen yeni muhafazakarlar;[459] 90'lar boyunca bu organizasyonların çatıları altında görüşlerini yaygınlaştırmaya çalışırlarken 1997 yılı başında, William Kristol ve Robert Kagan tarafından kurulan *Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi* gibi yeni örgütlenmeler de oluşturmuşlardır. Projenin ismi, daha önceki bölümlerde ABD'nin emperyal eylem tecrübesini ele alırken değindiğimiz Henry Luce'a ait *Amerikan Yüzyılı* ifadesine göndermede bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı yıllarına ait *Amerikan Yüzyılı* nitelemesi, savaş sonrası dünyada ABD'nin kıtasına çekilmeyerek hegemonik bir dünya düzeni inşa etmesi için çağrı mahiyeti taşımaktaydı. İmparatorluğun çözücü trendleri karşısında hegemonyanın ömrünü uzatmak için giriştikleri örgütlenmeye tarihsel çağrışımlarıyla bir "sosyal mite" dönüşen *Amerikan Yüzyılı'*nı isim olarak seçen yeni muhafazakarların bu tercihleri, gelecek vizyonlarını "altın çağ"

---

[457] William Kristol ve Robert Kagan, "Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy", **Foreign Affairs**, Vol. 75, No.4, July/August, 1996, s.23. Bu dönemde yeni muhafazakarların tek kutuplulukla ilgili görüşlerine örnek olarak bkz. Zalmay Khalilzad, "Losing the Moment? The United States and the World After the Cold War", **Washington Quarterly**, Vol.18, No. 2, Spring 1995, ss.87-107 ve Francis Fukuyama, "The Beginning of Foreign Policy", **New Republic**, August 17 -24, 1992, ss.24-32

[458] Robert J. Lieber, "The Folly of Containment", **Commentary**, October 2001, ss. 21-33

[459] Chip Berlet ve Matthew Nemiroff Lyons, **Right-Wing Populism in America: Too Close for Comfort**, New York, Guilford Press, 2000, s.244.

olarak kabul ettikleri geçmişin tekrarı üzerine inşa ettiklerini düşündürtmektedir.

Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin yayınladığı İlkeler Bildirgesi'nin ilk paragrafında, muhafazakarların Clinton yönetiminin dış politikasını eleştirmelerine rağmen, Amerika'nın dünyadaki rolüne dair ileri düzeyde bir stratejik vizyon ortaya koyamadıklarından şikayet edildiği görülmektedir.[460] Giriş cümleleriyle organik entelektüeller olarak kendilerine duyulan ihtiyacı vurgulayan yeni muhafazakarlar, Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi çatısı altında, bu işlevi yerine getirme azminde olduklarını ima etmektedirler.

Proje'nin amacı olarak Amerika'nın küresel liderliğinin korunması gösterilirken, üç hayati bölgeye dikkat çekilmektedir: potansiyel rakiplerin coğrafyaları olan Avrupa ve Uzakdoğu ile enerji kaynakları üzerindeki hakimiyet yoluyla muhtemel meydan okuyucuların denetimi planları açısından en önemli jeopolitik bölge olan Ortadoğu. Belgede Clinton yönetimi, kısa vadeli ticari çıkarların getirdiği kâr yüzünden stratejik meseleleri göz ardı etmekle suçlanmakta, 20. yüzyılın ise krizler doğmadan ve tehditler ortaya çıkmadan önce şartların şekillendirilmesinin ne kadar önemli olduğunu öğrettiği vurgulanmaktadır. Bu ifadelerden, küreselleşme süreçlerinin hayat verdiği İmparatorluğun mimarisi içinde serpilen geleceğin büyük güçlerinin, tehdit arz etmelerinden önce atılacak adımlarla dizginlenmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Bu yönde yapılacak düzenlemeler için de adres olarak Ortadoğu gösterilmektedir.[461]

İlkeler Bildirgesi'ne atılan imzaların, Bush yönetiminde Irak'ın işgali kararını destekleyecek Jacksoncu Amerikan milliyetçileri ile yeni muhafazakarları buluşturduğu görülmektedir. Bunlardan Dick Cheney,

---

[460] The Project for the New American Century, **Statement of Principles**, June 3, 1997, (Erişim) http://www.resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070304132601/www.newamericancentury.org/statementofprinciples.htm, 25 Kasım 2006

[461] The Project for the New American Century, **Statement of Principles**, June 3, 1997, (Erişim) http://www.resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070304132601/www.newamericancentury.org/statementofprinciples.htm, 25 Kasım 2006

George W. Bush yönetiminde Başkan yardımcılığı, Donald Rumsfeld Savunma Bakanlığı, Paul Wolfowitz ise Savunma Bakan Yardımcılığı görevlerini üstleneceklerdir.[462]

Irak'a yönelik emperyal eylemi savunacak tarihsel bloğun şekillendiği bu evrede yeni muhafazakarların İsrail'deki Likud partisi çevresiyle olan yakın ilişkileri de daha fazla görünürlük kazanmaya başlamıştır.[463] Nitekim, Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi çatısı altında 1998'de Amerikan Başkanı Bill Clinton'a yazdıkları, Saddam rejiminin askeri güç kullanılarak devrilmesi çağrısı yapan mektupta İsrail'in güvenliği de gerekçeler arasında sayılmaktadır.[464] Söz konusu mektup, tarihsel blok tarafından "Amerikan egemenliği"ni sınırlayan uluslararası örgütlere karşı duyulan tepkiyi de yansıtmaktadır. Mektupta Clinton'a mevcut BM kararlarının bir müdahale için

---

[462] Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin 2000 yılına kadar yaptığı çalışmalara fiilen ya da imzacı olarak katılıp daha sonra da George W. Bush yönetiminde görev alan diğer isimler şunlardır: Richard Armitage (Dışişleri Bakan Yardımcılığı), John R. Bolton (Silahlanma Kontrolü ve Uluslararası Güvenlik İşlerinden sorumlu Dışişleri Müsteşarlığı), I. Lewis Libby (Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin Başdanışmanlığı), Paula Dobriansky (Küresel İşlerden Sorunlu Dışişleri Müsteşarlığı), Richard Perle (Savunma Politikası Kurulu Danışma Komitesi Kurul Başkanlığı), Zalmay Khalilzad (Afganistan, Irak ve BM Büyükelçilikleri), Robert B. Zoellick (ABD Ticaret Temsilciliği, Dışişleri Bakan Yardımcılığı), Elliott Abrams (Ulusal Güvenlik Konseyi içinde değişik yardımcılık görevleri), Eliot A. Cohen (Savunma Politikası Danışma Kurulu Üyeliği), Seth Cropsey (Uluslararası Yayın Bürosu Direktörlüğü), Francis Fukuyama (Başkanlık Biyoetik Konseyi Üyeliği), Peter W. Romdan (Savunma Bakanlığı Uluslararası Güvenlik Danışmanlığı), Randy Scheunemann (ABD NATO Komitesi Üyeliği), Dov S. Zakheim (Savaunma Bakanlığı Müfettişi) – İmzalar için bkz. (Erişim) http://www.resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070304132601/www.newamericancentury.org/statementofprinciples.htm - (Erişim) http://www.resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070628123811/www.newamericancentury.org/RebuildingAmericasDefenses.pdf - (Erişim) http://www.resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070217032227/www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm , 16 Mayıs 2007

[463] 1996 yılında İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu tarafından Richard Perle başkanlığında, aralarında Bush yönetimi döneminde Savunma Bakan Yardımcı Yardımcılığı görevi de yapacak olan Douglas Feith'in de bulunduğu bir kurula hazırlatılan "A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm" başlıklı rapor, aradaki ilişkinin boyutlarıyla ilgili fikir sahibi olunmasına imkan vermektedir. Bkz. A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm, **Institute for Advanced Strategic and Political Studies**, (Erişim) http://www.iasps.org/strat1.htm 4 Nisan 2008

[464] Mektupta diğer gerekçeler olarak, bölgedeki Amerikan kuvvetlerinin, ABD'nin dostları olan ılımlı Arap devletlerinin ve dünya perol arzının önemli bir kısmının güvenliğinin sağlanması gösterilmektedir. "Letter to President Clinton", January 26, 1998, (Erişim) http://www.resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070304221158/www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm, 4 Nisan 2008

yeterli olduğu, ayrıca Amerikan politikasının BM Güvenlik Konseyi'nin oy birliği ısrarı yüzünden sakatlanmaya devam edemeyeceği söylenmektedir.[465]

2000 yılına gelindiğinde, tarihsel bloğun dış politika vizyon ve hedeflerini kapsamlı bir şekilde ortaya koyan Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi imzalı bir çalışmanın yayınlandığı görülmektedir. *Rebuilding America's Defenses: Strategies, Forces and Resources for a New Century*[466] başlıklı raporun ana temalarını askeri harcamaların arttırılması ve Amerikan kuvvetlerinin yeryüzündeki dağılımının muhtemel jeopolitik meydan okumalara göre tekrar dizayn edilmesi talepleri oluşturmaktadır.

Bu talepleri, iktidara hazırlanan tarihsel bloğun İmparatorluğa hayat veren süreçlere paralel olarak görece güç kaybına uğrayan Amerikan devlet aygıtını, yeni güvenlik dizaynlarıyla tekrar hegemonik bir sistemin merkezine yerleştirmeyi temel dış politika hedefi olarak benimsediğini gösteren bir işaret şeklinde değerlendirmek mümkündür. Raporu hazırlayanların, küreselleşmenin ABD tarafından aktif biçimde desteklendiği Clinton'lu yıllara Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ABD'nin elde ettiği avantajın yerinde kullanılamadığı bir dönem gözüyle baktıkları anlaşılmaktadır. Nitekim raporun hemen başlangıcında, yukarıda değerlendirdiğimiz, rakip bir büyük gücün yükselişini engellemeyi ve uluslararası güvenlik düzenini Amerikan prensipleri ile çıkarları doğrultusunda şekillendirerek ABD'nin küresel üstünlüğünü sürdürmeyi temel hedef kabul eden 1992 tarihli Pentagon Belgesi'ne onaylanarak atıf yapıldığı görülmektedir.[467]

İlkeler Bildirgesi'nde yer alan üç hassas bölge, raporun da temel odak noktasını oluşturmaktadır: "Amerika'nın küresel liderliği ve mevcut büyük güç barışındaki garantör rolü, Amerikan anavatanının güvenliğine, Avrupa'da,

---

[465] "Letter to President Clinton", January 26, 1998, (Erişim) http://www.resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070304221158/www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm, 4 Nisan 2008

[466] Donald Kagan vd., "Rebuilding America's Defenses, Strategy, Forces and Resources For a New Century", **The Project for the New American Century**, September 2000

[467] Kagan vd., **a.g.m.**, s.9

Ortadoğu ile etrafındaki enerji üreten bölgede ve Doğu Asya'da (ABD) lehine bir güç dengesinin korunmasına… dayanmaktadır."[468] Geleceğin muhtemel rakiplerinin yer aldığı bu coğrafyalar ile enerji kaynaklarının merkezindeki Ortadoğu'da konuşlanan Amerikan askeri kuvvetleri, emperyal çağa göndermelerde bulunan "yeni Amerikan sınırındaki süvari"[469] nitelemesiyle anılmaktadır. Stratejik değerlendirmelere eşlik eden "sınır" miti, Amerikan gücünün İmparatorluğun parametreleri içinde kullanımına yönelik muhalefetle birlikte değerlendirildiğinde daha fazla anlam kazanmaktadır. Nitekim, raporda "küresel Pax Amerikana"nın sürdürülmesi için, Amerikan kuvvetlerinin yurt dışındaki faaliyetleri onaylanırken, BM'nin askeri operasyonlarla ilgili kararlardan dışlanması talep edilmektedir. Rapora göre, kritik coğrafyalarda görev yapan barış koruma misyonları: "BM'nin değil, ABD'nin siyasi liderliğine" ihtiyaç duymaktadır.[470]

Çin'de "rejim değişikliği" yapılması istenen raporda, bu hedefe ulaşılabilmesi için Güneydoğu Asya'daki Amerikan kuvvetlerinin arttırılması gerektiği ifade edilmektedir.[471] Ayrıca Avrupalıların bağımsız bir savunma kimliği ve politikası arayışlarına işaret edilerek, diğer muhtemel rakip olan Avrupa'da da Amerikan askeri varlığının korunması istenmektedir.[472]

Raporda Irak'ın ele alınış şekli, bu ülkeye yönelik emperyal eylemin temel gerekçelerinin dünya düzeninde şahit olunan dönüşümlerde aranması gerektiğine dair tezi doğrular mahiyettedir. Zira bir yandan Irak'la yaşanan çatışmanın acil bir sonuca bağlanması gerektiği belirtilirken, diğer yandan ise Körfez Bölgesi'nde yeterli miktarda Amerikan kuvvetinin bulundurulmasının Saddam rejiminin devrilmesinden daha acil bir mesele teşkil ettiği söylenmekte,[473] ABD'nin Saddam sahneden çekildikten sonra da Kuveyt ve

[468] Kagan vd., **a.g.m.**,, s.5
[469] Kagan vd., **a.g.m.**, s.15
[470] Kagan vd., **a.g.m.**, s.11
[471] Kagan vd., **a.g.m.**, s.19
[472] Kagan vd., **a.g.m.**, s.9, s.16
[473] Kagan vd., **a.g.m.**, s.14

Suudi Arabistan'da kalıcı üslere sahip olmaya devam etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.[474]

Raporun 11 Eylül saldırılarından önce yazıldığı, Irak'ın işgalinin kitle imha silahları, terörizm vb. gibi gerekçelerinin de asılsız çıktıkları hatırlandığında, Körfez'deki petrol akışının denetlenmesinin emperyal eylemin önceden planlanan temel hedefini teşkil ettiği anlaşılabilmektedir. Raporun Çin, Avrupa ve BM gibi uluslararası kurumlara yaklaşımı da dikkate alındığında, Bush yönetiminde ağırlığını hissettirecek tarihsel bloğun enerji kaynakları stratejisini, dünya düzenini yeniden yapılandırma faaliyetinin bir parçası olarak gördüğünü düşünmek mümkün gözükmektedir. Uluslararası politik ekonomi alanındaki dengelerin yeniden şekillendirilmesi için rakipsiz kabul ettikleri Amerikan askeri yeteneklerinin tek taraflı olarak kullanımına dayanan bir siyaset izlenmesi gerektiğini savunan yeni muhafazakarların bu yaklaşımları, işbirliğini, gücün paylaşımını ve çok taraflı mekanizmalar eliyle kullanımını öngören İmparatorluğun mantığından ciddi bir kopuş anlamına gelmektedir.

George W. Bush'un seçim kampanyasına bakıldığında, yeni muhafazakarlarınkiyle yer yer örtüşen ancak daha çok Amerikan muhafazakarlığının geleneksel izolasiyonist eğilimlerini tek taraflılıkla harmanlayan popülist temaların ön plana çıktığı görülmektedir. Federal hükümetin sınırlandırılması, eyaletlerin güçlendirilmesi, vergilerin indirilmesi, Washington'daki seçkinlere yönelik eleştiriler gibi iç politikaya yönelik popülist mesajların yanı sıra Amerika'nın ülke dışındaki taahhütlerini azaltmak, liberal uluslararasıcılıktan vazgeçmek ve çok taraflı kurumlardan çekilmek Bush'un dış politika vizyonunun seçim döneminde öne çıkan parçalarını oluşturmaktaydı. Seçim sonuçları, bu vizyonun Hristiyan Sağı'nın güçlü

[474] Kagan vd., **a.g.m.**, s.17 – s.74

olduğu Güney ve Dağlık Batı'da karşılık bulduğunu, sahil kesimleri ve Orta Batı'nın ise demokratları desteklemeye devam ettiklerini göstermektedir.[475]

Organik entelektüeller olarak yeni muhafazakarlar seçim sürecinden itibaren izolasyonizm ile tektaraflılığa ait vurguları bir arada bünyesinde barındıran bu söylemin, tek taraflı bir uluslararasıcılığa doğru evrilmesi için çaba sarfetmişlerdir. Nitekim 2000 yılındaki seçimlerin ardından iktidarının ilk günlerinde George W. Bush'a mektup yazan bir gurup yeni muhafazakar, Başkan'a "normallik ve istikrar" gibi kelimelere fazla itibar etmemesi tavsiyesinde bulunmuşlardır. Aynı dönemde yayınlanan makalelerde, şüpheli bir ifade olarak görülen "iyi ilişkiler"in yanı sıra, "caydırma", "çevreleme", "realizm", "kolektif güvenlik", "güven inşası", "diyalog" ve "konsensüs" gibi terimleri de günümüz dünyasında işe yaramayan ifadeler olarak nitelemekteydiler.[476]

Yine de Bush yönetiminin 11 Eylül öncesinde izlediği, Batı yarıküredeki ilişkileri önceleyen, dünyanın kalan kısmında ise Amerika'nın taahhütlerini azaltmayı hedefleyen dış politika yaklaşımının, yeni muhafazakar vizyonla ancak "kısmen" uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Bush'un başkan seçildikten sonra yaptığı ilk toplantılar, Kanada Başbakanı Jean Chrétien ve Meksika Başkanı Vicente Fox ile gerçekleştirdikleridir. Katıldığı ilk uluslararası toplantı ise Quebec'teki Amerikalar Zirvesi'dir.[477]

Orta ve Güney Amerika'yı Amerikan dış politikası açısından daha önemli bir hale getiren Batı yarıküreye odaklı dış politika tercihinin toplumsal zeminini, hızla artan Hispanik nüfusun seçimler açısından önem arz eden

---

[475] Kupchan, **a.g.e.**, s.203
[476] Halper ve Clarke, **a.g.e.**, s.13
[477] George W. Bush, "Remarks Following Discussions With Prime Minister Jean Chretien of Canada and an Exchange With Reporters", February 5, 2001, http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=45828, 5 Ekim 2007 – "Mr. Bush in Mexico", **Online News Hour**, February 16, 2001, http://www.pbs.org/newshour/bb/latin_america/jan-june01/mexico_2-16.html - George W. Bush, "Remarks by the President Upon Departure for Quebec, Canada for the Summit of the Americas", April 20, 2001, http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/04/20010420.html, 5 Ekim 2007

Teksas, Florida ve Kaliforniya gibi eyaletlerde toplanması oluşturmaktaydı.[478] Nitekim 11 Eylül saldırılarından birkaç gün önce Meksika'ya yaptığı ziyaret sırasında Başkan Bush, "ABD dünyada Meksika'yla münasebetlerimizden daha önemli hiçbir ilişkiye sahip değildir." diyordu.[479]

Bush'un Avrupalı müttefiklere karşı tavrı ise, İmparatorluğun doğasıyla tam bir tezat teşkil etmekteydi. Daalder ve Lindsay, Amerikan istisnacılığı ile kaba güç algısı üzerine inşa edilen tek taraflı bakış açısının ardındaki bu mantık zincirini şu şekilde formüle etmektedirler. Eğer bütün devletler kendi çıkarlarını kolluyorlarsa, gücün önemi her şeyin üzerindeyse, ABD de tartışmasız bir erdeme sahipse, Amerikan dış politikası diğerleriyle ortaklıklar aramak üzerine inşa edilmemelidir. Dış politikanın temel önceliği, gösterilen ilk tepki direniş şeklinde olsa da dünyayı Washington'un gitmeyi arzu ettiği yöne doğru zorlamak olmalıdır.[480]

Clinton'ın doğru olandan ziyade, müttefikleri, özellikle de uluslararası anlaşmaları araçsal niteliklerinin ötesinde kendi başlarına bir değer olarak kabul eden Avrupalıları memnun edecek şeyleri yapmakla suçlanması, bu bakış açısının tabi bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bush'un iktidarının ilk günlerinden itibaren, İmparatorluğu merkezileştirmeyi hedefleyen tektaraflı politikaların arkasında güçlü bir şekilde durulduğu takdirde, Avrupalıların önce şikayet edeceklerine, ancak ardından yeni duruma uyum sağlayacaklarına ikna olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Bush, 2001 Haziranındaki ilk Avrupa ziyareti sırasında sergilediği tavrı ve yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır: "…AB'nin on beş lideriyle akşam yemeğine gittim ve on beşin hepsi şu ya da bu şekilde bana nasıl yanlış olduğumu anlatırkan sabırla oturdum. Sonunda şunu söyledim, 'Bakış açınızı

---

[478] Kupchan, **a.g.e.**, s.203

[479] "Presidents Exchange Toasts at State Dinner, " Washington D.C., September 5 2001, www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010906-1.html, 16 Mart 2006

[480] Ivo H. Daalder ve James M. Lindsay, **America Unbound, The Bush Revolution in Foreign Policy**, Washington, Brookings Institution Press, 2003, s.72

anlıyorum, ancak bu Amerika'nın pozisyonudur, çünkü bu Amerika için doğrudur.'"[481]

11 Eylül öncesi dönemde George W. Bush'un Çin ve Rusya karşısında izlediği politika ise bir yandan tarihsel bloğun yukarıda özetlenen görüşlerinin etkilerini taşımakta, diğer yandan ise yeni muhafazakarları kızdıran bir pragmatizmi bünyesinde barındırmaktadır.

31 Mart 2001'de, Çin'in güneydoğu sahilinin 70 mil ötesinde ABD'ye ait keşif uçağı ile bir Çin Savaş uçağının çarpışmasıyla başlayan kriz, bir çatışma anında ABD'nin çevreden yükselen bu yeni güç karşısındaki politika seçeneklerinin sınanmış olması bakımından önem taşımaktadır. Kaza sırasında Çinli pilot hayatını kaybederken, Amerikan uçağı Hainan adasına acil iniş yapmıştır. ABD'nin Çin ordusunun iletişimini izlemek için kullandığı ileri teknoloji ürünü ekipman Çin'in eline geçmiş, Amerikalı mürettebat da tutuklanmıştır. Çin'e karşı başvurulabilecek askeri seçeneklerin uygulanamaz olduğunu gören Bush, tutukluların serbest bırakılması için bir özür mektubu göndermek zorunda kalmıştır. Krizin aşılması sırasında yardımlarına başvurulan isimler, yeni muhafazakarların dış politika vizyonlarını tehlikeli bulan Brent Scowcroft ve Henry Kissinger'dır.[482]

Nisan ayının sonunda ise ABD Başkanı Bush Tayvan'a sekiz dizel denizaltının satışını onaylamış ve Tayvan'ın kendisini savunması için ABD'nin her türlü yardımı yapacağını ilan etmiştir. Fakat bir aydan daha az bir zaman sonra da, Çin ile ticari ilişkilerin statüsünü belirleyen düzenlemeyi bir yıl daha uzatmıştır.[483]

Rusya'ya da benzeri bir pragmatist bakış açısıyla yaklaşıldığı görülmektedir. 2001 yılı Martında FBI Ajanı Robert Hanssen'in casusluk

[481] Daalder ve Lindsay, **a.g.e.**, s.73
[482] Daalder ve Lindsay, **a.g.e.**, s.67-69
[483] Daalder ve Lindsay, **a.g.e.**, s.69-70

suçlamasıyla tutuklanmasının ardından ABD 50 Rus diplomatı sınırdışı etmiş, Rumsfeld ve Wolfowitz verdikleri beyanatlarla Rusya'yı eleştirmişlerdir.[484] Mayıs ayında yaptığı konuşmayla Bush, bir yandan ABD'nin antibalistik füze sistemi ile ilgili düşüncelerini dile getirmekte, ancak diğer taraftan da Rusya ile işbirliğine verdiği önemden bahsetmekteydi.[485] Bush ve Putin Haziran ayında Slovenya'da bir araya gelmişler, Putin Amerikan Başkanı tarafından Texas Crawford'daki çiftliğine davet edilmiştir.[486]

George W. Bush'un bu pragmatizminin yeni muhafazakar kalemler tarafından sert bir şekilde eleştirildiği görülmektedir. Yeni muhafazakarlar, ABD'nin Çin karşısında aşağılandığını söylüyorlar[487], Putin'le kurulan kişisel samimiyete dayalı ilişkiyi,[488] Irak meselesinde Clinton yönetiminden farklı adımlar atılmamasını eleştiriyorlar[489] ve savunma harcamalarının yetersizliğinden yakınıyorlardı.[490]

Öte yandan Bush yönetiminin 11 Eylül öncesinde İmparatorluğa varlık kazandıran çok taraflı anlaşmalara ve ABD'nin küresel taahhütlerine yaklaşım tarzı, yeni muhafazakar vizyonla uyumlu bir şekilde Clinton'lu yıllarla özdeşleştirilen liberal uluslararasıcılığa yeni dönemde sırt çevrilmeye başlandığını göstermektedir.

Avrupa'nın zamanıyla ilgili kısımda da işaret ettiğimiz gibi, bu dönemde Avrupalılara Kyoto Protokolü'nün artık öldüğü söylenirken, küçük silahların dolaşımının kontrol altına alınmasıyla ilgili anlaşmaya, Biyolojik Silahlar Konvansiyonu'na ek olarak hazırlanan yeni protokole,

---

[484] Daalder ve Lindsay, **a.g.e.**, s.63
[485] George W. Bush, "Remarks by the President to Students and Faculty at National Defense University", For Lesley J. McNair, Washington, D.C., May 1, 2001, www.whitehouse.gov/news/releases/2001/05/20010501-10.html, 30 Nisan 2005
[486] Daalder ve Lindsay, **a.g.e.**, s.63
[487] Robert Kagan ve William Kristol, "A National Humiliation", **Weekly Standard**, April 16/23, 2001, ss.12-14
[488] Rich Lowry, "It's Not Personal, Mr. Bush", **Washington Post**, July 1, 2001, s.B1
[489] Robert Kagan ve William Kristol, "Clinton's Foreign Policy (cont.)", **Weekly Standard**, March 12, 2001, s.11
[490] Tom Donnelly, "Cheap Hawks", **Weekly Standard**, June 11, 2001, s.14

Comprehensive Test Ban Treaty'ye ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne karşı muhalif bir tutum takınılmıştır. Bush yönetimi, uluslararası ceza mahkemesini kuran anlaşmayı imzalamamakla kalmamış, diğer ülkelere de hiçbir Amerikalıyı mahkemeye çıkarmayacaklarına dair taahhütte bulunmaları için diplomatik yollardan baskı yapmaya başlamıştır. Örneğin, ABD'nin Doğu Avrupalıları etkileme yönündeki faaliyetleri "eski Avrupa"da tepkiyle karşılanmıştır. Uluslararası ceza mahkemesi hususunda kendi pozisyonlarının desteklenmesini sağlamak için her iki tarafın da başvurduğu argümanlar arasında bu ülkelerin NATO üyeliklerinin veto edileceği tehdidinin yer alması ise İmparatorluktaki çatlağı gözler önüne seren ironik bir manzara yaratmıştır.[491]

Uluslararası taahhütlerden sıyrılma yönünde atılan adımların, Clinton döneminde ABD'nin başrolü oynadığı barış ve arabulucuk girişimlerine de uzandığı görülmektedir. Örneğin, ABD'nin Ortadoğu barış sürecine olan angajmanı durdurulmuş, Bush yönetimi 2001 yılı Ocak ayında Mısır'da gerçekleşecek İsrail-Filistin barış görüşmelerine temsilci göndermeyi reddetmiştir. Ayrıca sekiz yıldan fazla bir zamandır Dennis Ross tarafından işgal edilen Ortadoğu Özel Temsilciliği'ni de lağvetmiştir. Bush liderliğindeki ABD, Kuzey İrlanda meselesinde Clinton'un uyguladığı politikayı terkederek aracılıktan çekilirken, Kolombiya'dan gelen hükümetle muhalif gerilla gurupları arasındaki barış görüşmelerine gözlemci olarak bir büyükelçinin gönderilmesi talebini de kabul etmemiştir. Clinton'un Kuzey Kore ile başlattığı müzakere sürecinin durdurulması da Bush yönetiminin vizyonunu yansıtan ilk dış politika pratikleri arasında yer almaktadır.[492]

Terörizmden ise Bush iktidarının ilk sekiz ayında çok az bahsedildiği görülmektedir. Daalder ve Lindsay, bu durumu yeni yönetimin dünya düzenini devlet merkezli bir perspektiften kavramakta oluşuna bağlamaktadırlar. Terörizm ancak anti balistik füze anlaşmasının tartışıldığı ortamlarda "serseri

[491] Daalder ve Lindsay, **a.g.e.**, s.65-66
[492] Daalder ve Lindsay, **a.g.e.**, s.66-67

devletler"le ilişkili olarak gündeme gelmiş, Bush yönetiminin kıdemli yöneticileri el-Kaide'yi tesirsiz hale getirmek için ilk toplantıyı ancak 4 Eylül 2001'de yapmışlardır.[493]

Yeni muhafazakarlar-Jacksoncu milliyetçiler ittifakının benimsediği dış politika vizyonunun Bush yönetimine bütünüyle hakim olması, 11 Eylül saldırılarının ardından gerçekleşebilmiştir. Nitekim daha önce değerlendirilen 2000 tarihli Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi raporunda da, tarihsel blok tarafından savunulan dönüşüm sürecinin devrimci bir değişim öngörse de, yeni bir Pearl Harbor felaketi gibi katalizör rolü oynayacak bir olayın yokluğunda çok uzun süreceği söylenmektedir.[494] Raporun bu kısmı, tarihsel bloğun, vizyonunu hayata geçirebilmek için "dışardan" ziyade, içerdeki dinamikleri dikkate alması gerektiğinin bilincinde olduğunu göstermektedir. Tarihsel hafıza bir kez daha devreye girmekte, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki Amerikan hegemonyasını mümkün kılan şartlara, 21. yüzyılın da Amerikan ulus devleti merkezli hegemonik bir sistemin dünya düzeninin eksenini teşkil ettiği "Yeni Amerikan Yüzyılı" olabilmesi için yol gösterecek bir ilham kaynağı gibi yaklaşılmaktadır. Buna göre Pearl Harbor, Amerikan toplumunda savaşma iradesini uyandırmış, savaşın "dışarda" ortaya çıkardığı yeni jeopolitik dengelerin yanı sıra Amerikan sanayii ve toplumsal yapısı üzerinde meydana getirdiği dönüşümler de ABD içindeki hegemonik tarihsel bloğun iktidarını dışarıya yaymasını mümkün kılan zemini hazırlamıştı. Raporun yeni bir Pearl Harbor'a duyulan ihtiyaçtan bahsedilen paragrafında da, gerçekleştirilmek istenen dönüşümün hız ve içeriğinin temel belirleyicileri olarak sanayi politikası ile birlikte iç politika dinamikleri gösterilmektedir.[495]

Nitekim, 11 Eylül saldırıları Amerikan kamuoyunda yeni bir Pearl Harbor etkisi yarattığında, Soğuk Savaş'ın sona erişinden bu yana ABD'nin

[493] Daalder ve Lindsay, **a.g.e.**, s.75-76
[494] Kagan vd., **a.g.m**., s.51
[495] Kagan vd., **a.g.m**., s.51

"tarihten tatil" yaptığını düşünen[496] tarihsel bloğun önceden tasarladığı dönüşümün ilk jeopolitik adımı olarak hızla Irak'a yöneldiği görülmektedir. 12 Eylül 2001 günü olağanüstü olarak toplanan Ulusal Güvenlik Konseyi'nde Donald Rumsfeld ve Paul Wolfowitz, Irak'a saldırılmasını istemişlerdir.[497] 2001 yılı Ekim ayında da Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz ve Douglas Feith tarafından CIA'in Irak-el-Kaide bağlantısına ilişkin topladığı istihbaratı yeniden analiz etmek üzere Pentagon bünyesinde Özel Planlar Ofisi kurulmuştur.[498] Aralarında Irak Ulusal Kongresi'nin de yer aldığı değişik kaynaklardan topladığı istihbaratla Özel Planlar Ofisi, savaş kararı alınırken Bush yönetiminin dayandığı ana enformasyon kanalları arasına girmiştir. Colin Powell, 2003 yılı başında BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı sunuşun önemli bir kısmında bu ofisten gelen bilgileri kullanmıştır.[499] Tarihsel bloğun organik entelektüelleri tarafından üretilen Irak'a yönelik emperyal eylemi meşrulaştırmaya yönelik bu bilgilerin asılsız değerlendirmelere dayandıkları, önceki kısımlarda işaret ettiğimiz gibi, işgalin ardından ortaya çıkacaktır.

Yeni muhafazakarların rejim değişikliği ve demokratikleşmeye ilişkin düşünceleri, organik entelektüeller olarak işgale yaptıkları katkının diğer önemli parçasını teşkil etmektedir. "Ulus inşası" ve "rejim değişikliği"nin, ABD'de siyasi yelpazenin hemen her kanadının katıldığı dış politikaya dair eski ve köklü tartışma konuları arasında yer aldıkları bilinmektedir. Söz konusu dış politika pratiklerini; düşünce düzeyinde, daha önce ele aldığımız, ABD'ye ait kurucu ve emperyal mitlere kadar götürülebilecek, kötülüklerle dolu dış dünyanın Amerika'nın suretinde yeniden şekillendirilmesi fikrinin türevleri olarak görmek mümkündür.

Daha önce de değinilen bu "uzun" tartışmanın merkezinde, kurucu mitler arasında yer alan, seçilmişlik inancının dini ve seküler versiyonlarına

---

[496] Daalder ve Lindsay, **a.g.e.**, s.82
[497] Bob Woodward, **Plan of Attack,** New York, Simon & Schuster, 2004, s.25
[498] Ben Fritz, Bryan Keefer ve Brendan Nyhan, **All the President's Spin: George W. Bush, the Media, and the Truth**, US, Touchstone, 2004, s.150
[499] Albert J. Al Mauroni, **Where Are the Wmds?: The Reality of Chem-bio Threats on the Home Front And the Battlefont**, USA, Naval Institute Press, 2006, s. 126

dayalı Amerikan istisnacılığının dış politikaya ne şekilde yansıması gerektiği sorusu bulunmaktadır. Bu soruya verilen cevaplardan ilki, Amerika'nın "istisnai" değerlerine, demokrasiyi içerde mükemmelleştirerek ABD'yi insanlığın ufkunda parıldayan bir fenere dönüştürmek suretiyle en iyi şekilde hizmet edilebileceğini varsaymaktadır. İkincisine göre ise, Amerika'yı "istisnai" kılan değerler, ona bunları yeryüzünde yayma misyonunu da yüklemektedir.[500]

İkinci cevabın Amerikan tarihinde ilişkilendirildiği en önemli isimler arasında, ABD'yi I. Dünya Savaşı'na sokma kararını alan Woodrow Wilson'ın ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır. Amerika'nın savaşa girme gerekçelerini açıkladığı konuşmasında Wilson: "Dünya demokrasi için güvenli kılınmak zorundadır. Dünya barışı siyasi özgürlüğün sınanmış temelleri üzerine kurulmak zorundadır. Hizmet edecek bencil hedeflere sahip değiliz. Fetih ya da hakimiyet arzulamıyoruz. Kendimiz için tazminat, gönüllü olarak yaptığımız fedakarlıklar için bedel peşinde değiliz. Ancak bizler, insanlığın haklarının şampiyonlarından biriyiz."[501] diyordu.

Demokrasinin gücünün hakim olduğunu göstermenin ABD'nin "açık yazgısı" olduğunu söyleyen[502] Wilson'un, ABD'nin dünya milletlerinin izlediği tarihi rotadan ahlaki ve siyasi anlamda kopuşu temsil eden "istisnai" rolüne olan inancı,[503] George W. Bush'un göreve başlama konuşmasında yer verdiği "tarih ve gelecek" yorumunda da yankısını bulmuştur: "Biz, hepimiz uzun bir hikayede, devam edeceğimiz ancak sonuna göremeyeceğimiz bir hikayede, bir yere sahibiz. Bu, eskisinin dostu ve özgürleştiricisi olduğu yeni bir dünyanın hikayesidir, köle sahibi bir toplumun özgürlüğün bir hizmetkarı

---

[500] Henry Kissinger, **Diplomacy**, New York, Simon and Schuster, 1994, s.18
[501] Albert K. Weinberg, **Manifest Destiny: A Study of Nationalist Expansionism in American History**, Baltimore, John Hopkins Press, 1935, s.469
[502] Woodrow Wilson,**The Politics of Woodrow Wilson: Selections from His Speeches and Writings**, August Heckscher (ed.), Ayer Publishing, 1970, s.278
[503] Norman Gordon Levin, **Woodrow Wilson and World Politics: America's Response to War and Revolution**, New York, Oxford University Press, 1968, s.2

olduğu bir hikayedir, dünyaya korumak ancak sahip olmamak, savunmak ancak fethetmemek için giden bir gücün hikayesidir."[504]

Bush yönetiminin uzun tartışmada ikinci cevaptan yana yaptığı bu tercih, yeni muhafazakarların tesiriyle Wilsonculuğun sert bir yorumuna dönüşecektir. Boot'un yaptığı tasnife göre, Wilson'un kendisinin ve Jimmy Carter gibi Amerikan başkanlarının benimsedikleri "yumuşak yorum", ABD'nin değerlerini Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurumlar ile uluslararası hukukun desteklenmesi aracılığıyla yaymasını öngörmektedir. "Sert yorumu" politikalarına kılavuz edinen Theodore Roosevelt, Franklin Roosevelt, Harry Truman ve Ronald Reagan'ın aralarında yer aldıkları Amerikan başkanları ise ABD'nin yalnızca insani amaçlarla değil, Amerikan değerlerini yayma yoluyla ulusal çıkarlarını da kollamak için güç kullanmasına taraftardılar.[505]

Dünyayı ABD'nin suretinde yeniden şekillendirme düşüncesini besleyen kaynaklar arasında, demokrasilerin birbirleriye savaşmayacaklarına dair Kantçı varsayıma dayanan demokratik barış teorisi[506] de yer almaktadır. Atlas yeni muhafazakarların, Batı demokrasilerinin güvenliği için hem tek tek ülkelerin hem de milletler toplumunu kapsayacak şekilde tüm dünyanın demokratikleştirilmek zorunda olduğunu düşünen Strauss üzerinden bu yaklaşımla eklemlendiklerine işaret etmektedir.[507]

ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya ile Japonya'da gerçekleştirilenler de dahil olmak üzere, Soğuk Savaş yılları ve sonrasındaki

---

[504] George W. Bush, "President George W. Bush's Inaugural Address", January 20, 2001, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/inaugural-address.html, 12 Ocak 2005
[505] Max Boot, "Neocons: Think Again", **Foreign Policy**, January/February 2004, 20
[506] Christian Reus-Smit, "Liberal hierarchy and the licence to use force", David Armstrong, Theo Farrell, Bice Maiguashca(ed.), **Force and Legitimacy in World Politics** içinde, Cambridge University Press, 2006, s. 72
[507] James Atlas, "Leo-Cons; A Classicist's Legacy: The New Empire Builders," **New York Times** (May 4, 2003): sec. 4, p. 1

ulus inşası ve rejim değişimi[508] girişimlerinin sonuçlarına dair değerlendirmelerin, yeni muhafazakarların Irak'a yaklaşımlarında etkili olduğu görülmektedir. Ntekim yeni muhafazakar kalemlerden Michael A. Ledeen, 1990'ların ortalarında yazdığı, *Freedom Betrayed: How America Led a Global Democratic Revolution, Won the Cold War and Walked Away* başlıklı kitabında, Soğuk Savaş'ın Amerikan devriminin değerlerinin verdiği ilham ve ABD askeri gücünün desteği sayesinde, dünyanın dört bir yanında antidemokratik rejimlerin yıkıldığı "II. Demokratik Devrim"le sona erdiğini söylemekte, ancak daha sonra bu devrim dalgasının Amerikan hükümetleri tarafından yüzüstü bırakıldığından şikayet etmekteydi.[509] Ledeen'e göre küreselleşmenin şemsiyesi altında yeşeren serbest ticaret ortamında, aralarında Çin, Irak, İran, Kuzey Kore ve Libya'nın yer aldıkları "özgürlüğün düşmanlarının" güçlenmesine izin verilmemeliydi. "Dost tiranlar", demokratikleşme için meşru yollardan zorlanırken, antidemokratik düşmanların baskıcı rejimleri, demokratik muhaliflere açık ya da gizli mümkün olan tüm desteğin sağlanması suretiyle değiştirilmeliydiler.[510]

Fukuyama, özellikle "içerdeki ahlaki zayıflıkları ve çelişkileri" yüzünden komünizmin Doğu Avrupa'daki hızlı çözülüşünün yeni muhafazakarlar arasında rejim değişiminin sanıldığından da kolay olduğu inancını uyandırdığına dikkat çekmektedir. Buna göre, "Demokratik Devrim" dalgası sırasında domino etkisine benzer bir şekilde kısa sürede demokrasiye geçen ülkeler sayesinde Varşova Paktı'nın Batı'ya yönelttiği tehdit ortadan

---

[508] RAND Corporation tarafından işgal sonrasında Irak'ta yürütülecek faaliyetlere kılavuzluk etmek üzere hazırlanan "America's Role in Nation-Building: From Germany to Iraq" başlıklı rapor, ulus inşası, rejim değişimi gibi terimler arasında yaşanan karmaşaya da değinmektedir. Geçmişteki Amerikan tecrübelerini değerlendiren raporda, Almanya ve Japonya'daki faliyetlerin "işgal"; Somali, Haiti ve Bosna'dakilerin barış koruma ya da barış destekleme misyonları olarak adlandırıldıkları ifade edilmektedir. Afganistan ve Irak'ta tercih edilen resmi nitelemeler ise "istikrarı sağlama" ve "yeniden yapılanmadır". Raporu hazırlayan heyete göre, tüm bu örneklerde kastedilen, bir demokratikleşme sürecini desteklemek için askeri kuvvet kullanımıdır. Farklı terimlerin yapılan işin bütün yönlerini kapsayacak bir açıklayıcılığa sahip olmadığını, bu yüzden yine bazı eksiklikleri bulunmakla birlikte "ulus inşası" kavramının kullanılması gerektiğini düşünmektedirler. (James Dobbins vd., **America's Role in Nation-Building: From Germany to Iraq**, USA, Rand, 2003, s.1)

[509] Michael A. Ledeen, Freedom Betrayed: How America Led a Global Democratic Revolution, Won the Cold War and Walked Away, Washington, DC: AEI Press, 1996, s.1

[510] Ledeen, **a.g.e,** s.148

kalkmıştır. Doğu Avrupa örneği, bütün totaliter rejimlerin içlerinin kof olduğunu ve dışardan gelecek küçük bir darbeyle çökeceklerini göstermiştir.[511] Bu yüzden, William Kristol ve Robert Kagan gibi yeni muhafazakarlara göre Amerikan gücüyle diktatörler tarafından yönetilen ülkelerde demokrasiye doğru bir rejim değişiminin gerçekleştirilmesi son derece gerçekçi bir hedef haline dönüşmüştür.[512] İkili, rejimleri değiştirilmesi gereken ülkeler arasına Çin'i de almakta, Clinton yönetimini bu yönde gerekli adımları atmadığı için eleştirmektedirler.[513] Rejim değişiminin başarıyla gerçekleşmesi için ise, daha sonra Afganistan'da uygulanacak, Irak'ta ise uygulanması düşünülecek "isyancı gurupların desteklenmesi" gibi taktikler önermektedirler.[514]

Yeni muhafazakarların uzun tartışmada, kuvvet kullanarak demokrasiye geçişin sağlanmasını destekleyen yaklaşımlarının George W. Bush'un seçim öncesindeki konuşmalarına yansıyan uluslararası ilişkiler vizyonuyla tam anlamıyla örtüşmediği görülmektedir. Örneğin, 2000 seçimleri öncesindeki tartışmalarda Bush, Haiti'ye yapılan müdahaleyi ve "ulus inşası" faaliyetlerini eleştirmiştir.[515] Irak'ın işgaline giden süreçte ise bu tavır değişmeye başlamıştır.

11 Eylül saldırılarının ardından George W. Bush tarafından yapılan konuşmalarda ve 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde "özgürlük ve demokrasi" ile dış politika arasındaki ilişkilere yapılan vurgu artarken, "demokratikleştirme"nin yetkili isimler tarafından kamuoyu önünde Irak'a yönelik emperyal eylemin resmi hedefleri arasında sayılması, son kısımda da değinileceği gibi, ancak işgale çok yakın bir dönemde gerçekleşecektir. Bush,

---

[511] Fukuyama, "After Neoconservatism"
[512] Robert Kagan ve William Kristol, "Introduction: National Interest and Global Responsibility", Robert Kagan ve William Kristol (ed.), **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy** içinde, USA, Encounter Books, 2000, s.20
[513] Kagan ve Kristol, **a.g.m.**, s.7
[514] Kagan ve Kristol, **a.g.m.**, s.20
[515] Presidential Debate, October 12, 2000, (Erişim) http://www.pbs.org/newshour/bb/politics/july-dec00/for-policy_10-12.html, 8 Kasım 2006

26 Şubat 2003'te American Enterprise Institute'ün toplantısında, Japonya ve Almanya örneklerine atıfta bulunarak, Irak'ın demokratikleştirilmesini imkansız gören yaklaşımları eleştirmiş, demokratik değerlerin yayılması ile güvenlik çıkarları arasında bağlantı kurmuştur: "İstikrarlı ve özgür milletler ölüm ideolojilerini beslemedikleri için dünyanın demokratik değerlerin yayılmasından çıkarı bulunmaktadır."[516]

İşgalin ardından Irak'ta kitle imha silahlarına rastlanılamaması ve Saddam-el-Kaide ilişkisine dair iddiaların ispatlanamamasına paralel olarak Irak'tan başlanmak üzere tüm bölgenin demokratikleştirilmesi, yeni muhafazakarlar tarafından emperyal eylemin neredeyse ana hedefi gibi savunulmaya başlanacaktır. Örneğin işgalden sonra Richard Perle, emperyal eylemle başarılanları şu şekilde anlatmaktadır: "En korkunç yerel diktatörlerin bile, göründüklerinden çok daha narin olduklarını göstererek, bölgedeki demokratik güçlere yardım ettik… Biz, Arap dünyasını, en kanlı ve zalim diktatöründen kurtardık. Bütün bir ulusu özgürleştirerek, Irak'ta, insancıl, tatmin edici bir sivil toplumun önünü açtık ve tüm Ortadoğu'nun ideolojik ve ahlaki ikliminde bir reform yaptık."[517]

Yeni muhafazakarlar, Saddam'ın devrilmesini takiben başlayan "ulus inşası" sürecinin zorlukları ortaya çıkıp, Irak ABD için bir bataklığa dönüşmeye başladığında ise eleştirilerin odağı haline geleceklerdir. Kendilerinin ne işgalden önce ne de daha sonra kararları veren "gerçek güç" olmadıklarını, tarihsel blok içindeki rollerinin organik entelektüeller sıfatıyla emperyal eylemi istemekten ibaret bulunduğunu ısrarla vurgulamaları, yeni muhafazakarların eleştiriler karşısında verdikleri cevabın en ilginç noktasını teşkil etmektedir. Örneğin 2006 sonunda Vanity Fair'e konuşan Richar Perle şunları söylemiştir: "Muazzam hatalar yapıldı ve ben bu hususta çok açık olmak istiyorum: Bunlar, olanlarla ilgili neredeyse hiç söz sahibi olmayan,

---

[516] George W. Bush, "President Discusses the Future of Iraq", 26 Şubat 2003, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030226-11.html, 1 Ekim 2007

[517] David Frum ve Richard Perle, **Şeytana Son, Terörde Savaş Nasıl Kazanılır?**, Gökçe Kaçmaz (çev.), Truva Yayınları, İstanbul, 2004, s.39

Bağdat'ta Saddam rejimi devrildikten sonra olanlarla ilgili ise kesinlikle neredeyse hiç söz sahibi olmayan yeni muhafazakarlar tarafından yapılmadı. Ben savaşın mimarlarından biri olarak lanetlenmekten bıkmaktayım. Ben Saddam'ın devrilmesini desteklemiştim. (Ama) hiç kimse bana: 'Bunu gerçekleştirmek için git kampanyayı dizayn et' demedi. Bununla ilgili hiçbir sorumluluğum yoktu."[518]

VII. *OLAY*IN DEĞERLENDİRİLMESİ: EMPERYAL EYLEMİN ARDINDAKİ TARİHSEL BLOK, FİKİRLER ve ÇIKARLAR:

Önceki iki kısımda, tarihsel bloğun iki temel unsuru, kendi zamanlarını merkeze alan bir yaklaşımla incelenmişlerdir. Irak'ın işgalinde buluşan diğer aktörlerin de denkleme dahil edildikleri bu kısımda, guruplar arası ittifakın oluşumu ve emperyal eylem; fikirleri çıkarlara, çıkarları da yalnızca somut maddi kazançlara indirgemeyi reddeden Coxgil bakış açısının kılavuzluğunda mercek altına yatırılarak, *olay*ın anlamlandırılması için çizilen çerçeve tamamlanmaya çalışılacaktır

Tarihsel bloğun ana bileşenlerini, emperyal eyleme taban desteği sağlayan Hristiyan Sağı, organik entelektüeller olarak önemli işlevler üstlenen yeni muhafazakarlar ve Cumhuriyetçi Parti içindeki Jacksoncu Amerikan milliyetçileri oluşturmaktadır. Bunun yanında, Irak'ın işgalini Clinton'lı yıllardaki "insani müdahaleler"in devamı olarak gören bazı liberaller de savaşı desteklemişlerdir. Hristiyan Sağı, yeni muhafazakarlar ve Jacksoncu milliyetçileri bir araya getiren çekirdek koalisyon, içerde vergi indirimleri politikasında somutlaşan bir çıkarlar yelpazesini de temsil etmektedir. İş dünyasının lehindeki bu genel duruş, sektörel bazda ise küreselleşme süreçleriyle birlikte yıldızları parlayan teknoloji şirketlerinin ağır darbe yedikleri bir konjonktürde, ülkesel ekonomi temelli bir sermaye bloğunun

[518] David Rose, "Neo Culpa", **Vanity Fair**, November 3, 2006

çıkarlarını öncelemektedir. Savaştan doğrudan kâr elde eden guruplar da işgali isteyen çevrenin bir parçasını oluşturmaktadırlar.

Bu kompozisyon, önceki kısımlarda ele alınan tarihsel bloğun başat unsurlarına ait motivasyonlar hatırlanarak değerlendirildiğinde, işgale ilişkin analizlerinde emperyalizme dair uzun tartışmayı güncelleyen Marksist perspektiflerden farklılaşan bir manzara ortaya çıkmaktadır.[519] Zira söz konusu motivasyonlar, sermayenin devleti araçsallaştırmasından ziyade, devletin küreselleşen sermaye tarafından şekillendirilen dünya düzenini, ülkesel ekonomiyi ve jeopolitik güç dengelerini önceleyerek yeniden dizayn etme temayülünü bünyelerinde barındırmaktadırlar.

Nitekim işgal öncesindeki gelişmelere bakıldığında da Irak'a yönelik emperyal eylemin, küreselleşme dönemi boyunca kuvvetlenen ve sınırları aşarak yeni coğrafyalara yayılmak isteyen hakim sermaye fraksiyonlarının gücüyle açıklanması kolay gözükmemektedir. Öncelikle, ABD'de yeni teknoloji şirketlerinin kayıtlı bulunduğu Nasdaq endeksinin çöküşü ve Enron skandalı gibi 11 Eylül saldırılarından kısa süre evvel meydana gelen önemli gelişmeler, sermayenin artan gücüne değil krizine işaret etmektedirler. Nitekim bu yüzden Irak'a yönelik emperyal eylemi Gramscici bir perspektiften analiz eden Darel E. Paul, *olay*ı anlamak için devlet otonomisi kavramına başvurmak gerektiğini düşünmektedir.[520]

Paul'e göre 1997-2000 yılları arasında şirket kârlarında gözlenen dramatik düşüş, 2000 yılındaki şirket skandalları, 2001'de başlayan küresel ekonomik durgunluk ve 11 Eylül saldırıları, Amerikan devletini küreselleşmenin güçlendirdiği hakim sermayeninkilerle uyuşmayan çıkarlarının peşine düşebilmesi için serbest bırakmıştır. "Amerikan

[519] Irak Savaşı'nı, Amerikan tekelci sermayesinin yarattığı aşırı birikimle açıklamaya çalışmak suretiyle, yer yer Lenin ve Hilferding'in tezlerine yaklaşan yorumların bir eleştirisi için bkz. Darel E. Paul, "The Siren Song of Geopolitics: Towards a Gramscian Account of the Iraq War", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol.36 No.1, 2007, s.56

[520] Paul, **a.g.m.**, s.51

sezarizmi"nin yeni muhafazakar ânı tarafından üretilen işgali anlayabilmek için, ideoloji, yeni ittifaklar ve otonom devlet üçlüsüne bakılması gerekmektedir.[521] Bu yönde atılacak ilk adım olarak, devlet otonomisini önemseyen gurupları tarihsel blok içinde buluşturan sürece eğilmek yararlı olacaktır.

Tarihsel bloğun oluşum süreçlerine bu çalışmada yapılmaya çalışıldığı gibi, gurupların alt zamanlarını kapsayan uzun vadeli bir perspektiften yaklaşıldığında, iç içe iki evreden söz etmek mümkündür. İlk evrede, gurupların fikir ve çıkarları kendi sosyal zamanları içerisinde şekillenmekte, dünya görüşleri arasında köprüler kurulmaya uygun ortaklıklar oluşmaktadır. İkinci evre ise, organik entelektüellerin faaliyetlerinin de dahil olduğu şuurlu çabalarla tarihsel bloğun inşâsıdır. İlk evre için Weber'in, ikinci aşama için ise Gramsci'nin önceki bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınan kavramlarının uygun açıklama imkanları sundukları düşünülmektedir.

Tarihsel blokları oluşturan guruplar arasındaki yakınlaşma sürecinin "ilk evresi" açısından, fikirler ve çıkarlar arasındaki ilişkiye Weberci seçmeli yakınlık (elective affinity) kavramının ışığında yaklaşılmaya çalışılacaktır. Weber'in fikirlerle çıkarlar arasındaki münasebetleri ele alırken başvurduğu[522] seçmeli yakınlık, fikirlerin maddi ihtiyaçlarla uygun düşme sürecini açıklamayı hedeflemektedir.[523] Weber'e göre, fikirlerin doğuş aşamasındaki içerikleriyle, bunları savunanların sosyal kökenleri ve çıkarları arasında çok az bağlantı bulunmaktadır. Rutinleşme sırasında ise fikrin takipçileri, "yakınlık" duydukları özelliklerini seçmektedirler.[524] Nitekim, toplum içindeki farklı sosyokültürel unsurların tesadüfi olarak etkileşime girmeleri ve birbirleriyle yakınlaşmalarını

---

[521] Paul, **a.g.m.**, s. 53
[522] Hans Gerth ve C. Wright Mills(ed.), **From Max Weber: Essays in Sociology**, London, Routledge, 2001, s. 62
[523] Benjamin Nelson, "Conscience and the Making of Early Modern Cultures: The Protestant Ethic Beyond Max Weber", Peter Hamilton(ed.), **Max Weber, Critical Assessments** içinde, Vol.II, London, Taylor & Francis, 1993, s.314.
[524] Gerth ve Mills, **a.g.e.**, s. 62-63

analiz eden Weber'in klasik çalışması, The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism fikirler ve çıkarlar arasında bu türden bir ilişki kurmaktadır.[525]

ABD'de *olay*ın *tarihsel konjonktürü* boyunca yaşanan toplumsal dönüşümlerin, Irak'a yönelik emperyal eylemi destekleyen tarihsel bloğun ana unsurları arasında da benzeri bir yakınlaşma meydana getirdiğini düşünenler bulunmaktadır. Örneğin mukayeseli din ve kültür çalışmaları profesörü Hugh Urban, her ikisi de kendi alt zamanlarına sahip İngiliz kapitalizmi ve Protestanlığın belirli bir tarihsel anda yakınlaşarak birbirlerini destekleyen bir yapı ortaya koymalarını andıran bir durumun evanjelik Hristiyanlar ve yeni muhafazakarlar arasında yaşandığını söylemektedir.[526]

Farklı alt zamanlara sahip grupların belirli bir tarihsel konjonktür içinde kendi gündemlerini destekleyecek ortaklıklar arayışı dolayısıyla yakınlaşmalarını esas alan bu açıklama modeli, Irak'ın işgalini anlama çabasını yaygın komplo mantığından uzaklaştırma imkanı da sağlamaktadır. Buna göre, ilk önce Hristiyan Sağı ve yeni muhafazakarlar arasında doğal bir yakınlaşma süreci yaşanmış; tarihsel blok oluşumunun ikinci evresinde devreye giren Başkan Bush'un katalizör rolünü oynamasıyla birlikte de, dış politikaya dair radikal fikirler uygulamaya geçebilmek için ihtiyaç duydukları kitle desteğine kavuşmuşlardır.[527]

Halper ve Clarke, hem yeni muhafazakarlığın hem de Hristiyan Sağı'nın 1960 ve 70'lerde Amerikan kültür hayatında yaşanan liberalleşme eğilimlerine duyulan reaksiyon atmosferinde yükselmeye başladıklarını söylemektedirler. Yeni muhafazakar entelektüeller karşı kültürün Amerikan toplumu üzerindeki etkilerini eleştirirlerken, evanjelikler de kültür devriminin

---

[525] Max Weber, **The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism**, Talcott Parsons (çev.), London and New York, Routledge, 2001

[526] Hugh Urban, "America, Left Behind: Bush, the Neoconservatives, and Evangelical Christian Fiction," **Journal of Religion and Society**, 8, 2006, s.10.

[527] Hugh Urban, **a.g.m.**, s.2-8

önemli Amerikan değerlerini tahrip edişinden şikayetçiydiler.[528] Ayrıca, uluslararası alanda her iki gurubun da Vietnam Savaşı'na yaklaşımlarının, içerdeki kültür savaşında aldıkları pozisyonlarla paralellik arz ettiği görülmektedir. Bacevich, Saigon'un düşüşünün yalnızca dış politikada kaos yaratmadığını, içerde de kültürel ve ahlaki bir krizi tetiklediğini anlatmaktadır. Aile gibi daha bireysel konulardan ulusal hedef ve kolektif kimliğe kadar uzanan biri dizi alana yansıyan[529] bu kriz atmosferinde "kilise militanı" rolünü üstlenerek Amerika'nın çöküşünü durdurma misyonunu sahiplenen evanjelik Protestanlar, adil savaş geleneğini yeniden yorumlamışlardır. Kuvvet kullanımının ahlakiliğini sorgulayan savaş karşısındaki olumsuz bakış açısı terk edilirken, çoğu zaman Amerika'nın çıkarlarından ayırdt edilemeyen bir haklılık anlayışı adına silahlı güce başvurulmasını makul bulmaya başlamışlardır. Ayrıca, evanjeliklerin çoğu, silahlı kuvvetlerin Amerika'nın içerdeki çözülüşüne de son verecek hayati bir rol oynayacağını düşünmekteydiler. Zira ordu, Amerikan milletinin mahvolmaktan kurtulması için gerekli görülen; geleneğe saygı, düzen ve disipline kıymet verme, kendini ortak iyilik için feda etme gibi değerleri bünyesinde barındırmaktaydı. Bir başka söyleyişle evanjelikler askerleri, Amerika'nın yaşadığı Tanrısızlaşma ve sosyal çöküş sürecinin tersine çevrilmesi için diğer vatandaşlara da yayılması gereken kişisel özelliklerin modelleri olarak görmekteydiler.[530]

Evanjelik Protestanların tavırlarındaki bu dönüşümün, yeni muhafazakarların evrim süreçlerinin sonunda geldikleri pozisyonla örtüşmekte olduğu görülmektedir. Vietnam Savaşı'na dair tartışmalarda karşı kültürün temsilciliğini üstlenen Yeni Sol'la mücadeleleri ve realist büyük güçler perspektifini reddederek komünizmle savaşı ahlaki bir mesele haline getiren yaklaşımları, Reagan döneminde iki hareket arasında ilk önemli köprülerin inşası sonucunu doğuracaktır. Reagan, Sovyetler Birliği'ni "şer

---

[528] Stefan A. Halper ve Jonathan Clarke, **America Alone: The Neo-conservatives and the Global Order**, Cambridge University Press, 2004, 196.
[529] Andrew Bacevich, **The New American Militarism: How Americans are Seduced by War**, Oxford, Oxford University Press, 2005, s.122
[530] Bacevich, **a.g.e.**, s.123-124

imparatorluğu" olarak tanımladığında, hem "Tanrısız komünizmi"[531] daha önce ele aldığımız özel tarih ve gelecek yorumunun penceresinden uluslararası Hristiyanlığın karşısındaki en önemli tehdit olarak gören Hristiyan Sağı'nı hem de yeni muhafazakarları retorik düzeyinde birleştirmiş oluyordu.

Bu noktada, daha sonra George W. Bush tarafından da "şer ekseni" konuşmasında olduğu gibi zaman zaman kullanılacak olan bu çifte dilin her iki gurup üzerinde ortaklaşa yarattığı tesirin daha yakından kavranabilmesi için, tarafların bazı meseleler karşısındaki temel yaklaşımlarını mukayeseli olarak özetlemek yararlı olacaktır.

İlgili kısımda da değinildiği gibi, Hristiyan Sağı'nın politikaya ilgisinin ardındaki temel motivasyon kaynağı din iken, yeni muhafazakarların çoğu ahlakın din, gelenekçilik ve tarihte açığa çıkan seküler ilkelerle kazanılabileceğini düşünmektedirler. Bu yüzden Hristiyan Sağı'nın Amerika'yı, kutsal kanunları insanların yazdıklarının üzerinde gören "Hristiyan millet" olarak kabul eden yaklaşımlarını benimsememektedirler.[532] Ancak her iki gurup da, "çifte dil"in ortak çağrışımlarına alan açacak şekilde Amerikan istisnacılığı düşüncesine bağlıdırlar. Farklı gerekçelere dayanan bu anlayış birliği en berrak şekilde ABD'nin kuruluşunu ele alış biçimlerinde gözlenmektedir. Yeni muhafazakarlara göre Amerika'yı özel kılan şey, herhangi bir dini ya da etnik aidiyet temelinde değil Bağımsızlık Bildirgesi'nde ifadesini bulan insan hakları fikrine dayalı olarak kurulmuş olmasıdır. Hristiyan Sağı ise kurucu fikrin Hristiyanlık, ABD'nin de doğal hukuk tarafından yönetilen en önemli Hristiyan millet olduğuna inanmaktadır.[533]

---

[531] Evanjelik Protestanların Soğuk Savaş'a yaklaşımlarını örnekleyen literatür için bkz. Rus Walton, **One Nation Under God**, Nashville, Tenn, 1987 - G. Russell Evans ve C. Gregg Singer, **The Church and the Sword**, Houston, TX, 1982 - Ralph W. Hood, **The Death Cry of an Eagle**, Grand Rapids, Michigan, 1980.

[532] David Brooks, "God and the Neocons," **Public Interest**, January 15, 1997.

[533] Jacob Heilbrunn, "Neocon v. Theocon: The New Fault Line on the Right," **New Republic**, December 30, 1996, 20-25.

Aradaki bu farklılığa rağmen, tarihsel bloğun organik entelektüellerinin Hristiyan Sağı'na olan ilgilerini sürdürmelerinde Straussçu taktik bir bakış açısının etkili olduğu görülmektedir. Drury, devletin resmi bir din benimsemesine karşı olan[534] Leo Strauss'un, diğer yandan din ve milliyetçiliğin birleşimini, gevşek ve hedonist insanları Tanrı ve ülkeleri için savaşmaya ve ölmeye gönüllü, adanmış milliyetçiler haline dönüştürecek iksir olarak gördüğüne işaret etmektedir.[535]

Irving Kristol'un 1990'ların ortalarında yazdıkları, Strauss'un bu yaklaşımının 2000'li yıllardaki Bush iktidarını oluşturacak tarihsel bloğun inşâsı sürecine kılavuzluk ettiğini göstermektedir. Kristol, modern muhafazakarlığın üç temel sütunu olarak din, milliyetçilik ve ekonomik büyümeyi görmekte, bunlar arasında motive edici ve şekillendirici gücü sebebiyle dine ilk sırayı vermektedir.[536] Dinin siyasi hayattaki gücünün altını çizen yeni muhafazakarlar, tarihsel bloğun oluşum sürecinde Hristiyan Sağı'nın önem verdiği birçok meselede tavır birliği sergilemişlerdir. Örneğin Kristol, iki gurubu birbirine çeken sebepleri ve sonuçlarını şu şekilde açıklamaktadır: "Demokratik kültürümüzdeki istikrarlı gerileme yeni muhafazakarları geleneksel muhafazakarlarla birleştirdi… Netice, aralarında önemli miktarda seküler entelektüelin bulunduğu yeni muhafazakarlarla dindar gelenekselcilerin bütünüyle umulmadık bir ittifakıdır. Eğitimin kalitesi, kilise ve devlet ilişkileri, pornografinin düzenlenmesi gibi hükümetin dikkatine sunulmaya uygun adaylar olarak gördükleri meseleler üzerinde birleştiler. Ve Cumhuriyetçi Parti şu anda dindarlar arasında önemli bir tabana sahip olduğu için bu durum yeni muhafazakarlara belirli bir etki hatta güç sağlamaktadır."[537]

---

[534] Leo Strauss, **Natural Right and History**, Chicago, University of Chicago Press, 1953, s.52
[535] Shadia B. Drury, "Response to Danny Postel," **Open Democracy**, www.opendemocracy.net, s.4
[536] Irving Kristol, **Neoconservatism: The Autobiography of an Idea**, New York, Free Press, 1995, s.365
[537] Irving Kristol, "The Neoconservative Persuasion," **The Weekly Standard**, August 25, 2003.

Yeni muhafazakarların, bu gücün etkin kullanımını temin için Clinton'lı küreselleşme yıllarını içerde bir çürüme dönemi kabul eden Hristiyan Sağı'na, dış politikayı hatırlattıkları görülmektedir. Örneğin, Kristol ve Kagan Amerika'nın içerde yeniden ahlakileştirilmesi için Amerikan dış politikasının yeniden ahlakileştirilmesi gerektiğini savunurlarken müttefiklerinin dikkatlerini ülke sınırlarının dışına yöneltmeye çalışmaktaydılar. İkiliye göre her iki alandaki mücadele de Bağımsızlık Bildirgesi'ndeki değerlerin yalnızca belirli bir kültürün ürünü değil, evrensel, zamana dayanıklı ve aşikar hakikatler olduklarına dair Amerikan inançlarına dayandırılmalıydı. Zira bu nokta, muhafazakarların görececi çokkültürlülüğe karşı yürüttükleri mücadelenin sıklet merkezini oluşturmaktaydı.[538]

Önceki kısımlarda ele alınan Hristiyan Sağı'na ait tarih ve gelecek tasavvurunun yeni muhafazakar dış politika vizyonunu destekleyecek bir niteliğe sahip bulunması, tarihsel bloğun oluşum sürecinde organik entelektüellerin işlerini kolaylaştırmıştır. Yeni muhafazakarlar, küreselleşmenin dinamikleriyle birlikte yükselen İmparatorluğun, ABD ulus devleti merkezli hegemonik sistemi çözmekte oluşundan rahatsızlık duymaktadırlar. Hristiyan Sağı ise, BM gibi çok uluslu örgütlenmelerden hem eşcinsel hakları gibi savunusunu yaptıkları liberal gündem dolayısıyla, hem de deccalin gelişinin habercisi olarak gördükleri için hoşlanmamaktadır. Bu hoşnutsuzluk küreselleşmeyle özdeşleşen küresel medya ağları, küresel şirketler ve bölgesel ticaret bloklarına kadar uzanmaktadır.[539]

İki gurup arasındaki farklı gerekçelere dayanan bir başka önemli ortaklık, önceki kısımlarda belirtildiği üzere uluslararası politikanın "iyi ve şer" arasındaki ikilemler üzerinden okunuşudur. Sovyetler Birliği'nin "şer imparatorluğu" olarak gördüğü işlevin bir benzerinin arandığı Soğuk Savaş sonrası yıllarda, düşmanlığa duyulan ihtiyacı Irving Kristol şöyle ifade

---

[538] William Kristol ve Robert Kagan, "Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy", **Foreign Affairs**, Vol. 75, No.4, 1996, s.31

[539] Paul Boyer, "When U.S. Foreign Policy Meets Biblical Prophecy," **Alternet**, February 20, 2003 (Erişim) http:.//www.alternet.org/story/15221, 2 Eylül 2006

etmektedir: “Soğuk Savaş’ın sonuyla birlikte, gerçekten ihtiyaç duyduğumuz şey, açık bir ideolojik ve tehdit edici düşmandır… bizi (kendisine karşı) muhalefette birleştirebilecek bir tane. Yılın en başarılı filminin Independence Day olması hiçbirşey anlatmıyor mu size? Onlara en çok ihtiyaç duyduğumuz zamanda, yabancılarımız nerede?”[540] 1990’ların ortalarında Sovyetler’den boşalan yere Çin yerleştirilmeye çalışılmışsa da, içerde bütünleşmeyi sağlaması için aranan düşman ancak 11 Eylül’ün ardından bulunacaktır.

Tarihsel bloğun üçüncü önemli parçasını, Jackoncu Amerikan milliyetçileri oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkilerin anarşik ve şiddet dolu bir doğasının bulunduğuna ve bunun değişmeyeceğine inanan Jacksoncu gelenek, Amerikan toplumu içinde uluslararası hukuk ve kurumlara en az sempatiyle bakan kesimi temsil etmekte, karmaşık olaylar karşısında “basit” çözümlerin işlevselliğine vurgu yapmaktadır.[541] Bu gurup Hristiyan ahlakını, Avrupamerkezci tek kültürcülüğü ve izolasyonist milliyetçiliği benimseyen, sosyal programların ise tamamiyle sona erdirilmesini isteyen Cumhuriyetçi Parti içindeki geleneksel muhafazakarların[542] realist dış politika anlayışlarından, yeni muhafazakar dış politika vizyonunu sahiplenmek suretiyle ayrılmıştır. Baba Bush döneminde görev yapmış Brent Scowcroft ve James Baker gibi realistleri kenara iten Jacksoncu milliyetçiler[543], Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi’ne verdikleri destekle Irak’ın işgalini gerçekleştirecek koalisyondaki yerlerine görünürlük kazandırmışlardır. Halper ve Clarke, Dick Cheney ile Donald Rumsfeld’in Amerikan istisnacılığına ve tektaraflılığa dair inançlarının bu gurubu yeni muhafazakarlarla ittifaka götürdüğünü söylemektedirler. Amerikan egemenliğine tecavüz ettikleri için İmparatorluğu temsil eden uluslararası kurumlara karşı duyulan mutlak

---

[540] Irving Kristol, "A Post-Wilsonian Foreign Policy", **AEI Online**, August 2, 1996, (Erişim) http://www.aei.org/publications/pubID.17311/pub_detail.asp, 25 Aralık 2006

[541] Walter Russell Mead, “The Jacksonian Tradition and American Foreign Policy”, **National Interest**, No. 58, Winter 1999-2000, s. 18

[542] Chip Berlet ve Matthew Nemiroff Lyons, **Right-Wing Populism in America: Too Close for Comfort**, New York, Guilford Press, 2000, s.243

[543] Francis Fukuyama, **Neo-Conların Sonu, Yol Ayrımındaki Amerika**, Hasan Kaya (çev.), İstanbul, Profil, 2006, s. 20-21

antipati de tarihsel blok içinde yer almalarının bir başka gerekçesini teşkil etmektedir. Beyaz Saray'daki pozisyonlarıyla Cheney ve Rumsfeld ikilisi, 11 Eylül'ü takiben yeni muhafazakar dış politika vizyonunun hayata geçişinde önemli bir rol oynamışlardır.[544]

Zira, Bush yönetimindeki Condolizza Rice ve Colin Powell gibi diğer önemli üyelerin Irak'a ilişkin görüşlerinin, Cheney, Rumsfeld, Wolfowitz ve daha alt seviyedeki makamlara yerleşen diğer yeni muhafazakarların yaklaşımlarından farklı oldukları görülmektedir. Condolizza Rice, 2000 yılında Foreign Affairs'de yayınlanan makalesinde büyük güçlere odaklı "realist" bir dış politika perspektifini savunmakta, dikkatleri Rusya, Çin ve Avrupa ile ilişkilere çekmekteydi. Ulusal çıkarlara odaklanılması gerektiğini söyleyen Rice, Amerikan ordusunun sivil toplum inşası için kullanılmasına da karşı çıkıyordu. Irak gibi serseri devletler ise zaten ödünç bir zamanı yaşamaktaydılar, dolayısıyla bunlara karşı askeri güç kullanımı da gereksizdi.[545]

Ocak 2001'de yaptığı konuşmada Colin Powell'ın da, Rice'la benzer bir bakış açısını paylaştığı görülmektedir. Powell'a göre de Irak ciddi bir tehdit oluşturmamaktaydı. Para akışı kontrol edilebilirse bu ülke halihazırdaki zayıf ve dağınık vaziyetinde tutulabilirdi.[546]

Kupchan bu guruplaşmanın, Cumhuriyetçi Parti içindeki dış politikaya dair bölünme hatlarını yansıttığını söylemektedir. Tartışmalar yakından incelendiğinde, İmparatorluğa varlık kazandıran süreçlerde diğer güçlerin yükselişi gibi meydan okumalarla yüzleşen Amerikan hegemonyasının nasıl sürdürülebileceği sorusuna verilen cevapların temel ayrım noktalarını belirlediği görülmektedir. Yönetim içinden Cheney, Rumsfeld ve Wolfowitz'in

---

[544] Halper ve Jonathan, **a.g.e.**, s.14
[545] Condoleezza Rice, "Promoting the National Interest", **Foreign Affairs**, Jan/Feb2000, Vol. 79 No.1, ss.45-63
[546] Philip H. Gordon ve Jeremey Shapiro, **Allies at War, America, Europe and the Crisis Over Iraq**, Mcgraw-Hill, New York, 2004, s.94

yanı sıra, dışardan William Kristol, Robert Kagan ve Richarde Perle gibi isimler, alternatif güç merkezlerinin yükselişlerine Amerikan gücünün tek taraflı kullanımı yoluyla direnerek hegemonyanın mümkün olduğunca uzun süre korunabileceğini varsaymaktaydılar.[547] Diğer tarafta yer alan, Rice ve Powell ise Amerikan gücünün projeksiyonu hususunda daha ihtiyatlıydılar. Amerika'nın çevrede küçük savaşlardan[548] kaçınması, kaynaklarını geleceğe saklaması, anavatanın savunmasına odaklanması ve AB, Rusya, Çin gibi büyük güçlere dikkat etmesi gerektiğine inanmaktaydılar.[549] George Bush yönetiminde Ulusal Güvenlik Danışmanlığı görevini yürüten Brent Scowcroft, Dışişleri Bakanlığı yapan James A. Baker III, Henry Kissinger, Lawrence Eagleberger ve Körfez'deki Amerikan kuvvetlerinin eski komutanı Anthony Zinni, işgale giden süreçte verdikleri beyanatlarla ikinci gurubu dışardan desteklemişlerdir.[550]

---

[547] Kupchan, izolasyonism ve tek taraflılık eğilimlerinin Amerikan istisnacılığının da etkisiyle bir araya gelişlerinin tarihsel bloğun dış politika vizyonunun anlaşılması bakımından önem arz ettiğine işaret etmektedir. Söz konusu eğilimler, ilk bakışta yarattıkları izlenimin aksine birbirleriyle uyum içerisindedirler. İzolasyoncuların ilgisizlikleri ile, tektaraflılığı savunanların zincirlerinden arınmış bir küresel liderlik yönündeki arzuları aynı madalyonun iki ayrı yüzünü teşkil etmektedirler. Zira iki eğilim de Amerika'nın özgürlük ve egemenliğinden taviz vermek zorunda kalacağına dair ortak ideolojik korkuyu paylaşmaktadırlar. Eğer uluslararası angajmanlara girecekse, ABD'nin bunu ulusal otonomiyi muhafaza ederek yapması gerektiğini savunmaktadırlar. Ayrıca bu iki görüş Amerikan istisnacılığı olarak ifade edilen ülkenin kendisini uluslararası sistemden koparması ve sistemi Amerika'nın uygun gördüğü şekilde yeniden inşa etmesi düşüncesiyle de ortak temelleri paylaşmaktadırlar. İzolasyonculuk ve tek taraflılığın ülkenin siyasi kültürü içinde derin köklere sahip bulunduğunu söyleyen Kupchan, bu iki eğilimin beraberce liberal uluslararasıcılığı tehdit ettiklerini, ABD'nin küresel düzenden çekilerek dünyayı kendi suretinde yeniden yaratmak için çalışmasını istediklerini söylemektedir. (Charles A. Kupchan, **The End of the American Era, U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century**, New York, Alfred A. Knopf, s.33)

[548] Çevrede, büyük güçleri birbirlerine karşı doğrudan bir çatışma içine çekmeden gerçekleştirilen küçük savaşlar için bkz. Max Boot, **The Savage Wars of Peace: Small Wars and the Rise of American Power**, New York, Basic Books, 2002

[549] Kupchan, **a.g.e.**, s.231-232

[550] Brent Scowcroft, "Don't Attack Saddam, It would undermine our antiterror effort", **Wall Street Journal**, August 15, 2002, (Erişim) http://www.opinionjournal.com/editorial/feature.html?id=110002133, 7 Nisan 2006 - James A. Baker III, "The Right Way to Change a Regime", **New York Times**, August 25, 2002 - Henry Kissinger, "Iraq Poses Most Consequential Foreign-Policy Decision for Bush", **Chicago Tribune**, 11 August 2002 - "Eagleburger questions possible Iraqi move", August 22, 2002, (Erişim) http://edition.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/08/22/eagleburger.iraq/?related, 4 Haziran 2006 - Comments of Gen. Anthony Zinni (ret.) during a speech before the Florida Economic Club, Aug. 23, 2002, (Erişim) http://www.npr.org/programs/morning/zinni.html, 5 Mart 2007

Yöneltilen eleştirilere bakıldığında, işgalin zamanlamasından hedeflerine kadar birçok hususa itiraz eden Cumhuriyetçi Parti kaynaklı muhalefetin, temelde yukarıda özetlenen bakış açısı farklılığından kaynaklandığı görülmektedir. Aslında her iki gurup da İmparatorluğa varlık kazandıran sürecin Amerikan hegemonyası üzerindeki tesirlerinden tedirginlik duymakta, ancak izlenmesi gereken uygun strateji konusunda aralarında önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Emperyal eylem hakkındaki diğer eleştiriler ise, farklı "büyük strateji"lerin destek argümanlarını oluşturmaktadır. Örneğin, demokrasinin emperyal eylemi takiben girişilecek bir rejim inşası süreciyle ihracının doğru ve mümkün olup olmadığına dair tartışmalar, Irak'ın işgalinin ufukta beliren büyük güç rekabetinde ABD'nin elini güçlendireceğine inanan ilk gurup ile ikinciler arasındaki stratejik düzeydeki temel uyuşmazlıkların altbaşlığı niteliğini taşımaktadırlar.[551]

Emperyal eylemi isteyen tarihsel blok, hem parti içindeki diğer gurubu hem de geniş halk kesimlerini ikna etmek, bu mümkün olmazsa aktif bir muhalefet sergilemelerinin önüne geçmek için organik entelektüellerin meşrulaştırma ve uzlaştırma yeteneklerine ihtiyaç duymuştur. Bu yüzden Irak'a yönelik emperyal eylemin habercisi niteliğindeki 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinin, tarihsel bloğun çekirdek unsurlarının görüşlerinin baskınlık kazandığı, ancak Cumhuriyetçi Parti'nin diğer kesimlerinin yaklaşımlarını da dikkate alan bir dille hazırlandığı görülmektedir.

Belgenin giriş kısmında, yönetimin dünya politikasına bakışının ana parametreleri özetlenmektedir. Bu kısım, tarihsel ve kültürel kökenlerine daha önce işaret ettiğimiz, "iyilik ve şer" arasındaki uzlaşmaz zıtlık üzerinden kurgulanan bir tarih ve gelecek tasarımıyla başlamaktadır. Buna göre;

---

[551] İşgalin ardından yayınlanmaya başlayan birçok inceleme ve hatırattan, yönetimin kabaca Savunma ve Dışişleri Bakanlığı eksenli iki kutba ayrıldığı anlaşılmaktadır. Örnek olarak bkz. George Tenet, **At the Center of the Storm: My Years at the CIA**, New York, HarperCollins, 2007 - David L. Phillips, **Losing Iraq: Inside the Postwar Reconstruction Fiasco**, Boulder, CO, Westview Press, 2005, s.41-44.

"özgürlük ve totaliteryanizm" arasındaki 20. yüzyılın en büyük mücadeleleri, özgürlüğün kuvvetlerinin ve ulusal başarı için yegane sürdürülebilir modeli oluşturan özgürlük, demokrasi ve serbest teşebbüs üçlüsünün kesin zaferiyle sona ermiştir."[552] Amerikan hegemonyasının kuruluş ve kurumsallaşma süreçlerinde, Nazi Almanyası ile Sovyetler Birliği'ne karşı yürütülen mücadeleye yapılan bu atfın ardından, "evrensel değerleri" koruma adına yeni düşmanlarla yüzleşme kararlılığı vurgulanmaktadır: "Bu özgürlük değerleri, bütün toplumlarda her kişi için doğru ve gerçektir ve bu değerleri düşmanlarına karşı korumak tüm yeryüzünde ve çağlar boyunca özgürlüğe âşık milletlerin ortak işidir."[553]

Yeni muhafazakar vizyonu andırır şekilde "evrensel değerlerin" yayılmasını bir güvenlik meselesi haline getiren giriş cümlelerini takip eden ikinci paragrafta ise, Amerikan istisnacılığına gönderme yapan özgürlüğü yayma arzusu, "realist" bir vurguyla yumuşatılmaktadır. ABD emsalsiz askeri ve ekonomik gücüne dayanarak hakimiyet kurmaya çalışmamakta, insan özgürlüğü lehine bir "güç dengesi" yaratmak istemektedir.[554]

ABD'nin yeni düşmanlarını tarif ediş şekli, Reaganlı yıllara ait "şer" retoriğini yeniden sahneye taşımaktadır. Teröre yataklık eden ülkeler, terörün müttefikleri "medeniyetin düşmanları"dırlar.[555] Düşmanın mutlak kötülük üzerinden tanımlanışı, bilinen rekabet ve çatışma biçimlerini düzenlemek için inşa edilmiş hukuk kurallarının dışına taşan stratejiler için de meşrulaştırma zemini sağlamaktadır. Zira Amerika doğmakta olan tehlikelere karşı, "bunlar bütünüyle ortaya çıkmadan *önce* harekete geçecektir".[556] Somut ve kesin gerekçeler olmaksızın askeri gücün rahatça kullanımının önünü açan önalıcı savaş hakkının ilanı, emperyal eylemin bir saldırı olarak değil de, sınırsız ve

---

[552] George W. Bush, **The National Security Strategy of the United States**, The White House, Washington, September 2002, s.I
[553] George W. Bush, **a.g.m.**, s. I
[554] George W. Bush, **a.g.m.**, s. I
[555] George W. Bush, **a.g.m.**, s. II
[556] George W. Bush, **a.g.m.**, s. II

süresiz savunma hakkının kullanımı şeklinde takdim edilmesi anlamını taşımaktadır.

ABD'nin imparatorluğa hayat veren süreçte yükselen diğer güçler karşısında rekabet üstünlüğünü koruduğu askeri alanda artık elini serbest bıraktığını ilan eden bu satırları, büyük güçleri Amerikan hegemonyasının altın günlerindekine benzer şekilde bir arada tutma temennisi takip etmektedir. Belgeye göre büyük güçler arasında, terörizme karşı sergilenen tavır birliği ve gittikçe paylaşılmaya başlanan değerler sayesinde 17. yüzyılda ulus devlet sisteminin doğuşundan bu yana emsaline rastlanmayan bir uyum yakalanmış bulunmaktadır. Yükselen güçlere bir yandan Amerikan hegemonyasının sağladığı bu "nimet" hatırlatılırken, diğer yandan da sopa gösterilmektedir. ABD, "diğer güçlerin saldırganlığına şiddetle karşı koyacaktır."[557]

ABD, "güç dengesi"ni gözetirken mevcut uyumdan istifade ederek özgürlüğü tüm yeryüzüne yayma azminde olduğunu da ilan etmektedir. Belgedeki ifadelerden ancak demokrasi ve özgürlüğün yayılmasıyla ABD'ye yönelik tehditler önlenebileceği için, tüm yeryüzü Amerika'nın suretinde yeniden şekillendirilmedikçe tehdit algılamasının devam edeceği anlaşılmaktadır.[558]

"İyilik ve şer" arasında yapılan keskin ayrım, Amerikan istisnacılığının tezahürü olan ahlaki dil, önalıcı müdahale, çevrede küçük savaşlara[559] girişilmesi gibi tarihsel bloğa ait yaklaşımların önemli unsurlarının dış politikanın temel parametreleri haline dönüştüğünü gösteren belge, yönetim içindeki güç dengelerinin emperyal eyleme giden güzergahtaki dağılımını yansıtmaktadır.

---

[557] George W. Bush, **a.g.m.**, s. II
[558] George W. Bush, **a.g.m.**, s. I
[559] Küçük savaşlar için bkz. Max Boot, **a.g.e.**

Nitekim belge yönetimi ortaklaşa bağlayan bir metin olmasına rağmen, yayınlandıktan sonra hem Colin Powell hem de Condoleezza Rice, özellikle önalma üzerine açıklamalarda bulunma, kavramın Amerikan savunma stratejisi içerisinde merkezi bir yer işgal etmediğini vurgulama ihtiyacını hissetmişlerdir. Powell önalmanın bir strateji değil, bir seçenek olduğunu vurgularken[560], Rice da ön almayla ilgili örneklerin sayısının çok az olacağını söylemiştir.[561]

Powell'ın ayrıca Bush'tan BM'ye giderek daha sıkı bir silah denetimi rejimi talebinde bulunmasını talep ettiği bilinmektedir.[562] Powell tarafından, Irak meselesini askeri bir operasyona gerek kalmaksızın çözmek için atılan bu adımların da, tarihsel bloğun aksi yöndeki isteklerinin de arkasında tarih üzerine bitmemiş bir uzun tartışma yatmaktadır. Hatırlanacağı üzere, Irak'ın işgali *olay*ını içinden analiz ettiğimiz *tarihsel konjoktürü*n başlangıç noktasını 1960'ların ikinci yarısı ve 1970'leri içine alan hegemonik kriz dönemi oluşturmaktaydı. Daha önce işaret edildiği gibi Vietnam Savaşı, söz konusu krizin en önemli bileşenleri arasında yer almaktadır. Savaşın hem Amerikan toplumunda yarattığı dönüşüm, hem de sebepleri ve doğurduğu sonuçlar üzerine yürütülegelen tartışmalar Irak'ın işgalini düşünce düzeyinde söz konusu dönemle bağlantılandırmaktadır.

Colin Powell, kendi adıyla anılan doktrinle Vietnam Savaşı'nın niçin kaybedildiği sorusuna verilen cevaplardan birini temsil etmektedir. Doktrin, bir askeri müdahale için şu üç unsurun bir araya gelmesi gerektiğini savunmaktadır. Açık hedefler mevcut olmalı, Amerikan toplumunun kesin desteği sağlanmalı ve operasyon ezici kuvvet kullanımıyla

---

[560] Steven R. Weisman, "A Nation at War: A New Doctrine; Pre-emption: Idea With a Lineage Whose Time Has Come", New York Times, March 23, 2003, (Erişim) http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C0DE4DB1730F930A15750C0A9659C8B63&sec=&spon=&pagewanted=print, 8 Şubat 2006

[561] Condoleezza Rice, "Dr. Condoleezza Rice Discusses President's National Security Strategy", New York, October 1, 2002, www.whitehouse.gov/news/releases/2002/10/20021001-6.html, 14 Kasım 2005

[562] Bob Woodward , **Bush at War**, Thorndike Press , 2003, ss.331-334

gerçekleştirilmelidir.[563] Kuvvete son seçenek olarak, ancak hayati çıkarlar söz konusu olduğunda ve açık bir çıkış stratejisi hazırlanarak başvurulmasını öngören Powell Doktrini,[564] Vietnam Savaşı'nın temelde düşmanı yenmekle sınırlı, net bir siyasi hedef bulunmadığı ve Amerikan toplumunun desteği yitirildiği için hezimetle sonuçlandığını düşünenler tarafından desteklenmektedir. Powell'ın görüşleri, Amerikan ordusu içinde savaşa aktif olarak katılmış generallerin Vietnam tecrübesinin bir daha tekrarlanmamasına dair kararlılıklarıyla örtüşmektedir.[565]

Tarihsel bloğun Vietnam Savaşı ile ilgili kanaatlerinin ise çok daha farklı oldukları görülmektedir. İlgili kısımlarda da yer verildiği üzere, Hristiyan Sağı, yeni muhafazakarlar ve Cumhuriyetçi Parti'nin önemli kesimleri, yenilgiden içerdeki ahlaki çürümeyi ve protestoları fazla ciddiye alarak gerekli sabır ve liderliği göstermeyen yönetimleri sorumlu tutmuşlardır.[566] Weimar Cumhuriyeti yıllarında I. Dünya Savaşı'ndaki hezimeti, Alman ordusunun içerde yalnız bırakılmasının sonucu olarak gören[567] Alman sağının eleştirilerine benzeyen bu yaklaşıma göre, Vietnam'ın yanlış yorumlanışına dayanan Powell doktrininin gücün kullanımına dair kabulleri, Amerikan dış politikasındaki olumsuzlukların kaynağını teşkil etmekteydi. Zira Vietnam'ı takiben emperyal başkanlığın terkedilmesi, kuvvet kullanımı ve örtülü operasyon yapma hususlarında sergilenen gönülsüzlük ile dış politikanın iç politikaya bağımlılığındaki artış küresel düzeyde ABD'nin zayıflığına dair bir algılama yaratmıştı. Afganistan operasyonu, bu kaygıların yersiz olduklarını

---

[563] D. Robert Worley, **Shaping U.S. Military Forces**, Praeger Security International, USA, 2006, s.68
[564] Bacevich, **a.g.e.**, s.51-52
[565] Ivo H. Daalder ve James M. Lindsay, **America Unbound, The Bush Revolution in Foreign Policy**, Washington, Brookings Institution Press, 2003, s.133
[566] David L. Phillips, Amerika'nın Saigon'dan çekilişinin Cheney ve Rumsfeld'in ABD ve dünyaya bakışları üzerinde önemli etkiler bıraktığını söylemektedir. İkili, bundan Amerika'nın kararlılığının çözülmesine yol açtığını düşündekleri içerdeki barış hareketine göz yumduğu için Başkan Lyndon Johnson'u sorumlu tutmuşlardır. İkiliye göre, bu tarihten sonra, askeri güç kullanımında çekingen davranılmasına yol açan Vietnam sendromu, zayıflık görüntüsü yaratarak ABD'nin yeni meydan okumalarla karşı karşıya gelmesine yol açmıştır. (David L. Phillips, **Losing Iraq: Inside the Postwar Reconstruction Fiasco**, Boulder, CO, Westview Press, 2005, s.59)
[567] Eberhard Kolb, **The Weimar Republic**, Routledge, 2004, s.36-37

göstermişti. Bu yüzden tarihsel blok, Irak'ın işgaliyle Vietnam'ın yarattığı hayaletlerin tamamen defedileceğini düşünmekteydi.[568]

Amerikan toplumunun önünde duran gelecek seçeneklerinden hangisinin gerçeklik kazanacağını belirlemek için tarih üzerine yürütülen kavganın, emperyal eyleme ve sonrasına eşlik ettiği görülmektedir. Tarihsel bloğun mensuplarının öne çıkardıkları tarihsel figürler ve güncelledikleri hatıralar, Amerikan tarihinin kimi zaman bedeli ağır olmasına rağmen zaferle sona eren mücadelelerinden seçilmişlerdir. Kolektif hafızada birer "şer" imgesi olarak yer etmiş eski düşmanlarla güncel hasımlar arasında paralellikler kurulmakta, böylelikle emperyal eyleme de daha önce denenmiş ve başarıya ulaşmış bir mücadele yöntemi olarak meşruiyet aranmaktadır.[569]

Örneğin Başkan Bush'a göre, Irak'ta yapılmakta olan 21. yüzyılın hayati önemdeki ideolojik mücadelesidir. Bugünün teröristleri, faşistlerin, nazilerin, komünistlerin ve diğer totaliterlerin halefleridirler.[570] Amerikalıları "şerrin" gerçek olduğu ve mutlaka üzerine gidilmesi gerektiği hususunda uyaran Bush'a göre yeni düşmanlar, komünistler gibi özgürlükten nefret eden, her türlü muhalif görüşü ezen, yayılmacı arzulara sahip, totaliter hedefler peşinde koşan bir ölüm ideolojisinin takipçisidirler. Yeni düşmanlar, başka açılardan da komünistlere benzemektedirler. Radikal vizyonları için

---

[568] Daalder ve Lindsay, **a.g.e.**, s.134

[569] Etkin yeni muhafazakar kalemlerden Richard Perle'ün, David Frum ile birlikte yazdıkları kitapta, Amerikan tarihini hem stratejik hem de taktik düzeyde "terörle savaş"ın icaplarının penceresinden ele alan birçok pasaj bulunmaktadır. Örneğin işgalin yarattığı maliyetlerin nasıl karşılanacağı sorusuna şu cevabı vermektedirler: "Biz İç Savaşı, I. ve II. Dünya Savaşları'nı ve Soğuk Savaşı kazanmak için hep borç aldık. Zafer, ekonomik refahı tetikler; böylece biz, zafere ulaşmak için girdiğimiz borçları öderiz. Savaşın maliyetlerini nasıl karşılayacağız? Normal zamanlarda büyümeyi ve refahı getiren aynı sağlam cevapla, vergileri düşürün, yerel harcamaları denetim altına alın ve sorumlu bir şekilde borçlanın." (David Frum ve Richard Perle, **Şeytana Son, Terörde Savaş Nasıl Kazanılır?**, Gökçe Kaçmaz (çev.), İstanbul, Truva Yayınları, 2004, s.151) – İkiliye göre Amerikan tarihinde terörle savaşın gerektirdiği emperyal eylemlere benzeyen birçok örnek bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Berberi eyaletlerini denetleyememesi üzerine ABD, Commodore Decatur'u bu işi yapmak üzere görevlendirmişti. 1910 devriminden sonra Meksika'da sivil yönetim çöküp, haydutlar sınırın ötesindeki Amerikan kasabalarına saldırmaya başladığında Başkan Wilson da General Pershing'e haydutları takip ederek imha etmesini emretmişti. (Frum ve Perle, **a.g.e.**, s.126-127)

[570] William M. Arkin, "Through Our Enemies' Eyes", **Washington Post**, September 1, 2006, (Erişim) http://blog.washingtonpost.com/cgi-bin/mt/mtb.cgi/10117,6 Ekim 2007

masumların öldürülebileceğine inanmaktadırlar. Özgür insanların zayıf olduklarını ve hayat tarzlarını koruma azmini gösteremeyeceklerini düşünmektedirler.[571]

Rumsfeld'in emperyal eylemi eleştirenleri, 1930'larda Almanya'ya karşı izlenen "yatıştırma" politikasını savunanlarla kıyaslayışı da aynı tasarımın bir parçasıdır. Savunma bakanına göre yeni bir tür faşizmi temsil eden düşmanlara karşı yürütülen mücadeleyi eleştirenler, tarihin verdiği dersleri öğrenmemiş gözüküyorlardı.[572]

Bush'un konuşmalarında ABD'yi I. Dünya Savaşı'na sokan Woodrow Wilson[573] ve Soğuk Savaş'ı başlatan adımları atan Harry S. Truman'a yaptığı atıflar[574] işgale ve dünya düzeninin geleceğine hangi lenslerle baktığını göstermektedir. Buna göre ABD, yüzleşilmediği takdirde tüm dünyayı tehdit edecek bir düşmanla karşı karşıyadır. Tıpkı Dünya Savaşları ve Amerikan hegemonyasının kurumsallaştığı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi büyük fedakarlıklarla da olsa zaferin kazanılması ise düşmanların değil, Amerika'nın şekillendireceği bir geleceğin kapılarını aralayacaktır.

Tarihsel blok ve muhalifleri tarafından geleceğin inşası için geçmişin tasarımı üzerine yürütülen mücadeleyi, partizan hatlar etrafında Vietnam yıllarıyla kıyaslanabilecek düzeyde bölünmenin yaşandığı[575] Amerikan toplumunda rıza ve meşruiyetin sağlanmasına yaptığı katkı önemli kılmaktadır. Nitekim araştırmalar, Irak'a yönelik emperyal eyleme verilen destekle, işgalin prizmalarından anlamlandırıldığı tarihsel analojiler arasında

---

[571] Omar Fekeiki, "The Toll of Communism", **Washington Post**, June 13, 2007; C01

[572] David S. Cloud, "Rumsfeld compares war critics to appeasers", **New York Times**, August 30, 2006

[573] George W. Bush, "President Bush Discusses Iraq Policy at Whitehall Palace in London", November 19, 2003, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/11/20031119-1.html, 6 Mayıs 2006

[574] Michael Abramowitz, "Truman's Trials Resonate for Bush", **Washington Post**, December 15, 2006; A03

[575] Amerikan toplumunda Irak'ın işgalinin partizan hatlar etrafında yarattığı bölünmeyi ortaya koyan değişik anket sonuçları için bkz. Robin Toner and Jim Rutenberg, "Partisan Divide on Iraq Exceeds Split on Vietnam",**The New York Times**, July 30, 2006

çok güçlü bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Gelişmeleri II. Dünya Savaşı ile kıyaslayanların büyük bölümü emperyal eylemi desteklerlerken, Vietnam Savaşı'nı uygun analoji olarak kabul edenlerin çoğunluğu işgalin sona erdirilmesini istemişlerdir.[576]

Bu yüzden emperyal eyleme muhalefet edenlerin, özellikle Irak direnişinin şiddetlenmesiyle birlikte Vietnam yenilgisinin acısını hafızalarda tazeleyerek görüşlerini desteklemeye çalıştıkları görülmektedir.[577] 2007'ye gelindiğinde, geleceğin tarihçilerinin ABD'nin Irak'taki yenilgisini Vietnam'la kıyaslayacaklarına dair yorumlar, önemli gazetelerin sütunlarında kendilerine yer bulmaktaydı.[578]

Vietnam'da "aslında ne olduğu" sorusunun, Irak'ta işgalin "geleceğine" dair tartışmaların önemli odak noktalarından birisi haline gelmeye başladığı bu dönemde, geçmişin neredeyse aynen tekrarlanmakta olduğuna dair güçlü bir algının oluştuğu görülmektedir. "Deja vu" hissinin yaygınlığını en güzel şekilde gösteren metinlerden birisi, Foreign Policy dergisinin Temmuz/Ağustos 2007 tarihli sayısında yayınlanan 40 yıl öncesine ait CIA raporudur. Shawn Brimley ve Kurt Campbell, Eylül 1967'de Vietnam'daki gelişmeler hakkında değerlendirmelerde bulunan raporu, yalnızca metinde geçen Vietnam kelimelerini Irak'la değiştirerek yayınlamak suretiyle ayniyete varan benzerlikleri çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermişlerdir.[579]

---

[576] Howard Schuman ve Amy D. Corning, "Comparing Iraq to Vietnam, Recognition, Recall and the Nature of Cohort Effects", **Public Opinon Quarterly**, Vol. 70, No. 1, Spring 2006, s.86

[577] Tartışmalara örnek olarak bkz. Dave Moniz, "Monthly costs of Iraq, Afghan wars approach that of Vietnam", **USA Today**, 9/7/2003, (Erişim) http://www.usatoday.com/news/world/iraq/2003-09-07,-cover-costs_x.htm, 5 Kasım 2006 - Paul Krugman, "The Vietnam Analogy", **New York Times**, 16 Nisan 2004, A19 - Susan Page, "Is Iraq becoming another Vietnam?", **USA Today**, 4/13/2004, (Erişim) http://www.usatoday.com/news/world/iraq/2004-04-13-vietnam-iraq-cover_x.htm, 6 Haziran 2008 - Robert K. Brigham, **Is Iraq Another Vietnam?,** US, Public Affairs, 2006 - Andrew Krepinevich, "Iraq and Vietnam: DeJa Vu All Over Again?", The Center for Strategic and Budgetary Assessments, 07/08/2004, (Erişim) http://www.csbaonline.org/4Publications/PubLibrary/B.20040602.NatofInsurge/B.20040602.NatofInsurge.pdf, 7 Aralık 2007

[578] Örnek olarak bkz. Timothy Garton Ash, "Faced with the tragedy of Iraq, the US must rethink its whole foreign policy", **The Guardian**, June 14, 2007

[579] Shawn Brimley ve Kurt Campbell, "The FP Memo: The Endgame in Iraq", **Foreign Policy**, July/August 2007, (Erişim)

Tarihsel bloğun temsilcilerinin bu aşamada taktik değiştirdiklerini ve artık büyük bir kabul gören Vietnam analojisini işgali destekleyici bir doğrultuda yorumlamak için çaba sarfetmeye başladıklarını görmekteyiz. Bu gayretlerin en dikkat çekicisini, George W. Bush'un Irak'taki durumu Vietnam'la kıyaslayış şekli oluşturmaktadır. Bush, muhaliflerden farklı olarak Vietnam'ın verdiği "dersin", ABD'nin Irak'ta varlığını sürdürmesi gerektiğine işaret ettiğini söylemekteydi. Amerika ülkeden çekilirse, bunun bedelini milyonlarca masum vatandaş ödeyecekti. Vietnam'da olduğu gibi, çekilmenin ardından iktidarı ele geçirecek olan düşmanlar, Amerikalılarla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle geniş kitlelerden intikam alacaklardı.[580] George W. Bush'un uzun süre danışmanlığını yapan Karl Rove, tarihsel bloğun bu yeni yorumu üzerinden muhalefeti susturmaya yönelik bir sopaya dönüştürülen Vietnam analojisini Başkan'ın kararlarını savunmak için ustalıkla kullananlar arasında yer almaktadır. National Review'de yayınlanan makalesinde Rove, Irak'ın maruz kaldığı emperyal eylemin Vietnam gibi sonuçlanması halinde tarihin hükmünün acımasız olacağını söylemektedir. Amerika müttefiklerini terk ettiğinde bölge kaosa sürüklenecek, şiddet ve dehşetin pençesine düşecektir. Bu yüzden "tarih" George W. Bush'un haklılığını tescil ederken, muhaliflerinin ise yanıldıklarına hükmedecektir.[581]

İşgalin devamını, yaşanan kaosun daha da derinleşmemesini temin için bir mecburiyet olarak gösteren bu yaklaşım tarzı, tarihsel bloğun emperyal eylem öncesinde Irak'ın Vietnam'dan farklı olacağına dair beklentilerinin dayanakları hatırlandığında, aslında Powell doktrini karşısında savunulan tezlerden önemli bir geri adım anlamına gelmektedir.

---

http://www.foreignpolicy.com/users/login.php?story_id=3866&URL=(Erişim) http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=3866&page=1, 8 Ekim 2007

[580] George W. Bush, "Promoting Democracy to Help Make America Safer", August 22, 2007, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2007/08/20070822.html , 12 Eylül 2007

[581] Karl Rove, "The Long View", **National Review**, August 31, 2007, (Erişim) http://article.nationalreview.com/?q=ZDBkZWQzNWM2ZDIwN2QyMTg4OTUzMjc1ZGFhOTc5OTM , 4 Kasım 2007

Emperyal eyleme karar verenlerin kendilerini yanıltan iyimserlikleri, maddi şartların da karar süreçlerine ancak fikirlerin prizmasından yansıyarak etkide bulunduklarını gösteren güzel bir örnek oluşturmaktadır. Fikirler, somut maddi kapasitelerle, bunların belirli hedeflere ulaşılmasını sağlama yetenekleri arasındaki bağıntıyı kurmaktadırlar. Irak'ın işgali örneğinde, ABD'nin artık emperyal eylemi çok düşük bir maliyetle gerçekleştirebilecek ekonomik ve askeri kapasiteye eriştiğine dair düşünceler, savaş kararının alınmasını teşvik eden önemli unsurlar arasında yer almaktadırlar.

Philip H. Gordon, II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar geçen dönemde, ABD'nin hemen her ekonomik büyüme evresinin ardından aktivist bir dış politikaya yöneldiğine işaret etmektedir. Harry Truman, John F. Kennedy, Ronald Reagan ve Clinton yönetimlerinde yaşanan ekonomik ilerlemelerin yarattığı güçlülük hissi, kendine aşırı güven ve yayılmacılığı beraberinde getirmiştir. 11 Eylül'ün yarattığı incinebilirlik hissi ile birlikte aşırı güçlülük duygusunun ABD'nin emperyal eyleme yönelişinde etkili olduğu görülmektedir.[582] Nitekim Gareth Porter'in Vietnam Savaşı üzerine yaptığı inceleme de, Gordon'un analizini doğrulamaktadır. Porter'e göre, ABD'nin Vietnam'a yönelik emperyal eyleminin ardında ne Güneydoğu Asya kaynaklı abartılmış komünizm tehdidi, ne de Soğuk Savaş ideolojisi yatmaktadır. Emperyal eylemi teşvik eden şey, ABD'nin Sovyetler Birliği karşısındaki muazzam askeri üstünlüğü olmuştur. Amerikan karar alıcıları, Vietnam yüzünden başka bir büyük güçle çatışma ya da savaş yaşanmayacağından emindiler. Bu güven duygusunun yarattığı psikolojik ortamda, nihayetinde savaşa yol açacak kararlar alınabilmiştir.[583]

Yeni muhafazakarların küreselleşme dönemi boyunca ABD'nin ihtiyaç duyduğu şeyin kararlı bir liderlik olduğunu tekrarlamalarının ardında da

---

[582] Philip H. Gordon, "The End of the Bush Revolution", **Foreign Affairs,** Vol. 85 Issue 4, Jul/Aug2006, s.75-86, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=21326405&site=ehost-live, 9 Kasım 2007

[583] Gareth Porter, **Perils of Dominance: Imbalance of Power and the Road to War in Vietnam**, Ewing, NJ, USA, University of California Press, 2005. s.259

benzer bir güçlülük inancı yatmaktadır. Buna göre Amerika, tarihte eşine rastlanmayan bir kuvvete sahiptir, ancak bunu layıkıyla kullanma beceri ve kararlılığını gösteren liderlerden yoksun olduğu için dünya düzeninde kendisi aleyhine meydana gelen dönüşümler karşısında seyirci kalmaktadır.[584] Bu bakış açısı, Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde de kendisini göstermektedir. Belgenin ilk sayfasının ikinci paragrafında Amerika'nın emsalsiz bir askeri kuvvete, ayrıca büyük bir ekonomik ve siyasi etkiye sahip olduğu vurgulanarak, stratejinin bu "gücün" perspektifinden hazırlandığı hatırlatılmaktadır.[585] Önde gelen yeni muhafazakar kalemlerden Robert Kagan'ın Irak'a yönelik emperyal eyleme muhalefet eden Avrupa'yla ABD'yi kıyasladığı tartışma yaratan makalesinin başlığı da içerdiği tezle paralel olarak aynı yaklaşımı yansıtmaktadır: Güç ve Zayıflık.[586]

Bu bakış açısına göre, İmparatorluğun kurumlarının yarattığı karmaşanın da etkisiyle gücün gerektiği ölçüde kullanılmaması, dünya düzeninin ABD'ye yönelik tehditlerin büyüdüğü bir güzergahta evrilmesine

---

[584] Yeni muhafazakarların liderlik anlayışları, İmparatorluğun çok taraflı kurumlara dayalı mimarisiyle tezat içindedir. Örneğin Paul Wolfowitz'e göre liderlik: "dostlarınızın korunacağını ve kendilerine iyi bakılacağını, düşmanlarınızın cezalandırılacağını ve sizi desteklemeyi reddedenlerin bu yaptıklarından dolayı pişmanlık içinde yaşayacaklarını göstermektir. (Paul Wolfowitz, "Remembering the Future", **National Interest**, No.59, Spring 2000, s.41)

[585] George W. Bush, **The National Security Strategy of the United States**, The White House, Washington, September 2002, s.I

[586] Robert Kagan, "Power and Weakness," **Policy Review**, No. 113, June and July 2002 –Gücün yeterli ölçüde gösterilmediği takdirde, zayıflık algısı yaratacağına dair görüşler, tarihsel bloğun önemli temsilcileri tarafından Vietnam Savaşı yıllarından bu yana savunulmaktadır. Bu guruba göre, gerekçe gösterilen bütün sebepler geçersiz de olsa, Irak'ın işgal edilerek ABD'nin güçlü olduğunun dünyaya hatırlatılması bile büyük bir öneme sahiptir. Öneğin Perle ve Frumm şunları söylemektedirler: "Saddam Hüseyin, bize ve müttefiklerimize karşı savaş açmasa da bizi savaş ile tehdit etmese de, silah denetçileri ve yaptırımlar konusunda olduğundan daha devasa görünen zaferi, dünya çapında teröristlerin cesaret bulmasına ve ilham almasına yol açtı. İntihar bombacıları, beyhude yere ölecekleri için, bir terör hareketine katılmazlar. Katillerin umuda ihtiyaçları vardır… 11 Eylül'ün ardından Saddam'ın iktidarı yeniden güçlenseydi, ABD, dünyaya çok daha öldürücü bir mesaj verecekti: "Amerikalılar güçten düşüyor. Gelecek Amerika'nın düşmanlarına ait." İşte bu nedenle, terörizmin kazanmıyor olduğunu göstermek için, 11 Eylül'den sonra saldırmalıydık... Eğer Afganistan'da, önce savaşsaydık ve sonra dursaydık, dünyaya, teröre karşı savaşta zor değil, fakat kolay görevler almayı arzuladığımız şeklinde bir mesaj taşımış olacaktık. Her zamankinden daha fazla özgüvene ve güce ihtiyacımız olduğu bu dönemde böyle davranmış olsaydık, telaş ve kararsızlık göstermiş olacaktık. İşte bu nedenlerden dolayı, Afganistan'dan sonra Irak'a yönelmek zorunda kaldık." (Frum ve Perle, **a.g.e.**, s.34-35) Donald Rumsfeld ve Dick Cheney'ye göre zayıflık ve zayıflık algısı, düşmanları provoke etmektedir. (Jim Rutenberg, "In Farewell, Rumsfeld Warns Weakness Is 'Provocative'", **New York Times**, December 16, 2006)

sebep olmuştu. ABD, emperyal piramidin hemen her katmanından yükselen muhalefete rağmen Irak'ta başarılı olduğunda, müttefikler Amerika'nın yalnız başına belirlediği yeni statükoyu kabullenmek durumunda kalacaklardı.[587] Böylelikle askeri gücün tek taraflı kullanımı, İmparatorluğun Amerikan ulus devleti etrafında merkezileştirilmesinin önünü açmış olacaktı.

Yeni askeri teknolojiler, Powell doktrinini geçersiz kılarak Irak'ta kolay bir zafer imkanı sunacaklardı. Nitekim, 90'lardaki askeri operasyonlar, yeni teknolojik imkanlar sayesinde ciddi can kayıpları verilmeden başarıyla sonuçlandırılmıştı. 500.000 Amerikan askerinin katıldığı Körfez Savaşı'nda sadece 147 kişi ölmüştü. Somali'de çatışmada yitirilen asker sayısı 18'di. Diğer tüm operasyonlarda tek Amerikan askeri bile çatışma esnasında hayatını kaybetmemişti.[588]

Güvenli bir uzaklıktan, daha çok hava gücüyle gerçekleştirilen operasyonlar, savaş alanını ölüm riski olmaksızın öldürmenin mümkün olduğu sanal bir platform haline dönüştürmekteydi.[589] Nitekim teknoloji tarafından yaratılan kontrol illüzyonunun[590] tarihsel bloğu, askeri yeteneklerin az maliyetle yaygın kullanımı sayesinde Amerikan gücünün yeryüzünün her yanından kullanılabileceğine ikna ettiği görülmektedir. Bu yüzden, yeni teknolojilerle yapılacak harcamaların arttırılması aracılığıyla ordunun güçlendirilmesi, Clinton'lı yıllar boyunca yönetimden talep ettikleri inisiyatifler listesinin ön sıralarında yer almıştır. Nitekim, seçim kampanyası sırasında George W. Bush, Clinton yönetimi tarafından ihmal edilen Amerikan ordusunun yeniden inşasını hedeflediğini söylemekteydi. ABD, tarihte çok az millete tanınan muazzam imkandan yararlanacak ve mevcut barışı uzak geleceğe taşıyacaktı. Amerika barışçı etkisini yalnızca tüm yeryüzüne değil,

---

[587] Gordon, **a.g.m.**,
[588] Kupchan, **a.g.e.**, s.207-208
[589] Lawrence Freedman, "The Changing Forms of Military Conflict", **Survival**, Vol.40, No.4, Winter 1998-99, ss.39-56, s.47 - Richard Falk, **Predatory Globalization: A Critique**, Polity, 1999, s.163 – Michael Ignatieff, **Virtual War**, London, Chatto & Windus, 2000
[590] Seyom Brown, **The Illusion of Control: Force and Foreign Policy in the 21st Century**, Washington, DC, The Brookings Institution, 2003

gelecekteki uzun yıllara da yayma şansına sahipti. "Zaman ve mekana" bir arada hükmetmeyi hedefleyen bu vizyonu hayata geçirmek için ise, ordunun "güç yansıtma" kapasitesinin Avrupa ve Pasifik'te bulunan Pentagon alt yapısının çok uzağındaki gelişmekte olan dünyaya yayılması gerekmekteydi. ABD günler ya da haftalar içinde uzak mesafelere askeri güç yansıtabilme kabiliyetine erişmek zorundaydı.[591]

Nitekim, Mayıs 2000'de Amerikan Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan "Joint Vision 2020" başlıklı raporun gösterdiği hedefler, Amerikan kuvvetlerinin uzay, deniz, hava, kara ve enformasyon dahil olmak üzere her alanda özgürce operasyon yapabilecek hakimiyete ulaşmasını öngörmektedir.[592] Revolution in Military Affairs[593] üzerine yürütülen tartışmalardan hareketle şekillenen, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in çok önem verdiği dönüşüm planı, enformasyon devrimi ile uyumlu, bilgi yoğun faaliyet gösteren bir askeri yapılanmayı hayata geçirmek üzere hazırlanmıştır.[594] Bu çerçevede, örneğin FALCON (Force Application and Launch from the Continental U.S.) gibi yeni nesil silah programlarının geliştirilmesi gündeme getirilmiştir. Bunlar arasında uzaydan dünyanın istenen noktalarını ışık hızıyla vurabilecek silah projeleri de bulunmaktadır. Askeri teknolojilere yapılması planlanan bu yatırımların hangi ihtiyaçtan kaynaklandığı sorusuna verilen cevaplar ise bizi yeniden İmparatorluğun merkezileştirilmesi projesine götürmektedir. Zira, harcamaların gerekliliği savunulurken başvurulan temel argümanın, küresel erişim gücüne sahip silah sistemleri geliştirdiğinde ABD'nin artık ülke dışındaki üs ve müttefiklere ihtiyaç duymayacağı ümidi olduğu görülmektedir.[595]

---

[591] Michael T. Klare, "US goes from imperial offense to defense", **Asia Times Online**, Nov 17, 2006
[592] Roles and Missions Commission 2000, **Joint Vision 2020**, Washington, DC: Government Printing Office, (Erişim) http://www.dtic.mil/jointvision/jv2020a.pdf, 19 Ocak 2007
[593] Revolution in Military Affairs'le ilgili olarak 1990'larda başlayan tartışmalar için bkz. Tim Benbow, **The Magic Bullet: Understanding the Revolution in Military Affairs**, London, Brassey's, 2004.
[594] Donald H. Rumsfeld, "Transforming the Military", **Foreign Affairs**, Vol. 81, No.3, 2002, ss.20-32.
[595] J. Borger, "US planning global-reach missiles: Allies not required", **Guardian Weekly**, 3-9 July, 2003

Akıllı bombalar, insansız hava araçları ve uydu güdümlü füzeler gibi ileri teknoloji ürünü techizatı ön plana çıkarırken, savaş alanındaki asker sayısını azaltan bu yeni savaş modelinin Afganistan'daki başarısı, tarihsel blok tarafından Powell doktrininin geçersizliğinin ispatı ve Irak'taki kolay zaferin habercisi olarak yorumlanmıştır. ABD, 7000 milden daha uzak bir mesafeden, Taliban rejimini devirmişti. Yeni nesil teknolojiye dayalı hava gücü, özel kuvvetler ve yerel muhalefetin desteğinden oluşan bileşimin başarısı, "Vietnam'ın hayaletini" tamamen defetme kararlılığını perçinleyici bir rol oynamıştır. [596]

Pahalı askeri teknolojilere yapılacak uzun vadeli yatırımların ekonomipolitik yüzünde silah sanayine yapacağı katkılar yer almaktadır. Soğuk Savaş'ın ardından ana stratejik rakibin yitirilmesi, devamlı innovasyon ve silahlanma ihtiyacını ortadan kaldırmıştır. Krishnan, bu ortamda bilgi teknolojilerine dayalı yeni silah sistemleri için yapılan harcamaların sanayiye taze kan pompaladığına dikkat çekmektedir.[597] Pelletiere de, Körfez Savaşı'nın ardından ABD'nin doğası gereği "ülkesel ekonomi"nin önemli parçarından biri olan savunma sanayini zora sokacak şekilde savunma harcamalarının azaltılması baskılarının arttığı bir döneme girdiğini hatırlatmaktadır. Bu baskı, 11 Eylül'ün ardından ortadan kalkacaktır.[598]

Daha sonra çok tartışılacak olan Irak'ın işgal biçiminin bu arka planla ilişkili olduğu görülmektedir. Powell doktrininin öngördüklerinin aksine, az sayıda asker ve bilgi teknolojilerine dayalı techizatla gerçekleştirilen savaşta kazanılacak başarının ordudaki dönüşüm için yapılması planlanan harcamalara kamuoyu desteği sağlanmasını kolaylaştıracağı düşünülmüştür.[599] Nitekim savunma bakan yardımcısı Paul Wolfowitz,

---

[596] Daalder ve Lindsay, **America Unbound, The Bush Revolution in Foreign Policy**, Washington, Brookings Institution Press, 2003, s.109, 131-132

[597] Armin Krishnan, **War as Business, Technological Change and Military Service Contracting**, Cornwall, Ashgate Publishing, 2008, s.25

[598] Stephen C. Pelletiere, **America's Oil Wars**, USA, Praeger Publishers, 2004, s.132-133

[599] Michael R. Gordon ve Bernard E. Trainor'ın ortaklaşa kaleme aldıkları Cobra II, Donald Rumsfeld'in işgalin planlanması aşamasında, mümkün olduğunca az asker ve ileri teknoloji ürünü

emperyal eylemin ardından Kongre'de yaptığı konuşmada asker sayısının az tutulmasının bilinçli bir tercihin ürünü olduğunu söylemiştir.[600]

Bu tercihte iyimser beklentileri besleyen, güçlülük hissinin yanı sıra maddi şartlara dair başka bazı önemli fikirler de rol oynamışlardır. Bunların en önemlileri arasında, Amerikan istisnacılığının perspektifinden tanımlanan "özgürlük" fikrinin evrenselliğine duyulan inanç yer almaktadır. Iraklı muhaliflerin, işgal sonrasında "özgürlüğüne" kavuşacak ülke halkının Amerikan ordusunu coşkuyla karşılayacağına dair telkinlerinin, elde destekleyici güvenilir istihbarat bulunmamasına rağmen planlamanın merkezine yerleştirildiği görülmektedir.[601] Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinin giriş kısmından daha önce aktardığımız gibi, arada engeller bulunmadığında herkesin Amerika tarafından götürülen "özgürlüğü" coşkuyla benimseyeceğine dair inanç, tarihsel blok nezdinde Saddam muhaliflerinin anlattıklarına en baştan itibaren doğruluk karinesiyle yaklaşılmasını kolaylaştırmıştır.

İşgale giden güzergâhta tarihsel bloğun, iyimser beklentilere kendisini oldukça kaptırdığı görülmektedir. Yeni muhafazakar kalemler, "Irak'ın özgürleştirilmesinin" rahat bir gezinti kolaylığıyla başarılacağını yazmakta,[602] işgalden üç gün önce konuşan Dick Cheney ise, "Biz gerçekten kurtarıcılar

---

techizatla harekatın gerçekleştirilmesi için ne kadar ısrarcı olduğunu ayrıntılı bir biçimde anlatmaktadır. (Michael R. Gordon ve Bernard E. Trainor, **Cobra II: The Inside Story of the Invasion and Occupation of Iraq**, Vintage, USA, 2007)

[600] Paul Wolfowitz, "Testimony on Iraq Reconstruction", Prepared Statement before the Senate Foreign Relations Committee, Washington, D.C., May 22, 2003, www.defenselink.mil/speeches/2003/sp20030522-depsedef0223.html, 6 Mayıs 2005

[601] 2003 Ocağında Başkan Bush'a, Iraklıların Amerikan ordusunu şekerlemeler ve çiçeklerle karşılayacaklarını söyleyen Kanan Makiya'nın telkinleri, sürgündeki Iraklı muhaliflerin yaydığı iyimserlik havasına güzel bir örnek teşkil etmektedir. (Anthony Arnove, **Iraq: The Logic of Withdrawal**, USA, Metropolitan Books, 2007, s.56) İyimser beklentileri pekiştiren uzmanlar arasında Fouad Ajami'nin özel bir yeri bulunmaktadır. Dick Cheney, 2002 Ağustosundaki konuşmasında, Ajami'ye yaptığı referansla işgalden sonra direniş beklemediklerini anlatmaktaydı. Zira, Ajami kendisine Arap sokağının Kabil gibi davranacağını, Amerikan askerlerini neşeyle karşılayacağını söylemişti. (L. Carl Brown, "The Dream Palace of the Empire", **Foreign Affairs**, Vol. 85 Issue 5, Sep/Oct2006, s.144-148, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=22049840&site=ehost-live, 3 Temmuz 2007

[602] Ken Adelman, "Cakewalk In Iraq", **Washington Post**, February 13, 2002; Page A27

olarak karşılanacağız." demekteydi.[603] Emperyal eylemin ardından, Saddam iktidarı devrilecek, yeni rejim ise hala işlemeye devam edeceği varsayılan devlet cihazı üzerinden kolaylıkla inşa edilecekti.[604]

2002'de Temsilciler Meclisi Bütçe Komitesi ve Kongre Bütçe Ofisi, emperyal eylemin maliyetinin 50 milyar dolar civarında olacağını tahmin etmekteydiler.[605] Ülkenin yeniden yapılanmasının yaratacağı mali külfet ise petrol gelirleri sayesinde rahatça karşılanacaktı.[606] Askeri planlamaların da bu beklentiler doğrultusunda yapıldığı anlaşılmaktadır. 2002 Ağustosunda Pentagon, işgalden 32 ila 45 ay sonra Irak'ta yalnızca 5.000 Amerikan askerinin kalacağını öngörmekteydi.[607] 2003 yazının sonuna kadar müttefiklerin göndereceği birlikler sayesinde Irak'taki askeri sayısı 30.000'in altına inecekti. [608] 2003 Nisanının sonunda ise, kışa kadar ülkedeki asker miktarının 50.000'e indirilmesi düşünülmekteydi.[609]

İşgalin kolay gerçekleşeceğine dair bu iyimser perspektifin kamuoyuyla paylaşılması, tarihsel bloğun hedeflerinin geniş kitlelerin onayını alacak şekilde takdimi çabalarının da bir parçasını teşkil etmektedir. Meşrulaştırma uzmanları olarak organik entelektüeller, emperyal eylemin gerekliliğine toplumu ikna etmeye çalışırlarken, muhtemel kötü sonuçların tartışılmasının da bilinçli bir şekilde önüne geçmişlerdir. Nitekim, işgale giden günlerde Beyaz Saray sözcülüğü yapan Scott McClellan, danışmanların emperyal eylemin verilecek kayıplar, ekonomik zararlar, jeopolitik riskler ve diplomatik yankılar gibi muhtemel olumsuz sonuçlarının elden geldiğince

---

603 Dick Cheney, NBC's Meet The Press, Washington, D.C., March 16, 2003, www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/cheneymeetthepress.html, 6 Mart 2006
604 Phillips, **a.g.e.**, s.8
605 Terry Jones, "They have made a killing", **The Guardian**, January 6, 2007
606 Thomas E. Ricks, **Fiasco: The American Military Adventure in Iraq**, Penguin, USA, 2007, s.82
607 Michael R. Gordon, "A Prewar Slide Show Cast Iraq in Rosy Hues", **New York Times**, February 15, 2007
608 George Packer, **The Assassins' Gate: America in Iraq** , New York, Farrar, Straus and Giroux, 2005, s.142
609 Michael Gordon ve Eric Schmitt, "U.S. Plans to Reduce Forces in Iraq with Help of Allies", **New York Times**, May 3, 2003, s.A1

gizlenmesi için çalıştıklarını söylemektedir.[610] Bu çerçevede yönetime hizmet eden organik entelektüeller, emperyal eylemin ardındaki gerçek motivasyonları saklamak için "pazarlama tercihi" olarak kitle imha silahları ve Irak-terörizm ilişkisine sarılmışlardır.[611]

Organik entelektüellerin fikirleri emperyal eylem için seferber ederken öncelikle, verdikleri mesajların ikna edicilik düzeyini arttıran korku atmosferinin canlı tutulmasına dikkat ettikleri görülmektedir. 11 Eylül'ün yarattığı panik dalgası, Zbigniew Brzezinski'nin ifadesiyle ulusal düzeydeki devamlı beyin yıkama faaliyeti sayesinde bir paranoyaya dönüştürülmüştür. Brzezinski bunda hükümetin yanı sıra, Gramsci'nin genişlemiş devlet kavramı içinde yer verdiğine daha önce işaret ettiğimiz medya ve diğer kültür üreten kurumların da pay sahibi olduklarını söylemektedir.[612] Medyanın emperyal eylemle ilgili olarak alternatif bakış açılarına yer vermeyen, hükümet yetkililerinin iddialarını sorgulamaksızın kitlelere yansıtan yayıncılığı, işgalin ardından sorgulanmış, The New York Times gibi itibarlı yayın kuruluşları, okuyucularından özür dilemek durumunda kalmışlardır.[613]

Korku ve beraberinde getirdiği belirsizliğin, emperyal eylemin saldırganlık değil de meşru savunma olarak gösterilmesi ve askeri gücün sınırsız kullanımı için uygun bir zemin yarattığı görülmektedir. Donald Rusmfeld'in sözleri bu yönlendirmeyi çok güzel ifade etmektedir: "Ulus kendisini bilinmeyen, belirsiz, görülmeyen ve beklenmeyene karşı korumak için hazırlanmak ve kuvvetlerini bize meydan okumak üzere henüz ortaya çıkmamış bulunan düşmanlarını engellemek ve yenmek için hazırlamak mecburiyetindedir."[614] "Terörizme ve diğer doğmakta olan 21. yüzyıl tehlikelerine karşı savunma, savaşı düşmana götürmemizi gerektirebilir… En

---

[610] Scott McClellan, **What Happened: Inside the Bush White House and Washington's Culture of Deception**, USA, PublicAffairs, 2008, s.122
[611] McClellan, **a.g.e.**, s. 131
[612] Zbigniew Brzezinski, "Terrorized by 'War on Terror: How a Three-Word Mantra Has Undermined America'", **Washington Post**, March 25, 2007; B01
[613] From The Editors, "The Times and Iraq", **New York Times**, May 26, 2004
[614] M. Klare, "Endless Military Superiority", **The Nation**, July 15 2002, ss.12-16.

iyi, bazen de tek savunma iyi bir saldırıdır."[615] Başkan Bush'un "eğer tehditlerin bütünüyle tecessüm etmesini beklersek, çok fazla beklemiş olacağız" sözleriyle savunduğu bu bakış açısı, Irak'a ilişkin iddiaların rasyonel zeminlerde sorgulanmasının istenmediğini de açıkça göstermektedir.[616]

Buraya kadar yapılan değerlendirmeler, ikinci bölümde ele aldığımız, sanayi devrimini takiben 19. yüzyılın şahit olduğu teknolojik ilerlemeler, dünyadaki gelişmelerin "resmi zihniyet"in prizmasından birer güvenlik sorununa dönüştürülmeleri ve emperyal eylemin "ön alıcı savunma" olarak takdimi gibi emperyalizm çağına ait özellikleri çağrıştırmaktadırlar. Uzun vade ile bağlantıların daha yakından izlenebilmesi için, Irak'ın işgali üzerine yaptığımız analizin kalan kısmında İngiliz okulunun önemli ismi Martin Wight'ın savaşlar/emperyal eylemlerle ilgili üçlü tasnifinden yararlanılacaktır.

Nitekim, duyulan korku sebebiyle, gelecekteki tehlikelerin önlenmesi için emperyal eyleme başvuruluşu, Wight'ın Hobbes üzerinden incelediği savaş çeşitleri[617] arasında da yer almaktadır. Buna göre "korku savaşları", gelecekte karşılaşılacak "şer"den duyulan evham yüzünden çıkmaktadır. Savunma savaşı biçiminde olabildikleri gibi, önleyici savaş şeklinde de patlak verebilmektedirler. Özellikle büyük güçler arasındaki savaşların çoğunda saldırgan tarafın temel motivasyonu "önleme"dir.[618] Irak örneğinde, söz konusu ülkenin kuvvetlenerek ABD'yle rekabet etme ihtimali söz konusu olmadığına, somut tehdit ögeleri olarak takdim edilen kitle imha silahları ve terörizmle ilgili iddiaların zayıflığı da bilindiğine göre, çalışma boyunca vurgulandığı üzere, tarihsel bloğu emperyal eyleme sevkeden gerçek "korku" motivasyonunun dünya düzeninde meydana gelmekte olan daha büyük dönüşümlerde aranması gerekmektedir.

---

[615] Donald Rumsfeld, "21st Century Transformation of U.S. Armed Forces", National Defense University, Washington, D.D., January 31, 2002 www.defenselink.mil/speeches/2002/s20020131-secdef.htmL, 25 Mayıs 2007
[616] Gordon ve Shapiro, **a.g.e.**, s.68
[617] Martin Wight, **Power Politics**, Hedley Bull ve Carsten Hollbraad (ed.), Continuum, Royal Institute of International Affairs, 2004, s.138
[618] Martin Wight, **a.g.e.**, s.139

Wight'ın tasnifindeki bir başka savaş biçimi ise, doktrin savaşlarıdır. Fransa'nın Avrupa'ya, onu yeniden şekillendirmek üzere saldırışında olduğu gibi, prensipleri yaymak ve bir ideali yükseltmek için yapılmaktadırlar.[619] Emperyal eylemin hemen öncesinden başlamak üzere vurgusu artan bir şekilde işlenen Ortadoğu'ya "özgürlük ve demokrasi" ihracı teması,[620] işgale benzer bir karakter kazandırmaktadır.

Geçmişteki örneklerin de gösterdiği gibi, fikirler ve çıkarları bir kez daha buluşturan bu tercihin ilk işlevinin, iktidardaki tarihsel bloğun içerdeki destek tabanının genişletilmesi olduğu görülmektedir. Özellikle, Amerikan dış politikası ve Latin Amerika hakkındaki eserleriyle tanınan Howard J. Wiarda, demokratikleştirme söyleminin söz konusu etkisini şöyle anlatmaktadır: "Demokrasi lehine ABD duruşu, Kongre, bürokrasi, medya, halk ve elit kamuoyunun ABD politikasını desteklemesini sağlamaktadır. Yerel tartışmaların, silahsızlanma eleştirilerinin ortadan kalkmasına vesile olmakta (kim demokrasiye karşı olabilir?) "realistler" ve "idealistler" arasında bir uzlaşma zemini teşkil etmektedir. Demokrasi gündemi bunlara ilaveten, başka türlü ele alınsa sorun oluşturacak bazı meseleleri tahrif etmemize, diğerleriyle birleştirmemize yaramaktadır. Temel jeopolitik ve stratejik çıkarlarımız arasındaki uçurumu yakınlaştırmamıza, güvenlik endişelerimizi ahlakî bir dille giydirme ihtiyacımızın giderilmesine yardımcı olmaktadır. Kısaca demokrasi gündemi, temel stratejik hedeflerimiz için bir meşruiyet örtüsüdür."[621]

Nitekim Irak'a yönelik emperyal eylem sırasında demokratikleştirme söyleminin tarihsel bloğun temsil ettiği Amerikan sağı ile, liberallerin bir kısmı arasında köprüler kurulmasını sağladığı görülmektedir. Ortadoğu'nun

---

[619] Martin Wight, **a.g.e.**, s.139

[620] ABD'nin demokrasi ihracı faaliyetlerini Latin Amerika örneği üzerinden inceleyen bir çalışma için bkz. (Abraham F. Lowenthal(ed.), **Exporting Democracy: the United States and Latin America**, Baltimore, John Hopkins University Press, 1991)

[621] Howard Wiarda, **The Democratic Revolution in Latin America, History, Politics and U.S. Policy**, New York, 1990, s.270.

demokratikleştirilmesi gerektiği hususunda neredeyse görüş birliğine sahip olan iki kesim arasında, bunun nasıl başarılabileceğine dair devam edegelen tartışma, işgal öncesinde yeni bir boyut kazanmıştır. Önleyici saldırıyı da içeren metodlarla "zorla demokratikleştirme" taraftarı olan yeni muhafazakarlar karşısında, zamana yayılmış ekonomik araçlar ve ikna süreçlerini içeren bir demokratik evrim projesini savunan liberallerin[622] bir kısmının emperyal eylemi destekledikleri görülmektedir. Söz konusu konjonktürde, siyasi yelpazenin muhtelif kesimlerinde yer alan Michael Ignatieff[623], Paul Kennedy, Max Boot ve Tom Donnelly gibi isimler, emperyal eylem karşısında hiç de eleştirel olmayan bir tavır takındıkları gibi "insani amaçlı ulus inşâsı" ya da "küresel istikrar" adına devamı için de çağrılar yapmışlardır.[624]

Demokratikleştirme söylemi, siyasi kutuplar arasında bu türden "yatay" ittifakların kurulmasına imkan hazırladığı gibi, tarihsel bloğun dayanmakta olduğu toplumsal destek zeminini de genişletme fırsatı vermiştir. Amerikan milliyetçiliği üzerine çalışan Anatol Lieven,[625] bu noktaya işaret etmektedir. Lieven'e göre, Amerikan demokrasisinin evrensel ve ebedi geçerliliği ile bu sistemin dünyanın kalan kısmına yayılması sorumluluğu, Amerikan milliyetçiliğinin dini inanç mertebesine ulaşan bileşenleri arasında yer almaktadır. Bush yönetimi, demokratikleştirmeye yaptığı vurguyla bu damarı harekete geçirmiştir.[626]

Lawrence Davidson, George W. Bush'un "Demokratik inancımız, ülkemizin itikadı olmaktan daha fazlasıdır, o insanlığın fıtrî umududur…

---

[622] Ronald D. ASMUS ve Kenneth M. Pollack: "The Neoliberal Take on the Middle East", **Washington Post**, July 22, 2003
[623] Michael Ignatieff, "Nation Building Lite", **New York Times Magazine**, July 28, 2002
[624] Stephen Peter Rosen, "An Empire, If You Can Keep It", **National Interest**, No. 71, No.51, Spring 2003, ss. 51-61
[625] Bkz. Anatol Lieven, **America Right or Wrong: An Anatomy of American Nationalism**, Oxford University Press, 2004
[626] Anatol Lieven,"We do not deserve these people", **London Review of Books**, 20 October 2005

taşıdığımız ve aktaracağımız bir emanettir."[627] sözlerinde ifadesini bulan Amerikan milliyetçiliğinin bu bileşeniyle, tarihsel bloğun diğer önemli sac ayağı arasındaki irtibata işaret etmektedir. Davidson'a göre, "Doğu'ya iyi hükümetin faziletlerinin ve ilerleme araçlarının" götürülmesini içeren "fedâkarane" misyon, Protestan Hristiyanlığı tek hakiki din kabul eden evanjelik fundamentalizmin misyonerlik coşkusuyla iç içedir.[628] Nitekim George W. Bush, işgal boyunca yaptığı konuşmalarda Ajami'nin ifadesiyle Irak'a "yabancıların hediyesi"[629] olarak götürülen özgürlük ile Amerika'ya biçilen ilahi misyon arasındaki ilişkiyi vurgulamayı ihmal etmemiştir. Örneğin Bush'a göre Irak ve Afganistan'da izlediği politikalar, özgürlüğün Tanrı tarafından verilmiş bir hak olduğuna ve her insanın Tanrısının suretini taşıdığına dair inançlara dayanmaktadır: "Değer verdiğimiz özgürlük yalnızca bize ait değildir. Özgürlük Amerika'nın dünyaya hediyesi değildir; o Tanrı'nın tüm insanlığa hediyesidir."[630] Bush, muhafazakar gazetecilerden oluşan bir guruba verdiği bir başka beyanatta ise, tarihsel bloğun parçası olarak içerde elde ettikleri kazanımlara Hristiyan Sağı'nın dikkatini çekmektedir. Bush'a göre Irak'ın işgalinin bir parçasını teşkil ettiği "iyilik ile şer" arasındaki mücadele, ABD içinde Protestanlığın Üçüncü Büyük Uyanışı'na vesile olmaktadır.[631]

Ancak tarihsel bloğun temsilcileri, emperyal eyleme destek ararken demokratikleştirmenin yalnızca yukarıda ifade edilen, tezin önceki kısımlarında uzun vade boyunca izlerini sürdüğümüz "fikirler"in gerektirdiği idealist bir girişim olmadığını, aynı zamanda Amerikan "çıkar"larına da hizmet edeceğini vurgulayagelmişlerdir. Bush'un dış politikaya dair şu genel

---

[627] George W. Bush, "Inaugural Address", January 20, 2001, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/inaugural-address.html, 12 Ocak 2005

[628] Lawrence Davidson, "Christian Zionism as a Representation of American Manifest Destiny", **Critique: Critical Middle Eastern Studies**, Vol. 14, No. 2, 157–169, Summer 2005, s.158

[629] Fouad Ajami, **The Foreigner's Gıft, The Americans, the Arabs, and the Iraqis in Iraq**, Free Press , 2006

[630] Sheryl Gay Stolberg, "Bush invokes faith to defend war policy", **International Herald Tribune**, March 11, 2008

[631] Peter Baker, "Bush Tells Group He Sees a 'Third Awakening'", **Washington Post**, September 13, 2006; A05

değerlendirmesi, tarihsel bloğun perspektifini yansıtmaktadır: "Bazıları, Amerikan idealleri ve Amerikan çıkarları arasında-kim olduğumuz ve nasıl hareket edeceğimiz arasında bir tercih ortaya koymaya çalışıyorlar." "Ancak tercih tektir. Amerika, kararı ve kaderiyle siyasi özgürlüğü desteklemektedir ve demokrasi ilerledikçe bundan en fazla kazanan olmaktadır."[632] İşgalin uzaması ve eleştirilerin artması üzerine, demokratikleştirme misyonunu savunan önde gelen yeni muhafazakar kalemlerden Charles Krauthammer şunları söylemektedir: "… Irak, Afganistan ve Lübnan'daki demokratikleştirme politikalarımız, en somut Amerikan çıkarlarının içine derin bir şekilde gömülmüşlerdir. Eğer biz gerçekten "idealizm"in kontrolünde olsaydık, Çad, Burma ve Darfur'un derinliklerinde olurduk. Değiliz. Bunun yerine stratejik açıdan önemli üç ülkede kırılgan demokrasileri yaşatmaya çalışıyoruz: Afganistan, Irak ve Lübnan. Bunlar bölgede Batı çıkarlarına karşı temel tehdidi oluşturan Suriye-İran ekseni etrafındaki coğrafi parantezi teşkil etmektedirler. Biz özellikle Irak'a demokrasiyi getirmeye çalışıyoruz, çünkü meşruiyetten ve halk desteğinden istifade eden batı yanlısı bir hükümet, burada çıkarlarımızı kollamamızı sağlayacak en kalıcı araç olacaktır." [633]

Ortadoğu'nun emperyal eylem aracılığıyla demokratikleştirilmesi ile "anavatanın güvenliği" arasında kurulan bağlantı, fikirlerin tarihsel bloğun temsilcileri tarafından çıkarlarla buluşturulduğu bir başka önemli meşrulaştırma argümanını teşkil etmektedir. Bu tez, ABD'nin eski emperyal tecrübelerinin değerlendirildiği önceki kısımlarda ele aldığımız, "dışarı"yı Amerika'nın suretinde yeniden şekillendirilmediği sürece[634] tehditlere ev sahipliği yapacak bir alan kabul eden bakış açısını güncellemekte ve emperyal eylemin bir savunma önlemi olarak takdimini kolaylaştırmaktadır.

---

[632] George W. Bush, "A Distinctly American Internationalism", Ronald Reagan Library, Simi Valley, California, Novmber 19, 1999, www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/wspeech.htm, 16 Nisan 2005
[633] Charles Krauthammer, "This Is Realism?", **Washington Post**, December 1, 2006; A29
[634] Stephen Gill, "Social Reproduction of Affluence and Human In/Security", Isabella Bakker ve Stephen Gill(ed.), **Power, Production and Social Reproduction: Human In/security in the Global Political Economy**, New York, Palgrave Macmillan, 2003, s.219

Buna göre, demokrasi, bilim ve eğitim üretemediği için kendi Aydınlanması'nı gerçekleştiremeyen İslâm ülkeleri, terörü besleyen toplumsal yapılar yaratmışlardır.[635] Richard Perle, Paul Wolfowitz ve Bernard Lewis gibi organik entelektüeller, Ortadoğu'yu problematik haline getiren söz konusu tasvire dayanarak ABD'nin terörizm ve nükleer saldırı karşısında güvenliğinin ancak Irak'la birlikte bütün Arap dünyasının demokratik bir değişime uğramasıyla sağlanabileceği tezini işlemişlerdir.[636] Bu temanın, Bush yönetiminin üyeleri tarafından kamuoyu önündeki değişik platformlarda aynen kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, I. Amerikan - Arap Ekonomik Forumu'nda yaptığı konuşmada Dışişleri Bakanı Powell, Forum'a katılan Arap siyasetçi ve işadamlarına, "yeni bir Ortadoğu" kurulması çağrısında bulunurken "Ortadoğu'da değişim olmazsa, bölge yoksulluk ve umutsuzlukla beslenirse, terör ve şiddetin kaynağı olmaya devam edecek. Buna izin vermeyeceğiz" demekteydi.[637] 22 devlet ve 300 milyonluk nüfusa sahip Fas'tan Basra körfezine kadar olan coğrafyadaki tüm Ortadoğu ülkelerinde değişimi öngördüklerini ilan eden Condoleezza Rice da, bölgedeki siyasi ve ekonomik özgürlük açığının ABD'ye karşı doğrudan bir güvenlik tehdidi oluşturduğunu söylemiştir: "…(Ortadoğu) umutsuzluğun, gelecek vadeden gençleri bir üniversite eğitimi, kariyer ya da aileye sahip olmak yerine, mümkün olduğunca çok masum hayatı da birlikte alarak kendilerini patlatmaları için ikna eden ideolojiler için verimli bir zemin sağladığı bir bölgedir." Rice'a göre bu unsurların sebep olduğu büyük istikrarsızlık "Amerika'nın güvenliğine doğrudan bir tehdit yaratmaktadır."[638]

6 Kasım 2003'te National Endowment for Democracy'de konuşan George W. Bush da, demokratikleştirme-güvenlik ilişkisini vurgulamak için,

---

[635] Robert N. Bellah, "Imperialism, American-style, Righteous Empire", **Christian Century**, 8 Mart 2003, s.21

[636] Stanley Kurtz, "Democratic Imperialism: A Blueprint", **Policy Review**, April-May, 2003, No.118, s.3

[637] Powell to Arab forum: 'Build a new Middle East', September 30, 2003, (Erişim) http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/09/30/powell.us.arab.forum/index.html, 6 Ağustos 2006

[638] Dr. Condoleezza Rice: "Dr. Condoleezza Rice Discusses Foreign Policy", (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/08/20030807-1.html, 7 Aralık 2006

bu yolla daha önce Almanya ve Japonya'nın "dünya için tehdit olmaktan çıkarıldığı"nı hatırlatmıştır. Ortadoğu'da "stratejik açıdan çok önemli" birçok ülkede demokrasinin kök salmadığını belirten Bush, bu yüzden "özgür Irak"ın inşâsının, "küresel demokrasi devrimi" açısından çok önemli olduğunu söylemiştir.[639]

Anavatanın güvenliği ile Irak'taki demokratikleştirme misyonu arasında kurulan doğrudan ilişkinin, direnişle yüzleşen işgal süreci boyunca vurgulanmaya devam edildiği görülmektedir: "Amerika'nın güvenliği, Bağdat sokaklarındaki savaşın neticesine bağlıdır… teröristler ateşgücümüzden korktukları kadar özgürlükten de korkmaktadırlar… Onlar, bir şans verildiğinde insanların özgürlüğü kendi aşırılıkçı ideolojilerine tercih edeceklerini biliyorlar."[640]

Demokratikleştirme projesinin önemli özelliklerinden bir diğerini, bölgedeki güç dengelerinin gözetilmesini rejim ihracına önceleyen Cumhuriyetçi Parti içindeki realistlerin geleneksel yaklaşımlarından farklılaşmak suretiyle "dost tiranları" da hedef alışı teşkil etmektedir. Bu yeni pozisyon da yine ABD'nin güvenliği ve bölgedeki Amerikan çıkarlarıyla ilişkilendirilerek savunulmuştur. Örneğin Bernard Lewis, 11 Eylül saldırılarına katılanların çoğunluğunun ABD'ye düşman rejimler tarafından yönetilen Suriye ve İran gibi ülkelerin vatandaşları değil de, Mısır ve Suudi Arabistanlı oluşlarını şöyle açıklamaktadır: "Bu ülkelerdeki hayat şartları çok kötüdür, despotik yönetimler ise Amerika'nın müttefikleridirler. Bu yüzden yerel despotlara yönelmesi gereken öfke, ABD'yi hedef almaktadır."[641]

Bu görüşler, yönetim tarafından da benimsenmişlerdir. Nitekim George W. Bush'un altmış yıl boyunca Batı tarafından bölgede sürdürülen istikrar

---

[639] George W. BUSH: "President Bush Discusses Freedom in Iraq and Middle East", (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/11/20031106-2.html; 18 Şubat 2006

[640] Geroge W. Bush, "President's Address to the Nation", September 11, 2006, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2006/09/20060911-3.html, 28 Mart 2007

[641] Saul Singer, "Domino democracy", **Jerusalem Post**, 07 Nisan 2002

karşılığında özgürlüklerin sınırlanmasına göz yumma politikasının yanlış olduğunu söylediğini görmekteyiz. Zira Bush'a göre uzun vadede istikrar, özgürlük pahasına kazanılamaz. Ortadoğu özgürlüğün bulunmadığı bir yer olarak kaldığı müddetçe de bölgede ihraç edilmeye hazır ekonomik durgunluk, öfke ve şiddetin mekanı olacaktır. Bu durum Amerika'ya ve dostlarına inanılmaz zararlar verebilecek silahların yayılmasıyla bir arada düşünüldüğünde ise statükoyu kabul etmek imkansız hale gelmektedir.[642]

Statükonun dönüşümünün ise Gramscigil pasif devrim stratejisine uygun şekilde, sivil toplum düzeyinde biriken muhalefet enerjisini denetleyemeyen "dost" rejimlerin dışardan dönüştürülmeleri suretiyle gerçekleştirilmek istendiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında demokratikleşme çağrısı, Ortadoğu'da otoriter yönetimler aracılığıyla sağlanan yukardan denetimin, sivil toplum katmanlarını etkilemek ve biçimlendirmek yoluyla oluşturulan alttan sosyal kontrolle yer değiştirmesi anlamına gelmektedir. Despot rejimleri desteklediği için Amerika'yı hedef alan öfke, ABD'nin muhalefetin dayandığı özgürlük taleplerine arka çıkmasıyla sadece mevcut iktidar yapılarına yönelecek, değişim gerçekleştiğinde ise iktidara gelenler yine Amerika'nın "dostları" olacaklardı. Süreç içerisinde muhalefetin ideolojik karakterinin de dönüşüme uğrayacağı umulmuştur.[643]

2004 Haziranında bir G-8 Projesi olarak ilan edilen Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Girişimi,[644] söz konusu hedefe yönelik en önemli "çok taraflı" adımı teşkil etmektedir. Girişim bünyesinde G-8'lerle bölge hükümetlerini bir araya getiren "Gelecek İçin Forum" toplantılarının ilki, Aralık

---

[642] George W. Bush, "President Bush Discusses Freedom in Iraq and Middle East", (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/11/20031106-2.html; 18 Şubat 2006

[643] Mehmet Akif Okur, "Ortadoğu`da Pasif Devrim: Büyük Ortadoğu İnsiyatifi", **2023**, 15 Mart 2004, 3, 35, s.20 vd.

[644] Kamuoyu, ekonomik, kültürel ve siyasî sac ayakları üzerine kurulu Girişimden ilk kez el-Hayat gazetesinde yayınlanan taslakla haberdar olmuştur. ("U.S. Working Paper For G-8 Sherpas", **Al-Hayat**, 2004/02/13) - G-8'lerle bölge hükümetlerini bir araya getiren "Gelecek İçin Forum" toplantılarının ilki, Aralık 2004'te Fas'ın Rabat kentinde yapılmıştır.

2004'te Fas'ın Rabat kentinde yapılmıştır. Forum tarafından kurulan "Demokrasi Yardım Diyaloğu" programı, sivil toplum kuruluşlarının yerel hükümetler düzeyinde reformlarla ilgili tartışmalara katılımlarını öngörmektedir.[645]

İmparatorluğun merkezileştirilmesi çabalarıyla ilgili olarak daha önce yaptığımız değerlendirmelerin ışığından bakıldığında, Girişimin doğrudan hedef aldığı bölgenin ötesinde dünya sistemi açısından da önem arzettiği görülmektedir. Yeni muhafazakarların liderlik anlayışlarına uygun olarak emperyal eylem kararını tek başına alan ABD, yarattığı yeni statükonun emperyal aristokrasi tarafından Girişime katılımları suretiyle tasdikini istemiştir. 2004 Haziranında İstanbul'da toplanan NATO Zirvesi'nde, NATO'nun belirli ölçülerde Irak'ta rol üstlenmesi yönündeki Amerikan taleplerinin de[646] benzer bir amaç taşıdıklarını düşünmek mümkün gözükmektedir. Girişimin emperyal aristokrasinin reddemeyeceği biçimde demokratikleşme ve insan haklarına yaptığı vurgu üzerinden İmparatorluk ideolojisiyle eklemlenmesi, İmparatorluğun yarattığı ulusaşırı dinamikleri ele aldığımız kısımda yer verdiğimiz George Soros'a ait eleştirilerin de kaynağını oluşturmaktadır. Buna göre, dünya sisteminin ABD ulus devleti merkezli hegemonik yapısının korunması için atılan, İmparatorluğun kuvvet kullanımı mantığıyla çelişen adımların emperyal ideoloji ile meşrulaştırılmaları, İmparatorluğun temellerini tahrip etmektedir.

Tarihsel bloğun temsilcileri tarafından "fikirler savaşı" ifadesinin sıkça kullanıldığı bu dönemde,[647] Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika

---

[645] Jeremy M. Sharp, "The Broader Middle East and North AfricaInitiative: An Overview", **CRS Report for Congress**, February 15, 2005, s.5, (Erişim) http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22053.pdf, 5 Nisan 2006

[646] Nicola Butler, "Deep Divisions over Iraq at NATO's Istanbul Summit", **Disarmament Diplomacy**, Issue No. 78, July/August 2004, (Erişim) http://www.acronym.org.uk/dd/dd78/78news01.htm, 8 Haziran 2005

[647] Fikirler Savaşı retoriğiyle ilgili örnekler için bkz. Condoleezza Rice, "Dr. Rice Addresses War on Terror", August 19, 2004, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/08/20040819-5.html, 19 Temmuz 2007 - Zeyno Baran,"Fighting the War of Ideas", **Foreign Affairs**, November-December 2005, Volume 84, Number 6, ss. 68-78 - Walid Phares, **The War of Ideas: Jihadism**

Girişimi'yle yaratılan mekanizmaların yanı sıra, Amerikan hükümeti tarafından yürütülen kamu diplomasisi faaliyetlerinde de söz konusu gerilim etkisini hissettirmiştir. Hegemonya oluşumunu, aynı zamanda kıtalar ve ülkeler arasında bir eğitim faaliyeti olarak kabul ettiğine daha önce işaret ettiğimiz Gramsci'nin analizlerine uygun bir şekilde, eğitimden basın-yayın hayatına kadar uzanan geniş bir yelpazede yürütülen çalışmaların etkisini sınırlayan en önemli faktörün, emperyal eylemin bizzat kendisi olduğu görülmektedir. Al-hurra ve Radyo Sawa gibi medya organlarının kurulmasını,[648] sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesini, öğrenci değişim programlarını, gazeteciler ve akademisyenler gibi kanaat önderlerinin yanı sıra muhalif hareketlerin temsilcileriyle ilişkiye geçilmesini[649] kapsayan faaliyetler, bölgedeki somut Amerikan politikalarına duyulan tepkinin yarattığı duvarlarla yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Amerikan Savunma Bakanlığı, Defense Science Board tarafından 2004 yılında yapılan bir çalışma, kamu diplomasisi faaliyetlerinin temel başarısızlık sebeplerini özetlemektedir. Buna göre bölgedeki Müslümanlar özgürlükten değil, Amerikan politikalarından nefret etmektedirler.[650]

Fikirlerin yayılması için politikaların değiştirilmesi gerektiğine işaret eden bu sonuçlar ortaya çıktığında, önemli yeni muhafazakar kalemlerin politikaların sürdürülmesinden yana koydukları tavır anlamlıdır. Örneğin Perle ve Frum, Müslüman Ortadoğu'nun sempatisini kazanarak teröre karşı savaşta zafere ulaşmanın mümkün olmadığını söylemekteydiler. Başkan Bush'un camilere gitmesi, Ramazan'da Müslümanların ileri gelenlerinin

---

against Democracy, Palgrave Macmillan, USA: 2007 - Thomas L. Friedman, "War of Ideas 1-6", **New York Times**, January 8, 2004 -January 25, 2004

[648] Alvin Snyder, "The Great Alhurra Debate", **University of Southern California Center on Public Diplomacy**, December 7, 2005, (Erişim) http://uscpublicdiplomacy.com/index.php/newsroom/worldcast_detail/051207_the_great_alhurra_debate/, 28 Mayıs 2007

[649] Peter G. Peterson vd., "Finding America's Voice: A Strategy for Reinvigorating U.S. Public Diplomacy", **Report of an Independent Task Force Sponsored by the Council on Foreign Relations**, Council on Foreign Relations**,** 2003

[650] William Schneider Jr, **Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication**, Washington, Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition, Technology, and Logistics, September 2004, (Erişim) http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/2004-09-Strategic_Communication.pdf , s. 40., 22 Kasım 2006

Beyaz Saray'da ağırlanmaları, terör sayesinde İslam'a duyulan ilgi ve saygının arttığı algısını yaratarak Ladin'in ve diğer radikallerin ellerini güçlendirmektedir. İkiliye göre, bunlardan vazgeçilmeli ve güç gösterisine devam edilmelidir: "Adolf Hitler, Yahudileri, Polonyalıları, Fransızları ve Rusları öldürdüğü sürece, Almanya'da olağanüstü bir üne sahipti. Fakat, ne zaman İngiliz ve Amerikan bombaları Almanların kafalarına yağmaya başladı; işte o zaman, onlar onun adını lanetle anmaya başladılar." "Müslümanlara terörün ve Ladin'in kötü olduğunu anlatmak için canlarını yakmalısınız!"[651]

Kazanç savaşları, Martin Wight'ın savaşları ideal tipler üzerinden kategorize eden tasnifinde, üçüncü sırada yer almaktadır. Sömürgecilik dönemiyle birlikte başlayan Avrupa yayılmacılığının örnek gösterildiği bu savaş tipinde, açık ekonomik motivasyonların temel belirleyici oldukları kabul edilmektedir.[652] Emperyalizm teorileriyle ilgili kısımda geniş biçimde yer verdiğimiz, kapitalizm ve emperyalizm ilişkisine dair tartışmaları, özellikle ülkenin sahip olduğu petrol rezervlerini merkeze alarak güncelleyenlerin değerlendirmeleri, Irak'ın işgalini de bu kategoriye yerleştirmektedir.[653]

Ancak emperyalizmi ileri kapitalizmin sistematik bir eğilimi kabul eden teorilerden beslenen bu yaklaşım, cevaplamakta zorlandığı sorular sebebiyle Jan Nederveen Pieterse gibi politik ekonomi uzmanları tarafından Irak'ın maruz kaldığı emperyal eylemin açıklanması bakımından yetersiz bulunmaktadır. Pieterse, dünya düzeninin söz konusu teorilerin ortaya atıldığı dönemle günümüze ait ontolojik haritaları arasındaki farklılıklara dikkatlerimizi çekmektedir. Pieterse'ye göre, ülkesizleşmiş ileri teknoloji kapitalizmi ve finansal disiplin aracılığıyla uzaktan kontrol çağında, üstelik Irak zaten bir çevreleme ve yaptırımlar rejimi altında iken, saldırgan bir ülkesel savaş

---

[651] Frum ve Perle, **a.g.e.**, s.157, 155-158
[652] Martin Wight, **a.g.e.**, s.138
[653] Bu görüşlere örnek olarak bkz. Gore Vidal, **Dreaming War: Blood for Oil and the Cheney-Bush Junta**, Thunder's Mouth Press, 2002

biçimindeki emperyal eylemin kapitalist sistemin zorunluluklarıyla açıklanması makul değildir.[654]

Nitekim, daha önce oluşum süreciyle ilgili tartışmalara işaret ettiğimiz küresel kapitalist sınıfın önemli unsurlarının hem İmparatorluğun merkezileştirilmesi yönünde atılan tek taraflı adımlardan hem de doğuracağı muhtemel ekonomik sonuçlar sebebiyle işgalden rahatsızlık duydukları görülmektedir.[655] Tarihsel bloğun ekonomi ve siyaset arasında kurduğu yeni denge de, emperyal eylem kararını alan iktidarın küresel kapitalist sınıfın bir uzantısı şeklinde değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Bush yönetimi üzerine yapılan analizler, Clinton döneminden farklı olarak hazinenin devlet aygıtının tepesindeki yerini yitirdiğine dikkat çekmektedirler.[656] Panitch ve Gindin özellikle 11 Eylül'ün ardından sürücü koltuğuna, Amerikan devletinin şiddeti kontrol eden ve dağıtan unsurlarının oturduklarını söylemektedirler.[657] Nitekim, Irak'a yönelik emperyal eylem kararının alındığı süreci konu edinen hatırat ve inceleme türünden çalışmalarda, üst düzeydeki kritik toplantılarda ekonomi bürokrasisinin önemli isimlerinin yer aldıklarına dair bir kayda rastlanmamaktadır.

Siyasetin ülkesel ekonomiyi, İmparatorluğun serpilmesine imkan veren küresel ekonomi karşısında daha fazla kayırmaya başladığı bu dönemde, yerel çıkarların serbest ticaret ilkelerinin önüne geçmesi de küresel kapitalist sınıfın etkinliğinin azaldığını göstermektedir. Bush yönetiminin ilk yıllarındaki

---

[654] Jan Nederveen Pieterse, **Globalization or Empire?**, London, Routledge, 2004, s.27

[655] Küresel kapitalist sınıf mensuplarının İmparatorluğun merkezileştirilmesi projesi çerçevesinde uygulamaya konulan politikalar ile Irak'ın işgalinden duydukları rahatsızlıklar ve yönelttikleri eleştiriler için bkz. Mark Landler, "Meet the New Davos Man", **New York Times**, 2 February 2003 - Elizabeth Becker, "US Unilateralism Worries Trade Officials", **New York Times**, 17 March 2003 – Richard Cohen, "Bush, the Bad Guy", **Washington Post**, 28 January 2003 – Robert Dreyfuss, "The Thirty-Year Itch", **Mother Jones**, March/April 2003 (Erişim) http://www.motherjones.com/news/feature/2003/10/ma_273_01.html, 5Eylül 2005 - Alan Freeman, "Daggers Out as Davos Turns on US", **Globe and Mail**, 25 January 2003

[656] Paul Krugman, Bush yönetimi döneminde hazinenin önemli emirleri Beyaz Saray'daki Karl Rove gibi iç politika danışmanlarından almaya başladığını söyleyenler arasında yer almaktadır. Paul Krugman, "Everything is Political", **New York Times**, August 5, 2003

[657] L. Panitch and S. Gindin; "Global Capitalism and American Empire", L. Panitch ve C. Leys (eds), **Socialist Register 2004: The New Imperial Challange** içinde, London, Merlin, s.30

icraatları arasında, serbest ticaret retoriği kullanılmaya devam edilirken, çelik tarifelerinin koyulması ve Amerikan çiftçilerine sübvansiyonlar verilmesi gibi koruyucu önlemler yer almaktadır.[658] İç politika ve seçmen beklentilerinin tatmini, küresel ticaret rejiminin kökleşmesi için atılması gereken adımların önüne geçerken, serbest ticarete Amerikan ülkesel ekonomisinin ihtiyaçlarını merkeze alan seçici bir perspektiften yaklaşıldığı görülmektedir.[659]

İçerde ise, vergi indirimleri yoluyla büyük iş çevrelerini ve üst gelir guruplarını memnun eden bir ekonomi politikası uygulanmıştır. Kongre Bütçe Ofisi'nin 2007 yılında yayınladığı bir rapor, bu politikaların somut sonuçlarını gözler önüne sermektedir. Buna göre 2003 ile 2005 yılları arasında en zengin % 1'lik kesimde yer alan Amerikalıların gelirlerindeki artış, en fakir % 20'lik dilimdeki Amerikalıların toplam gelirlerini aşmaktadır. Bu tarihler arasında % 1'lik dilimdeki gelir artışı 524.8 milyar dolar olarak gerçekleşirken, en fakir % 20'nin toplam geliri ise 383.4 milyar dolar olmuştur. Daha önceki dönemlere ait istatistiklerle yapılan kıyaslamalar, ilgili tarihler arasında en zengin % 10'luk ve % 1'lik dilimlerde yer alan Amerikalıların ulusal gelirden 1928-1929 yıllarından bu yana gerçekleşen en yüksek oranda pay aldıklarını göstermektedir.[660] İşgale eşlik eden süreçte bir taraftan yüksek askeri harcamaların, diğer yandan da gittikçe büyüyen cari açığın Amerikan ekonomisi üzerinde yarattığı baskıya rağmen, vergi kesintisi politikasından vazgeçilmemiştir. 2006 sonu itibariyle yapılan kabataslak hesaplara göre, 2001'den sonra Irak ve Afganistan için harcanan her bir dolara karşılık, içerde yaklaşık iki dolarlık vergi indirimi yapılmıştır.[661]

Bu politikada ısrarcı olunmasında Cumhuriyetçi Parti'nin geleneksel ekonomi vizyonunun yanı sıra, emperyal eylem için yapılan askeri harcamalara yönelik eleştirilerin dozunun yükselmesini önleme hedefinin de

---

[658] E. Becker, "U.S. Unilateralism Worries Trade Officials", New York Times, 17 Mart 2003
[659] Pieterse, **a.g.e.**, s.50
[660] David Cay Johnston, "Chasm widens between rich and poor in U.S.", **International Herald Tribune**, December 16, 2007
[661] E.J. Dionne Jr., "A War Bush Wouldn't Pay For", **Washington Post**, December 15, 2006; A35

rol oynadığını düşünmek mümkün gözükmektedir. Zira kısa vadeli getirilerine rağmen, uzun vadede ekonomi üzerinde yaratabileceği etkiler sebebiyle vergi kesintileri ile bütçe açıklarını eleştirenler arasında CEOlar, önde gelen iş konseyleri ve belirli ölçüler dahilinde Federal Reserve[662] de yer almaktadır.[663] Cari açığı büyüttüğü için benzer eleştirilere hedef olan Uzakdoğu kaynaklı ucuz ithalat ve riskli gelir guruplarına yayılan emlak kredilerinin orta ve alt gelir guruplarında yarattığı refah etkisi de, savaşın maliyetlerinin geniş kesimler tarafından yakından hissedilmesini engellemiştir.[664]

Ancak, Irak'a yönelik emperyal eylem ve ekonomik çıkarlar arasındaki ilişki irdelenirken, Bush yönetiminin ülkesel ekonomi ile ilgili söz konusu genel politik tercihlerinden daha çok tarihsel blok mensuplarının özel bağlantılarının tartışma konusu oldukları görülmektedir. Bu çerçevede, kariyerlerinde savunma şirketleri ve askeri bürokraside yapılan görevlerin önemli bir yer işgal ettiği yeni muhafazakarların askeri-sınaî kompleksle ilişkileri ile Başkan Bush ve Dick Cheney'nin petrol sanayiyle bağlantıları özellikle vurgulanmaktadır.[665]

---

[662] Örneğin, 1987-2006 yılları arasında Amerikan Merkez Bankası Başkanlığı görevini yürüten Alan Greenspan, Clinton'un bütçe açığı karşıtı politikalarını överken George W. Bush'un mali politikalarını eleştirmektedir. (Alan Greenspan, **The Age of Turbulence: Adventures in a New World**, Penguin Press, USA, 2007, s.147)

[663] Pieterse, **a.g.e.**, s.26

[664] Birçok ekonomik ve sosyal gösterge, George W. Bush yönetimi döneminde ABD'nin önemli sosyal dönüşümler yaşadığını ortaya koymaktadır. 236 milyar dolar bütçe fazlası devralan Bush, yönetimdeki yedi yıl süresince ülkeyi 3.5 trilyon doları aşan yeni borç yükünün altına sokmuştur. 1993 ve 2001 yılları arasında Amerikan orta sınıfının geliri ortalama 6000 dolar civarında artış göstermişti. Bush yönetiminin yedi yılına dair istatistikler, bu dönemde hane halkı başına düşen ortalama gelirin 1000 dolardan fazla azaldığını ortaya koymaktadır. Bush'un başkanlığı döneminde aile başına düşen sağlık sigortası primi harcamaları ise ikiye katlanarak 6000 dolardan 12 000 dolara yükselmiştir. (Rahm Emanuel, "The Seven-Year Slide", **Washington Post**, January 28, 2008; A21 - Paul Krugman, "Feeling No Pain", **New York Times**, August 29, 2008)

[665] Bush yönetiminde, daha önce silah sanayinde yöneticilik, danışmanlık yapmış, ya da önemli ölçüde hisse senedi yatırımı olan 32 isim bulunduğu ileri sürülmektedir. Dick Cheney, Pentagon'la iş sözleşmeleri yapan önemli şirketlerden Halliburton'un CEO'luğunu yapmıştır. Cheney'nin eşi Lockheed Martin şirketinin yönetim kurulunda yer almıştır. Lewis Libby ve Paul Wolfowitz Northrop Grumman için danışmanlık yapmışlardır. George W. Bush'un babası, George H. W. Bush Carlyle Group'un yönetim kurulu üyesidir. (Kurt Nimmo, **Another Day in the Empire**, Arizona, Dandelion Books, 2006, s.190) - Robert Bryce çalışmasında, Bush ailesi ve Dick Cheney'nin Teksas merkezli petrol sanayi ile olan köklü ilişkilerini detaylı bir şekilde analiz etmektedir. (Robert Bryce, **Cronies: Oil, The Bushes, And The Rise Of Texas, America's Superstate**, USA, PublicAffairs, 2004). Ailenin petrol sanayi ile 1928 yılına kadar uzanan bağlantıları için ayrıca bkz. Roger Burbach ve Jim Tarbell, **Imperial Overstretch**, Zed Books, 2004, s.120-123) – Halliburton'ın Amerikan

Gerçekten de "kriz yolu ile birikim"[666] yapan bu iki sektörün yıldızları Bush yönetimi boyunca parlamıştır. İmparatorluğun küreselleşme süreçlerine paralel olarak yükseldiği 90'larda ABD'de hâkim sermaye bloğunu teknoloji şirketleri ve şirket evlenmelerinden doğan "tekno-merger" gurubu oluşturmaktaydı. 1980'lerin başlarında 2002 rakamlarıyla 80 dolar olan petrol fiyatı ise aynı dönemde sürekli düşerek 2000'lere gelindiğinde 20 dolar civarına kadar gerilemiştir. Clinton iktidarının sonunda petrol şirketlerinin kâr oranı % 3'e kadar inmiştir. Bu verilerden hareket eden Bichler ve Nitzan, NASDAQ ve Dow Jones balonlarının patlaması ve Bush yönetiminin Beyaz Saray'a yerleşmesiyle yaşanan güç değişiminin, petrol ve silah sanayini yeni "hâkim sermaye" konumuna taşıdığını söylemektedirler.[667]

Doğası itibariyle, ülkesel temelli sektörlerin en önemlileri arasında yer alan silah sanayi ile, jeopolitik gelişmelerden çok etkilenen petrol sanayinin kârlarında, Afganistan ve Irak'ın işgaline paralel olarak çok ciddi artışların yaşandığı görülmektedir. Peter Cohan'in enerji ve savunma sanayilerinde faaliyet gösteren firmalar başta olmak üzere, Bush yönetimine yakın şirketleri topladığı "W Industrial Complex (WIC)" endeksiyle, genel ekonomik göstergeler değerlendirilirken sık başvurulan S&P 500 endeksi arasında yaptığı karşılaştırma, değişimi çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir. Cohan'in hesaplamalarına göre, Ocak 2001 ile Kasım 2006 tarihleri arasında S&P 500 endeksindeki yükseliş % 3 iken, aynı tarihler arasında WIC endeksi

---

hükümetleriyle ilişkilerini ve eski CEO'su Dick Cheney'nin şirketin Irak'ın işgalinin ardından aldığı ihalelerdeki rolünü sorgulayan bir çalışma için bkz. (Dan Briody, **The Halliburton Agenda: The Politics of Oil and Money**, USA, Wiley, 2004) - Askeri-sanayi kompleks ve Irak savaşı arasında bağlantı kuran diğer çalışmalara örnek olarak bkz. Chalmers Johnson, **Blowback: The Costs and Consequences of American Empire**, Holt Paperbacks, USA: 2004, s.xvii - David Harvey, **The New Imperialism**, Great Britain, Oxford University Press, 2003, s.207 - R. B. Rosenthal, **Thirst of the Desert**, PageFree Publishing, Otsego, 2004, s.19

[666] Shimshon Bichler ve Jonathan Nitzan; "Dominant Capital and the New Wars", **Journal of World-Systems Research**, 10, 2, Summer 2004, s. 288

[667] Bichler ve Nitzan, **a.g.m.**, s. 306

% 168 yükselmiştir.[668] Fortune dergisinin 2007 yılındaki araştırması da, Irak'ın işgalinden itibaren dünya ekonomisinde sektörler arasındaki dengenin değiştiğini göstermektedir. İşgalden önceki yıllarda derginin hazırladığı en çok kar edenler listesinde üst sıralardan inmeyen otomotiv, kimya ve bilgisayar sektörleri yerlerini Exxon ve Shell gibi petrol şirketlerine bırakmışlardır.[669]

Silah sanayinin yanı sıra, özel güvenlik şirketlerinin de dahil oldukları savunma sektörü ile Irak'taki yeniden yapılanma faaliyetleri kapsamında ihaleler alan Amerikan şirketleri, emperyal eylemden doğrudan fayda sağlayan başlıca sermaye gurupları olarak dikkatleri üzerlerinde toplamışlardır. Irak'ta 20.000'in üzerinde özel güvenlik elemanı faaliyet gösterirken, ülkenin yeniden yapılanması için ayrılan fonun yaklaşık % 34'ü özel şirketler tarafından sağlanan güvenlik hizmetlerine harcanmıştır.[670] Irak'ın yeniden yapılandırılması sırasında yürütülecek diğer faaliyetler kapsamında ise, Halliburton'un parçası KBR (Kellogg, Brown & Root) başta olmak üzere, 150'den fazla Amerikan şirketi yaklaşık 50 milyar dolarlık ihale almıştır.[671]

Ancak, emperyal eylemden doğrudan faydalanan "yandaş sermaye" ile dolaylı olarak yararlanan kesimlerin varlığı, işgalin bir bütün olarak kapitalist sistemin zorunluluklarıyla yahut belirli bir sermaye bloğunun iktidarıyla açıklanması için yeterli gözükmemektedir. Zira söz konusu çıkarların, emperyal eylemi motive eden temel belirleyiciler olmaktan ziyade tarihsel bloğun projesiyle eklemlenen kuvvetler arasında görülmesini daha makul kılacak önemli çelişkiler bulunmaktadır.

---

[668] Peter Cohan, 'Profiting from the Bush Military Industrial Complex', **Blogging Stocks**, 9 November 2006, (Erişim) http://www.bloggingstocks.com/2006/11/09/profiting-from-bushs-military-industrial-complex, 24 Mayıs 2007

[669] (Erişim) http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2007/industries/index.html

[670] David Pallister, "A multibillion dollar industry built on the most dangerous jobs in the world", **The Guardian**, May 30, 2007

[671] Danny Fortson, Andrew Murray-Watson ve Tim Webb, "Future of Iraq: The spoils of war", **The Independent**, 07 January 2007

Bunlardan ilki, tarihsel blok mensuplarının muhtelif alanlarda kendileriyle ilişkilendirilen "yandaş sermaye"nin çıkarlarıyla tezat teşkil eden politikalar izlemiş olmalarıdır. Örneğin Bush yönetimi tarafından İran ve Libya'ya karşı uygulanan ticaret yasaklarına, Dick Cheney'nin Halliburton'un CEO'su iken karşı çıktığı bilinmektedir. Ayrıca yönetimin takındığı İsrail yanlısı tutum da, Ortadoğu'da faaliyet gösteren Amerikan petrol şirketlerini olumsuz etkilemektedir.[672] Bu çerçevede, tarihsel bloğun başat unsurları arasında yer alan, İsrail'le yakın ilişkilere sahip Hristiyan Sağı ve yeni muhafazakarlarla, petrol sanayi arasında bir gerilimden söz etmek de mümkün gözükmektedir. 11 Eylül'ün ilk günlerinden itibaren başta Suudi Arabistan olmak üzere, petrol üreten Arap rejimleri aleyhine yürüttükleri kampanyalar, petrol şirketlerini de suçlayan motifler içermektedir. Nitekim Paul Wolfowitz'in Dünya Bankası'nın başına geçirilerek yönetimden uzaklaştırılmasını bu gerilime bağlayan yorumlara rastlanmaktadır.[673]

İşgalin sistemik zorunluluklar yüzünden ya da özel çıkar guruplarına menfaat temini için gerçekleştirildiği tezini sorgulanır kılan bir başka husus, yarattığı muazzam ekonomik maliyettir. Nobel ödüllü ekonomist Joseph Stiglitz'in hesaplamaları, Irak'ın işgalinin toplam ekonomik bilançosunun 4 trilyon doları aşacağını göstermektedir.[674] II. Dünya Savaşı'nın ABD'ye maliyetinin, 2007 rakamlarıyla 5 trilyon dolar civarında olduğu[675] hatırlandığında yapılan harcamanın boyutları daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca söz konusu çıkar guruplarının işgalden elde ettikleri kazançların büyük bölümünün kaynağı da Amerikan ülkesel ekonomisidir. Savunma ile ilgili sektörlerin müşterisi doğrudan Amerikan devletidir. Irak'taki yeniden

---

[672] Gordon ve Shapiro, **a.g.e.**, s.82
[673] Greg Palast, "Secret U.S. Plans For Iraq's Oil", **BBC News World Edition**, March 17, 2005, (Erişim) http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/programmes/newsnight/4354269.stm, 7 Ekim 2007
[674] Joseph E. Stiglitz ve Linda J. Bilmes, **The Three Trillion Dollar War: The True Cost of the Iraq Conflict**, USA, W. W. Norton, 2008, s. 131
[675] Joseph E. Stiglitz ve Linda J. Bilmes, **a.g.e**., s.6

yapılanma faaliyetleri için harcanan paranın önemli bir kısmı da Amerikan hazinesinden çıkmıştır.

Petrol şirketleri açısından bakıldığında ise, kar etme sebeplerinin emperyal eylem sayesinde Irak'ta işletmeye başladıkları yeni sahalar değil, yükselen petrol fiyatları olduğu görülmektedir. Dünyadaki petrol tüketiminin yaklaşık dörtte biri ise ABD'de gerçekleşmektedir.[676] Dolayısıyla petrol şirketlerinin kazançlarını arttıran yüksek fiyatlardan öncelikli olarak zarar görenler Amerikan vatandaşlarıdırlar. Ucuz enerjiye ihtiyaç duyan ülkesel ekonomi ile fiyatların yüksek kalmasını arzu eden özel çıkarlar arasında ciddi bir çelişki bulunmaktadır.

Yükselen fiyatlar sebebiyle emperyal eylemden yarar sağlayan petrol şirketlerinin, ulusaşırılaşmayla ilgili kısımda yer verdiğimiz, Irak'ın işgali bağlamında sergiledikleri davranışları, devlet gücüyle kurdukları ilişki biçimini kavramamıza yardımcı olmaktadır. Şirketler, bir taraftan devlet aygıtının kendi özel çıkarlarına aykırı isteklerine karşı başarılı bir şekilde direnirlerken diğer yandan da emperyal eylemin yarattığı ekonomik avantajlardan yararlanmaya devam etmek suretiyle[677] gerçekleştirilmeye çalışılan jeopolitik dizaynlar için kolayca seferber edilebilecek araçlar olmadıklarını göstermişlerdir. Benzer bir durumun Irak'ta güvenlik ve yeniden yapılanmayla ilgili ihaleler alan şirketler için de geçerli olduğu görülmektedir. Örneğin, Halliburton'un 2007 yılında Amerikan hükümeti için vergi kaybı anlamına gelecek şekilde, şirketin genel merkezini Houston'dan Dubai'ye taşıma kararı

---

[676] (Erişim) https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2174rank.html

[677] Petrol fiyatlarındaki artışın sebepleri arasında, Ortadoğu'da artık kalıcı hale gelen istikrarsızlık ve çatışma zemini gösterilmektedir. Petrol üretimi açısından kritik önemi haiz olan Ortadoğu bölgesindeki her çatışma, petrol üzerinde gerçek bir temele dayanmasa da fiyatları yükselten bir "kıtlık algılaması" yaratmaktadır. (Bichler ve Nitzan, **a.g.m.**, s. 303) - Daha sonraki dönemde petrol sanayinin, Irak'a yaklaşımında meydana gelen dönüşümlerin ardında şu sebepler yatmaktadır. Direniş hafifleyip, ülekeye görece istikrar ortamı hakim oldukça, yatırım riski azalmıştır. Petrol fiyatları tarihi zirvelere tırmandığı için, Irak petrollerindeki arz artışı fiyatlar üzerinde büyük çaplı olumsuz tesir yapamayacaktır. Çin ve Rus petrol şirketlerinin artan faaliyetleri sebebiyle, Amerikan petrol şirketleri yeni üretim sahaları bulmakta ciddi zorluklar yaşamaya başlamışlardır. (Jad Mouawad, "As Oil Giants Lose Influence, Supply Drops", **New York Times**, August 19, 2008)

"yandaş sermaye" olarak devlet sözleşmelerinden elde ettiği kazançların hatırlatılması suretiyle eleştiri konusu yapılmıştır.[678]

Bu örnekler, emperyalizm çağı üzerine klasikleşmiş bir çalışmaya imza atan Eric Hobsbawm'ın, 19. yüzyılla günümüzdeki dünya düzenlerinin farklı ontolojik niteliklerine dikkat çekerek, mevcut küresel ekonomik aktörlerin geçmişteki gibi emperyal eylemin hedefleri doğrultusunda birer enstrüman olarak kullanılamayacaklarına dair görüşlerini doğrulamaktadır.[679]

Yukarıdaki değerlendirmeleri dikkate alarak tarihsel bloğun petrolle ilişkili temel motivasyonlarını incelediğimizde ise karşımıza, tez boyunca çerçevesini çizmeye çalıştığımız İmparatorluğun merkezileştirilmesi hedefiyle, Amerikan ülkesel ekonomisinin geleceğine dair kaygıların bir bileşkesi çıkmaktadır.

Bush yönetiminin 11 Eylül ve Irak'ın işgali öncesindeki gündemine bakıldığında, enerji politikasının ön sıralarda yer aldığı görülmektedir. Başkan Bush 27 Şubat 2001'de Kongre ve Senato'nun ortak oturumunda yaptığı konuşmada şunları söylemekteydi: "Biz bu gece toplanırken, birçok vatandaş yüksek enerji maliyetiyle mücadele ediyor. Ulusal bir enerji politikası gerektiren ciddi bir enerji sorunumuz var. *Batı*, yüksek fiyatlar ve belirsizliğe yol açan büyük bir enerji kıtlığıyla yüz yüze geliyor… Ben, Başkan yardımcısı Cheney, Ticaret Bakanı Evans, Enerji Bakanı Abraham ve yönetimimin diğer kıdemli üyelerini ulusal bir enerji politikası geliştirmeleri için yönlendirdim."[680]

Konuşmada, Dick Cheney'nin başkanlığında kurulan Beyaz Saray Enerji Politikası Geliştirme Gurubu'na atıf yapılmaktadır. Gurubun 2001 yılı Mayısında yayınlanan raporunda, üç temel noktanın altının çizildiği görülmektedir. Bunlardan ilki ABD'nin 2020 yılına kadar petrol ihtiyacının üçte

---

[678] Clifford Krauss, "Halliburton Office Move Is Criticized", New York Times, March 13, 2007
[679] Eric Hobsbawm, "The last of the utopian projects", **The Guardian**, Wednesday March 9, 2005.
[680] George W. Bush, "Address of the President to the Joint Session of Congress", February 27, 2001, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/02/print/20010228.html, 7 Aralık 2006

ikisini ithal eder konuma geleceğine dair tahmindir. İkinci nokta, artan ithalat yüzünden bağımlılığın doğacağı, Ortadoğu, Latin Amerika, Orta Asya, Rusya ve Batı Afrika gibi bölgelerin istikrarsızlık ve düşmanlık potansiyeli taşıdıklarına dair tespittir. Üçüncü olarak ise dünya rezervlerinin üçte ikisine sahip olan Ortadoğu'nun bu tablodaki ayrıcalıklı yeri belirtilmekte, yalnızca ABD'nin değil Avrupa, Japonya, Çin ve Hindistan'ın da bölge petrolüne bağımlı oldukları vurgulanmaktadır.[681]

Seçim kampanyası sırasında George W. Bush'un ekibi tarafından hazırlanan 29 Eylül 2000 tarihli "Comprehensive National Energy Policy" belgesinde ise artan tüketim yüzünden daralan petrol piyasasında Irak'ın tek başına fiyat belirleme yeteneği kazandığından şikayet edildiği görülmektedir.[682]

Tarihsel bloğun petrol meselesini ne kadar ciddiye aldığıyla ilgili bir diğer önemli ipucuna, Dick Cheney'nin 1999 Kasımında, Institute of Petroleum'da yaptığı konuşmada rastlanmaktadır. Cheney, petrolü dünya ekonomisinin inşa edici temel yapıtaşı şeklinde tanımlamakta ve gelecekte gittikçe kıtlaşacağına dikkat çekmektedir. Cheney'e göre bunun sebebi, önümüzdeki dönemde mevcut rezervlerden yapılan üretim yıllık % 3 oranında düşerken, dünya tüketiminin ise % 2 artacak olmasıdır. Bu yüzden dünya yakın zamanda günlük 50 milyon varil ilave petrol üretimine ihtiyaç duyacaktır. "Öyleyse bu petrol nereden gelecektir?" diye soran Cheney, verdiği cevapta Ortadoğu'yu işaret etmektedir. Ancak Cheney'e göre, bölgedeki kaynakları kontrol eden "hükümetler" ve "şirketler" üretimi arttırmak için gönülsüz davranmaktadırlar. Petrol arzının arttırılmamasından yalnızca bölge hükümetlerini değil, Amerikan şirketlerini de sorumlu tutan Cheney, konuşmasında petrolün "stratejik" niteliğine dikkat çekmektedir: "Petrol

---

[681] **Reliable, Affordable, and Environmentally Sound Energy For America's Future: Report of the National Energy Policy Group**, 16 May 2001, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/energy/Overview.pdf, 16 Mart 2007

[682] Governor George W. Bush, "A Comprehensive National Energy Policy", 29 Eylül 2000, (Erişim) http://www.yuricareport.com/Energy/GovBushEnergyPolicy2000.pdf, 27 Eylül 2005

biriciktir, çünkü doğası gereği çok stratejiktir… Körfez Savaşı, bu gerçeğin bir yansımasıdır."[683]

Tarihsel bloğun ileri gelenlerinin petrol meselesine yaklaşımları hakkında değerli ipuçları sunan emperyal eylem öncesine ait bu belgeler, tezin bütününde çizilmeye çalışılan çerçeveyi desteklemektedir.

Cheney'nin petrolün gelecekte kıtlaşacağına dair uyarısı, işgal kararını alanların emperyal eylemi uzun vadeye bağlayan daha önce değindiğimiz iki önemli eğilimin muhtemel etkilerinin hem farkında olduklarını, hem de kaygıyla karşıladıklarını göstermektedir. Bunlardan ilki, 19. yüzyılın ikinci yarısında ABD'de ticari olarak işletilmeye başlayan petrol kaynaklarının[684] uzun vade boyunca tüketiminde gelinen kritik eşiktir. Daha önce belirtildiği gibi, Braudelci uzun vade perspektifi, doğayla insan toplulukları arasındaki etkileşim sonucunda varlık kazanan, olayın zamanında hissedilememekle birlikte asırlara yayılabilen zaman dilimlerinde önemli sonuçlar doğuran eğilimlere dikkatimizi çekmektedir. Bu çerçevede petrol üretiminin artık tepe noktaya ulaştığını ve bundan sonra düşüşlerin yaşanmaya başlayacağını öngören "peak oil theory" bizleri, birbuçuk asra yaklaşan tüketim sürecinin Cheney'nin de işaret ettiği kümülatif sonuçlarıyla yüzleştirmektedir.

İlk defa M. King Hubbert'in 1956'da başlattığı petrol üretiminin tepe noktasına erişmekte olduğuna dair tartışmaların, 1990'larla birlikte hızlandığı görülmektedir. 2000'lerden itibaren yayınlanan araştırmalar ise petrol üretiminin tepe noktaya ulaşmakta olduğunu savunanlara karşı, yeni teknolojilerle üretimin artmaya devam edeceği itirazında bulunan bilim adamlarının tezlerini zayıflatan veriler ortaya koymaktadırlar. Örneğin, Kasım 2004'te yayınlanan, İngiltere merkezli Oil Deplation Analysis Centre'ın küresel düzeyde 68 büyük petrol projesini incelediği araştırmanın sonuçlarına

[683] Dick Cheney, "Full text of Dick Cheney's speech at the Institute of Petroleum Autumn lunch, 1999", **Energy Bulletin**, (Erişim) http://www.energybulletin.net/node/559, 4 Ocak 2007
[684] Stephen C. Pelletiere, **Iraq and the International Oil System: Why America Went to War in the Gulf**, USA, Maisonneuve Press, 2004, s. 11-14

göre, eğer talep artışı yavaşlamazsa dünya 2007'den itibaren petrol arzı kıtlığıyla karşı karşıya kalacaktır. Merkez yetkilileri, bu durumu petrol üretiminde tepe noktaya yaklaşılmakta oluşunun bir işareti kabul etmektedirler. Association for the Study of Peak Oil and Gas (ASPO)'nun teknik analiz sonuçları ise 2008 yılını, tepe noktaya ulaşılacak tarih olarak göstermektedir.[685]

Cheney'nin küresel petrol talebinin artacağı yönündeki uyarısı ise, Irak'a yönelik emperyal eylemin zamanını uzun vade ile buluşturan ikinci eğilime işaret etmektedir. ABD Enerji Enformasyon İdaresi'nin tahminlerine göre, 2003 ile 2030 yılları arasındaki küresel petrol talebi artışının % 43'ünün kaynağı Asya'daki yükselen ekonomiler olacaktır.[686] Asya'da hızlı bir ekonomik kalkınmanın yaşandığını gösteren bu veriler, 19. yüzyılda Batı'nın sanayileşmesiyle başlayan tarihsel sürecin önemli bir kırılma noktasına geldiğini göstermektedir. Aradan geçen yaklaşık birbuçuk asır boyunca değişik modernleşme modellerini deneyen Asya toplumlarının ulaştıkları kümülatif birikim, 21. yüzyılın başlarına gelindiğinde dünya ekonomisinin ağırlık merkezinin gözle görülür biçimde doğuya kayışına imkan hazırlamıştır. Batı'nın dünyanın geri kalanı üzerindeki hakimiyeti ve batı dışı dünyanın kalkınma meselelerini konu alan "emperyalizm" tartışmalarının tüm bu süreç boyunca değişik başlıklar altında da olsa neredeyse kesintisiz bir şekilde devam ettikleri görülmektedir. Irak'ın işgali *olay*ı, fikirler düzeyinde bu tartışmalar üzerinden de *uzun vade* ile eklemlenmektedir.

Tarihsel blok mensuplarından yukarıda yapılan alıntıların satır araları dikkatlice okunduğunda, petrol arzının artışı ve üretimin azalmasının doğuracağı kıtlıkla ilgili kaygıların, Amerikan ülkesel ekonomisinden başlayarak dünya düzeninin geleceğine uzanan bir yelpazeyi kapsadığı görülmektedir. Petrol talebi ve fiyatlarındaki artış, bir yandan ülkesel

---

[685] William R. Clark, **Petrodollar Warfare: Oil, Iraq and the Future of the Dollar**, New Society Publishers, Canada: 2005, s.77-78

[686] Peter Kiernan, "Petro-hysteria grips a superpower", **Asia Times**, Jul 1, 2006

ekonomiye yeni mali külfetler getirirken diğer yandan da enerji güvenliğinin önemini arttırmaktadır. Zira talepteki yükseliş, daha fazla petrol ithalatı anlamına gelmekte, ülkesel ekonomiye petrolün kesintisiz akışının garanti altına alınması ihtiyacı, devlet aygıtını dışarıda yeni jeopolitik mücadelelere itmektedir.

Ancak hem Başkan Bush'un ilgili konuşmasında hem de Cheney liderliğinde hazırlanan raporda belirtildiği gibi, Amerikan ülkesel ekonomisinin petrol ithalatını arttırmak zorunda kalacağı Ortadoğu, aynı zamanda Avrupa, Japonya, Çin ve Hindistan'ın enerji ihtiyaçları açısından da hayati bir bölge olma özelliğini taşımaktadır. Bu güçlerin yükselişleri de, ABD ulus devleti merkezli hegemonik sistemin çözülüşünün temel göstergeleri arasında yer almaktadırlar. Bu noktada tarihsel bloğun, emperyal aristokrasinin parçası olan Avrupa'ya, Amerikan hegemonyasının temel taahhütlerini hatırlattığı görülmektedir. Hegemonik dönemle ilgili kısımda işaret ettiğimiz gibi, Batı ekonomilerine düzenli petrol akışının sağlanması taahhüdü, Amerikan liderliğine itaatleri karşılığında Avrupa'ya sunulan "kamu malları" arasında bulunmaktaydı. Bush'un enerji politikasını ele aldığı konuşmasındaki "Batı" vurgusu, Atlantiğin ötesinden bağımsızlaşma yolunda ilerleyen Avrupa'ya riskli gelecek karşısında, daha önce işleyen modelin hatırlatılmasını hedeflemektedir.

Belgelerde, yükselen diğer güçlerin bölge petrolüne olan bağımlılıklarına da dikkat çekiliyor oluşunu ise, Irak'ın işgali yoluyla Ortadoğu'da kazanılacak etkinliğin, dünya düzenini değişime zorlayan tüm temel aktörler üzerinde denetim imkanı yaratacağını varsayan jeopolitik vizyonun yansıması şeklinde yorumlamak mümkündür.

Son olarak, emperyal eylem ve çıkarlar ilişkisini analiz etmeye çalıştığımız yukarıdaki değerlendirmeleri tamamlayacak, İmparatorluğun merkezileştirilmesi projesi ve petrol arasındaki irtibatı vurgulayan bir başka teze daha dikkat çekmek gerekmektedir. Irak'a yönelik emperyal eylemin

ardındaki temel motivasyonun, petrol şirketlerinin özel çıkarlarından ziyade, Ortadoğu'da hakimiyetin sağlanması yoluyla petrol akışının denetlenmesi olduğunu düşünenler,[687] dolar ve petrol arasındaki ilişki üzerinde de durmaktadırlar.

Dünya ekonomisinin temel girdileri arasında yer alan petrolün dolar üzerinden ticaretinin yapılması, Amerikan hegemonyası döneminde kazanılan yapısal güç kaynakları açısından önem arz etmektedir. Zira, ABD'ye ait ülkesel para biriminin uluslararası rezerv niteliğini kazanmasında ve bunun sürdürülmesinde yaptığı katkının yanı sıra, Amerika'nın doların değeriyle oynamak ve petrodolarların çevriminde doğal bir merkez işlevi üstlenmek suretiyle geçmişte yaşanan petrol krizlerinden diğer Batılı ülkelere oranla daha az etkilenmesini de sağlamıştır.[688]

Bu yüzden, Irak'ın işgal öncesinde, petrol ithalatını dolar yerine euro ile yapma kararı alışı emperyal eyleme yol açan sebepler arasında gösterilmektedir.[689] Irak'ın işgalini takip eden dönemde Amerikan dolarının diğer para birimleri karşısında sürekli değer kaybedişinin, bu tezin popülerliğini arttırdığı görülmektedir. Irak'ın tek başına euro karşılığında ithalata başlayışının dolar üzerinde ne derecede güçlü bir tahribat yaratabileceği bilinmemektedir. Ancak, söz konusu tez dünya düzenindeki değişimi gösteren önemli unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bunlardan ilki, 1970'lerin aksine yeryüzünde dolara alternatif olarak işlev görebilecek bir para biriminin varoluşudur. İkincisi ise, daha sonra İran'ın attığı adımların da gösterdiği gibi, petrol üreticisi ülkelerin bu seçeneği kullanma imkanına sahip olmalarıdır. Asya'nın yükselişiyle birlikte petrol, sanayileşmiş Batılı ülkelerin neredeyse tek büyük alıcısı konumunda bulundukları bir hammadde olmaktan çıkmış, büyük müşterilerin aralarında rekabet ettikleri bir dünya

---

[687] Örnek olarak bkz. Michael T. Klare, **Blood and Oil: The Dangers and Consequences of America's Growing Petroleum Dependency**, New York, Metropolitan Books, 2004, s. 82, 152, 175
[688] Clark, **a.g.e.**, s.28-36 - Robert W. Cox, **Production Power and World Order**, USA, Columbia University Press, 1987, s. 217-302
[689] Clark, **a.g.e.**, s.28

pazarına kavuşmuştur. Petrol ve dolar arasındaki sarsılan bağlar, hegemonik sistem çözülürken, diğer oyuncular için dünyanın “genişlemekte” olduğuna işaret etmektedir.

SONUÇ

Irak'ın "aslında" niçin işgal edildiği sorusuna, ardışık dünya düzenlerini ve Amerikan sivil toplumunun uzun vadeli dinamiklerini merkeze alan bir perspektiften cevap aradığımız bu tezin sonuç kısmında, gelecekte Irak'a yönelik emperyal eylemi "anlamı yarına uzanan olay" kategorisine neyin sokacağı sorusu üzerinde durmak yararlı olacaktır.

Tezde, Irak'a yönelik emperyal eylemin içinden anlamlandırıldığı tarihsel konjonktüre geçilmesini sağlayan 1970'lerin kriz atmosferi incelenirken Vietnam Savaşı üzerine yapılan değerlendirmeler, Irak bağlamında cevabın nerede aranması gerektiğine işaret etmektedirler.

Yaşandığı dönemde, Soğuk Savaş tarafından parametreleri belirlenen bölgesel ve küresel güç dengeleri ile ideolojik rekabet ortamı esas alınarak tartışılan Vietnam'a bugünden baktığımızda, savaşın komşu ülkelere sıçrayıp sıçramayacağı üzerine yapılan analizler yahut yayılma eğilimindeki komünizm tehdidini hareket noktası kabul eden domino teorileri fazla bir şey ifade etmemektedirler. Savaşın anlamını günümüze ulaştıran, ABD'nin bölge jeopolitiğini nasıl şekillendirdiği ya da şekillendirmek istediği değil, Vietnam'ın Amerika'yı nasıl dönüştürdüğü, uluslararası politik ekonomi alanında hangi süreçlerin önlerinin açılmasına ya da hızlanmalarına katkıda bulunduğudur. Vietnam'ı günümüzde anlamlı kılan bu unsurlar ise, ironik bir şekilde savaş kararını alanlar tarafından planlanıp öngörülmedikleri gibi, arzu da edilmemişlerdir.

Bir uzun savaş olarak dünya düzeninin 1970'lerde şahit olduğu krizlere eşlik eden Vietnam'ın Amerikan toplumunda yarattığı bölünme ve tetiklediği kültür savaşları, önce Reagan döneminde daha sonra da 2000'li yıllarda iktidara gelecek yeni siyasi ve toplumsal oluşumları tarih sahnesine çıkarmıştır. Uzakdoğu'dan, özellikle de Japonya'dan yapılan ucuz ithalat

uluslararası ekonomik dengeleri etkilemiş, yenilginin ardından Çin'le başlatılan yakınlaşma ise bugün dünya gündeminin ilk sıralarında yer alan "diğerlerinin yükselişi" süreci açısından kritik bir dönüm noktasını teşkil etmiştir.

Irak'ın 2003 yılındaki işgaliyle başlayan ve bir uzun savaşa dönüşen sürece bu gözlerle baktığımızda, emperyal eyleme destek veren tarihsel bloğun dünya düzenine ilişkin beklentileri açısından ortada ciddi bir hayal kırıklığı manzarasının bulunduğunu söylemek mümkün gözükmektedir.

Öncelikle emperyal eylemin doğrudan yöneldiği coğrafyayla ilgili hedefleri büyük ölçüde gerçekleştirilememiştir. ABD'nin Irak'taki varlığı, tüm Ortadoğu'yu kapsayacak bir dönüşüm dalgası yaratamadığı gibi, işgalden bu yana geçen zaman zarfında İran ve Suriye gibi hasım kabul edilen rejimler pozisyonlarını tahkim etmeyi başarmışlardır. İran tüm tehditlere rağmen nükleer programını sürdürmekte, üstelik Iraklı Şiiler üzerindeki etkinliğini Amerika'ya karşı bir koz olarak kullanabilmektedir.

Petrol üzerindeki denetim açısından bakıldığında da durum pek iç açıcı gözükmemektedir. Aradan geçen uzun zamana rağmen, Irak'ın petrol üretimi ancak Saddam iktidarı zamanındaki seviyesine ulaşabilmiştir. 2003'ten bu yana yükselen petrol fiyatları, Rusya'dan Venezuela'ya kadar ABD tarafından tehdit ya da potansiyel tehdit kategorisinde değerlendirilen birçok ülkenin güçlenmesine sebep olmuştur. Denetim beklentisinin ise, aksi yönde sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Aralarında Suudi Arabistan'ın da yer aldığı, emperyal eylem ve ardından yaşananlardan tedirgin olan enerji zengini birçok ülke, başta Çin olmak üzere yükselen ekonomilere petrol ihracatı için eskisine nazaran daha gönüllü davranmaktadırlar.

Irak'ın Atlantik ötesi ilişkiler ve uluslararası kurumlar üzerinde yarattığı tahribatın onarılmakta olduğuna işaret eden gelişmeler gözlenmekle birlikte,

bunda “diğerlerinin yükselişi”nin yarattığı endişenin en büyük paya sahip olduğunu söylemek mümkün gözükmektedir.

Irak’taki uzun savaş boyunca Çin’in yükselişine ABD’nin mali açıklarının artışı eşlik etmiş, 2007 yılına gelindiğinde ise, 1930’ların Büyük Buhranı’yla kıyaslanan bir finansal krizin öncü dalgaları Amerika’dan başlayarak dünyaya yayılmaya başlamıştır. Uluslararası ekonomik dengeler açısından bakıldığında, emperyal eylemi takip eden dönemde, işgali isteyen tarihsel bloğun beklentilerinin aksine Asya ekonomilerinin yükselişinin ivme kazandığı görülmektedir. Amerikan ülkesel ekonomisi, rekor fiyatlardan petrol tüketmeye devam ederken, emperyal eylemin 4 trilyon dolar civarındaki faturasını da ödemektedir.

Beş yıl önce, İmparatorluğun merkezileştirilmesi girişiminin bir parçası olarak gerçekleştirilen işgali, “liberal bir imparatorluğun” ayak sesleri kabul ederek alkışlayanlar, Amerikan dış politikasının merkezinde Irak’ın yer aldığı bu dönemde dünya ekonomisi ve politikasında yaşanan baş döndürücü değişimin ulaştığı aşamayı günümüzde, “Amerika sonrası dünya”nın doğuşu şeklinde nitelemektedirler.[1]

İmparatorluğun mimarisini tahrip eden emperyal eylem, ABD’nin çok daha güçlü bir şekilde merkezinde yer aldığı bir dünya düzenine giden yolu açmadığı gibi, aradan geçen beş yılda ekonomik, siyasi ve askeri açıdan küreselleşme sürecinde elde edilen birçok kazanım da yitirilmiştir. Dünya Ticaret Örgütü’nün Doha Round görüşmeleri çökmüş, küreselleşmeyi sembolize eden finans sektörü arda arda gelen krizlerle sarsılmış, hem merkez hem de çevre ülkelerinde daha fazla devlet müdahalesini davet eden korumacı politikalar taraftar kazanmaya başlamıştır. Dünya düzeni yeni

[1] Zakeria, bu süreç boyunca Çin’in büyümesinin Amerika’nın ithal mallara olan talebi tarafından finanse edildiğine dikkat çekmektedir. Fareed Zakaria, **The Post-American World**, USA, W. W. Norton, 2008, s.218

devlet/sivil toplum komplekslerinin, “otoriterlerin” yükselişine[2] şahit olurken, renkli devrimlerin coğrafyalarından istikrarsızlık ve çatışma haberleri gelmektedir. Nükleer teknolojilere olan talebin artışı ve yeni silahlanma dalgası merkezileşmek bir yana, gücün gittikçe daha fazla merkez arasında dağıldığı bir gelecek güzergâhına işaret etmektedir.

Irak’a yönelik emperyal eylemin yarına uzanacak anlamını, dünya düzenindeki bu değişim dinamikleriyle birlikte, işgalin Amerikan toplumunu nasıl etkilediği sorusuna verilecek cevap belirleyecektir. Ancak, 1970’lerin krizinden neoliberal ekonomi politikaları ve Sovyetlerle canlandırılan Soğuk Savaş gerilimiyle sıyrılmayı başaran ABD’nin yeni konjonktürde atacağı adımlar her ne olursa olsun, Irak’ın önemli bir kavşak noktası olarak hatırlanacağı düşünülmektedir.

[2] Azar Gat, "The Return of Authoritarian Great Powers", **Foreign Affairs**, Vol 86, Number 4, July/August 2007

KAYNAKÇA

ABRAMOWITZ, Michael, “Truman's Trials Resonate for Bush”, **Washington Post**, December 15, 2006

ADAM, Barbara, **Time,** Cambridge, Polity Press, 2004

ADAMS, Richard, “Wal-Mart may be just too American to succeed globally”, **The Guardian**, August 24, 2006

ADAMSON, Walter L., **“Beyond "Reform or Revolution"**: Notes on Political Education in Gramsci, Habermas and Arendt”, Ed. James Martin, Antonio Gramsci içinde, Critical Assessments of Leading Political Philosophers, Vol. III, Taylor & Francis, 2002

ADELMAN, Ken, "Cakewalk In Iraq", **Washington Post**, February 13, 2002, Page A27

AGNEW, Jean-Christophe, ROSENZWEIG, Roy, **A Companion to Post-1945 America**, Cornwall, Blackwell Publishing, 2002

AGNEW, John **Hegemony, The New Shape of Global Power**, Philadelphia, Temple University Press, 2005

AGUIAR, Marcos vd., "The New Global Challengers: How 100 Top Companies from Rapidly Developing Economies Are Going Global - and Changing the World", **Boston Consulting Group**, Mayıs 2006, (Erişim) http://www.bcg.com/publications/files/New_Global_Challengers_May06.pdf, 18 Temmuz 2006

AJAMI, Fouad, **The Foreigner’s Gift, The Americans, the Arabs, and the Iraqis in Iraq**, Free Press, 2006

AL MAURONI, Albert J., **Where are the WMDs?: The Reality of Chem-bio Threats on the Home Front and the Battlefront**, USA, Naval Institute Press, 2006

ALLEN, David, SMITH, Michael "Europe, the United States and the Middle East: A case study in comparative policy-making", **The International Spectator**, Vol.19 Issue.1, 1984

ALLETT, John, **New Liberalism: the Political Economy of J. A. Hobson**, University of Toronto Press, 1981

ALPEROVITZ, Gar,“California Split”, **New York Times**, February 10, 2007

AMBROSE, Douglas "Introduction: The Life and Many Faces of Alexander Hamilton", Douglas Ambrose, Robert William Thomas Martin (ed.), **The Many Faces of Alexander Hamilton: The Life and Legacy of America's Most Elusive Founding Father**, New York University Press, 2006

AMIN, Samir, **Accumulation on a World Scale: A Critique of the Theory of Underdevelopment**, çev. Brian Pearce, New York, Monthly Review Press, 1974

AMIN, Samir, **Beyond US Hegemony?: Assessing the Prospects for a Multipolar World**, çev. Patrick Camiller, Zed Books, 2006

ANDERSON, Perry, "The Antinomies of Antonio Gramsci", **New Left Review**, 100, November-December 1976

ANREWS, Edmund L. "Fed chief challenges a world in transition", **The New York Times**, August 26, 2006

ARENDT, Hannah, **Totalitarizmin Kaynakları-2, Emperyalizm**, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişimYayınları, 1998

ARISTOTLE, **The Politics of Aristotle**, Çev. Ernest Barker, Oxford, 1948

ARKIN, William M., "Through Our Enemies' Eyes", **Washington Post**, September 1, 2006, (Erişim) http://blog.washingtonpost.com/cgi-bin/mt/mtb.cgi/10117,6 Ekim 2007

ARNOVE, Anthony, **Iraq: The Logic of Withdrawal**, USA, Metropolitan Books, 2007

ARON, Raymond, **Peace and War: A Theory of International Relations**, New York, Transaction Publishers, 2003

ARRIGHI, Giovanni, **The Geometry of Imperialism: The Limits of Hobson's Paradigm**, çev. Patrick Camiller, NLB, 1978

ARRIGHI, Giovanni "The Three Hegemonies of Historical Capitalism", Ed. Stephen Gill, **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993

ARRIGHI, Giovanni, **Uzun Yirminci Yüzyıl, Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri**, çev. Recep Boztemur, Ankara, İmge Kitabevi, 2000

ASH, Timothy Garton, "Faced with the tragedy of Iraq, the US must rethink its whole foreign policy", **The Guardian**, June 14, 2007

ASHWORTH, William **A Short History of International Economy Since 1850**, London, Longman, 1962,

ASMUS, Ronald D., POLLACK, Kenneth M., “The Neoliberal Take on the Middle East”, **Washington Post**, July 22, 2003

ATLAS, James, "Leo-Cons; A Classicist's Legacy: The New Empire Builders," **New York Times** May 4, 2003

AUGELLI, Enrico, MURPHY, Craig N. **“Gramsci and International Relations: A General Perspective and Example From Recent US Policy Toward the Third World**”, Stephen Gill(ed.), Gramsci, Historical Materialism and International Relations içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993

AUGELLI, Enrico, MURPHY, Craig N. **“Consciousness, Myth and Collective Action: Gramsci, Sorel and the Ethical State”,** Stephen Gill ve James H. Mittelman (ed.), Innovation and Transformation in International Studies içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1997

AVINIERI, Shlomo (ed.), **Karl Marx On Colonialism and Modernisation**, New York, Anchor Books, 1969

BACEVICH, Andrew J., **The New American Militarism: How Americans are Seduced by War**, US, Oxford University Press, 2005

BAHGAT, Gawdat, “Europe’s energy security: challenges and opportunities”, **International Affairs 82**, 5, 2006

BAKER, Ernest, **The Ideas and Ideals of the British Empire**, Cambridge, Cambridge University Press, 1951

BAKER, James A, "The Right Way to Change a Regime", **New York Times**, August 25, 2002

BAKER, Peter, "Bush Tells Group He Sees a 'Third Awakening'", **Washington Post**, September 13, 2006; A05

BALAKRISHNAN, Gopal (ed.), **Debating Empire**, London and New York, Verso, 2003

BALANDIER, Georges, “The Colonial Situation: a Theoretical Approach”, Immanuel Maurice Wallerstein (ed.), **Social Change: The Colonial Situation** içinde, New York, Wiley, 1966,

BALDWIN, Ian, BRYAN, Frank, “The Once and Future Republic of Vermont”, **Washington Post**, April 1, 2007;

BANERJEE, Neela, “Americans Change Faiths at Rising Rate, Report Finds”, **New York Times**, February 25, 2008

BARAN, Paul A., **The Political Economy of Growth**, Harmondsworth, Penguin, 1973

BARAN, Zeyno, "Fighting the War of Ideas", **Foreign Affairs**, November-December 2005, Volume 84, Number 6

BARBER, Benjamin, **Jihad vs. McWorld: How Globalism and Tribalism are Reshaping the World**, Ballantine Books, 1996

BARBERO, Jesús Martín, **Communication, Culture and Hegemony, From the Media to Mediations**, Çev. Elizabeth Fox ve Robert A. White, London, Sage Publications, 1993

BARBOZA, David, “Little-Known Entrepreneurs Putting China Near Top of Billionaires’ List”, **New York Times**, November 7, 2007

BARNETT, Thomas P. M., **The Pentagon's New Map: War and Peace in the Twenty-first Century**, Putnam Adult, 2004

BARRETT, Michèle, **Marx’tan Foucault’a İdeoloji**, Çev.Ahmet Fehmi, İstanbul, Mavi Ada Yayıncılık, 2000

BEARD, Charles A., **The Idea of National Interest: An Analytical Study of American Foreign Policy,** New York, Macmillan, 1934

BECKER, Elizabeth, “US Unilateralism Worries Trade Officials”, **New York Times**, 17 March 2003

BELLAH, Robert, “Civil Religion in America”, **Daedalus**, 96, 1, Winter 1967

BELLAH, Robert N., “Imperialism, American-style, Righteous Empire”, **Christian Century**, 8 Mart 2003

BENBOW, Tim, **The Magic Bullet: Understanding the Revolution in Military Affairs**, London, Brassey's, 2004.

BENEDICTE, Suzan, **The Barcelona Process and the European Approach to Fighting Terrorism,** Washington DC, Brookings Institution, 2003

BENNETT, D. Scott, STAM, Allan C., **The Behavioral Origins of War**, University of Michigan Press, 2004

BENNHOLD, Katrin, “On the cusp of economic history”, **International Herald Tribune**, 22 Ocak 2008

BENTLEY, Michael “Past and “Presence”: Revisiting Historical Ontology”, **History and Theory,** 45, October 2006

BERCOVITCH, Sacvan, **The Rites of Assent: Transformations in the Symbolic Construction of America**, New York, Routledge, 1993

BERENDSE, Gerrit-Jan, “German anti-Americanism in context”, **Journal of European Studies**, C. 33, No. 3/4, 2003

BERENSKOETTER, Felix Sebastian, “US and European Security Strategies”, **Security Dialogue**, 2000

BERGSTEN, C. Fred, KEOHANE, Robert O., NYE, JR. Joseph S. “International Economics and International Politics: A Framework for Analysis,” C. Fred Bergsten ve Lawrence B. Krause (ed.), **World Politics and International Economics**, Washington, D.C., Brookings Institution, 1975

BERLET, Chip, LYONS, Matthew Nemiroff **Right-Wing Populism in America: Too Close for Comfort**, New York, Guilford Press, 2000

BERMAN, Morton B., CARTERS G.M. **The Independent European Force: Costs of Independence**, Rand Corporation, 1993

BERNSTEIN, Richard, “The German Question”, **The New York Times Magazine**, 2 May 2004

BHAGWATI, Jagdish N., **In Defense of Globalization**, US, Oxford University Press, 2004

BICHLER, Shimshon, NITZAN, Jonathan, “Dominant Capital and the New Wars”, **Journal of World-Systems Research**, 10, 2, Summer 2004

BIELER, Andreas, MORTON, Adam David “The Gordian Knot of Agency-Structure in International Relations: A Neo-Gramscian Perspective”, **European Journal of International Relations**, 7, 1, 2001

BIELER, Andreas, MORTON, Adam David “Theoretical and Methodological Challenges of Neo-Gramscian Perspectives in International Political Economy”, **International Gramsci Society Online Article**, January 2003, (Erişim) http://www.italnet.nd.edu/gramsci/resources/online_articles/articles/bieler_morton.shtml, 27 Eylül 2004

BIELER, Andreas, MORTON, Adam David “A Ciritical Theory Route to Hegemony, World Order and Historical Change: Neo-Gramscian Perspectives in International Relations”, **Capital & Class**, **82,** 2004

BLOOM, Allan, **The Closing of the American Mind**, New York, Simon and Schuster, 1987

BOBBIO, Norberto, "Gramsci and the Conception of Civil Society", Ed.Chantal Mouffe, **Gramsci and Marxist Theory** içinde, Routledge, 1979

BODENHEIMER, Suzanne, “Dependency and Imperialism: The Roots of Latin American Underdevelopment”, K. T. Fann, Donald Clark Hodges (ed.), **Readings in U.S. Imperialism** içinde, Boston, Porter Sargent Publisher, 1971

BOLES, Corey, “Yahoo Counsel Apologizes For Staying Quiet on China”, **Associated Press**, November 3, 2007

BOOT, Max, **The Savage Wars of Peace: Small Wars and the Rise of American Power**, New York, Basic Books, 2002

BOOT, Max, "What the Heck Is a 'Neocon'?", **The Wall Street Journal**, December 30, 2002

BOOT, Max, “Neocons: Think Again”, **Foreign Policy**, January/February 2004

BORGER, J., “US planning global-reach missiles: Allies not required”, **Guardian Weekly**, 3-9 July, 2003

BORON, Atilio A., **Empire and Imperialism, A Critical Reading of Michael Hardt and Antonio Negri**, Jessica Casiro (çev.), London, Zed Books, 2005

BOSTANOĞLU, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 1999

BOSTANOĞLU, Burcu, “Uluslararası İlişkilerde Metodoloji Tartışmaları ve Robert W. Cox”, Burcu Bostanoğlu ve Mehmet Akif Okur, **Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram, Hegemonya, Medeniyetler ve Robert W. Cox** içinde, Ankara, Gazi Kitapevi, 2008

BOUILLON, Markus E. “Gramsci, Political Economy, and the Decline of the Peace Process”, **Critique: Critical Middle Eastern Studies**, 13(3), Fall 2004

BOYER, Paul, **When Time Shall Be No More: Prophecy Belief in Modern America**, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992

BOYER, Paul, “John Darby Meets Saddam Hussein: Foreign Policy and Bible Prophecy,” **The Chronicle of Higher Education**, 14 Şubat, 2003

BOYER, Paul, “When U.S. Foreign Policy Meets Biblical Prophecy,” **Alternet**, February 20, 2003 (Erişim) http:.//www.alternet.org/story/15221, 2 Eylül 2006

BRADSHER, Keith, “China Finds American Allies for Security”, **New York Times**, December 28, 2007

BRAUDEL, Fernand, **On History**, Çev. Sarah Matthews, University of Chicago Press, 1982

BRAUDEL, Fernand, **The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II**, Vol.II, Çev. Sian Reynolds, Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press, 1995

BRENNER, Robert, **The Economics of Global Turbulence: The Advanced Capitalist Economies from Long Boom to Long Downturn**, 1945-2005, Verso, 2006

BREWER, Anthony, **Marxist Theories of Imperialism, A Critical Survey**, London and New York, Routledge, 1990

BRIGHAM, Robert K., **Is Iraq Another Vietnam?,** US, Public Affairs, 2006

BRILMAYER, Lea, **American Hegemony, Political Morality in a one-Superpower World**, New Haven&London, Yale University Press, 1994

BRIMLEY, Shawn, CAMPHELL, Kurt, "The FP Memo: The Endgame in Iraq", **Foreign Policy**, July/August 2007, (Erişim) http://www.foreignpolicy.com/users/login.php?story_id=3866&URL=(Erişim) http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=3866&page=1, 8 Ekim 2007

BRIODY, Dan, **The Halliburton Agenda: The Politics of Oil and Money**, USA, Wiley, 2004

BROOKS, David, “God and the Neocons,” **Public Interest**, January 15, 1997

BROWN, Charles Henry, **Correspondents’ War: Journalists in the Spanish-American War,** New York, Scribner, 1967

BROWN, Michael B., “A Critique of Marxist Theories of Imperialism”, Roger Owen ve Bob Sutcliffe (ed.), **Studies in the Theory of Imperialism** içinde, London, Longman, 1975

BROWN, Seyom, **The Illusion of Control: Force and Foreign Policy in the 21st Century**, Washington, DC, The Brookings Institution, 2003

BROWN, L. Carl, "The Dream Palace of the Empire", **Foreign Affairs**, Vol. 85 Issue 5, Sep/Oct2006, s.144-148, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=22049840&site=ehost-live, 3 Temmuz 2007

BRYCE, Robert, **Cronies: Oil, The Bushes, And The Rise Of Texas, America's Superstate**, USA, PublicAffairs, 2004

BRZEZINSKI, Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri**, çev. Ertuğrul Dikbaş, Ergun Kocabıyık, İstanbul, 1998

BRZEZINSKI, Zbigniew, "Terrorized by 'War on Terror: How a Three-Word Mantra Has Undermined America'", **Washington Post**, March 25, 2007

BUKHARIN, Nikolai Ivanovich, **Imperialism and World Economy**, London, Merlin, 1972

BULL, Hedley, "The case for a classical approach", Ed. Andrew Linklater, **International Relations: Critical Concepts in Political Science**, Volume 2, Florence, KY, USA, Routledge, 2000

BUNNIN, Nicholas, YU, Jiyuan, **The Blackwell Dictionary of Western Philosophy**, Blackwell Publishing, 2004

BURBACH, Roger, TARBELL, Jim, **Imperial Overstretch**, Zed Books, 2004

BUSH, George W., "A Distinctly American Internationalism", Ronald Reagan Library, Simi Valley, California, Novmber 19, 1999 www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/wspeech.htm, 16 Nisan 2005

BUSH, George W. "A Comprehensive National Energy Policy", 29 Eylül 2000, (Erişim) http://www.yuricareport.com/Energy/GovBushEnergyPolicy2000.pdf, 27 Eylül 2005

BUSH, George W., "President George W. Bush's Inaugural Address", January 20, 2001, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/inaugural-address.html, 12 Ocak 2005

BUSH, George W., "Address of the President to the Joint Session of Congress", February 27, 2001, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/02/print/20010228.html, 7 Aralık 2006

BUSH, George W., “Remarks by the President to Students and Faculty at National Defense University”, For Lesley J. McNair, Washington, D.C., May 1, 2001, www.whitehouse.gov/news/releases/2001/05/20010501-10.html, 30 Nisan 2005

BUSH, George W., "Address to a Joint Session of Congress and the American People", Washington, D.C., 20 Eylül 2001, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html, 27 Eylül 2004

BUSH, George W., “President Delivers State of the Union Address”, January 29, 2002, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/print/20020129-11.html, 3 Kasım 2005

BUSH, George W., “President Bush Delivers Graduation Speech at West Point”, June 1, 2002, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/print/20020601-3.html, 27 Temmuz 2005

BUSH, George W., **The National Security Strategy of the United States**, The White House, Washington, September 2002

BUSH, George W.,“Address to the United Nations General Assembly”, 12 Eylül 2002, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html, 12 Eylül 2004

BUSH, George W., Speech in Cincinnati, 7 Ekim 2002, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html, 12 Eylül 2004

BUSH, George W., State of the Union Address, January 28, 2003, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030128-19.html, 29 Mayıs 2006

BUSH, George W., “State of the Union Address, 29 Ocak 2003, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030128-19.html, 14 Ekim 2004

BUSH, George W., "President Discusses the Future of Iraq", 26 Şubat 2003, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030226-11.html, 1 Ekim 2007

BUSH, George W. "President Bush Discusses Iraq Policy at Whitehall Palace in London", November 19, 2003, (Erişim)

http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/11/20031119-1.html, 6 Mayıs 2006

BUSH, George W., “President Bush Discusses Freedom in Iraq and Middle East”, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/11/20031106-2.html; 18 Şubat 2006

BUSH, George W., "President's Address to the Nation", September 11, 2006, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2006/09/20060911-3.html, 28 Mart 2007

BUSH, George W., "Promoting Democracy to Help Make America Safer", August 22, 2007, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2007/08/20070822.html, 12 Eylül 2007

BUTLER, Nicola, "Deep Divisions over Iraq at NATO's Istanbul Summit", **Disarmament Diplomacy**, Issue No. 78, July/August 2004, (Erişim) http://www.acronym.org.uk/dd/dd78/78news01.htm, 8 Haziran 2005

CALLEO, D. P., ROWLAND, B. C., **America and the World Political Economy: Atlanic Dreams and National Realities**, Bloomington and London, Indiana State University Pres, 1973

CAPORASO, James A., LEVİNE, David P., **Theories of Political Economy**, Cambridge University Press, 1992

CARR, Edward Hallett, **Nationalism and After**, London, Macmillan, 1945

CARR, Edward Hallett, **The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations,** St. Martin's Pres, 1956

CARR, Edward Hallett, **What is History?**, Macmillan, 1961

CASSELS, Alan, **Ideology and International Relations in the Modern World**, Routledge, 1996

CHA, Ariana Eunjung, “As China Opens, U.S. Lobbyists Get Ready to Move In”, **Washington Post**, October 2, 2007

CHACE, James, RIZOPOULOS, Nicholas X., “Grand Strategy Toward a New Concert of Nations: An American Perspective”, **World Policy Journal**, C.26, No.3, Kış 1999

CHAMBERLAIN, Muriel Evelyn, **Decolonization: The Fall of the European Empires**, Blackwell Publishing, 1999

CHASE-DUNN, Christopher, "Development and Inequality: A Cross-National Study", J. Timmons Roberts ve Amy Hite (ed.), **From Modernization to Globalization: Perspectives on Development and Social Change**, Blackwell Publishing, 2000

CHENEY, Richard Speech in Tennessee to the Veterans of Foreign Wars National Convention, August 26, 2002 (Erişim),http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/08/20020826.html, 7 Ocak 2005

CHENEY, Dick, "Full text of Dick Cheney's speech at the Institute of Petroleum Autumn lunch, 1999", **Energy Bulletin**, (Erişim) http://www.energybulletin.net/node/559, 4 Ocak 2007

CHENEY, Dick NBC's Meet The Press, Washington, D.C., March 16, 2003, www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/cheneymeetthepress.html, 6 Mart 2006

CHOMSKY, Noam, **Deterring Democracy**, Verso, New York, 1991

CHOUCHI, Nazli, NORTH, Robert C., **Nations in Conflict: National Growth and International Violence**, San Francisco, W. H. Freeman and Co., 1975

CHUA, Amy, **World on Fire: How Exporting Free Market Democracy Breeds Ethnic Hatred and Global Instability**, Anchor Books, 2004

CLARK, Victoria, **Allies for Armageddon: The Rise of Christian Zionism**, New Haven and London, Yale University Press, 2007

CLARK, William R., **Petrodollar Warfare: Oil, Iraq and the Future of the Dollar**, New Society Publishers, 2005

CLOUD, David S., "Rumsfeld compares war critics to appeasers", **New York Times**, August 30, 2006

COFFIN, Barbara Emadi **Rethinking International Organization: Deregulation and Global Governance**, London, Routledge, 2002

COGLIANO, Francis D., **Thomas Jefferson: Reputation and Legacy**, Edinburgh University Press, 2006

COHAN, Peter, 'Profiting from the Bush Military Industrial Complex', **Blogging Stocks**, 9 November 2006, (Erişim) http://www.bloggingstocks.com/2006/11/09/profiting-from-bushs-military-industrial-complex, 24 Mayıs 2007

COHEN, Benjamin, T**he Question of Imperialism: The Political Economy of Dominance and Dependence**, New York, Basic Boks, 1973

COHEN, Richard, "Bush, the Bad Guy", **Washington Post**, 28 January 2003

COHEN, Richard, **"Bin Laden's Victory", The Washington Post**, September 12, 2006; A23

COHEN, Roger, "The Euro-American religious divide", **International Herald Tribune**, December 12, 2007

COLLINGWOOD, R. G., **Tarih Tasarımı**, Çev. Kurtuluş Dinçer, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1996

COOPER, Robert, "The Postmodern State", **Re-ordering the World: the Long-term Implications of September 11th** içinde, London, Foreign Policy Centre, 2002

COOPER, Robert, "The New Liberal Imperialism", **The Observer**, 7 Nisan 2002

CORDESMAN, Anthony H., "The Transatlantic Alliance: Is 2004 the Year of the Greater Middle East?", **CSIS**, Şubat 2004

COUCH, Mal, **Dictionary of Premillennial Theology**, Ed., USA, Kregel Publications, 1996

COX, M., "From the Truman Doctrine to the Second Superpower Detente: the Rise and Fall of the Cold War", **Journal of Peace Research**, 27, 1990

COX, Robert W., "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol.10, No.2, 1981

COX, Robert W., "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol. 12, No.2, 1983

COX, Robert W., **Production Power and World Order: Social Forces in the Making of History**, New York, Columbia University Press, 1987

COX, Robert W., "Middlepowermanship, Japan and Future World Order", **International Journal**, Vol.44, No.4, Autumn 1989

COX, Robert W., "Towards a Counterhegemonic Conceptualisation of World Order", **Notes Prepared for the Governance-without-Government**

Workshop, Ojai California, February 1990, Aktaran: Stephen Gill, "Epistemology, Ontology and the 'Italian School"

COX, Robert W., "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", Ed. Stephen Gill, **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993

COX, Robert W. "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", R. W. Cox ve Timothy J. Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996

COX, Robert W. "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", R. W. Cox ve Timothy J. Sinclair Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996

COX, Robert W., "Influences and Commitments", R. W. Cox ve Timothy J. Sinclair Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996

COX, Robert W., "On Thinking About Future World Order", Robert W. Cox ve Timothy J. Sinclair Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996

COX, Robert W., "Civil Society at the Turn of the Millenium: Prospects for an Alternative World Order", **Review of International Studies**, 25,1, January 1999

COX, Robert W., "Thinking about civilizations", **Review of International Studies**, 26, 2000

COX, Robert W., SCHECHTER, Michael G. **The Political Economy of a Plural World: Critical Reflections on Power, Morals and Civilization**, Routledge, 2002

COX, Robert W., "Beyond Empire and Terror: Critical Reflections on the Political Economy of World Order", **New Political Economy**, Vol. 9, No. 3, September 2004

COX, Robert W., " The International' in Evolution", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol.35 No.3, 2007

CROCE, Benedetto, **Theory & History of Historiography**, Çev. Douglas Ainslie, 1921

CROCE, Benedetto, “History and Chronicle" Ed. Hans Meyerhof, **The Philosophy of History in Our Time** içinde, New York, Doubleday Anchor Books, 1959

CRONIN, Bruce, “The Paradox of Hegemony: America’s Ambiguous Relationship with the United Nations”, **European Journal of International Relations**, 7, 1, 2001

CUMMINGS, S. D., **The Dixiefication of America: The American Odyssey into the Conservative Economic Trap**, Westport, CT, Praeger, 1998

CURTHOYS, Ann, DOCKER, John, **Is History Fiction?,** UNSW Press, 2006

DAALDER, Ivo H., LINDSAY, James M., **America Unbound, The Bush Revolution in Foreign Policy**, Brookings Institution Press, Washington, 2003

DANESI, Marcel, **Giambattista Vico and Anglo-American Science**, Walter de Gruyter, 1995.

DANNER, Mark, “The US and the Yugoslav Catastrophe”, **The New York Review of Books**, 20 November 1997

DARBY, John Nelson, **Notes on the Book of Revelations**, London, J. Wertheimer and Co., 1839

DAVIDSON, Lawrence, **America’s Palestine: Popular and Official Perceptions from Balfour to Israeli Statehood**, Gainesville, FL, University Press of Florida, 2001

DAVIDSON, Lawrence, “Christian Zionism as a Representation of American Manifest Destiny”, **Critique: Critical Middle Eastern Studies**, C. 14, No. 2, Yaz 2005

DAVIDSON, Lawrence, “Christian Zionism and American Foreign Policy: Paving the Road to Hell in Palestine”, **Logos, A Journal of Modern Society and Culture,** Kış 2005, No. 4.1, (Erişim) http://www.logosjournal.com/issue_4.1/davidson.htm, 16 Mart 2007

DAVIES, Howard , SCHMIDT, Jonathan, “The shifting power equation of globalization”, **The Chicago Tribune**, January 17, 2007

DEHIO, Ludwig, **The Precarious Balance; the Politics of Power in Europe, 1494-1945**, Chatto & Windus, 1963

DENZIN, Norman K. “Under the Influence of Time: Reading the Interactional Text”, **Sociological Quarterly**, 28, 3, 1987

DEVETAK, Richard, HİGGOTT, Richard, “Justice Unbound? Globalization, States and the Transformation of the Social Bond”, **International Affairs**, July 1999

DEVLEN, Balkan, JAMES, Patrick, ÖZDAMAR, Özgür “The English School, International Relations, and Progress”, **International Studies Review**, Volume 7, Issue 2, Jun 2005

DICKEN, Peter, **Global Shift: Transforming the World Economy**, London, Paul Chapman Publishing, 1998

DIEBOLD, W., **The United States and the Industrial World: American Foreign Economic Policy in the 1970s**, New York, Praeger, 1972

DIONNE JR, E.J., “A War Bush Wouldn't Pay For”, **Washington Post**, December 15, 2006; A35

DOBBINS, James vd., **America’s Role in Nation-Building: From Germany to Iraq**, USA, Rand, 2003

DODGE, Toby, **Inventing Iraq: The Failure of Nation-Building and a History Denied**, Columbia University Press, 2003

DODDS, Klaus, “Taking the Cold War to the Third World”, David Slatter ve Peter J. Taylor (ed.), **The American Century, Consensus and Coercion in the Projection of American Power** içinde, GB, Blackwell, 1997

DOMBROSKI, Robert S., **Antonio Gramsci**, Twayne Publishers, 1989

DONNELLY, Tom, “Cheap Hawks”, **Weekly Standard**, June 11, 2001

DORRIEN, Gary, **The Neoconservative Mind: Politics, Culture, and the War of Ideology**, Philadelphia, Temple University Press, 1993

DOSENDRO, Soren, STUBKJAER, Anders, **The European Union and the Middle East**, Sheffield Academic Press, 2002

DOUMATO, Eleanor, **“An Extra Legible Illustration of the Christian Faith: Medicine, Medical Ethics, and Missionaries in the Arabian Gulf**”, Eleanor H. Tejirian ve Reva Spector Simon (eds.), Altruism and Imperialism, Western Cultural and Religious Missions in the Middle East içinde, USA, Columbia University Middle East Institute, Occasional Papers 4, 2002

DOWARD, Jamie, MC KIE, Robin, PARFITT, Tom, "Russia leads race for North Pole oil", **The Observer**, Sunday July 29 2007

DOWD, Douglas, **Capitalism and its Economics, A Critical History**, London, Pluto Pres, 2004

DOYLE, Michael W., **Empires**, Ithaca and London, Cornell University Press, 1986

DREYFUSS, Robert, "The Thirty-Year Itch", **Mother Jones**, March/April 2003 (Erişim) http://www.motherjones.com/news/feature/2003/10/ma_273_01.html, 5Eylül 2005

DRURY, Shadia B. "Response to Danny Postel," **Open Democracy**, www.opendemocracy.net

DRURY, Shadia B., **Leo Strauss and the American Right**, Palgrave MacMillan, 1999

DRURY, Shadia B., **The Political Ideas of Leo Strauss**, Palgrave MacMillan, 2005

DUNN, C. Chase, HALL, T. H., "Comparing World Systems to Explain Social Evolution" R. Denemark, J. Friedman, B. K. Gills ve G. Modelski (eds), **World System History: The Social Science of Long-Term Change** içinde, London, Routledge, 2000

DUTT, Palme, **World Politics 1918-1936**, Maine Press, 2007

EHRMAN, John, **The Rise of Neoconservatism: Intellectuals and Foreign Affairs**, 1945-1994, New Haven, Yale University Press, 1995

ELLIOT, Larry, "IMF: China leading world economic upturn", **Guardian Unlimited**, September 14, 2006

EMANUEL, Rahm, "The Seven-Year Slide", **Washington Post**, January 28, 2008

EMBONG, Abdul Rahman, "Globalization and Transnational Class Relations: Some Problems of Conceptualization", **Third World Quarterly**, Vol. 21, No. 6, 2000

ENGELS, Friedrich, "French Rule in Algeria" The Northern Star, 22 January 1848, Shlomo Avineri (ed.), **Karl Marx on Colonialism and Modernization** içinde, New York, Anchor Books, 1969

ENTWISTLE, Harold, **Antonio Gramsci: Conservative Schooling for Radical Politics**, Routledge, 1979

ERLANGER, Steven ‘‘Germany Joins Europe’s Cry that the U.S. Won’t Consult,’’ **New York Times**, Feb. 13, 2002

EVANS, G. Russell, SINGER, C. Gregg, **The Church and the Sword**, Houston, TX, 1982

EVANS, Peter B., **Dependent Development: The Alliance of Multinational, State, and Local Capital in Brazil**, USA, Princeton University Press, 1979.

FALK, Richard, **Predatory Globalization: A Critique**, Polity, 1999

FEITH, Douglas J., **War and Decision: Inside the Pentagon at the Dawn of the War on Terrorism**, HarperCollins, 2008

FEKEIKI, Omar, “The Toll of Communism”, **Washington Post**, June 13, 2007

FELDSTEIN, Richard, **Political Correctness: A Response from the Cultural Left**, University of Minnesota Press, USA, 1997

FEMIA, Joseph V., **Gramsci’s Political Thought: Hegemony, Consciousness and the Revolutionary Process**, Oxford, Clarendon Press, 1981

FERGUSON, W.S., **Greek Imperialism**, Boston, 1913

FERGUSON, Niall, **Empire: The Rise and Demise of the British World Order and the Lessons for Global Power**, New York, Basic Books, 2002

FERGUSON, Niall, **Colossus: The Price of America's Empire**, Penguin, 2004

FERGUSON, Niall, **The War of the World: History’s Age of Hatred**, London, Allen Lane, 2006

FERRO, Marc, **Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi, 13. yüzyıl-20. yüzyıl,** Çev. Muna Cedden, Ankara, İmge Kitabevi, 2002

FIELDHOUSE, David Kenneth, **The Theory of Capitalist Imperialism**, Longman, 1967

FIELDHOUSE, David Kenneth, **The Colonial Empires: A Comparative Survey from the Eighteenth Century**, New York, Delacorte Press, 1967

FIELDHOUSE, David Kenneth, **Economics and Empire, 1830-1914**, London, Macmillan, 1984

FINOCCHIARO, Maurice A., **Gramsci and the History of Dialectical Thought**, New York, Cambridge University Press, 1988

FIORI, Giuseppe, **Antonio Gramsci: Life of a Revolutionary**, Çev.Tom Nairn, Verso Modern Classics, Verso Books, 1996

FISCHER, David H., **Albion's Seed: Four British Folkways In America,** Oxford, Oxford University Press, 1989

FLAHERTY, Michael G., "Multiple Realities and the Experience of Duration", **Sociological Quarterly**, 28, 3, 1987

FLIESS, Peter J., **Thucydides and the Politics of Bipolarity**, Baton Rouge, Louisiana State University Press, 1966

FONTANA, Benedetto, **Hegemony and Power, On The Relation Between Gramsci and Machiavelli,** Minneapolis&London, University of Minnesota Press, 1993

FOREMAN-PECK, James, **A History of the World Economy: International Economic Relations Since 1850**, Barnes & Noble, 1983

FORSBERG, Tuomas, "German Foreign Policy and the War on Iraq: Anti-Americanism, Pacifism or Emancipation?", **Security Dialogue**, Volume 36, Issue 2, 2005

FORTSON, Danny, MURRAY-WATSON, Andrew, WEBB, Tim, "Future of Iraq: The spoils of war", **The Independent**, 07 January 2007

FRANK, Andre Gunder, **Capitalism and Underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil**, New York and London, Monthly Review Press, 1967

FRANK, Andre Gunder, **Lumpenbourgeoisie: Lumpendevelopment: Dependence Class and Politics in Latin America**, M.D. Berdecio (çev.), Monthly Review Press, 1972

FRANK, Andre Gunder, "The Development of Underdevelopment", Rajani Kanth (ed.), **Paradigms in Economic Development: Classic Perspectives, Critiques, and Reflections** içinde, M.E. Sharpe, 1994

FRANK, Andre Gunder, Barry K. Gills(ed.), **The World System: Five Hundred Years Or Five Thousand?**, Routledge, 1996

FRANK, Robert, "The French Alternative: Economic Power through the Empire or through Europe?", Josef Becker, Ennio Di Nolfo (ed.), **Power in Europe? II: Great Britain, France, Germany, and Italy, and the Origins of EEC**, 1952-1957 içinde, Walter de Gruyter, 1992

FREEDMAN, Lawrence, "The Changing Forms of Military Conflict", **Survival**, Vol.40, No.4, Winter 1998-99

FREEMAN, Alan, "Daggers Out as Davos Turns on US", **Globe and Mail**, 25 January 2003

FREEMAN, Richard "China, India and the Doubling of the Global Labor Force: Who Pays the Price of Globalization?", **The Globalist**, June 2005

FRIEDMAN, Thomas L., **The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization**, Thorndike Press, 1999

FRIEDMAN, Thomas L., "War of Ideas 1-6", **New York Times**, January 8, 2004 -January 25, 2004

FRIEDMAN, Thomas L., "It's a Flat World, After All", **New York Times**, 3 Nisan 2005

FRIEDMAN, Milton, SCHWARTZ, Anna J., **A Monetary History of the United States 1867-1960**, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1971.

FRIEDMAN, Murray, **The Neoconservative Revolution: Jewish Intellectuals and the Shaping of Public Policy**, New York, Cambridge University Press, 2006

FRIEDRICHES, Jörg, "The Meaning of New Medievalism", **European Journal of International Relations**, 7, 4, 2001

FRITZ, Ben, KEEFER, Bryan, NYHAN, Brendan, **All the President's Spin: George W. Bush, the Media, and the Truth**, US, Touchstone, 2004

FRUM, David, PERLE, Richard, **Şeytana Son, Terörde Savaş Nasıl Kazanılır?**, Ed. Gökçe Kaçmaz, Truva Yayınları, İstanbul, 2004

FUKUYAMA, Francis, **The End of History and the Last Man**, USA, Free Press, 1992

FUKUYAMA, Francis, "The Beginning of Foreign Policy", **New Republic**, August 17 -24, 1992

FUKUYAMA, Francis, "After Neoconservatism", **New York Times**, February 19, 2006

FUKUYAMA, Francis, **Neo-Conların Sonu, Yol Ayrımındaki Amerika**, Çev. Hasan Kaya, Profil, İstanbul 2006

FULLER, Joseph B., "Shifting financial winds", **The Boston Globe**, 23 Şubat 2007

GABACCIA, Donna, "A Long Atlantıc in A Wider World", **Atlantic Studies**, 2004, C. 1, No

GALLAGHER, John, ROBİNSON, Ronald, "Imperialism of Free Trade", **The Economic History Review**, New Series, Vol. 6, No. 1, 1953

GALTUNG, Johan, "A Structural Theory of Empire", **Journal of Peace Research**, 1971

GARDELS, Nathan, "The Rise and Fall of America"s Soft Power", **NPQ**, Winter 2005

GARDNER, Hall, **American Global Strategy and the 'War on Terrorism'**, Ashgate Publishing, 2007

GAT, Azar, "The return of Authoritarian Capitalists", **International Herald Tribune**, June 14, 2007

GATES, Bill, "How to Keep America Competitive", **Washington Post**, February 25, 2007

GEMDIN, Jeffry, "The New Europe-Menace", **Weekly Standard**, 29 Mart 1999

GERTH, Hans, MILLS, C. Wright (Ed.), **From Max Weber: Essays in Sociology**, London, Routledge, 2001,

GIBBON, Edward, **Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi**, III.cilt, çev. Asım Baltacıgil, İstanbul, 1988

GILL, Stephen, "Epistemology, Ontology and the 'Italian School", Ed.Stephen Gill, **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.

GILL, Stephen: "Gramsci and Global Politics: Towards a Post-Hegemonic Research Agenda", Ed. Stephen Gill, **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993

GILL, Stephen, LAW, David "Global Hegemony and the Structural Power of Capital", Stephen Gill ed.), **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993

GILL, Stephen, "Globalization, Market Civilization and Disciplinary Neo-liberalism", **Millenium, Journal of International Studies**, Cilt 24, Sayı 3, 1995

GILL, Stephen, MİTTELMAN, James H. "Rethinking and Remaking the Roots of Global Social and Political Theory", Ed. Stephen Gill ve James H. Mittelman, **Innovation and Transformation in International Studies**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997

GILL, Stephen, **Power and Resistance in the New World Order**, Palgrave Macmillan, 2003

GILL, Stephen, "Social Reproduction of Affluence and Human In/Security", Ed. Isabella Bakker ve Stephen Gill, **Power, Production and Social Reproduction: Human In/security in the Global Political Economy**, New York, Palgrave Macmillan, 2003

GILLON, Thomas Edward **The Dialectic of Hegemony, Robert Cox, Antonio Gramsci and Critical International Political Economy**, Queen Üniversitesi, Siyasi Çalışmalar Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1999

GILPIN, Robert, **US Power and the Multinational Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment**, New York, Basic Books, 1975

GILPIN, Robert, **War and Change in World Politics**, Cambridge, Cambridge University Press, 1981

GILPIN, Robert, "The Richness of the Tradition of Realism", **International Organization**, Vol. 38, Spring 1984

GILPIN, Robert, **The Political Economy of International Relations**, Princeton, Princeton University Press, 1987

GIRIDHARADAS, Anand, "Tata Steel looks to buy larger rival, Corus", **International Herald Tribune**, October 6, 2006

GIRIDHARADAS, Anand, "Lobbying in U.S., Indian Firms Present an American Face", **New York Times**, September 4, 2007

GIRLING, J. L. S., **America and the Third World: Revolution and Intervention**, Routledge, 1980

GIRLING, John, “Thailand in Gramscian Perspective”, Ed. James Martin, **Antonio Gramsci** içinde, Critical Assessments of Leading Political Philosophers, Vol. IV, Taylor & Francis, 2002

GOFF, Jacques Le, **Time, Work & Culture in the Middle Ages**, Çev. Arthur Goldhammer, University of Chicago Press, 1980

GOLDSTEIN, Joshua S. **Long Cycles: Prosperity and War in the Modern Age**, New Haven, Yale University Press, 1988

GORDON, Philip H., “Trading places: America and Europe in the Middle East”, **Survival**, Volume 47, Issue 2i June 2005

GORDON, Philip H, SHAPIRO, Jeremey, **Allies at War, America, Europe and the Crisis Over Iraq**, New York, Mcgraw-Hill, 2004

GORDON, Philip H., “Engaging China will ease trans-Atlantic tensions”, **International Herald Tribune**, February 11, 2007

GORDON, Philip H, “The End of the Bush Revolution”, **Foreign Affairs,** Jul/Aug2006, Vol. 85 Issue 4, s.75-86, (Erişim) http://**search**.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=21326405&site=ehost-live, 9 Kasım 2007

GORDON, Michael, SCHMITT, Eric, “U.S. Plans to Reduce Forces in Iraq with Help of Allies”, **New York Times**, May 3, 2003, s.A1

GORDON, Michael R., TRAINOR, Bernard E., **Cobra II: The Inside Story of the Invasion and Occupation of Iraq**, Vintage, USA, 2007

GORDON, Michael R. “A Prewar Slide Show Cast Iraq in Rosy Hues”, **New York Times**, February 15, 2007

GOWA, Joanne, “Rational Hegemons, Excludable Goods, and Small Groups: An Epitaph for Hegemonic Stability Theory?”, **World Politics**, Vol. 41, No.3, 1989

GOWAN, Peter, **The Global Gamble: Washington's Faustian Bid for World Dominance**, Verso, 1999

GOWAN, Peter, “Neoliberal Cosmopolitanism”, **New Left Review**, No.11, September-October 2001

GRAHAM, Thomas Jr., LAVERA, Damien J. "Nuclear Weapons: the Comprehensive Test Ban Treaty and National Missile Defense", Stewart

Patrick ve Shepard Forman(ed.), **Multilateralism and U.S. Foreign Policy: Ambivalent Engagement** içinde, Lynne Rienner Publishers, 2002

GRAMSCI, Antonio, **Selections From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci**, Ed. ve Çev: Q. Hoare ve G. Nowell Smith, New York, International Publishers, 1978

GRAMSCI, Antonio, **An Antonio Gramsci Reader: Selected Writings, 1916-1935**, Ed. David Forgacs ve D. Sternbach, New York, Schocken Books, 1989

GREENLEES, Donald, LAGUE,David, "PetroChina expected to surpass Exxon Mobil as largest company", **International Herald Tribune**, November 4, 2007

GREENSPAN, Alan, **The Age of Turbulence: Adventures in a New World**, Penguin Press, USA, 2007

GRIFFITHS, Martin, O'CALLAGHAN, Terry, ROACH, Steven C., **International Relations: The Key Concepts**, Routledge, 2008

GROSSER, Alfred, **The Western Alliance: The United States and Western Europe Since 1945**, London, Macmillan, 1980

GULICK, John, "A Critical Appraisal of Peter Gowan's "Contemporary Intra-Core Relations and World-Systems Theory": A Capitalist World-Empire or U.S.-East Asian Geo-Economic Integration?", **Journal of World-Systems Research**, 10, 2, Summer 2004

GUTH, James L. vd., "Religion and Foreign Policy Attitudes: The Case of Christian Zionism," Ed. John C. Green vd., **Religion and the Culture Wars: Dispatches from the Front** içinde, Lanham, MD, Rowman and Littlefield, 1996

HABERMAS, Jürgen, DERRİDA, Jacques, "February 15, or What Binds Europeans Together: A Plea for a Common Foreign Policy, Beginning in the Core of Europe", **Constellations**, Volume 10, Number 3, 2003

HAGGARD, Stephen, SİMMONS, Beth A., "Theories of International Regimes", **International Organization**, Vol. 41, No. 3, 1987

HAJ, Samira **The Making of Iraq, 1900-1963: Capital, Power, and Ideology**, State University of New York Press, 1997

HALL, John R. "The Time of History and the History of Times", **History and Theory**, Vol.19, No.2, 1980,

HALL, Stuart, **Thatcherism and the Crisis of the Left: the Hard Road to Renewal**, London, Verso Press, 1988

HALLER, Gret, **The Limits of Atlanticism: Perceptions of State, Nation and Religion in Europe and the United States**, Berghahn Books, 2007

HALPER, Stefan A., CLARKE, Jonathan, **America Alone: The Neo-conservatives and the Global Order**, Cambridge University Press

HALPERIN, Mark, HARRIS, John F., **The Way to Win, Taking the White House in 2008**, Random House, New York, 2006

HAMILTON, Alexander, **The Works of Alexander Hamilton, Comprising His Correspondence, and His Political and Official Writings**, John C. Hamilton(ed.), Charles S. Francis & Company: New York,1851, Vol. VII

HAMILTON, Paul, **Historicism**, USA and Canada, Routledge, 2003

HARDT, Michael, NEGRI, Antonio, **Empire**, London, Harvard University Press, 2000

HARDT, Michael, NEGRI, Antonio, **Multitude: War and Democracy in the Age of Empire**, New York: The Penguin Press, 2004

HARIS, Olivia, "Braudel: Historical Time and the Horror of Discontinuity", **History Workshop Journal,** No.57, 2004

HARPER, John Lamberton, **American Machiavelli: Alexander Hamilton and the Origins of U.S. Foreign Policy**, Cambridge University Press, 2004

HARRIS, Stuart, "China in the Global Economy", Ed. Barry Buzan ve Rosemary Foot **Does China Matter? A Reassessment** içinde, London and New York, Routledge, 2004

HARRIS, Frederick C., "Something Within: Religion as a Mobilizer of African-American Political Activism," **Journal of Politics**, 56, Spring 1994

HARRISON, David, **The Sociology of Modernization and Development**, USA and Canada, Routledge, 1991

HARVEY, David, **U.S. Expansionism: The Imperialist Urge in the 1890s**, Madison, University of Wisconsin Press, 1970

HARVEY, David, **The New Imperialism**, Oxford University Press, 2005

HEALY, David, **The United States and Cuba, 1899-1902**, Madison, University of Wisconsin Press, 1962

HEFFERNAN, Michael, “Inaugurating the American Century: ‘New World’ Perspectives on the ‘old’ in the Early Twentieth Century”, David Slatter and Peter J. Taylor (ed.), **The American Century, Consensus and Coercion in the Projection of American Power** içinde, GB, Blackwell, 1997

HEILBRUNN, Jacob, “Neocon v. Theocon: The New Fault Line on the Right,” **New Republic**, December 30, 1996

HELD, David, MCGREW, Anthony, **The Global Transformations Reader, An Introduction to the Globalization Debate**, UK, Polity, 2004

HENSMAN, Rohini, CORREGGİA, Marinella, “US Dollar Hegemony: The Soft Underbelly Of Empire”, (Erişim) January 30, 2005 www.sacw.net, 23 Şubat 2005

HIATT, Fred, “'Bush Lied'? If Only It Were That Simple”, **New York Times**, June 9, 2008; A17

HIATT, Fred, “The Democracy Backlash”, **Washington Post**, July 10, 2006

HIETELA, Thomas R., **Manifest Design: Anxious Aggrandizement in Late Jacksonian America**, Cornell University Press, Ithaca and London, 1985

HIGGOT, Richard, **Political Development Theory: The Contemporary Debate**, Routledge, 1982

HIGGOT, Richard, “US Foreign Policy and the 'Securitization' of Economic Globalization”, **International Politics**, 2004

HILFERDING, Rudolf, **Finance Capital: a Study of the Latest Phase in Capitalist Development**, London, Routledge & Kegan Paul, 1981

HINE, Robert V., FARAGHER, John Mack, **Frontiers: A Short History of the American West**, Yale University Press, 2007

HOBSBAWM, Eric J., **The Age of Revolution, 1789-1848**, London, Weidenfeld and Nicolson, 1962

HOBSBAWM, Eric J., **The Age of Capital, 1848-1875**, New York, Scribner's, 1975

HOBSBAWM, Eric J., “The last of the utopian projects”, **The Guardian**, Wednesday March 9, 2005

HOBSON, John M., **The State and International Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000

HOBSON, John A., **Imperialism: A Study**, Cosimo, Inc., 2005

HOFFMAN, Stanley, "An American Social Science: International Relations," **Daedalus**, Vol. 106, No. 1, Summer 1977

HOFSTADTER, Richard, “Manifest Destiny and the Philippines”, Daniel Aaron (ed.), **America in Crisis: Fourteen Crucial Episodes in American History** içinde, New York, Knopf, 1952

HOGAN, Michael J., **The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe**, 1947-1952, Cambridge University Press, 1989

HOLBROOKE, Richard,, **To End a War**, New York, Random House, 1998

HOOD, Ralph W., **The Death Cry of an Eagle**, Grand Rapids, Michigan, 1980.

HORNIG, Frank Hornig, WAGNER, Wieland, “China, the US and Battle to Lead a Globalized World”, **Spiegel Online International**, February 03, 2006, (Erişim) (Erişim) http://www.spiegel.de/international/spiegel/0,1518,398844-2,00.html, 7 Kasım 2007

HOWE, Stephen, “American Empire: the History and Future of an Idea”, **Open Democracy**, 12 - 06 - 2003, s.5, (Erişim) http://www.opendemocracy.net/node/1279/pdf, 29 Mayıs 2007

HOWE, Anthony, **Free Trade and Liberal England, 1846-1946**, Oxford University Press, 1997

HÖRBER, Thomas, **The Foundations of Europe: European Integration Ideas in France, Germany and Britain in the 1950s**, VS Verlag, 2006

HUNT, Michael H., **Ideology and U.S. Foreign Policy**, New Heaven, Yale University Press, 1987

HUNTINGTON, Samuel P., **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Simon & Schuster, 1998

HUNTINGTON, Samuel P. "The Lonely Superpower," **Foreign Affairs**, Vol. 78, No. 2, March/April 1999

HUNTINGTON, Samuel P. “The Age of Muslim Wars” **The Newsweek**, Special Davos Edition/December 2001-February 2002

HUNTINGTON, Samuel P., **Biz kimiz, Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı**, Çev. Aytül Özer, CSA, 2004

HUNTINGTON, Samuel P. **Who Are We: The Challenges to America's National Identity**, Simon & Schuster, 2005

HUNTLEY, Wade L., "Kant's Third Image: Systemic Sources of the Liberal Peace", **International Studies Quarterly**, 40, 1996

HUTH, Paul K., ALLEE, Todd L., **The Democratic Peace and Territorial Conflict in the Twentieth Century**, Cambridge University Press, 2002

HUTTON, Robert, "Blair Says U.K. Should Lead Europe on Nuclear, Renewable Energy", **Bloomberg.com**, November 2, 2006, (Erişim) http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601100&sid=a9w.y.tkRNyM&refer=germany, 4 Mayıs 2007

HUTTON, Will, **The World We're In**, London, Little, Brown, 2002

HUTTON, Will, "New China. New crisis", **The Observer**, January 7, 2007

IGGERS, Georg G. "**The Image of Ranke in American and German Historical Thought",** History and Theory, Vol. 2, No. 1, 1962

IGNATIEFF, Michael, **Virtual War**, London, Chatto & Windus, 2000

IGNATIEFF, Michael, "Nation Building Lite", **New York Times Magazine**, July 28, 2002

IGNATIEFF, Michael, **Empire Lite: Nation Building in Bosnia, Kosovo, Afghanistan**, Vintage, 2003

IKENBERRY, G. John, "Rethinking the Origins of American Hegemony", **Political Science Quarterly**, Vol. 104, No. 3., Autumn, 1989

IKENBERRY, G. John, SLAUGHTER, Anne-Marie, **Forging A World Of Liberty Under Law: U.S. National Security In The 21st Century, Final Report of the Princeton Project on National Security**, The Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton University, September 27, 2006, (Erişim) http://www.princeton.edu/~ppns/report/FinalReport.pdf, 24 Mayıs 2008

ISSERMAN, Maurice, KAZIN, Michael, **America Divided, The Civil War of the 1960's**, New York, Oxford University Press, 2004

JAWORSKI, Gary Dean, "Classicism and Romanticism in the Sociology of Time", **Sociological Inquiry**, 61, 4, 1991

JOHNSON, Douglas Wilson, **The Peril of Prussianism**, G.P. Putnam Sons, 1917

JOHNSON, L. B., "Our Foreign Policy Must Always be an Extension of This Nation's Domestic Policy" (Nisan 1966), W. LaFeber (ed.), **America in the Cold War: Twenty Years of Revolution and Response, 1947-1967** içinde, New York and London, John Wiley & Sons, 1969

JOHNSON, Bobbie, "Web firms' China role criticised", **The Guardian**, August 11, 2006

JOHNSON, Bobbie, "Google chief vows to protect users' privacy", **MediaGuardian.co.uk**, November 8, 2006

JOHNSON, Chalmers, **Blowback: The Costs and Consequences of American Empire**, Holt Paperbacks, USA: 2004

JOHNSTON, David Cay, "Chasm widens between rich and poor in U.S.", **International Herald Tribune**, December 16, 2007

JONES, Eric Lionel, **The European Miracle: Environments, Economies and Geopolitics in the History**, Cambridge University Press, 2003

JONES, Howard, **Crucible of Power: A History of American Foreign Relations to 1913**, Rowman & Littlefield, 2002

JONES, Terry, "They have made a killing", **The Guardian**, January 6, 2007

JOSEPH, Jonathan, **Hegemony, A Realist Analysis**, London and New York, Routledge, 2002

KAGAN, Donald vd., "Rebuilding America's Defenses, Strategy, Forces and Resources For a New Century", **The Project for the New American Century**, September 2000

KAGAN, Robert, KRISTOL, William, "Introduction: National Interest and Global Responsibility", Ed. Robert Kagan ve William Kristol, **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy** içinde, USA, Encounter Books, 2000

KAGAN, Robert, KRISTOL, William, "Clinton's Foreign Policy (cont.)", **Weekly Standard**, March 12, 2001

KAGAN, Robert, KRISTOL, William, "A National Humiliation", **Weekly Standard**, April 16/23, 2001

KAGAN, Robert "'Power and Weakness", **Policy Review**, No.113, June/July 2002, s. 8. (Erişim) http://www.policyreview.org/JUN02/kagan_print.html, 3 Ağustos 2004

KAHN, Joseph, "Murdoch's Dealings in China: It's Business, and It's Personal", **New York Times**, June 26, 2007

KANT, Immanuel, "An Idea for a Universal History with a Cosmopolitan Purpose", **Kant's Political Writings**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, s.41-42, Aktaran, Ewan Harrison, "Waltz, Kant and Systemic Approachs to International Relations", **Review of International Studies**,, 28, 2002

KAPLAN, Robert D., **The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War**, Vintage Books, 2001

KAPLAN, Amy, **The Anarchy of Empire in the Making of US Culture**, Cambridge, MA, Harvard University Press, 2002

KAPLAN, Lawrence S., **NATO Divided, NATO United: The Evolution of an Alliance**, Greenwood Publishing Group, 2004

KAPLAN, Morton A., **System and Process in International Politics**, ECPR Press, 2005

KAREIVA, Peter v.d., "Domesticated Nature: Shaping Landscapes and Ecosystems for Human Welfare", **Science**, Vol. 316. No. 5833, 29 June 2007

KATOVICH, Michael A. "Durkheim's Macrofoundations of Time: An Assessment and Critique", **Sociological Quarterly**, 28, 3, 1987

KAUFMAN, Joyce P., **A Concise History of U.S. Foreign Policy**, Rowman & Littlefield, 2006

KAUTSKY, Karl, "Ultra-imperialism", **New Left Review**, 59, January-February 1970

KAUTSKY, Karl, **Socialism and Colonial Policy: An Analysis**, Athol Books, 1975

KEGLEY JR., Charles W., WİTTKOPF, Eugene R., **World Politics, Trend and Transformation**, New York, St. Martin's Press, 1997

KEMP, Tom, "The Marxist Theory of Imperialism", Ed. Roger Owen ve Bob Sutcliffe, **Studies in the Theory of Imperialism** içinde, Longman, London, 1975

KENE, Edward, **Beyond the Anarchical Society, Gortius, Colonialism and Order in World Politics**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002

KENNEDY, Paul M., **The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000**, Random House, 1987

KENNEDY, Paul, **The Parliament of Man: the United Nations and the Quest for World Government**, London, Allen Lane, 2006

KEOHANE, Robert O., "U.S. Foreign Economic Policy Toward Other Advanced Capitalist States: The Struggle to Make Others Adjust," Kenneth Oye, Donald Rothschild ve Robert Lieber (ed.), **Eagle Entangled: U.S. Foreign Policy in a Comp1ex World,** London, Longman, 1979

KEOHANE, Robert O., **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton, Princeton University Press, 1984

KEOHANE, Robert O., "Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond", Robert O Keohane (ed.), **Neorealism and its Critics** içinde, New York, Columbia University Press, 1986

KEYMAN, E. Fuat, **Globalization, State Identity/Difference: Toward a Critical Theory of International Relations**, Atlantic Highlands, NJ, Humanities Press, 1997

KEYMAN, E. Fuat, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark", Ed. Atilla Eralp, **Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar** içinde, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000

KHALDUN, Ibn, **The Muqaddimah: An Introduction to History**,Çev. Franz Rosenthal, London, Princeton University Press, 1980, vol. I

KHALILZAD, Zalmay, "Losing the Moment? The United States and the World After the Cold War", **Washington Quarterly**, Vol.18, No. 2, Spring 1995

KIERNAN, V. G., "Colonialism", William Outhwaite (ed.), **The Blackwell Dictionary of Modern Social Thought** içinde, Blackwell Publishing, 2003

KIERNAN, Peter, "Petro-hysteria grips a superpower", **Asia Times**, Jul 1, 2006

KINDLEBERGER, Charles P., **The World in Depression 1929-1939**, Berkeley, University of California Press, 1973

KINDLEBERGER, Charles P., "Hierarchy Versus Inernational Cooperation", **International Organization**, Vol.40, No.4

KING, Gary, **Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research,** USA, Princeton University Press, 1994

KING, Preston T., **Thinking Past a Problem: Essays on the History of Ideas**, London, Cass, 2000

KIRWAN, William E., "Security Through Education", **Washington Post**, August 14, 2006

KISSINGER, Henry A., **The Troubled Partnership: A Re-Appraisal of the Atlantic Alliance**, McGraw-Hill, New York, 1965

KISSINGER, Henry A., **Diplomacy**, New York, Simon and Schuster, 1994

KISSINGER, Henry A., "Iraq Poses Most Consequential Foreign-Policy Decision for Bush", **Chicago Tribune**, 11 August 2002

KISSINGER, Henry A, "German-US Relations Thrown Into Crisis", **Korea Times**, 23 October 2002

KITCHING, Gavin N., **Development and Underdevelopment in Historical Perspective: Populism, Nationalism, and Industrialization**, Routledge, 1989

KLARE, Michael T., "Endless Military Superiority", **The Nation**, July 15 2002

KLARE, Michael T. **Blood and Oil: The Dangers and Consequences of America's Growing Petroleum Dependency**, New York, Metropolitan Books, 2004

KLARE, Michael T., "US goes from imperial offense to defense", **Asia Times Online**, Nov 17, 2006

KNOWLES, Lilian Charlotte Anne Tomn, **Economic Development in the Nineteenth Century in France, Germany, Russia and the US**, Routledge, London, 1936

KOEBNER, Richard, SCHMİTT, Helmut Dan, **Imperialism: The Story and Significance of a Political Word**, 1840-1960, New York, Cambridge University Press, 1964

KOENIGSBERGER, H.G., **Medieval Europe 400-1500**, Longman, Hong Kong, 1989

KOHUT, Andrew, "American Views of the Mideast Conflict", **New York Times**, May 14, 2002

KOLB, Eberhard, **The Weimar Republic**, Routledge, 2004

KOLKO, Gabriel, “Iraq, the United States, and the End of the European Union”, **Journal of Contemporary Asia**, Vol. 33, No. 3, 2003

KRAMER, Steven Philip, “The End of French Europe?”, **Foreign Affairs,** Vol. 85 Issue 4, Jul/Aug 2006, s.126-138, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=21326437&site=ehost-live, 20 Mart 2007

KRAUSS, Clifford, “Halliburton Office Move Is Criticized”, New York Times, March 13, 2007

KRAUTHAMMER, Charles, “The Unipolar Moment”, **Foreign Affairs**, Vol.70, No.1, Winter 1990/1991

KRAUTHAMMER, Charles, “What’s Wrong with the ‘Pentagon Paper’?”, **Washington Post**, March 13, 1992, A25 aktaran Richard Haass, **The Reluctant Sheriff: The United States After the Cold War**, Council on Foreign Relations, USA, 1997

KRAUTHAMMER, Charles, "In American foreign policy, a new motto: Don't ask. Tell", **Time**, February 26, 2001

KRAUTHAMMER, Charles, “This Is Realism?”, **Washington Post**, December 1, 2006; A29

KRAUTHAMMER, Charles, “Re-Imagining NATO,” **The Washington Post**, 24 Mayıs 2002

KREPINEVİCH, Andrew, “Iraq and Vietnam: DeJa Vu All Over Again?”, The Center for Strategic and Budgetary Assessments, 07/08/2004, (Erişim) http://www.csbaonline.org/4Publications/PubLibrary/B.20040602.NatofInsurge/B.20040602.NatofInsurge.pdf, 7 Aralık 2007

KRSHNAN, Armin, **War as Business, Technological Change and Military Service Contracting**, Cornwall, Ashgate Publishing, 2008

KRISTOL, Irving, “Defining Our National Interest”, **National Interest**, No.21, Fall 1990

KRISTOL, Irving, **Neoconservatism: The Autobiography of an Idea**, New York, Free Press, 1995

KRISTOL, Irving, "A Post-Wilsonian Foreign Policy", **AEI Online**, August 2, 1996, (Erişim) http://www.aei.org/publications/pubID.17311/pub_detail.asp, 25 Aralık 2006

KRISTOL, Irving, “The Neoconservative Persuasion,” **The Weekly Standard**, August 25, 2003

KRISTOL, William, KAGAN, Robert, “Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy”, **Foreign Affairs**, Vol. 75, No.4, July/August, 1996

KROLL, Luisa, “The World's Billionaires”, **Forbes.com**, (Erişim) http://www.forbes.com/2008/03/05/richest-people-billionaires-billionaires08-cx_lk_0305billie_land.html, 30 Haziran 2005

KRUGMAN, Paul, “The Vietnam Analogy”, **New York Times**, 16 Nisan 2004, A19

KRUGMAN, Paul “Everything is Political”, **New York Times**, August 5, 2003

KRUGMAN, Paul “Feeling No Pain”, **New York Times**, August 29, 2008

KUNDU, Kunal Kumar, “Move over, Fortune 500”, **Asia Times Online**, Aug 5, 2006

KUPCHAN, Charles A. “The End of the West”, **The Atlantic Monthly**, November 2002, www.theatlantic.com/issues/2002/11/kupchan.htm, 5 Mayıs 2006

KUPCHAN, Charles A., **The End of the American Era, U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century**, New York, Alfred A. Knopf, 2002

KURTZ, Stanley, “Democratic Imperialism: A Blueprint”, **Policy Review**, April-May, 2003, No.118

KUZNETS, Simon, **Modern Economic Growth – Rate, Structure and Spread**, New Heaven, Connecticut, Yale University Press, 1966

KYLE, Keith, **Suez: Britain's End of Empire in the Middle East**, I.B.Tauris, 2003

LACLAU, Ernesto, **Politics and Ideology in Marxist Theory: Capitalism, Fascism, Populism**, London, New Left Books, 1977

LACLAU, Ernesto, MOUFFE, Chantal, **Hegemony and Socialist Strategy, Towards a Radical Democratic Politics**, London, Verso, 1990

LACLAU, Ernesto, “Can Immanence Explain Social Struggles?”, Paul Andrew Passavant ve Jodi Dean (ed), **Empire's New Clothes: Reading Hardt and Negri** içinde, London, Taylor & Francis Books, 2004

LAFEBER, Walter, **The Cambridge History of American Foreign Relations, Volume II: The American Search for Opportunity, 1865-1913**, USA, Cambridge University Press, 1993

LAFEBER, Walter, **The New Empire: An Interpretation of American Expansion**, 1860-1898, Cornell University Press, 1998

LAFFREY, Mark, WELDES, Jutta, “Representing the International: Sovereignty after Modernity?”, **Empire's New Clothes: Reading Hardt and Negri** içinde, Paul Andrew Passavant ve Jodi Dean (ed.), London, Taylor & Francis Books, 2004

LAI, Hongyi Harry, "China’s Oil Diplomacy: is it a global security threat?", **Third World Quarterly**, Vol. 28, No. 3, 2007

LAMPMAN, Jane, “New scrutiny of role of religion in Bush's policies”, **The Christian Science Monitor**, 17 Mart 2003, (Erişim) http://www.csmonitor.com/2003/0317/p01s01-uspo.html, 1 Nisan 2006

LANDLER, Mark, “Meet the New Davos Man”, **New York Times**, 2 February 2003

LANGER, W. L. “A Critique of Imperialism”, P. J. Cain, Mark Harrison(ed.), **Imperialism: Critical Concepts in Historical Studies** Vol. II içinde,USA ve Canada, Taylor & Francis, 2001

LANTIS, Jeffrey S., “American Perspectives On The Transatlantic Security Agenda”, **European Security**, C. 13, No.4, 2004

LAPALOMBARA, Joseph,“Anti-Americanism in Europe: Corporate and National Dimensions, Anti-Americanism in Europe”, **American Foreign Policy Interests**, No. 26, 2004

LAMPHMAN, Jane “New scrutiny of role of religion in Bush's policies”, **The Christian Science Monitor**, 17 Mart 2003, (Erişim) http://www.csmonitor.com/2003/0317/p01s01-uspo.html, 9 Nisan 2005

LAYNE, Christopher, "The Real Conservative Agenda", **Foreign Policy**, No. 61, Winter, 1985-1986

LEDEEN, Michael A. Freedom Betrayed: How America Led a Global Democratic Revolution, Won the Cold War and Walked Away, Washington, DC: **AEI Press**, 1996

LEGGET, Jeremy, **Half Gone,** Portobello Books, 2006

LEMANN, Nicholas, “The Next World Order: The Bush Administration May Have a Brand New Doctrine of Power,” **The New Yorker**, C. 78, No. 6, 1 Nisan 2002

LENIN, Vladimir I., **Critical Remarks on the National Question: The Right of Nations to Self-Determination**, Progress, 1968

LENIN, Vladimir I., **Imperialism: The Highest Stage of Capitalism**, Australia, Resistance Books, 1999

LEVIN, Norman Gordon, **Woodrow Wilson and World Politics: America’s Response to War and Revolution**, New York, Oxford University Press, 1968

LEWIS, J. David, WEIGERT, Andrew J. “The Structures and Meanings of Social Time”, **Social Forces**, 60, 2, 1981

LIEBER, Robert J. “No Transatlantic Divorce in the Offing”, **Orbis: A Journal of World Affairs**, vol. 44, no. 4, Fall 2000

LIEBER, Robert J., “The Folly of Containment”, **Commentary**, October 2001

LIEVEN, Anatol, **America Right or Wrong: An Anatomy of American Nationalism**, Oxford University Press, 2004

LIEVEN, Anatol, “We do not deserve these people”, **London Review of Books**, 20 October 2005

LILLA, Mark, "Leo Strauss: The European", **The New York Review of Books**, Volume 51, Number 16, October 21, 2004.

LILLA, Mark, "The Closing of the Straussian Mind", **The New York Review of Books**, Volume 51, Number 17, November 4, 2004

LIND, Michael, **The American Way of Strategy: U.S. Foreign Policy and the American Way of Life**, US, Oxford University Press, 2006

LIND, Michael, **Made in Texas: George W. Bush and the Southern Takeover of American Politics**, New York, Basic Books, 2003

LINDERMAN, Gerald F., **The Mirror of War: American Society and the Spanish-American War**, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1974

LINDSAY, A. David, **The Modern Democratic State**, London, Royal Institute of International Affairs, 1943

LINDSEY, Hal (Carole C. Carlson ile birlikte), **The Late Great Planet Earth**, Zondervan, USA, 1970

LIPSET, Seymour Martin, **American Exceptionalism: A Double-Edged Sword**, New York, Norton, 1996

LOBE, Jim, "Conservative Christians Biggest Backers of Iraq War," **Inter-Press Service**, 10 Ekim 2002

LOBELL, Steven E., "The Grand Strategy of Hegemonic Decline: Dilemmas of Strategy And Finance", **Security Studies**, C.10, No.1, Güz 2000

LOBELL, Steven E., **The Challange of Hegemony, Grand Strategy, Trade and Domestic Politics**, USA, The University of Michigan Press, 2005

LOCKE, John, **Two Treatises of Government**, Peter Laslett (ed.), Cambridge University Press, 1988

LOHR, Steve, "At I.B.M., a Smarter Way to Outsource", **New York Times**, July 5, 2007

LONG, David, "Paternalism and the Internationalization of Imperialism: J.A. Hobson on the International Government of the "Lower Races" David Long ve Brian C. Schmidt, **Imperialism and Internationalism in the Discipline of International Relations** içinde, State University of New York Press, 2005

LONGLEY, Clifford, **Chosen People: The Big Idea that Shaped England and America**, London, Hodder and Stoughton, 2002

LOUIS, William Roger (ed.), **Imperialism: The Robinson and Gallagher Controversy**, New York, New Viewpoints, 1976

LOVEN, Jennifer, "Bush gives new reason for Iraq war. Says US must prevent oil fields from falling into hands of terrorists", **Boston Globe**, August 31, 2005, (Erişim) http://www.boston.com/news/nation/articles/2005/08/31/bush_gives_new_reason_for_iraq_war, 17 Nisan 2006

LOWENTHAL, Abraham F. (ed.), **Exporting Democracy: the United States and Latin America**, Baltimore, John Hopkins University Press, 1991

LOWRY, Rich, "It's Not Personal, Mr. Bush", **Washington Post**, July 1, 2001

LUCE, Henry Robinson, **The American Century**, Farrar & Rinehart, New York and Toronto, 1941

LUKES, Steven, **Power: A Radical View**, Palgrave Macmillan, 2005

LUXEMBURG, Rosa, "The Accumulation of Capital: an Anti-Critique", K. Tarbuck (ed.), **Bukharin, Imperialism and the Accumulation of Capital**, New York, Monthly Review Press, 1972

LUXEMBURG, Rosa, **The Accumulation of Capital**, Agnes Schwarzschild (çev.), Routledge, 2003

MACHIAVELLİ, Niccolò**, Hükümdar**, Çev. Mehmet Özay, İstanbul, Şûle Yayınları, 1998

MADSEN, Julian, "China's Policy in the Gulf Region: From Neglect to Necessity", **PINR**, 27 October 2006

MAGDOFF, Harry, **Imperialism Without Colonies**, Monthly Review Press, 2003

MAINES, David R., "The Significance of Temporality for the Development of Sociological Theory", **Sociological Quarterly**, 28, 3, 1987

MALLABY, Sebastian, "The Reluctant Imperialist: Terrorism, Failed States, and the Case for American Empire", **Foreign Affairs**, volume 81, issue 2, March/April 2002,

MALZAHN, Claus Christian, "Evil Americans, Poor Mullahs", SPIEGEL ONLINE - March 29, 2007, (Erişim) http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,474636,00.html, 28 Haziran 2007

MANDEL, Ernest, **Late Capitalism**, Verso Books, 1999

MANN, Michael, **Incoherent Empire**, Verso, 2005

MARKOFF, John, "China as regulatory powerhouse?", **International Herald Tribune**, 28 Mart 2008

MART, Michelle, **Eye on Israel: How America Came to View the Jewish State as an Ally**, USA, State Unviversity of New York Press, 2006

MARTIN, William, "The Christian Right and American Foreign Policy," **Foreign Policy**, 114, Spring, 1999

MARTINSON, Jane, “China censorship damaged us, Google founders admit”, **The Guardian**, January 27, 2007

MARX, Karl, “The British Role in India”, New York Daily Tribune, 25 June 1853, Shlomo Avineri (ed.), **Karl Marx on Colonialism and Modernization** içinde, New York, Anchor Books, 1969

MARX, Karl, “The Future Results of British Rule in India”, **New York Daily Tribune**, 8 August 1853, Shlomo Avineri (ed.), **Karl Marx on Colonialism and Modernization** içinde, New York, Anchor Books, 1969

MARX, Karl, **Capital: A Critique of Political Economy**, Vol. I, International Publishers, 1967

MARX, Karl, **Capital: A Critique of Political Economy**, Vol. II, International Publishers, 1970

MARX, Karl, **Capital: A Critique of Political Economy**, Vol. III, International Publishers, 1967

MASON, John G., “Leo Strauss and the Neo-Con Network,” **Logos Journal**, 3, 2, Spring 2004,
(Erişim) http://www.logosjournal.com/issue_3.2/mason.pdf, 10 Ağustos 2005

MAY, Ernest R., **American Imperialism, A Speculative Essay**, Chicago, Imprint Publications, 1991

MCCLELLAN, Scott, **What Happened: Inside the Bush White House and Washington's Culture of Deception**, USA, PublicAffairs, 2008

MCCORMİCK, Thomas J.,, **China Market: America’s Quest for Informal Empire, 1893-1901**, Chicago, Quadrangle, 1967

MEAD, Margaret, **Studying Contemporary Western Society: Method and Theory**, Berghahn Books, 2004

MEAD, Walter Russel, “The Jacksonian Tradition and American Foreign Policy”, **National Interest**, No. 58, Winter 1999-2000

MEAD, Walter Russel **Power, Terror, Peace and War, America”s Grand Strategy in a World at Risk**, New York, Alfred A. Knopf, 2004

MEAD, Walter Russel, “"God's Country?", **Foreign Affairs**, Vol. 85, Issue 5, Sep/Oct2006, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=22049785&site=ehost-live, 25 Ocak 2007

MEARSHEIMER, John J., WALT, Stephen M., **The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy**, New York, Farrar, Straus and Giroux, 2007

MEHTA, Uday Singh, **Liberalism and Empire, A Study in Nineteenth-Century British Liberal Thought**, Chicago and London, The University of Chicago Press, 1999

MELANSON, Richard A., **American Foreign Policy Since the Vietnam War: The Search for Consensus from Nixon to Clinton**, USA, M.E. Sharpe, 2000

MERK, Frederick, **Manifest Destiny and Mission in American History: A Reinterpretation**, New York, Alfred A. Knopf, 1963

MERRINGTON, John, "Theory and Practice in Gramsci's Marxism", New Left Review (ed.) **Western Marxism, A Critical Reader** içinde, London, Verso, 1978

MEYERSON, Harold, "The GOP's Southern Exposure", **Washington Post**, December 7, 2006

MIKKELSEN, Randall, "U.S. sees Russia, China and OPEC financial threat", **Reuters**, Feb 5, 2008

MILL, John Stuart, **Considerations on Representative Government**, London, Longman, Green, and Co., 1865

MILLER, John Chester, **Alexander Hamilton and the Growth of the New Nation**, Transaction Publishers, 2003

MILLER, W. Watts, "Durkheimian Time", **Time & Society**, 9, 1, 2000

MILNER, Helen V., 'Hegemonyacı İstikrarın Ötesinde Uluslararası Ekonomi-Politik, Işık Özel (çev.) **Foreign Policy**, Bahar 1998

MILWARD, Alan S., **The European Rescue of Nation State**, London, Routledge, 2000

MITCHELL, G. Duncan (ed.); **A New Dictionary of the Social Sciences**, Transaction Publishers, 2007

MITTELMAN, James H. "World Order Studies and International Political Economy", **Alternatives**, Vol.9, No.3, 1983

MITTELMAN, James H., "Rethinking Innovation in International Studies: Global Transformation at the Turn of the Millenium", Ed. Stephen Gill ve

James H. Mittelman, **Innovation and Transformation in International Studies** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1997

MODELSKI, George, **Long Cycles in World Politics**, Seattle, University of Washington Press, 1987

MOLSEED, Mari J., "The Problem of Temporality in the Work of Georg Simmel", **Sociological Quarterly**, 28, 3, 1987

MONIZ, Dave, "Monthly costs of Iraq, Afghan wars approach that of Vietnam", **USA Today**, 9/7/2003, (Erişim) http://www.usatoday.com/news/world/iraq/2003-09-07,-cover-costs_x.htm, 5 Kasım 2006

MOON, Parker Thomas, **Imperialism and World Politics**, The Macmillan Company, New York, 1926

MOORE, Phoebe V., **Globalisation and Labour Struggle in Asia: A Neo-Gramscian Critique of South Korea's Political Economy**, I. B. Tauris, 2007

MOTYL, Alexander J., "Empire Falls", **Foreign Affairs,** Vol. 85 Issue 4, Jul/Aug 2006,, s.190-194, (Erişim) (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=21326499&site=ehost-live, 5 Ekim 2006

MORERA, Esteve, **Gramsci's Historicism: A Realist Interpretation**, London, Routledge, 1990

MORGENTHAU, Hans Joachim, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace,** Knopf, 1948

MOUAWAD, Jad, "As Oil Giants Lose Influence, Supply Drops", **New York Times**, August 19, 2008

MOUFFE, Chantal, "Hegemony and Ideology in Gramsci", Ed. Chantal Mouffe, **Gramsci and Marxist Theory** içinde, London, Routledge and Kegan Paul, 1979

MOUFFE, Chantal, **The Return of the Political**, Verso, 2005

MOYNIHAN, Daniel Patrick, **Pandaemonium: Ethnicity in International Politics**, USA, Oxford University Press, 1993

MURAVCHIK, Joshua, "The Neoconservative Cabal", Irwin M. Stelzer(ed.), **The Neocon Reader: Two Plays** içinde, USA, Atlantik Books, 2004

MURAVCHIK, Joshua, “Neoconservatism's Future”, **The Wall Street Journal**, October 3, 2007

MURRAY, Robin, "Internationalization of Capital and the Nation State", **New Left Review,** I/67, May-June 1971

MUSALLAM, Musallam Ali, **The Iraqi Invasion of Kuwait: Saddam Hussein, His State and International Power Politics**, British Academic Press, GB, 1996

MŪSAWĪ, Muhsin Jāsim, **Reading Iraq: Culture and Power in Conflict**, I.B.Tauris, 2006

NADEL, Alan, **Containment Culture: American Narratives, Postmodernism and the Atomic Age**, Duke University Pres, Durham and London, 1995

NASH, Fred, **Meta-Imperialism: A Study in Political Science**, Avebury, England, 1994

NELSON, Benjamin, "Conscience and the Making of Early Modern Cultures: The Protestant Ethic Beyond Max Weber", Ed. Peter Hamilton, **Max Weber, Critical Assessments** içinde, Vol.II, London, Taylor & Francis, 1993

NIMMO, Kurt, **Another Day in the Empire**, Arizona, Dandelion Books, 2006

NINKOVICH, Frank, **Modernity and Power: A History of the Domino Theory in the Twentieth Century**, University of Chicago Press, 1994

NINKOVICH, Frank, **The United States and Imperialism**, Blackwell Publishing, 2001

NOLL, Mark, **America’s God: From Jonathan Edwards to Abraham Lincoln**, Oxford: Oxford University Press, 2002

NORTHCOTT, Michael, **An Angel Directs the Storm, Apocalyptic Religion and American Empire**, I.B. Tauris & Co Ltd, Cornwall, 2004

NORTON, Anne, **Leo Strauss and the Politics of American Empire**, New Haven, Yale University Press, 2004

NOVICK, Peter, **That Noble Dream: The "Objectivity Question" and the American Historical Profession**, Cambridge University Press, 1988

NOWELL, Gregory P., "Hobson's Imperialism: It's Historical Validity and Contemporary Relevance", Ed. Ronald H. Chilcote, **The Political Economy of Imperialism: Critical Appraisals** içinde, Rowman & Littlefield, 2000

NYE JR, Joseph S., **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Gürol Koca(çev.), Literatür Yayınları, İstanbul, 2003

NYE JR, Joseph S., **Soft Power: The Means to Success in World Politics**, PublicAffairs, 2005

O'BRIEN, Philip J., "A Critique of Latin American Theories of Dependency", Ivar Oxaal, Tony Barnett ve David Booth(ed.), **Beyond the Sociology of Development: Economy and Society in Latin America and Africa** içinde, London, Routledge, 1975

O'HARA, Phillip Anthony (ed.) vd., **Encyclopedia of Political Economy**, Vol. 1, Routledge, 2001

O'KEOHANE, Robert, "The Globalization of Informal Violence, Theories of World Politics, and the 'Liberalism of Fear," **International Organization**, IP-Dialog Spring 2002

OKUR, Mehmet Akif, "Atlantik Ötesi İlişkilerde Hegemonya ve Rekabet", **2023**, No.26, 15 Haziran 2003

OKUR, Mehmet Akif**,** "Ortadoğu'da Pasif Devrim: Büyük Ortadoğu İnsiyatifi", **2023**, 15 Mart 2004

OKUR, Mehmet Akif, "İmparatorluk(un Merkezîleştirilmesi) Girişimi: ABD'nin Küreselleşmeyle Savaşı", **Siyaset ve Toplum,** Bahar 2005

O'LEARY, Stephen**, Arguing the Apocalypse: A Theory of Millennial Rhetoric,** Oxford, Oxford University Press**,** 1994

ORGANSKI, A.F.K.**, World Politics**, New York, Knopf, 1968

ORGANSKI, A.F.K, KUGLER, Jacek, **The War Ledger**, Chicago, Chicago University Press, 1980

O'SULLIVAN, John "Chirac Therapy", **National Review**, 6 Aralık 1999

OUTHWAITE, William, **The Blackwell Dictionary of Modern Social Thought**, Blackwell, 2003

OVENDALE**,** Ritchie, **Britain, the United States and the Transfer of Power in the Middle East**, 1945-1962, Leicester, Leicester University Press, 1996

OWEN, Roger, SUTCLİFFE, Bob (ed.), **Studies in the Theory of Imperialism**, London, Longman, 1975

PACKER, George, **The Assassins' Gate: America in Iraq,** New York, Farrar, Straus and Giroux, 2005

PAGE, Susan, "Is Iraq becoming another Vietnam?", **USA Today**, 4/13/2004, (Erişim) http://www.usatoday.com/news/world/iraq/2004-04-13-vietnam-iraq-cover_x.htm, 6 Haziran 2008

PALAST, Greg, "Secret U.S. Plans For Iraq's Oil", **BBC News World Edition**, March 17, 2005, (Erişim) http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/programmes/newsnight/4354269.stm, 7 Ekim 2007

PALLISTER, David, "A multibillion dollar industry built on the most dangerous jobs in the world", **The Guardian**, May 30, 2007

PALMISANO, Samuel J., "The Globally Integrated Enterprise", **Foreign Affairs,** Vol. 85 Issue 3, May/Jun2006, s.127-136, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=20586935&site=ehost-live,12 Eylül 2007

PANITCH, L., GINDIN, S., "Global Capitalism and American Empire",Ed. L. Panitch ve C. Leys, **Socialist Register 2004: The New Imperial Challange** içinde, London, Merlin

PARKER, George, THORNHILL, John "Europeans see religion as no bar to joining union", **Financial Times**, December 18 2006

PASSAVANT, Paul Andrew, DEAN,Jodi, **Empire's New Clothes: Reading Hardt and Negri**, London, Taylor & Francis Books, 2004

PATNAIK, Prabhat, **Whatever Happened to Imperialism and Other Essays**, Manohar Publishers and Distributors, Delhi, Tulika, 1995

PATTERSON, Thomas Carl, **Change and Development in the Twentieth Century**, UK, Berg Publishers, 1999

PAUL, Darel E., "The Siren Song of Geopolitics: Towards a Gramscian Account of the Iraq War", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol.36 No.1, 2007

PELLETIERE, Stephen C., **America's Oil Wars**, USA, Praeger Publishers, 2004

PELLETIERE, Stephen C. **Iraq and the International Oil System: Why America Went to War in the Gulf**, USA, Maisonneuve Press, 2004

PERLE, Richard, “Thank God for the death of the UN”, **The Guardian**, 21 Mart 2003

PERLMAN, S., “Hegemony and Arkhe in Greece: Fourth-Century B.C. Views”, Ed. R.N. Lebow & B.S. Strauss, **Hegemonic Rivalry: From Thucydides to the Nuclear Age,** Boulder, 1991

PETERSON, Peter G. vd., “Finding America’s Voice: A Strategy for Reinvigorating U.S. Public Diplomacy”, **Report of an Independent Task Force Sponsored by the Council on Foreign Relations**, Council on Foreign Relations**,** 2003

PETERSON, John, POLLACK, Mark ‘‘Introduction,’’ John Peterson ve Mark Pollack (ed.),, **Europe America, Bush: Transatlantic Relations in the 21st Century**, Routledge, 2003.

PETERSON, V. Spike, **A Critical Rewriting of Global Political Economy, Integrating Reproductive, Prodcutive and Virtual Economies**, London and New York, Routledge, 2003

PETRAS, James, VELTMEYER, Henry, **Globalization Unmasked: Imperialism in the 21st Century**, Zed Books, 2001

PHARES, Walid, **The War of Ideas: Jihadism against Democracy**, Palgrave Macmillan, USA: 2007

PHELPS, Edmund S. “Dynamic Capitalism”, **The Wall Street Journal**, October 10, 2006

PHILLIPS, David L., **Losing Iraq: Inside the Postwar Reconstruction Fiasco**, Boulder, CO, Westview Press, 2005

PHILIPS, Kevin, **American Theocracy: The Peril and Politics of Radical Religion, Oil, and Borrowed Money in the 21st Century,** New York, Viking, 2006

PIETERSE, Jan Nederveen, **Globalization or Empire?**, London, Routledge, 2004

PJIL, Kees Van Der “Transnational Class Formation and State Forms”, Ed. Stephen Gill ve James H. Mittelman, **Innovation and Transformation in International Studies**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997

PLAFF, William, “Don't blame the French”, **The Guardian**, 20 Mart 2003)

PODHORETZ, Norman, "In Praise of the Bush Doctrine", **Commentary**, September 2002

PORTER, Andrew, “Imperialism, Altruism, and Missionary Enterprise: the British Protestant Experience Since The Late Eighteenth Century”, Eleanor H. Tejirian ve Reva Spector Simon (eds.), **Altruism and Imperialism, Western Cultural and Religious Missions in the Middle East** içinde, USA, Columbia University Middle East Institute, Occasional Papers 4, 2002

PORTER, Gareth, **Perils of Dominance: Imbalance of Power and the Road to War in Vietnam**, Ewing, NJ, USA, University of California Press, 2005

PORTER, Bernard, **Critics of Empire: British Radicals and the Imperial Challenge**, I.B.Tauris, 2008

POULANTZAS, Nicos, **Classes in Contemporary Capitalism**, London, New Left Books, 1975

POWELL, Colin, Address ot the United Nations Security Council, 5 Şubat 2003, (Erişim) http://www.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/17300.htm, 4 Temmuz 2005

PRATT, Julius W, “The Ideology of American Expansion”, Avery Craven (ed.), Essays **in Honor of William E. Dodd by His Former Students at the University of Chicago** içinde, Chicago, University of Chicago Pres, 1935

PRATT, Julius W., **Expansionists of 1898: The Acquisition of Hawaii and the Spanish Islands**, Quadrangle Books, 1964

RANKE, Leopold Von, **History of the Latin and Teutonic Nations from 1494 to 1514**, Çev. Phillip A. Ashworth, 1887-2004, Kessinger Publishing

RANSOM, Paul, **Antonio Gramsci, A New Introduction**, Harvester/Wheatsheaf, 1992

RAPKIN, David P., “The Contested Concept of Hegemonic Leadership” David P. Rapkin (ed.), **World Leadership and Hegemony** içinde, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1990

RASLER, Karen A., THOMPSON, William R., **The Great Powers and Global Struggle, 1490-1990**, Lexington, University Press of Kentucky, 1994;

REUS-SMIT, Christian, "Liberal hierarchy and the licence to use force", Ed. David Armstrong, Theo Farrell, Bice Maiguashca, **Force and Legitimacy in World Politics** içinde, Cambridge University Press, 2006

RHODES, Matthew, “Central Europe and Iraq: Balance, Bandwagon, or Bridge?”, **Orbis: A Journal of World Affairs**, Vol.48, No.3, Summer 2004

RICE, Condoleezza, “Promoting the National Interest”, **Foreign Affairs**, Jan/Feb2000, Vol. 79 No.1

RICE, Condoleezza, “Dr. Condoleezza Rice Discusses President's National Security Strategy”, New York, October 1, 2002, www.whitehouse.gov/news/releases/2002/10/20021001-6.html, 14 Kasım 2005

RICE, Condoleezza, “Dr. Condoleezza Rice Discusses Foreign Policy”, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/08/20030807-1.html, 7 Aralık 2006

RICE, Condoleezza, "Dr. Rice Addresses War on Terror", August 19, 2004, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/08/20040819-5.html, 19 Temmuz 2007

RIEFF, David, "A New Age of Liberal Imperialism?", **World Policy Journal**, Vol. XVI, No2, Summer 1999

RICHMOND, Robert W., MARDOCK, Robert W. (ed.), **A Nation Moving West: Readings in the History of the American Frontier**, Lincoln and London, University of Nebraska Press, 1966

RICKS, Thomas E., **Fiasco: The American Military Adventure in Iraq**, Penguin, USA, 2007

ROBERTS, Pat vd. United States Senate Select Committee on Intelligence., **Report on the U.S. Intelligence Community’s Prewar Intelligence Assessments on Iraq**, 7 Haziran 2004, (Erişim) http://www.gpoaccess.gov/serialset/creports/pdf/s108-301/s108-301.zip, 3 Kasım 2005

ROBINSON, William I., **Promoting Polyarchy: Globalization, US Intervention and Hegemony**, Cambridge Studies in International Relations, Cambridge, Cambridge University Press, 1996

ROBINSON, William I., “Globalization, The World System and Democracy Promotion in US Foreign Policy”, **Theory and Society**, 25, October 1996

ROBINSON, William I., HARIS, Jerry, “Towards a Global Running Class? Globalization and the Transnasyonel Capitalist Class”, **Science & Society**, 64, 1, Spring 2000

ROBINSON, William I., **A Theory of Global Capitalism: Production, Class, and State in a Transnational World**, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2004

ROBINSON, Ronald Edward, GALLAGHER, John, DENNY, Alice, **Africa and the Victorians: The Climax of Imperialism in the Dark Continent**, St. Martins Press, 1961

ROBINSON, Ronald, "Non-European Foundations of European Imperialism: Sketch for a Theory of Collaboration", Roger Owen ve Bob Sutclif(ed.), **Studies in the Theory of Imperialism** içinde, London, Longman, 1975

ROBINSON, Ronald, "The Excentric Idea of Imperialism, with or without Empire", Wolfgang J. Mommsen ve Jiirgen Osterhammel (ed.), **Imperialism and After: Continuities and Discontinuities**, London, Allen & Unwin,1986

ROGERS, Jim, **A Bull in China: Investing Profitably in the World's Greatest Market**, Random House, 2007

ROSE, David, "Neo Culpa", **Vanity Fair**, November 3, 2006

ROSEN, Stephen Peter, "An Empire, If You Can Keep It", **National Interest**, No. 71, No.51, Spring 2003

ROSENTHAL, R. B., **Thirst of the Desert**, PageFree Publishing, Otsego, 2004

ROSTOW, Walt Whitman, **The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto**, USA, Cambridge University Press, 1991

ROTHKOPF, David, "They're Global Citizens. They're Hugely Rich. And They Pull the Strings.", **Washington Post**, May 4, 2008

ROUSSEAU, Jean-Jacques, **The Social Contract,** H. J. Tozer (çev.), GB, Wordsworth Editions, 1998

ROVE, Karl, "The Long View", **National Review**, August 31, 2007, (Erişim) http://article.nationalreview.com/?q=ZDBkZWQzNWM2ZDIwN2QyMTg4OTUzMjc1ZGFhOTc5OTM, 4 Kasım 2007

RUDOLPH, Peter, "The Myth of the 'German Way': German Foreign Policy and Transatlantic Relations", **Survival**, vol. 47, no. 1, Spring 2005

RUGGIE, John G., "International Regimes, Transactions and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order", **International Organisation**, Vol. 36, No.2, 1982

RUGGIE, John G., “Social Time and International Policy”, Ed. Margaret P. Karns, **Persistent Patterns and Emerging Structures in a Waning Century** içinde, New York, Praeger, 1986

RUGGIE, John G. “Social Time and Ecodemographic Context”, **Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization** içinde, Routledge, 1998

RUMSFELD, Donald, “Transforming the Military”, **Foreign Affairs**, Vol. 81, No.3, 2002

RUMSFELD, Donald, “21st Century Transformation of U.S. Armed Forces”, National Defense University, Washington, D.D., January 31, 2002 www.defenselink.mil/speeches/2002/s20020131-secdef.htmL, 25 Mayıs 2007

RUMSFELD, Donald, “Remarks on ABC ‘This Week with George Stephanopoulos’”, March 30, 2003 www.defenselink.mil/news/Mar2003/t03302003_t0330sdabcsteph.html, 28 Nisan 2005

RUPERT, Mark, “Alienation, Capitalism and the Inter-State System: Towards a Marxian/Gramscian Critique”, Ed. Stephen Gill, **Gramsci, Historical Materialism and International Relations** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993

RUPERT, Mark, “Globalisation and Contested Common Sense in the United States”, Ed. Stephen Gill ve James H. Mittelman, **Innovation and Transformation in International Studies** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1997

RUPERT, Mark, “In the Belly of the Beast: Resisting Globalisation and War in a Neo-Imperial Moment”, Catherine Eschle ve Bice Maiguashca (ed.), **Critical Theories, International Relations and 'the Anti-Globalisation Movement': The Politics of Global Resistance** içinde, Routledge, 2005

RUPERT, Mark, SOLOMON, M. Scott, **Globalization and International Political Economy: The Politics of Alternative Futures**, U.S.A., Rowman & Littlefield Publishers, INC., 2006

RUSSET, Bruce, “The Mysterious Case of Vanishing Hegemony or Is Mark Twain Really Dead?”, **International Organization**, Bahar 1985, No.2

RUTENBERG, Jim, “In Farewell, Rumsfeld Warns Weakness Is ‘Provocative’”, **New York Times**, December 16, 2006

SAMMON, Bill, **Fighting Back: The War on Terrorism from Inside the Bush White House**, U.S., Regnery Publishing, 2002

SAMUELSON, Robert J., “The Economy's Rebalancing Act”, **Washington Post**, December 20, 2006

SAMUELSON, Paul A., “Where Ricardo and Mill Rebut and Confirm Arguments of Mainstream Economists Supporting Globalization”, **Journal of Economic Perspectives**, Vol. 18, No. 3, Summer 2004.

SANDEL, Michael J.**, Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy**, Harvard University Press, 1998

SANTOS, Theotonio Dos, “The Structure of Dependence”, **American Economic Review**, 1970, vol. 60, issue 2

SARDAR, Ziauddin, “The Blitcon supremacists”, **The Guardian**, December 9, 2006

SASSOON, Anne Showstack, **Gramsci's Politics**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1987

SEAGER, Ashley, “Steep decline in oil production brings risk of war and unrest, says new study”, **The Guardian**, October 22, 2007

SCHNEIDER, William Jr. **Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication**, Washington, Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition, Technology, and Logistics, September 2004, (Erişim) http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/2004-09-Strategic_Communication.pdf, s. 40., 22 Kasım 2006

SCHRODER, William Ralph, **Continental Philosophy: A Critical Approach**, Blackwell, 2005

SCHUMAN, Howard, COMING, Amy D., “Comparing Iraq to Vietnam, Recognition, Recall and the Nature of Cohort Effects”, **Public Opinon Quarterly**, Vol. 70, No. 1, Spring 2006

SCHUMPETER, Joseph A., **Imperialism and Social Classes**, Heinz Norden (çev.), Paul M. Sweezy (ed.), Oxford, Basil Blackwell, 1951

SCHWEISS, Christina M., “Sharing Hegemony, The Future of Transatlantic Security”, **Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association**, C. 38, No.3, 2003

SCOTT, Robert E., “Costly Trade With China, Millions of U.S. jobs displaced with net job loss in every state”, **Economic Policy Institute**, 9 Ekim2007, (Erişim) http://www.epi.org/content.cfm/bp188, 20 Aralık 2007

SCOWCROFT, Brent, “Don’t Attack Saddam, It would undermine our antiterror effort”, **Wall Street Journal**, August 15, 2002, (Erişim) http://www.opinionjournal.com/editorial/feature.html?id=110002133, 7 Nisan 2006

SEDIVY, Jiri, ZABOROWSKİ, Marcin “Old Europe, New Europe and Transatlantic Relations”, **European Security**, C.13, No.3, 2004

SEGAL, Gerald, “Does China Matter?”, Barry Buzan ve Rosemary Foot (ed.), **Does China Matter? A Reassessment** içinde, London and New York, Routledge, 2004

SEGRE, Sandro “A Weberian Theory of Time”, **Time & Society**, Vol. 9, 2/3

SERFATY, Simon, **Fading Partnership: America and Europe after Thirty Years,** New York, Praeger, 1979

SEVENER, Harold A., “Saddam Hussein: A Modern-Day Nebuchadnezzar? Is There Prophetic Significance In Today's Middle East Events?”, **The Israel Report**, Ocak-Şubat 2000, (Erişim) http://christianactionforisrael.org/isreport/janfeb00/saddam.html, 12 Haziran 2006

SHARP, Jeremy M., "The Broader Middle East and North AfricaInitiative: An Overview", **CRS Report for Congress**, February 15, 2005, s.5, (Erişim) http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22053.pdf, 5 Nisan 2006

SINCLAIR, Timothy J. “Beyond International Relations Theory”, R. W. Cox ve Timothy J. Sinclair, **Approaches to World Order** içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1996

SINGER, Saul, “Domino democracy”, **Jerusalem Post**, 07 Nisan 2002

SINKIN, Richard, “The EU and US: From Cooperation to Rivalry”, **European Integration**, C. 26, No. 1, Mart 2004

SKIRBEKK, Gunnar, GILJIE, Nils, **History of Western Thought: From Ancient Greece to the Twentieth Century**, Routledge, 2001

SKLAIR, Leslie “Social movements for global capitalism: the transnational capitalist class in action”, **Review of International Political Economy,** Vol.4, No.3 Autumn 1997

SKLAIR, Leslie, **The Transnational Capitalist Class**, UK, Blackwell Publishers, 2001

SLATER, David, “Locating the American Century: Themes For a Post-Colonial Perspective”, David Slatter and Peter J. Taylor (ed.), **The American Century, Consensus and Coercion in the Projection of American Power** içinde, GB, Blackwell, 1997

SMITH, Adam, **An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**, Jesse Bullock (ed.), Kessinger Publishing, 2004

SMITH, Michael, 'The Devil You Know': The United States and a Changing European Community", **International Affairs**, Vol. 68, No. 1, 1992

SMITH, Michael, “European Integration and American Power: Reflex, resistance and Reconfiguration”, Ed. David Slatter and Peter J. Taylor, **The American Century, Consensus and Coercion in the Projection of American Power** içinde, Blackwell, GB, 1997

SMITH, Steve, “The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory”, **International Relations Theory Today,** Ed. Ken Booth ve Steve Smith, Cambridge, Polity Press, 1995

SMITH, Thomas W., **History & International Relations,** Florence, KY, USA, Routledge, 1999

SMITH, Tom W., “The Religious Right: Faith, Politics, Traditional Values, and Tolerance in Contemporary America,” **National Opinion Research Center**, University of Chicago, July 14, 1996

SMITH, Tony, **The Pattern of Imperialism: The United States, Great Britain, and the Late-Industrializing World Since 1815**, Canada, Cambridge University Press, 1981

SNIDAL, Duncan, “Hegemonic Stability Theory Revisited”, **U.S. Power and the Multnational Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment,** R. Gilpin (ed.), New York, Basic Books, 1975

SNIDAL, Duncan, “The Limits of Hegemonic Stability Theory,” **International Organization**, Vol.39, No. 4, Autumn 1985

SNYDER, Alvin, "The Great Alhurra Debate", **University of Southern California Center on Public Diplomacy**, December 7, 2005, (Erişim) http://uscpublicdiplomacy.com/index.php/newsroom/worldcast_detail/051207_the_great_alhurra_debate/, 28 Mayıs 2007

SOREL, Georges, **Reflections on Violence**, New York, Ams Press, 1975

SOROKIN, Pitirim A., METRON, Robert K. “Social Time: A Methodological and Functional Analysis” **American Journal of Sociology**, 42, 1937

SOROS, George,**The Bubble of American Supremacy: Correcting the Misuse of American Power**, Public Affairs, 2004

SOROS, George, **On Globalization**, PublicAffairs, 2005

SPEGELE, Roger D., “Is Robust Globalism A Mistake?”, **Review of International Studies**, 23, 1997

SPRINGHALL, John, **Decolonization Since 1945: The Collapse of European Overseas Empires**, Palgrave, 2001

SPROUT, Harold, SPROUT, Margaret, **The Rise of American Naval Power, 1776-1918**, Annapolis, Md., Naval Institute Pres, 1990

STANDISH, Colin D., STANDISH Russell R.,**The Evangelical Dilemma**, Rapidan, Hartland Publications, 1996

STEGER, Manfred B., "From Market Globalism to Imperial Globalism: Ideology and American Power after 9/11", **Globalizations**, Vol. 2, No. 1, May 2005

STIGLTZ, Joseph E., **Globalization and Its Discontents**, W. W. Norton & Company, 2003

STIGLTZ, Joseph E., BİLMES, Linda J., **The Three Trillion Dollar War: The True Cost of the Iraq Conflict**, USA, W. W. Norton, 2008

STOKEN, Dick, **The Great Game of Politics, Why We Elect, Whom We Elect**, USA, Forge, 2004

STOLBERG, Sheryl Gay, "Bush invokes faith to defend war policy", **International Herald Tribune**, March 11, 2008

STORY, Louise, “Foreign-born chiefs reflect Fortune 100's global reach”, **International Herald Tribune**, December 12, 2007

STOUT, Jeffrey, **Democracy and Tradition**, Princeton, NJ, Princeton University Press, 2004,

STRANGE, Susan, “The Persistent Myth of Lost Hegemony”, **International Organization**, Vol. 41 No.4, Autumn 1987

STRANGE, Susan, "The Defective State (What Future for the State?)," **Daedalus**, Vol. 124, No.2, 1995

STRAUSS, Leo, **Natural Right and History**, Chicago, University of Chicago Press, 1953

SUGIHARA, Kaoru, "The East Asian path of Economic Development, A Long Term Perspective", Ed. Giovanni Arrighi, Takeshi Hamashita ve Mark Selden, **The Resurgence of East Asia, 500, 150 and 50 Years Perspectives** içinde, New York and London, Routledge, 2003

SZYMANSKI, Albert, **The Logic of Imperialism**, New York, Praeger, 1981

TABB, William K., **Economic Governance in the Age of Globalization**, Colombia University Press, New York, 2004

TAYLOR, Ian, **Stuck in Middle Gear: South Africa's Post-Apartheid Foreign Relations**, Praeger/Greenwood, USA, 2001

TAYLOR, Matthew, COBAIN, Ian, EVANS, Rob, "Revealed: the front organisation set up by BNP members to raise money in the US", **The Guardian**, February 3, 2007

TAYLOR, P. J., "The State as Container: Territorality in the Modern World System", **Progress in Human Geography**, Vol. 18, No.2, 1994

TEJIRIAN, Eleanor H. "Faith of Our Fathers: Near East Relief and the Near East Foundation –From Missions to NGO", Eleanor H. Tejirian ve Reva Spector Simon (eds.), **Altruism and Imperialism, Western Cultural and Religious Missions in the Middle East** içinde, USA, Columbia University Middle East Institute, Occasional Papers 4, 2002

TENET, George., **At the Center of the Storm: My Years at the CIA**, HarperCollins, USA, 2007

TERTZAKIAN, Peter **A Thousand Barrels a Second: The Coming Oil Break Point and the Challenges Facing an Energy Dependent World**, McGraw-Hill, 2006

THE HOLY BİBLE, Containing the Old and New Testaments, Translated Out of the Original Tongues, New York, American Bible Society, 1853

THOMPSON, David, **Europe Since Napoleon**, London, Penguin Books, 1966

TICKELL, Adam, PECK, Jamie, "Making Global Rules: Globalisation or Neoliberalisation?", **Remaking Global Economy: Economic-Geographical Perspectives** içinde, J. Peck ve H. W-C Cheung, London, Sage, 2003

TIMMONS, Heather, “India, a Stirring Giant, Is the New Place to See and Be Seen”, **New York Times**, December 13, 2007

TOCQUEVILLE, Alexis de **Democracy in America** Vol. I, Henry Reeve, C.B. (çev.), Bruce Frohnen (ed.), USA, Regnery Publishing, Inc., 2003

TONER, Robin, RUTENBERG, Jim, “Partisan Divide on Iraq Exceeds Split on Vietnam”, **New York Times**, July 30, 2006

TOYNBEE, Polly, “Business, stop moaning. These 'burdens' are what keep us civilised”, **The Guardian**, October 13, 2006

TRACHTENBERG, Marc, **The Craft of International History: A Guide to Method**, Princeton University Press, 2006

TREVERTON, Gregory F., **Making the Alliance Work: The United States and Western Europe**, London, Macmillan,1985

TRUBOWITZ, Peter, **Defining the National Interest: Conflict and Change in American Foreign Policy**, Chicago, University of Chicago Press, 1998

TURNER, Frederick Jackson, **The Frontier in American History**, New York, Dover Publications, 1996

TYLER, Patrick E., “Pentagon Drops Goal Of Blocking New Superpowers”, **The New York Times**, 23 May 1992, Aktaran: Michael Lind, **The American Way of Strategy: U.S. Foreign Policy and the American Way of Life**, US, Oxford University Press, 2006

URBAN, Hugh, “America, Left Behind: Bush, the Neoconservatives, and Evangelical Christian Fiction,” **Journal of Religion and Society**, 8, 2006

VENON, Raymond “Rogue Elephant in the Forest: An Appraisal of Transatlantic Relations”, **Foreign Affairs**, Vol. 51, No.3, 1973

VERENE, Donald Phillip, **Vico's Science of Imagination**, Cornell University Press, 1981

VIDAL, Gore, **Dreaming War: Blood for Oil and the Cheney-Bush Junta**, Thunder's Mouth Press, 2002

VOGEL, Ezra, **Japan as Number One: Lessons for America**, USA, Harvard University Press, 1981

WAGNER, Don, “For Zion's Sake”, **Middle East Report**, No. 223, Summer, 2002

WAGNER, Donald, “Evangelicals and Israel, Theological Roots of a Political Alliance”, **The Christian Century**, 4 Kasım 1998. (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=1257785&site=ehost-live, 30 Temmuz 2006

WALLERSTEIN, Immanuel, **The Modern World System**, New York, Academic Press, 1974

WALLERSTEIN, Immanuel, **The Politics of the World-economy: The States, the Movements, and the Civilizations**, Cambridge University Press, 1984

WALLERSTEIN, Immanuel, **Unthinking Social Science: The Limits of Nineteenth-Century Paradigms**, Temple University Press, 2001

WALLERSTEIN, Immanuel, “U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony”, **Monthly Review**, Vol. 55, No. 3, July-August 2003

WALTON, Rus, **One Nation Under God**, Nashville, Tenn, 1987

WALTZ, Kenneth Nea, **Theory of International Politics**, London, McGraw-Hill Humanities, 1979

WARREN, Bill, "The Internationalization of Capital and the Nation State: a Comment", **New Left Review** I/68, July-August 1971

WARREN, Bill, **Imperialism: Pioneer of Capitalism**, Ed. John Sender, Great Britain, NLB and Verso, 1980

WEBER, Max, **The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism**, Talcott Parsons (çev.), London and New York, Routledge, 2001

WEIK, Elke, “From Time to Action, The contribution of Whitehead’s philosophy to a theory of action”, **Time & Society**, Vol. 13 No. 2/3, 2004

WEINBERG, Albert K., **Manifest Destiny: A Study of Nationalist Expansionism in American History**, Baltimore, John Hopkins Press, 1935

WEISMAN, Steven R., "A Natıon at War: A New Doctrine; Pre-emption: Idea With a Lineage Whose Time Has Come", New York Times, March 23, 2003, (Erişim) http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C0DE4DB1730F930A15750C0A9659C8B63&sec=&spon=&pagewanted=print, 8 Şubat 2006

WETLMAN, John J., **World Politics and the Evolution of War**, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1995

WHEATCROFT, Geoffrey, “This was always a needless, immoral war. Yet still they won't admit it”, **The Guardian**, February 26, 2007

WHITFIELD, Stephen J., **The Culture of the Cold War**, Baltimore, John Hopkins University Press, 1991

WIARDA, Howard, **The Democratic Revolution in Latin America, History, Politics and U.S. Policy**, New York, 1990

WIGHT, Martin, “Why is There No International Theory?”, Ed. Herbert Butterfield ve Martin Wight, **Diplomatic Investigations: Essays on the Theory of International Politics**, London, Allen & Unwin, 1966

WIGHT, Martin, **Power Politics**, Hedley Bull ve Carsten Hollbraad (ed.), Continuum, Royal Institute of International Affairs, 2004

WILLIAMS, Michael, **This World is Not My Home: The Origins and Development of Dispensationalism**, Fearn, Rosshire, Mentor Press, 2003

WILLIAMS, William Appleman, **The Tragedy of American Diplomacy**, Cleveland, World Publishing Company, 1959

WILSON, Woodrow, **The Politics of Woodrow Wilson: Selections from His Speeches and Writings**, Ed. August Heckscher, Ayer Publishing, 1970

WINTHROP, John, “A Modell of Christian Charity,” Conrad Cherry(ed.), **God’s New Israel: Religious Interpretations of American Destiny** içinde, Englewood, Prentice-Hall, 1971

WINTER, Ralph D., **The Twenty-five Unbelievable Years, 1945 to 1969**, USA, William Carey Library, 2005

WOLFOWITZ, Paul, “Remembering the Future”, **National Interest**, No.59, Spring 2000

WOLFOWITZ, Paul, “Testimony on Iraq Reconstruction”, Prepared Statement before the Senate Foreign Relations Committee, Washington, D.C., May 22, 2003, www.defenselink.mil/speeches/2003/sp20030522-depsedef0223.html, 6 Mayıs 2005

WOLFOWITZ, Paul “Interview with Sam Tanenhaus of Vanity Fair”, Washington, D.C., May 9, 2003, www.defenselink.mil/transcripts/2003/tr20030509-depsecdef0223.html, 13 Haziran 2004

WOOD, Ellen Meiksins, **Empire of Capital**, London, Verso, 2003

WOODWARD, Bob, **Bush at War**, Thorndike Press, 2003

WOODWARD, Bob, **Plan of Attack,** New York, Simon & Schuster, 2004

WOOLLACOTT, Martin., **After Suez: Adrift in the American Century**, I. B. Tauris, 2006

WORLEY, D. Robert, **Shaping U.S. Military Forces**, Praeger Security International, USA, 2006

WRIGHT, Nicholas Thomas, **Jesus and the Victory of God**, Minneapolis, MN, Fortress Press, 1996

YOUNGS, Gillian, "The Reality of American Idealism", Ed. David Slatter ve Peter J. Taylor, **The American Century, Consensus and Coercion in the Projection of American Power** içinde, Blackwell, 1997

YURDUSEV, A. Nuri, **International Relations and the Philosophy of History: A Civilizational Approach,** Gordonsville, VA, USA, Palgrave Macmillan, 2003

ZAKARIA, Fareed, **The Post-American World**, W.W. Norton & Co., 2008

ZAKARIA, Fareed, "The Future of American Power, How America Can Survive the Rise of the Rest", **Foreign Affairs**, 87, 3, May/June 2008

ZINN, Howard, **Öteki Amerika**, çev. Seyfi Öngider, İstanbul, Aykırı yayıncılık, 2000

ZUES, Stephen, "Influence of Christian Right in U.S. Middle East Polıcy", **Middle East Policy**, Vol. XII, No. 2, Summer 2005

ZWICKER, Barrie, "Christian Zionism and Grace News Network", **Catholic New Times,** 15 Haziran 2003.

Raporlar ve Diğer Kaynaklar

The National Security Strategy of the United States of America, (17 Eylül 2002), (Erişim) http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html, 23 Mart 2005

NSC 68, "United States Objectives and Programs for NAtional Security, April 14, 1950, T.H. Etzold ve J.L. Gaddis (eds.), **Containment: Documents on American Policy and Strategy 1945-1950** içinde, Columbia University Press, New York, 1978

C. Fred Bergsten ve Institute for International Economics, **The United States and the World Economy: Foreign Economic Policy for the Next Decade**, USA, Institute for International Economics, 2005

Comments of Gen. Anthony Zinni (ret.) during a speech before the Florida Economic Club, Aug. 23, 2002, (Erişim) http://www.npr.org/programs/morning/zinni.html, 5 Mart 2007

The Project for the New American Century, **Statement of Principles**, June 3, 1997, (Erişim) http://www.resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070304132601/www.newamericancentury.org/statementofprinciples.htm, 25 Kasım 2006

George W. Bush, "Remarks Following Discussions With Prime Minister Jean Chretien of Canada and an Exchange With Reporters", February 5, 2001, http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=45828, 5 Ekim 2007

"Mr. Bush in Mexico", **Online News Hour**, February 16, 2001, http://www.pbs.org/newshour/bb/latin_america/jan-june01/mexico_2-16.html - George W. Bush, "Remarks by the President Upon Departure for Quebec, Canada for the Summit of the Americas", April 20, 2001, http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/04/20010420.html, 5 Ekim 2007

"Presidents Exchange Toasts at State Dinner, " Washington D.C., September 5 2001, www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010906-1.html, 16 Mart 2006

Presidential Debate, October 12, 2000, (Erişim) http://www.pbs.org/newshour/bb/politics/july-dec00/for-policy_10-12.html, 8 Kasım 2006

A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm, **Institute for Advanced Strategic and Political Studies**, (Erişim) http://www.iasps.org/strat1.htm, 4 Nisan 2008

Letter to President Clinton", January 26, 1998, (Erişim) http://www.resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070304221158/www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm, 4 Nisan 2008

Comprehensive Report of the Special Advisor to the DCI on Iraq's WMD, 30 Eylül 2004, (Erişim) http://www.globalsecurity.org/wmd/library/report/2004/isg-final-report/isg-final-report_vol1_cover.htm, 27 Aralık 2004

National Intelligence Estimate, **Iraq's Continuing Programs for Weapons of Mass Destruction**, 3 Kasım 2005, (Erişim) http://www.fas.org/irp/cia/product/iraq-wmd-nie.pdf, 23 Nisan 2006

U.S. Senate Select Committee on Intelligence, Press Releases, (Erişim) http://intelligence.senate.gov/030620.htm, 25 Ekim 2005

United States Senate Select Committee on Intelligence, **Report of the Select Committee on Intelligence On Postwar Findings about Iraq's WMD Programs and Links to Terrorism and How they Compare with Prewar Assessments together with Additional Wievs**, 8 Eylül 2006, (Erişim) http://intelligence.senate.gov/phaseiiaccuracy.pdf -12 Aralık 2006

United States Senate Select Committee on Intelligence, **Report of the Select Committee on Intelligence On The Use by the Intelligence Community of Information Provided by the Iraqi National Congress together with Additional Wievs**, 8 Eylül 2006, (Erişim) http://intelligence.senate.gov/phaseiiinc.pdf, 12 Aralık 2006

United States Senate Select Committee on Intelligence, **Report on Whether Statements by US Government Officials were Substantiated by Intelligence Information together with Additional and Minority Views**, s.71-72, 82 -, (Erişim) http://intelligence.senate.gov/080605/phase2a.pdf, 12 Aralık 2006

National Commission on Terrorist Attacks, **The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States**, W. W. Norton & Company; Authorized Ed., 2004

United States Departmen of Defense Inspector General, **Review of the Pre-Iraqi War Activities of the Office of the Undersecretary Defense of Policy**, 9 Şubat 2007, s. ii, (Erişim) http://levin.senate.gov/newsroom/supporting/2007/SASC.DODIGFeithreport.040507.pdf, 15 Mart 2007

United States Departmen of Defense Inspector General, Review of the Pre-Iraqi War Activities of the Office of the Undersecretary Defense of Policy, 9 Şubat 2007

The Council of the European Union, **A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy**, Brussels, 12 December 2003.

Energy Information Administration, **Regional indicators: European Union**, Jan. 2005, www.eia.doe.gov, 5 Şubat 2006

News Transcript, Transcript of Press Conference with International Media, United States Department of Defense, Wednesday, January 22, 2003, www.pentagon.gov/news/jan2003/t01232003_t0122sdfpc.html, 6 Kasım 2005

The German Marshall Fund of the United States, **Transatlantic Trends, Key Findings 2006**, (Erişim) http://www.transatlantictrends.org/doc/2006_TT_Key%20Findings%20FINAL.pdf, 13 Ocak 2007

Goldman Sachs Global Economics Group, **BRICs and Beyond**, The Goldman Sachs Group, Inc., 2007

Hurun Report 2007 Richest Women in China List, (Erişim) http://www.hurun.net/listen74.aspx - **Hurun Report 2007 China Rich List**, (Erişim) http://www.hurun.net/listen72.aspx, 29 Mart 2008

National Science Board, **Science and Engineering Indicators 2008**, Arlington, VA, National Science Foundation, 2008

Secretary of Defense, **Quadrennial Defense Review**, 30 Eylül 2001

Secretary of Defense, **Nuclear Posture Review**, 31 December 2001, (Erişim) http://www.globalsecurity.org/wmd/library/policy/dod/npr.htm, 10 Ekim 2004

Roles and Missions Commission 2000, **Joint Vision 2020**, Washington, DC: Government Printing Office, (Erişim) http://www.dtic.mil/jointvision/jv2020a.pdf, 19 Ocak 2007

Reliable, Affordable, and Environmentally Sound Energy For America's Future: Report of the National Energy Policy Group, 16 May 2001, (Erişim) http://www.whitehouse.gov/energy/Overview.pdf, 16 Mart 2007

Committee on Energy and Commerce. Subcommittee on Energy and Air Quality, **Understanding the Peak Oil Theory: Hearing Before the Subcommittee on Energy and Air Quality of the Committee on Energy and Commerce**, House of Representatives, One Hundred Ninth Congress, First Session, December 7, 2005, (Erişim) http://bartlett.house.gov/uploadedfiles/Commerce%20Committee%20Hearing.pdf, 26 Haziran 2007

Al-Hayat, İnisiyatif'in içeriği ilk önce Al-Hayat gazetesinde kamuoyuna duyurulmuştur. "U.S. Working Paper For G-8 Sherpas",, 2004/02/13

Bloomberg News, "Hussein-Qaeda Link 'Inappropriate,' Report Says", NYT, April 6, 2007

Business Monitor International, Emerging Europe Oil and Gas Insight, Issue 6, January 2007

CBS News, "Zion's Christian Soldiers", 8 Haziran 2003, (Erişim) http://www.cbsnews.com/stories/2002/10/03/60minutes/printable524268.shtml, 4 Ağustos 2005

CBS News, "Insider: Iraq Attack Was Preemptive", 6 Nisan 2008, (Erişim) http://www.cbsnews.com/stories/2008/04/03/60minutes/printable3992653.shtml, 12 Nisan 2008

CNN News "Eagleburger questions possible Iraqi move", August 22, 2002, (Erişim) http://edition.**cnn.com/**2002/ALLPOLITICS/08/22/eagleburger.iraq/?related, 4 Haziran 2006

CNN News (Erişim)http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2007/industries/index.html, 8Ekim 2007

CNN News, Powell to Arab forum: 'Build a new Middle East', September 30, 2003, (Erişim) http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/09/30/powell.us.arab.forum/index.html, 6 Ağustos 2006

Deutsche Welle, 03.08.2005, (Erişim) http://www2.dw-world.de/turkish/wirtschaft/1.149614.1.html, 5 Temmuz 2005

International Herald Tribune "Europe Closes Ranks On Bioengineered Food", 6 October 2004

International Herald Tribune, January 11, 2008
The Associated Press, "China's global trade surplus jumps to record level",

Religion News Service, "Robertson calls Muslims `worse than the Nazis'; advocates, President Bush reject anti-Islam remarks - Nation - Pat Robertson",

New York Times From The Editors, "The Times and Iraq", May 26, 2004

New York Times, July 25, 2007,Editorial, "Taxes in the Global Economy",

New York Times, August 23, 2007, Reuters, "India Overtakes U.S. As Nokia's No.2 Market",

Prospect "How should Europe respond to the new America", Nisan 2003

Radikal, “Atlantik fırtına yüklü”, 18.02.2002

Resolution 1441, 8 November 2002 (Erişim) http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/resolutions/s-res-1441.pdf, 28 Haziran 2005

Spiegel Online "Almost Biblical Semantics",, October 25, 2006, (Erişim) http://www.spiegel.de/international/0,1518,444751,00.html

Telegraph.co.uk, "Blair 'confident of climate change progress at G8 summit'", 13 Jun 2005, (Erişim) http://www.telegraph.co.uk/news/1491888/Blair-'confident-of-climate-change-progress-at-G8-summit'.html,6 Nisan 2006

The Economist, 1 February 1997, "In praise of Davos Man, How businessmen may accidentally be making the world safer",

The Economist “Allies at odds—all round”,, 11 Nisan 2002

The Economist, “Coming of Age”,, Vol. 378, Issue 8461, 1/21/2006, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=19491983&site=ehost-live, 17 Ekim 2006

The Economist, 2006, Economist Intelligence Unit, Foresight 2020, Economic, Industry and Corporate Trends

The Economist, 15 Nisan 2007 “More pain than gain”, **The Economist,** Vol. 380 Issue 8495, 9/16/2006, Special Section, s.12-15, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=22407459&site=ehost-live

The Economist, “More Pain than Gain, Vol. 380 Issue 8495, 9/16/2006, Special Section, s.12-15, (Erişim) http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=22407459&site=ehost-live, 4 Ocak 2007

The Guardian “Trading blows”, 9 October, 2004

www.nae.net, **National Association of Evangelicals**, ‘Letter of Support for the Democracy to President Bush,’ 25 Şubat 2003,

http://www.resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070304132601/www.newamericancentury.org/statementofprinciples.htm - (Erişim) http://www.resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070628123811/www.newamericancentury.org/RebuildingAmericasDefenses.pdf - (Erişim)

http://www.resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070217032227/www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm, 16 Mayıs 2007

ÖZET

OKUR, Mehmet Akif, Hegemonya ve İmparatorluk Tartışmaları Bağlamında Irak Savaşı'nın Politikası, Doktora Tezi, Ankara, 2008

Tezde, küreselleşme döneminde dünya düzeninde meydana gelen bazı önemli değişimlerin Irak Savaşı'nın temel sebeplerini oluşturduğu savunulmaktadır. Avrupa'nın ABD'den bağımsızlaşma yolunda ilerleyişi, çevreden Çin gibi güçlerin yükselişleri ile Hardt ve Negri'nin İmparatorluk adlı çalışmalarında ele aldıkları, ulusaşırılaşma süreçlerinin ortaya çıkardığı yeni küresel yönetişim mimarisi söz konusu değişimlerin başlıcalarıdır. ABD'de 2000 seçimleriyle iktidara gelen tarihsel blok, Ortadoğu petrollerinin denetimi yoluyla, dünya düzenini Amerikan ulus devleti etrafında yeniden merkezileştirmek istemiştir. Tezde Robert W. Cox'un çalışmaları başta olmak üzere yeni Gramsci okulunun sağladığı teorik imkanlardan faydalanılmaktadır. Braudelci tarih anlayışı ile Sorokin ve ardıllarının geliştirdikleri sosyal zaman kavramı tezin kavramsal çerçevesinin diğer önemli parçalarını oluşturmaktadır. Tezde önce emperyalizm, hegemonya ve imparatorluk kavramları değişik tarihsel konjonktürlere tekabül eden hakim ontolojik imajlar olarak tarihselleştirilmekte, daha sonra da bunların oluşturdukları ardışık dünya düzenleri üzerinden Irak'ın işgalinin uzun vadesi analiz edilmektedir. İkinci kısımda ise önce hakim tarihsel bloğu Irak'ın işgaline götüren dünya düzenindeki değişim dinamikleri ele alınmaktadır. Daha sonra, tarihsel bloğun ana bileşenlerini oluşturan Hıristiyan Sağı ve yeni muhafazakarlar fikirler ve çıkar arasındaki etkileşimi esas alan bir perspektiften incelenmektedirler. Tezin son kısmında da tarihsel bloğun oluşumu ve Irak'ın işgali süreci değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler

1. Irak Savaşı

2. İmparatorluk

3. Hegemonya

4. Emperyalizm

5. ABD Dış Politikası

ABSTRACT

OKUR, Mehmet Akif, The Politics of Iraq War in the Context of Debates on Hegemony and Empire, Phd. Dissertation, Ankara, 2008

The main argument of the thesis is that some important changes in the world order which were occured during globalization are the principal causes of the Iraq War. Europe's search for independence from the U.S., rise of the new powers from the periphery like China and new governance architecture shaped by transnationalization processes are among these important changes. The historical bloc which came to power in the U.S., after the elections of 2000, tried to centralize world order around the American state by controlling the Middle Eastern oil sources. In this thesis I use theoretical frameworks of Robert W. Cox and other members of the neo-Gramscian school. A Braudelian perspective on history and the concept of "social time" constitute other important parts of the theoretical framework of the thesis. In the second part of the thesis, firstly, I historisize the concepts of imperialism, hegemony and empire as main ontological images of certain historical conjunctures and then analyze the longue duree of Iraq war through those successive world orders. In the third part of the thesis, I discuss dynamics of change in the world order which were behind the invasion decision of ruling historical bloc. And then, two main constituents of historical bloc, Christian Right and Neoconservatives are analyzed from a perspective which emphasizes the interaction between ideas and material conditions. Lastly, I discuss the formation processes of historical bloc and Iraq War.

Anahtar Sözcükler

1. Iraq War

2. Empire

3. Hegemony

4. Imperialism

5. U.S. Foreign Policy